קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ב׳)

קובץ ל״א

עזרי מעם ה׳

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח״ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן ענינים

מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א
שו"ת בהלכות חנוכה
[עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א] ..... א
הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
נ"ח אם חובת הבית או חובת גברא ..... יד
פרסו"נ דנר חנוכה כשהוא יחידי ..... יד
למה קבעו זכר לנס בנרות ולא בחצוצרות ..... טו
בשעת הסכנה למה לא פטרו מהדלקה ..... יז
הדלקת נר חנוכה ביש לו שני פתחים ..... יח
כשמדליק בשני פתחים אם יכול לברך על ההדלקה השניה ..... כב
הדליק בפתח, ופתחו פתח נוסף ברוח אחרת אם צריך להדליק שם ..... כג
חיוב סומא בנר חנוכה ..... כד
אם פירסו"נ היא עיקר המצוה או רק פרט וכשהדליק
בפנים מפני הרוח, ופסק הרוח אם חייב בהדלקה בחוץ ..... כה
הדלקת נר חנוכה באוירון ..... כו
מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה, במטוס, ובבית חולים ..... לד
טעם למהדרין מן המהדרין שמצינו רק במצות נ"ח ..... לו
הטעם שקבעו חז"ל גם את דרגות הידור נ"ח
ולא כשאר מצוות שפי' רק ההלכות ..... לז
ענין מהדרין נר לכל אחד ..... לח
הידור בגוף המצוה באופן המובחר ביותר ..... לט
להדר לצאת ידי חובת כל השיטות ..... מא
מנורה נאה לחנוכה – כוס לקידוש או מנורה לחנוכה מאי עדיף ..... מב
הידור שידלק עד אחרי שתכלה רגל מן השוק ..... מה
אם ואנוהו דאורייתא או דרבנן ..... מז
הדלקת נרות מהדרין מה"מ, אם זה רק הידור מצוה בעלמא
או שזה חלק מעיקר המצוה ..... מח
חיוב אשה בהדלקת נר חנוכה ..... נז

הגאון רבי שריה דבליצקי זצ"ל
פסקים דינים ומנהגים לימי החנוכה
[מרשימות הגאון רבי יוסף שוב שליט"א] . . . . . סד

הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם יכול ישראל
לקחת אש מהשמש . . . . . פד
עוד בענין הנ"ל . . . . . פה

הגאון רבי משה חיים שמרלר זצ"ל
בענין שכח ליתן שמן בנר ובירך, אם חוזר ומברך . . . . . פז

הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
בחנוכה אין לו שמן זית, אם ידליק בסתם שמן או בנר שעווה . . . . . צא

הגאון רבי אליהו כץ זצ"ל
הדלקת נר חנוכה שנאסר להדליק בנר של חרס,
מאי שנא מאתרוג שנעשה מנומר ע"י המצוה . . . . . צה

הגאון רבי ברוך דוד פוברסקי שליט"א
בדין הדלקת נר חנוכה בשמן של שביעית
ובגדרי היתר סיכה והדלקת הנר . . . . . קח

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
שו"ת בעניני חנוכה . . . . . קיב

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
בענין יצא מוציא במגילה ובהלל ובחנוכה
[מו"מ בדברי הגאון בעל אג"מ זצ"ל] . . . . . קכ

הגאון רבי יום טוב זנגר שליט"א
פניני הלכה בעניני חנוכה במשנת מרן בעל אילת השחר זצוק"ל . . . . . קכג

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
האם יכול להדליק נר חנוכה סמוך לעלות השחר
כשאין חצי שעה שידלק בעוד לילה . . . . . קלח
עד מתי צריכים לדלוק בזמנינו נרות החנוכה . . . . . קמ
מנינים שבחצרות שבהם מתפללים מתחילת הנגיף,
האם צריכים להדליק נר חנוכה . . . . . קמא

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א
האם מותר לחמם סופגניה על גבי פלטה בשבת..... קמד
הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א
הביאו לו באמצע חנוכה מנורה חדשה ויפה יותר מהקודם ..... קנ
הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
נר חנוכה למעלה מעשרים אמה אי מהני אמלתרא להכשירה..... קנג
הגאון רבי אשר פרוכטר שליט"א
אגדה והלכה בעניני חנוכה ..... קסג
הגאון רבי נתן גוטליב שליט"א
פך שמן טהור שמצאו החשמונאים שמן קרוש היתה
או שמן צלול? - והנפקא מינה למעשה!..... קסח
הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
בדין מספר הנרות שמדליקין בחנוכה..... קעא
הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
נר חנוכה בזוג פרודים ..... קעה
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
הדלקת נר חנוכה ונר שבת ומשלוח מנות בבעל ואשה פרודים..... קפא
הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
כמה רמזים על חנוכה ..... קצא
הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
הדליק בצאת הכוכבים בנרות שעוה או לאחר מכן בשמן זית, מה עדיף? ....קצג
הגאון רבי אהרן מיטלמן שליט"א
האם הדליקו נרות חנוכה בבית המקדש ובאיזה
זמן נקבעה תקנת הדלקת נרות חנוכה ..... רג
הגאון רבי אפרים כחלון שליט"א
הדלקת חנוכיה מנר לנר כשעוקר הנרות .....ריא
שימוש במותר השמן של נרות חנוכה לסיכת גופו .....רטז
ביאור הנוסח שאומרים בתפילה 'והדליקו נרות בחצרות קדשך' ..... ריז

הגאון רבי משה שאואט שליט"א
בענין גדר נרות ההידור ..... ריט
הגאון רבי כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
שו"ת בעניני חנוכה שהשבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א ..... רכח
הגאון רבי נהוראי יוסף אוחנה שליט"א
חידושי דינים בשמן הראוי להדלקה ..... רמו
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
הדלקת נר חנוכה בחלון מעל עשרים אמה כשמול
ביתו פארק עם מתקנים גבוהים ..... רנב
הדלקת נר חנוכה בצד של חרדים או בצד של
שאינם שומרי תורה ומצוות ..... רנב
שלהבת נ"ח שחלקה תוך עשרים אמה וחלקה מעל עשרים אמה ..... רנג
אי שרי לצלם נרות חנוכה ..... רנג
כמה שמן יניח בנר חנוכה כשמדליקו כמה דקות קודם עלוה"ש ..... רנד
בענין שיעור חצי שעה דזמן הדלקת נרות חנוכה ..... רנד
נר חנוכה שנשאר דולק מיום א' דחנוכה אי
עולה נמי למצות נ"ח דיום שני דחנוכה ..... רנו
אי שייך פרסומי ניסא לגויים בנר חנוכה ..... רנז
נר חנוכה בכוסית זכוכית מפוייחת ..... רנח
בענין טבילת כלים לכוסיות נרות החנוכה ..... רנט
בהא דכתב המ"ב דמצוה מן המובחר לקנות שעוה לנר
חנוכה ממה שנוטף מן הנרות בביהכנ"ס ובגדר
שואל ומוכר כסותו לנר חנוכה ..... רנט
בהא דאין מדליקין נר חנוכה בנר חרס דהדליק בו לילה אחת ..... רסא
אם יש לחוש שלא להניח כוסות ריקות בחנוכיה מפני מראית העין. ..... רסב
הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
הדלקת נר חנוכה במקום עבודה ואם אפשר להדליק מפלג המנחה ..... רסד
הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
ברכה על נרות כשהחליף פתילות רטובות ..... רצב
הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
בענין אם הגיע משיח אחרי הדלקת נ"ח אם צריך לחזור ולהדליק בברכה .... שז

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

שו"ת בהלכות חנוכה

[עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו ועו"ס]

סי' תרע"ט

קלטת הספדים בחנוכה

שאלה: אם מותר לשמוע קלטת הספדים בימי החנוכה דאין מספידין בו כמש"כ השו"ע ס' תר"ע.

תשובה: אין ראוי.

ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק כ"ד עמוד מ"א בשם הגר"מ הלברשטאם זצ"ל להחמיר לשמוע קלטת הספדים בחנוכה עיין שם, ובס' הליכות משה מועדים, ובס' אור ישראל פ"א ס"ז, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' רע"א, ובס' הליכות שלמה ר"ח פ"א אורחות הלכה הערה 95 להקל בזה, וכ"כ בס' ראשי חודשים כהלכתם ס"ו ס' כ"ד בשם הגר"מ שטרנבוך, ובס' מגדלתו ומרוממתו עמ' 341 בשם הגרח"פ שיינברג זצ"ל להקל בקלטת הספדים עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת שבט הקהתי ח"א ס' ר"א, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ה ס' שי"ט, ובס' חוט שני אבילות עיי"ש, ובשו"ת מנחת דוד ח"ד ס' ק"ד, ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ח יו"ד ס' ל"ח, ובקונ' עורי דבורה ח"ד ס"א אות ג', ובס' החודש והלבנה פ"ט ס' י"ז עיי"ש.

כתיבת הספד בחנוכה

שאלה: אם מותר לכתוב הספד בימי החנוכה דאין מספידין בו או רק הספד ע"י דיבור אסור.

תשובה: אין ראוי.

ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ט ס' צ"ב כתב להקל בזה, ואולם בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו יו"ד ס' מ"ז כתב לאסור כתיבת הספד בימים שאין מספידין עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת אורות המשפט ח"ה ס' כ"ה, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ט ס' פ', ובס' החודש והלבנה פ"ט ס' י"ח, ובקונ' עורי דבורה ח"ד ס"א, ובשו"ת משנת יוסף חט"ו סו"ס רפ"ד, ובבית מתתיהו ח"ג ס"ז אות ג' הבאנו מהגר"א נבנצאל להחמיר בזה, ומבעל שבט הקהתי להקל עיי"ש, ומש"כ בעל המשנת יוסף במכתבו אלי בקובץ המאור תפ"ו עמ' י' עיי"ש, ובשו"ת אבני דרך חי"ב ס' צ"ד, וכן בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק כ"ה עמוד צ"ב.

ועי' בקונ' שערי שיח עמ' קט"ו שהשיב מרן זצוק"ל שמותר לקרוא הספד בחודש ניסן שאין מספידין בו.

אבל לרקוד עם בניו

שאלה: אם מותר לאבל תוך שנה לרקוד אם בניו אחר הדלקת נ"ח.

תשובה: אין ראוי.

ועמש"כ בזה בס' מקראי קודש [הררי] חנוכה פ"א ה"ו, והגר"א נבנצאל כתב לי דאין לרקוד, וכ"כ בס' ציוני הלכה אבילות עמ' צ"ו עיי"ש.

והגר"א שלזינגר בעל השואלין ודורשין כתב לי שיכול לרקוד, ומובא בשו"ת שואלין ודורשין ח"ט סו"ס צ"ב עיי"ש, ועיין עוד בספר גם אני אודך פסקי הוראה, חלק א' יו"ד סימן נ' לענין אבל להשתתף במסיבת חנוכה, עיין שם, ובשו"ת אשרי האיש [אזולאי] חנוכה עמ' נ"ה.

ללמוד הלכות חנוכה קודם הדלקה

שאלה: אם מותר ללמוד הל' חנוכה קדם הדלקת נ"ח.

תשובה: יתכן שמותר.

ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' ק' השיב מרן על חקירת בעל גם אני אודך , לענין ללמוד הלכות בדיקת חמץ קודם הבדיקה: יתכן שמותר, ויעוי"ש מה שציינתי על זה, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' קי"ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק ד' סימן י"ב עיין שם, ואכן בס' חוט שני חנוכה עמ' שי"ח ס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר ללמוד הל' חנוכה קודם נ"ח, דליכא למיחש שמא ישכח להדליק שעסוק בהל' חנוכה עי"ש, וכ"כ בס' אלא ד' אמות של הלכה פס"ג ס"א בשם מרן, ובקונ' ידון משה ח"ו עמ' מ"ד, ואולם בס' שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר עמ' מ"ח שלא ילמד בעיון הל' חנוכה שמא ישקע בלימודו וישכח עיי"ש, ובקונ' שמן המור פי"א ס' י"ב עיי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ח פדלון, חלק א' סימן י"ג עיין שם, ומש"כ בשו"ת מקדש ישראל חנוכה ס' כ"ג, ובס' מנחת איש חג ומועד פכ"ד ס' י"א הערה 29, ובס' סוכת חיים בהל' חנוכה הנדמ"ח עמ' כ' הביא ממרן שמותר ללמוד הל' חנוכה עיי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי מח"ס גם אני אודך] חלק י' עמוד ר', סבירא ליה לבעל שבט הקהתי לענין בדיקת חמץ להחמיר, ומש"כ בשו"ת עומק ההלכה ח"ג ס"מ, ובשו"ת דברי בניהו חל"ד ס' ל"ב, וכן החמיר בשו"ת נהרות איתן ח"ז עמ' שמ"ג, ובשו"ת בצל הטוב ח"א ס' ס"ה, ובשו"ת אמרי יעקב ח"ג ס' מ"ה או"ב.

להדליק בשמן ארץ ישראל

שאלה: אם יש ענין להדליק נרות חנוכה בשמן מארץ ישראל.

תשובה: אולי.

וכיו"ב השיב מרן בהגדש"פ ברכת נתנאל עמ' ל"ה, אם יש עדיפות לאכול מצה מחיטים שגדלו בא"י, והשיב: אולי, ובס' ענפי משה חנוכה סו"ס ט"ו הביא ממרן אם יש ענין להדליק משמן העשוי מזיתי א"י, והשיב: יתכן עיי"ש, וכן בספרו פתחי חיים עמ' קס"ה, ובתשו' והנהגות ח"ו ס' קנ"ג הביא שיש שהקפידו להדליק בשמן א"י, ומה שכתב בזה בספר פרדס יוסף החדש להגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, עמוד ש', ובקונ' נתיבי המנהגים חנוכה להגר"א דבורקס עמ' ס', והביא ממרן דאם נסחט בא"י הוי כשמן א"י וחייב במעשר וא"כ אין ענין בזיתים מא"י או מחו"ל עיי"ש, ובס' נטעי גבריאל חנוכה פי"ח ס"ו עיי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ז' עמוד פ"ה, ובשו"ת מעשה אפוד ס' פ"א, ובקונ' נלבבך בלמידה עמ' ע"ט, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו ס' צ' או"ב, ובקונ' ידון משה חי"א עמ' פ' השיב מרן על אתרוג א"י: עדיף, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ו ס' ל"ד עיי"ש, וע"ע בשו"ת ארץ החיים עמ' נ"ט מה שהשיב מרן על אתרוג מא"י, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק ב' עמוד רפ"ב, ובספר פרדס יוסף החדש על שבת, אות קמ"א, ובס' מעשה חמד הנדמ"ח ברכת האילנות פכ"א ס"ט, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק כ"ד עמוד ל"ג, שכן הקפיד הגר"מ הלברשטאם זצ"ל להדליק בשמן זית מא"י.

שהחיינו בקניית חנוכיה מכסף טהור

שאלה: הקונה חנוכיה חדשה מכסף טהור, אם מברך שהחיינו ע"ז.

תשובה: כן.

וכן הביא בשם מרן זצוק"ל בס' חנוכה להגר"צ כהן זצ"ל פ"ו ס' נ"ג שמברך שהחיינו כמו כלים חדשים שנהנה מזה עיי"ש, וכן מבו' באליהו רבה ס' תרע"ג ס"ג בשם המהרש"ל, ובס' מטה משה אות תתקפ"ט, ומש"כ בזה בס' ארחות שבת ח"ד פל"ג ס"ק ל"ג, ובס' הליכות שלמה חנוכה פט"ו ס"י, ובס' ברכת רפאל ר"ה ס' מ"ז, ובשו"ת משנת יוסף ח"ז ס' קכ"ט, ובשו"ת שבט הלוי ח"ד ס' כ"ה, ובשו"ת חמדת צבי ח"א ס' י"ז, ובס' מים רבים שהחיינו פי"ח ס"ט, ובקובץ בית אהרן וישראל כסלוטבת תשע"ג עמ' קכ"ב, ובקונ' אבוא מזבחיך עמ' פ"ב, ובשו"ת אבני דרך ח"ח ס' תס"ז, ובשו"ת שער שמעון אחד ח"א ס' י"א עיי"ש, ומש"כ ע"ז בבית מתתיהו ח"ה ס' מ"ה אות ה' עיי"ש, ובס' אוצר הברכה פי"א אות ה', ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק מ"ג סימן י"א.

סי׳ תרע״א

יכול להדליק יום אחד

שאלה: אם יכול לקיים נ״ח יום אחד אם יבחר ביום ח׳ משום ריבוי הנרות.

תשובה: זיריזין מקדימין.

וכ״כ לי הגר״א נבנצאל, ומש״כ בבית מתתיהו ח״ג ס׳ כ״ד או״ג, ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק א׳ סימן י״ב עמוד צ״א.

אכסנאי להדליק בעצמו

שאלה: אכסנאי אם יש ענין שידליק בעצמו נ״ח או יכול לכתחילה להשתתף בפריטי להרמ״א שכל בני הבית מדליקין.

תשובה: יש.

ועמש״כ בזה בס׳ שיעורי חנוכה להגאון רבי יהודה עדס ס׳ י״ט.

ועיין עוד בספר פרדס יוסף החדש לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, על חנוכה, עמוד שצ״ב, שחקר אם אכסנאי יברך בעצמו הברכות: שעשה ניסים ושהחיינו, או ישמע כל הברכות מבעל הבית, ובקונטרס גם אני אודך על חנוכה, השיב מרן שישמע הכל מבעל הבית, עיין שם, ובס׳ וישמע משה ח״א עמ׳ רי״ז.

בירך על נ״ח של חבירו

שאלה: בירך על נ״ח וסבר שהוא שלו, והיה נ״ח של חבירו והלך להדליק בשלו, אם יברך שנית.

תשובה: כן.

ועמש״כ בזה בס׳ קרואי מועד חנוכה ס׳ מ״ד.

נ״ח ומזוזה מאי קדים

שאלה: כשצריך לקבוע מזוזה בביתו ולהדליק נ״ח מאי יקדים קודם.

תשובה: מזוזה דאורייתא.

וכן מבו׳ בס׳ מור וקציעה ס׳ תפ״ט להקדים מצוה מה״ת למצוה מדרבנן עיי״ש, ותשו׳ זו הובאה במלואה בס׳ דעת נוטה מזוזה תשובה ל״ה עיי״ש.

וכבר חקר בזה בעל גם אני אודך , ובספר גם אני אודך תשובות בעל אבני ישפה זצ״ל, סימן קכ״ד ענף ה׳ כתב להקדים מזוזה דתדיר מנרות חנוכה, ומש״כ בזה בשו״ת אגרות תורה ס׳ צ״ג, ובקובץ היכל שמואל עמ׳ ק״ז, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ״ש דיין, חלק ד׳ סימן כ״ד, וכתב לי הגר״א נבנצאל שמזוזה קדים שעובר בכל רגע.

וע״ע בס׳ שערי ימי החנוכה להגר״י טשזנר עמ׳ רכ״ז, ובשו״ת הרי יהודה ח״א ס״א או״ג, ובספר פרדס

יוסף החדש [לידידי הגר"ג רבינוביץ שליט"א] על חנוכה, אות תע"ד, הביא ממרן שהשיב על זה: עיין או"ח סימן תרפ"ז סעיף ב', וביאר דבריו בזה הג"ר אליעזר רבינוביץ בקובץ המאור ניסן־אייר תשע"ט עמ' ע"ח, דכוונת מרן דנרות חנוכה יש בו דיני פרסומי ניסא, ודומה למגילה, שצריך להקדים מגילה לשאר מצוות, והוא הדין נר חנוכה יקדים למזוזה עיין שם, ואולם כאן השיב מרן שמזוזה דאורייתא, ועיין עוד מה שהשיבו בזה למח"ס גם אני אודך : בשו"ת משנת יוסף ח"ו ס' קכ"ז, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ד ס' ע"ה, ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"א ס' פ"ד, ובקובץ המאור ניסן־אייר תש"פ עמ' ק"כ, ובשו"ת שארית אברהם ח"ג ס' י"ח, ובשו"ת בצל הטוב ח"א ס' ס"ו, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ה ס' י"ג עיי"ש.

בירך על נרות חנוכה ולא הבדיל

שאלה: בירך במוצ"ש על נ"ח ונזכר שלא הבדיל מה יעשה כשלא אמר ברוך המבדיל.

תשובה: צורך המצוה לא הוי הפסק.

ובס' כאיל תערוג מועדים עמ' תקנ"ט בשם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שירמוז לאחר שיוציאו ע"י שוכ"ע, ומש"כ בזה בשו"ת שביבי אש ח"ד ס' פ', ובשו"ת תשובות ישראל ח"ג ס' י"ג, ח"ז ס' פ"ד, ובשו"ת שערי יושר ח"ו ס' כ"ג, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו ס' צ"ה או"ב, ובשו"ת משנת יוסף חי"ד ס' קצ"ב, ובס' וישמע משה ח"א עמ' רט"ו שידליק ללא ברוך המבדיל בשם הגריש"א זצ"ל עיי"ש, ובספר פרדס יוסף החדש לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, עמוד תע"ז, ובספר גם אני אודך תשובות הג"ר יקותיאל ליברמן, סימן קט"ז, ובשו"ת חיי הלוי ח"י ס' מ"ג אות ה', ובשו"ת באר חיים להגרח"י רויטמן זצ"ל ס' ס"ג, ובקונ' מעדני כהן להג"ר נפתלי קופשיץ ח"ד ס' י"ז, ומש"כ בשו"ת מנחת פרי ח"ו ס' נ"ג, ובשו"ת משנת יקותיאל ס' קע"ה, ובבית מתתיהו ח"ה ס' י"ח.

ובספר כרם אליעזר [הנדפס בסוף ספר פרדס יוסף החדש] על קידוש והבדלה, סימן ע"ד, ובשו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ, ובקונ' נלבבך בלמידה ליד"נ הגר"צ תמיר עמ' ק"ו, וכן השיב מרן זצוק"ל בס' שמענו כן ראינו ח"ב עמ' ת"ו.

סי' תרע"ב

להצטלם ליד נרות חנוכה

שאלה: אם מותר להצטלם ליד נרות חנוכה, או שאסור שנחשב שנהנה ומשתמש בנרות.

תשובה: מסתבר שמותר.

בקונטרס גם אני אודך על חנוכה, עמוד י"ט, השיב מרן שמותר, וכ"כ

בשם הגריש"א זצ"ל בס' וישמע משה ח"א עמ' רי"ד, ועמש"כ בזה בס' אור ישראל חנוכה פ"כ ס' י"ד, ובס' לקט שאלות המצויות להגרי"א דינר עמ' ט"ו, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד ס' צ"א או"ג, ובס' נשים בהלכה עמ' ר"ל, ובקובץ שבט הכהונה [היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ב' עמוד פ', ובספר שבט הלוי חנוכה עמ' שכ"ט, ובספר פרדס יוסף החדש [להגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] על חנוכה, עמוד ש"ח, ובקונ' שמן המור פ"י ס"ט, ובשו"ת שבט הלוי חי"א ס' קס"ד, ומש"כ בשם מרן בס' תורת המועדים שונה הלכות ס' תרע"ג סק"ב, ובשו"ת שביבי אש ח"ד ס' צ"ו, ובס' וישמע משה ח"א עמ' רי"ד בשם הגריש"א זצ"ל להקל, וכ"כ בס' סוכת חיים הנדמ"ח בהל' חנוכה עמ' רכ"ז בשם הגר"א נבנצאל, ובס' אור ישראל פ"כ ס' י"ד, ובס' הרגיל בנר עמ' ל', ובס' ארחות חנוכה ס"ו ס"ה, ובס' חשוקי חמד חנוכה עמ' רע"ה, ובשו"ת ישיב יצחק חל"ג ס' כ"ז עיי"ש, ומה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ג ס' ט"ו בהדלקת נ"ח בנר המפיץ ריח טוב, ונ"ח המנגן, ובדין קול ומראה וריח יעוי"ש.

וע"ע בשו"ת שערי ציון ח"ב ס' ט"ו בענין להצטלם ע"י הכותל עיי"ש, ובס' הזכרון בית הלל עמ' תצ"ח מה שהשיב הגר"א נבנצאל עיי"ש, ובארוכה בקונ' אור ליהודה לידידי הג"ר שמואל כהן ס"ב.

ועי' בס' אהל יעקב כבוד ספרים פ"י ס' כ"ח, בענין ליקח ספר קדוש בכדי להצטלם, אם הוי כביזוי הספר עיי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק כ"ה סימן י"ח, עיין שם.

חוטי ציצית שבלו לפתילות נרות חנוכה

שאלה: אם יכול ליקח חוטי ציצית שבלו לפתילות לנר שבת או נר חנוכה.

תשובה: לא מסתבר, ועוד דנר שבת וחנוכה הוי רק מצוה דרבנן.

כן השיב מרן זצוק"ל בספר פרדס יוסף החדש לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, עמוד פ"ה, עיין שם, ובשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ד ס"י דאין ליקח חוטי ציצית שבלו לפתילות נ"ח שהוי ביזוי מצוה עיי"ש, ואולם בשו"ת אבן ישראל ח"ט ס' ס"ג עמ' מ"ט, דשרי ליקח פתילות מציצית שבלתה עיי"ש, ובס' הליכות אבן ישראל מועדים ח"ב פמ"ג ס"ה עיי"ש, ומש"כ בזה מו"ר זצוק"ל בשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' רי"ז, ובשו"ת בירורי חיים חי"א ס' פ"ה, ובס' אור אליהו חנוכה עמ' קצ"ט, ובס' בן ציצית הכסת ענף ו', ובספר גם אני

אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק כ"ה סימן י"ט, וחלק כ"ו סימן י"ז, ובשו"ת אבני דרך ח"ט ס"ב עיי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק י"ב עמוד צ"ח, בשם הגר"מ שטרנבוך דאין לעשות מציצית פתילות לנרות חנוכה, משום ביזוי מצוה עיין שם, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ו ס' ל"ד, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ז ס"ו.

הדלקת נר חנוכה בשחרית אם הוקצה למצוותו

שאלה: הנוהגים להדליק נר חונכה בשחר אם ה"ז הוקצה למצוותו דאי"ז אלא מנהג.

תשובה: כן.

ובקובץ תלפיות ח"א עמ' ל"א כתב יד"נ הגרמ"ש רביע דודאי אי"ז הוקצה למצוותו עיי"ש, ואולם למאי דהשיב מרן במועדי הגר"ח ח"א תשו' תקצ"ט בטעם הדלקת נ"ח בשחרית שזהו משום פרסומא ניסא, ויעוי"ש מה שציינתי בזה, ומש"כ בזה בס' מועדי ה' חנוכה פ"ז ס' י"ד עיי"ש, וא"כ שהוי משום פרסו"נ שפיר י"ל שהוקצה למצוותו, ועי' בשו"ת דברי רננה ס"מ, ובשו"ת דברי אור ח"א ס' כ"ד אות י"ז, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ו ס' ל"ג אות ב' עיי"ש, ובס' ערך שי או"ח ס' תצ"ד, ובשו"ת בצל החכמה ח"ה ס' קי"ט לענין מנהג אם הוקצה.

לישן ליד נרות חנוכה

שאלה: אם בחנוכה מותר לישן לאור נרות חנוכה, או שהוי כהשתמשות בנר שאסור, ואולי דמי למש"כ הפוסקים שלילך לאור הנר שרי כיון דל"ח השתמשות, ונפק"מ כשיושן יחידי לישן ע"י נרות חנוכה.

תשובה: החזון איש לא התיר גם כשיש אור הנר.

כן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך על חנוכה, סימן י"ג, ועיין מה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"ח קעניג זצ"ל, סימן י', ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק ג' סימן י"ד, ובספר פרדס יוסף החדש [להגר"ג רבינוביץ] על חנוכה, עמוד ש"י, ומה שכתבו בזה תשובות למח"ס גם אני אודך : בקונ' הרגיל בנר אות י"ט, ובקונ' שמן המור פ"ט ס"י, ובקונ' פסקי שמועות חנוכה עמ' קי"ד, ובשו"ת משנת יוסף ח"ו ס' קכ"ז או"ד, ובשם מרן בס' אור ישראל פ"כ הערה 820, ומש"כ בשו"ת וישב יוסף ס' כ"ט, ובספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק א' סימן צ"ה, ובס' דור המלקטים עניני סכנה ס' קט"ז, ובס' אהל יעקב מאכלי עכו"ם ס' קט"ז ס' קע"ו, ובס' סוכת חיים בהל' חנוכה הנדמ"ח עמ' רכ"ז, ובשו"ת חקי חיים ח"ז ס' ק"ז, ובשו"ת משנת יקותיאל ח"א ס' קס"ה.

סי' תרע"ג

השמטת השו"ע להדליק נ"ח בשמן זית

שאלה: מ"ט בשו"ע ס' תרע"ג לא הזכיר שמצוה מהמובחר להדליק בשמן זית, וכמש"כ השו"ע באו"ח ס' רס"ד לענין נר שבת.

תשובה: פשוט.

ועמש"כ לתרץ בשו"ת שערי יושר ח"ה ס' פ"ה, ובס' מועדי קדשך להגר"א שלזינגר ס' י"ט עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת כוכבי יצחק ח"א ס"ג, ובשו"ת מציון אורה ח"א ס' ל"ג.

וכתירוץ מרן כתב בשו"ת ברכת יהודה ח"ו ס' כ"ז, ועמש"כ בס' באור פני מלך חיים חנוכה עמ' נ"א.

וע"ע בס' משנת יעקב פ"א מתפילין ה"ד, ובס' משנת יהודה שבת עמ' שמ"ב, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' ש"ס, ובס' מחנה יוסף שבת כ"ג, ובס' מועדים וזמנים ח"ב ס' קמ"ה, ובשו"ת צמח יהודה ח"ג ס' קצ"ט, ובס' מנחת איש חג ומועד פכ"ד ס' ט"ו, ובס' אריה שאג עמ' תרי"ג השיב מרן ע"ז שבזמננו זה ביוקר עיי"ש, ומש"כ בס' מועדי ה' חנוכה פ"ו ס"ב, ובשו"ת רביד הזהב ח"ג או"ח ס' ט"ו, ובשו"ת ארחותיך למדני ח"ח ס' קכ"ד.

מאי טעמא לא חיישינן לחשדא כשכבתה

שאלה: מאי טעמא לא חיישינן לחשדא למאי דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, וכבית שיש בה שני פתחים דחיישינן לחשדא.

תשובה: כיון שהדליק אין חשד.

כן תירץ מרן בקונטרס גם אני אודך על חנוכה, אות י"א, ולכאו' כוונת מרן כמש"כ בס' הליכות שלמה חנוכה פי"ג דבר הלכה ס"ק י"ח, דדין חשד זהו רק בשעת הדלקה, וא"כ כשהדליק וכתבה ליכא חשד, וכ"כ בס' פתחי מגדים חנוכה ס"ו עיי"ש, ובשו"ת קנין תורה ח"ה ס' ע"ו, ובשו"ת עמק שאלה [טברסקי] בחי' לאו"ח ס' ט"ו עיי"ש.

ואולם י"ל דכוונת מרן עפמש"כ הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה ס' תרע"א ס"ח, לתרץ מ"ט לא חיישינן לחשדא כשכבתה, דמשום חשד לא תיקנו לעשות מעשה ורק שבין כך חייב להדליק צריך לעשות באופן שלא יהא חשד עיי"ש, והיינו שחשד אין יוצר ומחייב דינים, אלא מרחיב את החיוב, וכ"כ בשו"ת שואלין ודורשין ח"ב ס' כ"ב או"ד, ובס' שירת דוד עמ' רמ"א ובספרו דודאי השדה ס"ג עיי"ש, וא"כ י"ל שזהו תירוץ מרן, כיון שהדליק ויצא יד"ח אין חשד, ובשו"ת חקי חיים ח"ז ס' ק"ז כתב לבאר תירוץ מרן בגם אני אודך דלא חיישינן לחשדא כשכבתה,

דכיון שהדליק אין חשד, דחז"ל לא עשו חשדא חמור יותר מהמצוה גופא, ואם מצד הדין קיי"ל כבתה אין זקוק לה, אין להחמיר משום חשדא יותר מעיקר המצוה עיי"ש, ומש"כ בכוונת מרן בס' אור אליהו חנוכה עמ' שע"ז, ומה שהשיב מרן בס' מחשבת עם עמ' תקצ"ג.

ותירוצים נוספים בקו' זו, למאי דקיי"ל כבתה אין זקוק לה מ"ט א"צ להדליק משום חשד עי' בבית הלוי עה"ת [בעניני חנוכה] עמ' ע"ב, ובשו"ת שאילת יעקב ח"א ס' ל"ו, ובשו"ת ערוגות הבושם או"ח ס' רי"ד, ובשו"ת גנזי יוסף ס' קכ"ג, ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח ס' תס"ה סק"ו, ובס' כתבי הקהילות יעקב החדשים מועד ס' ט"ז, ובשו"ת שואל ומשיב מה"ת ח"ב ס' ע"א, ובשו"ת חמדת שאול ס' ס"ב, ובחי' רבי אברהם משה [המבורגר] שבת ס' כ"א, ובס' מאורות נתן חנוכה ס' מ"ג, ובשו"ת חקי חיים ח"ח ענינים שונים ס"א, ובשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ב ס' י"ז, ובס' פתחי אמונה שביעית עמ' קס"ד, ובס' בנין חיים ח"א ס"י אות ו', ובס' שומר אמת עה"ת עמ' ק"כ, ובשו"ת באר שרים ח"א ס' ס' או"ג, ובס' שואל כענין מועדים עמ' קל"ג, ובשו"ת קרית חנה ס' מ"ד, ובשו"ת חקי חיים ח"ה ס' קכ"א, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה, להגר"ג רבינוביץ, אות תר"מ, ובספרו גם אני אודך על ענינים שונים, חלק א' סימן ע"ד, באריכות גדולה, ובס' ימי החנוכה עמ' קי"א, ובס' משא המלך ס' תרע"ב סק"ד, ובקונ' נלבבך בלמידה לידי"נ הגר"צ תמיר עמ' פ"ד, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' מ"ה, ובס' עיוני סוגיות ס' ס"ו, ובס' עברא דדשא להגר"ש אלתר חנוכה עמ' קמ"ג, ובבית מתתיהו ח"ו ס' מ"ז.

בהנ"ל

שאלה: מ"ט בחצר של שני פתחים חיישינן לחשדא הא איכא למימר דהדליק וכבתה.

תשובה: כבתה לא שכיחא.

כן תירץ מרן בספר גם אני אודך על ענינים שונים, חלק א' סימן ע"ד. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ב ס' י"ז עיי"ש, ובקובץ עיון הפרשה חנוכה עמ' קע"ה, ויעוי"ש בעמ' קע"א בשם מרן, מ"ט בחצר שיש בה שני פתחים לא נימא שישאיר מנורה כבויה לסילוק החשד, והשיב ע"ז מרן להביא מנורה כבויה זה לא עצה זה רמאות עיי"ש, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח ס' תס"ה סק"ו, ובשו"ת גנזי יוסף ס' קכ"ג עיי"ש, ומה שכתב בספר כרם אליעזר על חנוכה [הנדפס בסוף ספר פרדס יוסף החדש על חנוכה] ס"ה סעיף כ"ו.

סי' תרע"ו

ברכת הוראה על נר שהדליק חי ומת

שאלה: הדליק נ"ח ומת, אם אפשר לברך ע"ז ברכת הרואה.

תשובה: אפשר.

ועמש"כ בזה בס' קרואי מועד להגר"א גריינציג חנוכה ס' ל' עיי"ש.

אשתו כגופו בברכת הרואה

שאלה: למש"כ הא"ר ס' תרע"ז, בטעמא דאשה א"צ להדליק נ"ח דאשתו כגופו, אם זהו ג"כ לברכת הרואה כשבירך הבעל אמרי' אשתו כגופו ומוציאה בברכה.

תשובה: ראייתו אין ראיתה.

ולכאו' יל"ד בזה עפמש"כ בס' ערוך השולחן או"ח ס' ר"נ ס"ג דאשתו כגופו ממש, ומה"ט אם האשה מכינה הכנות לשבת א"צ הבעל להכין, דאשתו כגופו עיי"ש, ומש"כ ע"ז בבית מתתיהו ח"ב סו"ס ט', וכן בבית מתתיהו ח"ב סו"ס ב' מהאדר"ת בזה עיי"ש, ואולם בשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' ק"פ דאשתו כגופו הוי רק לענין עדות וקורבה עיי"ש, ומש"כ בס' ענפי משה עירובין ס' פ"ב, ושאלתי למרן ע"ד הערוה"ש הנ"ל, דאמרי' אשתו כגופו בהכנות לשבת וכאילו הכין בעצמו, אם זה להלכה, וכתב לי: צ"ע.

סי' תרפ"ב

אמר עה"נ של חנוכה בפורים

שאלה: אמר על הניסים של חנוכה בפורים אם יצא יד"ח.

תשובה: לא.

ועי' בזה בס' מקור חיים להחו"י ס' ק"ח, ובשו"ת שלמת חיים שאלה קצ"א, ובשו"ת רבבות אפרים ח"א ס' תנ"ז, ובס' שיח מרדכי פי"א ה"ג, ובס' שגיאות מי יבין פס"ד ס"י, ובס' חשוקי חמד מגילה ד', ובס' דברי הניסים חנוכה עמ' ק"ע, ועמש"כ בשם מרן בס' נזר החיים עמ' ר"ג, ובס' פסקי שמועות חנוכה עמ' ק"מ, ובס' שבט הלוי פורים עמ' מ"ג, ובס' דברי הניסים פורים עמ' צ"ט, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ז המבורגר זצ"ל, סימן ל"ח.

סי' תרפ"ג

אשה בהלל בחנוכה

שאלה: אם נשים חייבות בהלל בחנוכה.

תשובה: כן.

וכ"כ בס' מקור חיים ס' תרמ"ד ס"א, ובשו"ת תורת רפאל ח"א ס' ע"ה, ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א ס' נ"א, ובשדי חמד אסיפ"ד חנוכה או"ד עיי"ש, ובשו"ת אגרות משה ח"א או"ח ס' ק"צ, ובשו"ת משנה הלכות חי"א ס' תקמ"ב, ובס' מנחת פתים ס' תרפ"ג

ס"א, ובשו"ת עמק התשובה ח"ו ס' רע"ד, וכן השיב מרן דנשים חייבות בהלל בחנוכה בס' עלי שיח עמ' קפ"ח, ובס' דולה ומשקה עמ' רל"ח עיי"ש, ואולם בשו"ת דברי יציב ליקוטים ס' ל"ז דלא הטילו על נשים אמירת הלל בחנוכה, וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ס' נ"ח אות ה', דנשים פטורות מהלל בחנוכה עיי"ש, ובס' הליכות שלמה מועדים פי"ז ס"ו, ובשו"ת בית שערים או"ח ס' שנ"ט עיי"ש ומש"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א ס' ר"ה ע"ס תרפ"ג, ובס' נטעי גבריאל חנוכה פמ"ט ס"ב, וכן השיב מרן דנשים חייבות בהלל בס' הליכות חיים ח"א עמ' קכ"ט עיי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק כ"ד עמוד מ"ה בשם הגר"מ הלברשטאם זצ"ל שנשים פטורות מהלל בחנוכה, עיין שם, ובשו"ת אור לציון ח"ד פמ"ט ס"א, ובס' אור אליהו להג"ר אליהו אבא שאול זצ"ל פסח עמ' רע"ד, וכ"פ בס' דברי שלום תשובות והנהגות להגר"ש כהן זצ"ל פס"ט ס"א דאשה מברכת על הלל בחנוכה.

סביבון בשבת אם מוקצה

שאלה: יש להסתפק אם סביבון מוקצה בשבת או לא.

תשובה: אולי הוא מוקצה שמיוחד לכסף.

כן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך חלק ג' עמוד כ', וביאר בס' תפארת ההלכה עמ' שנ"ה, שבזמנם שיחקו בסביבון להרויח כסף עיי"ש, וכן השיב כיו"ב בשו"ת מציון תצא תורה שאלה קי"ז עיי"ש, ומש"כ בס' חוט שני חנוכה עמ' ש"ד, ובשו"ת משנת יוסף ח"ז ס' קכ"ח אות ה', חי"א ס' ס"ט, ובשו"ת אבני ישפה ס' קכ"ו ענף ב', ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ה ס' נ"ז או"ג, ובלקט שאלות המצויות להגרי"א דינר עמ' ס"ד, ובשו"ת עקדת משה ח"ד ס' ל"ג או"ג, ובספר פרדס יוסף החדש על חנוכה, להגר"ג רבינוביץ שליט"א, עמוד קס"ג, ובשו"ת מקדש ישראל חנוכה ס' רע"ד, ובשו"ת מעגלי אליהו ח"ג ס' ל', ובשו"ת אבני דרך ח"ח ס' רפ"ח, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על שבת, סימן מ"ג, ובקובץ בנתיבות ההלכה יו"ט עמ' 41, ומש"כ בקובץ בתורתו חנוכה עמ' ק"ה, ובס' אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל ס' תרע"ט הערה 549, ובס' ירושלים במועדיה להגר"א נבנצאל חנוכה עמ' רע"ד, ובס' דור המלקטים שבת ח"ג ס' ש"ח ס"ז אות ס"ד סק"ה, ובס' משאת השבת עמ' קנ"ו הערה ל"ד, ובס' אור ישראל פ"א הערה פ"ה, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו ס' ע"ח או"ג, ובשו"ת חיי הלוי ח"י ס' נ"ח, ובשו"ת אשרי האיש [אזולאי] חנוכה עמ' ר"ל, ובס' דליות ראובן חנוכה עמ' פ', ובשו"ת ארחותיך למדני ח"ח ס' קכ"ג, ובס' הלכות חסידישע יום טוב עמ' רי"א.

מטבע לנרות חנוכה לשמירה אם הוי מוקצה

שאלה: אם קיבל מטבע בחנוכה מאדמו"ר וייחדו לשמירה, אם מותר לטלטל בשבת.

תשובה: חלילה.

כן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך חלק ב' אות קכ"ט, עיין שם, ובספר פרדס יוסף החדש לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, עמוד קמ"ג, ומה שכתב בזה בתשו' והנהגות ח"א ס' רל"ו, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן, על שבת, ובס' שבת מנוחה פ"ו ס' י"ט, וע"ע בשו"ת תשובות ישראל ח"ה ס' י"ח, ובספר גם אני אודך תשובות הג"ר מיכל פרנקל, חלק א' סימן כ', ובשו"ת אבני דרך חי"ז ס', ובשו"ת שערי יושר ח"ו ס' ל"ד או"ד, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה בשבת, סימן קמ"ז.

ועיין עוד מה שהשיבו למח"ס גם אני אודך על חקירתו, במטבעות פדיון הבן שייחדם לנוי בויטרינה, אם מותר לטלטלם: בשו"ת מנחת אשר ח"ב ס' ל"ו, ובס' היכל הוראה ח"ב הוראה מ"ב, ובס' פסקי משה מוקצה פ"ד ס' י"ז, ומש"כ הגר"י ליברמן בעל משנת יוסף בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק י"ד עמוד קנ"ט, ובשו"ת משנת יוסף חט"ו ס' מ"ג, ובשו"ת דברי בניהו חכ"ב ס' ל"א, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר שעיו, חלק א' סימן ס"ז, ובשו"ת מחקרי ארץ ח"י ס' צ"ז, ומש"כ בעל שערי יושר זצ"ל בקובץ אליבא דהלכתא ס"ט עמ' קכ"ו, ובספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק א' סימן נ"ט, ובשו"ת בצל הטוב ח"א ס' ל', ח"ב ס' ל"ד, ובשו"ת בירורי חיים ח"ו עמ' קצ"ב, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על שבת, סימן ל"ז, ומש"כ הגר"ח וואזנר בקובץ שערי הוראה י"ח עמ' ט"ז, ובשו"ת ויאמר משה ח"ב ס' כ"א, ומש"כ הגר"מ חליוה בקובץ אליבא דהלכתא ס"ח עמ' קי"ז עיי"ש, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו ס' נ"ז, ובשו"ת משנת יקותיאל ח"א ס' ק"י, וכתב לי הגר"א נבנצאל במטבעות פדין הבן אם מיוחדים לנוי אינם מוקצה, ומש"כ בשו"ת וליוסף אמר ס' ס"ד.

בישולי עכו"ם בסופגניות

שאלה: סופגניות שמטוגנות ע"י גוי, אם הוי בישולי עכו"ם.

תשובה: כן.

ועמש"כ בזה בשו"ת נאה משיב [אוחנה] יו"ד ס"ג, ובשו"ת תבואת שמש יו"ד ס' ע', ובשו"ת מקור חיים [מאדר] יו"ד ס"ט, ובשו"ת משנת יוסף חי"א ס' קל"ו, ומש"כ בשם מרן בס' ענפי משה מאכלי עכו"ם ס' ט"ו,

ובשו"ת בארו של אברהם ח"ה יו"ד ס"כ, ובשו"ת ברכת יהודה ח"א יו"ד ס' כ"ה, ובס' מצוות נר איש וביתו להגר"א שלזינגר ס' י"ב ס"ו, ובשו"ת אדני פז ח"ד ס' ק"א, ובשו"ת דברי בניהו חי"ז יו"ד ס' כ"ח, ובשו"ת דברי דוד ח"ג יו"ד ס' י"ג, ובס' שולחן מלכים ח"ב שער י"ח פ"כ, ובס'ה כשרות למעשה עמ' כ"ה, ובס' עמק הסופגנין עמ' רי"ט, ובס' אהל יעקב לי"נ הגר"י סקוצילס מאכלי עכו"ם הנדמ"ח עמ' קמ"ט, ובס' היכל הוראה ח"ה הוראה ס"ה, ובס' בין ישראל לעמים פ"ג ס"ג, וכ"כ לי הגר"א נבנצאל שיש בסופגניות דין בישולי גויים, ועמש"כ בשו"ת אור לציון ח"ה יו"ד פל"ג ס"ו, ובס' חלקת בנימין מאכלי עכו"ם ס' קי"ג ס"ק ס"ד, ובס' נועם הלכה ס"ה ס"ו יעוי"ש, ובס' דור המלקטים איסו"ה ס' קי"ב ס"ו סק"ה, ובס' הליכות חנוך פ"ב ס' פ"ו, ובשו"ת מקוה המים ח"א יו"ד ס"ב, וכן השיב מרן זצוק"ל בס' פתחי חיים להגר"מ חליוה שליט"א, עמ' נ"ג.

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בעל משנת יוסף

נ"ח אם חובת הבית או חובת גברא

בס"ד ד' שבט תשס"ז

שוכט"ס להבחור היקר והמופלג בתורה וירא"ש, חריף ובקי ובעל סברה ישרה ה"ה כמר מתתיהו גבאי נ"י מחשובי תלמידי ישיבת פוניבז'.
אחדשה"ט.

קראתי והתענגתי מנועם דבריך בענין נר חנוכה אם חובת הבית או חובת גברא, שכתבתי בזה בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לו), וצדדת בחקירה זו בראיות לכאן ולכאן, ובדעת הרמב"ם בזה, והדברים נעימים ומשמחי הלב. — (חלק מהמון הספרים שציינת עליהם יש לי). וכלל הדברים, דמה שכתבת דדעת הרמב"ם ששני הגדרים נכונים, כן הוא. וכן צ"ל שחובת גברא הוא שבביתו ידלק נ"ח, ואז תרוייהו איתנייהו.

פרסו"נ דנר חנוכה כשהוא יחידי

בס"ד צום העשירי בטבת תשע"ב יהפכהו השי"ת בקרוב לששון ולשמחה בביגא"צ בב"א

שלמא רבא מן שמיא למע"כ ידי"נ הרב הגאון החריף ובקי, משנתו קב ונקי, לא מש מאהלה של תורה, כחשיכה כאורה, מו"ה שמואל גרשן מרל שליט"א גייטסהד
אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

קבלתי זה עתה מכתבו היקר מחנוכה, ומפני חביבותי' דמר אשתעשע עמו מיד בדבריו הבהירין. יש"כ על דברי התנחומין לכל המשפחה בהעדרה של גיסתי הצוה"ח ע"ה אלמנת אחי הגה"צ ר' פנחס יהודה זצ"ל בעל לב טוב על חובת הלבבות וטוב ירושלים על הרמב"ן, וזו נחמתנו שהלכה לעולם שכולו טוב וארוך, והיא מליצה יושר על אחב"י, ועל יו"ח ת"ח וירי"ש גדולים.

א) בעניני חנוכה הזכיר כת"ר ב' הלכות הנראות לכאורה כסותרות זו את זו. — בסי' (תרעז, ב) כ' בשו"ע שמי שנמצא במקום שיש נכרים ואין אף א' מישראל הרואהו ידליק בברכה, אף אם מדליקין עליו בביתו, ומסכים הרמ"א שכן נוהגין. — וקשה דמאי שנא ממי שאיחר לבא לביתו כשב"ב כבר ישנים, שלא ידליק בברכה (כסי' תרעב, ב במג"א ומשנ"ב סקי"א), מי גרע מנמצא לבדו במקום נכרים, אשר הפרסו"נ הוא שייך לישראל לבד, ולא לפני נכרים. ועי' בשעה"צ (תרעב סקי"ז), [ולערוך

השלחן הזה מתכוין כת"ר, שכ' (תרעב, ז) דבעינן שעכ"פ ילד אחד יראה בהדלקתו. אבל כתב גם (תרעז, ה) שהנמצא בין הנכרים ואין ישראל חוץ ממנו רואה הדלקתו, ידליק בברכה לעצמו]. — וכבר עמדנו בקושיא זו בכמה מקומות בס"ד (והיא קושיית החמד משה שהביא השעה"צ הנ"ל).

ב) במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סו"ס לא) דייקנו מלשון הביאור הלכה (תרעא, ז ד"ה יש נוהגין) שעצם ההדלקה שציוו חז"ל על כלל ישראל הוי פרסו"נ עכ"ל. שאם אפי' יחיד בין הנכרים מדליק בזמן שכל ישראל מדליקין, הרי הוא נכלל בפרסו"נ. משא"כ אם חוזר לביתו מאוחר כשכולם ישנים וכלל ישראל כבר גמרו, אז צריך לפחות שאחד יראהו. — דבזמן שכולם מדליקים, די שהוא עצמו יראה נרותיו, כי אינו מדליק דוקא לאחרים, אלא לעצמו עם כל ישראל, אבל לאחר הזמן כבר אינו זמן של פרסו"נ, וצריך שא' יראהו. — לפ"ז יצא חידוש להלכה, דאם נמצא בין נכרים יחידי ומדליק מאוחר שלא בזמנו, שוב אינו יכול לברך.

ג) ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קלב, ב) ביארנו בס"ד באופן אחר, דבענין פרסו"נ לא קבעו חכמים מסמרות באיזה אופן יהי', כי יש מי שפתחו פונה לרחוב ראשי, ויש פרסו"נ גדול, ויש לסמטא קטנה, וכל א' מחוייב לפרסם ככל שביכלתו. לכן לכתחילה הזמן עד שתכלה רגל מהשוק דהוי הפרסו"נ לבני רה"ר. ובדיעבד די בפרסו"נ לב"ב, אבל חייב להדליק באופן שהם יראו, ועכ"פ ילד א'. וכאשר הוא יחידי ובין הנכרים, צריך הוא עצמו לראות, וזו דרגת פרסו"נ שלו. וא"כ לא קשיין אהדדי. — דהיינו שישנן ג' דרגות בפרסו"נ: לרה"ר, לבני ביתו, לו לעצמו.

למה קבעו זכר לנס בנרות ולא בחצוצרות

הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) כתב:

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה, כדי "להודיע הנס" ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו "על הנסים" שעשה לנו עכ"ל. משמע שע"י הדלקת נר חנוכה צריך להודות לא רק נס נרות המנורה שדלקו ח' ימים, אלא "על הנסים" כולם שנעשו לנו בימים ההם.

והעטרת זקנים (בשו"ע או"ח סי' תרע"ו) הביא דרשת חז"ל (ילקוט משלי ט, ב) שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים, לרמז זה אנו מברכים להדליק נר שלחנוכה, מורה

גם על העתיד עכ״ל. — ולהבין הענין, כי ח״ו לא תהא תורה מוחלפת, ותורתנו הק׳ נצחית, אלא שלעת״ל יהיו הנסים שאנו מודים עליהם במועדים, בטלים ברוב, לעומת הנסים הגדולים של הגאולה העתידה ב״ב. כמאמר הנביא (ירמיה טז, יד) לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ד׳ אשר העלה וגו׳ ומכל הארצות וגו׳. (וכ״כ בספר מנות הלוי דף ריז:).

חוץ מנסי חנוכה ופורים, הכונה לנסים בדרך הטבע שהיו בפורים, שלכן לא נזכר שם ד׳ במגילה, כי הי׳ נס בנסתר, הרג אשתו בשביל אוהבו וכו׳. וכן נס הנצחון הגדול בחנוכה הי׳ מלובש במלחמה טבעית. ונסים אלה שבדרך הטבע הם החשובים לפניו ית׳, שיכירו כל באי עולם כי יש מנהיג לבירה, ומלכותו בכל משלה, וכל הנראה כמנהג טבע העולם, מונהג על ידו ית׳ בהשגחה פרטית נפלאה. לכן לעת״ל כאשר הנסים הגלויים שהיו לנו יבטלו ברוב, לעומת הנסים העתידים ההם. אז דוקא תהי׳ יותר חשיבות לנסים הטבעיים של חנוכה ופורים, כי אז מלאה הארץ דעה את ד׳, ויקבלו כולם עול מלכותו ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי כל ההנהגה כולה בנסים נפלאים, גם אם מלובשים במנהג הטבע. ואז יבינו כי כמו בחנוכה ופורים, כן נסיך שבכל יום עמנו, אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו. ולכן חביבה מצות נ״ח עד מאד.

וזכונת הרמב״ם שעלינו להודות על כל הנסים, בין אלה שהם חוץ מדרך הטבע, ובין המלובשים בדרך הטבע. כי אין הבדל ביניהם. — ובזה נבין מש״כ בספרי הפוסקים והמפרשים, שאם כי לפי קושיית הב״י היה נס חנוכה רק ז׳ ימים, דעל יום א׳ היה להם שמן, מ״מ מדליקים יום א׳ נר א׳ לזכר נס הנצחון. ולכאורה צ״ב למה עשו הזכר בהדלקת נר, ולא בזכר אחר, כלמשל תקיעה בחצוצרות זכר למלחמה ותקעתם וכו׳. אכן יובן כי בדוקא עשו הזכר בהדלקת נר, להזכירנו כי כמו נס המנורה היה לכו״ע למעלה מדרך הטבע, ללא שום סיוע מאתנו, כן נס נצחון המלחמה הי׳ לגמרי מה׳, ואנו לא עשינו מעצמינו מאומה, רק עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ. לכן מזכירים נס הנצחון ג״כ בנר, בכדי להשוותו לגמרי לנס המנורה. [ודוקא לא בחצוצרות וכדומה שיהא נראה כאילו אנו עשינו מלחמה ונצחנו].

בשעת הסכנה למה לא פטרו מהדלקה

במדרש הובא בספר באור החיים (ארלנגר, חנוכה עמ' שכה) אמר הקב"ה ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן (שהלך בלילה לבדו) בשבילי, גם אני אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאים שנעשה נס ע"י פך קטן. ובשם מהרש"ל כתב שהיה פך קטן של שמן שרצה יעקב לנסך ע"ג המזבח ולכן חזר עליו כששכחו.

עוד י"ל בטעמו של יעקב אבינו שחזר בסכנה להביא פך קטן של שמן, כי כל השייך ליעקב הי' בו קדושה, וכידוע הצאן שלו עקודים נקודים וברודים, מרמזים לעולמות עליונים נוראים (ככתוב בכתבי האר"י ז"ל בע"ח). וא"כ שמן זה שנתקדש בהיותו ברכוש יעקב אבינו, אסור הי' לו להפקירו ולתת אפשרות לסט"א, לאנשי לבן ועשו, לזכות בו, ומשום כך מסר נפשו להחזירו לקדושה.

עכ"פ עשה בזה יעקב אבינו הכנה לנר חנוכה, כיון שעל מסירות נפשו זו הבטיחו הקב"ה בנרות חנוכה. וכקח"ז בזרע קודש (לחנוכה ליל ב' דף צח.) כתב דמ"ש חז"ל (חולין צא.) שיעקב חזר על פכים קטנים הוא הפך הקטן של שמן חנוכה, שזו היתה עבודת יעקב להמשיך אז הנס של חנוכה, וזה הי' התאבקותו עם המלאך שרצה לבטל ענין חנוכה וכו' ולהגביר כח יון. — ושם (צח:) שלא היה בטבע שהחשמונאים המעטים והחלשים יתגברו על הגבורים הרבים, אלא שמסרו נפשם על קידוש השם בכדי שלא לבטל מצות ה' בשום אופן, ועשו תשובה גדולה ובטחו בה' שאין מעצור להושיע ברב או במעט, ועי"ז מצאו חן בעיני ה' שמחל לעמו ישראל אשר חטאו לפניו, שבשביל זה הי' תחילת גלות יון, וע"י תשובה באים ליראה, ותיקנו ביתר שאת להמשיך קדושת שמו ית', וזו היתה כל כוונתם, לא ליקח מלכות ושררה, רק למען כבוד שמו ית'. וכל הכח הזה הנחיל לנו יעקב אבינו בהאבקו עם המלאך, ומסר נפשו בשביל קדושת שמו ית'. דצריך להבין עכ"פ קצת לפי ערך שכלינו איך מתאבקים עם מלאך שהוא רוחני. אלא שהיתה ההתאבקות ג"כ ענין רוחני, שהמלאך שרו של עשו רצה להפילו לאיזה מחשבה וכדומה, שתהי' מניעה לעבודת ה', ויעקב נלחם עמו בתוקף וגבורה להעלות כל הדברים הגשמיים לקדושה, אתו"ד בקיצור עיי"ש.

והיינו שיעקב אבינו עשה הכנה לבניו למסור נפשם על זה, לא להוציא ח"ו שום דבר מהקדושה אל הסט"א, והוא קדושת הברית כידוע. ובכח מסירות נפשו נגד שר של עשו, הי' כח וגבורה לבניו ובני ובניו למסור נפשם גם הם בתקופת נס חנוכה, דכפי הנראה לא היו ראויים להעשות להם נס להצילם מהיונים, עד שמסרו נפשם על

התורה והמצות, ולא פטרו עצמם מטעם "אונס רחמנא פטריה".

ורבינו החת"ס (בפ' מקץ עמ' רסד) אמר דעיקר נס החשמונאים בבית שני היה הכנה לגלות המר הזה, כי אילו היו ישראל יורדין לגלות הזה כמו שירדו בחורבן בית ראשון, שהיו פרוצים בתורה, וחציים מדבר אשדודית, לא היו יכולים להתקיים בגלות המר והארוך מבלתי להפר תורה ומצות, רק ע"י בית שני ואשר חרפו נפשם החשמונאים למות עבור התוה"ק, והם החזיקו מעוז התורה ועשו גדרים וסייגים ומשמרת לתורה, עי"ז נתנו כח לישראל לעמוד בדתם במשך הגלות הזה, עכתוד"ק (ומציין שם עוד מראי מקומות בחת"ס מרעיון זה).

וא"כ זו היתה מלחמת יעקב עם שר של עשו, שיעקב אבינו המשיך על בניו ענין המסירות נפש, שתתגלה ביתר שאת בימי חשמונאים, ובכחה יחזיקו מעמד עד סוף הגלות. ונגד זה נלחם הס"מ, ורצה לבטל מהם כח המסי"נ, והאור המאיר בחנוכה מאור הגנוז רצה לקחת מהם. אבל יעקב אבינו נלחם עמו במסי"נ, ויקרא שמו ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל.

וי"ל שלכן מדליקים נר חנוכה ע"פ דינא דגמ' ברה"ר, משא"כ מצות של פרסומא ניסא, כגון מגילה, וד' כוסות. — כי נ"ח הוא נס הבא מכח מסי"נ, ואותו צריך להודיע ולגלות לכל יושבי תבל, בחוצות תרונה. — גם י"ל דהיינו טעמא שבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ולא פטרוהו בשעת הסכנה לגמרי, כי מצוה יקרה זו שיסודה ממסירות נפש, תמשיך ותיעשה במסי"נ אפילו רק על שולחנו בפנים, ובלבד שלא לבטלה.

הדלקת נר חנוכה ביש לו שני פתחים

בס"ד כ"ו טבת תשס"ב פעה"ק ירושלם תובב"א

שלמא רבא מן שמיא, לגברא יקיריא, באורייתא גריס תדיריא, ה"ה המופלג התורה, יראת ד' היא אוצרו כבוד הרב יעקב צבי ריבא שליט"א בוויליאמסבורג נ.י. אחדשה"ט וש"ת,

א) הריני בזה בתשובה למכתבו — וראשית דבריו במש"כ בשו"ע (תרעא, ח) שבחצר שיש לה שני פתחים מב' רוחות צריך להדליק בשתיהם מפני החשד, וכתב הרמ"א שיברך רק באחד ובשני ידליק בלי ברכה (ר"ן שבת דף י. מדפי הרי"ף). — ותחילה יֵאָמר שהנדון הוא אם הי' הפסק בין ההדלקה בפתח הא' לבין ההדלקה בפתח הב', שאם לא הי' הפסק, יכול להדליק בפתח הא' ולכוין לצאת בברכה גם על הפתח הב' [וכן נהגתי כאשר גרתי בדירה שהיו לה שני כיוונים לשני רחובות].

והפר"ח (יו"ד סי' יג סק"ה) חולק על הרמ"א, כיון דס"ל שעל שחיטת בן פקועה מברכים, הגם

ששחיטתו רק מדרבנן מפני מראית העין, כיון דקיי"ל כהרא"ש והר"ן דבעינן שחיטה מעליא, ולכן מברכים על שחיטתו כעל כל מצוה דרבנן, וה"נ במדליק נ"ח בפתח הב' מפני מרה"ע, יברך.

ב) ובבן פקועה נחלקו הראשונים אי בעינן שחיטה מעליא, הרשב"א בתוה"א בית ב' שער ה דף סא.) כתב דלא בעינן שחיטה ראויה, אלא אפילו החליד או דרס מותר, שאין הרואה יודע, הביאו הר"ן (חולין כה: מדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן) וכתב עליו ואחרים אומרים דכיון דאצרכוהו שחיטה כל הלכות שחיטה פוסלות בו וכן נראה עכ"ל, הובא בב"י (יו"ד סי' יג) וכ"פ הטור והש"ך (סק"ה). — ואין כאן סתירה בר"ן, שהר"ן שמצריך בבן פקועה שחיטה ראויה, לא כתב שמברכים על שחיטתו, ויכול להיות שכמו דס"ל שאין מברכים בנ"ח בפתח השני, כמו"כ אין מברכים על שחיטת בפ"ק.

אבל בדברי הרשב"א יל"ע, שכתב (בתה"א הנ"ל) דבבן פקועה לא בעינן שחיטה ראויה, [וא"כ זאת אומרת שאינו שוחט כהלכתו, רק עושה מעשה הדומה לשחיטה, שיחשבוהו לשוחט]. ואילו בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תקכה) כתב על בן פקועה שכל שהצריכוהו חכמים לשחוט מאיזה טעם שאמרו, מצוה של דבריהם היא, ועל מצוה של דבריהם מברכים עכ"ד. ועל כרחך דס"ל בתשו' דבעינן שחיטה ראויה, דאל"כ אין זו שחיטה. — וכבר עמד הפר"ח הנ"ל בסתירה זו, ותירץ דאפשר שטעם הרשב"א דכיון דמצוה לשחוט מדרבנן לאפוקי ניחור ועיקור דאף לדידיה לא מהני א"כ שייך שפיר לברך וציונו על השחיטה אע"פ שאין כל דיני שחיטה נוהגין בו. אבל מסיק, דעיקר כתשו' הרשב"א, ודבעינן שחיטה ראויה, ומשום כך מברכים.

ג) ולתרץ סתירת הרשב"א י"ל עוד, ע"פ חקירת הצפנת פענח (על הרמב"ם פ"א משחיטה) אם כל זמן שלא נשחטה עד לגמרה הוי טריפה, ומה שעשה עד עתה פעולה בעלמא הוא [ולפ"ז אם דרס או החליד וכדומה, לא שחט כלל, דפעולת השחיטה היא רק בגמרה], או דילמא מיד עם תחילת חיתוך הסכין בבשר הבהמה, מיתקריא בשם שחיטה עכ"ד. — ולפ"ז הא דס"ל לרשב"א דמברכים על שחיטת בן פקועה, משום שמברך על תחילת מעשה השחיטה (כסברא הב' הנ"ל) עוד לפני שפסל אותה, ואם אח"כ קרה ששהה או דרס או החליד וכדומה ה"ז קלקל את השחיטה אח"כ, ואין הברכה לבטלה, כי היא היתה על תחילת מעשה השחיטה, כשהיתה ראויה להגמר בכשרות, אשר זו שחיטה תיקרא. ולגבי מראית העין דבן פקועה ס"ל לרשב"א דסגי בהכי שייראה כאילו שחט.

ד) בשו"ת חתן סופר (סי' עא) כתב ליישב דברי הר"ן מקושיית והשגת

הפר״ח. דשאני נר חנוכה דלא בעינן בפתח השני דיני הדלקה, ודי אפילו בנר דלוק מבעוד יום, וא״כ לא שייך לברך ״להדליק״ דאין זו הדלקה כהלכתה [ר״ל ושאני שחיטת בן פקועה דבעינן שחיטה מעליא]. — והקשה השואל מאי שנא מנר שבת, שכ׳ תוס׳ (שבת כה: ד״ה חובה) דמהני אם מניח נר דלוק על השולחן, וא״צ לכבותה ולחזור להדליקה לנר שבת, עכ״ז מברך ״להדליק״ נר שבת. [ולהלכה פסק בשו״ע (רסג, ד בהגה) שיכבנו ויחזור וידלקנו לצורך שבת].

ואסביר קושייתו דהתוס׳ כתבו דר״ת רצה לתת טעם שלא לברך על נר שבת משום שאם היתה מודלקת ועומדת לא היה צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה ולא להדליק אחרת. ודחו תוס׳ דבריו, דגבי כסהו הרוח פטור מלכסות, ואפ״ה כשמכסה מברך, וכן בנולד מהול איכא למ״ד דא״צ להטיף דם ברית, ואפ״ה כשמל מברך, וה״נ בנר שבת אם היה מודלק מע״ש אה״נ שאינו מברך, אבל אם מדליק מברך [ולא אמרו דמברך על הנחת נר דלוק על השלחן, הגם שעי״ז מרבה אורה, דהברכה היא ״להדליק״ דוקא, וכשדלוק מבעו״י ל״ש לברך כלל, וז״ב]. — ולפ״ז מקשה השואל הנ״ל שגם בנ״ח נהי שבפתח הב׳ א״צ לדיני הדלקה, וכשמניח נר דלוק אינו יכול לברך, אבל כשמדליק יברך.

ה) אכן קושייתו מתורצת לפי האמור לעיל, דאה״נ אם הודלק מבעו״י אינו יכול לברך לא על נ״ש ולא על נ״ח בפתח הב׳, דהוי כהדליקו חש״ו. וככיסהו הרוח, ונולד מהול, שהמטרה נתקיימה [להיות אור, ודם מכוסה, ומהול] אבל הוא לא עשה מעשה שחובה עליו. אבל כאשר כן מדליק יש חילוק בין נ״ש לנ״ח. דנ״ש היא חובה להדליק (שבת כה: רמב״ם ל, ה) ולא רק שיהי׳ ״נר דלוק״, אלא בדוקא ״להדליקו״ לכבוד שבת (עי׳ רמב״ם שבת ה, א), ובחש״ו אה״נ שמואר, אבל לא קיים מצות הדלקה [ועי׳ במשנת יוסף על סוגיות (או״ח ח״א רסי׳ יא) דנר שבת מדברי קבלה מהנביאים וקראו הרמב״ם דברי סופרים, וכ׳ החת״ס (בשו״ת או״ח סי׳ קסח, ובחי׳ שבת קיא. ד״ה הרמב״ם) דעונג שבת דאורייתא ממש מהללמ״ס, וקראו הרמב״ם ד״ס, כמו קידושי כסף, שממיתין עליהן עיי״ש]. ולכן פשיטא שמברך ״להדליק״ נר שבת לכו״ע.

משא״כ בנ״ח בפתח השני, כל החיוב רק משום חשדא, ולא בעינן הדלקה ראויה, ודי בחש״ו, ולכן לא שייך לברך. שאין ״ההדלקה״ חובה, אלא שיהי׳ דלוק. והוי כבן פקועה למאן דס״ל דא״צ שחיטה ראויה, והוי רק משום מרה״ע, ולא שייך לברך עליו. אפילו להרשב״א, דלא דמי לבן פקועה, שבו עשה עכ״פ התחלת שחיטה,

משא"כ בנ"ח בפתח הב' שאינו בחיוב הדלקה כלל.

ו) להלכה נסתפק החכמת שלמה (להגר"ש קלוגר ז"ל, בגליון השו"ע סי' תרעא) אם בפתח הב' בעינן הדלקה ראויה ממש, ומסיק כן, באמצע דבריו שכותב "ולכך נראה דאף בצד השני בעי הדלקה במקומו ויהי' מונח כדין נר חנוכה ממש כנלפע"ד בזה ודוק היטב". — ומסביר מסקנתו זו להלן שם באומרו "אבל בנ"ח כיון דבלא"ה חייב להדליק נ"ח, וכל זמן שלא הדליק חייב החיוב על כל פתח, דבידו להדליק בזה או בזה, לכן חייב להדליק בשניהם שלא יבא לידי חשדא".

ויל"ע בדבריו, דא"כ ה"ז דלא כהר"ן שפסק הרמ"א כותיה, ולהחכ"ש יצטרך לברך על הפתח הב' [אם היה הפסק בין הדלקה ראשונה לשניה כנ"ל]. וכי יחלוק על הרמ"א הפוטרו מברכה. — ונראה דגם החכ"ש מודה שאין מברכין, ורק כל זמן שלא הדליק יש חיוב עליו להדליק בשני הפתחים בזה או באחר, אבל משהדליק באחד מהם ירד עיקר החיוב מהשני, ורק משום חשדא מדליק ואינו מברך.

ז) ונלע"ד עוד טעם שלא לברך בנ"ח בפתח הב', אפילו להחכ"ש המצריך הדלקה ראויה ככל דיני נ"ח. דהא דבעינן הדלקה ראויה אין זה משום שזו הדלקה ממש, אלא שאם לא ידליק כהלכה, שוב איכא חשדא שלא הדליק למצות נ"ח אלא לצרכו. ולכן אם מדליק שלא בזמנו, או למעלה או למטה מהשיעור, או שמוציא נר דלוק מהבית, יאמרו העוברים ושבים הרואים זאת שאין זה נ"ח אלא להאיר לו. וממילא אפילו הדליק בפתח הב' כהלכתו אינו מברך, כי בפתח הא' כבר יי"ח.

ח) אם בזה"ז צריך להדליק בשני פתחים משום חשדא

בזה"ז יש אומרים דליכא חשדא וא"צ להדליק בפתח השני כמבואר בספר פסקי תשובות (סוס"י תרעא), עפמש"כ החכמת שלמה הנ"ל דדוקא כששני הפתחים שוים בהיכר לרה"ר, אז יש חשד אם אינו מדליק בא' מהם, אבל אם בצד א' יש יותר פרסו"נ צריך להדליק רק שם. ובימינו כמעט שאין בית שאין לו חזית שיותר נראה לרחוב משאר הצדדים. — ועוד שבזמנינו הרבה מדליקים בפנים ואין היכר לרה"ר, וא"כ גם להמדליקים בפתח אין חשדא, דיאמרו שכאן גר מי שמדליק בפנים. וגם מקומות ההדלקה אינם שוים בחלון, או בדלת, או בפתח חדר המדרגות, או החצר. וגם זמני ההדלקה שונים זמ"ז. ולא כבזמן הגמ' שכולם הדליקו במקומות ובזמן שוה. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך ז"ל עכתו"ד.

אבל לא ברור לי מנהגו של הגרשז״א ז״ל להדליק בכניסה העיקרית לביתו [בתוך שכונת שערי חסד] את נרות החנוכה. ובצד השני, לרחוב הראשי בחוץ, בו יש הרבה עוברים ושוים, החמיר על עצמו להדליק ג״כ בפתח הב׳, אבל הדליק רק נר אחד בכל הלילות. — והרי כהיום שכולם נוהגים כמהדרין מה״מ להוסיף בכל יום, א״כ הא תינח בלילה הא׳, יי״ח מפני חשדא, אבל מלילה הב׳ והלאה הרואה לא יבין למה זה דולק נר א׳ בלבד. והרי היום כולם מדליקים יותר, אלא יאמרו שאין זה נ״ח. — ואם ע״ה הוא הרואה יכול לטעות ולחשוב שצריך רק נר א׳. — וגם אין לומר שרצה להוציא עצמו מספק ברכה בפתח הב׳, שהרי הברכה היא על עיקר ולא על המהדרין. ועוד שהיה יכול לא להפסיק בין הברכה בצד הא׳ לבין ההדלקה בצד הב׳, וילע״ע.

כשמדליק בשני פתחים אם יכול לברך על ההדלקה השניה

בס״ד ו׳ טבת תשס״ו

שלמא רבא ובריות גופא ונהורא מעליא למע״כ ידידי הרב הגאון החריף ובקי סוע״ה שמו מפארים כש״ת מו״ה יעקב צבי ריבא שליט״א, רב בק״ק ווילִיאמסבורג יצ״ו. אחדשה״ט וש״ת באה״ר,

א) במכתבו מסתפק כת״ר במי שיש לו שני פתחים משני רוחות, דקי״ל בשו״ע (תרעא, ח) שצריך להדליק בשתיהן מפני החשד, אם יש קפידא באיזה פתח יברך, דהיינו אם ידליק הפתח א׳ בברכה, ואח״כ ידליק בשני בלי ברכה, או שיכול להדליק בפתח א׳ בלי ברכה, והשני בברכה.

לדידי פשיטא שיברך בפתח הראשון שמדליק, שהרי צריך לברך עובר לעשייתן, ואם הדליק בראשון בלי ברכה, איך יברך אח״כ בשני, הרי כבר יצא י״ח בראשון, והשני אינו אלא מפני החשד. — ואולי ספיקו הוא, דפתח א׳ שפונה לרה״ר גדול שיש בו הרבה פרסומי ניסא, והפתח הב׳ לסמטא קטנה שאין בה עוברים ושבים, וליכא פרסו״נ. ולפי הסדר בבית שלו המשפחה יושבת ע״י הפתח הב׳, אם יברך שם בנוכחותם, ואח״כ ילך לפתח הא׳ מדליק שם מול רה״ר, או דילמא ידליק תחילה בברכה בפתח בא׳ מול רה״ר ששם עיקר פרסו״נ, ואח״כ ידליק למשפחה בלי ברכה, [אבל לעולם מברך בפתח הראשון שמדליק].

ב) ובשו״ת משנ״י (ח״ו סי׳ קכז, ב) כתבתי בס״ד, בדלת הפונה לרה״ר שאין מהלכים בו, והחלון פונה לרה״ר

שהרבה עוברים ושבים בו, שיש פרסו"נ, שמעיקר הדין די בדלת, שיש בה מעלה שהנ"ח מול המזוזה, ולמטה מי' טפחים, כדינא דגמ', אבל אל יוותר מלהדליק גם בחלון שיש בו יותר פרסו"נ, שזו מצות נ"ח לפרסם הנס. — וה"נ בנדון דידן יברך בנוכחות המשפחה בפתח הב' שאין בו כ"כ פרסו"נ לרחוב, אבל יש פרסו"נ בפנים הבית למשפחה, ששומעים ורואים, ומעיקר הדין יצא בזה י"ח, ואח"כ ידליק בפתח הא' כלפי הרחוב שיש בו יותר פרסו"נ. — וכן נהגתי בדירתי הקודמת.

הדליק בפתח, ופתחו פתח נוסף ברוח אחרת אם צריך להדליק שם

עוד שאלה עורר כת"ר, במי שהי' הפתח סתום ולא הי' אפשרי לפותחו ולהשתמש בו, ואחרי שהדליק בעה"ב נ"ח, בא אליו איש שהי' ביכלתו ופתח הפתח הסתום שהוא ברוח אחרת, נמצא שיש עתה לביתו שני פתחים לרה"ר, משתי רוחות, אם ידליק עתה בפתח שפתחוהו.

נ"ל שאם פתחוהו תוך זמן הדלקת נ"ח, לפני שכלתה רגל מן השוק, בודאי ידליק (בלי ברכה), כדקיי"ל מפני החשד, שעוברים ושבים יראו פתח שאין בו נ"ח, ולאחר שכלתה רגל, שאז כבר אין עוברים ושבים, ממילא ליכא חשד, ולא פירסו"נ, וא"צ להדליק.

צריך לדעת רק אם בזמנינו שהחנויות פתוחות מאוחר בלילה, נשאר זמן כלתה רגל חצי שעה משתשקע החמה, וכבר דיברו בזה רבני זמנינו ואכמ"ל, והגרי"ז מבריסק ז"ל נהג לחומרא, שהדליק בשקיעה, בשמן הרבה עד חצות לילה [ולא לקולא, לאחר לכתחילה אחר הזמן המפורש בגמ' ושו"ע]. — וא"כ בנדו"ד כל זמן שהולכים אנשים ברחוב, ידליק בפתח שפתחו עתה למען הרבות פרסו"נ [ולא מפני החשד, דיאמרו שהדליק בזמן, וכבר כבו הנרות] ודו"ק.

כ"ד ידידו דושה"ט וש"ת באה"ר, וברכה נאמנה לכל מילי דמיטב

ונשמע ונתבשר תמיד בשורות טובות ותחזנה עיננו במהרה בגאולתן של ישראל אכי"ר.

חיוב סומא בנר חנוכה

בס"ד כ"ג כסלו תשע"א

בימי חנוכה, יתברך בישע ורווחה, כבוד מכובדי הגאון המפורסם בשערי הוראה, חריף ובקי, משנתו קב ונקי כש"ת מו"ה אלי'הו שלזינגר שליט"א ואב"ד ורב השכונות גילה ומקור חיים, ומחבר ספרים רבים ומועילים.

אחדשת"ה בכבוד הראוי.

במכתבו מט"ז כסלו שקו"ט בענין חיוב סומא בנר חנוכה, שדעת שו"ת מהרש"ל (סי' עז) מובא בבאה"ט ומשנ"ב (סי' תרעה סק"ט) שידליק ויברך, וחולק עליו הריעב"ץ במור וקציעה (סו"ס תרעה) שלא יברך, מדהרואה מברך ש"מ שיש מצוה בראייה, א"כ כש"כ שהוא עצמו צריך לראות.

והסברתי בעניי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קלב, ב) מחלקותם, שתלויה אם ההדלקה צריכה להיות לצורך הראייה שלו, שאז אם אינו רואה הדלקת עצמו אינו שייך כלל במצות נ"ח. — או דילמא רק ההדלקה מצוה, ודי שיראו אחרים, ואה"נ אם אף א' לא ראה את ההדלקה, כבסומא, או שהכניס ידו לחדר אטום שאין בו חלון והדליק ולא ראה ברגע ההדלקה, לא יצא יד"ח בזה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סז) נקט להלכה כמהרש"ל.

עוד נתבאר שם בס"ד שיש ג' מדרגות בפרסומי ניסא, לרה"ר, לב"ב, לו עצמו. וא"כ בשלמא סומא המדליק באופן שיראוהו אחרים, עשה בזה פרסו"נ, אבל אם מדליק בפנים (כנזכר ברמ"א כמה פעמים) והוא סומא, ואף א' לא רואה [באופן שהכינו לו ויכול להדליק לבדו], לא יצא בזה יד"ח נ"ח, דאינה הדלקה הראויה לראייה. — עיין שם שלא נכפיל הדברים.

וכל זה רק אליבא דרבי יהודה (ב"ק פז) שסומא פטור מהמצוות, ורבנן פליגי עלי'. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' אלף קלא (נט)) העלה בכל תוקף כהמג"א (סי' נג סקט"ז) שהסומא חייב בכל המצוות, דקיי"ל כרבנן דפליגי אדרבי יהודה. שכן דעת ראשונים ואחרונים [ועי' מש"כ השד"ח ח"ט בשו"ת דברי חכמים (סי' סט)]. — אמנם סיים הרדב"ז הנ"ל דלהלכה סומא הוא כאדם בריא לכל דבריו, חוץ מלענין עדות והגדה וסנהדרין ומלקרות בתורה לפי שהוא כקורא על פה ועליה לרגל וחגיגה, ומכל אלה נתמעט הסומא להדיא עכ"ל.

ולפ"ז אולי גם לענין נ"ח י"ל כן. שהרי כל מצות נ"ח היא להודיע הנס (כלשון הרמב"ם הל' חנוכה ד, יב), והמצוה נתקנה ע"י חז"ל לפרסם הנס לרה"ר, ועכ"פ לב"ב, ובדיעבד גם לעצמו, אבל עיקר יסוד המצוה היא שיראה מישהו את הנר, וא"כ י"ל שסומא גם מזה נתמעט, כיון שהדלקתו אינה באה לידי ראייה שלו. — משא"כ

מקרא מגילה וקרה"ת, יש לו רק הבעי' של קורא בע"פ, אבל שייך הוא בשמיעה, ולא אשכחן דקריאה תהא קשורה לשמיעה עד כדי כך, שאם אינו יכול לקרות גם פטור משמיעה, דאדרבא עיקר המצוה היא השמיעה. [ודברים אלה דומים לדברי כת"ר באות ב'].

כל זה לפי המו"ק דס"ל שלא יברך, ולמהרש"ל דס"ל שיברך צ"ל שגם הדלקת הסומא באה לידי ראייה, כיון שאחרים רואים אותה. — ולפ"ז אם הסומא מדליק לעצמו בפנים ואין איש רואהו. י"ל דמודה מהרש"ל שלא יברך, דאין זו הדלקה שבאה לידי שום ראיה. ולא שייך לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת (יבמות קד: וש"נ) כיון שעכ"פ לפרסו"נ לא הגיע.

באופן אחר יש להסביר סברת המו"ק שסומא יברך על נ"ח. דקיי"ל בשו"ע (או"ח סי' סט, ב) סומא אע"פ שלא ראה מאורות מימיו מברך "יוצר המאורות" שהוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה עכ"ד (והנא מגמ' מגילה כד.). — דהני מילי בברכת הנהנין כיוצר אור, שכתב "שהוא נהנה" [אע"פ שאינה ברכת הנהנין ממש, מ"מ היא ברכת שבח על בריאת הקב"ה להנות בנ"א]. משא"כ נ"ח אסור בהנאה, ואפשר לומר רק שהסומא פעל בהדלקתו שאחרים יראו ועי"ז יתפרסם הנס, ובזה ס"ל להמו"ק שעכ"פ שהדלקתו צריכה לבא לידי ראיה שלו עצמו.

אם פירסו"נ היא עיקר המצוה או רק פרט וכשהדליק בפנים מפני הרוח, ופסק הרוח אם חייב בהדלקה בחוץ

בס"ד כ"ח שבט תש"ע

שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א.
אחדשה"ט באה"ר.

יש לפני ג' מכתביך ואענה בס"ד על השלישי מי' שבט תש"ע הגם שאינו מענינא דיומא.

א) בחקירתי במשנ"י סוגיות (או"ח ח"ב סי' לא) אם פירסומי ניסא בנר חנוכה בחוץ ברה"ר הוא עיקר המצוה, או שעיקר המצוה ההדלקה ופירסו"נ רק פרט במצוה, ונפק"מ בלא הדליק בחוץ, כשהיה אפשרי, דל"ה פרסו"נ בחוץ דאם זו עיקר המצוה לא יצא, משא"כ אם זה רק פרט, א"כ עכ"פ עיקר המצוה היה לו. — ושאלת דא"כ גם במדליק למעלה מכ' אמה נהי דל"ה פרסו"נ אבל המדליק רואה כשהדליק.

בגליון הספר הוספתי: זה ודאי שצריכים לראות הנר, ולכן למעלה מכ' פסול, דלא שלטא בי' עינא, אפילו אם הפרסו"נ רק פרט, וזה ברור.

ויש לעיין במי שיש לו יציע על חצי חדרו, שלמעלה ישנים הילדים, ועלה ליציע והדליק על הקיר החדר (לא ביציע) גבוה מכ׳ אמה מרצפת החדר, אם יצא, כיון שרואה הנר מהיציע היטב. — ומסתבר שלגרים למטה בחדר לא יצאו, דהוי לדידהו גבוה מכ׳ אמה.

ב) ומה שאירע שלא היה אפשרי להדליק בחוץ מפני הרוח, והדליק בפנים, והפסיק הרוח תוך חצי שעה שמביא בקונ׳ חנוכה ומגילה (סי׳ ג) מהגרי״ז הלוי מבריסק ז״ל שחייב שוב להדליק בחוץ, היינו הדלקה חדשה, לא שיוציא הנר הדולק מבפנים, וז״פ. וכונתו בתוך הזמן חל עליו חיוב הדלקה בפירסו״נ, גם אם כבר הדליק בפנים בלי פרסו״נ. — ובודאי שבחוץ ידליק בלי ברכה, כיון שכהלכה הדליק בפנים כשלא היה אפשרי בחוץ מפני הרוח. — ואם עבר זמן כלתה רגל בודאי פשוט שההדלקה בחוץ היא רק להידור מצוה ולפרסו״נ לרבים, דלא גרע מכבתה שאין זקוק לה, ואחרי שכלתה רגל שוב אין ענין של פירסו״נ, כ״א למהדרין.

וסברת הגר״ח קנייבסקי (שליט״א) [זצ״ל] שכתבת לי בשמו שאחרי שפסק הרוח א״צ להדליק בחוץ, היא בודאי, דכיון דהדליק כהלכה בפנים, בשא״א בחוץ מפני הרוח. א״כ יי״ח אפילו כבתה בפנים, וכמו״כ בנפסק הרוח.

הדלקת נר חנוכה באוירון

שאלה למעשה נשאלה איך ינהגו הטסים באוירון בחנוכה, היוצאים מביתם לפני פלג המנחה, וכל הלילה נמצאים על האוירון, ומגיעים למחרת ביום, איזה אפשרות יש להם להדליק נרות חנוכה.

א

אם נ״ח חובת ״בית״ דוקא, או שאפשר להדליק גם במקום שאינו בית

ראשית דבר נזכיר דברי שו״ת מהרש״ם (ח״ד סי׳ קמו) דאפשר להדליק נ״ח ברכבת (מסילת הברזל), (וכ״כ הערוה״ש תרעז, ה) דכיון ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנ״ח, ומש״כ רש״י (שבת כג.) שהרואה נ״ח מברך שעשה נסים וכו׳ איירי במי שלא הדליק בביתו עדיין ״או ליושב בספינה״ עכ״ל הרי שהיושב בספינה פטור מנ״ח, י״ל שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא הי׳ בגדר בית כלל, ואף שהרכבת נוסעת, ורכוב כמהלך, לא נמצא בשום מקום שיהי׳ צריך בית קבוע למצוה שהיא לפרסומי ניסא עכ״ד.

חזינן דפשיטא ליה להגאון מהרש״ם ז״ל שצריך בית כדי שיחוייב

בנ"ח, כמש"כ בתחילת דבריו, דהוי כשכר לו בית וכו' וחייב בנ"ח, ובהמשך דבריו דהספינה פתוחה והרוח מנשב ואינו בגדר בית. — ולא הביא ראיה, אלא כתב כן מסברא. — ולפי דבריו מש"כ באורחות חיים למהר"א מלוניל (הל' חנוכה סעי' יח) שהבא בספינה מדליק בברכות, איירי בספינה מקורה וסגורה כקרון כרגיל.

ולכאורה יש לראות כן מלשון הגמ' (כא:) ת"ר נ"ח מצוה להניחה על פתח "ביתו" מבחוץ, הרי שרק בית חייב בנ"ח, ואם הוא הבית שלו, וכן בהמשך הגמ' (כב.) נ"ח מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח, ופתח הרי הוא של הבית, וכן גמ' (כג.) דאכסנאי משתתף בפרוטה עם בעה"ב, ואיש נשוי מדליקין עליו בביתו, ואפי' לתוס' (כא:) שמניחה על פתח החצר, מ"מ החצר משמשת לבית. — ולפ"ז מי שיש לו קרפף מוקף לתשמישיו ואינו סמוך לבית, אפילו הוא סמוך לרה"ר גדול, ויש בו פרסו"נ טובא, אפ"ה אינו מקום הראוי לנ"ח, כגון מגרש חניה גדול, שאין בו בית, אפילו יש לו שער.

אמנם אין אלו ראיות גמורות, די"ל דאורחא דמילתא שכל אדם גר בביתו, ושם חיוב הדלקת נ"ח, והא אתי לאשמועינן שהמקום הוא על פתח ביתו. — אכן מבואר בתוס' (סוכה מו סוע"א) דהא דמברך הרואה נ"ח, ולא כן הרואה שאר מצוות כגון לולב וסוכה "משום שיש כמה בנ"א שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה" [לכן תיקנו רק בנ"ח]. — הרי דמי שאין לו בית אינו יכול להדליק נ"ח באיזה פינה ברחוב במקום שאין רוח. — אלא שתוס' כתבו דטעם ראשון עיקר [דרק בנ"ח תיקנו משום חביבות הנס]. א"כ לא נשארו בדברים שכתבו שמי שאין לו בית אינו יכול להדליק נ"ח. [ושמא זה ברור להם גם למסקנא דרק מי שי"ל בית מדליק, אלא שלתרץ מ"ש נ"ח שהרואה מברך ניחא להו בטעם הראשון]. — [וכ"נ מהרב"י (סי' תרע"א) שבביהכ"נ מדליקין לאורחים שאין להם בית ואוכלים בביהכ"נ משמע שצריך בית].

ונפקא מינה רבתי להנמצאים בדרך או בשדה, כגון חיילים, דבשלמא הנמצאים באוהלים יש לחייבם בנ"ח, אפילו אם אין בהם פתח החייב במזוזה, וגם אינם דירת קבע, עפ"ד מהרש"ם הנ"ל דא"צ בית קבוע למצוה דפרסו"נ, וכן העניים ארחי פרחי הישנים על ספסלי בתי המדרשות, או ע"י הכותל המערבי וציון רשב"י וכדומה, במקום שלנים שם ידליקו, או יצאו מהש"ץ המדליק, ואם אוכלים בהכנסת אורחים ידליקו שם.

אבל החיילים השומרים בשדות במקום שאינו בית, ונמצאים שם מתחילת הלילה עד סופה, לא יוכלו להדליק שם, אלא יצטרכו לזמן מה לחזור לאוהליהם להדליק [או שיצאו י"ח במה שמדליקים עליהם בביתם]. — וכ"כ במקראי קודש (חנוכה סי' יח) שדן מבית שבספינה

שכ׳ בשו״ע (יו״ד רפו, א) שפטור ממזוזה, וכמש״כ הרמב״ם (הל׳ מזוזה ו, ט) משום שאינה עשויה לדירת קבע, ואילו לענין עירובי חצרות כתב הרמ״א (או״ח סי׳ שסו, ב) שבתים שבספינה צריכים ע״ח, וממש״כ הערוך השלחן (יו״ד רפו, כו) דלמזוזה איירי בבית עראי, ועי׳ מג״א (או״ח סי׳ שע סק״ב) ובחי׳ רעק״א שם, ואכמ״ל. — ובהערות הררי קודש כתב דלא נמצא בשום מקום שיהא צריך בית קבוע, אלא שממהרש״ם הנ״ל משמע שצריך מקום מקורה ומוגן מגשמים ורוח, ולפ״ז באוהל יכולים להדליק, אבל החיילים הנמצאים בשוחות בלא קירוי והרוח מנשבת שם אינם בגדר בית כלל ואין להדליק שם.

ואכתי יש להסתפק אם נמצאים בשוחה שאין רוח מנשבת שם כלל, כגון בשיפולי הר וכדומה, האם אלה יכולים להדליק, אע״פ שאינו מקום מקורה, וכן שיירה ההולכת בדרך ולנים בין העצים או הסלעים במקום שקט שהשיירות עומדות שם, אם הוי מקום הראוי להדלקה, גם אם אינו מקורה. — [ולפ״ד הרב״י הנ״ל (סוד״ה אמנם) רק בבית יכולים להדליק].

ונהגו כהיום שהש״ץ מדליק נר חנוכה ע״י הכותל המערבי, לא בחדר המקורה, אלא ברחבה הפתוחה, מבלי שיהא בית. וצ״ע דעל מה סמכו דלכאורה הדלקת נ״ח תיקנו דומיה דמנורה שבבית המקדש שבה נעשה הנס, שהדליקוה בהיכל שהוא בית השייך לכל ישראל. — [וצ״ל דלא גרע מבית הכנסת, שא״צ בית דוקא].

אלא שכק״ז בדרשות חת״ס (דף סז.) מבאר לשון והדליקו נרות ״בחצרות קדשך״ הלא המנורה היתה בפנים, ומ״ט שביק לשון דביר ביתך והיכלך ומקדשך שהזכיר קודם, אלא שכתב הרמב״ם (הל׳ ביאת המקדש ט, ז) דהדלקת המנורה כשרה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן עכ״ל (והוא מיומא כד: וע״ש בת״י ושיח יצחק). ולפ״ז נ״ל שהיה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך, ואז הדליקו ״בחצרות״ קדשך, בעזרה, ונתפרסם הנס לכל ישראל שראו הנרות דולקים ח׳ ימים רצופים, ולפיכך תיקנו להדליק בפתחי החצרות. — ומיישב בזה קושיית הב״י מה נס נעשה ביום הראשון, והשתא א״ש דידוע שצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט, מאילו עומד הנר בפנים, ולהם היה שמן כשיעור יום א׳ להדליקו בפנים, אבל הדליקו ״בחצרות״ קדשך, ואעפ״כ היה די ליום הראשון, אתו״ד עיי״ש.

ולדבריו אין להוכיח ממה שהנס נעשה במנורה שבהיכל, שעל דרך זו תקנוה רק צמוד לבית, ולמי שהבית שלו, דאדרבא הנס נעשה בעזרה שהיא חצר בלתי מקורה. — וא״כ בכל מקום חניית ישראל, הן ברחבת הכותל המערבי, והן הלן ועושה לעצמו קבע

ללילה זו בחוץ בדרך כנ"ל, יכול להדליק שם נ"ח, ושאני ספינה שכתב רש"י (שבת כג. הנ"ל) דלא שייך להדליק בה, לא מפני שאינה בית, אפילו היא פתוחה, אלא מפני שאי אפשר מפני הרוח שבים.

ובמשנת יוסף סוגיות (או"ח ח"ב סי' לו, ד) הארכנו בזה בס"ד, אם חיוב הדלקת נ"ח הוא דוקא בבית, או על ידו ברה"ר, ובאיזה בית, והבאנו לשון הרמב"ם (ד, א) מצותה שיהיה "כל בית ובית" מדליק נר וכו'. והפני יהושע (שבת כא:) שכ' דשאני נ"ח שהיא נר איש וביתו ולא כשאר המצוות שחיובם על כל א' וא', ומצוה בו יותר מבשלוחו, משום דנ"ח עיקר המצוה סמוך לרה"ר משום פרסו"נ, לכן הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית עכתו"ד [ועי' בשפת אמת (שבת כא:) שעמד בחקירה זו אם נ"ח חובת הבית, והא דמשתתף האכסנאי בפרוטה כדי לעשות המצוה בממונו, הא לאו הכי היה יוצא י"ח בלא"ה כמזוזה, או שנ"ח חובת הגוף וכדמשמע מהר"ן שבלי שישתתף אינו יוצא].

ולפ"ז חלה חובת הדלקת נ"ח על יושבי הבית, והולכי דרכים אינם יכולים להדליק במקומות שאינו בית, וילע"ע. — [וע"ע בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רפו) שלא להדליק באסיפות בשוקי בראי, ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' עה) שנוטה להתיר לזיכוי הרבים, ומשום פרסו"נ עיי"ש]. — ולגבי שאילתא דידן האוירון הוא בית.

ב

אם אפשר להדליק נ"ח באוירון, הגם שמיד יכבוה, ולהדליק בבהכ"ס

אכן השאלה עדיין במקומה, כי באוירון אין מרשים להדליק שום אש, שמחזיקים זאת לסכנה גדולה, בהיות האוירון מופעל ע"י חומר דליק ביותר. — ולכן מה שיש יועצים להדליק נר חנוכה אחד [כעיקר ההלכה דנר איש וביתו] בברכה, עד שיבא הפקיד לכבותו, שאז כבתה אין זקוק לה, אינו עולה יפה, דהרי זה כמדליק במקום שאי אפשר להדליק כלל מעוצם הרוח, שבזה מובא במשנ"ב (תרעג סקכ"ה) שאם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק להדליקה, דזה כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. — והגם שהיה אפשר לחלק, שבמקום הרוח לכתחילה הדלקתו אינה כלום, משא"כ כשמדליק ומישהו יכבנה, אבל למעשה אין לחלק בזה, דבודאי מיד שידליק יצעקו כל סביבותיו, ויקראו לפקיד שיכבנו.

ועוד שכבר כתבו המור וקציעה (סי' תרעג, ד"ה שם נשאל הרשב"א) והבאה"ט והפמ"ג (תרעג א"א יב) דדוקא כבתה מאלי', או שהוא כיבה אותה בשוגג, אין זקוק לה, אבל במזיד זקוק לה אע"ג דהדלקה הא עבדה. [אלא שלא ישוב לברך כשמדליקה שנית

(שעה"צ תרעג, לב)]. — וא"כ אם מדליקה ביודעו שהפקיד יכבנו במזיד, ה"ז כאילו הדליק במקום שהרוח בודאי יכבנו.

ומה שיש יועצים שיברך סמוך לבית הכסא, ויכנס וידליק שם, לא נהירא, שהרי בסוגיא דחנוכה (שבת כב.) אמרינן שאסור להרצות מעות כנגד נ"ח שלא יהיו מצות בזויות עליו, וכש"כ להניחה בבית הכסא, גם אי נימא דהוי כבית כסא דפרסאי, מ"מ מקום טנופת הוא, וגרע מכיסוי הדם ברגל שנחשב לביזוי מצוה (שם). [ועי' בביה"ל (סי' תקפ"ח, ב ד"ה שמע) שתחילה נטה לומר שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, אך לא מסיק כן]. — וגם אינו מעשי, שהיום ישנם "גלי עשן" שמיד שמריחים עשן עושים אזעקה. — ולכן גם אי אפשר להדליק במטבח האוירון אפילו ברשות הצוות.

ג

הדלקת נ"ח באוירון בפנס עם בטריה

ושמעתי מאחד שהיה נוהג להדליק נ"ח באוירון עם פנס כיס חשמלי, ויצא בהדלקת נר אחד כעיקר המצוה דנר איש וביתו (שבת כא:). — אבל אם אוחזה בידו לא יצא י"ח שהרואה אומר לצורכו הוא אוחז (כשו"ע תרעה, א). —ואולי יועיל אם יכין מנורה לחנוכה, עם מנורות קטנות, שתבער ע"י בטריה, ויניח אותה במקום שיוכל, שאז ניכר שהודלקה לחנוכה ולא לצורכו. — אבל אז באנו לשאלת האלעקטרי (חשמל) עם מועיל לנר חנוכה ולנר שבת ולנר הבדלה.

ד

אור האלעקטרי (חשמל) אם כשר לנרות שבת חנוכה והבדלה

בשאלת האלעקטרי (חשמל) לנרות הנ"ל דנו לפני יותר ממאה שנה, והיו מגדולי הדור שהתירו, ומהם שאסרו [וראה בספר לקראת שבת (סי' ג סעיף יא עמ' עא), ובשו"ת ירושת פליטה (סי' ו) ועוד]. ואנקוט בקצרה בס"ד.

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קכ) פסק דיוצא לנר שבת ולא לנ"ח, וטעמו דלגבי מבשל בשבת ובשר בחלב בודאי חייב בבישול ע"י אלעקטרי, ויכול לומר "להדליק" נר של שבת, דהחוט הבוער הוי כפתילה, והזרם כשמן ומיקרי נר, אבל נ"ח אינו יוצא כיון שעושה כבכל יום לא הוי פירסומי ניסא, וכ' הרמ"א (תרעא) שלא ידליק במקום שמדליק כל השנה, דהיכר קצת בעי. — ומבואר מדבריו, שהיה הנדון לצאת ידי חובתו במנורת החשמל הבוערת כל השנה, וזה שלל לנר חנוכה, דלא הוי די היכר לפרסו"נ. אבל עצם

הכח האלעקטרי לא פסל לנר חנוכה, אלא שפיר יוצא בו אם עושה מנורה הניכרת שנעשית במיוחד לנרות חנוכה. — לבית יצחק מסכים בשו"ת מחזה אברהם (לגאב"ד בראד, או"ח סי' מא), ועוד גדולים המובאים באורחות חיים (ספינקא, סי' רסד, ג) המתירים להדליק ע"י גז (שג"כ אין לו פתילה ושמן).

החולקים על הבית יצחק, הם שו"ת פקודת אלעזר (גאב"ד אונגוואר, או"ח סי' כג) דבנ"ח בעינן שיעור (תערב, ב), ובנר שבת (רסג, ט) נרות ארוכות שידלקו עד סוף הסעודה, ובאלקטרי אין עכשיו שום זרם, אלא הוא בא כסדר מתחנת הכח. — ולטענה זו יועיל פנס עם באטריה, אשר הזרם צבור בתוכה, והחוט בו זורם הזרם מהבטריה הוי כפתילה, וכ"כ השמירת שבת כהלכתה (פרק צג הערה כב) בשם הגרש"ז אויערבאך ז"ל, שבהדלקת נר שבת בפנס המופעל ע"י מצבר אשר הזרם כבר צבור ונמצא בתוכו מסתבר שיכולים לברך עיי"ש.

ודברנו מזה בס"ד במשנת יוסף (סוגיות, או"ח ח"א עמ' פג.), שכונת הגרשז"א למצברים הביתיים הממולאים מימות החול, וכן מנורות הגז (לוקס), אבל גנרטור גדול המספק זרם לבית גדול או לשכונה שלימה, אינו ממולא זרם, אלא הוא עצמו מייצר זרם ע"י כח דלק בנזין, וא"כ שוב אין כאן זרם צבור ונמצא בתוכו, כי אם מה שמוזרם לתוכו בשבת, ממה שנעשה מאליו, וה"ז ג"כ כפתילה בלי שמן.

בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קז) ולבושי מרדכי (מהדורא ג' סי' נט) שוללים אור האלקטרי מעוד טעם, דאין מחשיבים החוט לפתילה והאור לשלהבת, אלא הרי זו גחלת בוערת, ובחז"ל מצינו פתילות ושמנים. — וכתב מהרש"ג למעשה, שידליק לנר שבת בלי ברכה, כיון שעכ"פ מאיר, אבל לנ"ח לא ידליק, ואם רוצה לעשות לזכר בעלמא, שרי, ואח"כ אם יזדמן לו נר יברך וידליק [אמנם מהלבושי מרדכי (מהדורת שנת תרצז, סי' יט, ב) משמע דחזר להסתפק, שכתב "ולענין נר שבת לא אדע לדון"].

בשם הגאון רבי יוסף רוזין ז"ל מרוגאטשוב, מובא בספר מקראי קודש (חנוכה סי' כ) שמותר לברך על אור החשמל לנר הבדלה, דהא אש הוא, אבל לא בעש"ק דהברכה היא "להדליק" וזה לא חשיב מדליק עכ"ד. — וחולק עליו וס"ל דגם בורא מאורי האש אין לברך על אלעקטרי, שאין זה אש המאיר אלא מתכת מחומם, וכך התאורה שלו הוא, שכאשר הוא בתוך כלי זכוכית סגור, הוא מאיר, וא"כ אין כאן שמן, ולא פתילה, ולא שלהבת, אתו"ד [וכמהרש"ג ולבוש"מ הנ"ל].

וע״ע בשו״ת דברי יציב (או״ח סי׳ קיט, ה), ושם (סי׳ קכ) חוקר בנר שבת אם המצוה היא ההדלקה, או שיהא אור בבית, ומסיק שהעיקר שיהא אור, אבל ההדלקה צ״ל ניכרת לכבוד שבת (שם ד״ה ומוסבר).

ולענ״ד לא היתה כונת הגאון מרוגטושוב ז״ל דלחיצה על כפתור המדליק את אור האלקטרי, לא חשיב הדלקה, דודאי הדלקה היא להתחייב עליה במבשל בב״ח ובמלאכת מבעיר בשבת, דנהי שאינו מדליק ע״י אבנים כאדה״ר (פסחים נד.), אבל כל פעולה המולידה אש היא מלאכת מבעיר ומבשל, וכמו שיש מכשיר להדליק כיריים הגז ע״י ניצוץ, ה״ז מלאכת מבעיר גמורה. — וכן פשיטא להו להגאונים רבי חיים עוזר בשו״ת אחיעזר (סי׳ ס) והוא עצמו בירך בורא מאורי האש על אלקטרי כדי להורות למעשה שאין זה גרמא אלא אש ממש, והחזו״א (או״ח סי׳ נ, ט), והגרשז״א (בששכ״ה הנ״ל, ובמנחת שלמה ח״א סי׳ יב, ב), דלחיצה על כפתור ההדלקה של האלקטרי נחשבת להדלקה ממש. — אלא כונת הגאון מרוגאטשוב ז״ל שאינו נחשב ל״נר״ של שבת, כיון שאין בו שמן פתילה ושלהבת (וכהגאונים מהרש״ג ולבוש״מ הנ״ל), אבל עכ״פ לגבי מאורי האש ה״ז בכלל ברכה.

בשו״ת אז נדברו (ח״ג סי׳ א) הורה למושב זקנים שהתקינו בחדרים נורות אלקטריות מיוחדות לנר שבת, שיוצאים בהן חובת נר שבת, והביא כן גם מהגרשז״א ז״ל בספרו מאורי אש (ואינו תח״י לעיין בו), ומשו״ת יביע אומר (ח״ב סי׳ יז), וציץ אליעזר (ח״א סי׳ כ). — וזה אפילו בזרם הבא כרגיל מתחנת הכח, וכן הורה גאב״ד לונדון הג״ר חנוך פאדווא ז״ל למי שאי אפשר היה לו להדליק בנרות בבנין של נכרים. וע״ע בשו״ת להורות נתן (חי״א סי׳ יז). — א״כ בנדו״ד אפשר להדליק במנורה מיוחדת לחנוכה המופעלת ע״י בטריה. אלא שבנטעי גבריאל (חנוכה תשו׳ א) במכתב הגאון באר משה ז״ל כתב להדליק בלי ברכה, ויצא י״ח, וכ״כ בשו״ת באר משה (ח״ו בקונ׳ האלעקטריק). ומשמע שאפילו מזדמן לו אח״כ הדלקה ראויה, לא יברך עוד. — והנטעי גבריאל מייעץ לברך בלשון תרגום, או בשם בהרהור, או לומר ויברך דוד וכו׳ עד לך ה׳ הממלכה, כפ״ת (יו״ד סי׳ שכח, א) ושו״ת חת״ס (או״ח סי׳ קנו). — וע״ע בתשובות והנהגות (ח״ב או״ח סי׳ קנו) ואינו תח״י.

ה

בראיה מר׳ חנינא בן דוסא שבתו הדליקה בחומץ

בספר פתחי שערים (שבת כא.) נסתפק אם יוצא י״ח נר שבת ונר חנוכה באלקטרי, וחילק בין שבת לחנוכה,

דלנר שבת י"ל שאין צריך שמן ופתילה, דאיתא בגמ' (תענית כה.) דא"ר חנינא בן דוסא לבתו שלא תצטער על שהדליקה נרות שבת בכלי שבו חומץ ולא שמן, דמי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, הרי דנר שבת כשר מכל דבר, ולאו דוקא משמן, וכש"כ באלעקטרי דכשר. [ואין לומר שלכתחילה אין ללמוד מזה להדליק, שהרי לא אמר רחב"ד לבתו שלא תצטער על ברכה לבטלה, משמע דכיון שדלק לא היתה ברכתה לבטלה ושפיר בירכה להדליק נר של שבת].

ולכאורה אפשר לדחות ראיה זו, דכיון שע"י נס דלק, א"כ ה"ז כשמן אגוזים וכו', וכאן היה שמן חומץ, והעיקר שהיה נוזל שדלק כמו שמן. — אכן בזה גופא יש לעיין, מה היה הנס, אם החומץ נהפך לשמן, או שהנס היה שחומץ דלק כמו שמן, ומרהיטת הלשון "יאמר לחומץ וידלוק" משמע שנשאר חומץ אלא שבנס דלק, כאילו הדליקו בכלי מים, שבטבע אינו דולק ושואב כלל. — וא"כ חזינן שמכל מה שמאיר יכולים להאיר לשבת, וההי"ד מאלקטרי שהוא כשמן [אם הוא צבור לפנינו במצבר כהגרשז"א הנ"ל], וחוט שהוא כפתילה, והגחלת המחוממת שמאירה בזכוכית כמו שלהבת. — והגם שבכלי של חומץ היה כדוגמת נר של שמן, מ"מ מנא לן לחלק בזה.

ו

הטס באוירון תדליק עליו אשתו או שליח בביתו

בנדון דידן פשיטא שאם אשתו בבית, היא תדליק בברכה והוא יי"ח, אלא שכדי לראות נ"ח (עי' מ"ב תרעז סק"ז) ידליק המנורה עם הבטרי בלי ברכה. — ואם הבעל ואשתו נוסעים יחד, יעשה שליח שידליק בביתו, ואפילו אם עוזבים את ביתם לחלוטין, ונוסעים למקום אחר, יכולים הם להשאיר את ביתם ברשותם עד אחרי זמן ההדלקה, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנח) שאפשר לעשות שליח שידליק אחרי שבעה"ב עזב את ביתו עיי"ש.

אכן בין אם אשתו מדלקת עליו, ובין ששליח מדליק, יזדרזו להדליק מיד בתחילת הלילה, בעוד שעדיין לילה לאיש הטס באוירון, ששם חיש מהר השעות חולפות מלילה ליום.

מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה, במטוס, ובבית חולים

בס"ד טבת תשס"ו

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג המופלג בתורה ויראת ה', כהן שדעתו יפה, בנש"ג הרב גמליאל הכהן בהראי"ד רבינוביץ שליט"א מחב"ס "גם אני אודך".
אחדשה"ט באה"ר,

הנני בזה בתשובה לשאלותיך בעניני חנוכה.

א) בחור ישיבה האם יכול להדליק נ"ח גם בחדר של חבירו בישיבה, או שצריך להדליק דוקא בחדרו. — והשאלה תהי' ביותר אם בחדר חבירו יש יותר פרסו"נ בפתח הנראה יותר לרה"ר, או שאר סיבות שיותר נח לו להדליק בחדר חבירו.

ענין מקום הדלקת בחורי ישיבה בירדנו

בס"ד באריכות בשו"ת משנ"י (ח"ד סי' מז) יעיי"ש, שיש כמה נפק"מ איפה חדר האוכל ומקום חדר השינה וכו'. — ואם שאלתך היא שרוצה להדליק בחדר בו ישן חבירו, פשיטא דאין זה מקומו הראוי, כי כל בחור בחדרו ה"ז כביתו הניתן לו מהישיבה, ואם מדליק בחדר חבירו, ה"ז כאילו הדליק נ"ח בבית שכנו. ואפילו אם בפתח בית שכנו יש יותר פרסו"נ, או שאר סיבות, החיוב הוא להדליק בביתו, וכמו"כ לבחור בחדרו. — ועיי' שם במשנ"י שיש סברא שיכול להדליק בחדר האוכל או בביהמ"ד.

ב) כמה נרות כשמקרב אותם יחד אין להדליק, דברגע ההדלקה הוי כאבוקה שאין יוצא בה. ולהדליק ב"שמש" אחד כמה נרות בודאי שרי, כדנהגינן, ואפילו שכנו יכול להדליק בשמש שלו.

ג) בענין הדלקת נ"ח במטוס הארכנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קל), והמציאות היא שמקפידים מאד, ולא מרשים להדליק גפרור אפילו לרגע כמימריה, מפני סכנת האש, כי המטוס מופעל ע"י חומר דליק ביותר. ואין שום אפשרות להדליק שם. ואפילו מישהו מאנשי הצוות ירשה לו לכמה דקות, ה"ז כמדליק במקום שהרוח יכבנה, שלא יצא י"ח (מ"ב תרעג סקכ"ה). כי האנשים שסביבו יצעקו ויבוא הפקיד ויכבנו מיד. — ולכן אם הדליק והצליח שלא צעקו ולא כיבו, ודלק רבע שעה, הרי לא דלק כשיעור, אא"כ דלק חצי שעה, שאז יי"ח, אבל אינו במציאות.

ואין לומר דשיעור חצי שעה בעינן רק כשמדליק כלפי רה"ר, שבזה שיעורו משתשקע החמה עד שתכלה רגל, אבל המדליקים בפנים א"צ שיעור, ודי ברבע שעה. ובאוירון אינו כלפי

רה"ר אלא כבביתו בפנים. — זה בודאי אינו, דהרמ"א (סו"ס תרעב) התיר למדליקים בפנים רק להדליק אחרי שכלתה רגל, אבל שמן כשיעור חצי שעה צריך, ובלא"ה לא יצא.

ד) בחור ישיבה, אם אביו בביתו, ואפילו בעיר אחרת האם יכול להוציאו בנ"ח. — עי' בשו"ת משנ"י (ח"ד הנ"ל) שהבחור חייב בעצמו במקומו, וא"א לאביו להוציאו, וכש"כ אם אביו במדינה אחרת שהשעות חלוקות. — ולכאורה הנוסע במטוס חייב לפי השעה שלו עכשיו, שכאשר אצלו לילה בטיסה, שייך אצלו נ"ח [ואפילו אשתו מדלקת עליו בביתו, שאז הוא יוצא לגמרי בהדלקתה, אבל רק אם מדליקה כאשר אצלו במטוס לילה]. בודאי הנמנע בחנוכה מלטוס בלילה ה"ז משובח להשאר בבית ולהדליק כהלכה.

ה) האם "סביבון" (דריידל בלע"ז) מוקצה בשבת. י"ל דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, דאפילו אם המשחק הוא במיני מאכל (כמו עדשים או סוכריות), הוי כמקח וממכר בשבת, שזה לוקח וזה נותן, זה מרויח וזה מפסיד. — חוץ ממה שהוי כמשחק בקוביא, דהוי גזל משום שלוקח ע"י ריוח הקוביא שהוא אסמכתא בעלמא (עי' חו"מ סי' לד, טז).

ו) מי שנמצא הוא ואשתו כל ימי ולילות החנוכה בבית חולים ל"ע, ושם במקומו לא מרשים להדליק נר חנוכה בשום מקום כי אם בפרוזדור, אם ידליק שם בברכה.

לכאורה זהו המקום המתאים לנ"ח. דאם אי אפשר ע"י החלון לרה"ר, אז ע"י הדלת לפרוזדור הוי ג"כ כפתחו הפתוח לרה"ר. דפרוזדור בית החולים הוא כרשות הרבים, שהרבה אנשים מצוות ביה"ח וממבקרים עוברים שם, והוי פרסו"נ טובא.

ואם לא מרשים להדליק ע"י הדלת, אלא באיזה פינה בפרוזדור, ה"ז לא גרע משעת הסכנה שמניחה על שולחנו ודיו, ויכול להדליק בברכה, וה"נ אין הבדל מי שאינו מרשה להדליק. אם עכו"ם משום גזירותיהם, או בעלי בית החולים, מפני הסכנה שיזיקו הלהבה והעשן למכשירים האלקטרוניים המופעלים ע"י מחשבים. — אבל במחלקה רגילה נותנים להדליק נ"ח בנרות שעוה קטנים, למשך חצי שעה. והחולים והמבקרים והצוות נהנים מהדלקת נ"ח.

דושה"ט בברכה נאמנה,

טעם למהדרין מן המהדרין שמצינו רק במצות נ״ח

ת״ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין וכו׳, והמהדרין מן המהדרין וכו׳.

בכל מצוות התורה לא מצאנו שיתנו בהם חכמים שיעורים לכתחילה, המצוה כהלכתה, ושיש מהדרין יותר מההלכה, ומהדרין מן המהדרין יותר מהם, כי אם בנר חנוכה, וצ״ב.

וי״ל בהקדם דברי הקדושת לוי (בקדושה החמישית לחנוכה) דלכן תיקנו זכר לנס בנר שבו נעשה הנס, הגם שבשאר נסים לא תיקנו לעשות זכר דוקא בחפץ שנעשה בהם הנס, כגון בקי״ס במים, או בפורים בעץ. משום דבנס חנוכה לעולם היו פטורים מהדלקת המנורה, וקיום מצוות התורה, דאונס רחמנא פטריה, אלא שעלתה לפני המקום חיבת המנורה והמצוות, אשר כל העולמות משתוקקים להם, ומקבלים שפע וחיות ממצות ישראל, ומה שנעשה כאן בעוה״ז עולה ומגיע עד רום מעלה. לכן הגם שמצד הדין היו פטורים מטעם אונס, בכ״ז הפליא עמהם השי״ת בנסים, כדי שיוכלו לקיים המצוות. ומשום כך תיקנו חכמים זכר הנס, במה שבשמים השתוקקו לו, להראותנו שלנרות שלנו השתוקקו בשמים, אתוד״ק.

וכמו שחיבת המנורה והמצוות עלתה לפניו, כן חיבת התורה הק׳ אשר היונים הבינו שכ״ז שישראל עוסקים אין הם ניתנים בידם, לכן קודם היה להשכיחם תורתך ועי״ז יכלו אח״כ להעבירם מחוקי רצונך דלולא זאת האפשר להעביר אומה שלימה מדת ישראל. אלא שע״י שכחת התורה ירדו מטה מטה, עד שהגיעו לביטול המצוות.

ולכן אמרינן (בנדרים פא.) על מה אבדה ארץ על עזבם תורתי, שלא בירכו בתורה. כי כל זמן שהת״ח מחבבים התורה ויגעים בה יומם ולילה, הרי כשרשרת הנמשכת זה משפיע על כלל ישראל, להיות הת״ח דוגמא להם, וגם אור התורה זורח למרחוק להכניס תורה וקדושה בישראל. וזה שגילו לנו שביטול ברכת התורה, המראה כי לא למדו תורה בחשקת התורה ולשמה, גרם לרדת עד לדיוטא התחתונה עד שאבדה ארץ. — וזה טעם נוסף לתקנת המצוה בנר, לרמז על נר מצוה ותורה אור, שאליו השתוקקו בשמים, מפני שזה ישיב לנו את שלימות קיום התורה והמצוות, דכל שאור התורה יתרבה, ה״ז יוסיף לכללות קיום המצוות והרמת קרן הדת.

וכיון שמצות נ״ח נתקנה זכר לתורה ולמצוות, שבעבורן הושיע ד׳ לישראל בהיותו כביכול מחבבן ומשתוקק להן. לכן נתקנה בכמה מדרגות, כפשוטו וכמהדרין, וכמהדרין מן המהדרין, כמו שיש בבנ״א כמה וכמה מדרגות בלימוד התורה וקיום

המצוות, כפשוטן, ובהידור, ויותר ברגש ברעותא דליבא, ובאהבה ויראה שהן הכנפים בהן פורחין תורה ומצוות לעילא. וגם בענין הלימוד, יש בפשט [וגם בו יש הרבה מדרגות], יש ברמז בדרוש ובסוד. ועל כל א׳ להשתדל להשיג לפי בחינתו והשגתו, לכן נתקנה מצות נר חנוכה הרומז לתורה אור בכמה מדרגות של הידור, בכדי לזרז אותנו להשתדל תמיד להיות בבחי׳ הולך ולא עומד, אלא לעלות יום יום מדרגה אחר מדרגה בתורה ועבודת ד׳.

עוד י״ל עפ״י קושייתו המפורסמת של הפני יהושע, דכל טורח הנס של המנורה בחנוכה למה היה, הרי קיי״ל דטומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק בשמן טמא. ותירץ דעיקר הנס נעשה להודיע חיבת המקום עליהם, כדאשכחן בנס התמידי שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם, לכן הואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין, שנגאלו גאולה שלימה מיד שונאיהם, ונעשה להם נס גדול ששלטו באויביהם, לכן נעשה להם ג״כ נס הנרות, שהן עדות לישראל שהשכינה שורה בהם (כבנר מערבי), להודיע להם בימים ההם שהיה עת רצון, שחזרו לחיבתם הראשונה עכ״ד.

נמצא שלעולם מעיקר הדין לא היה צורך בכל נס השמן, אלא שלצורך ההידור, שחנוכת המנורה והמקדש יהיה בטהרה, ולא טומאה, הגם שהותרה בציבור, עשה עמהם השי״ת נס השמן. ומכאן סמכו חכמים לתקן גם את מצות ההדלקה בשיעורין של הידור, כיון שכל הנס היה מטעם ההידור.

הטעם שקבעו חז״ל גם את דרגות הידור נ״ח ולא כשאר מצוות שפי׳ רק ההלכות

מצות נר חנוכה נקבעה ע״י חז״ל בשלשה מדרגות: עיקר המצוה נר איש וביתו, ומהדרין, ומהדרין מן המהדרין (שבת כא:). ולא מצאנו זאת בשאר המצוות, שנתפרשו רק הלכותיה, ובהן יש להדר לקיימה בכל דקדוקי ההלכה.

אכן כל ענין הנס של חנוכה נתהוה ע״י הידור מצוה, ולכן ניתנה לנו המצוה ג״כ במדרגות ההידור. — והוא כשנתבונן באותה תקופה נוראה של הכבדת עול יון על עם קדוש ישראל, בתקופת הבית השני, כשהסתער אנטיוכס על א״י וכבשה, ודיכה את תושביה באופן נורא ושפל, עד שגזרו שכל בתולה הנישאת תבא להגמון תחילה (רש״י שבת כג.).

ואיתא במדרש רבה (בראשית ב, ד) ובתנחומא (תזריע יא) והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך, זה גלות יון

שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן. שהיתה אומרת להם, כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. — עוד אחז"ל (ב"ר מד, יז) והנה אימה חשיכה "גדולה" זו יון.

באותה תקופה לא פטרו עצמן עם ישראל בטענה של "אונס רחמנא פטריה". שהרי היה ממש פקוח נפש בקיום כל מצוה, וכמובא במגילת אנטיוכס ששרפו במערה המון רב ששמרו את השבת. — אלא התגברו ישראל בגבורה גדולה, למסור נפשם על קידוש השם. והבין מתתיהו כהן גדול, שמן השמים דורשים מעם ישראל מסירות נפש ממש. והלכו הוא ובניו עם קומץ חסידים חלשים טהורים וכו', וקמו נגד האומה האדירה ונצחום. וכל זה בהידור מצוה רב ועצום, לקיים מצוות התורה. לא לנוס ולהפטר מהתורה והמצוות, אלא לרדוף אחריהן ולהדר ולקיימן. לכן ניתנה לנו המצוה היקרה של נרות חנוכה ג"כ במדרגות ההידור.

ענין מהדרין נר לכל אחד

חידוש נוסף רואים בהידור מצוה של נר חנוכה, שחז"ל קבעו לא רק שיש בו מדרגות הידור, אלא קבעו גם איך להדר. שלא ככל המצוות שההידור הוא לקיימן לפי כל השיטות בהלכה, ובזמנן, וביופיין וכו'. ואילו בנ"ח קבעו חז"ל שאם תדליק אפילו בשמן הכי טוב, ובמנורה הכי יפה ויקרה, עדיין אינך בגדר מהדר במצוה. וההידור הוא רק אם יהיה "נר לכל אחד ואחד" (שבת כא:).

כי בפעולת האדם מתעוררת מחשבתו. כמש"כ בס' החינוך (בכמה מקומות), כגון בביכורים שהבאת ראשית ביכורי אדמתו, תעורר אותו להודות להקב"ה. — כמו כן בהדלקת נר חנוכה, מתעוררת הנפש בהלל והודאה לה'. ובזה לא די אם ראש המשפחה ידליק, אלא ההידור הוא דוקא "נר לכל אחד ואחד", שכל א' ידליק את הנר, ויחד עם זה את נפשו להשתוקק לזמר להשי"ת בהלל והודאה.

ובמהדרין מן המהדרין נחלקו ב"ש וב"ה. ודברי ב"ש צריכים ביאור, איזה דמיון יש לנ"ח עם פרי החג שמתמעטים והולכים, וכבר מדובר בזה בספה"ק. והוא שב"ש וב"ה לא פליגי שהיו כאן שני שלבים בנס ובנצחון. קודם "פינו היכליך וטיהרו מקדשיך" ואח"כ "והדליקו נרות בחצרות קדשיך". כי תחילה היו צריכים לבטל את הסט"א והקלי' שהתגברה בימי היונים, ולבטל הע"ז והפסילים שלהם. והרי זה דומה לפרי החג, כנגד אוה"ע עע"ז, שכדי לבטלן ולמעטן מיעטו בפרי החג שכנגדם. כמו"כ

סוברים בית שמאי שהזכר לנס הוא לנצחון שמיעטו וביטלו הע"ז, ומשום כך יש למעט הנרות, להיות פוחת והולך. אשר בזה לא רק שיהא זכרון לנצחון הקדושה על הסט"א. אלא גם בכל דור, בהדלקת הנרות נפעול למעט כח הקלי', וממילא תתגבר הקדושה.

ובית הלל סוברים להוסיף בנרות, כנגד הקדושה שהתגברה ונתוספה אז בימי החשמונאים. ובזה נפעול גם בימינו בכח ובסגולת המצוה, להרים קרן הקדושה.

הריזה לימוד גדול לנו לכל החיים, להדליק בעצמו את אור נשמתו, בבחי' נר לכל אחד ואחד. להתעורר על ידי ספרי מוסר ולהתרומם בעבודת ה'. כי מי שילמוד בימי חנוכה בעניני אהבת ה' בספרי רבותינו, תתעורר נפשו ביתר שאת לאהבה אותו ית', כשיתבונן באהבה שגילה לנו הקב"ה בנסים שעשה לנו.

הידור בגוף המצוה באופן המובחר ביותר

תניא (שבת קלג:) זה א-לי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין.

המובן הפשוט הוא לעשות את חפצי המצוה נאים ויפים. אבל נראה ברור שלא רק בזה מקיים ואנוהו, אלא גם הידור באופן קיום ועשיית המצוה בזמנה וכהלכתה, ושיצא בה לכל השיטות, כל זה בכלל ואנוהו, דהיינו לקיים המצוה באופן המהודר ביותר, בכל המובנים, וכאשר יבואר בס"ד. — וכן חזינן מלשון הברייתא הנ"ל, שפירט בס"ת נאה "לשמו", ולכאורה לא הלכות ס"ת אתי לאשמעינן, דבעינן כתיבה לשם קדושת ס"ת, ולשם קדושת האזכרות שבה (יו"ד רסי' רעד). אלא הא קמ"ל שיהדר בכתיבה לשמה בכל מה דאפשר להדר (עי' בקסת הסופר רס"י ד), הגם שזה לא ניכר בנוי הכתיבה, אלא זה הידור בהלכה.

ונסדר בס"ד כמה מדרגות בהידור מצוה. — ונקדים לומר ש"ואנוהו" ו"הידור מצוה" אינם שני ענינים נפרדים, אלא היינו הך, דהידור מצוה ילפינן מקרא דזה א-לי ואנוהו. כמבואר ברש"י (ב"ק ט:) שכ' שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות, ואחד הדור מחבירו, יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור, דתניא (שבת קלג:) זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו' עכ"ל. — [ולא פירש במה הא' הדור מחבירו, אם ביופי הכתיבה, או שטיב הקלף, או ביראת שמים של הסופר וכדומה, אלא בכל ענין שיש בו הידור, מקיים ואנוהו].

הידור בגוף קיום המצוה באופן המובחר ביותר - דאיתא בשו״ע (או״ח תרנו, א) שאתרוג שיש בו רק שיעור מצומצם של כביצה [כסי׳ תרמח, כב], מצוה לקנות הגדול ממנו, מטעם הידור מצוה, דחיישינן שמא יתמעט. — נמצא ההידור כאן במה שיי״ח באופן המובחר באתרוג שיש בו בודאי כשיעור. — ותנן (פסחים צט:) ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל, פירש״י ורשב״ם שיאכל מצה לתיאבון ״משום הידור מצוה״. וכאן ההידור הוא במה שהאכילה יותר משובחת כשהוא תאב לאכול. דהיינו לא בחפצא דמצה. כי אם בגברא שהוא המקיים מצות האכילה בגופו.

ובנרות שבת, כל נר שמוסיף אורה, ה״ז מרבה כבוד שבת ושלום בית, וא״כ לא רק הנר הא׳ מצוה, והשאר להוספה בעלמא, אלא בכולם מקיים הידור מצוה (ביאור הלכה רס״י רסג), דכל תוספת אורה הידור מצוה, להדליק באופן המובחר. — ולגבי הידור בנר חנוכה שקבעו חז״ל בזה אופני ההידור, למהדרין ולמהדרין מן המהדרין, הגם דדי בנר איש וביתו (שבת כא:) ראה להלן (אות ו). - ובשחיטה, המעולה הוא שיחתוך ב׳ הסימנים לגמרי, דזה האופן המעולה, ועפ״י הלכה די ברוב סימן א׳ בעוף וברוב שנים בבהמה (יו״ד סי׳ כא, א).

עוד הרבה דוגמאות, כגון שרטוט בס״ת ותפילין, שכ׳ תוס׳ (גיטין ו: ד״ה א״ר יצחק) דאליבא דהילכתא אינן צריכין, אבל ליישר הכתב שייך זה א-לי ואנוהו (ויבואר בס״ד להלן אות יא). דהיינו שעי״ז מקיים מצות קריאת ס״ת ומצות תפילין באופן מהודר.

והיינו שלא רק את המצות צריך לנאות, ליפות חפצא דמצוה, אלא כלשון הברייתא ״התנאה״ לפני במצות, שגם האדם צריך לקיים המצוה באופן הנאות ביותר. להדר את עצמו בקיימו את מצות ה׳, להשתדל לקיימן במושלם ביותר. — ואחז״ל (אבות פ״ב מ״א) איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם. ופי׳ רבינו יונה כי תפארתו היא תפארת אמיתית בבנ״א [שיישר בהן לבנ״א, שם] גם צריך ״להתנאות״ במצות, לולב נאה טלית נאה וכו׳ בענין שיפארוהו בני אדם וישבחוהו עליהן עכ״ל.

אין כונתו לומר ח״ו שיעשה בכדי שיפארוהו, אלא שיעשה המצות בתכלית השלימות, באופן שיפארוהו. וז״ש רבי ותפארת לו מן האדם [והאדם צריך לעבוד על עצמו לא להנות ולא להתפאר משבח בנ״א].

וכעין זה (ביומא ע.) שכל א׳ הביא ס״ת לעזרה וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים. ופירש״י להראות נויו של ס״ת ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה, שנא׳ זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו׳ עכ״ל. והכונה כנ״ל,

שזה נוי המצוה, שבעליה טרח לעשותה בשלימות [ואין צריך להסתיר זאת מבנ"א, כי זה כבוד המצוה, אבל עושיה לא יתפאר כנ"ל].

להדר לצאת ידי חובת כל השיטות

ואפילו שיטות שאין הלכה כמותם, וכש"כ שיטות שיש לחוש להם. כמש"כ הביאור הלכה (רס"י תרנו) שבכל המצות כשתלוי בפלוגתא דרבוותא, אף שהלכה דכשר, מ"מ יקיים הידור מצוה עד שליש, לקנות אתרוג אחר לצאת כל הדעות. וכן מפורש בפמ"ג (שם, משב"ז סק"א). וזה הן בחפצא, כגון באתרוג להדר לצאת ידי כל השיטות המובאות בשו"ע (סי' תרמח), או במצה להחמיר בשיעור חימוץ בכשיעור ח"י דקות, הגם שיש מקילים עד כ"ב וחצי דקות (בהל' תנט, ב).

והן בגברא, כגון בשבת שכ' הבה"ל (רסא, ב סוד"ה מתחילת השקיעה) שבערב שבת לכתחילה טוב לחוש לשיטת היראים, ולהקדים קבלת שבת ח"י דקות לפני השקיעה (עפ"י הב"ח). ולענין מוצ"ש כ' (באד"ה שהוא ג' מילין ורביע) שנכון לצאת דעת רבינו תם וסיעתו, שלא לעשות מלאכה עד סוף שיעור ד' מיל. — והיינו הגם שיש לו במי לתלות להקל, מ"מ בודאי מצווה הגברא, מצד הידור מצות שביתת השבת, להאריך שביתתו לכל הדעות [ובשבת גם בלאו הידור טוב להחמיר משום חומרא דשבת]. — ובד' כוסות שכ' במשנ"ב (תעב סקל"ג) דלדינא די בשתיית רוב רביעית, אפילו מכוס גדול, ולכתחילה יקח כוס המחזיק רק רביעית וישתה רובו. — ובאכילת מצה דרמיא אגברא שאוכלים כזית מן השלימה ומן הפרוסה, דחיישינן לכל השיטות (כמבואר בסי' תעה, א עי' במשנ"ב ושאר אחרונים).

וכל שכן בד' מינים דיש בהם דין "הדר", שמחמירים לצאת י"ח כל השיטות, כגון בהדס שנקטם ראשו, כשר לרוב הפוסקים (תרמו, א, י), ובכ"ז טוב להחמיר לקחת שלם (שם). וכן הרבה הלכות בשאר ד' מינים, שכל החומרות מקיים ה"הדר" ביותר.

וסעד לדברינו ממש"כ כק"ז החת"ס בחי' לולב הגזול (לו: ד"ה במינו היו אוגדין אותו) אי ס"ל לר"מ לולב א"צ אגד, והיו אוגדין אותו למטה משום זה א-לי ואנוהו, אלא מה שהתורה מייפה עלינו, ולא מה שאנו ממציאים יפויים והדורים, ע"כ עיקר ואנוהו לאוגדו במינו ממש, ולעשות ב' קשרים זע"ז, ולא כמו שנוהגים לעשות כטבעת של עלי לולב יפה ומהודר, ומכניסים בו ההדסים והערבות, שזה אינו ואנוהו שאמרה תורה, אלא קשר ע"ג קשר וכו', אך אח"כ יכול לייפותו משום חיבוב מצוה ביפויים אחרים, כמו

שציפו קרני שור של שלמי ביכורים בזהב (ביכורים פ״ג מ״ג) משום חיבוב מצוה, ה״נ אחר שאגדוהו למטה במינו שזהו ואנוהו של תורה, חזרו ואגדו בגימוניות של זהב משום חיבוב מצוה עכ״ל.

חזינן מד״ק, שההידור של המצוה הוא לקיימה כהלכתה אליבא דכו״ע, והנוי והיופי הוא ענין של חיבוב מצוה. ואגד הלולב הוא לקיים המצוה בשלימות, ולא לייפות הלולב ומיניו. דהגם שבודאי יש חיוב ליפות חפצא דמצוה, וזה בכלל ואנוהו (וכדלקמן אות ג), מ״מ כשייפוי שעושים אינו שלימות המצוה, אז בודאי קודם צריך לייפות המצוה בעשייתה בשלימות (כקשר ע״ג קשר), ורק אח״כ בא הייפוי שמבחוץ, לייפות חפצא דמצוה.

כדברים אלה כ׳ גם החתן סופר (שער הטוטפת, ריש סי׳ יח, בתשובה) שפשוט לו מסברא דלצאת ידי כל החששות מעיקר הדין, קודם להידור נוי מצוה. ואפי׳ לרש״י (סוכה כט:) דואנוהו הוא דאורייתא, אם יש חשש דרבנן, עדיף טפי לצאת ידי חשש דרבנן, דאין הידור יותר מלקיים המצוה אליבא דכל הדעות, זהו המוקדם, ואח״כ מהדרינן שיהא נאה למראה ג״כ. ואם יש חשש דרבנן עכ״פ מהודרת לא הוי, אתו״ד.

מנורה נאה לחנוכה - כוס לקידוש או מנורה לחנוכה מאי עדיף

בברייתא (דשבת קלג:) מנה כמה סוגים: סוכה לולב שופר וציצית, שהם תשמישי מצוה, ודינם, שאין בהם קדושה עצמית, ואחרי מצותן נזרקין [כבאו״ח (כא, א) ובמשנ״ב, ובלבד שלא בדרך בזיון]. — וס״ת, שהוא הקדושה עצמה, ושיראין שהן תשמישי קדושה (כבאו״ח קנד, ג) שכל דבר שכורכין בו הקדושה הוי תשמישי קדושה, וכשבלו צריך לגונזן. — וא״כ גם בתפילין צריך הידור כבס״ת, שגם תפילין קדושה עצמה [וגם לא גריעי מתשמישי מצוה], ובאמת בירושלמי (פאה פ״א ה״א דף ב:) ובמכילתא (פ׳ בשלח) גורסים בסוגיין תפילין, וכ״ה במאירי (שבת קלג:). ולפ״ז נרתק התפילין [שנותנים הבתים בתוכם] הוי תשמישי קדושה, והידור הוא לעשותן נאים, כמו שיראין בס״ת [המעיל והחגורה]. ורצועות התפילין עדיפי, דהוי תשמישי קדושה (כבשו״ע קנד, ג), וגם הם תשמישי מצוה [ולא גריעי מציצית], דמצוה לכרוך עליו הרצועות. — חזינן שהברייתא מחייבת בהידור, לקדושה עצמה, לתשמישי קדושה, ולתשמישי מצוה.

ויש לעיין אם גם בתשמיש לתשמיש מצוה שייך הידור, ולכאורה א״צ, מדאמר ציצית, ולא הזכיר בברייתא

טלית, שהוא תשמיש דתשמיש המצוה. וקיל מתשמישי מצוה, ורק אסור לבזות טלית שבלה. — אכן רש"י (ב"ק ט:) מביא הגמ' שלנו (דבשבת קלג:), ומונה "טלית" נאה בין השאר, וכ"ה בריב"ף ורא"ש (סוכה פ"ג, יב), ובספר חסידים (סי' תתעח). והיינו שהיתה כן גרסתם (בשבת), או שפירשו דכמו"כ טלית, ואין נפק"מ בין תשמישי מצוה, לתשמישי תשמישיהן. — והגם שאין מקיימין המצוה בתשמישי תשמישיהן, מ"מ כולן נטפלין למצוה, ושייך בכולם ואנוהו. — וכן פסקו המג"א (רס"י כד) והמשנ"ב (סו"ס כד) שמצוה לעשות "טלית" נאה וציצית נאה, וה"ד כל המצוות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר, שנאמר זה א-לי ואנוהו. — וכן חזינן מדיו קולמוס ולבלר שהזכיר בברייתא, שהן רק הכנה לפני המצוה, והשוה אותם לשאר. [ומסתבר שגם טלית קטן צריך שיהא נאה כטלית גדול, שגם הוא למצוה עשוי, ואולי כיון שלובשו תחת המעיל (ובפרט ללובשו תחת הכותנות), הוי כתפילין שא"צ שרטוט כיון שמחופין כלקמן (אות יא)].

ומסתבר שרק בטלית (גדול או קטן) המיוחד למצוה שייך הידור במצוה, אבל סדין בציצית, וכההיא (דמנחות מג.) דרבי יהודה רמי תכלתא לפרזומא דאינשי ביתיה (לבגד שאשתו מתכסה בה בלילה), לא שייך הידור בסדין ובפרזומא, כי אם בציצית עצמן, שהם התשמישי מצוה. אבל הסדין רק מפני שיש לו ד' כנפות מתחייב בציצית. והרי זה דומה להאוכל פת שחייב בברכת המזון, שהידור שייך רק בבהמ"ז שזו המצוה, ולא בפת שהוא רק האמצעי למצוה.

וטלית של בהכ"נ המיוחד לש"ץ, ולעולים לתורה, ולכהנים, הוי כתשמישי מצוה, דעשוי לכבוד הצבור, ובלעדו לא יכול הש"ץ לירד לפני התיבה, וכן לעליה לס"ת, ולדוכן. ולכאורה שייך בו הידור יותר מטלית של יחיד שהוא רק תשמיש דתשמיש מצוה. ולא נהגו כן, אלא הטלית הישן מנדבים לבהכ"נ, ואולי באמת לא נכון הוא [אלא מפני שבבהכ"נ אינם נשמרים יפה נותנים לו את הישן]. — אבל יתכן דשל יחיד מיוחד למצות ציצית, משא"כ של בהכ"נ עשוי רק להתעטף לכבוד בעלמא, ולכן מקילים שלא לברך (כבמשנ"ב סי' יד סקי"א, ובביה"ל שם ד"ה שאלה), וכיון שבעיקרו מיועד רק שיהי' מעוטף, לא קפדינן אנוי, דאינו מיוחד לקיים בו מצות ציצית. [אבל עכ"פ עשוי לכבוד הצבור, ולכבוד התורה, ומצות נשיאת כפים, ומהאי טעמא ראוי להדר גם בו].

ובחתן סופר (שם עמ' קעט.) כ', דמצוה להדר בכוס של קידוש והבדלה, שיהי' מכסף, וכהא"ר (סי' תרעג, ג) שמהרש"ל הדליק במנורת כסף, וכן ראוי להדר (מובא בבאה"ט סו"ס תרעג), ושישראל קדושים נהגו אפילו בקופסת אתרוג מכסף עכ"ד. — ור"ל,

הגם שקופסת אתרוג הוי רק כעין תשמיש דתשמיש מצוה [דהאתרוג גופא הרי הוא כלולב, דהוי רק תשמיש מצוה], ועוד גרע מטלית דהגם שהוא תשמיש דתשמיש מצוה, מ״מ מסייע הוא בעת קיום המצוה, והוא הגורם למצוה, משא״כ הקופסא מצניעין בה האתרוג רק בגמר המצוה, מ״מ הוי כציפוי זהב לקרני שור השלמים (ביכורים פ״ג מ״ג) שבשעת הקרבתו ודאי הורידו הציפוי. ואין זה הידור מצוה, אלא רק חביבות מצוה. [ושיראין לס״ת יבואר להלן בס״ד].

ובשו״ע (או״ח סי׳ תנה, א בהגה) שנוהגים ליקח למים שלנו כלי חרס חדשים. ובמ״ב (סקכ״ד) אבל לא ישנים דמאיסי ואין זה הידור עכ״ד. והוי תשמיש דתשמיש, ויש בו ענין הידור כנ״ל.

ולפי דברי החתן סופר הנ״ל, גם בכלי הסעודה של שבת קודש, ובפרט סכין שבוצעים הלחם משנה, יש הידור לעשותם יפה, דאלה עדיפי מקופסת אתרוג, שבהם עצמם מקיימים המצוה. — ועי׳ בחי׳ חת״ס למס׳ שבת (כב. דף ט. מדה״ס ד״ה איברא) שכ׳ דנר חנוכה הוה הנר עצמו המצוה, ואינו עשוי לתכלית אחר [וא״כ המנורה תשמיש למצוה], משא״כ שארי נרות אינן אלא תשמיש מצוה, כגון נר לת״ת, עיקר המצוה הוא הת״ת, והנר אינו אלא לתשמיש, וכן נר שבת, עיקר המצוה האכילה וסעודת שבת, והנר אינו אלא לתשמיש אותה המצוה עכ״ל, [וא״כ המנורה תשמיש דתשמיש למצוה]. — ובנר שבת קיי״ל (בשו״ע רסג, א) שיהא זהיר לעשות נר יפה, ואם כן הוא במנורת שבת שהוא תשמיש דתשמיש מצוה לסעודה, כמו״כ הסכין ושאר כלי הסעודה, יש הידור לעשותן יפה. — ולא נזכר בפוסקים, כי הזכירו רק המפורש בגמ׳ (שבת כג:) שהזהיר בנר זוכה לבנים ת״ח, אבל לפי המבואר מסתבר כנ״ל, וגם לא גרע מהא (דשבת קיט.) דרב נחמן בר יצחק מכתף ועייל וכו׳, וכ״פ בשו״ע (רנ, א) שהיה מתקן הבית ומכניס הכלים הצריכים לשבת, וא״כ נוי כלי שבת הוא הידור.

ומדברי החת״ס (לשבת כב. הנ״ל) יש לדון במי שידו משגת רק למנורת כסף אחת, מה עדיף דשבת או דחנוכה. דלכאורה קיי״ל (שבת כג:) נר שבת ונ״ח, דשבת עדיף משום שלום בית (שלא יכשל בחושך). אבל לפ״ד החת״ס נר עצמו דחנוכה הוי נר מצוה, וא״כ המנורה היא תשמיש מצוה [ואפילו אם מניח השמן בזכוכית או הנר במיכל שלה, הרי אלה בטלים למנורה, ובכלל המנורה הם, וכן מסיק בשו״ת שבט הלוי (ח״ח סי׳ קנז)], משא״כ נר עצמו דשבת הוי תשמיש מצוה להאיר לסעודה, וא״כ המנורה הוי תשמיש דתשמיש. ולפ״ז מנורה מהודרת לחנוכה עדיפה מדשבת. — אבל כ׳ הרמב״ם (הל׳ שבת ל,ה) שיתקן ביתו מפני כבוד השבת, ויהי׳ נר דלוק ושולחן ערוך וכו׳

"שכל אלו לכבוד שבת הן". דהיינו שמצוה לנקות ולקשט הבית לכבוד ש"ק, וא"כ בכלל זה כלים נאים, ומנורה משובחת. ואילו בנ"ח העיקר האור הדולק לפרסו"נ, ואין מצוה לקשט ביתו, ולפ"ז דשבת עדיף.

והא דמנורת שבת תדירה יותר ממנורת חנוכה [ותדיר אפי' פעם א' בשבוע, מקרי תדיר לגבי פעם א' בשנה, כמש"כ תוס' (שבת כג: ד"ה הדר) דר"ח הוי תדיר לגבי חנוכה. וא"כ כש"כ שבת לגבי חנוכה], לא מועיל לנו כאן, שהרי בגמ' (שבת כג:) אמרינן דנר שבת עדיף משום שלום ביתו, הא לאו הכי היתה נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא, הרי דפירסו"נ דחי לתדיר, וכמפורש שם בגמ' דפרסו"נ עדיף מתדיר. וא"כ ה"נ בהידור נ"ח היה סברא לומר דמנורה לצורך פרסו"נ עדיפה. — לכן תועיל רק סברתנו דמנורת שבת מוסיפה כבוד שבת לפאר הבית. [ושמא נוי לפרסו"נ לא דחי לנוי דתדיר, דרק עצם השמן והנר עדיף לפרסו"נ, וא"כ גם מטעם תדיר, נוי דמנורת שבת עדיפה].

ויש להסתפק מה עדיף, להדר בנוי כוס של קידוש, או במנורה לנרות שבת, דלפי מה שנתבאר שניהם תשמיש דתשמיש למצוה. ומדאמרינן (שבת כג:) נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, יש להקדים בהידור מנורת שבת, שהיא לצורך נר ביתו. — ובנוסף לכך היא תשמיש למצוה וגם מקשטת הבית, יותר זמן מאשר כוס של הקידוש.

וכוס לקידוש או מנורת חנוכה, לגבי נ"ח וקידוש היום אמרינן (בגמ' שם) דנ"ח עדיף משום פרסו"נ מקידוש דתדיר. ואם גם נוי דפרסו"נ עדיף, א"כ מנורת חנוכה עדיפה, אבל אם רק בגוף השמן והנר אמרינן כן וכנ"ל, ולא לגבי הנוי, אז כוס לקידוש עדיף דתדיר הרבה, לקידוש והבדלה בשבתות ויו"ט ושאר סעודות מצוה. [ומה שמנורת החנוכה מקשטת הבית בויטרינה, זה גם כל השבוע, ולא נעשה לכבוד שבת, אבל כוס לקידוש מונח על השלחן לכבוד שבת].

הידור שידלק עד אחרי שתכלה רגל מן השוק

נסתפק החתן סופר (הנ"ל אות ב) בד"ה ונחזור לענינינו, לפי מה שהעלה שם שיש ג' מיני הידורים: א) הידור המצוה עצמה, כגון טלית נאה ומצמר יפה . ב) הידור מבחוץ, כגון עטרה של כסף לטלית, והידור זה מהדר המצוה עכ"פ בשעת קיום מצוה. ג) הידור שאחר המצוה, שמשגמר להדליק נר א' לחנוכה, מהדר ומוסיף עוד נרות, ויש לזה ג"כ מעלה, שעושה פעולה חדשה לשם מצוה. — וא"כ יל"ע איזה הידור קודם ב' או ג' הנ"ל עיי"ש.

ולענ"ד פשוט שההידור הג' קודם לב'.

כי כן תקנו חז"ל בעצם המצוה, שיהיו בנ"ח מהדרין ומהדרין מה"מ, מה שלא תיקנו בשאר המצות. ואין זה לאחר המצוה, אלא במשך ההדלקה מדליק נר דהידור, מיד אחרי הנר העיקרי, והכל מצוה אחת, והברכה קאי אכולן. והטעם דכל שמרבה נרות הוי פרסומי ניסא טפי, וזה הידור בסוג הא' הנ"ל, בעצם המצוה. [ועוד, דעצם הטלית הוא רק תשמיש דתשמישי מצוה (כנ"ל אות ג), ואפי' אם העטרה בטלה לו, מ"מ נ"ח דמהדרין תיקנו למצוה עצמה].

והא ראיה מדאמרינן (שבת כא:) ת"ר מצות נ"ח איש וביתו, והמהדרין נר לכל א', והמהדרין מה"מ וכו'. ולכאורה וכי זהו ההידור היחידי שאפשר לעשות, והרי ישנן הרבה מיני הידורים, כגון שמן זית מובחר, ופתילה מובחרת, ומנורה יפה או יקרה של כסף או זהב וכדומה. — אעכ"ח שחז"ל קבעו מצות נ"ח באופן זה, שיש בו ג' מדרגות בעצם המצוה, נר איש וביתו, ומהדרין, והמהדרין מה"מ. ובנוסף לכך בודאי ישנן הידורי מצוה שונים, כגון שמן ופתילה מובחרים, הם הידור בעצם המצוה לעשותה מהמובחר שידלק יפה. ואם מדליק כשיעור שיי"ח לכל השיטות בזמני השקיעה, ה"ז ג"כ הידור בקיום המצוה. ואם מוסיף שמן שידליק עד אחרי שתכלה רגל מהשוק, י"ל דהוי ג"כ הידור בעצם המצוה שהיא פרסו"נ, וכל שמוסיף פרסו"נ הוי הידור במצוה עצמה. — וישנם הידורים חיצוניים, כגון מנורה מהודרת וכדומה, שזה לפ"ד החת"ס בגדר חיבוב מצוה כגימוניות של זהב ללולב, או ציפוי קרני שור שלמי בכורים בזהב.

ועוד ראיה ברורה, דנר ההידור הוא תוספת לעצם המצוה, ואינו בגדר שאר הידור מצוה בעלמא. שהרי קיי"ל (ב"ק ט: ושו"ע סי' תרנו) דלהידור מצוה א"צ לבזבז שליש ממונו, אלא להוסיף שליש על שאינו מהודר. וא"כ בנ"ח כשמדליק ביום השני עוד נר, הרי כבר מוסיף כנגד כל הראשון, וכש"כ ביום ח' שמדליק נר מצוה הא', ועליו ז' פעמים כמותו. — ועל כרחין לומר שהנרות דהמהדרין אינן בגדר שאר הידור מצוה, אלא זה חלק מהמצוה עצמה. — וממילא בספיקו של החתן סופר הנ"ל, הידור נ"ח קודם להידור חיצוני דשאר מצות. וגם להדליק נרות הרבה, כמהדרין, ומהדרין מה"מ, כמנהגינו, קודם להידור דשמן ופתילה מובחרים בנ"ח, וכש"כ שקודם למנורה מהודרת, כי נרות נתקנו ע"י חז"ל, וכמשנ"ת. ויש עוד להאריך אבל אכמ"ל. וע"ע בחי' הגרי"ז הלוי (לרמב"ם הל' חנוכה) ובמועדים וזמנים (ח"ב סי' קלג).

אם ואנוהו דאורייתא או דרבנן

אם הידור מצוה מואנוהו הוא דאורייתא או רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, האריך בזה השדה חמד (כללים, מע' ז סי י). עיי"ש. — ויש להעיר, דלמ"ד דאורייתא, הא הוי עשה דלפני הדיבור [דשירת הים נאמרה לפני מתן תורה], כמובא לעיל (הערה ד) בשם החתן סופר. וגם לשון הגמ' (בשבת קלג:) הוא אמנם בלשון ציווי ואנוהו "התנאה" לפניו במצות. אבל (בנזיר ב:) הלשון הוא "אתנאה" לפניו במצות "אעשה" לו סוכה נאה. והיינו שכנסת ישראל משתבחת לפני הקב"ה שהיא מתנאה במצות, ואין זה ציווי, אלא כלשון השירה שם, אשירה לד' וגו', וארוממנהו.

ולמ"ד דרבנן יש להעיר, דלא הוי כשאר מצות דרבנן, אלא אסמכתא מקרא, וכ' הפמ"ג (בפתיחה הכוללת לאו"ח, ח"א אות כ) דיש ב' מיני אסמכתות, אסמכתא חשובה, שיש לה רמז בתורה, כמו נט"י לחולין מקרא וידיו לא שטף במים (חולין קו.) ואסמכתא בעלמא, שלא מרומזת להדיא, רק אסמכוה אקרא, כמו (ברכות נג:) והתקדשתם אלו מים ראשונים. והאסמכתא החשובה הוי כד"ת, וספיקה לחומרא, וגוזרין לה גזירה לגזירה. — מעתה יל"ע אם ואנוהו הוי אסמכתא חשובה, דואנוהו היינו התנאה לפניו, ובמה מתנאים לפני ה', רק במצות. או שזו רק אסמכתא בעלמא, כיון שיש עוד דרשות חז"ל על ואנוהו (במכילתא) אבא שאול אומר הוי נדמה לו מה הוא רחום וכו' (וכ"ה בשבת קלג: ופירש"י שדורש אני- והוא), ריה"ג ורע"ק אומרים נוונו ושבחו להקב"ה בפני אוה"ע (מובא ברש"י עה"ת, אספר נויו ושבחו לבאי עולם). ר' יוסי בן דורמסקית אעשה לפניו מקדש נאה (לשון נוה קדשך, וכן ת"א), וחכמים אומרים אלוונו (לשון לויה) עד שאבוא עמו לביהמ"ק.

ויש סברא לומר, שלר' ישמעאל דדריש ואנוהו התנאה לפניו, ה"ז אסמכתא חשובה, דבשלמא בוהתקדשתם אלו מים ראשונים, אין רמז במלת והתקדשתם לנט"י, רק חכמים הכלילו נט"י בקדושה. אבל בואנוהו עצם המלה מורה על התנאה לפניו, שזה לשון "אנוהו". והאמנם שיש דורשים דרשות אחרות, אבל כולן מרומזות ג"כ בלשון ואנוהו, ומסתבר שכו"ע מודים כל א' לדרשת חבירו. וא"כ התנאה לפניו אינה דעת יחיד דר' ישמעאל (וכנ"ל סוף אות טו), והוי אסמכתא חשובה. אבל יל"ע עוד בשאר הדוגמאות שמביא הפמ"ג (שם) אם בכה"ג הוי אסמכתא חשובה, ואכמ"ל כעת. ולהלכה יל"ע.

אבל גם לאסמכתא בעלמא, יש חשיבות מרובה, וכמש"כ הריטב"א (ר"ה טז.) שכל שיש לו אסמכתא בפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא

שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים וכו׳, ולפיכך תמצא שהחכמים נותנין בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, עיי״ש בכל לשונו, שהתורה נתנה לחכמים כח להסמיך תורה שבע״פ לתורה שבכתב.

ובעיקר הפלוגתא אי ואנוהו דאורייתא או דרבנן. — דעת רש״י (סוכה כט:) דיבש פסול דכתיב ואנוהו, הרי שפסול מדאורייתא. ותוס׳ חולקים דאנוהו הוא רק לכתחילה ולא מיפסל בהכי, והיינו שהוא דרבנן, וכמ״ש הריטב״א (סוכה יא: ד״ה ואי רבנן) שואנוהו דרבנן, ומביא ראיה דאי דאורייתא לא שייך לכתחילה ובדיעבד. ותוס׳ כתבו כן גם (במנחות מא: ד״ה אין) דהידור מצוה דרבנן. וכן משמע מהמאירי (שבת קלג:) שכ׳ ״דרך הערה״ אמרו ואנוהו.

והכפות תמרים (בתוס׳ כט:) כ׳, דמ״ש ואנוהו התנאה לפניו במצות, יש דברים דהם לכתחילה כגון אגד, ויש דברים שיהיו לעיכובא כגון לולב היבש, והכתוב מסרו לחכמים לפרש איזה הידור לכתחילה ואיזה לעיכובא. — [ומתורצת קו׳ תוס׳ וריטב״א הנ״ל על רש״י. דלעולם הידור מצוה מדאורייתא, והגם שבדאורייתא הכל לעיכובא, מ״מ מסרן הכתוב לחכמים לקבוע מה לעיכובא ומה רק לכתחילה].

בהלכות גדולות (ריש הל׳ לולב הגזול) כ׳, דאינו יוצא בד׳ מינים כשהם מהופכים, משום זה א-לי ואנוהו עיי״ש, ומשמע דלעיכובא מדאורייתא. — ויל״ע, דא״כ למה יש ציצין שאין מעכבין המילה, הרי מפורש בגמ׳ (שבת קלג:) שיש בהסרתן משום ואנוהו, וכמו שואנוהו דלולב לעיכובא, כן יהא זה לעיכובא [וזו בעצם קושיית תוס׳ וריטב״א הנ״ל על רש״י, ומזה מוכיחים דואנוהו רק דרבנן ולא לעיכובא]. ואי ואנוהו דרבנן אמאי מעכב בלולב הפוך. — וראיה מדבריו לכפות תמרים הנ״ל, דאפשר לומר דלעולם ואנוהו דאורייתא, אבל לא בכל מילי, אלא מסרן הכתוב לחכמים וכנ״ל.

הדלקת נרות מהדרין מה״מ, אם זה רק הידור מצוה בעלמא או שזה חלק מעיקר המצוה

ה) במי שהדליק נר א׳ ולא בירך, אם יברך אח״כ על השאר

כתב הפמ״ג (תרע״ו מ״ז ב׳) דמי שלא בירך על הנר הראשון יברך על שאר הנרות, אע״ג דנר הא׳ מצוה, והשאר רק למהדרין, ונשאר בצ״ע מאחר דמצוה ליכא רק למהדרין, א״כ איך יאמר וציונו. וכן חזינן מתשו׳ הרשב״א (ח״א סי׳ תקל״ט) המובאת ברמ״א (תרעג, ב) דאם כבתה ורוצה להחמיר ולהדליקה [וכן ראוי, מ״ב] לא יברך, דמצות הדלקה כבר אזלא. וכן

מבואר בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה ד"ה וראיתי) ובשו"ת שבט סופר (סי' ג'). – [אלא שחידש הכת"ס שאם טעה ובמקום ג' נרות הדליק ב', ובברכתו נתכוין רק על מה שהדליק, ולא על כל מה שחייב להדליק, אז מדינא מחוייב להדליק כפי תוספת הימים, כיון שקלקל המנין, וגרע עי"ז לא רק הנרות הנוספים, אלא גם הנר הא', ולכן יברך על הנר הנוסף, דאם היה מדליק רק נר א' כעיקר דין איש וביתו היה יוצא, אבל עכשיו שהדליק יותר וקלקל, מחוייב לתקן עיוותו ויברך עייש"ה].

ולענ"ד יש להצדיק דבריו הראשונים של הפמ"ג שאם לא בירך על הנר הא', שפיר יכול לברך על שאר הנרות. דלדידן דנהגינן כמהדרין מן המהדרין, א"כ רוצה לקיים המצוה בכל הנרות דוקא, כמנהג המהדרין מה"מ, ואינו רוצה לצאת י"ח בנר הא', וממילא שפיר יכול לברך על שאר הנרות, דעדיין לא יי"ח בנר הא', כי היתה כאן כמו היפך כונה, שלא לצאת בו, אלא בכולן. וכולן היו לפניו בעת שהדליק הא', א"כ רצה לצאת דוקא בכולן. [ולפי מה שנתבאר בס"ד לעיל סי' לו שמועילה היפך בנ"ח שלא לצאת עיי"ש].

ואין זה דומה למש"כ הב"י (סי' תרע"ב) בשם או"ח שאם בירך והדליק במקום ג' נרות רק ב', שצריך להדליק מה שחסר אבל א"צ לברך, כי הברכה היתה על כל חיוב הנרות. ומשמע ליה להפמ"ג (תרע"ו מ"ז ב') הנ"ל, שאם לא התכוין תחילה על כל הנרות צריך לברך שנית, ונשאר בצ"ע איך יברך על מהדרין כנ"ל. – דשם לא היתה היפך כונה שלא לצאת בנר הא', אדרבא הוא רצה לצאת בכולן שהדליק, אלא שטעה והפחית א', וע"ז שפיר תמה הפמ"ג דאיך יברך אם ישוב וידליק אותו שהחסיר, הרי כבר יצא, כי את הראשון הדליק לשם מצות נ"ח ובירך עליו. – משא"כ אחרי שהדליק רק הא' ולא בירך עליו, שפיר יכול לברך על שאר הנרות, כיון שאינו רוצה לצאת בראשון בלבד, אלא עם כולן. – [והכת"ס הנ"ל כ' דשאני בדין הב"י בשם או"ח, שעיוות וקלקל המנין, ומשום כך חייב להדליק שנית, ולכם אם לא התכוין תחילה על כל הנרות יברך שנית, משא"כ אם הדליק רק נר א' אין לברך על ההידור לבד].

שוב ראיתי בחתן סופר (שער הטוטפת סי' י"ח, בתשובה שבשולי הגליון) שכ' ליישב תמיהת הפמ"ג איך שייך לברך על מהדרין, די"ל דלא גרע ממנהג חשוב שמברכין עליו כתוס' ור"ן (סוכה מד ועי' שו"ת חת"ס (או"ח סי' ס"ו). – [וכבר רמז לזה בשו"ת כת"ס הנ"ל (סי' קל"ה בסוד"ה ועיין) דמי שבירך על אתרוג, ומצא מהודר ממנו אינו מברך, אבל על הידור דנ"ח מברך, כיון שנעשה מנהג חשוב]. – וביאר החתן סופר דיש כמה הידורים, וסדר מעלתן הוא: א) בעצם המצוה כאתרוג נאה, וטלית ותפילין וס"ת נאים. ב) סביב למצוה

כלולב שמהדרו בגימוניות של זהב, כסוכה לו:. ג) בתוספת על המצוה כנר חנוכה. ונ״ח הגם שהוא השלישי במעלה, מ״מ יש חשיבות מיוחדת להידור שבו, שהוא מעשה חדש, ומשום כך שייך לברך על ההידור מטעם מנהג עיי״ש.

ונראה לומר עפ״י דבריו, דלעולם לא היה זה נחשב להידור מצוה, מה שמוסיף על המצוה, כמו שאין הידור לקחת שני אתרוגים או לולבים, או לקבוע ב׳ מזוזות וכדומה, אדרבא במצוה דאורייתא הוי בל תוסיף, כמו בב׳ תפילין בראש שעובר משום בל תוסיף (עירובין צה, [וע״ע סנהדרין פח: וסוכה לא: ורמב״ם הל׳ לולב ז, ז ואכמ״ל]. וה״נ בנר חנוכה שמצוה דרבנן היא להדליק בכל בית נר א׳ איש וביתו, אל היה בזה משום הידור מצוה להוסיף ולהדליק יותר, לפי מספר הנפשות, או כפי מנין הימים. ובכלל היכן מצינו בש״ס מדרגות כאלה ״מהדרין״ ״ומהדרין מן המהדרין״ בגדר הידור מצוה. וחז״ל אמרו בכללות ואנוהו התנאה לפניו במצוות, טלית נאה ס״ת נאה וכו׳, וכל מה שיותר נאה בכלל ״הידור״ מצוה. אבל להוסיף נרות נוספים לא היה נחשב להידור מצוה בנר חנוכה, לולא שחכמים תיקנו כן.

אלא שכאשר תקנו חז״ל מצות נר חנוכה, כך תקנוה, שיהיו בה ג׳ מדרגות, וזה שאמרו ״מצות נר חנוכה״, (עיקר המצוה שבה הוא) נר איש וביתו, (ועוד נכלל במצות נ״ח) והמהדרין נר לכל א׳, (וגם נכלל במצות נ״ח) והמהדרין מן המהדרין וכו׳. – ומשונה מצוה דרבנן זו משאר מצוות דרבנן, שנתקנה לכתחילה בג׳ מדרגות. והרוצה לצאת י״ח, די לו בנר א׳ לכל ביתו, והרוצה להדר וכו׳. וא״כ המהדרין והמהדרין מה״מ מעיקר המצוה הן. – שוב ראיתי בשפת אמת (שבת כא: סוד״ה בגמ׳ ת״ר מצות חנוכה) שכתב אכן הנראה לומר בזה דודאי הוי מצוה גמורה ההידור, דכך היא התקנה שהמהדרין יעשו המצוה באופן זה עכ״ל. וכנראה כונתו כנ״ל, ות״ל שזכיתי לכוין לד״ק. אח״כ הראוני שכ״כ בחידושי מהרצ״א על הל׳ חנוכה מרבינו הבני יששכר ז״ל (דף י וז״ל וגם אפשר להיות זה ההידור היה בכלל התקנה וצריך לברך, משא״כ הידור שאדם עושה ע״י עצמו עכ״ל.

וא״ש דמי שלא בירך על הנר הא׳ יברך על שאר נרות, ולא קשיא איך יאמר וציונו על מה שהוא רק הידור, דגם ההידור בכלל עיקר המצוה. (ועי׳ בשו״ת שבט סופר חאו״ח סי׳ ג׳ סוד״ה ועכשיו). – ואינו דומה כלל לכבתה ורוצה להדר וולהדליקה, שאינו מברך וכנ״ל, דהתם בירך והדליק וגמר המצוה, ואמנם נחשב להידור לחזור ולהדליק (כהמ״ב תרעג, ב הנ״ל), אבל הידור זה לא היה בכלל התקנה דמהדרין וכו׳. אלא זה רק הידור של עצמו, ולא שייך עוד לברך על הידור

גרידא. אבל כאן שלא בירך ולא גמר המצוה, כי למהדרין הוא עומד עדיין באמצע המצוה, שפיר יברך על שאר הנרות.

והוכחה לדברים הנ"ל דנרות המהדרין הן מגוף עיקר המצוה, יש להביא מלשון הראב"ן (ח"א סי' ל"ה) שכתב: וכן להדליק נר של חנוכה [מברך "להדליק" ולא "על"] לפי שבכל הלילות לבד מלילה הראשון יש בו נרות להדליק, ולא נגמרה המצוה עד שמדליק כל הנרות, להכי מברך להדליק, דמשמע להדליק כל נר ונר, ולא חילקו ברכת לילה הראשון משאר לילות עכ"ל. ובפירוש אבן שלימה הבין בכוונתו, שבנ"ח מוסיפין בשאר הלילות כל לילה נר א', והברכה נתקנה על כולן. – א"כ שפתיו ברור מללו שגם נרות המהדרין מן המהדרין בכלל עיקר המצוה, ובשבילן נתקנה הברכה "להדליק". שאל"כ אלא שהמצוה היא רק נר א', והשאר הוא תוספת להידור מצוה, לא היו מתקנים עבורם הברכה בלשון דמשתמע שהדלקת כל נר ונר היא מצוה. – כדמשמע במאירי (פסחים ז שעל מה שאינו מעיקר המצוה לא תיקנו ברכה. שהביא דעה שמצוה שתיכף נגמרה מברכין עליה "על" כגון מילה, והקשה עליהם מנ"ח, ומשופר ואם מפני ששופר נמשך אחר סדר הברכות "הרי אותן שעל סדר הברכות אינן טעונות ברכת שופר כלל" עכ"ל. וא"כ כמו"כ על נרות של הידור מצוה גרידא לא היו מברכים. אעכ"ח שגם הם להראב"ד מעיקר המצוה.

[ואי אפשר לומר שאין כונת הראב"ן כלל על נרות המהדרין, אלא על נר א' שבשאר הלילות, זה אינו, שהרי בפירוש "ולא חילקו ברכת לילה הא' משאר הלילות" הרי שהטעם הוא שבשאר הלילות יש נרות תוספת המהדרין מה"מ, ובליל א' רק נר א'].

אמנם יסוד זה שגם נרות המהדרין נחשבים לעצם מצות נ"ח, ואינו כשאר הידור מצוה בעלמא, לכאורה נסתר ממש"כ הרמ"א (תרעד, א) ונהגו להחמיר בנ"ח שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד, והשאר אינו (אלא) למצוה כל כך, לכן אין להדליק זה מזה עכ"ל. – ומשמע לכאורה שהנרות הנוספים דמהדרין מן המהדרין אינם עיקר מצוה וגריעי מהנר הא' העיקרי, והם רק הידור מצוה בעלמא. – אכן המג"א (סק"א) כ' כלומר דבנר א' סגי לכל בני הבית עכ"ל. דהיינו שמפרש כונת הרמ"א שלא רק בנרות הנוספות דמהדרין מה"מ לא הוי כ"כ מצוה, כי אם גם נרות המהדרין לכל א' וא' מב"ב, אינם למצוה כ"כ, דמדינא סגי בנר א' לכל הבית (לבושי שרד). וכ' הפמ"ג דאף שהמהדרין המדליקים כל א' לעצמו, מתכוונים שלא לצאת מבעה"ב ומא' לחבירו, וא"כ לכל א' הוי הדלקתו עיקר המצוה "מ"מ אין מדינא כ"כ מצוה" הלכך באב ובנו שיכול לצאת משל אביו

ומהדר לעצמו, אינו עיקר מצוה כ״כ ואין להדליק זמ״ז, אבל שני בעלי בתים בבית א׳ שהדלקת כל א׳ עיקר המצוה מדליקים זמ״ז, עכתו״ד בתוספת ביאור. – וא״כ בהדלקה זמ״ז יש גדר אחר של עיקר מצוה, דכל שאין עליו חיוב להדליק בעצמו, אף שמביא עצמו לידי חיוב ע״י שאינו יוצא משל בעה״ב, מ״מ כבר אסור להדליק מהנר הא׳ העיקרי. אבל לגבי ברכה כשלא בירך על הנר הא׳, שפיר נחשבים נרות המהדרין כעיקר מצוה לברך עליהן, וכמו שנתבאר.

והא ראיה דאין הנרות הנוספות בגדר הידור מצוה בעלמא, שהרי קיי״ל (ב״ק ט הידור מצוה עד שליש במצוה, ובנ״ח הוא הרבה יותר, שמוסיף כפלי כפליים על הנר הא׳ שהוא עיקר המצוה, כאשר כבר העיר בזה בחידושי מהרי״ז הלוי ז״ל. אלא על כרחין דהידור נ״ח שונה משאר הידורים, והוא חלק מגוף המצוה, למי שירצה לקיים המצוה בהידור, ולכן שיעורו יותר משליש.

[אלא שמדברי רבינו חננאל (שם) לא משמע כן שכ׳ אם בא להדר המצוה ביתר משליש בדמיה, אינו חייב כל זה מיגיעו, שחייו קודמין להידור מצוה, אבל אם זימן לו הקב״ה ממון שלא ביגיעו, וביקש להדר המצוה ביותר משליש הרשות בידו, והמהדר המצוה משובח, כדתנינן בנר חנוכה והמהדרין נר לכל א׳ וא׳ מהמהדרין מן המהדרין וכו׳ עכ״ל. משמע דמהדרין דנ״ח הוא כהידור שאר מצוות, וכיון שהוא יותר משליש לכן הוא משובח. ומביא ר״ח ראיה מנ״ח שכל מה שמהדר אפי׳ ביותר משליש הוא משובח. – וכעי״ז כ׳ הר״ח (בשבת כא פי׳ המהדרין מהדרי מצוות כדאמרינן להדור מצוה עד שליש במצוה עכ״ל. וכונתו נראית דאין הוא מדמה שיעור הדור נ״ח להההיא דשליש, דזה אי אפשר להוסיף רק שליש, אלא מפרש מה לשון ״מהדרין״, הוא הידור במצוה כההיא דשליש. עכ״פ חזינן מדבריו דהידור דנ״ח הוא הידור מצוה כשאר הידורי מצוה. – אבל אינו מוכח לסתור דברינו הנ״ל, די״ל דכונת הר״ח רק להביא נ״ח לדוגמא לענין מהדרין. ולעולם בנ״ח י״ל שכך תיקנוה שהמהדרין יהיו מעצם המצוה, וכדברינו הנ״ל].

במה שכתבנו לעיל דמהנר הא׳ של בעה״ב שהוא עיקר החיוב, אסור לבעה״ב להדליק שאר נרותיו, וגם לבן אסור להדליק ממנו אפילו הנר הא׳. – יש להסתפק אם הבן יכול להדליק את הנר הא׳, מנרות המהדרין של אביו. אפילו לפי דברינו הנ״ל שהאב מברך על נרות המהדרין, מפני שהן נעשו כעיקר המצוה וכמו שנתבאר, מ״מ מעיקר הדין די לאב בנר הא׳, ואשר לכן אסור לאב להדליק שאר נרותיו מהא׳, א״כ לענין להדליק זמ״ז נחתי נרות המהדרין בדרגא חדא מהנר הא׳, א״כ שוים הם נרות המהדרין של האב, לנר הא׳ של

הבן, ויהא מותר להדליקו מנרות מהדרין של אביו.

ב) הדליק נר א', ואח"כ נזדמנו לו שאר הנרות. נפק"מ אם בירך על הא', או לא

יש לעיין, אם היה לו רק נר א' ולא יותר, בשאר הימים שצריך יותר. ובירך עליו והדליקו, ונזדמנו לו עוד נרות כפי שצריך. מה יעשה, האם ידליק השאר, והאם יברך עליהן עוד פעם או לא. – הנה הא פשיטא שידליק השאר, שהרי לפניו נר עיקר המצוה, ושייך להוסיף עליו ההידור. אבל לענין ברכה, אם לא היה מברך על הראשון, היה יכול לברך על השאר, וזה בב' אופנים: - אם היתה דעתו שלא לצאת י"ח בנר הא' לבד, ומשום כך לא בירך עליו, א"כ יברך על השאר, שבהן יחד עם הראשון רוצה לקיים המצוה. – ואם היתה דעתו לצאת י"ח בנר הא', אלא ששכח לברך עליו, ג"כ יכול לברך על השאר, אם ננקוט הסברא הנ"ל, שגם נרות ההידור הן מגוף המצוה, דא"כ שפיר יכול לברך עליהן, שהרי עסוק הוא עדיין באמצע המצוה.

אבל אם כבר בירך על הנר הא', וגילה דעתו בזה שרוצה לקיים רק כעיקר מצות נ"ח בנר אחד ולא כמהדרין. והיינו שידע שהיום צריך להדליק יותר, ואעפ"כ משום סיבה בירך והדליק רק א', א"כ גמר המצוה בהדלקת הנר הא', ואינו יכול לברך על השאר. – דהא דאמרינן לסברתנו הנ"ל, שגם ההידור מגוף המצוה, הוא רק אם רוצה לקיים המצוה כמהדרין בכל הנרות. אבל אחר שכבר קיים רק כעיקר המצוה, בודאי יצא בזה ידי חובתו, ושוב אין הנרות הנוספים של ההידור כבר מגוף המצוה, אלא מהידור מצוה גרידא, ועל הידור לבד כתבו הפמ"ג ומחצהש"ק הנ"ל דאין מברכין, וכדלקמן בסמוך.

שוב ראיתי בברכי יוסף (תרעא, ג) שכתב לא היה לו שמן כי אם לנר א' ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההיא, נסתפק מוהר"א נחום אם יברך פעם אחרת על הנרות שמוסיף, וצידד לכאן ולכאן. והעלה מהר"ם מזרחי דלא יברך, והסכים עמו הרב הנ"ל. – ומקור ד' הברכ"י משו"ת פרי הארץ (ח"ג סי' ח'). ויש לעיין בפנים לדעת מה היו סברות מהר"א נחום ז"ל לברך על ההידור בלבד, אחרי שכבר בירך וגמר הדלקת הנר הא', ויצא בזה ידי חובתו.

והנה המג"א (סי' תרנ"א סק"כ) הביא מרד"א בשם הרמב"ם שאם בירך והדליק נר א' ואח"כ נזדמנו לו נרות [כפי הצורך] מברך בכל פעם, וביאר המחצהש"ק (רס"י תרע"ו) כונתו, דכיון דלא היה לו כי אם נר א', ולא ידע שיזדמנו לו יורת, א"כ התכוין בברכה רק על הנר הא', וכשיזדמנו לו שאר הנרות צריך לברך שנית. והניח בצ"ע שהרי קיים עיקר המצוה, ואיך יברך רק

על ההידור. – ראה בליקוטי הערות לשו״ת כתב סופר (חאו״ח סי׳ קל״ה) שהאיר עינינו בזה הגאון רבי ישכר דב גולדשטיין זצ״ל ראש ישיבות כולל שומרי החומות, דתשובת הרמב״ם שהביא ר״ד אבודרהם היא בפאר הדור (סי׳ קי״א) ומבואר ממנה שאין הנדון אודות נר נוסף, אלא במי שמדליק כמה פעמים בכמה בתים, ועוסק כל פעם בעיקר המצוה, על זה כתב שמברך ״בכל פעם״. וכ״כ הנשמת אדם (כלל קמ״ז) ובשו״ת שבט סופר (חאו״ח סי׳ ג׳ ד״ה אלא שמע״כ). – ולפ״ז פשוט שאם קיים עיקר המצוה דברכה בנר א׳, לא שייך לברך עוד על נרות נוספים, וכמו שנתבאר.

ואם בירך ודעתו היתה על כל הנרות שיזדמנו לו אח״כ, בזה כבר כתב הב״י (סי׳ תרע״ב) בשם אורחות חיים שא״צ לברך, כיון דדעתו היתה על כולן. – אבל יל״ע אי בעינן שיזדמנו לו מיד אחרי שהדליק הנר הא׳, באופן שלא יהי׳ הפסק בין ברכתו להדלקת השאר וכמו שכתבנו לעיל. ומרהיטת הלשון משמע דלא קפדינן בזה וצ״ע.

ג) במחלוקת הפר״ח והא״ר, בבירך והדליק נרות, אבל לא כמנין הצריך, וחשב לצאת בהם י״ח. אם לברך שנית על היתר, ובכבה הנר הא׳ אם ידליק השאר

ומצאנו מחלוקת האחרונים בזה אם לברך על נרות המהדרין גרידא. הפר״ח (סו״ס תרע״ב) כתב נשאלתי היה עומד ליל ז׳, והיה לו להדליק ז׳, וכסבור שהוא ליל ו׳ והדליק ו׳, ואח״כ נודע לו שהוא ליל ז׳, וצריך להדליק עוד נר א׳, אי בעי ברוכי או לא, והשבתי כיון דהמצוה נר איש וביתו, ואינך דמדליק הוי משום הידור, לא בעי לברוכי, עכ״ד. – והאליהו רבה (סו״ס תרע״ב) כ׳ על ד׳ ב״י בשם או״ח דאם דעתו היתה על הג׳ והדליק רק ב׳ א״צ לברך, ״משמע דאם אין דעתו לכך, אלא סבר שלא יהיה לו יותר, ואח״כ נזדמן לו חוזר ומברך״ עכ״ד. [וכהפמ״ג הנ״ל בתחילת דברינו]. – והיינו ששתי השאלות שוות, בנדון הפר״ח טעה וחשב שהוא ליל ו׳, ולא נתכוין בברכתו על הנר הז׳. ובנדון דא״ר חשב שלא יהיו לו יותר נרות, ולא נתכוין בברכתו על היתר, ושוב נזדמנו לו. ודעת הפר״ח שלא לברך על נרות ההידור, ודעת הא״ר לברך. וכן הבין בשו״ת הגרע״א (תנינא סי׳ י״ג) מחלקותם.

ובשני השאלות האלה בירך על הנרות שהיו לפניו, והיתה דעתו לצאת בהם ידי חובתו, וא״כ הנרות הנוספות הן רק להידור גרידא. וס״ל להפר״ח שלא לברך וכמו שכתב בעצמו דאיך יאמר וציונו על ההידור. ואעפ״כ כתב האליה רבה לברך. – ולפי דברינו הנ״ל היה לכאורה אפשר להבין שיטת הא״ר, דס״ל דכל נרות המהדרין הן מעיקר המצוה, ואפי׳ כשיצא י״ח בנר הא׳, ולא נתכוין בברכתו ליתר הנרות, יכול לברך

על היתר, כיון שגם הן חלק מעיקר המצוה.

אך נתבאר לעיל שרק בלא בירך על הנר הא׳, באופן שגילה דעתו שאינו רוצה לקיים רק כעיקר המצוה, אלא כמהדרין, או ששכח לברך על הנר הא׳, וממשיך בשאר, שאז עדיין עוסק בנרות ההידור, שגם הן מעיקר המצוה, רק אז שייך לברך על נרות דהמהדרין, ואילו מהא״ר יוצא יותר מזה, שגם אם בירך ונתכוין לגמור הדלקת עיקר המצוה, כשנזדמנו לו היתר, גם זה מעיקר המצוה ושייך לברך עליהן. – וכיון שזה חידוש יותר מדי, לומר שכל הנרות דמהדרין הן מעיקר המצוה, גם כשבירך וגמר הנר הא׳, עד שנורה לו לברך שנית על המהדרין לבד, ואפילו היתה דעתו לצאת ידי חובתו בנר הא׳ שהרי ״סבר שלא יהיו לו יותר״, ולא היתה דעתו עליהן בברכה. – לכן שיטת הא״ר צ״ב גדול.

ולפ״ד הכת״ס הנ״ל (בתחילת דבריו) א״ש, דכיון דעיוות וקלקל המנין שבמקום ג׳ הדליק רק ב׳, ה״ז חסרון גם בב׳ שהדליק וצריך לברך עוד פעם כשידליק כל המנין.

ואולי תתבאר שיטת הא״ר עוד לפ״ד החתן סופר הנ״ל, שעל מנהג חשוב שייך לברך, ולכן גם אחרי שכבר י״ח, אכתי מנהג חשוב להדליק כפי שצריך, ושייך לברך עליו. ובפרט לדברי הנחלת בנימין (דלקמן) שכתב דהדלקת נרות נוספות לכל יום כמהדרין מה״מ, הוי כשוויי עלינו חובה כתפילת ערבית. ואולי זה טעמו של הא״ר לברך עליהן.

ולהלכה כבר הכריע בשו״ת הגרע״א (תנינא סי׳ י״ג) הנ״ל דספק ברכות להקל.

ד) הדליק נר א׳ וכבתה, אם ידליק השאר ואם יברך

ונפק״מ גדולה תהיה עוד בדברים הנ״ל, למאי דקיי״ל (תרעג, ב) כבתה אין זקוק לה. אם היו לפניו כמה נרות להדליק, ובירך והדליק הנר הא׳ ונכבה, אם יכול עוד להמשיך ולהדליק שאר הנרות אפילו בלי ברכה. דלכאורה אי משום מהדרין, הרי ההידור הוא תוספת על עיקר המצוה, וכאשר כבר אין עיקר המצוה, בנפל היסוד נפל הבנין. – ואפי׳ להמ״ב (תרע״ג, סקכ״ז) הנ״ל (אות א׳) דראוי לחזור ולהדליק הנר הא׳. מ״מ זה גופא רק הידור. ואם יוסיף עליו הוי הידור להידור. – אבל אם ההידור ג״כ מעצם המצוה, אז גם כשנכבה נר א׳ שאינו זקוק לחזור ולהדליקו, זה רק אם רוצה לצאת י״ח רק כעיקר המצוה בנר א׳. אבל כשרוצה לקיים המצוה בהידור, שאז צריך להדליק כל הנרות, לכן גם כשנכבה הנר הא׳ עדיין עסוק הוא במצות הדלקה ושפיר יכול להדליק השאר. דהמצוה עדיין לא אזלא ממנו.

ובגליוני הש״ס (כג.) למהר״י ענגל ז״ל כ׳ דודאי לא שייך הידור

למצוה כשאין שם גוף המצוה [ולא נחית לסברתנו הנ״ל שגם ההידור מגוף המצוה], ולכן בכבתה הנר הראשון פשיטא דצריך לכוין בשאר לגוף המצוה, ולהדליק אחרת עבור ראשונה עיי״ש. – ולפ״ז בנדון דידן, אפילו בלי סברתנו הנ״ל, שגם ההידור מגוף המצוה, י״ל דכשחוזר ומדליק הנר שכבה [כמו שראוי לעשות (כמ״ב תרעג, ב הנ״ל), דזה כבר אינו הידור נוסף, אלא זה הידור בעצם הנר שידלק ודו״ק] שאז המצוה הראשונה חזרה וניעורה, שפיר יכול להמשיך השאר לתוספת הידור על הנר הראשון הדולק שוב.

ה) מי שיש לו בזמן ההדלקה רק נר א׳, אם ימתין עד שישיג לכל הנרות. ביסוד הנ״ל שמהדרין הוא חלק מעצם מצות נ״ח

בשו״ת נחלת בנימין (חאו״ח סי׳ קל״ג) חקר במי שבשעת הדלקת נ״ח היה לו שמן רק לנר אחד, ואם ימתין מעט יביאו לו עוד שמן ויוכל להדליק כמהדרין כמספר הימים, איזה מינייהו עדיף, אם הזריזות להדליק מיד בזמנו אפי׳ רק נר א׳ דזו עיקר המצוה, או ימתין להיות מהמהדרין. [א״ה: לשי׳ הרמב״ם (ד, א) שאחרי חצי שעה לא ידליק עוד אפי׳ בלי ברכה פשיטא שידליק נר א׳ ולא יבטל המצוה לגמרי, והשאלה להשו״ע (תרעב, ב) דבדיעבד אם עבר הזמן מדליק כל הלילה. אבל גם להשו״ע לכאורה פשוט שידליק בזמן דלכתחילה, ולא בזמן דבדיעבד. וזה עדיף ממהדרין, דלהדליק רק נר א׳ אינו בדיעבד, אלא זו עיקר המצוה בלי הידור, וכן להרמ״א שבזה״ז שמדליקין בפנים א״צ להדליק קודם שתכלה רגל מהשוק, ומ״מ טוב ליזהר גם בזה״ז עכ״ל, גם לדידיה י״ל דכיון דטוב ליזהר, א״כ ידליק נר א׳ דעיקר המצוה. דאין כאן ענין של זריזין מקדימין למצוות, שנידון אם הזריזות עדיף או הידור מצוה עדיף. דכאן זמן המצוה הוא הקובע, ובודאי עדיף על הידור מצוה. אלא הנדון כאן הוא אם ידליק מיד עם תחילת הזמן כזריזין, או שימתין ״מעט״ עד שישיג כל השמן תוך זמן חצי השעה].

והרב השואל רצה לדמותו לרמ״א (סי׳ כ״ה) אם התפילין מזומנים ואין לו טלית, א״צ להמתין אלא יניחם מיד, וכמג״א דשיהוי מצוה לא משהינן (יבמות לט.), אע״ג דאפשר לעשות אח״כ מהמובחר, ומוכח דזריזות עדיף, והקשה (מברכות ט.) דותיקין לא קראו ק״ש משיכיר חבירו רחוק ד״א, אלא איחרו עד הנץ, כדי לסמוך גאולה לתפלה (כפי׳ רבינו יונה) אלמא שלימות מצוה עדיף מזריזות, וקשה לרמ״א ומג״א הנ״ל.

והשיב הנחלת בנימין, דהא דזריזין עדיף הוא בדליכא חסרון במצוה, אלא יקיימה מיד בצד המובחר. כבתפילין שלא ימתין עד שיהי׳ לו טלית, דמקיים מצות תפילין עכשיו

בשלימות בלי שום גרעון, והמובחר אח"כ יהיה שילבש הטלית קודם מטעם תדיר. וכן אם יש לו אתרוג שאינו הדר ורוצה להמתין על מהודר וכדומה, מ"מ מקיים המצוה בשלימות אפי' באינו מהודר. – אבל בנ"ח דמוסיפין לנר של עיקר המצוה, ושייכים כולם להדדי להדלקת נ"ח, אם לא יוסיף גורע מעצם המצוה, כי הם חלק מהמצוה, והדלקת נ"ח נעשה בשלימות יותר ע"י נרות המהדרין, פשיטא שימתין מעט. – וגם כתב בה"ג לענין תפלת ערבית רשות, מ"מ קבעו עליהם חובה, ה"נ בנ"ח י"ל דמעיקרא היתה ההוספה רק ענין של מהדרין, מ"מ מאחר שישראל קדושים כולם נוהגים כמהדרין, א"כ הו"ל כקבעו עליהם חובה. – וא"ש שהותיקין המתינו עד הנץ, דעי"ז גוף מצות ק"ש נעשה בצד המובחר, כדמוכח בטור (סי' נ"ח) כדי שיסיים ק"ש וברכותיה עם הנץ ויסמוך לה התפלה, כמ"ש יארוך עם שמש, וכשעצם המצוה יותר מובחרת ושלימה אם ימתין, אז יעשנה אח"כ יותר בשלימות, עכתו"ד.

ודבריו יובנו יותר ע"י היסוד הנ"ל, שמיד כשתיקנו חז"ל מצות נ"ח כך תיקנוה שגם הדלקה כמהדרין הוא בכלל עצם המצוה, ולא רק הידור מצוה בלבד. וא"כ מי שרוצה להדליק כמהדרין, מקיים בזה המצוה יותר בשלימות, מאשר אם ידליק רק נר א' כעיקר המצוה. ושפיר כתב שלמצוה בשלימות כדאי להמתין (עד שלא יעבור הזמן) דעדיף מזריזין מקדימין.

חיוב אשה בהדלקת נר חנוכה

כתב הרמב"ם (ד, א) והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל א' וא' בין אנשים ובין נשים עכ"ל. - ולפי מה שכתבנו (במקו"א), סובר הרמב"ם במהדרין שלא אנשי הבית מדליקים, אלא בעה"ב מדליק עבור כל א' וא', א"ש דלשיטתו מדליק בעה"ב גם עבור אשתו ובנותיו. דאינם גרועים מב"ב הזכרים. שהעיקר להרבות נרות כמנין ב"ב, שזה ההידור שיתפרסם הנס ביותר ע"י הרבות האורה.

אבל לשיטת הרמ"א (תרעא, ג), שכל א' מבני הבית ידליק בעצמו וכן המנהג. עמדו האחרונים למה לא נהגו הנשים להדליק כמו בני הבית הזכרים, והרי גם הם חייבים בנ"ח (כשבת כג. ושו"ע תרעא, ג), ומאי שנא ממקרא מגילה שכל אשה חייבת לשמוע. וא"כ בנ"ח נהי נמי שיוצאת משל בעלה ואביה, אבל למה לא תדליק כמהדרין.

ועמד על זה בשו"ת שער אפרים (סי' מ"ב), ודייק מלשון השו"ע (תרעז, ב) דקטן שהגיע לחינוך חייב להדליק, ולא כתב שגם אשה חייבת, והביא דברי רבינו ירוחם שכתב הכל חייבים בנ"ח אפי' נשים, ולפיכך מוציאות את הרבים ידי חובתן, ויכולה

להדליק נר חנוכה עכ״ל, ר״ל יכולה להוציא האיש. וחסר סיום תשובת הש״א, ולא ידענו מסקנתו. - [ומש״כ (בד״ה וליכא) לדייק מתה״ד שכ׳ דבב׳ מקומות יש ענין של מהדרין לאיש להדליק באכסניא כשאשתו מדלקת בביתו, דכמו״כ במקום אחד, דליכא למימר שמעשה שהיה בב׳ מקומות, וע״ז השיב שידליק בנפרד, אבל במקום א׳ ידליקו יחד, דהתה״ד סידר שו״ת בעצמו ״ולפ״ז יש לדייק ג״כ מתה״ד דפשיטא דבמקום א׳ יש הידור כשאיש ואשתו מדליקין כל א׳ לעצמו״. - לא זכיתי להבין, דהלא מדסידר התה״ד השאלה בכה״ג שהם במקומות נפרדים, א״כ אדרבא ש״מ שביחד אין מדליקין כל א׳ לעצמו].

והראב״ן [סי׳ ש״מ] כ׳ וכמו שהאשה מדלקת הנר בע״ש וכו׳ כ אשה מדלקת נ״ח אם אין בעלה בבית, כדאמר (כג.) אשה ודאי מדלקה וכו׳, מיהו כי איכא בעלה איהו קדים, דאיהו נמי מחייב עכ״ל. ומשמע מלשונו שאם רוצים להדליק נר א׳ לאיש ואשתו אז הוא ״קודם״, אבל רשאית היא להדליק לעצמה.

והאליהו רבא (תרעא, ג) כתב על ד׳ שער אפרים, ונ״ל דאשתו כגופו ואינה בכלל מהדרין, וכ״מ בתשו׳ מהרש״ל (סי׳ פ״ה) [שכתב ואיש ואשתו בודאי מספיק להם נר אחד עכ״ל] ומט״מ, דדוקא כשאין לה בעל או כשאין הבעל בעיר מדלקת עכ״ל. וכ״כ הא״ר (תרעז, ד) דאיש ואשתו אינו בכלל מהדרין דכגוף א׳ דמיין. - והפמ״ג (תרע״א מ״ז א׳) הוכיח כהא״ר מרש״י (כא:) שכ׳ והמהדרין עושין נר א׳ בכל לילה לכל א׳ וא׳ ״מבני הבית״ עכ״ל, ומה מוסיף רש״י בזה על לשון הגמ׳ ״והמהדרין נר לכל א׳ וא׳״, אלא שרש״י רוצה לאפוקי אשתו שא״צ למהדרין (כ״נ כונת הפמ״ג עייש״ה). - [וע״ע בס׳ נהר שלום (סי׳ תרע״ז) דמשמע שהאשה יכולה להדליק כמהדרין בלי ברכה, ואין דבריו ברורים לי].

ולכאורה תלוי דין הדלקת האשה בבית, כשבעלה ג״כ מדליק, במחלוקת ב׳ הגדולים שבתרומת הדשן (סי׳ ק״א). דלהגדול הב׳ שאין הבעל יכול לברך באכסניא כשאשתו מדלקת עליו (וכן החמירו הרב״י והרש״ל וכנ״ל), א״כ כמו כן האשה אינה יכולה לברך שהיא באכסניא, כשבעלה מדליק עליה בבית, וכש״כ שלא כשהיא בבית בעלה והוא מדליק עליה. - ולדעת הגדול הא׳ שהבעל באכסניא מדליק ומברך, וכמש״פ רמ״א (תרעז, ג) וט״ז ומג״א, וכ״כ הא״ר דלמנהגינו שכל א׳ מב״ב מדליק אין למחות בבעל הרוצה להדליק באכסניא, גם אם אשתו מדליקה עליו בביתו עיי״ש. ולפ״ז גם האשה כשהיא באכסניא יכולה להדליק, ולכוין שלא לצאת מבעלה בבית. וכמו״כ כשהיא בבית, אפי׳ אם בעלה

מדליק, יכולה היא לכוין שלא לצאת ממנו, דמאי שנא באכסניא מבבית.

אך יש לדחות ולחלק בין בעל או אשה כשהם במקומות נפרדים, מאשר כשנמצאים יחד בבית. דמה שהתירו רמ"א וסיעתו לבעל להדליק לעצמו באכסניא, הוא מטעם תה"ד שזה ג"כ בכלל מהדרין, דכמו בעה"ב וב"ב במקום אחד, כן בעל ואשתו "בב' מקומות". משמע אבל במקום א' גם תה"ד מודה שאין בעל ואשתו יכולים להדליק בנפרד, דלא שייך בהם דין מהדרין כיון דכגוף אחד דמיין.

וגוף סברא זו צריכה ביאור, היכן מצינו בשאר מצוות שבעל ואשתו כגוף אחד דמיין.

ונראה בטעמא דמילתא דהא דבעל ואשתו כגוף א' דמיין, אינו רק מטעם קורבת האישות, אלא מפני שע"י האישות מדרך העולם שתמיד הם דרים יחד, ומשעזב האיש אביו ואמו דבק באשתו. ולכן בנר חנוכה שהוא חובת הבית [ואפי' הוא חובת הגוף, אבל היא מצוה התלויה בבית] שם כך נתקנה המצוה וההידור שבה שהאיש והאשה הם כגוף א'. [משא"כ בשאר מצוות הגוף כקריאת מגילה או תק"ש, פשיטא שאין האשה חייבת לשמוע מבעלה דוקא, ואפילו במצוות התלויות בממון כצדקה או מתנות לאביונים ומשלוח מנות, א"צ לשלוח יחד]. ורק בנ"ח שתלוי בבית שהוא מדור לשניהם יחד, בזה אמרינן דכיון דמצות חנוכה "נר איש וביתו", הגם שב"ב יכולים להפרד מבעה"ב, מ"מ האיש והאשה אינה יכולים להפרד זמ"ז. - משא"כ כשהם בב' מקומות, ואינם כדרך איש ואשה בבית כאחד, בזה כתב תה"ד דלא עדיפי משאר ב"ב, ויכולים להפרד זמ"ז בהדלקת נ"ח, ויכול הבעל לכוין שלא לצאת בהדלקתה ולהדליק לעצמו, וכמו"כ היא מסתבר שיכולה.

ובזה יובן מה שהקשה הברכי יוסף (תרעא, ב) על האליהו רבה שכ' דאשתו כגופו, ממש"כ הרמב"ם (הל' ק"ש ג, יח) דבניו הקטנים "הרי גופן כגופו" ומותר לקרות ק"ש כשבשרן נוגע בבשרו. הרי שגם בניו הקטנים הנם כגופו ולא יוכלו להדליק לעצמן נ"ח. ותירץ דהתם בק"ש הוא דוקא לענין שאינו מרגיש בהם ובשרם כבשרו, אבל לענין נ"ח דוקא אשתו כגופו ולא בניו הקטנים עכ"ד. - דלפי מה שנתבאר עדיפה אשתו מבניו הקטנים דמחמת קירבת האישות היא מצויה עם בעלה תמיד, ודרים יחד במדור אחד כל ימיהם, ולכן לגבי נ"ח שתלוי בבית, שם בבית האיש והאשה נחשבים לאחת. משא"כ בניו הקטנים, שבגדלותם יעזוב איש אביו ואמו, וגם בקטנותם אין שיעור להיותם בבית אביהם, ויש המקדים לשלחם לבית התלמוד ואפילו לעיר אחרת עוד בקטנותם, ולכן אין נחשבים לגוף אחד עם אביהם.

ומש"כ הברכ"י שאינו מתיישב כ"כ המנהג דלהיותא שתו כגופו

תהא חסורי מחסרא, דבניו הקטנים מדליקים לעצמם, ועקרת הבית לא תהא כמותם. - הנה אם הבנות היו מדליקות ולא האם, אז לא היה זה לפי כבוד עקרת הבית. אבל אם רק בני הבית הזכרים מדליקים כל א׳ לעצמו, ולא הנקבות כלל (וכדלקמן), אז יודעות הן בנות ישראל שהרבה דברים עושים הזכרים ולא הם, כגון תלמוד תורה ותפילין וציצית וכו׳ ואין זה גנאי להן ח״ו, ואומרות ברוך שעשני כרצונו.

ולהלכה אין לנו אלא מנהג אבותינו ורבותינו, שאין האשה מהדרת להדליק לעצמה, אלא יוצאת מבעלה. ואפילו כשהיא באכסניא יוצאת מבעל האכסניא [דהיינו שיוצאת מבעלה בבית, אלא ששומעת הברכות ורואה הנרות אצל בעל האכסניא]. - וכדאסברא לן כק״ז מרן החת״ס ז״ל (בחי׳ שבת ר״פ במה מדליקין) למה כשהיא לבדה נוהגת כמהדרין מן המהדרין להוסיף, וכשהיא עם איש אינה נוהגת כמהדרין. דבתחילה כשתיקנו נ״ח על פתח ביתו מבחוץ, לא תיקנו לאשה לצאת החוצה ולעמוד לעתותי ערב בין האנשים ולהדליק. ונהי אם אין האיש בביתו, אין דרך אחרת. מ״מ ״אם יש כאן זכר המדליק״ [משמע מלשונו אפי׳ לאו דוקא בעלה] אינו מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה, ותביא עצמה לחשד. ולכן גם כשמדליקים בפנים מ״מ מנהג ראשון לא זז ממקומו עכ״ד.

והנה המשנה ברורה (תרע״ה סק״ט) כתב ועיין בתשובת עולת שמואל (סי׳ ק״ה) דלדידן שמדליקין כל א׳ בפנ״ע, מ״מ אשה אינה צריכה להדליק, דהויין רק טפילות לאנשים, ואם רוצות להדליק מברכות, דהוי כשאר מ״ע שהזמן גרמא דיכולות לברך, וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה, ולא ידליק קטן עכ״ל. - ובהשקפה ראשונה לא מובן מש״כ שאם רוצות להדליק מברכות כמ״ע שהזמ״ג, דממנ״פ איך איירי, אם הדליק הבעל ויצאה ממנו, שוב אינה יכולה לברך והוי ברכה לבטלה. ואם נתכונה שלא לצאת מבעלה, או שמדליקה לפני בעלה, א״כ יכולה לברך מעיקר מצות נ״ח שאשה מחוייבת בה, ולא כמ״ע שהזמ״ג שאשה אינה מחוייבת, ויש לה רק רשות לברך.

ובפשטות נראית כונת הע״ש, דאשה אינה צריכה להדר להדליק לעצמה, דהויין טפילות לאנשים, [לכאורה ר״ל דהויא חד גוף עם בעלה], ולכן אין עליה מצות מהדרין להדליק לעצמה[א]. אבל אם רוצה דוקא להדליק,

א. עיין במאירי (שבת כג:) שכ׳ נר שבת עדיף מנ״ח משום שלום בית, י״מ שמצות נר שבת שייכת לאשתו, ולכן זו עדיפה שלא תפסיד מצותה עיי״ש [ודברנו מזה (בסי׳ י׳) בענין חיוב אשה בנר שבת]. - א״כ נר שבת ונ״ח, נר שבת עדיף מנ״ח, דנ״ח אינו על אשתו, ונר שבת על אשתו. הרי דאין על האשה חיוב נ״ח, אלא יוצאת מבעלה.

אז רשאית להביא עצמה לחיוב, ולכוין שלא לצאת מבעלה, כמו שאשה יכולה להביא עצמה לחיוב מ"ע שהזמ"ג הגם שפטורה, ואז תברך מעיקר חיוב נ"ח שאשה מחוייבת, ולא רק כמו שמברכת על מ"ע שהזמ"ג. - כן פשטות כונתו, והגם שהוא קצת דוחק בלשונו, מ"מ כבר כ' החת"ס שרוב הדוחקים אמת.

אמנם לפ"ד החת"ס הנ"ל גרע מצות נ"ח באשה (כשבעלה מדליק בבית), משאר מ"ע שהזמ"ג, דבשאר מצות אינה מזקת לאף אחד בקיומן, משא"כ בנ"ח בחוץ יוצאת מגדר הצניעות, וגם בהדלקה בפנים בתוך הבית משנה היא מנהג אמותינו הקדושות שלא נהגו בזה.

וטרחתי להשיג שו"ת עולת שמואל הנ"ל, [והוא להג"ר שמואל ליב קוידער ז"ל, מחכמי פראג ואבד"ק קאלדי והגלילות, בזמן הנוב"י, נדפס בפראג בשנת תקפ"ג, וכעת צולם בארה"ב בשנת תשמ"ח]. - ומתוך דבריו נראה דמש"כ דנשים טפילות לאנשים, לא מטעם אשתו כגופו אתי עלה, אלא דמין הנשים טפל למין הגברים, כלשון ריב"ל (בשבת כג.) "שאף הן" היו באותו הנס, שכ' תוס' (מגילה ד.) דמשמע מזה שהן טפלות, דאילו לפי' רשב"ם שכ' שעיקר הנס נעשה על ידן (בחנוכה ע"י יהודית) הול"ל "שהן" היו. - ולכן אמרו בגמ' רק שנשים יכולים להוציא אנשים, כדאמר חש"ו לא עשה כלום, אשה ודאי מדליקה, דאריב"ל נשים חייבות וכו'. אבל לא מצינו שתהא אשה בכלל מהדרין. - והטעם דעל הגברים היתה הגזירה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וגזרו שיחקקו על קרן השור שאין להם חלק ח"ו. אבל על נשים גזרו שבתולה הנישאת שתבא להגמון תחילה, והיא קרקע עולם (בכתובות ג:). [צ"ל דהגם שהן היו ג"כ בכלל להעבירם וכו', מ"מ הן חייבות רק בל"ת ומ"ע שלהזמ"ג, וא"כ לא היתה הגזירה חזקה עליהן כעל האנשים]. ולכן בפורים שהיו כולם בגזירת להשמיד, משו"ה חייבות כאנשים, אבל בחנוכה הן רק טפילות, ומשו"ה חייבות רק בעיקר המצוה ולא במהדרין, דנהי שלא ידליקו, אבל עכ"פ יקיימו ראיית נ"ח [וכערוך השלחן הנ"ל סי' לו, א]. והרמב"ם שכ' שמדליק כמנין אנשי הבית בין אנשים ובין נשים, הרי ששוות הן לאנשים, צ"ל דס"ל כרשב"ם בתוס' (מגילה ד.) הנ"ל שהן היו עיקר הנס, ולכן ישנן בכלל מהדרין. - ובסוף כתב הדברים הנ"ל דיכולות לברך דלא גרע ממ"ע שהזמ"ג, עכתו"ד בקיצור. [ובענין התוס' במגילה ד. הנ"ל שאף הן היו באותו הנס, ראה בשו"ת נחלת בנימין (ברייער) סי' קל"ז].

היוצא לנו נפק״מ בין הטעמים דלעיל, דלאליהו רבה דאשתו כגופו, א״כ בבנות הגדולות שייך מהדרין שכל אחת ואחת תדליק. אלא שגם לדידיה א״ש מה שלא נהגו כן, דכיון שאמן יוצאת מאביהן, אינו מהמוסר שהבת תיפרד ותדליק לעצמה, ותהדר יותר מאמה. וכן הביא בס׳ מועדים וזמנים (סי׳ קל״ג עמ׳ ס״ה) בשם ס׳ משמרת שלום. - ולחת״ס שייך טעמו גם בבנות הגדולות, דלכל הנשים לא תיקנו חז״ל ענין מהדרין, להדליק בחוץ בין האנשים, ומזמן התקנה הונהג שאשה תצא י״ח ע״י הדלקת איש, אם אפשר. ורק אשה שהיא לבדה, מדליקה בלית ברירה, אבל גם אז לא ידליקו בנותיה הפנויות לבדן, אלא י״ח מהאם. דבודאי היו בזמן התקנה כמה נשים ובנותיהן לבדן בבית בלי בעליהן ואביהן, וגם אז לא תיקנו דין מהדרין לנשים, אלא שאז תדליק בעלת הבית במקום האיש בפתח הבית, והבנות ישמעו ויראו מבפנים ולא יצאו החוצה להדליק. - וכן לעולת שמואל כל מין הנקבות טפלות לאנשים, ולכתחילה הן רק במצוות ראיית נ״ח, ולא תיקנו להן להיות כמהדרין להדליק לבדן. [וגם ברמב״ם נזכר רק שבעה״ב מדליק עבור אנשי ביתו אנשים ונשים, ולא הזכיר שנשים ידליקו כשאיש מדליק וכנ״ל].

יש להסתפק מה הדין אם האיש במקום אחר, ובביתו לא מדליקה אשתו, אלא א׳ מב״ב, שמוציא את אשתו וכל ב״ב. - ואם בעה״ב מדליק קודם ואח״כ מדליקים ב״ב קצת יותר מאוחר, פשיטא דשפיר דמי (וכמ״ב תרע״ז סקט״ז) [ושמא בכה״ג לא בעה״ב נפרד מב״ב, אלא ב״ב נפרדים מעליו]. ואם כאשר הם בבית יחד יכולים ב״ב להפרד מעליו (כמהדרין לרמ״א), כש״כ כשבעה״ב במקום אחר. והספק יהי׳ אם ב״ב הדליקו קודם בבית, אם בעה״ב יכול בשעה מאוחרת מהם להדליק לעצמו במקום אחר, ולברך ולכוין שלא לצאת בהדלקת ב״ב.

ולמסקנת תה״ד כהגדול הא׳, שגם אם אשתו מדליקה בביתו יכול הבעל להדליק לעצמו, א״כ כש״כ כשרק א׳ מב״ב מדליק בביתו, שיכול להדליק בעצמו. - כי מסתפקנא להגדול הב׳ והב״י והרש״ל וסיעתם דסברי כוותיה, שהבעל לא יברך במקום אחר, אם זה דוקא כשאשתו מדליקה עבורו, או גם כשא׳ מב״ב מדליק. - והנה לטעם שנתן הגדול הב׳ דמהדרין כזה לא אשכחן בגמ׳, שמא גם מהדרין כזה, שב״ב מדליקים בביתו ובעה״ב ידליק במקום אחר, לא אשכחן. אבל לדעת מהרש״ל דלאו כל כמיניה דבעל לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, ור״ל דאפילו אם

הם בב' מקומות נפרדים זה מזה, בכ"ז נחשבים כגוף א', מסתבר דהני מילי באשתו כגופו, מחמת קורבת אישות, שעי"ז הינם ביחד תמיד וכנ"ל. אבל לא בב"ב, דאפילו מדליקים עליו בביתו, יכול לכוין שלא לצאת מהם. אא"כ נימא שהגדול הב' ורש"ל סברי שנ"ח חובת הבית, ומשהדליקו בביתו, יצא גם הוא י"ח, ואינו יכול להדליק עוד, א"כ גם אם א' מב"ב הדליק בביתו, לאו כל כמיניה דבעה"ב שלא לצאת בהדלקתם. - ולהלכה פ' רמ"א (תרעא, ג) כהגדול הא', וא"כ בכל אופן יכול האיש כשהוא באכסניא לכוין שלא לצאת ממי שמדליק בביתו, וידליק לעצמו באכסניא.

הגאון רבי שריה דבליצקי זצ"ל
מח"ס זה השלחן ועו"ס רבים

פסקים דינים ומנהגים לימי החנוכה

[מרשימות הגאון רבי יוסף שוב שליט"א, מורה צדק בירושלים עיה"ק ובמודיעין עילית ממה שהשיב לו ועבר עליהן והגיהם בכתי"ק]

יום כיפור קטן

א. בערב ר"ח טבת אין אומרים סדר יו"כ קטן ואין מקדימין לאומרו בערב חנוכה, ואני נוהג ללכת ביום הקדימה לפני חנוכה (דהיינו שני או חמישי) אצל הספרדים אנשי לוב שאומרים סליחות וקוראים ויחל.

תענית חתן בערב חנוכה

ב. נחלקו הדעות אם חתן יצום ביום חופתו שחל בערב חנוכה ולמעשה נוהגים לצום.

גבאי צדקה לתת לעניים נרות המהדרין

ג. בביאור הלכה (סי' תרע"א סעי' א' ד"ה ואפילו) כתב דהגבאים אין צריכין ליתן לעני כי אם נר אחד דכל לילה, דהיינו נר איש וביתו, דיותר הוי מן המהדרין ואין חיוב ליתן לו. ונראה דבזמנינו שכולם מדליקים כמהדרין מן המהדרין יש ליתן לו כמהדרין דזה חשיב כדי צרכו.

אכילה שתיה ומלאכה קודם ההדלקה לנשים

ד. נשים שיוצאות ידי חובת הדלקת נר חנוכה ע"י הדלקת בעליהם מותרים באכילה ובמלאכה קודם הדלקה.

אכילה ושתיה בנסיעה קודם ההדלקה

ה. מי שנמצא בשעת זמן הדלקת נרות חנוכה בנסיעה לביתו כדי להדליק לכאורה נראה דמותר לו לאכול בנסיעה קודם הדלקה, שהרי בזמן זה ממילא אינו יכול להדליק. וגם לא חיישינן שמא ישכח.

אכילה ומלאכה לפני ההדלקה לקטן

ו. יש להקפיד שקטן לא יעשה מלאכה לפני הדלקת נרות חנוכה אולם באכילה מותר כמו שמותר לו לאכול לפני קידוש. וכל זה בקטן שמדליק, אבל בסומך על הדלקת אביו נראה דגם גדול יכול לעשות מלאכה ולאכול, מדאינו חייב לשמוע הברכות שעשה ניסים וכו' רק לחד דעה ועוד דאביו יזכיר לו לבוא למעמד ההדלקה והוי כשומר. וזה הכל כשנמצא בביתו ובנמצא במקום אחר צ"ע אם מותר בכל, דשם יש רק סברא אחת, דאינו חייב לשמוע הברכות רק לחד דעה.

לימוד קודם ההדלקה

ז. במ"ב סי' תרע"ב ס"ק י' כתב ואפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה [של הדלקת נר חנוכה]. אולם הלכות חנוכה מותר ללמוד.

עשיית מלאכה בזמן ההדלקה לנשים

ח. אין לנשים לעשות מלאכה בזמן הדלקת נר חנוכה עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים אף למדליקים בשקיעה.

והמלאכות האסורות הם כביסה ותפירה, אבל לבשל ארוחת ערב מותר.

והאנשים אינם מקפידים שלא לעשות מלאכה בזמן ההדלקה.

ט. הדליק נרות חנוכה ונכבו בתוך החצי שעה מ"מ אין לנשים לעשות מלאכה עד לאחר חצי שעה.

במה מדליקין

י. שמן זית לנר חנוכה צריך להיות מן המותר בפיך אולם אי"צ להקפיד לקחת בהכשר מהודר כיון דערלה לא שכיח בזיתים וטבל יכול לעשר שוב.

יא. בדיעבד מותר להדליק נרות חנוכה בשמן שהיה תחת המטה דבדיעבד מקילים גם לגבי אכילה.

יב. אין להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית.

הדלקה בכוסות צמודים

יג. ברמ"א (סי' תרע"א סעי' ד') איתא: ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו. וכתב במ"ב (ס"ק י"ח) משמע מלשון זה דתרתי בעינן דהיינו שיהיו ג"כ מובדלים הקנים אחד מחבירו, לבד מה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמה, ועיין בא"ר שכתב דדי ברחב אצבע.

וכן ראוי לכתחילה להרחיק את הכוסות של השמן אחד מחבירו שיעור אצבע. אמנם מנהג העולם להקל בזה שלא להרחיק את הכוסות אחד מחבירו.

ניקוי הכוסות

יד. בשו"ע סי' תרע"ג סעי' ג' איתא: נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת [שהוא מאוס וביזוי מצוה - מ"ב ס"ק כ"ט], אלא לוקח חדשים בכל לילה ונר של מתכת א"צ חדש ושל זכוכית או של חרס מכוסה דינו כמתכת.

ולפי"ז יש להחמיר בכוסות של השמן מזכוכית שהתלכלכו בפיח האש, או הברזלים שמכניסים לתוכו הפתילות שנעשו שחורים לנקותם או להחליפם.

אולם אין צריך לנקות את הכוסיות מהשמן כל יום כדי להדליק בכוסיות נקיות.

הדלקה בכוסיות לא טבולות

טו. קנה כוסית עבור שתית יי"ש וטרם לקחם לטבילה מותר להשתמש בזה להדלקת נר חנוכה ואין אומרים כיון שמיועדים לאכילה צריכים טבילה אפילו לשאר דברים.

פתילות שמצופות בשעוה

טז. יש להדר לא להדליק בפתילות המצופות שעוה, שברגעים הראשונים דולקת האש מכח השעוה ולא מכח השמן, כיון דהדלקה עושה מצוה הרי זה נחשב שהדליק בנרות שעוה ולא בשמן זית שמצוה מן המובחר להדליק נרות חנוכה בשמן זית.

אונן

יז. אונן שאין לו מי שידליק בשבילו נרות חנוכה שידליק בעצמו בלא ברכה מפני החשד. כ"כ המ"ב ועדיין צ"ע אולי גם מפני החשד פטור.

הדלקה בפתח כשיש שם רק מעט פרסומי ניסא

יח. עדיף להדליק נרות חנוכה בפתח הבית אף שיש שם רק מעט פרסומי ניסא מלהדליק בחלון הפונה לרשות הרבים אף שיש שם יותר פרסומי ניסא.

פרסומי ניסא בין הגוים

יט. הדר בין הגוים יש לו גם ענין של פרסומי ניסא להדליק נרות חנוכה בחלון כדי שיראו העוברים ברשות הרבים אבל אין נוהגים להדליק בכה"ג על פתח הבית מבחוץ. (א"ה, ע"ע מוע"ז ח"ב סי' קמא סק"א בשם הפתחא זוטא).

מקום ההדלקה בפתח

כ. אין להדליק נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח מבפנים כגון שיש קיר זכוכית ויראו את הנרות ברשות הרבים דחז"ל קבעו את מקום ההדלקה בחוץ.

כא. פתח שיש בו מזוזה אך אין יכולים לעבור בפתח ההוא כל זמן ההדלקה כגון שמניח את המנורה בתוך הפתח מ"מ יש להדליק את הנרות בצד שמאל הפתח.

כב. בפתח שהרבה מדליקים בו נרות חנוכה ואין די מקום בטפח הסמוך לפתח לכל המדליקים שם אולי אפשר להקל להדליק צמוד לנרות שבטפח הסמוך לפתח דניכר הדבר שהא שהדליק רחוק מהפתח הוא משום שאין מקום להניח אף את נרותיו בטפח הסמוך לפתח.

כג. אם בצד שמאל יכול להדליק רק למעלה מעשרה טפחים ובצד ימין יכול להדליק למטה מעשרה טפחים ידליק איפה שיש יותר פרסומי ניסא ואם שניהם שוים בפרסומי ניסא ידליק איפה שרוצה.

וכעת נראה דתמיד יבַכֶּר להדליק בשמאל אף למעלה מי' כי דין מזוזה בימין וכו' הוא לכו"ע מה שאין כן לגבי גובה י' שיש מהראשונים שמתירים גם לכתחילה.

כד. פתח שאין חיוב מעיקר הדין לקבוע שם מזוזה, ויש שם מזוזה לחומרא, יש להדליק נרות חנוכה בשמאל.

כה. כשאחד כבר הדליק נרות חנוכה בפתח בצד שמאל אף הבא אחריו להדליק שם ידליק בצד שמאל אם יש מקום.

מקום ההדלקה בפתח הבית או פתח החצר

כו. אני מדליק נרות חנוכה בב' מקומות ברחוב ליד המדרגות ושם אני עושה את הברכה, וליד פתח הבית כדי לצאת שיטת רש"י שיש להדליק בפתח הבית ולא בפתח החצר. (א"ה, עי' בספר שמוש זקנים ח"ב סי' ל' שהאריך לבאר מנהג רבינו זצוק"ל).

מקום הדלקה כשהבית רחוק מרה"ר כ' אמה

כז. הא דאיתא בשו"ע סי' תרע"א סעי' ו' אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא, זה רק בגובה אבל במרחק שהבית רחוק מרה"ר יותר מכ' אמה אפשר להדליק שם, ויל"ע אם הבית נמוך מרה"ר יותר מכ' אמה.

מקום הדלקה בחלון

כח. המדליק נרות חנוכה בחלון ויש לו שני חלונות אחד למעלה מעשרה ואחד למטה מעשרה יש לו להדליק את הנרות איפה שיש יותר פרסומי ניסא ואם שניהם שוים יש לו להדליק בחלון שהוא למטה מעשרה ועיין שעה"צ תרע"א ס"ק ל'.

כט. המדליק נרות חנוכה בחלון יש להעדיף להדליק את הנרות בחלון של החדר שאוכל בו מלהדליק בחלון של חדר שינה אף שזה דירה אחת וכמובן אם שני החלונות פונים לרה"ר.

ל. הא דאפשר להדליק נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח זה רק בפתח, אבל בחלון אין להדליק בטפח הסמוך לחלון, ויש להדליק דוקא בתוך החלון, אולם להניח את המנורה על הסורגים [דהיינו שיש על החלון סורגים עם בטן], מותר דחשיב בתוך החלון.

הדלקה בחלון שאינו שקוף

לא. אין להדליק נרות חנוכה בחלון שיש בו זכוכית שאינה שקופה כיון שאין נראה בחוץ הנרות רק זה נראה כאבוקה.

טעה והדליק בחלון כשהיה סגור התריס

לב. הדליק נרות חנוכה בחלון ושכח להרים את התריס קודם ההדלקה אין צריך לחזור ולהדליק דבדיעבד אפילו הדליק על שולחנו יצא ידי חובתו.

מקום ההדלקה בחלון בקומות עליונים

לג. מי שגר בקומה עליונה שהחלונות הם למעלה מכ' אמה אפשר לסמוך על דעת הריטב"א (שבת החדשים) שאפשר להדליק בחלון למעלה מכ' אמה, אולם ידקדק שיראו את הנרות בתוך הבית שאז אף לדעות שאי אפשר להדליק בחלון למעלה מכ' אמה יצא בדיעבד כמו המדליק על שלחנו שיצא בדיעבד.

הדלקה בחלון מרתף

לד. המתגורר בקומת מרתף וחלונו בתוך ג' טפחים לקרקע רשות הרבים ידליק את הנרות בחלון מבפנים שאז זה למעלה מג' טפחים בתוך הבית, כן נראה וצ"ע.

הדלקה בחלון בית הכסא

לה. מי שאין לו פתח או חלון הפונה לרשות הרבים אלא חלון של בית הכסא בלבד כגון שהחלונות פונים לכיוון הרים, מלבד חלון בית הכסא, אין לו להדליק נרות חנוכה בחלון בית הכסא רק ידליק בתוך הבית. אף אם אינו עומד בשעת ההדלקה בתוך בית הכסא רק בחוץ כגון שגר בקומת קרקע.

הדלקה על מעקה מרפסת

לו. אפשר להדליק נרות חנוכה על מעקה של מרפסת שאינה מקורה ולא גרע מחלון.

סדר הדלקה בחלון

לז. המדליק נרות חנוכה בחלון יש לו להדליק בימין החלון.

לח. הנוהגים בהדלקת נרות חנוכה כדעת הגר"א להדליק את הנר הסמוך לפתח ראשון כשמדליקים בחלון נוהגים כדעת המחבר להדליק ראשון את הנר הנוסף.

מקום הדלקה בבית מלון

לט. בבית מלון שאין נותנים להדליק נר חנוכה רק בלובי של המלון ואין רואים מרה"ר את הנ"ח הרי זה כמו הדלקה בתוך הבית שיוצאין רק בדיעבד, לכן עדיף שלא לנסוע לשם לימי החנוכה.

הדלקה במקום רוח מצויה

מ. הדליק נרות חנוכה במקום שאם היה רוח מצויה הנרות היו נכבים ולמעשה לא נכבו יצא יד"ח.

מא. הדליק נרות חנוכה בחוץ בתוך קופסא במקום שיש רוח מצויה, ושכח לסגור דלת הקופסא ולמעשה לא נכבה יצא ידי חובתו.

הדלקה בחנות

מב. מי שיש לו חנות ואוכל שם שתי ארוחות ביום בשעת הדחק גדול יכול להדליק שם נרות חנוכה.

יולדת שבעלה אינו בביתו

מג. אשה שנמצאת בבית חולים ובעלה מתארח במקום אחר אין האשה יוצאת יד"ח נרות חנוכה בהדלקת בעלה והעצה לזה שבעל הדירה במקום שהבעל מתארח יקנה לבעל את החדר שישן שם ואז אשתו תצא יד"ח הדלקת נרות חנוכה בהדלקת בעלה שם.

והוא הדין אם הבעל מתארח בבית הורי אשתו גם צריך להקנות לו ולא אמרינן שאין צריך להקנות לו חדר כיון שאשתו קשורה לבית הזה.

בעל היוצא בהדלקת אשתו

מד. הא דהבעל יוצא בהדלקת אשתו זהו אף כשאינו נמצא בבית כל ימי החנוכה.

אשה בחו"ל לצאת בהדלקת בעלה באר"י

מה. אשה שנסעה בחנוכה לחו"ל אם זה במקומות שאין שינוי שעות ניכר בין א"י למקום שנמצאת שם, הרי יוצאת בהדלקת בעלה או אביה [כשהיא סמוכה על שולחן אביה], ואם יש שינוי שעות ניכר כגון בארה"ב יש לה לכוין לא לצאת בהדלקת בעלה או אביה, ושתדליק בעצמה.

וכן הגר בארץ ישראל ואשתו נמצאת בביתם באר"י והוא נמצא בחו"ל בחנוכה, שידליק גם נרות חנוכה בחוץ לארץ אף שאשתו מדלקת בביתם בא"י, ויכוון לא לצאת בהדלקתה.

אכסנאי לעזוב את האכסניא לאחר ההדלקה

מו. אכסנאי בחנוכה כדאי שלא יעזוב את האכסניא עד חצי שעה לאחר ההדלקה. דהיינו לעזוב לגמרי אבל לעזוב באופן עראי מותר לכתחילה.

העוקר דירתו בחנוכה

מז. העובר דירה באמצע חנוכה ומדליק נר חנוכה בביתו הראשון אין לו לעזוב את הבית רק אחרי חצי שעה מצאת הכוכבים וגם יאכל שם ארוחת ערב.

כשמתארחים במקום אחר אם בני ביתו יוצאים בהדלקתו

מח. כשנוסעים כל המשפחה בחנוכה ומדליק ראש המשפחה נרות חנוכה בבית שמתארחים שם, גם אשתו ובנותיו יוצאות בהדלקתו כיון שנמצאים יחד אתו.

אלמנה הדרה עם ילדיה

מט. אלמנה שיש לה בנים בבית שמדליקים נרות חנוכה שתצא בהדלקת אחד מהם ואינה צריכה להדליק בעצמה.

זוג פרודים

נ. זוג שהם פרודים וכל אחד מהם גר בדירה נפרדת אין האשה יוצאת יד"ח הדלקת נ"ח בהדלקת בעלה, דהמהרש"ל ס"ל דאף אי"צ לשבת שבעה אחד על השני כשהם פרודים, ואף דלא נקטינן הכי, מ"מ רבי בצלאל הכהן מוילנא זצ"ל (אחיו של החשק שלמה) אומר דלחומרא חיישינן ולכן אם הבעל הוא כהן לא יטמא לאשתו אם היו פרודים כדהובא זה בספר כתר כהונה (רייפמאן, מח"ס שולחן הקריאה, ח"ב נזר הקודש דף מ סק"מ). [א"ה, וכן הביא הלכה למעשה רבינו זצוק"ל בפני ברוך עמ' תפ אות יד יע"ש].

בחורי ישיבה

בחורי ישיבה שישנים בביתם

נא. בחורים הנמצאים בישיבה כל היום ואוכלים שם ובלילה הולכים לישון בביתם שידליקו נרות חנוכה בביתם ולא בישיבה ולכתחילה יש להם לאכול בבית בימי החנוכה ארוחת ערב.

בחורי ישיבה שישנים בישיבה להדליק בביתם

נב. בחור ישיבה שאוכל וישן בישיבה יכול להדליק נרות חנוכה בביתו אפילו אינו ישן שם שהרי ביתו הוא, אולם צריך שיאכל שם ארוחת ערב או ארוחת צהרים בימים שמדליק שם.

בחור ישיבה שהדליק בהיכל הישיבה לחזור ולהדליק

נג. בן ישיבה שהדליק את הנרות בהיכל הישיבה חייב לחזור ולהדליק גם בחדרו אף אם בית המדרש הוא באותו בנין של הפנימיה.

בחורים ספרדים בישיבות

נד. בן ישיבה ספרדי שיש לו הורים המדליקים בבית, ונמצא בישיבה בימי החנוכה, ידליק נרות חנוכה וישמע את הברכות מבן אשכנז, ואם לומד בישיבה של בני ספרד שידליק ללא ברכה. (א"ה, עיין לרבינו זצוק"ל בשו"ת שומע ומוסיף חנוכה באורך).

הדלקה עד שתכלה רגל מן השוק בזמננו

נה. יש ענין להדר להדליק נרות חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק ברחוב שדר בו, ולכן אני מהדר שנר אחד העיקרי ידלק עד מאוחר בלילה.

זמן ההדלקה

זמן ההדלקה שינוי ממנהג אבותיו בזמן ההדלקה

נו. מי שאביו מדליק 10 או 20 דקות לאחר השקיעה נ"ח, יכול לשנות מנהגו ולהדליק בשקיעה ואין בזה משום בל תטוש.

זמן ההדלקה לבחור בר מצוה

נז. מי שיש לו בר מצוה בימי חנוכה ומנהגו להדליק בשקיעת החמה אעפ"כ ידליק ביום הבר מצוה בשקיעה כמנהגו, ואין צריך לאחר הדלקתו בצאת הכוכבים. ורק טוב שבליל שני יהדר אחר פרי חדש לברך שהחיינו ויכוין גם על ההדלקה ויאמר שהחיינו לאחר שהדליק ויברך אז גם על הפרי החדש.

איחר מלהדליק עד אימתי יכול להדליק בברכה

נח. בשו"ע סי' תרע"ב ס"ב איתא: אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה ואף אם מדליק הנרות קרוב לעלות השחר ושיעור זמן חצי שעה יגמר לאחר עלות השחר, אעפ"כ יכול לברך על ההדלקה. אמנם בזה, אם יגמר לאחר עלוה"ש יש להסתפק אם לברך.

הדלקה אחרי פלג המנחה או לאחר חצי שעה מצאה"כ

נט. מי שאין באפשרותו להדליק בזמנו רק או בלילה לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים או לפני השקיעה מפלג המנחה, עדיף שידליק לאחר פלג המנחה.

הדלקה כשאשתו אינה נמצאת בבית בזמן ההדלקה

ס. אם הגיע זמן ההדלקה ואשתו עדיין לא נמצאת אם תגיע בזמן שיש עדיין אנשים ברחוב יש להמתין לה משום שלום בית, ואם תגיע יותר מאוחר קשה להקל שידליק מאוחר, וידליק בזמנו בכה"ג.

זמן ההדלקה בליל טבילה

סא. אשה שחל ליל טבילה בחנוכה לנוהגים להדליק בשקיעה יש לבעל להדליק את הנרות בשעה שאשתו נמצאת בבית, לכן או שידליק לאחר שתחזור מהטבילה או שתלך למקוה לאחר שבעלה ידליק את הנרות אף שתפסיד על ידי זה לעשות חפיפה ביום. וזה עדיף טפי, מלעשות שינוי במנהגו לגבי זמן ההדלקה.

זמן ההדלקה כשיחזור מאוחר בלילה

סב. מי שאינו יכול להדליק נר חנוכה בזמנו רק מאוחר בלילה, אם בשעה שיחזור זה עדיין שעה שיש אנשים ברחוב שידליק מאוחר ע"י עצמו, ואם כשיחזור כבר לא יהיו אנשים ברחוב שידליק בזמנו ע"י שליח, או אשתו.

הדלקה מאוחר בלילה כשהוריו ישנים

סג. הבא מאוחר בלילה בחנוכה לבית הוריו ועדיין לא הדליק נר חנוכה והוריו ישנים כבר, אסור להעיר אותם כדי להדליק נר חנוכה בברכה.

ברכות ההדלקה / מעשה ההדלקה

הברכות וההדלקה בעמידה

סד. בברכות על הדלקת נרות חנוכה יש לעמוד כמו בכל ברכת המצות אבל בהדלקה עצמה אין חיוב לעמוד אולם מנהג העולם לעמוד משום כבוד המצוה, ומי שקשה לו יכול להדליק בישיבה.

הפסיק באמירת הנרות הללו בין הברכות להדלקה

סה. טעה והתחיל לומר הנרות הללו לאחר שבירך את הברכות על הדלקת נרות חנוכה לפני שהתחיל להדליק אין צריך לחזור ולברך דזה באותו ענין.

ברכות הדלקה נשפך השמן אם חוזר לברך

סו. אם נשפך השמן אחר שבירך את הברכות קודם שהדליק וצריך למלא שמן אחר, אין צריך לחזור ולברך.

לענות על ברכות של חבירו באמצע ההדלקה

סז. לאחר שהדליק נר ראשון יכול לענות אמן על ברכת נר חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו של חבירו לפני שגומר להדליק את שאר הנרות, דלא גרע מהנרות הללו שאפשר לומר לאחר שהדליק נר הראשון אולם לענות אמן על שאר ברכות צ"ע.

ברכת שהחיינו על מנורה חדשה ביום השני

סח. אין נוהגים כמהרש"ל שמי שיש לו מנורה חדשה של כסף משאירו לליל שני של חנוכה ומברך על זה שהחיינו ואף למהרש"ל אין ענין לקחת בגד או פרי חדש ולברך על זה שהחיינו בשעת הדלקת נר חנוכה דזה לא קשור לחנוכה משא"כ במנורה.

הדלקה ביד ימין

סט. לכתחילה יש להדליק נר חנוכה ביד ימין ובשעת הצורך אפשר להדליק ביד שמאל.

הדלקת שמש לכל בני הבית

ע. כשמדליקים בני הבית או בני ישיבה במקום אחד נרות חנוכה נוהגים שכל אחד ואחד מדליק שמש.

אמירת הנרות הללו

עא. אני נוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדלקתי את כל הנרות. ואפשר לומר הנרות הללו לאחר שכל בני הבית הדליקו אם רוצה שכולם יאמרו ביחד.

וכשאני אומר תיבת "הללו" (פעמיים) אני מראה באצבע על הנרות, ונוסח הנרות הללו אני אומר כפי סידורי הספרדיים ששם זה בדיוק מספר התיבות.

טעה במנין הימים

עב. הדליק בטעות יותר נרות מהצריך כגון בליל ב' דחנוכה הדליק שלושה נרות אולי צריך לכבות את הנר הנוסף וצ"ע.

כבתה לחזור ולהדליק

עג. בביאור הלכה (סי' תרע"ב סעי' א' ד"ה ובלבד) כתב ואם כבתה בחול קודם צאת הכוכבים צריך לחזור ולהדליק אבל לא יברך. וכן יש להקפיד לדידן שמדליקים בשקיעה לחזור ולהדליק.

להוציא הנרות כשכבו בתוך זמן ההדלקה

עד. בשערי תשובה סי' תרע"ג ס"ק ז' כתב שנרות חנוכה שכבו תוך זמן ההדלקה ואינו מדליק שוב אין לו להזיז את המנורה ממקומה מפני החשד זהו חידוש ובפרט בזמננו שאין חוששים למפני החשד שאפשר להקל להזיז את המנורה ממקומה.

ברכות הראיה

ברכות הראיה לפני שמדליקים עליו בביתו

עה. מי שמדליקים עליו נר חנוכה בביתו דהיינו שגם המדליק חייב או שמוציא בני הבית צ"ע אם יכול לברך ברכת הראיה לפני שמדליקים עליו בבית.

ברכת שעשה נסים כשמדליקים עליו בביתו

עו. מי שאינו נמצא בזמן הדלקת נר חנוכה בביתו ועושה שליח להדליק נרות חנוכה בביתו לא יתכן דיכול לומר לו שלא יתכוון בברכת שעשה ניסים להוציא אותו כדי שיוכל לברך ברכת הראיה כשיחזור יותר מאוחר לביתו או בכל מקום שנמצא, רק ישתדל המשלח לצאת בשעשה נסים מפי אחר בכל מקום שהוא.

ברכות הראיה על נרות ההידור

עז. אפשר לברך ברכת הרואה על נר ההידור דהיינו שהנר הראשון כבר כבה.

ברכות הראיה לאחר חצי שעה

עח. אין לברך ברכת הרואה לאחר שעברה חצי שעה מזמן ההדלקה.

ברכות הראיה על נרות קטן

עט. לכתחילה אין לברך ברכת הרואה על נרות חנוכה של קטן שהגיע לחינוך ובדיעבד אפשר להקל.

ברכות הראייה על נרות בית הכנסת

פ. אין לברך ברכת הרואה על נרות חנוכה של בית הכנסת.

בית הכנסת

מקום ההדלקה בבית הכנסת

פא. בתי הכנסת שבקרית ספר שירושלים זה בצד דרום מזרח, מ"מ ידליקו נרות חנוכה בצד ימין של ביהכ"נ ואין צריכים להניח את הנרות באופן שיהא דרום ממש, וטוב שיניחו באלכסון.

מקום עמידת המדליק בבית הכנסת

פב. במ"ב סי' תרע"א ס"ק מ"ג כתב לגבי הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת: והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון והולך מהשמאלי ופונה לימינו. אולם כיום נוהגים להדליק כשפניו לדרום ולהדליק ביום הראשון את הנר הימיני, ובכל יום מדליק משמאל לימין ואף הנוהגים כהגר"א נוהגים כן בבית הכנסת.

זמן ההדלקה בבית הכנסת

פג. בבתי הכנסת שמתפללים מנחה קטנה כחצי שעה קודם השקיעה מדליקים נרות חנוכה לפני עלינו של מנחה. ובתי הכנסת שמתפללים מנחה גדולה מדליקים נרות חנוכה קודם מעריב.

הדלקה בבית הכנסת שמתקיימים בו כמה מנינים

פד. בבית כנסת שמתקיימים בו כמה מנינים לתפילת ערבית יש לשים שמן בנרות כדי שידלקו עד המנין האחרון של מעריב, ואם כבו קודם יש לחזור ולהדליקם ללא ברכה כמו שנוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת לתפילת שחרית.

הדלקה בבית הכנסת בשטיבלך

פה. בשטיבלעך ראוי להדליק נר חנוכה בכל שטיבל ולא רק בבית הכנסת המרכזי.

הדלקה בפרוזדור ביהכנ"ס

פו. פרוזדור של ביהכ"נ שיש שם מנינים בקביעות יל"ע אם חשיב כביהכ"נ בפני עצמו להדליק שם נרות חנוכה.

הדלקה בעזרת נשים

פז. עזרת נשים שמתפללים שם מנינים בקביעות חוץ משחרית בשבת ויו"ט, אפשר להדליק שם נרות חנוכה בברכה ועדיין צ"ע.

הדלקה בבית הכנסת כשעוזבים המקום

פח. אם הולכים מביהמ"ד לאחר מנחה קטנה כגון בחורי ישיבה קטנה שהולכין אחר תפילת מנחה לביתם אין טעם להדליק שם נרות חנוכה, אולם אם חוזרים אח"כ יש להדליק לאחר מנחה.

הדלקה בבית מדרש שאין מתפללים בו מנחה מעריב

פט. בבית מדרש שיש שם כולל ולא מתפללים שם מנחה מעריב אין חיוב להדליק שם נר חנוכה, אולם יכולים להדליק שם בברכה וזה לא ברכה לבטלה.

כיבוי הנרות בבית הכנסת אחר עזיבת הקהל

צ. אין לכבות הנרות חנוכה של ביהכ"נ לאחר עזיבת הקהל אלא צריך שידלק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, וישאר שם אדם אחד עד אז ויכבה את הנרות.

הדלקה בבית הכנסת בערב שבת כשאין מנין

צא. בע"ש שאין מנין בביהכ"נ אין לברך על הדלקת נר חנוכה.

הדלקה בבית הכנסת ע"י קטן

צב. מעיקר הדין אפשר להדליק נר חנוכה בביהכ"נ ע"י קטן אבל לא ראוי לעשות כן.

הדלקה במנין שבבית

צג. בית שיש שם מנין קבוע מכל מקום אין מדליקים שם נרות חנוכה של המנין.

ברכות ההדלקה בבית הכנסת

צד. המדליק נרות חנוכה בבית הכנסת לאחר שכבר בירך והדליק בבית, מברך את כל הג' ברכות כדעת הזרע אמת המובא בשערי תשובה.

צה. בית הכנסת שלא הדליקו בו נרות ביום הראשון של חנוכה כשמדליקים ביום שני אין מברכים שהחיינו אף שביום הראשון מברכים שהחיינו אף כשמדליקים בבית הכנסת אחרי שהדליקו נרות חנוכה בבית הבו דלא להוסיף עלה.

צו. יש יחידים המשתמטים מלברך על הדלקת נ"ח בבית הכנסת כמש"כ בשבלי הלקט בשם אחיו.

הנרות הללו בהדלקת בית הכנסת

צז. אין נוהגים לומר הנרות הללו בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת.

הנאה מהנרות

להתפלל לאור נרות חנוכה

צח. מי שאינו יודע להתפלל בעל פה אסור לו להתפלל בסידור לאור נר חנוכה אולם יש לדון אם יודע קצת בע"פ אם זה נחשב להנאה מה שקורא לאור הנר. ועיין שע"ת סי' תקצ"ט.

נרות חנוכה המפיצים ריח ליהנות מהם

צט. נרות חנוכה שמפיצים ריח על ידי הדלקתם מותר ליהנות מהריח.

השתמשות מהשמן מנר עיקרי לשאר הנרות

ק. שמן שנשאר מלילה ראשון לכתחילה ראוי להקפיד שלמחרת ישתמש בו רק לנר העיקרי, ולדעת השו"ע הנר הנוסף שמדליק ראשון זהו הנר העיקרי ולא הנר דסמוך לפתח, ולדעת הגר"א הנר הסמוך לפתח.

עשיית תנאי על השמן שבתוך שיעור הדלקה

קא. אי אפשר לעשות תנאי על השמן שבתוך שיעור הדלקה שאם כבתה יוכל להשתמש בשמן.

שימוש בכוסות שהדליקו בו נרות חנוכה

קב. הכוסיות שהדליקו בו נרות חנוכה אף שבולעים מהשמן מ"מ אם רוצה להשתמש בו לאכילה לדברים חמים מותר כיון דזה זכוכית ורק לגבי פסח מחמיר הרמ"א שזכוכית בולע, ואף אם זה ממתכת מ"מ יש לומר דהוי כאילו התנה שהשמן שיבלע הוא לא מקצה.

וכוסות עצמם מותר להדליק בהם אף שלא הוטבלו.

כילוי הנותר מן השמן

קג. שאריות השמן של נר חנוכה אפשר לשופכו בכיור ואין צריך דוקא לשרפו.

תפילה והלל

אבל להיות ש"ץ בימי החנוכה

קד. בר"ח ובחנוכה לדעת הגר"א אין אבל משמש כש"ץ, אולם כמדומני שבירושלם נוהגים שאבל מתפלל לפני העמוד בר"ח ובחנוכה מנחה ומעריב, ושחרית עד הלל. וכן נוהגים רוב העולם.

טעה בעל הניסים ואמר של פורים בימי מרדכי וכו' אם הוי הפסק

קה. בשו"ע (סי' ק"ח סעי' י"ב) איתא: הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפילה שלא בזמנה לא הוי הפסקה. ובמ"ב (ס"ק ל"ח) כתב ורוב האחרונים חולקים על פסק זה וס"ל דלא עדיף זה מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה דפסק השו"ע לעיל בסימן ק"ד סעיף ז' שצריך לחזור לתחלת ברכה, ובג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחילת הג'.

גם בדה"ח ובח"א סתמו לדינא כמותם, ועיין בדה"ח שהוסיף עוד וכתב דה"מ אם הזכיר דבר שאין שייך לאותו היום כגון שאומר זכרנו וכו' וכתבנו וכו', דאין זמן כתיבה היום, או שאמר יעלה ויבוא עד לאחר יום ר"ח הזה שהוא שקר מוחלט שהיום אינו ר"ח, ע"כ דינו כשח באמצע תפילה וכנ"ל, אבל אם לא אמר שקר כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר כתבנו, או הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל וזה שייך בכל השנה לתת תודה להש"י שחלק לו לב להבין ומדע לידע, או שאמר יעלה ויבוא עד ביום ר"ח הזה, דלא הוי שקר, רק כמוסיף בתפילתו, ואף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות, מ"מ כשח לא הוי.

ולפי"ז הטועה בחנוכה ואמר על הניסים דפורים אין צריך לחזור, אולם אמר בפורים על הניסים דחנוכה צריך לחזור כיון שבחנוכה מסיימים וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו.

הלל בדילוג בר"ח טבת

קו. מי שאין לו סידור בר"ח טבת שאומרים הלל השלם ואינו יכול לומר בע"פ לא לנו וכו' ואהבתי וכו' אינו יכול לברך על אמירת הלל וגם אינו יוצא אם קורא בדילוג.

מיהו האומר קדיש שלאחר הלל כשנתחלף הש"ץ

קז. בראש חודש כשניגש ש"ץ אחר להלל יש לש"ץ של חזרת הש"ץ לומר את הקדיש שלאחר הלל כיון שאומרים "תתקבל" וזה קאי על התפלה אולם כשאומרים חצי קדיש כגון בחנוכה אין נפק"מ מי יאמר את הקדיש של חזרת הש"ץ. וכן כשניגש ש"ץ אחד למנחה וש"ץ אחר אח"כ ליו"כ קטן כיון שגם על סליחות שייך לומר קדיש תתקבל אין נפק"מ מי יאמר את הקדיש.

הלל בבית האבל

קח. יש לומר הלל בבית האבל בחנוכה וכן האבל בעצמו יאמר הלל. [א"ה, וכ"כ רבינו זצוק"ל בזה השלחן].

טעה הש"ץ ואמר קדיש תתקבל מיד אחר הלל

קט. בחנוכה כשטעה הש"ץ ואמר לאחר הלל קדיש תתקבל אין לחזור ולומר קדיש תתקבל לאחר ובא לציון, כמו שאין אומרים קדיש תתקבל בליל פורים לאחר ואתה קדוש, רק יאמרו קדיש בלי תתקבל.

חיוב נשים בהלל בחנוכה

קי. לכאורה נשים חייבות באמירת הלל בחנוכה שאף הם היו באותו הנס.

קריאת התורה

טעה הבעל קורא ביום שני

קיא. בקריאת התורה דחנוכה טעה הבעל קורא ביום שני וקרא ללוי חלק שני של יום שלישי במקום חלק שני של יום שני, יצאו ידי חובה ואין צריך לחזור ולקרוא.

בר"ח טבת אמירת קדיש על איזה ס"ת

קיב. בר"ח טבת מוציאין ב' ס"ת ולאחר הקריאה בס"ת השני אומרים את החצי קדיש, ואצלנו נוהגים להניח על הבימה גם את הס"ת הראשון, וכן אנו נוהגים כשיש ג' ס"ת להניח את כל הג' ס"ת על הבימה לאמירת הקדיש, אולם הרבה אין נוהגים כן ואין מניחים על הבימה את הס"ת הראשון לאמירת הקדיש, כשיש ג' ספרים, והם גם לא צריכים בר"ח טבת או בחוה"מ פסח להניח את הראשון.

שבת חנוכה

תפילת מנחה בערב שבת חנוכה לאחר ההדלקה

קיג. בערב שבת חנוכה מי שלא התפלל בציבור מנחה לפני הדלקת נרות שלא יתפלל ביחידות לפני הדלקת נרות אלא יתפלל בציבור לאחר הדלקת נרות וכ"כ המ"ב.

זמן ההדלקה בערב שבת

קיד. בע"ש חנוכה אני מדליק נרות חנוכה בביהכ"נ מיד לאחר פלג המנחה בלי ברכה, ואח"כ אני הולך להדליק בבית אף שזה עדיין מוקדם כיון שזה לוקח הרבה זמן, ואני רוצה לסיים את הדלקת נרות שבת וגם קבלת שבת לפי שיטת היראים.

אמירת במה מדליקין

קטו. מנהג בני אשכנז לומר במה מדליקין בשבת חנוכה ומנהג בני ספרד שלא לומר.

נרות חנוכה על שלחן שבת אי הוי מוקצה

קטז. אם הניחו חלות על שולחן שמונחים עליו נרות חנוכה בשבת זה מועיל שהשלחן יהיה בסיס להיתר ולאיסור, ויוכלו להזיזו אחר כך, ולא אמרינן שכיון שאסור להזיז נרות חנוכה ממקומם תוך חצי שעה מההדלקה, ומגו דהוי מוקצה לבין השמשות הוי מוקצה לכל השבת, דבדיעבד מותר להזיז נרות חנוכה ממקומם.

מקום ההדלקה לנוסע לשבת וחוזר במוצ"ש

קיז. הנוסע בשבת חנוכה מביתו בערב שבת ידליק במקום שישהה בשבת, ובמוצאי שבת אם חוזר מיד שידליק בביתו, ואם חוזר מאוחר שידליק במקום ששהה בשבת ויאכל שם מלוה מלכה.

מקום ההדלקה בשבת חנוכה כשאכילה במקום אחד והשתיה במקום אחר

קיח. הנוסע לשבת חנוכה למקום אחר כגון לבית הוריו וישן בדירה אחת ואוכל בדירה אחרת, ידליק נרות חנוכה במקום השינה ששם עיקר דירתו בשבת, ויאכל שם משהו שיחשב גם כמקום אכילה.

זמן הדלקה במוצאי שבת

קיט. אני נוהג להדליק נר חנוכה במוצאי שבת חנוכה לאחר תפילת ערבית לפי ר"ת וזה יוצא בערך רבע לשתים לשעון א"י.

זמן הדלקה במוצאי שבת

קכ. אפשר להדליק נרות חנוכה במוצאי שבת לפני תפילת ערבית אחרי אמירת ברוך המבדיל כשרגיל להתפלל באופן קבוע יותר מאוחר מעריב דאין בזה בכה"ג משום תדיר ואינו תדיר אולם עדיף אף בכה"ג להתפלל מעריב קודם ההדלקה שזהו הסדר במוצ"ש שהדלקת נרות חנוכה זהו אחר ההדלקה ורק באיחר צווה הגר"א לר' זלמן להדליק לפני מעריב כדאיתא במעשה רב אות רל"ז.

ברכת החודש עם ס"ת של המפטיר

קכא. בשבת מברכים שמוציאים ב' ס"ת כמו בשבת שקלים או חודש או בשבת חנוכה, עומדים בברכת החודש רק עם הס"ת של מפטיר.

הליכה לבית הקברות

הקמת מציבה

קכב. אין להעמיד מצבה בחנוכה אף שאין אומרים דברי הספד.

עלייה לקבר

קכג. ביארצייט בחנוכה יש נוהגים לא לעלות לקבר בימי חנוכה ויש נוהגים שכן לעלות לקבר. ולמעשה ראוי שלא לעלות לקבר בימי חנוכה ויעלו לקבר למחרת חנוכה. וכן ככלות השבעה או השלושים יעלו לקבר אחרי חנוכה.

הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
מח"ס מעדני השלחן על שו"ע יור"ד ועו"ס

כהן שהדליק נרות חנוכה בשמן תרומה, אם יכול ישראל לקחת אש מהשמש

בס"ד יום ד' לסדר בא א' שבט תשנ"ח

לכבדו נכדי הבחור היקר והשקדן כמר מאיר הכהן רבינוביץ הי"ו
אחדשה"ט

מה ששאלת על כהן שהדליק נר חנוכה בשמן של תרומה, האם מותר לישראל לקחת אש מהשמש של חנוכיה זו, להדליק מזה נר חנוכה.

המקור שמותר לכהן ליהנות בשריפת שמן תרומה, מבואר בגמ' שבת (דף כ"ה ע"א), וברמ"א (יו"ד סימן של"א סעיף י"ט), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן קי"ט) מיישב מנהג ירושלים עיה"ק מקדמת דנא, שהכהנים מדליקים בשמן תרומה להדלקת נרות שבת, ונרות חנוכה.

והרמ"א (שם) סיים אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפה, אם לא שכהן נהנה כמו (עכ"ל), כמבואר במשנה (תרומות פרק י"א משנה י'), ולכן ממלא הכהן נר שמן שריפה (היינו שמן תרומה), ונותנו לישראל לעלות בו לעלייה, ולהכנס לחדר לעשות צרכי הכהן (הינו אף שהזר נהנה בזה, שרואה ע"י הנר איך לילך בעלייה), אבל לצרכי ישראל בלבד אסור (רמב"ם הלכות תרומות פרק י"א הלכה ט"ז, הובא בתוספות חכמים על משניות תרומות פרק י"א משנה י' ד"ה ישראל).

לכן לכתחילה אין לישראל להדליק אש משמן תרומה, כיון שהנאה זו, הוא רק לישראל המדליק, אבל בדיעבד כשהדליק כבר, נראה שלא צריך לכבות מה שהדליק, דמה שדולק עכשיו, הו"ל זה וזה גורם, האש משמן תרומה, והשמן של ישראל, וכבר פסק הרמ"א (יו"ד סימן פ"ז סעיף י"א) דזה וזה גורם מותר.

בברכת כל טוב
זקניך לוי הכהן רבינוביץ

עוד בענין הנ"ל

בס"ד ערב ש"ק בראשית כ"ח תשרי תשס"א

לכבוד הרה"ג יחיאל מיכל פריד שליט"א
אחדשה"ט

מה שהעיר על מה שנדפס בשמי בקובץ אוצרות ירושלים (גליון ב', חנוכה תש"ס, דף כ"ה, הובא לעיל סימן קפ"ג) שאסור לכתחילה להדליק אש ממנורה של כהן, שהדליק בשמן של תרומה, ורק בדיעבד מותר. והקשה מע"כ דבירושלמי (תרומות פרק י"א הלכה ה') איתא, בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת, טובלת פתילה בשמן שריפה, ומדלקת (ע"כ), ואם לטבול הפתילה בשמן שלוקח בזה קצת שמן, ונהנה בו מותר, כש"כ להדליק נר מאש שורפת משמן של תרומה שיהיה מותר.

א. כדי לתרצו נקדים לשון הירושלמי (שם) תני בת ישראל שנכנסה לעשות צרכיו של כהן, ולא של ישראל.

תני בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת, טובלת פתילה (של) שמן שריפה, ומדלקת (המשך לשון הירושלמי, הובא לקמן ס"ק ב').

וז"ל הרידב"ז (שם), הגר"א ז"ל מהפך הגירסא, וגרס כאן תחילה "תני בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת, טובלת פתילה בשמן שריפה, ומדלקת", ואח"כ גרס "תני בת ישראל שנכנסה לעשות צרכיו של כהן, אבל לא של ישראל.

פירוש דהא על הברייתא ד"טובלת פתילה בשמן שריפה" קשה, האיך רשאי הישראל לעשות כן, לילך לביתו בשמן שריפה, על זה מסיק "תני" ר"ל דמפרש דתני עלה, דההיא ברייתא ד"בת ישראל שנכנסה להדליק מכהנת, טובלת פתילה בשמן שריפה", והולכת לביתה, דמיירי ב"בת ישראל שנכנסה לעשות צרכיו של כהן", על כן מותרת לילך, אפילו לביתה בשמן שריפה, משום דזה הוי מלאכתו של כהן, "ולא של ישראל" דאפילו בחזרה נקרא צרכו של כהן, דאי לא עביד כן לא הוי אתא (ע"כ דברי הריב"ז).

ראים מדברי הגר"א והרידב"ז, דהירושלמי מיירי שהלכה לצורך הכהן, ולכך מותרת גם לחזור לביתה, ולהנות בשמן שריפה, דאם יהיה אסור לה, לא תלך לעשות צרכיו של כהן.

ב. ובירושלמי (שם) יש תירוץ נוסף, וז"ל: ר' חונא בשם דבי ר' ינאי (אומר) שעת משלחת זאבים היתה, ולא עמד בית דין וביטל. והסביר פני משה, שהתירו מפני הסכנה התירו, שהיתה שעת משלחת הזאבים, ושלא תכשל בהם באישון לילה, התירו שמותר לטבול את הפתילה בשמן שריפה, כדי להדליק ולהאיר לה בהליכתה.

וכ"כ הרידב"ז (שם) וז"ל: אבל ר' חונא בשם דבי ר' ינאי משני לה שינויא אחרינא, דלעולם שלא נכנסה לעשות צרכיו של כהן, רק הא דמותר, משום דהוה סכנה ד"שעת משלחת זאבים היתה" והיה סכנה ולפיכך התירו, ועל כן אפילו עכשיו שאין סכנה, ההיתר במקומו, דלא עמד בית דין וביטל (עכ"ד).

רואים שהירושלמי מתרץ, הטעם שהתירו זאת, משום שעת משלחת זאבים היתה, רק השאירו ההיתר, אפילו שחלפה שעת הסכנה (רידב"ז, פני משה, ר"ש תרומות פרק י"א משנה ט', משנה למלך תרומות פרק י"א הלכה י"ח).

וכן פסק הרמב"ם (תרומות פרק י"א הלכה י"ז) דז"ל: וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה.

והסביר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, בספרו דרך אמונה (על הרמב"ם שם ס"ק קס"ה) שזה היה תקנת חכמים בשביל שהיה משלחת זאבים, והיה סכנה לילך בדרך בחושך, ולכן התירו ליטול אף שמן שריפה לצורך ישראל, ואח"כ אע"ג שבטלה הסכנה, כיון שכבר התירו, נשאר ההיתר, דאיסור הנאה של כילוי אינו אלא מדרבנן, ואפילו להסוברים שהוא מן התורה, כיון שתרומה בזמן הזה דרבנן, הקילו בזה (עכ"ל).

גם ברמב"ם פרנקל (שם, במקורות וציונים), כתבו דהתירו משום סכנה, ולא בטלו ההיתר (ע"כ).

ולכן אפילו שנשאר ההיתר עד היום, "וטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק לילך בה" זה דוקא כשמדליק לילך בה, דאין לך אלא חידושו, מה שכתוב בירושלמי, אבל לחדש היתר נוסף, שמותר גם להדליק ממנורה של שמן תרומה, זאת לא מצינו.

ג. תירוץ שלישי מתרץ הר"ש (תרומות פרק י"א משנה ט') ווז"ל: אף מדרבנן אסור הנאת כילוי, מ"מ בצורך רבים לא גזרו, כגון: בתי כנסיות, ובתי מדרשות, ומובאות האפלין, ובת ישראל המדלקת מכהנת, לא אחמור כולי האי, לאסור לטבול הפתילה בשמן (עכ"ד).

ולכאורה צריכים לומר שמתיר כיון שהיה שעת הדחק, ולכך לא החמירו רבנן, אבל לכתחילה אין להתיר, כמו שנדפס בשמי באוצרות ירושלים.

בברכת כל טוב
לוי הכהן רבינוביץ

הגאון רבי משה חיים שמרלר זצ"ל
אבד"ק מחזיקי הדת צירין בעל מחשבת חיים

בענין שכח ליתן שמן בנר ובירך, אם חוזר ומברך

יום צום עשרה בטבת תש"נ, צירין יצ"ו

לכבוד הרה"ג היקר שליט"א.
אחדשה"ט כראוי. מכתבך היקר מיום ו' טבת קיבלתי.

א. ואשר שאלת במי שבירך על הדלקת נר חנוכה, ואחרי הברכה ראה ששכח להניח שמן בנר, אם צריך לחזור ולברך. והבאת בשם המהר"ם שיק (או"ח סימן של"ד) דס"ל דיכול להדליק בלא ברכה, כיון דהברכה קאי על המצוה, ויוסיף שמן וידליק בלא ברכה.

הנה כפי מה שהבנתי סברת המהר"ם שיק הוא, דכיון דאיירי [בעובדא דידיה] שהיו פתילות ישנות מההדלקה של אתמול [והיו רטובות עוד עם קצת שמן דשייך להדליקו לזמן קצר], הרי מצות הדלקה יכול לקיים, וא"כ לא מיבעיא להסוברים דלא צריך שיעור [ומשום כך פסק בנשמת אדם (כלל קנ"ד אות א) דאם בשעת הדלקה לא היה שיעור יכבה ויוסיף שמן וידליק אבל לא יברך, וגם המשנ"ב פסק כן, ודלא כהפר"ח], וא"כ פשיטא שהברכה שלו היתה כדין, וא"כ מספק שוב אין לו לברך שנית.אלא אפילו להסוברים שצריך שיעור, מ"מ שפיר חלה הברכה על ההדלקה בלי שיעור, כמו המברך על ג' מינים שבלולב, שהברכה חלה עליהם והערבה יקח אח"כ, כמבואר במג"א (סימן תרנ"א סקכ"ה).

אולם על טעמו השני יש לכאורה לפקפק ולחלק, דהתם יש לו מצוה של נטילת ד' מינים, ובנטלם בזה אחר זה יצא, כמבואר שם בסעיף י"ב בשו"ע, כי כל נטילה עשה בשלימות כדינה, משא"כ כאן יש לו מצוה של הדלקה אחת עם שמן כשיעור במעשה אחד, וכשמדליק עם פחות מכשיעור לא עשה מעשה ההדלקה בשלימות וכדין, וממילא לא עשה אפילו חלק של המצוה, ודו"ק.

אבל מטעם הספק שמא אין צריך שיעור בוודאי א"צ לברך שנית, היכא שהפתילות רטובות עם מעט שמן באופן שיכול לקיים מצות ההדלקה לזמן מועט, וכפי שהכריע המשנ"ב דלא כהפר"ח, עיין בדבריו (סימן תרע"ה סק"ח).

אולם אם הפתילות יבשות ולא שייך לקיים מצות ההדלקה בכלל, [דלחרוך פתילה יבשה בוודאי לא מיקרי הדלקת נר כלל], או שלא שם פתילות

[ולא הרגיש עד אחרי הברכה], בזה לא כתב המהר"ם שיק שום סברא להתיר, כפי מה שהבנתי בדבריו.

ב. והנה בשערי תשובה (סוף סי' ח') מביא דעת המוצל מאש לענין שחטפו ממנו הטלית לפני העטיפה ונתנו לו טלית אחר, והעלה שספק ברכות להקל, ולא הביא השע"ת את טעמו. אבל בדעת תורה שם (סי' ח סעיף יד) מהגאון המהרש"ם הביא בשם הפת"ש החדש דבנידון המוצל מאש צריך לברך שנית, ודלא כהשע"ת שהעתיקו בסתם, עיי"ש.

אבל בכף החיים (סימן תקפ"ה אות ל"ז) כתב וז"ל [כנראה מדעת עצמו]: אבל אם תיכף אחר הברכה קודם שיתחיל לתקוע הרגיש בו שהוא פסול והביא אחר דא"צ לחזור ולברך, כיון דאין הברכה על זה השופר עצמו כמו לולב ופרי, אלא לשמוע קול שופר יהיה איזה שופר שיהיה זה או אחר, עכ"ל.

והנה גם מצות לולב יכול לצאת בכל לולב יהיה מי שיהיה, ואולי כוונתו שמברך על השמיעה הרי אינו מברך על שופר מסוים אלא על שמיעת קול שופר יהיה מי שיהיה, משא"כ על נטילת לולב הוא מברך על הלולב המסוים שנוטל בידו.אולם לפי"ז כשמברך על הדלקת נר חנוכה, הוא גם מברך על הדלקת פתילה עם שמן מסוימים שלפניו, דהלשון נר כולל השמן עם הפתילה.

ג. אולם בכף החיים (סימן תרע"ו אות י"א) כתב וז"ל: הוה עובדא דהתחיל לברך הב' ברכות בחושבו שהיה שמן ולא נמצא כי שכחו מליתן שמן, ומצאתי להטו"ז (סימן רע"א סקי"ט) ולהכר"ש בסימן זה דאם השמן היה לפניו א"צ לחזור ולברך, וענין כזה איתיה בפוסקים לענין ברכת הפרי בכמה סוגים עיין בהם, רו"ח אות א', עכ"ל.

ועל הראיה מהט"ז שכתב לענין קידוש שהיה מים בכוס, יפה כתבת שאינו דומה כיון ששם איירי בעומד על השולחן לשתות מהיין, משא"כ הכא שלא היה כוונתו להדליק היום השמן שבבקבוק.

אולם אף שכאן אין הנידון דומה להא דטו"ז שם, מ"מ נראה לענ"ד שיש מקום לצדד היכא שמונח שמן לפניו בסמוך לו וכדלהלן. דהנה במחצית השקל שם (סימן תרנ"א סקכ"ה) כתב דרק היכא שלא היה בו ערבה כלל פליג המג"א שם על הר"מ שהביא הא"ח, וס"ל שהברכה שעשה על הג' מינים חלה גם על הערבה שנוטל אח"כ, אבל אם היה בו ערבה ואח"כ ראה שהערבה פסולה וכו', אפשר לענ"ד צריך לברך [היינו גם להמג"א] לפי מה שכתב סי' ר"ו סעי' ו' [כצ"ל] אם נטל פרי ובירך עליה ולא היה דעתו לאכול יותר ונפל הפרי מידו ונמאס, אם רוצה לאכול מאחרים צריך לברך, והכא נמי כשבירך לא היה דעתו

רק על ערבה שבלולב, וכיון שהיא פסולה ולוקח אחרת שלא היה דעתו בשעת ברכה כ"א על ערבה שבלולב, ראוי לברך שנית וכו', עיי"ש כל דבריו.

וצ"ל לפי"ד דכשלא היה בו ערבה כלל לא שייך לומר שלא היה דעתו לברך אלא על ערבה זו שבלולב, כיון שאין כאן ערבה כלל, ובע"כ נתכוון לברך על ערבה, אלא שטעה וחשב שהיא במקום זה ונמצאת במקום אחר, ודו"ק.

אלא שלפי"ז גם אם כל הד' מינים לא היו לפניו [לו היה מציאות של טעות כזה], היה ראוי שיצא בברכתו, ובמג"א מוכח שרק מפני שחלה הברכה על הג' מינים שהיו לפניו, חלה הברכה גם על הערבה.

וצ"ל דהתם הטעם הוא לא משום הא דסי' ר"ו סעיף ו' שהביא המחצית השקל, אלא משום ההיא דסעיף ה' שם, וז"ל השו"ע שם: אין מברכים לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו, ברך ואח"כ הביאוהו לפניו, צריך לברך פעם אחרת, אבל מי שברך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לפניו יותר מאותו מין או ממין אחר שברכתו כמין הראשון, א"צ לברך, עכ"ל השו"ע. הרי דברי המג"א מבוארים, דכיון דהג' מינים היו לפניו וחלה הברכה עליהם, שוב א"צ לברך על הערבה שהביאו אח"כ, משום שגם על הערבה מברך אותה ברכה, ודו"ק. [ועיין שם במג"א שמביא באמת ראי' מס"ה שבסימן ר"ו].

ואף שרק אם ארבעת המינים מצויים אצלו שייך לברך אף שנוטלם בזא"ז, כמבואר שם בשו"ע (סימן תרנ"א סי"ב) וכ"כ במשנ"ב (שם סקנ"ו), ועיין בשעה"צ (סקע"ה), מ"מ א"צ להיות לפניו ממש לענין זה, וכמבואר במג"א (שם סקכ"ד) דרק כדי שלא יצטרך להפסיק ביניהם הצריך הרמ"א שיהיו כולם לפניו, ועיי"ש בשעה"צ סקס"ו, וא"כ חלה הברכה על הג' מינים משום שהיתה מצויה אצלו [בבית, כמ"ש המשנ"ב שם] גם הערבה, אבל אם כל הד' מינים לא היו לפניו, אף שהיו מצויים אצלו בבית, לא היתה חלה הברכה, משום ההיא דסי' ר"ו סעיף ה', ודו"ק.

ד. והנה לפי"ז בנידון דידן שלא היה כלל שמן בנר, לפי"ד המחצית השקל אין כאן חשש מטעם ההיא דסעיף ו' שנפל הפרי ונמאס, אלא מטעם דסעיף ה', וא"כ אם השמן היה לפניו בסמוך לו, [אף שלא היה בנר] שפיר א"צ לברך שנית, דרק גבי קידוש שהיה בכוס מים הוי דינו כנפל הפרי, [כמ"ש שם במחצית השקל, שמזה הוכיח דבהיתה הערבה פסולה נקרא כנפל הפרי, אף שבהו"א היה לו מקום לחלק ביניהם, עיי"ש ודו"ק]. אבל כשאין כאן שמן כלל הוי כאין בו ערבה כלל, [וכאן הוי כאין בידו שום מין מהד' מינים], וא"כ אם לא היה שמן לפניו היה צריך לברך שנית מטעם דסעיף ה' שם, אבל כשהשמן לפניו

שפיר יצא בברכתו, דלא מיקרי שלא רצה להדליק אלא בשמן שבנר ולא בשמן אחר, כיון שלא היה כלל שמן בנר, וכסברת המחצית השקל, ודו"ק.

אולם בשעה"צ (סימן תרנ"א סקע"ד) כתב שגם בלא היה בו ערבה כלל דמי לתורמוס שנפל מידו, והוי כלא היה דעתו כלל לברך על ערבה אחרת, ותירץ בזה את דעת הר"מ, והביא את חילוקו של המחצה"ש, אבל כתב ששאר האחרונים אין מחלקים בזה, עיי"ש.

אולם בא"ר שם (עיי"ש סקל"ד ול"ו) תירץ את דעת הר"מ [והלבוש שפסק כוותיה], דכיון שאינו מזכיר בברכה אלא לולב לא חלה הברכה על הערבה, אף שאם נוטלה ביחד היא בטלה אל הלולב.

והנה לפי"ז גם הר"מ והלבוש יכולים לסבור ביסוד הדברים כסברת המחצית השקל, וכל מחלוקתם היא רק אם ברכת הלולב חלה גם על הערבה היכא שאינה לפניו בשעת הברכה, וא"כ אין לנו כלל ראיה שהלבוש והא"ר והר"מ חולקים על חילוקו של המחצה"ש דבאין בו ערבה כלל אינו דומה לנפל הפרי מידו או להיתה בו ערבה פסולה, ושפיר יש לצדד לסמוך על זה בספק ברכה, ודו"ק.

היוצא לנו מהנ"ל דאם נשפך השמן אחרי הברכה שדומה לנפל הפרי וצריך לברך שנית, אם לא שנשאר עדיין מעט לחלוחית של שמן שיהיה יכול לקיים מצות ההדלקה לזמן קצר, ואז יש ספק שמא א"צ שיעור ואין צריך לברך, וכהכרעת המשנ"ב (סימן תרע"הסק"ח).

אבל אם לא נשאר לחלוחית שמן שיהיה בו כדי לקיים מצות ההדלקה, בפשטות נראה שצריך לברך שנית אף ששמן מונח בסמוך לו, דל"ד להיא דטו"ז ומג"א (סימן רע"א) וכמו שכתבת שלא היה בדעתו כלל להדליק בלילה זה בשמן זה, וגם שאר הסברות של המוצל מאש וכף החיים כנראה אינם להלכה, עכ"פ לא לנר חנוכה.

אולם אם לא היה בו שמן כלל, הרי לפי"ד המחצה"ש אינו דומה לנפל הפרי, וא"כ היכא ששמן מונח לפניו שפיר יש לצדד שאין צריך לברך משום ספק ברכות וכסברת המחצה"ש, ואולי גם הא"ר וש"א אין חולקים עליו בסברא זו וכנ"ל. כנלענ"ד לכאורה. [אמנם לדעת המשנ"ב (סימן ר"ו סקי"ט) י"ל דאף שאין השמן נמצא לפניו, כל שיכול לקחתו ואינו תלוי בדעת אחרים, חשיב כלפניו ואינו חוזר ומברך. אך יל"ד דלדידי' נדחו דברי המחצה"ש בביאור דברי המג"א ויל"ע].

והנני בזה דושה"ט באה"ר ובלונ"ח ויהפוך לנו ה' את צום העשירי לששון ולשמחה בביאת גוא"צ בקרוב במהרה בימינו אכי"ר

משה חיים שמרלר

הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
מח"ס שערי זבול

בחנוכה אין לו שמן זית, אם ידליק בסתם שמן או בנר שעווה

בס"ד כסלו תשס"ה

כבוד הרב הגאון חריף עצום עדיו לגאון גדול בישראל רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א
בן מורינו הרב רבי אלחנן שליט"א
מחבר ספר "גם אני אודך "

לנכון קבלתי הקונטרס על הלכות נר חנוכה ששאל להגר"ח קניבסקי שליט"א, שאלות שלו ותשובות הגר"ח קניבסקי, ועיינתי בה ואמרתי להשיב ולבאר על שיש שאלה שם (שאלה קי"ד), מי שאין לו שמן זית, האם יש עדיפות לסתם שמן במקום שעוה, עכ"ל השאלה. ותשובת הגר"ח קניבסקי בזה הלשון, אולי, ע"כ לשונו בתשובתו.

ואמרתי בזה, דהנה רבינו המאירי על שבת כ"א כותב כך וז"ל, ממה שכתבנו למדנו שנרות של שעוה מותרת לנר חנוכה, ומ"מ נוי מצוה הוא לעשות בשמן מאחר שהנס היה בשמן עיי"ש. וא"כ על עצם נר שעוה סובר המאירי שמותר לנר חנוכה, אלא מוסיף שרק לגבי נוי מצוה הוא לעשות בשמן מאחר שהנס היה בשמן, והדברים ברורים. וא"כ יש לנו אחד מהראשונים שכן סובר שיכולים להדליק בשעוה, שנרות של שעוה הוי נקרא נר.

ובזה נסתר דברי המהר"ל מפראג ז"ל שמובא בעטרת זקנים בסימן תרע"ג שכך כתב בזה הלשון בספר נר מצוה דף נ"ז, מאחר שהנס נעשה על ידי שמן צריך לקיים ג"כ המצוות ע"י נרות של שמן, ומוסיף הגאון המהר"ל מפראג זצ"ל בזה הלשון, אבל בנרות של שעוה או חלב לא מקרי נר רק אבוקה ופסול לנר חנוכה, כי נר ואבוקה תרי מילי נינהו כדאמרינן במדרש דומין צדיקים לפני הקב"ה כנר לפני האבוקה.

וההפרש שבין נר לאבוקה פי' הוא ז"ל כי נר הוא שאין האור שולט בכל השמן רק בראש הפתילה ומושך משם את השמן אליו, ואבוקה הוא כאשר האור והלהב שולט בכל השמן כמו שהוא בנר של שעוה וחלב שכורכין סביב לפתילה וכו', עכ"ל.

וא"כ לפי שלומד המהר"ל מפראג, איך סובר המאירי שמותר להדליק בנר של שעוה. וא"כ לפי המהר"ל הוי זה אבוקה. וא"כ רואים מדברי המאירי שזהו לא נקרא אבוקה אלא נר ממש, והמאירי היה אחד מהראשונים.

והנה בטור הלכות חנוכה סימן תרע״ג פסק, כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף שפסולים לנר שבת מפני שאין אורו יפה ושאין השמן נמשך אחר הפתילה כשרים לה, דלא חיישינן שמא תכבה ויחזור וידליקנה, שאף בחול אם כבתה קודם זמנה א״צ לחזור ולהדליקה וכו׳, ע״כ. ועיין בבית יוסף, כל השמנים והפתילות כשרים לה בין בחול בין בשבת אף הפסולים לנר של שבת, פלוגתא דאמוראי בפרק במה מדליקים (כ״א ע״א) ומשמע בגמ׳ דהלכתא כרב דאמר פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקים בה בשבת מדליקים בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת וכן כתבו הפוסקים. והרוקח כתב, שמן זית מצוה מן המובחר, וגם המרדכי כתב שמהר״ם היה רגיל להדליק בשמן זית.

והנה הדרכי משה כותב ומוסיף, וכן אומר וכן נהג מהרי״ל, ומוסיף הדרכי משה והמנהג פשוט להדליק בשעוה, וכ״כ במנהגים בשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכתב מהרא״ם וטעמא כי בודאי צלול נהרי טפי מכל השמנים. ובכלבו, יש מדליקים בנרות של שעוה וריי״ף היה מדליק נרות ארוכות, אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס, עכ״ל.

וא״כ אנו רואים חשיבות של נר שעוה, ומבואר גם בדיוק להיפוך מסברת מהר״ל מפראג, ויש כאן ענין של שמן צלול שנהורא טפי מכל השמנים. ובאמת שהגאון המהר״ל היה חי בזמנו של רבינו הרמ״א ז״ל, והדרכי משה מביא אלו שהיו ראשונים ולא מגדירין השעוה כאבוקה אלא נר צלול מכל השמנים. וא״כ חידשו וסוברים הראשונים שלגבי נר חנוכה העיקר היופי והצלול של הנר זהו עושה המצוה להדליק נר חנוכה, וזהו עיקר גדלות פרסומת הנס חנוכה, הנר שהוא צלול ויותר מאיר ואין כאן גדר של אבוקה אלא נר צלול של שעוה. וא״כ דברי המהר״ל לא מובן בכלל, ואלא שהראשונים אומרים כיון שנעשה הנס בשמן זית ולכך צריכים להדליק בשמן זית שזהו עיקר המצוה, אבל יש ראשונים שסוברים שהעיקר היופי של הנר הצלול מכל השמנים זה יופי פרסום הנס ולכך צריכים יותר להדליק בנר של שעוה, אבל להלכה כיון שזהו היה הנס בשמן זית.

והנה בשו״ע [סי׳] תרע״ג המחבר פוסק, כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה ואע״פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין אור נתלה יפה באותם הפתילות. וכן פוסק הרמב״ם בפרק ד׳ מהלכות חנוכה הלכה ו׳ עיי״ש ועיין במגיד משנה שם. ומסיים המגיד משנה, וכן פסקו רוב הפוסקים. וכך פסק המחבר בשו״ע כנ״ל, אבל הרמ״א מוסיף, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים זך ונקי, ונוהגים במדינות אלו

להדליק בנר של שעוה כמו שמן עיי"ש. וזהו כמו שמביא בדרכי משה הנ"ל.

וגם כאן הרמ"א מדייק, ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי. רואים מכאן שבנר חנוכה זהו יופי ועיקר המצוה שאורן זך ונקי, וזהו היסוד שנוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעוה כי אורן צלול כמו שמן וזהו עיקר החשיבות, אבל בשמן זית היה הנס ולכך מדליקים לכתחילה בשמן זית. ועיין בט"ז סעיף קטן י' שמביא דברי מרן המהרש"ל שמצוה לקנות שעוה מן המובחר, וזהו גם לא כמו שאומר המהר"ל מפראג זצ"ל.

והנה המשנה ברורה בשערי ציון מביא דעת המהר"ל מפראג, מביא רק תחילת דבריו שעיקר המצוה בשמן זית, וצ"ע למה לא מביא שאר דבריו דהנר כאבוקה. אלא נראה שהמשנה ברורה לא היה רוצה להביא שאר דבריו בענין של האבוקה כיון שזהו תמוה מאוד לעשות בשעוה שאורו צלול ויפה, לפסול אותו בשביל גדר האבוקה כמו שביארנו שגם המאירי שלא נדפס בזמנו גם מביא ומבאר ששעוה זהו לנר חנוכה. וגם ראיתי שאחד דייק בזה לומר כיון שלא נזכר בגמרא לפסול נרות שעוה, ודברי המהר"ל מפראג צ"ע במציאות ובדין ולכך לא מביאים אותו להלכה. וכן המחצית השקל שמביא דברי המהר"ל מפראג לאסור בשל שעוה דהוי אבוקה, מוסיף על זה בזה הלשון, ואין נוהגים כך, ועיין בגמ' שבת דף כ"ג ע"א שריב"ל סובר שכל השמנים כולם יפים לנר ושמן זית מצוה מן המובחר, אביי היה מהדר בשמן שומשומין כיון שאורו נמשך יפה יותר אחר הפתילה, כין ששמע אמרתו של רבי יהושע בן לוי היה מהדר אחר שמן זית משום שאורו צלול יותר. וכתבו שם התוספות דדוקא לענין נר חנוכה העדיף אביי שמן שומשומין משום דנפיש נהוריה טפי, אבל לענין נר שבת גם כשלא ידע שלשמן זית יש את מעלת הצלילות העדיף אותו כיון שנמשך יותר יפה אחר הפתילה, ולנר שבת זהו עדיף, עיי"ש.

על כל פנים רואים מכאן בתחילה יסוד של נר חנוכה מפני דנפיש נהוריה טפי, ולכך אביי היה מהדר אחר שומשמין, כך לגבי חנוכה רואים דין מיוחד לגבי חנוכה דאם היו מוציאים שמנים שיותר גדול וצלול האור זהו היה עיקר המצוה מן הסברא שאביי אפילו משמן שומשום היה עושה להדליק השמן, ואם היה של שעוה יותר יפה וצלול גם היו מדקדקים של נרות של שעוה.

ובאמת יש בראשונים סוברים כך, אולם להלכה כשיש שמן זית זהו עדיף טפי כיון שהנס היה בשמן זית, ומכל מקום אם מדליקים בנרות ובשעוה ובכל מיני שמנים גם יכולים להדליק נר חנוכה.

ולפי מה שביארנו קצת כאן יכולים להשיב על השאלה מראש התשובה, שאלו להגר״ח קניבסקי מי שאין לו שמן זית אם יש עדיפות לסתם שמן במקום שעוה, ותשובתו של הגר״ח, אולי, ע״כ. וכפי מה שביארנו אם יש שמן זית אז בטח וזהו המצוה ביותר בשמן זית, אבל כשאין שמן זית ויש נרות של שעוה גדולים שיכולים להאיר כפי שיעור הדלקת חנוכה זהו עדיף כיון שאורו צלול הרבה יותר משאר שמנים, אבל בזמנינו בא״י אין שאלה זו נוגע כיון שיש הרבה שמן זית משעוה, ותשובת הגר״ח ״אולי״, אולי שחשש למהר״ל מפראג, אך הוא נפרך מהרבה ראשונים וגם בגמ׳ לא משמע כך כמו הגאון המהר״ל זיע״א.

הגאון רבי אליהו כץ זצ"ל
מח"ס שו"ת "ראש אליהו" ועו"ס

הדלקת נר חנוכה שנאסר להדליק בנר של חרס, מאי שנא מאתרוג שנעשה מנומר ע"י המצוה

בעזהי"ת, יום שנכפל בו כי טוב לסדר "ואזכור את בריתי", שנת "בה יהיה גאולה לעם ישראל" (תשס"ג) לפ"ק.

שלום וברכה מדובקים, להעוסק בתורה וחקים, אשר מדבש מתוקים. כבוד האברך החשוב השואל כהלכה מו"מ בתוי"ט וכו' ה"ה מוהר"ר **גמליאל הי"ו בן הרה"ג ר' אלחנן הכהן ראבינאוויטש** שליט"א, אשר לא ידעתי אכנהו, אבל אדע לברכהו, שה' הטוב ישמרהו.

לנכון קבלתי מכתבו וכו'. והנני בזה להשיבו מה שהעלה רעיוני לפרש הדברים במה ששאל על מה שנפסק בשו"ע או"ח (סי' תרע"ג ס"ג), דנר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה, ע"כ.

והקשה, אמאי לא נאמר ששפיר יוכשר הנר של חרס שהדליקו בו, כיון שישנו בא ע"י מצותו א"כ הרי זהו הודו והדרו, אשר כעין זה כבר כתב החת"ס במס' סוכה (לו. בד"ה והנה אתרוג) לגבי אתרוג, דבאתרוג ע"י משמוש היד ורוב הנענועים נולדו בו נימורים נימורים וגם נקלף קצת מקומות מהעור העליון הקליפה החיצונה ונעשה מקומות כמנומר, ומי יודע אם הוא ממראה אתרוג, והכתמים והבהרות נולדו מזיעת הידים. וע"ז כתב, דנראה דהוי הדר כיון שכל זה בא ע"י מצותו הרי זה הודו והדרו, וקצת ראי' לזה ממה דאיתא במסכת פסחים (סה:) שבח הוא לזרעו של אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם ע"ש, ובודאי בעלמא כיוצא בזה הוה הקריבהו נא לפחתיך ובכ"ז הכא זהו הדרו, וה"נ דכוותיה וכו', ורוב פעמים בחולו של מועד כבר נעשה כעין מנומר ממשמוש היד, אעפי"כ כשר כעין גרדומין דאתו משירי מצוה וכעין מים משיורי טהרה וכו', עכתודה"ק של החת"ס. זהו תוכן שאלתו.

א. אופן א' ליישב הקושיא: בנר חנוכה הרי אין הכלי מגוף המצווה ממש

ולדעתי יש לתרץ קושיתו בפשטות בשני אופנים ויש לחלק בין זה לזה, דבאתרוג וכן בגרדומין בציצית ואזוב, הלא החסרון הוא בחפץ עצמו של הדבר שנעשה בו המצוה, משא"כ

בנר חנוכה הלא המצוה נעשה בשמן ופתילה ואין הכלי "מגוף המצוה" ממש, אלא דבמציאות א"א להדליק נר חנוכה מבלי שיהיה איזה בית קיבול המקבל את השמן וע"כ מניחו בכלי, וממילא לא שייך בזה לומר דהוי כמו בגרדומין של ציצית ואזוב ומים משיורי טהרה, שהם עצמן החפץ של המצוה.

אופן ב' ליישב הקושיא: בנר חנוכה אין הוכחה שנתישן מכח המצווה

ושנית אפשר לומר ולחלק. דבאתרוג נראה להדיא לעין הרואה, דמה שנעשה מנומר הוא משום שהשתמשו בה למעשה המצוה של נטילת לולב ואתרוג, כי אם משתמשין בזה לדבר אחר כגון שרוצה לאכלה, אז הרי אוכל אותה או חותכה וכדו'. וכן גרדומי ציצית הרי זה רק לצורך מצוה. משא"כ בנר של חרס, הרי כשרואים היום שכבר השתמשו בו ונעשה ישן ומאוס עדיין אין זה שום ראי' דנעשה ע"י שנעשתה בו מצות חנוכה, כי יכול להיות שהשתמשו בנר זה לצורך עצמו ולא לשם מצוה ורק עכשיו הוא מדליקו לנר חנוכה, וע"כ לא שייך בזה לומר זה הודו והדרו, כיון שאינו ניכר שנעשה כן ע"י שעשה בה דבר מצוה.

ב. אופן ג' ליישב הקושיא: נ"ח דמי להטלת גרדומין מבגד ישן לבגד חדש, וראי' לזה מהלבוש והסבר דברי הב"י בזה. ההידור באתרוג מנומר וודאי אינו עדיף מאתרוג נקי

וחוץ מזה יש לומר כדי להבין דברי החת"ס ז"ל. דיש לעיין במה שכתב לגבי אתרוג דזה הודו והדרו, דהאם נאמר שיש יותר הידור לצאת באתרוג כזה שנעשה מנומר מלצאת באתרוג הדר ונקי שאינו מנומר ואפילו כשיש לו עוד אתרוג נקי, או דלא נימא כן, אלא נימא דרק מכשירין אתרוג זה ג"כ לגבי זה שאינו מחויב להדר אחר אתרוג נקי יותר, אבל לא שיגבר מעלתו ע"פ אתרוג נקי. הלא ודאי מסתבר לומר, שבאם יש לו עכשיו אתרוג אחר שעדיין לא יצאו בזה מצות אתרוג אבל הוא אינו מנומר והוא יפה מאד, דבודאי יש עדיפות לצאת בזה שהוא נקי ולא מנומר ממה שיקח אתרוג כזה שכבר יצא בו מצות לקיחה אבל כבר נעשה מנומר ע"י שהשתמש בה למצוה. דהא מהראי' שמביא החת"ס מגרדומין משמע להדיא, דאם נעשה כך שחסר מהשיעור אין אנו מצריכין אותו "להטריח" לחפש אחרת ואין מחייבין אותו ליקח טלית או ציצית אחרים, אבל ודאי שאין אומרים שם "דיותר הידור" הוא ליקח ציצית שנעשה גרדומין מלצאת בציצית שלמים.

ודבר זה מפורש יוצא מדברי הלבוש בהל' ציצית (או"ח סי' י"ב ס"א) שכתב בלשונו: אם עשאן מתחלה כשיעורן ונפסק החוטין ונתקצרו פחות משיעורן כשרה, דלא אטרחוהו רבנן בכל פעם כשיקלקלו, עכ"ל. הרי שענין הגרדומין הוא רק בדיעבד, והיינו שאם נעשה כך לא מטריחינן להדר אחר שלמים ויכול להשתמש בהם לכתחילה, וע"כ הלשון שכתב החת"ס "זה הודו והדרו" ע"כ היינו, שאינו נחשב לחסרון ונשאר בהודו והדרו לצאת בו לכתחלה ידי המצוה, אבל לא שיעדיפו אותו ע"פ אתרוג נקי.

ובזה מוסבר היטב דברי הב"י (כא:, או"ח סי' ט"ו ד"ה מותר) שמפרש דברי רש"י ז"ל במס' מנחות (מא:) דעל דברי הגמרא שם ושוין שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה, כתב בזה"ל: ובלבד שלא תהא מופסקת, שיהא כל חוטיה שלימין, (אשר התוס' שם (ד"ה ובלבד) כתב שצ"ע מאי פי' ומאי אשמעינן), עכ"ל. דהיינו שאיצטריך למיתני ובלבד שלא תהא מופסקת, משום דסד"א דכשם שכשנפסק בעודו בכנף הראשון הרי כיון שנשתייר בו כדי עניבה היה כשר בעודו שם, א"כ גם כשקבעו כך בכנף שני ליתכשר, קמ"ל דכיון דתחלת קביעותו בכנף זה הוי בחוט מופסק א"כ אעפ"י שיש בו כדי עניבה הוא פסול. והב"י מתמה על הרמב"ם ורבינו ירוחם דלא כתבו דין זה עיי"ש. וכן נפסק במג"א שם (סק"א) וכן בסי' י"ד (סק"ד). והרי לנו הסבר זה דמה שהתירו בגרדומין לצאת בהם לכתחלה, הוא רק משום שלא אטרחוהו רבנן עכשיו כשכבר נעשה בה המצוה להחליפו באחרים, אבל לקובעו אח"כ לכתחלה בכנף שני לא התירו, ואין בזה שום הידור לומר דכיון שכבר נשתמשו בה למצוה יש הידור לצאת בה גם עכשיו, דא"כ היה לנו להתיר -ועוד להעדיף- להשתמש בזה ולקובעו גם לכתחלה בבגד אחר. וממילא ה"ה לנד"ד לגבי אתרוג וכן לגבי נר חנוכה שהוא ג"כ נלמד מהאי דינא כמבואר להלן בדברינו בפנים. וכיון שבאנו לזה הרי שבעוד אופן תתיישב לנו קושייתו על נר חנוכה מהא דאתרוג, דהא בכל יום ויום יש מצוה חדשה בהדלקת נרות חנוכה ואין שייכות ליום ראשון עם יום השני, כי כל יום הוא מצוה "בפני עצמו" ולא "המשך" מצוה, וממילא זה דמי לאם היה מתירין ציצית מבגד ישן לבגד חדש דגם בגרדומין גופא לא מתירין, וע"כ אין להתיר בנר של חרס מכח מה שנעשה בה מצוה אתמול.

ומצאתי ראי' חזקה לדברינו, מדברי החת"ס גופא במקום אחר (שו"ת חיו"ד סי' רנ"ו ד"ה ומה שהקשה), דעל מה שהקשה הרב השואל שם למה לא מכשירינן גרדומי שופר ולולב דמכשירי מצוה נינהו. ע"ז כתב, דאי קושייתו הוא מגרדומי תכלת לא קשה מידי, דתכלת היא גופא מצוה

שהרי בעי עשי׳ לשמה א״כ הוה מצוה בעצמו וע״כ כיון שהוכשר תו לא פקע שם מצוה מיניה משום פחת שיעורי׳, ואה״נ אם מתיר הציצית וחוזר ותולה בבגד דהוה עשי׳ חדשה לא מיתכשר הגרדומין, רק כ״ז שהוא במצוה ראשונה כשר הגרדומין. משא״כ בלולב ושופר שאין גופן מצוה אלא הלקיחה בלולב ושמיעה בשופר, וכל לקיחה ולקיחה הוא מצוה בפ״ע וכן כל קול היוצא מהשופר הוא מצוה בפני עצמו, א״כ כל פעם הוא התחלה ולא גרדומין, עיי״ש. וממילא מובן הדבר שהוא הדין שאפשר לומר כן לגבי נר חרס דחנוכה.

ג. דברי החת״ס לקושית השואל מהא דאזוב, והסבר החילוק בין גרדומי אזוב לבין שאר גרדומין

ועיין שם בחת״ס שכתב דקושי׳ הרב השואל מגרדומי ״אזוב״ הוא קושי׳ עצומה, דהא דומה ממש ללולב ושופר ואפ״ה כשר וצ״ע מ״ש מלולב ושופר. וכתב ע״ז אולי שאני שיורי טהרה דטפי עדיף וכו׳, ומסיים ע״ז ״ומי שדעתו רחבה מדעתינו ישמיענו תירוץ הגון ונקבל באהבה״, עכ״ל. ומובן הדבר שאחרי שהחת״ס ז״ל כתב דיבורים כאלו שהוא קושי׳ עצומה וכדו׳, קשה מאד לבוא ולומר שיש מקום לפרש ולתרץ הדברים, אבל הלא תורה היא וללמוד אני צריך ואולי מקום הניחו לי וכו׳.

כי לענ״ד יש מקום ויסוד חזק לחלק בין הדברים דהיינו בין דין דאזוב -לדין של לולב ושופר. דהרי הדין דאזוב שהוא נעשה כדי לטהר האדם, הרי זה אינו ציווי לכל א׳ וא׳ בפרטיות שהוא יקח האזוב ויעשה כדינו ולטהר את עצמו, אלא הוא דין ומצוה שמוטל על הכלל ישראל דהיינו הציבור, שהם יכינו כל הדברים שצריכים לעשות כדי לטהר אנשים מבנ״י מטומאתם. וכדברי החינוך (מצוה שצ״ז) שכתב בזה״ל: שנצטוו ישראל לשרוף פרה אדומה להיות אפרה מוכן למי שיצטרך אליה וכו׳, עיי״ש. וכן כתב במנחת חינוך (שם אות א׳) וז״ל: מן התורה מצות עשה על הצבור לקנות פרה אדומה מתרומת הלשכה ממון כל ישראל כמו כל קרבנות ציבור וכו׳, עיי״ש. והרי שכל ענין טהרת האדם שהוא ע״י פרה אדומה וכן שאר הדברים השייכים לזה כגון האזוב וכדו׳, הוא מצוה שמוטל על הציבור להכין כל הדברים הצריכים לזה לפי כל ההלכות ששייכים למצוה זו, כדי שיהא מוכן ומזומן לעת הצורך -באם יטמא אדם שיהיו יכולים לטהרו כדין.

וא״כ כשהציבור הכינו את האזוב לפי כל הדינים הצריכים לזה ועומד מוכן ומזומן להשתמש למצוה, הרי מובן הדבר דתיכף שנעשה בה מעשה ראשונה וטיהרו בה את האדם, ממילא אח״כ כשנפחת משיעורו שייך לומר בזה גרדומי אזוב ודי בכל שהוא, ואין הציבור צריכים לטרוח לעשות בכל פעם אזוב חדש אחרי שנעשה גרדומין וכמו

בלולב, כי הלא ענין זה אינו שייך לאדם פרטי שבא להתטהר מטומאתו, דנימא בזה "שנחשב בכל פעם -כשאדם אחר מתטהר בה- כמצווה חדשה", דומיא דדברי החת"ס בלולב או כמו בציצית כשהתירוהו מבגד הישן לבגד החדש, דהרי זה הוא כעין מכשיר וחפץ של מצוה שנעשה להשתמשות הציבור, וע"כ כיון שנעשה כמצותו ועומד מוכן להזיה וכבר נעשה בה מצות הזי' להראשון -ואז היה בו עוד כשיעור ורק אח"כ נפחת מהשיעור, ממילא הדין הוא דכל זמן שעדיין יש בו עוד שיעור "כל שהוא" לא פסלו מלהשתמש בה ונחשב כגרדומים ומותרים.

משא"כ בלולב שמוטל על כל א' וא' בפרטיות לקיים מצות לולב פעם א' ביום, וכן הוא במצות שופר, הרי ודאי דלא שייך לומר דכיון שהשתמשו בו היום והיה בה כשיעור, אז ממילא ביום הב' מותר כבר גם בפחות משיעורו כיון שמתחלה נעשה המצוה בו כשיעור, דהא כל יום ויום הוא "כנעשה מתחלה", והרי"ז דומה להתירו הציצית מהבגד וקבעו ציצית מחדש או לבגד חדשה וכנ"ל. והוא הדין לגבי שופר, דאם התחילו לתקוע בו והיה בו כשיעור אין לומר דעכשיו שנפחת משיעורו הוא כגרדומים, דהא כל תקיעה הוא בפני עצמו וכדברי החת"ס ז"ל. ובכל אופן, הלא עכ"פ מפורש יוצא מדברי החת"ס דבלולב לא שייך להתיר משום גרדומים.

ד. הערה בדברי החת"ס גופא שהשוה אתרוג המנומר "לגרדומין", והיוצא חידוש למעשה לפי"ז

ונחזור לדברי החת"ס שהובאו בריש דברינו, דלכאורה יש לשאול לפי האמור, א"כ איך כתב החת"ס בחידושיו לסוכה דבאתרוג שנעשה מנומר מכח מעשה המצוה הרי זה הודו והדרו "וכעין גרדומין" דאתי משיורי מצוה, והלא במצות ד' מינים לא שייך היתר הגרדומים וכמו באזוב, כי מחולקים הם לפי מה שנתבאר עד עתה.

ועכ"ח צריכים לומר דאין כוונת החת"ס לומר שבאתרוג יש ההיתר של גרדומים, ושלפי"ז אם כבר יצא בו פעם א' ואח"כ "נחסר מהשיעור" נתיר לו לצאת ידי המצוה בימים שאח"כ כמו שהוא, או לאיש אחר עוד ביום הראשון -בפחות מכשיעור. אלא כונתו הוא, דבאתרוג כיון "דבמנומר או נקלף ונעשה כמנומר" בשנים או שלשה מקומות היה משמע דפסול משום הדר, ע"ז מחדש דע"כ באם נעשה כך על ידי משמוש היד ורוב הנענועים שכל זה הוא השתמשות למצוה ואי אפשר שיהיה כל פעם מראה אתרוג, אמרינן דכיון שהיה בהידורו בשעה שקיים מצות אתרוג ורק אח"כ ע"י מה שהשתמש בו למצוה נשתנה מראיתו בזה וניכר שהוא בא ע"י קיום מצות ה', א"כ אין לפסלו משום הדר כי זה הודו והדרו, וא"א לומר שהמעשה שנעשה בו קיום המצוה כדת וכדין זה גופא יגרום

שלא יהי׳ בו הדר, וע״ז כתב רק ״כעין גרדומין״ דאתו משירי מצוה.

היוצא לנו מזה, דיש מקום לומר דחידושו הוא רק לגבי דבר שפסולו הוא משום הדר, דע״ז שייך לומר דכיון שנעשה ע״י מצותו לא שייך לפוסלו משום הדר כי זה הודו והדרו. אבל בדבר שאסור משום פחות מכשיעור לא נתיר לו כשנפחת משיעורו משום טעם זה דזהו הודו והדרו, כי בעצם ההיתר של גרדומין אין זה משום שזהו הודו והדרו אלא משום שלא אטרחוהו רבנן וכנ״ל, מה שלא שייך כאן באתרוג וכדו׳ מהמצוות המוטל על האדם בפרטיות.

ה. אופן ד׳ ליישב הקושיא: אוסף דעת כמה אחרונים באתרוג שחסר מכשיעור

וכעת נראה לי לתרץ את קושייתו הנ״ל, בעוד אנפי, ואקדים מקודם ראי׳ לדברינו הנ״ל מה שכתבתי כאן לגבי אתרוג אם חסר משיעורו.

דהנה ראיתי בשו״ת טוב טעם ודעת להגאון הגדול מוהר״ר שלמה קלוגער ז״ל (שהתשובה בחת״ס נכתב אליו). מהדורא קמא סי׳ רמ״ד בד״ה ע״ד), לגבי ס״ת שנשתנה הדיו לאחר הכתיבה ונהפך לאדמדם, ודן גם לגבי זה בדין דשיורי מצוה שאם נשאר עוד קצת שחרירות דיו הוי כשיורי מצות דכשרים. ומחדש שם דענין שיורי מצוה לא שייך רק באם כשחסר מהשיעור עדיין נקרא שמו עליו עכ״פ, אבל באתרוג שכשחסר לא נקרא ״אתרוג״ אלא ״חתיכת״ אתרוג הרי לא שייך בזה שיורי מצוה, עיי״ש. ולפי דבריו הרי מפורש יצא כדברינו דבחסר האתרוג לא שייך להתיר מטעם ״שיורי מצוה״[א]. ומה שכתב הטוטו״ד לגבי חתיכת אתרוג, כעין זה מובא בשו״ת תרומת הדשן (ח״ב סי׳ נ״ב) אשר נוטה לחדש דבר פלא, דזה שמכשירין חסר אתרוג בשאר ימים הוא מטעם שיירי מצוה כיון דבא מן הכשר, וע״כ מחלק לומר דבנידון דהשאלה שמובא שם, שלקחו אתרוג וחתכו האתרוג לכמה חתיכות ושלחו לכל ישוב חתיכה אחת שיוכלו לצאת ידי מצוה, שלא יצאו בזה מצות אתרוג, כיון שזה לאו שיורי מצוה מיקרי אלא ״חתיכת אתרוג מיקרי״, עיין עוד שם

א. אבל לעצם החידוש עדיין יש לעיין היטב להבין זאת, וכן במה שכתב שם עוד (סי׳ רמ״ה ד״ה ומה וכו׳ וד״ה ועוד) סברות וחילוקים בענין זה. ובתוך דבריו חידש שם חידוש דיתכן דלמ״ד דלולב צריך אגד י״ל דאה״נ דבסופו לא בעי שיעור מטעם שיורי מצוה אבל לא ראיתי הכרח להאריך הדיבור בזה, כי כתב שם בעצמו שנאמר רק לפלפולא בעלמא.

וכן עיין בס׳ אור שמח על הרמב״ם (הל׳ לולב פ״ז ה״ח) שמביא דברי החת״ס, וכתב לחלק ולתרץ הקושי׳ מאזוב על לולב ושופר, וכתב לבאר החילוק בזה ויש להעמיק היטב בדבריו להבין הדבר על בוריו.

מש"כ בזה. וכעין זה משמע גם מדברי שו"ת שואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סוף סי' ס"ז) דלא שייך להתיר מדין דגרדומין באם נפסק צורת האות אא"כ נפסק "בסוף" האות דעדיין יש עליו צורת האות, אבל היכא דנפסק "באמצע" לא שייך דין דשיירי גרדומין כיון דאינו אות כלל, עיי"ש. אשר מובן ממילא דגם באתרוג יש לומר כן, דאם מתירין בחסר מהאתרוג משום שיירי גרדומין הוא רק כששמו עליו שחסר קצת מהאתרוג, אבל לא כשנחתך ממנו חתיכות.

יישוב החסד לאברהם על קושית החת"ס הנ"ל

אולם בשו"ת חסד לאברהם (מהדורא קמא חיו"ד סי' פ"ז) התפלא על דברי השואל בתשובת חת"ס (שהוא הגאון המהר"ש קלוגער) הנ"ל (ריש ענף ג') וגם על דברי החת"ס, וכתב דאין התחלת קושי' אמאי לא אמרינן דין דגרדומין בלולב ושופר, ומפרש הדברים דלא שייך בכלל דין דגרדומין רק לגבי ציצית ואזוב ולא לגבי לולב ושופר. והסברו הוא, דדוקא בציצית שצריכין שיעור משום דכתיב ועשו להם ציצית, ואין נקרא עשיה חשובה רק בשיעור שקבעה התורה ואם אין בה כשיעור אין שם עשי' עליה, וכן לגבי אגודת אזוב שהתורה אמרה שיהיה באגודה וכל שאין בהם קלחים ובהם שלש גבעולין לא שייך אגד, ע"כ אם בשעת "העשי'" היה כשיעור זה ואחר העשי' וההשתמשות בה נפחת השיעור אין דרך לבטלן ולעשות עשי' או אגודה חדשה, ולכן אף אם נעשה גרדומין אמרינן שעדיין יש עליו שם הראשון. משא"כ בשופר ולולב דבעי שיעור "לקיחה" לנענע בו ובשופר צריך שיעור תקיעה, וזה בעינן "בשעה שיוצא בה" ידי חובתו, ובחסר השיעור פסול ולא שייך כאן ענין הגרדומין[ב].

ב. ויסודו הוא מדברי התוס' במס' נדה (כו: ד"ה תחלתו) שרואים שם חילוק, בין מה שצריך להיות בשעת עשייתה לבין מה שיכול להיות אח"כ אפילו בפחות מזה כי אינו מתבטל עי"ז ממה שהיה לפני זה.

ובדרך זה כתב לפרש גם במהדורא בתרא (או"ח סי' ח') לגבי תפילין שצריכים להיות מרובעות הלמ"מ, דזה הוא רק מתחלה בשעת העשי' וכיון שנעשה בתחלה כך הוכשרו כבר לצאת ידי מצוה ואף שנתקלקל אח"כ ריבוען לא יצאו מהכשירן וכמו בציצית. וכן גבי דיו שחור שהיה "מתחלה" שחור אז אעפ"י שנתאדמו אח"כ האותיות כשר. ובזה רוצה לתרץ קושי' על דברי הרמב"ם בדין דתפילין מרובעות עיי"ש היטב.

דעת האחרונים ע"ד אם שייך היתר גרדומים בדברי "קדושה", ופליאה על בעל התעוררות תשובה אבל השואל בתשו' אמרי יושר (ח"ב סי' ס"ד) משיג על דברי החסד לאברהם בזה, וטוען דדין דגרדומין הוא רק בדבר מצוה ולא בגרדומי "קדושה", כדאיתא בגמרא (מנחות לה). והאמרי

החילוקים בגרדומין בשיעור, ובהדר, ובמאוס וביזוי מצוה

ואחר כל הדברים האלה יתיישב לנו בעוד טעם והסבר, הקושי׳ על דין דנר חנוכה בחרס מדין החת״ס לגבי אתרוג מנומר. דהרי מכל הדברים הללו אנו רואים שבעיקר מה ששייך הדין דגרדומין היינו רק כלפי הדין ״דשיעורים״, כשמתחילה היה כשיעור ואח״כ נפחת ונחסר מהשיעור דבזה אנו דנים להתירו משום גרדומין, משא״כ לשאר ענינים בהלכות שונות לא נאמר דבר זה, אם מצד שכבר לא נקרא שמו עליו, אם מצד שבשעת קיום המצוה נצרך שיהא כשיעור, אם מצד שהוא דברי קדושה, ושעי״ז יוצא דאין שייך לומר היתר דגרדומין גם באתרוג גופא לגבי ״נחסר משיעורו״ וככוונת דברי החת״ס (כנ״ל ענף ד׳). ושמהאי טעמא עכ״ח מש״כ החת״ס שזהו הודו והדרו וכו׳ ״וכמו בגרדומין״, אינו אלא כעין ״דוגמא״ מדין דגרדומין, עיי״ש עוד.

ולפי״ז מובן יותר הדין מה שאין להדליק בנר חנוכה בכלי חרס ישן, דכיון דבעקרון הדין דגרדומין אנו רואים שלא נאמר זה רק למה ששייך לגבי נחסר מהשיעור שצריך להיות ונשאר עכשיו רק משהו מהשיעור, ונמצא דגם בענין הדר דאתרוג לא הי׳ שייך להתיר מטעם גרדומין. א״כ אף שהחת״ס עכ״פ דימה הענין דהדר לגרדומין לענין שלא יפסל כשנחסר ההידור מכח המצווה, במה דברים אמורים רק בענין הדר שהנידון בו אם קיים בזה -זה קלי ואנוהו או לא, אבל לא להתיר ולדמות לזה גם נר חנוכה

יושר שם כתב שהשגתו נכונה, וגם הוא תמה על דברי החסד לאברהם מש״כ בדין דיו שנתאדמה בס״ת שכשר משום גרדומין, והלא היתר הגרדומין לא שייך בדברי קדושה כנ״ל. אבל מביא מדברי ס׳ יראים (סי׳ ע״ז) דמתיר בנשתייר מלוא אות קטנה מטעם דבאו מהכשר והוה כמו גרדומי ציצית, שמזה דייק דנראה דסובר דלאו כללא הוא שלא שייך בעניני קדושה ההיתר דגרדומין. אבל דעת הפוסקים אינו כן, וכן בתשו׳ מהרש״ם (ח״א סי׳ קנ״ו) תמה על דברי ס׳ היראים מהגמרא במנחות שם, דלא מהני זה בדברי קדושה, וגם הקשה קושי׳ נכונה, דלפי דברי ס׳ היראים הרי אם יש ספק מתחלה בקריאת האות לא מהני קריאת התינוק ומדברי התוס׳ במנחות לא משמע כן.

ואחר כל הדברים שהבאנו כאן, הרי מתעוררת פליאה עצומה על שו״ת התעוררות תשובה (ח״ג סי׳ ט׳) שמסתפק בענין דגרדומין, האם נאמר דבר זה לכל מצות שבתורה דאם מתחלה היה כשיעור אז כשר גם אח״כ כשנחסר מהשיעור, וכגון בתקיעת שופר או בסוכה כשנחסר משיעורו אחר ישיבתו בו או בענין ד׳ מינים כשנחסר משיעורו אחר שיצא בו ביום הראשון. ומדייק ממה שאמרו לגבי תפילין דאין בו דין דגרדומין משום שהוא תשמישי קדושה, דמשמע דבשאר דבר מצוה אפשר ללמוד מתכלת ואזוב. ומשמע קצת מדבריו שנוטה לומר כך ששייך גם בשאר מצות, ואינו מזכיר שכבר דנו הפוסקים בזה ובפרט בתשו׳ חת״ס הנ״ל ועוד, וכמו שהבאנו לעיל החילוקים שיש לומר בזה, וצ״ב.

שאין המדובר בענין נחסר מהשיעור אלא משום דכשהדליק בה פעם א׳ נעשה מאוס[ג] וזהו ביזוי מצוה [-וכדברי הלבוש בסי׳ תרע״ג וכן עיי״ש במשנ״ב (סקכ״ט)], דבזה לא מצינו ההיתר דגרדומין.

ו. חידוש הגר"ד לוריא לחלק בעצם ההיתר דגרדומין, והערה בהבנתו בדעת הנימוק"י דאינו מוכרח כ"כ

וראיתי עוד בענין זה בהגהות מוהר״ר דוד לוריא ז״ל שנדפס בסוף הש״ס ווילנא, על הגמרא במס׳ מנחות (לה: ד״ה ולאו) דדן בהרחבה קצת במה דשייך לחלק בין גרדומין דציצית דמכשירין לבין שאר מצוות כמו לולב ושופר וכו׳, ומתחלה רצה לומר דכיון דבציצית עבד להו מעשה וקשרן לשם מצוה מעתה נמשך מצותן עד עולם, משא״כ בלולב ושופר וכיו״ב דכל שעה שבא לצאת יד״ח בו הוו״ל תחלת מצותו ולא שייך ביה גרדומין. אבל העיר על זה, דהא אזוב שפיר דמי ללולב ושופר וכיו״ב, וע״ז הביא את דברי הנימוקי יוסף בהל׳ תפילין שכתב בטעמא דגרדומי דכשרים, דהוא משום דתשמישי מצוה הוא ויש בה משום זה קלי ואנוהו, וכיון שהיה בתחלה כהוגן תו לא מיפסל. ולמד מדבריו לומר דבמקום שמה שנצרך שיהיה בו שיעור הוא מדאורייתא אז לא שייך בו היתר דגרדומין, וע״כ בלולב ושופר וכיו״ב אין ההיתר דגרדומין. משא״כ ציצית ואזוב ורצועות דאינן מה״ת אלא משום זה קלי ואנוהו לבד נגעו בה לכן מותר בו גרדומין.

הרי שדעתו הוא, דבדבר דשיעורו הוא מדרבנן ע״כ אינו אלא משום זה קלי ואנוהו וממילא אז מתירין בו משום גרדומין, משא״כ כששיעורו הוא מדאורייתא ולא משום זה קלי ואנוהו אז

ג. ועל זה אין ראי׳ מדברי החת״ס במש״כ לגבי אתרוג מנומר, ולומר שגם לגבי זה שיש בה ענין "מאוס וביזוי מצוה" נימא, דכיון שנעשה מאוס ע״י שקיים המצוה מקודם תו לא שייך בזה ביזוי מצוה. כיון דענין "הדר" וענין "מאוס" שני ענינים הם, וכמש״כ להדיא הרמב״ן במלחמות ה׳ במסכת סוכה (ריש טו. מדפי הרי״ף) וז״ל: דכל שאינו הדר אינו מאוס, ואין בו משום הקריבהו נא לפחתך, תדע דהא ר׳ יהודא דלית ליה הדר מכשר ביבש ולא פסיל משום הקריבהו וכו׳. ודברי הבאי הם שהאתרוג היבש נאה ומשובח הוא ועולה על שלחן מלכים בהדי ריחני אלא שאינו הדר במינו שאמרה תורה וכו׳, עכ״ל.

ואפ״ל דאפילו לדברי הבעל המאור שם (ריש יד: מדפי הרי״ף) דסבר דיבש איכא למימר דאית ביה משום הקריבהו וכו׳, מ״מ הרי אין ראי׳ על עצם ענין הדר כמנומר וכדו׳ שג״כ נפסלנו מטעם הקריבהו נא לפחתך (וללמוד מזה דע״כ גם לענין מאוס של הקריבהו וכו׳ אומרים דכיון שנעשה ע״י המצוה וכו׳), וע״כ כיון שלא מצינו היתר דגרדומין אלא בעניני שיעורין, ודברי החת״ס שכתב זה הודו והדרו נראה לפרש דהוא רק לגבי זה שע״י מעשה המצוה א״א לומר שקיום המצוה עשאו אינו הדר, א״כ אינו דומה לכלי חרס שהוא מטעם מאוס ובזוי מצוה.

אין מתירין בו משום גרדומין, ונמצא שמקשר שני דברים ביחד שגרדומין נאמר רק בשיעורין, אבל רק בזה שיש בו משום זה קלי ואנוהו והיינו שהוא מדרבנן. וממילא מזה הוה סמך גדול לזה שכתבנו לעיל בדברי החת"ס ז"ל, שהגרדומין באתרוג דמותר אינו אלא משום שדין זה הוא מדין הדר ואז א"א לומר שע"י עשיית המצוה נתבטל ההדר, וכמו בדבר שנפחת משיעור -שהשיעור היה מדין הידור מצוה, דאמרי' דע"י עשיית המצוה לא נתבטל הזה קלי ואנוהו.

אמנם במחכת"ה אחר שעיינתי בלשון הנימוקי יוסף גופא נראה לענ"ד דאינו מוכרח לומר כן, דהרי הנימוק"י (הל' תפילין מנחות ז:, ד"ה התם) כתב, דמדלא חשיב גרדומי רצועה בהדי גרדומי תכלת וכו' משמע שפסולין, דטעמא דכשרין היינו משום דתשמישי מצוה נינהו ואיכא משום זה קלי ואנוהו וכיון שהיה מתחלה כהוגן תו לא מיפסיל, הכא דתשמישי קדושה וכו' יש להחמיר מתחלה ועד סוף שיהי' בענין הגון, עכ"ל. הרי דאינו מחלק בין דאורייתא לדרבנן, ויתכן דאפילו "בדרבנן" ג"כ הדין כך דאסור מטעם דתשמישי קדושה צריך להיות כהוגן מתחלה ועד סוף וכן להיפך, וצ"ע.

ז. ביאור מחודש בכוונת החת"ס בגרדומין דאתרוג, וחידוש לחידודי מהאבני נזר

ומדברי הנימוקי יוסף יש עכ"פ לבאר יותר את דברי החת"ס בנוגע לזה שכתבנו לעיל (ענף ד' ד"ה היוצא. ובענף ה' ד"ה ואחר), דגם מדבריו משמע דהיתר הגרדומין הוא רק במה שיש בו משום "הידור תשמישי מצוה" -היינו זה קלי ואנוהו, דאז אמרינן דכיון שמתחלה היה כהוגן בהידורו תו לא מיפסיל, וממילא יוצא לנו מזה דשייך לומר כן גם בהידור אתרוג דאם היה בהידורו מתחלה תו לא מיפסיל משום גרדומין, וא"כ אין הדין דגרדומין דוקא רק לגבי מה דתלוי בשיעורין, ולא נצטרך לדחוק דכונת החת"ס הי' רק לדוגמא מגרדומין, ורק לדברי הגהות מוהר"ר דוד לוריא ז"ל שמקשר שני הדברים ביחד אז ע"כ תלוי דווקא בשיעורין. וכן עיין בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' מ"ו ד"ה ובאמת) שסובר ג"כ דגרדומין נאמר בעיקר בענין שיעורין, וע"כ תמה בזה מה שייכות זה לדין דכתיבה תמה שדנים שם גם מכח גרדומין, עיי"ש בפנים מה שדן עוד בזה.

ולסיום הדברים אביא דבר חידוש לחידודי, מש"כ בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' שט"ז אות י"ח) שאפשר לומר, דכמו שבציצית אמרינן כיון דחל עליהם חובת ציצית נפטר הבגד גם

אח"כ כשלא נשתייר רק כל שהוא, וזה פוטר הבגד כמו מתחילה, הכי נמי יש לומר באיסורין כשכבר עבר על בל יראה כשהיה כזית, אז עובר עליו גם אח"כ אף כשאין בו כזית וכו', אבל מסיים ע"ז שהוא חידוש דין ולא מצא בשום מקום, עיי"ש והוא פלא.

ח. סיכום ד' התירוצים בקצרה על הקושיא הנ"ל

העולה בידינו לסיכום הדברים, דיש כמה אופנים לתרץ את קושיתכם מהא דאתרוג מנומר, אמאי אסרו לדינא להדליק נר חנוכה בנר חרס ישן.

א) באתרוג נעשה הנימור "בגוף המצוה ממש", וכן בענין ציצית ואזוב, הגרדומין הוא בגוף הדבר שנעשה בו המצוה, משא"כ בנר חנוכה שנעשה מאוס בכלי המחזיק השמן והפתילה, והכלי אינו גוף החפץ שנעשה בו המצוה.

ב) באתרוג וכן בציצית ואזוב, נראה לעין כל דמה שנעשה מנומר הוא מכח מעשה קיום המצוה, משא"כ בנר חרס דחנוכה אינו מוכח שנעשה מאוס מכח המצוה, כי אולי הדליקו בו מקודם סתם נרות לצורך להאיר לעצמו.

ג) באתרוג וציצית וכדו' שהתירו גרדומין, הוא רק במעשה שנמשך מעשי' הראשונה, אבל לא לעשות מעשה חדש להטיל גרדומי הציצית לבגד אחר, משא"כ בנר חנוכה נחשב כל יום כמעשה חדש ואין לו שייכות ליום הקודם, וממילא לא שייך בו גרדומי מצוה.

ד) באתרוג, הרי דברי החת"ס הוא רק לענין הפסול דהדר, ומה שהזכיר מהיתר דגרדומין אינו אלא לדוגמא, משא"כ בנר חנוכה שפסולו הוא מצד מאוס ובזוי מצוה א"כ אינו שייך כלל לענין דהדר ללמוד גם בו להתיר מכח טעם זה.

ובאמת יש עוד לברר ולהרחיב הדיבור הרבה יותר לבאר החילוקים בין המושגים של הדור מצוה, הקריבהו נא וגו', בזוי מצוה, זה קלי ואנוהו, אשר יש חילוקים שונים בהם וכבר יש אתי בכתובים על ענינים אלו, אבל איני רוצה להאריך יותר בזה וע"כ פה תהא קנצי למילי.

ובזה אסיים דברי, וכן גם לברכו בברכה משולשת, שיזכה להמשיך הלאה להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות בהרחבת הדעת, להגדיל תורה ולהאדירה עדי נזכה להתרוממות קרן התורה וישראל בגאולה שלימה בב"א.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה
הק' אלי' כ"ץ

תמצית וקיצור כל האמור:

א) ב׳ תירוצים על קושיות השואל: א) דבאתרוג וכדו׳ החסרון הוא בגוף הדבר שנעשית בו המצוה, משא״כ בנר חנוכה שהחסרון הוא בכלי שאינו מגוף המצוה, ב) שבאתרוג וכדו׳ ניכר שהנימור בא ע״י ההשתמשות במצוה דווקא, משא״כ בנ״ח אין ניכר ואין מוכרח שבא ע״י המצוה דייקא, (ענף א׳).

ב) תירוץ ג׳ על קושית השואל, דגם להחת״ס גופא אין הכונה שמשום הודו והדרו זו יגבר מעלת אתרוג זה על פני אתרוג אחר נקי יותר, רק החת״ס אמר את דבריו לענין שלא יתבטל מעלתו כלל, וכן בציצית הוי כן וכדמוכח כן מהלבוש, ומסתבר דמה״ט אסרו לכתחילה להתיר הציצית במצב כזה ולהעבירו לבגד אחר אע״פ שבהיותו נפסק כך בבגד הראשון שפיר היה כשר, וכיון שכן שאני נר חנוכה וכדו׳ שבכל יום ויום יש מצוה חדשה ואין שייכות למצוה של היום עם הא דאתמול, וממילא הוי כמו התרת ציצית מישן לחדש דגם בגרדומין לא מתירין, וראי׳ מפורשת לדברינו מדברי החת״ס גופא במק״א, (ענף ב׳).

ג) קושית השואל בשו״ת חת״ס דמאי שנא גרדומי שופר ולולב מגרדומי אזוב, ויישוב נאה ע״ז דתלוי בין דבר שמוטל על הציבור בכללות לעשותו -וכהא דאזוב, דאז כשהציבור אכן הכינו זאת והתחילו להשתמש בו ואח״כ נפחת משיעורו שוב מעתה נחשב לגרדומין גם כשבא אדם אחר להשתמש בה ואין הציבור צריכים לטרוח בכל פעם להכין האזוב מחדש, משא״כ בשופר ולולב שהם מצוה המוטלת על כאו״א בפרטיות שפיר נפסל כשנפחת משיעורו לאחר ההשתמשות בפעם הא׳, כיון דכל לקיחה וכל תקיעה הוי מצוה בפני עצמו, (ענף ג׳).

ד) להאמור צ״ב דאיך כתב החת״ס להתיר הנימור באתרוג מכח דהוי כעין גרדומין וכו׳, והא הרי בד׳ מינים לא שייך היתר הגרדומים יישוב כוונתו דע״כ נתכוון רק להשוותו ולומר דהוי כעין גרדומים, אבל לא להתיר בו כשבאמת יהא גרדומין ממש, ונפק״מ גדולה למעשה, דבמקום שהפסול הוא משום שנפחת השיעור אז לא מהני היתר דזהו הודו והדרו ושמכח זה יוכל לצאת בו אדם זה באתרוג זה גם בימים שלאח״כ, (ענף ד׳).

ה) סברת המהרש״ק לגבי אתרוג שנחסר משיעורו דלא שייך להתירו מטעם שיורי מצוה, כיון שאז תו אין שמו עליו ואינו נקרא אלא ״חתיכת״ אתרוג, וסברת התרוה״ד ג״כ כך הוא, וסברת השו״מ כעין זה לגבי נפסק צורת האות וכו׳ תי׳ השו״ת חסל״א על קושית השואל דהחת״ס הנ״ל, דתלוי בין מצוה שהעיקר הוא שיהא השיעור בשעת

עשייתה ותיקונה, לבין מצוה שנצרך שהשיעור יהא בשעת קיום המצוה דאז לית לן בה בזה שמתחילה היה כשיעור אם עכשיו אין בה השיעור מחלוקת האחרונים ע"ד אם גם בדברי "קדושה" שייך ההיתר דגרדומין או לא לפי כ"ז מתורץ קושית השואל באופן ד', כיון שמכ"ז נראה שהיתר הגרדומין שייך בדיני שיעורים משא"כ בשאר ענינים, ושלפי"ז גם באתרוג גופא כשנעשה מנומר אינו מותר אלא מטעם דמיון לגרדומין, וא"כ בנר חנוכה שאין פסולו מטעם שיעור או הדר כמו באתרוג שנתנמר אלא המדובר הוא מצד מאוס וביזוי מצוה, א"כ לא שייך לדון בו מטעם שיורי מצוה וגרדומין הוכחה מדעת הרמב"ן דהדר ומאוס ב' ענינים נפרדים הם, וממילא שפיר אמרינן בנ"ח -דפסולו משום מאוס- שאין שייך בזה סברת החת"ס להתיר הוכחה זו אפשר לומר גם לדעת הבעל המאור החולק על הרמב"ן שם, וההסבר בזה, (ענף ה' ובהערה סק"ג).

ו) הבנת הגר"ד לוריא בדעת הנימוקי יוסף לחלק בדינא דגרדומין, בין אם השיעור הוא מדאורייתא דאז אין ההיתר דגרדומין לבין אם אינו מדאורייתא אלא משום זה קלי ואנוהו דאז מותר גרדומין, ונראה מדבריו דאיכא עוד תנאי בהיתר הגרדומין -גם בזה של שיעורין, והיינו ששיעורו הוא רק מדרבנן, וממילא הוי ראי' להדברים הנ"ל לכאורה בלשון הנימוק"י גופא לא מוכח כך, אלא מוכח דאף בדרבנן אסור גרדומין אם המדובר מתשמישי קדושה ולא מתשמישי מצוה, (ענף ו').

ז) לפי הנימוק"י אין הכרח וצורך לאוקים בדברי החת"ס (מה שכ' להתיר אתרוג מנומר מטעם גרדומין) דהוא רק כעין דוגמא מגרדומין (וכנ"ל ענף ד'), אלא אכן גם בענין הידור תשמישי מצוה שייך ממש ההיתר דגרדומין, ורק להגרד"ל ושאר הפוסקים נאמר גרדומין רק בשיעורין חידוש האבנ"ז בענין לעבור על איסור בל יראה בחמץ, שברגע שהיה בו פעם כשיעור שוב עובר עליו גם לאחר שנפחת משיעורו וכמו בגרדומי ציצית, וצ"ע, (ענף ז').

ח) סיכום בקצרה כל התירוצים שעל קושית השואל, (ענף ח').

הגאון רבי ברוך דוד פוברסקי שליט"א
ראש ישיבת פוניבז'

בדין הדלקת נר חנוכה בשמן של שביעית ובגדרי היתר סיכה והדלקת הנר[א]

א) בשביעית פ"ח מ"ב תנן שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, וכן בתרומה ובמעשר שני, קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר;

מבואר כאן דין היתר סיכה בשמן של שביעית תרומה ומעשר שני, [ויש להעיר דדין זה נתבאר כאן ובמס' מעשר שני פ"ב מ"א גבי מעשר שני, ולא נשנה דין זה במסכת תרומות, ורק כאן אגב שביעית נאמר היתר סיכה בתרומה, ובתוספתא דתרומות פ"ט מי"א שנה רבי חייא היתר סיכה בשמן של תרומה] אולם נראה דחלוק הוא היתר סיכה בשמן של שביעית מסיכה בתרומה ובמעשר שני, דהרמב"ם גבי מעשר שני ותרומה [יעוי' בפ"ג ממע"ש ה"י ופי"א מתרומות ה"א] כתב שניתנו גם לסיכה ופירש הטעם מפני שהסיכה כשתי', ואילו בהלכות שביעית לא הזכיר ענין סיכה כשתי' וכתב בסתמא [בפ"ה] ששביעית ניתנה לאכילה שתי' וסיכה, והביאור בזה משום דתרומה ומעשר שני מצותם אכילה, ולכן כדי להתיר בהם סיכה צריכינן לטעמא דהסיכה כשתי', אבל בשביעית אין מצוה לאכול דוקא, שהרי ניתנה גם לצביעה והדלקת הנר, ושפיר יתכן דניתנה גם לסיכה בתורת דבר מצד עצמו אף בלא חידוש זה דסיכה כשתי'.

ויש לעיין דבקרית ספר פ"ה משמיטה ויובל כתב גם גבי סיכה בשמן של שביעית טעמא דסיכה כשתי', וצ"ב מה הוצרך לזה, וכן מצינו בדברי הר"ש פ"ק דדמאי מ"ד שהביא מדברי התוספתא דשמן שביעית נותנין אותו לגרדי ואין נותנין אותו לסורק, ופי' דבריו וז"ל: פירוש גבי שביעית כתיב לאכלה ולא להפסד, הלכך לסורק אסור, לגרדי מותר דסיכה כשתיה, כדאמרי' בפ' יום הכפורים (דף עו); הרי שגם הוא הוצרך להוסיף טעמא דסיכה כשתי' להתיר סיכה בשמן שביעית, וצ"ב.

א. כתבי תלמידים.

ונראה דיש לומר בזה דהנה הרמב"ם בהל' מעשר שני שם כתב דשמן שנסרח ונפסל מאכילת אדם פקעה קדושתו, וצ"ב דאם רק נפסל מאכילת אדם מסתמא ראוי עדיין לסיכה ומדוע פקעה קדושתו, והביאור דכיון דכל היתר סיכה במעשר שני הוא משום דסיכה כשתי', כל שנסרח ואינו ראוי לאכילה, כבר חשיב שאינו עומד לשימוש הראוי לו ופקעה קדושתו, וכבר אין צריך לסוך בו כדי לקיים דינו, והיינו דאין קדושה במעשר שני מצד מה שעומד לשימוש של סיכה, ורק דמכל מקום מותר לסוך מפני שהסך כשותה, וכל שנסרח ואינו ראוי למאכל אדם כבר אינו ראוי לתשמיש מעשר שני שהוא אכילה ופקעה קדושתו, אולם בשביעית למה שנתבאר דעומד גם לסיכה בתורת דבר בפני עצמו כמו הדלקת הנר וצביעה, נראה שלא יהי' כן ואף אם נסרח ואינו ראוי למאכל אדם, אם ראוי עדיין לסיכה הרי זהו דבר ששביעית ניתנה לו מצד עצמו ולא חשיב שנפסד מתכליתו שעומד לו, ועדיין בקדושתו קאי.

ולפי זה נראה דיש לומר בדעת הקרית ספר והר"ש דס"ל דאמנם נתרבה שביעית גם לסיכה, וזה בתורת דבר בפני עצמו ואין צריך לטעמא דסיכה כשתי' בשביל עצם היתר סיכה בשמן של שביעית, אלא דמכל מקום אי לאו דסיכה כשתי' לא הי' רשאי לעשות כן בשמן הראוי לאכילה ושתי', משום דדמי למה דאי' בתוספתא [פ"ה מי"ג] דפירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות; והובא ברמב"ם פ"ה ה"ה, והיינו דדבר שראוי לאדם חשיב הפסד לתתו לבהמה, אף שגם דברים הראויים למאכל בהמה יש עליהם קדושת שביעית, ומה שראוי לבהמה הוא סיבה שיחול קדושת שביעית עליו, מכל מקום אין זה מתיר ליתן לבהמה את הראוי לאדם, והכי נמי יש לומר דאף אם שביעית ניתנה לסיכה מכל מקום בדבר הראוי למאכל אדם חשיב הפסד אם יסוך בו, ורק משום דסיכה כשתי' שרי לסוך גם בשמן הראוי למאכל אדם, כלומר דיתכן דסיכה מצד עצמה גרעה מצביעה והדלקת הנר, ואינה בכלל הריבוי דלכל צרכיכם דמרבינן מיני' צביעה והדלקת הנר, ואמנם גם שמן שנסרח ואינו ראוי למאכל אדם לא תפקע ממנו קדושתו מפני שעדיין ראוי לסיכה וסיכה היא סיבה וטעם בפני עצמו שיחול קדושת שביעית וכמש"נ, וצ"ע בזה.

ב) והנה שביעית ניתנה גם להדלקת הנר ויש לדון אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, דבפשוטו מה שניתנה להדלקת הנר היינו דגם הנאת אורו הותר בשביעית, ואם כן אין היתר זה אלא כשמדליק כדי ליהנות

ולהשתמש מאור הנר, אבל נר חנוכה דאסור להשתמש בו אין היתר להדליקו בנר חנוכה, ואמנם בדרך אמונה [פ״ה משמיטה ויובל ה״ח] כתב שהחזון איש הורה לאסור בזה, וכן נקט הרידב״ז בפאת השולחן [פ״ה ה״ט] ושו״ת אמרי יושר להגאון רבי מאיר אריק ח״א סי׳ ק׳ ובספר תורת הארץ, אולם בספר מנחת שלמה להגרש״ז אויערבך זצ״ל דן להתיר הדלקת נר חנוכה בשמן שביעית יעו״ש בדבריו.

והנה טעם האוסרים להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית הוא משום דנר חנוכה אסור להשתמש בו ושביעית ניתנה להנאה וכשאינו נהנה חשיב הפסד, ומצד הנאת קיום המצוה הרי מצות לאו ליהנות ניתנו, ויש לעיין דהא דשביעית ניתנה גם להדלקת הנר כתב הרמב״ם בפיהמ״ש דבספרא ילפי׳ לה מקרא דתהיה אף להדלקת הנר ולצביעה יעו״ש, אולם ברש״י סוכה מ. [ד״ה שאני התם וד״ה שהנאתו] מבואר דילפי׳ לזה מדכתי׳ גבי שביעית לכם לכל צרכיכם, יעו״ש, ודרשא זו מצינו בדברי הראב״ד הו״ד בשיטמ״ק כתובות ז. דמדנאמר ביו״ט לכם דרשי׳ מזה לכל צרכיכם וזהו מקור דין מתוך שהותרה וכו׳ דילפי׳ מינה היתר גם לצורך מצוה כהוצאת ספר תורה ולולב וקטן, יעו״ש בדבריו, וצריך ביאור מאי שנא שביעית דאמרינן שהנאת מצוה אינה נכללת בהיתר הנלמד מלכם לכל צרכיכם, מיום טוב דילפי׳ להתיר גם צורך מצוה.

ונראה הביאור בזה דכבר ביאר הרמב״ן בפרשת אמור [ויקרא כג,ז] ענין היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב דאין זה שצורך יום טוב דוחה איסור מלאכה, אלא שביום טוב לא אמרה תורה כל מלאכה לא תעשו כמו שאמרה בשבת, אלא אמרה תורה כל מלאכת עבודה לא תעשו, אבל צורך אוכל נפש הוי מלאכת תשמיש ולא מלאכת עבודה, והגדר בזה דמה שהאדם עושה לצורך חייו ותשמישיו אין זה עבודה, ומלאכה שאינה עבודה לא אסרה תורה ביום טוב, וגם מה שהותר לצורך מצוה מדין מתוך שהותרה וכו׳ כך הוא הגדר דלא חשיב מלאכת עבודה, ולכן אם נתרבה ביום טוב לכל צרכיכם הגדר בזה דכל שהוא צורך האדם שזה כולל גם צורך מצוה שחשיב צורך האדם, אינו בכלל איסור מלאכה דיום טוב ולא חשיב שעושה מלאכת עבודה.

ונראה דבזה חלוק שביעית מיום טוב, דביום טוב הוא איסור על הגברא שאסור בעשיית מלאכה שהיא מלאכת עבודה, וכל שעושה דבר שהוא צרכו הרי אין זה עבודה אלא תשמיש, אבל בשביעית אינו כן דבשביעית הפרי קדוש וקדושתו היא האוסרת להשתמש בו סתם, ויש דברים שהתירה תורה, ובתרומה לא התירה תורה אלא אכילה

שתי׳ וסיכה, ובשביעית הוסיפה תורה להתיר גם שאר תשמישים כהדלקה וצביעה, אבל כל היתר השימוש בפרי קדוש הוא רק לדברים שהפרי עומד להם, וצריך שיעשה שימוש שיתקיים על ידו דין הפרי, וזה רק דברים שגוף האדם נהנה מהם ולא כל מה שהוא צורך לאדם, כי שמן יעודו הוא או לאכילה ושתי׳ או לסיכה ולהדלקת הנר להאיר בו, ואילו כשמדליק עימו נר חנוכה הרי אין זה שימוש של להאיר עם השמן, ולא נתקיים בשמן מה שהוא עומד עבורו, אף שנעשה בו דבר שהוא צורך האדם.

ובזה חלוק מיום טוב דביום טוב הוא איסור על הגברא וכל שעושה דברים לצרכיו לא חשיב עבודה, אבל בשביעית לא כל מה שהוא צורך האדם הוי סיבה להתיר, ורק שימוש כזה שמתקיים בו יעוד הפרי מותר אם הוא צורך האדם, ובזה מבואר דיהי׳ אסור להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית דשימוש של שמן הוא להאיר בו וזה אינו בנר חנוכה שהשימוש הוא קיום המצוה, ודו״ק.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
מח"ס חשוקי חמד ועו"ס

שו"ת בעניני חנוכה

א

ביהכנ"ס שגדולי הדור מתפללים בו, האם מותר למכור את הפתילות שהדליקו בחנוכיה

שאלה

בית כנסת שגדולי הדור מתפללים בו, והם מדליקים נרות חנוכה בחנוכיה, וכל יום מחליפים את הפתילות וזורקין את הישנות לאשפה (בתוך שקית כפולה) ומכניסים בחנוכיה פתילות חדשות.

והנה עלה רעיון בראש אחד המתפללים, הוא מוציא מפח האשפה את הפתילות הישנות, וחותך את המקום השחור הדלוק, ומוכר את הפתילות הנשארות, ומציין ליד כל פתילה את שם ה'גדול' שבירך והדליק את השמן שהיה בפתילה זו, [מדובר בבית כנסת שהתנו במפורש שהם מקצים רק את השמן והפתילות לחצי שעה, וכל השאר לא יאסר בהנאה, יעוין במשנ"ב (סימן תרעז ס"ק יח)], ואנשים קונים את שירי הפתילות, ומשלמים כסף עבורם, כי אנשים מייקרים פתילות אלו, בבחינת כיון דאיתעבידא בה חדא מצוה לתעביד בה מצוה אחריתי, ולכן משתמשים בפתילות לנרות שבת.

נשאלת השאלה, האם ראוי שהלה יהנה ממכירה זו, שכן 'כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו', ואולי כסף זה ראוי שינתן לבית הכנסת?

תשובה

והנה לכאורה היה מקום לדון שאולי הרווחים שייכים ל'צדיקים' שהדליקו את הנרות, ולא למוציא מהאשפה ולא לבית הכנסת, אך כבר הארכנו במקום אחר לגבי כסא של סנדקאות שישב עליו 'צדיק' ובעקבות כך הוא התייקר מאוד, דדמי השבחת הכסא לא שייכים ל'צדיק', מאחר והוא לא נתכוין כלל וכלל להשביח את הכסא, וממילא לא זכה בשבח שנוצר.

אך מה שיש לדון הוא האם הרווחים שייכים לבית הכנסת שהפתילות היו שלהם, או לאיש שהוציא אותם מהאשפה, מאחר וגבאי בית הכנסת בעצם הפקירו את הפתילות בשעה שזרקו אותם לאשפה, אלא שמאידך יש לומר שאולי מה שזרקו את הפתילות לאשפה הרי זה הפקר בטעות, כי אם

היו יודעים שאפשר למכור אותם בכסף, לא היו זורקים אותם לאשפה.

והנה יש לציין שמצינו קצת דוגמא לדבר בבית המקדש, שמבואר במעילה דף יא ע"א רבי שמעון אומר הדם קל בתחלה וחמור בסופו, נסכין חומר בתחלתן וקל בסופן, דם בתחלתו אין מועלין יצא לנחל קדרון מועלין בו, ומבואר במשנה ביומא (דף נח ע"ב) שהדם נמכר לגננים, ואם כן יש מקום לומר שהוא הדין בעניננו שהרווח מהפתילות צריך להיות שייך לבית הכנסת.

אלא שפשוט שאין להביא משם ראיה, שהרי שם מראש מייעדים את הכסף של הדם למכירה והרווח של הקדש, וכאן בעניננו הפתילות הישנות נזרקות לפח אשפה, אלא שאחד המתפללים הגה רעיון להרויח, ואולי בכה"ג נעשה הפקר, ולא צריך להשיב את הכסף לבית הכנסת, ומאידך יתכן שהוי הפקר בטעות וצריך לתת את הכסף לבית הכנסת.

שלח מכשיר חשמלי לתיקון והטכנאי הודיע לו שאין לו תקנה ואח"כ רוצה לזכות בו מההפקר

והנה יעוין במש"כ בחשוקי חמד עמ"ס בבא קמא (דף יב ע"א) לגבי מעשה בראובן ששלח מכשיר חשמלי לחבירו שהיה טכנאי, שיתקנו עבורו, והטכנאי בדק את המכשיר, והחליט שאי אפשר לתקן אותו, והודיע זאת לבעל המכשיר, ואמר שמכיון שלא נראה לו שאפשר לתקן את המכשיר, האם הוא מסכים שהמכשיר ישאר אצלו, והוא יפרק אותו וישתמש בחלקיו כחלקי חילוף. ואכן ראובן הסכים לבקשה זו.

ולאחר שבועות מספר הגיע ראובן לביקור אצל חברו הטכנאי, וראה שהמכשיר שלו בשימוש, ושאל את הטכנאי מה קרה? והשיב לו שלאחר שהתחיל לפרק את המכשיר, הגיע ידיד שלו, ואמר לו שיש לו אפשרות לתקן את המכשיר, ואכן החבר הצליח לתקנו. וכששאל ראובן מדוע לא החזרת לי את המכשיר המתוקן, השיבו הטכנאי: אתה כבר התייאשת ממנו, וזכיתי מההפקר. לעומתו טוען ראובן שהתייאש רק בגלל שחשב שאי אפשר לתקן את הכלי, ואם היה יודע שאפשר לתקנו לא היה מתייאש, ומה שהתייאש, היה יאוש בטעות. הדין עם מי?

הפקר בטעות

והבאנו שם את סוגיית הגמרא בכריתות (דף כד ע"א) דשור הנסקל שהוזמו עדיו, כל הקודם זכה בו, משום דבעליו נתייאשו לאחר הפסק דין. והקשה השער משפט מהמבואר בשו"ע (חו"מ סימן כה ס"א) שדיין שטעה בדבר משנה, חוזר הדין.

וחידש השער משפט חידוש גדול, דכל מה שאמרינן שהטועה בדבר משנה חוזר, היינו דוקא כשהבעל דין יודע את האמת, כגון שהבית דין פסקו שיוסף לוה משמעון, ויוסף יודע שהדבר אינו נכון. אבל אם הבעל דין לא יודע שהפסק אינו נכון, וכמו בשור הנסקל שהוזמו עדיו, שם באמת הבעל דין מתייאש, יעו"ש.

ולפי דברי השער משפט, כשבעל המכשיר באמת התייאש, כי חשב שאין אפשרות לתקן את המכשיר, יכול הטכנאי לזכות במכשיר מההפקר.

עוד יעוין בבית יצחק (או"ח סימן עו) שדן בדבר יאוש והפקר בטעות, והעלה שאם בשעה שהתייאש לא היה כאן טעות, אלא שאח"כ התחדש מציאות חדשה, בזה אמרינן שהיאוש חל, וכמו כל אבידה שבשעה שהמאבד התייאש, לא היה טעות, ולא אמרינן שאם היה יודע שמישהו ימצא את המציאה אח"כ, הוא לא היה מתייאש. ורק אם היה טעות בשעת היאוש, כגון שמישהו כבר מצא את האבידה, רק בזה אמרינן שהוא יאוש בטעות שאינו חל, יעו"ש.

ולפי דבריו הדבר תלוי, שאם הטכנאי הראשון באמת לא יכל לתקן את המכשיר, ורק חבירו יכל לתקן את המכשיר, נמצא שלא היה כאן יאוש בטעות. אבל אם החבר האיר את עיני הטכנאי, ואז הטכנאי שם לב שטעה באבחון, לכאורה נחשב זה ליאוש בטעות, ולא הוי יאוש.

עוד יעוין בחידושי הרי"ם (חו"מ סימן כה) שכתב לתרץ את קושיית השער משפט, דבשור הנסקל, הבעלים מתייאש מפני שיודע שהבי"ד לא ישהו את פסק הדין, ומיד יסקלו את השור, ואפילו אם יביא עדים מזימים בעוד שבוע, זה לא יעזור, ולכן מתייאש. משא"כ בשאר דיני תורה, שאפשר לתקן את הדין, אין הבעל דין מתייאש, כי חושב שאולי אח"כ הדין ישתנה.

ולפי דבריו הדבר תלוי במציאות. שאם הרגילות היא שטכנאים מיד מפרקים את הכלים, ולוקחים משם חלקים למכשירים אחרים, הרי שיש כאן יאוש מידי, וכמו שור הנסקל שהוזמו עדיו. אבל אם המציאות היא שפעמים רבות, הטכנאי משהה את המכשיר השבור עד שיזדקק לו, יתכן שהבעלים עדין לא מתייאש, ובתוך לבו מקוה שאולי הטכנאי יצליח אח"כ לתקן את הכלי, וצ"ב.

והישועות ישראל (סימן כה) הביא את דברי השער משפט ודחה את דבריו, והעלה שדוקא בשור הנסקל שהיאוש לא היה בגלל טובת מישהו, אלא שהשור נאסר בהנאה, בזה אמרינן שכל הקודם זכה. משא"כ כשבי"ד פסקו לטובת התובע, הרי שהיאוש היה בגלל הצד השני, ובזה אמרינן שבאיסורא אתי לידיה, והוא לא יכול לזכות, דכל שאדם

גרם ליאוש של חבירו, הוא לא יכול לזכות בחפץ של חבירו, אפילו אם לא עשה במזיד, יעו"ש ובמה שכתבנו עוד בחשוקי חמד שם.

עוד יעוין בשו"ת מר ואהלות (ענתיבי, יו"ד סימן ד) שדן באחד שזרק חתיכה של בשר לאשפה, משום שסבר שהוא חתיכה של חלב ובא אחר ונטלה וגילה שהיא של שומן, האם זה שהשליך את הבשר יכול לתבוע אותו בטענת הפקר בטעות, דאנן סהדי שאילו ידע דהחתיכה היא שומן לא היה זורקו, או שמא הוא התייאש ממנה בשעה שזרקו לאשפה.

ונטה בעל המר ואהלות לומר מאחר והדבר שכיח לטעות בין חלב לשומן ובכל זאת השליכו לאשפה בלי לברר, מן הסתם הפקירה, יעו"ש, והוא הדין בענייננו הגבאים התייאשו מהפתילות מאחר ויכלו לחשוב על רעיון זה, ולא היה להם טעות של חוסר ידיעה, ובכה"ג הרי אין זה הפקר בטעות.

חילוקים בין המכשיר החשמלי לפתילות

ומעתה נדון בענייננו, שלכאורה לכו"ע מי שהוציא את הפתילות מהאשפה יכול לזכות בהם ולא אמרינן שהוי הפקר בטעות, שהרי הרגילות היא שמפנים את האשפה במהירות, ובודאי שהגבאי לא חשב להוציא את הפתילות מהאשפה לפני כן, וכן הגבאי עצמו ידע שהפתילות ילכו לאבדון, וממילא נראה שהוי הפקר גמור, והמוצא זכה.

אלא שמצד שני יש לומר, שמכיון שהגבאי אינו הבעלים על נכסי בית הכנסת, וכל תפקידו הוא לשמור על נכסי ההקדש, וכמו שהאריך המהרש"ג (ח"ב סימן לט), שם דן לענין גבאי שהניח נרות על גבי חפצי בית הכנסת, האם הם נהיו בסיס לדבר האסור, או שמא אמרינן שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

וז"ל: ...גם בגבאי שייך לומר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, דאטו הבית הכנסת והכלים של בית הכנסת הם של הגבאי, והרי אין גבאי אלא ממונה להיות משגיח על כל הכלים ועל כל עניני ביהכנ"ס, שיהיו נעשים כתיקונם, אבל פשיטא שאין הביהכנ"ס והחפצים שבביהכנ"ס שלו, וא"כ גם הוא אינו יכול לאסור אותם על הבעלים בדבר התלוי במחשבה, וכן אינו יכול לאסור אותם בנדר כיון שאינם שלו, וממילא הוא הדין שאינו יכול לעשות אותם מוקצה על הבעלים, יעו"ש.

והוא הדין בענייננו, בית הכנסת והפתילות לא שייכים לגבאי, ואין לו רשות להפקיר אותם או להתייאש מהם, ואם התברר שהם שווים כסף, אולי הכסף שייך לבית הכנסת, למרות שהגבאי התייאש מהם, מפני שאין הוא בעלים להתייאש מדבר שאינו שלו.

אלא שמכל מקום נראה שהמוצא זוכה, מפני שהפתילות אינם דבר שבאמת שווה כסף, אלא שחכמתו של המוציא היא זו שהפכה אותן להיות שוות כסף, ואין זה מתפקידי הגבאי להפוך את כלי בית הכנסת למוצרי 'עתיקות' וכדומה, וממילא היה מותר לו לזרוק את הפתילות לפח, והמוציאם שם שהפך אותן להיות שוות כסף, יכול לזכות במה שיצר, וצ"ע.

ערבות שצמחו בחצר בית הכנסת האם הגבאים רשאים לחלקם חינם

שאלה

אחד מהמתפללים שתל עץ ערבות בחצר בית הכנסת [יתכן שמותר, למרות שהפוסקים אוסרים לטעת אילנות בחצר בית הכנסת, כי לצורך מצוה מסתבר שמותר], הנוטע לא גר כאן, ומסתפקים הגבאים האם חייבים למכרם והכסף יפול לקופת בית הכנסת, או שמותר לגבאים לחלקם חינם?

תשובה

יעוין בפירוש המשנה לרמב"ם במעילה (פ"ג מ"ח) וז"ל: ואם צמחה הערבה בשדה הקדש הואיל ואינה נמכרת ואינה ראויה לכלום לא נהנין ולא מועלין לדברי הכל, עכ"ל.

ולכאורה יש לפשוט את השאלה הנ"ל מדברי הרמב"ם האלו, כמו שבבית המקדש אין הערבה נמכרת ואינה ראויה לכלום, ולא נהנין ולא מועלין, כך גם בחצר בית הכנסת יכולים הגבאים להרשות לכל אדם לקטוף ערבות למצוה מבלי לשלם.

אמנם יש לחלק בין המקרים, דבבית המקדש היו אמרכלים גדולים חסידים ופרושים, ולא היה מתאים להם להתעסק עם עמי הארצות שבגדיהם מדרס לפרושים ואנשים זרים לא נכנסו לשם, ולכן לא היה מה לעשות בערבה שצמחה בשדה ההקדש.

ויעוין בקובץ אגרות חזון איש (ח"א אגרת קסג): אחדשה"ט. מכתבו הראשון גם האחרון הגיעני.... את ספר קונטרס המוקצה עוד לא שלחתי, מפני שאין לי עוזר קבוע למלאכתי, ועלי כבד לעשות בעצמי מלאכות הדורשות הכניסה בין יושבי קרנות ושוקים של אלה שלעצמם תיקנוהו. ולכן מתנהל הדבר בעצלתים, עכ"ל, עיין שם.

גם בבית המקדש שהיו האמרכלים צדיקים ופרושים, וכשם שהחזון איש לא היה יכול להכנס לדואר מפני שצריכים להכנס בין יושבי קרנות, כך גם האמרכלים שבבית המקדש, לא היו יכולים לעסוק בזה, אבל גבאי בתי כנסת שלנו יש לדון בכל מקום לגופו.

אכן נראה שכל מה שיש לדון הוא בערבות, מפני שיש לזה שוק, והגבאים היו צריכים לחשוב על כך שאפשר להרוויח מכך כסף, ויכלו למוכרם בנקל, משא"כ בענייננו שהגבאים לא צריכים להתעסק בפתילות

ישנות ולהתחיל לשווקם כפתילות של 'צדיקים', בכה"ג נראה שמותר לגבאים להפקירם, וצ"ע. (חש"ח מעילה יא ע"א).

ב

להדליק נר חנוכה בחלון שעתיד להיסתר

שאלה

אדם הוסיף חדר לדירתו ללא רשיון, במקום ובזמן שאין הרשויות במקומו מקפידים על כך, אך ידוע שתוך חדשים ספורים יקום במקום הנהלה חדשה, והם יורו להרוס את כל מה שנבנה באופן לא חוקי. האם מותר לו להדליק נרות חנוכה בחלון החדר הזה, או שמא מאחר וידוע שהוא עתיד להיסתר, אין לו שם של חדר כבר כעת?

תשובה

נאמר בערכין דף לג ע"ב ת"ר גאולת עולם תהיה ללוים... לפי שנאמר וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות, יכול אף זה כן, ת"ל גאולת עולם תהיה ללוים... בתי ערי חומה ללוים מי אית להו (האם יש ללויים בתי ערי חומה?) והתניא ערים הללו (ערי הלויים) אין עושין אותן לא כפרים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות... תרגמה רב יוסף בריה דרב סלא חסידא קמיה דרב פפא כגון שנפלו להן הן ומגרשיהן. שואלת הגמרא: הן ומגרש למיסתרינהו קיימי! אמר רב אשי איצטריך סד"א אדמסתתרי מסתתרי אי מיזדבני ליחלטו קמ"ל.

והקשו התוס' (ד"ה הן ומגרשיהן): וא"ת מאי נפקא מינה אם נסתרו, כיון שהיו מוקפות חומה מעיקרא דהא תניא לעיל אשר לו חומה ואף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן ושמא י"ל דאתיא כרבי אלעזר בר' יוסי ושאני הכא כיון שהם ראויות שלא יהא להם חומה לא תועיל להם קדושת חומה שהיה קודם לכן כאילו לא היתה מעולם, עכ"ל.

מבואר בתוס' שלמרות שבדרך כלל אם יש חומה לעיר והיא התקדשה בקדושת בתי ערי חומה, ואפילו אם החומה נופלת העיר נשארת בקדושתה, מכל מקום בחומה שעומדת להיסתר הקדושה לא נשארת, כי אין לה שם של חומה.

והנה זה ברור שלאחר שסתרו את החומה אין לעיר קדושה, אבל יש לדון האם בעוד החומות בנויות, האם יש להם קדושה, שהרי מסקנת הגמרא היא שסד"א אדמסתתרי מסתתרי אי מיזדבני ליחלטו קמ"ל שלא, ויש להסתפק האם לפי המסקנה העיר לא קדושה כלל, או שמא באמת היה לה שם של בתי ערי חומה כל זמן שהיה לעיר חומה, אלא שמכל מקום הלויים גואלים לעולם כי יש פסוק גאולת עולם תהיה ללויים.

ומכל מקום נראה לגבי נר חנוכה, אם יש חדר שנבנה שלא כדין והוא עומד להריסה, כי הוא מזיק את הרבים או את השכנים, שאין לו שם של חדר מפני שהוא עומד למסתרי, ואין זה דומה לבתי ערי חומה שיש צד לומר שכל זמן שהוא עומד, יש לו שם של ערי חומה, דשם החומה נבנתה בהיתר, אלא שיש דין שצריך להרוס אותה כשהלויים קיבלו את העיר בנחלה[א], משא"כ כשחדר נבנה באיסור, ומהרגע שנבנה עמד להריסה, אין לו שם של חדר כלל, ואין להדליק שם נרות חנוכה, וכעין זה כתבנו בחשוקי חמד עמ"ס זבחים (דף לז ע"ב) לגבי בניית סוכה במרפסת גזולה, יעו"ש ובמש"כ בחשוקי חמד עמ"ס ב"ב (דף ג ע"ב), ויעוין עוד במהרש"ם (ח"ג סימן קצא) ובדברי יציב (חו"מ סימן פו).

והנה לכאורה הדבר פשוט שכל דברינו אמורים כאשר החדר עומד להריסה מיד, אבל אם כעת אינו עומד להריסה, אע"פ שידוע שאח"כ יהרסו אותו, מכל מקום כל זמן שהוא עומד, שם חדר עליו, והוא לא גרע מבתי ערי חומה, שכאשר החומות נבנו כדין, כל זמן שלא ירשו אותם הלויים והרסו אותם, היה להם דין של בתי ערי חומה.

והנה יעוין במהרש"ם (ח"ח סימן נח) שדן לגבי הלכות עירובין, ובתו"ד (שם באות ד) דן לגבי ההלכה שאם יש בית סאתיים של זרעים, הם מבטלים את הדירה ואת כשרות העירוב, ונשאל שם מה הדין כאשר רק בקיץ יש שם זרעים, אך בחורף אין זרעים, האם העירוב והמחיצות כשרות לפחות בחורף.

והביא שם את דעת הרב הגאבד"ק הרימולוב שרצה להכשיר את המחיצות בימות החורף, הביא ראיה לדבריו מהדין המבואר בעירובין (דף כה ע"א) שאם היתה מחיצה שלא היתה עשויה לדירה, ובנה על גבה מחיצה נוספת לשם דירה, ונבלעה המחיצה התחתונה, שאפשר להכשיר את העירוב על ידי המחיצה העליונה, אפילו שבשעה שבנה אותה היא לא הועילה כי היתה מחיצה אחרת תחתיה.

והמהרש"ם דחה ראיה זו, משני טעמים, א. התם העליונות נעשו לשם דירה, אלא שלא הועילו מתחילה, לכן כשנפלו מחיצות התחתונות הוי כנעשה עתה מחיצה חדשה, אבל הכא כשהמחיצה היתה טובה, אלא שנתבטלה ע"י הזרעים,

---

א. יעוין בחזו"א (או"ח סוף סימן קנג) שכתב: יש לעיין איך קדשו ערי הלויים, הלא בית דין לא קדשום, כיון דלמסתרינהו קיימו. ולאו קושיא היא, דמעיקרא לא ידעו איזו עיירות יתנו, רק אח"כ נתנו השבטים מנחלתם על פי הגורל (כדכתיב ביהושע כא), ומתחילה קדשו כל הכרכים, עכ"ד, יעו"ש עוד מש"כ בזה.

והו"ל כנעשית שלא לשם דירה, מה מועיל מה שנתייבשו או נעקרו אח"כ הזרעים בימות החורף, הרי מ"מ המחיצות נעשו [בימות הקיץ] שלא לשם דירה.

ב. הכא [בזרעים] גם עתה עומדין לכך, שיחזרו ויזרעו בקיץ ויבטלם, ואם כן יש לומר דגם השתא אינן מחיצות, וכדאיתא בכה"ג בערכין דף לג ע"ב, בהא דפריך בתי ערי חומה ללויים מי אית להו, אר"ה לא קשיא כאן שהוקף ולבסוף ישב כאן שישב ולבסוף הוקף. וכה"ג מי הוי חומה... כגון שנפלו להן הן ומגרשיהן, והא למסתרינהו קיימו וכו'. ובתוס' הקשו מה נפ"מ אם נסתרו, כיון שהיו מוקפות חומה מעיקרא, אע"פ שאין להם עכשיו, ותירצו דשאני התם כיון שהן ראויות שלא יהא להם חומה, לא תועיל להם קדושת חומה שהיה להן קודם לכן כאילו לא היה להן מעולם, עיי"ש.

והכי נמי בנידון דידן, הרי גם בחורף נחשבים לסתורים כי עומדים המחיצות להתבטל מדירה בקיץ, ושפיר יש לומר דגם אז מתבטלין מדירה, עכ"ד יעו"ש עוד שהביא ראיה לחילוק זה.

ולפי זה היה מקום לדון שגם בענייננו, אין לחדר שם של דירה, מפני שעתידים להורס אותו בעוד חדשים ספורים.

אכן למעשה אין זה דומה לענייננו, דשם אנו דנים האם המחיצות האלו נעשו לדירה או לא, ומכיון שבימות הקיץ אין למקום שם של דירה, וגם בחורף הם עומדים לכך, ממילא מקום זה אינו דירה כלל גם בחורף, משא"כ בענייננו כל זמן שאין על החדר צו הריסה, הרי שברגע זה שם חדר עליו, ואפשר להדליק שם נרות חנוכה, ולפרסם שם הנסים הגדולים שהקב"ה עשה לעמו ישראל, כן יעשה לנו ה' נסים ונפלאות כבימי צאתנו ממצרים בב"א. (חש"י ערכין לד ע"א).

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
בעל 'שביבי אש'

בענין יצא מוציא במגילה ובהלל ובחנוכה [מו"מ בדברי הגאון בעל אג"מ זצ"ל]

א. איתא בגמ' (ר"ה דף כט:) דבמגילה ובהלל אעפ"י שיצא מוציא, והיינו דדינם כברכת המצוות דאית בהו כללא דיצא מוציא ואינם כברכות הנהנין דבהו יצא אינו מוציא.

והנה בשו"ת אגרות משה (או"ח סי' ק"צ) נחית לחדש מילתא חדתא, ויסוד דבריו נבנים על התמיה מדוע הוציאה הגמרא להני תרי ומנאם בפני עצמם, והרי הך דינא איכא בכל ברכות המצוות, ומאי חזית דאפקת להני תרי מכללי דאידך והוי ליה למימר דכל הברכות יצא מוציא וממילא הויין אף הני תרי בכלל.

והעלה שם בעל האג"מ דהברייתא באה לחדש דהלל ומגילה שאני משאר ברכות המצוות, ועדיפי מינייהו דבהו אפילו ללא ערבות נמי איכא דינא דיצא מוציא, וכגון אנשים לנשים דליתנייהו בתורת ערבות [לדעת הדגומ"ר ועוד], אפ"ה האיש מוציא אותה אף כשכבר יצא, והטעם הוא דכיון דהם באים על נס וכל מה שמוסיף לקרות אית בהו משום פרסומי ניסא, ופרסומי ניסא הוא חיוב על כל אדם, לכן אף שכבר יצא ידי חובת קריאת מגילה והלל מ"מ אכתי יש עליו מצוה לפרסם הנס בכל מה שיוכל, וממילא נחשב שהוא עדיין חייב במצוה זו ושפיר יכול להוציא אף אותם שאין כלפיהם דין ערבות, עכ"ד.

וכתב בתוך דבריו דלפי"ז נצטרך לאוקמי להההיא דהלל דנקט בגמ' דאיירי דוקא לענין הלל בלילי פסחים וכן הלל דחנוכה דאתיין על הנס ואית בהו משום פרסומי ניסא, ודן שם במוסגר אם גם הלל דשאר יו"ט הוא משום פרסומי ניסא, עיי"ש, ובאמת בגמ' (ברכות דף יד.) מבואר לכאורה דבכל הלל איכא משום פרסומי ניסא, יעויי"ש.

ומה דמשמע מדברי האג"מ דפסיקא ליה דנשים חייבות בהלל דחנוכה לכאורה אין זה ברור כלל, ומדברי הר"מ הל' חנוכה מוכח להדיא דנשים פטורות, דמייתי שם בהלכות חנוכה להך הילכתא דמי שהיו אשה או קטן מקרין אותו אינו יוצא אלא באומר אחריהן מלה במלה, וטעמא דמילתא משום שהן פטורות מקריאת ההלל, וא"כ בהכרח עלינו לפרש דהגמ' בר"ה הנ"ל קאי רק על הלל דלילי פסחים, וזה

כמעט לא ניתן להיאמר. [ועיין בדברינו בשו"ת שביבי אש או"ח ח"ד בענין חיוב נשים בהלל דחנוכה].

והוסיף עוד בעל האג"מ שם דהוא הדין לענין מצות הדלקת נר חנוכה שפיר מצי איש להוציא אשה אף שאינו מדליק עבור עצמו וליתא גבה לדינא דערבות, והטעם משום דאכתי שייך איהו בגוה דהך הדלקה משום פרסומי ניסא ושפיר יכולה היא לצאת בהדלקתו, ומכל מקום הוסיף וכתב האג"מ דנהי דגוף ההדלקה שפיר עולה לה אבל לעשות ברכה עבורה אינו יכול, דאין בסברא זו דפרסומי ניסא טעם מספיק למשווי ליה כבר חיובא גמור אף לענין חיוב ברכה ולכן אינו רשאי לברך על הדלקה זו אלא אם היא עומדת בסמוך לו ושומעת את הברכה ממנו, יעויין שם בדבריו ויל"ע בהם טובא.

ב. ומלבד שהדברים מחודשים טובא לכאורה נראה דבעל האג"מ סותר משנתו, דבשו"ת (או"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז') נקט בפשיטות דבין במגילה ובין בחנוכה רמי עליה תרתי חיובי, חיוב קריאה וחיוב פרסומי ניסא וכן חיוב הדלקה וחיובא דפרסומי ניסא, ואף באופן דליכא בהדלקה זו פרסומי ניסא משום דאין איש עמו מ"מ איכא עליה חיוב הדלקה מחמת חובת הדלקה בעצמותה, ונקט התם בפשיטות דהדלקה בינו לבין עצמו לית בה משום פרסומי ניסא, וכיון שכן האיך מצי האיש להוציא אשה בהדלקת נרות חנוכה והרי אם האשה אינה סמוכה לו ושומעת הברכה א"כ אין כאן פרסומי ניסא כיון דהוא לבדו שם, ובכה"ג ליתא משום פרסומי ניסא. [וצריך לדחוק דאף דאינה סמוכה ואינה שומעת את הברכה מ"מ היא רואה את הנרות הדולקות ואיכא פרסומי ניסא למדליק ולאשה היוצאת, או דנימא דיש עוד מבני הבית שם ודוחק וצ"ע].

ומיהו אכתי יש מקום לתמוה דהאיך מהני הדלקת האיש עבור האשה והרי לפי"ד דתרי חיובי איכללו במצות ההדלקה נמצא דהדלקת האיש מהני לאשה רק לגבי החיוב של פרסומי ניסא אבל לענין החיוב השני של מצות ההדלקה באנפי נפשה לא מהני הדלקתו מידי כיון דלהא הרי בעינן דין ערבות, ואולי י"ל דכיון דרמי עליה כבר דין חיוב הדלקה מחמת חובת פרסומי ניסא תו מצי נמי להוציאה ידי חיוב ההדלקה בעצמותה וכן לענין חובת קריאת המגילה, וכעין מ"ש הצל"ח בברכות דף כ: לענין איש ואשה, עיי"ה ויל"ע בזה.

+ואמנם בגוף יסודו של האג"מ דבחנוכה ובמגילה תרתי חיובי איכא, חיוב הדלקה אף ללא פרסותי ניסא, וחיוב פרסום הנס, כבר הארכתי טובא לדון בדבריו שלענ"ד לא נהירין לי כלל וברור דחד מצוה הויא והדלקה ללא פרסום לאו מידי הוא, אלא דגם ביחיד נמי איכא פרסומי ניסא לדידיה וכמו בארבע כוסות והדברים

מבוארים להדיא בביה״ל סי׳ תרע״א, ועיין במג״א סי׳ תרע״ג ובשער הציון שם בשם בעל החמד משה והארכתי בזה בשו״ת שביבי אש או״ח ח״ד סי׳ ס״ד וס״ה.

והאיר ה׳ את עיני ומצאתי בס״ד להדיא כדברינו בספר המאורות שבת, הלכות חנוכה, שכתב שם: ״ואפילו אין עמו ישראל אחר צריך לעשות פרסומי ניסא לדידיה, שהרי מי שיש לו בית ועומד יחידי צריך נמי להדליק״, הרי מבואר להדיא בדברי חד מן קמאי דאף בהדלקת יחיד נמי אית ביה משום פרסומי ניסא וכדברינו בס״ד.

+**ובעיקר** דברי האג״מ לבאר הא דנקטו מגילה והלל נראה לדון בדבריו, דלענ״ד אין כל מקום לחדש חידוש עצום זה מכח הדיוק שדייק מדברי הגמרא, דנראה פשוט דהא דנקט מגילה והלל להורות דנהי דהיה מקום לומר דחובת קריאתן מוטלת על כל אחד ואחד והוי כעין מצוה שבגופו משום דהיא חובת הגוף להלל ולהודות וכיון שכן היה עלינו לומר דלא יתכן כלל להוציא אחרים במצוות אלו, קמ״ל דאף בהני מצוות נמי נאמר בהן הך דינא דיצא מוציא, אבל לא אתי למימר דקילא משאר ברכות המצווה ומצי להוציא אחרים אף ללא ערבות, כן היה נראה בפשיטות.

ואורו עיני בס״ד כשמצאתי כעין דברינו בדברי רבינו המאירי (שילהי פרק ד׳ דר״ה), דבתחילת דבריו כתב שם ד״ברכות תפילה וברכות שבח והודאה כולן הודאה וריצוי הן ומתוך כך אעפ״י שהן חובה אין אדם מוציא את חבירו מהן, ופירשו בתלמוד המערב: בדין הוא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו וכו׳״.

ובתר הכי הוסיף וכתב המאירי: ״הלל ומגילה ברכות חובה הן ואעפ״י שיצא מוציא, אעפ״י שאין דומות למטבע ברכות של שאר מצוות״, ומבואר להדיא בדברות קדשו דהברייתא אתא לאשמעינן דאפילו הני תרי חיובים דקריאת ההלל ודמגילה דאינן כשאר ברכות המצוה אלא הן בגדר של דברי שבח והודאה אפ״ה נאמר בהן גם כן הך דינא דיצא מוציא ולכן הוציאן מן הכלל ומנה אותן בפני עצמן וכנ״ל, והדברים מאירים ונכונים בס״ד. [ועיין במאירי (ברכות דף יד.) דמייתי יש מפרשים דסברי דבאמצע הלל אינו פוסק כלל, ״מפני שהוא שבח והודאה ודומה לתפילה ולא שינון כקריאת שמע״].

ויתירה מכך מצינו באמת בשו״ע (או״ח סי׳ תרפ״ט) דאי אפשר להוציא ידי קריאת המגילה לבקי אלא בעשרה, ואסברה לה במג״א שם משום דהוי כמו תפילה דבעינן עשרה בדוקא, יעוי״ש בדברי המ״ב סקט״ו מה שכתב בזה, אלמא דקריאת המגילה המגילה דמי לתפילה לענין עשרה ודו״ק.

הגאון רבי יום טוב זנגר שליט"א
מח"ס מעדני יו"ט

פניני הלכה בעניני חנוכה במשנת מרן בעל אילת השחר זצוק"ל

[א]

האם קטן שנהיה בר מצוה בליל חנוכה ידליק הנרות בשקיעה או אחרי צאה"כ

נחלקו הפוסקים אם קטן שנהיה בר מצוה, ידליק נרות חנוכה בליל הבר מצוה בשקיעת החמה כמנהג משפחתו, או אחרי צאה"כ שאז יהיה גדול.

לכאורה יש לסמוך על ד' סניפים להתיר לו להדליק לכתחילה משקיעת החמה כמנהג משפחתו. א. הרבה פוסקים ס"ל דקטן שמקיים מצוה בקטנותו פוטר חיובו לכשיגדל כגון בתפלה, וקידוש בתוס' שבת, וברכה"ת ביום הבר מצוה, וכיון דקיי"ל דמעיקר הדין יכול לפטור חיובו במצוה דאורייתא כמו קידוש וברכה"ת, כש"כ בנר חנוכה שאינה אלא מצוה דרבנן. יש לציין שהח"א (הל' שבת כלל ו' סי' ג') כ' דיש לחלק בין היכא שהגברא מברך לעצמו, להיכא שמברך להוציא אחרים, דאם הוא מברך כדי להוציא את עצמו, אע"פ שעדיין לא הגיע זמן חיובו דאורייתא, מ"מ יוצא בו, דסוף סוף הוא בעצמו בירך. אבל אם מברך כדי להוציא אחרים, כיון שהוא בעצמו אינו חייב מה"ת, היאך יצאו אחרים שחיובם מה"ת אם הם בעצמם אינם מברכים. ולכן בקטן שהוא בעצמו אינו חייב בברהמ"ז אינו יכול לברך עבור גדול, משא"כ אם הקטן עושה קידוש בזמן תוס' שבת, שמקדש עבור עצמו, שפיר יי"ח. והביא ראייה לחידושו מהא דסי' תרמ"א, דמי שבירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה, שוב א"צ לברך זמן על היו"ט עצמו (ע"ש בבה"ל ד"ה אלא מחלוקת הראשונים בזה, ולמסקנא הביא פסק הבכורי יעקב דספק ברכות להקל) אע"פ שבזמן שבירך לא הגיע הזמן עדיין.

ב. כיון דמיירי בבין השמשות, אפשר כבר נחשב כלילה והוא גדול, כעין המבואר בהל' ספה"ע (סי' תפ"ט ס"ג) במי שספר ספה"ע בבין השמשות די"א שיי"ח בדיעבד.

ג. השו"ע (סי' תרע"ה ס"ג) הביא ב' דעות אם קטן שהגיע לחינוך יכול להדליק נרות חנוכה עבור אחרים, והשיטה השניה שהיא שיטת בעל העיטור ס"ל דשפיר מדליק עבור

אחרים, ואמנם המ״ב שם (סקי״ג) הביא שבהל׳ מגילה משמע דלמעשה אין לסמוך שהקטן ידליק להוציא גדולים בהדלקתו, אבל המ״ב בעצמו בהל׳ מגילה (סי׳ תרפ״ט סק״ו) כתב דבמקום הדחק יש להקל ע״ש, והפמ״ג (סי׳ תרפ״ט א״א סק״ד) כתב דהכא קיי״ל כשיטת בעל העיטור כיון שאינו בא לחלוק על הדעה הראשונה בשו״ע שבעצם היא גמ׳ מפורשת בשבת (כ״ג.), אלא בא לומר שהגמ׳ מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך, ולכן כשהגיע לחינוך בודאי יכול להוציא אפילו הגדול.

ד. תוס׳ בקידושין (ע״ט: ד״ה מי) ובנדה (ב: ד״ה השתא) כ׳ שהרגילות הוא שנער בר מצוה אינו מביא סימני גדלות בלילה שנהיה בר מצוה אלא רק למחרת בבוקר, וא״כ בלילה לא נשתנה מצבו ממה שהיה כשהדליק בשקיעה.

אבל עדיין יש מקום לדון טובא אם הקטן הזה שמדליק לפני צאה״כ יי״ח בזה גם לכשיגדל, דאפשר נר חנוכה שונה מכל המצוות. הרמ״א (סי׳ תרע״ה ס״ג) כ׳ דלדידן שכל אחד מבני הבית מדליק בפנ״ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג״כ, אבל הבה״ל הביא שהמ״א כ׳ בשם השלטי גיבורים דגם לפי מנהגינו שכל אחד ואחד מדליק, בכל זאת קטנים פטורים משום דחינוך הוא דווקא בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, משא״כ הכא דאפילו גדול שהוא מבני הבית ואינו בעה״ב אינו חייב להדליק בעצמו אלא משום הידור מצוה, ממילא אין בזה חיוב לחנך הקטן, וכ״כ במ״ב (סי׳ תרע״ז סקי״ג), ומשמע דס״ל דא״צ לחנך הקטן להדליק בפנ״ע אא״כ יש לו בית בפנ״ע. לפ״ז צריך להבין למה הקטן מדליק ומברך בקטנותו, דהרי אין מצוה לחנכו בהידור מצוה. אמנם במקום אחר כ׳ המ״ב (סי׳ תרע״ה סקי״ד) דגם אם מדליק משום חינוך, די לו בנר אחד כל לילה לכו״ע.

מחלוקת הפוסקים אם מברכים על הידור מצוה

והנה נחלקו האחרונים בדין הדלקת בני הבית משום מצות הידור, דבשו״ת רע״א (מהדו״ת ס׳ י״ג) דן במי ששכח לברך לפני שהדליק הנרות חנוכה ונזכר רק אחרי שכבר התחיל להדליק, ונקט דאין מברכין על הידור מצוה, והקשה לפ״ז היאך בני הבית מדליקין ומברכין אחרי שבעה״ב כבר הדליק, ותי׳ דבני הבית מכוונים שלא לצאת בהדלקת הבעה״ב, וממילא הם מחוייבים להדליק מדינא ולא רק מהידור בעלמא, ויכולים לברך על הדלקתם אפילו לפי השיטות הסוברות דאין מברכים על הידור מצוה. אבל י״א דבני הבית יי״ח בהדלקת בעה״ב, והדלקתן היא רק משום הידור, וס״ל דמברכין גם על הדלקה שהיא רק משום הידור. לפ״ז לשיטת החולקים על רע״א, אם הדלקת הקטן היא רק משום הידור דהרי יי״ח בהדלקת בעה״ב, והרי לפי המ״א אין חיוב לחנך קטן בהידור מצוה, א״כ הדלקת הקטן אינה משום

עיקר הדין (דהרי יי"ח בהדלקת אביו), וגם לא משום הידור, ומהיכ"ת שהדלקה זו בערב יום הבר מצוה שלו יפטור חיובו בלילה שיתחייב במצות הדלקה מן הדין.

בשלמי תודה (חנוכה סי' ה' אות ב' ד"ה אלא – עמוד מ"ט) כתב דעכצ"ל כיון שקטנים מברכים, מוכח דקיי"ל כשיטת הרמ"א שתקנו חינוך למצות מהדרין, או דקיי"ל כשיטת רע"א דבני הבית המדליקים אינם יי"ח בהדלקת בעה"ב, ולכן כיון שהם יוצאים עיקר חיובם בהדלקת עצמם ממילא יכולים לברך.

אבל לפ"ז נ"מ טובא בנד"ד בהדלקת הקטן בערב יום הבר מצוה שלו, דלשיטת רע"א שבני הבית אינם רוצים לצאת ידי חובתם בהדלקת בעה"ב אלא בהדלקת עצמן, א"כ הדלקת הקטן אינה רק מדין מהדרין אלא מעיקר דין חינוך דילי' (ע' סי' תרע"ז ס"ב דקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק), ולפ"ז שפיר יי"ח בלילה לכשיגדל במה שהדליק מבעו"י. אבל אם נאמר שיי"ח בהדלקת אביו, ומה שהוא מדליק בקטנותו הוא לשיטת הרמ"א, דגם בקטנים יש מצוה לחנכם בהידור מצוה, א"כ כיון שהמ"א חולק ע"ז, וס"ל דאין מצוה לחנך קטן בהידור מצוה, אמר מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל (שלמי תודה שם עמוד נ') דבודאי עדיף שהקטן הזה ידליק בלילה כשנהי' בר מצוה, כשלושים וחמש דקות אחרי השקיעה, ואז יי"ח הידור מצוה לכו"ע (וכן שיטת מרן בעל שבט הלוי זצ"ל - קונטרס מבית לוי קובץ י' עמוד ז' - ומרן הגריש"א זצ"ל - פניני חנוכה עמוד מ"ז - אלא שהוסיף שם דיכוון בלילה זה שלא לצאת בהדלקת אביו אלא בהדלקה שידליק בעצמו לאחר צאה"כ), אבל מאידך גיסא מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה פט"ז סי"ד) ס"ל שידליק מיד עם התחלת הזמן, וא"צ להמתין עד צאה"כ, ואם הוא לילה הראשון של חנוכה, גם יכול לברך שהחיינו אז אע"פ שעדיין לא הגדיל.

[ב]

הדלקת נרות חנוכה כשהבעל מתארח אצל הוריו ואשתו היולדת נמצאת בבית החולים

אם הבעל ואשתו אינם בביתם, כגון שהיולדת נמצאת בביה"ח והבעל עם הילדים נמצאים אצל ההורים, כשהבעל מדליק את הנרות במקום שהוא נמצא, נחלקו הפוסקים אם אשתו יי"ח בהדלקתו, די"א שחייבת להדליק במקומה מעיקר הדין, משום שאינה יי"ח בהדלקת בעלה אא"כ הוא מדליק בביתם (מרן הגריש"א זצ"ל בפניני חנוכה עמוד קי"ח, ומרן הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה פי"ג סקי"ג, ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בשלמי תודה עמוד קפ"ג), ובלקט יושר (עמוד 152) כתב וז"ל ופעמים שאיש ואשתו חייבים

בנר חנוכה, כגון שאין להם בית מיוחד, ואין שניהם יחד עכ״ל.

אבל מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל (שלמי תודה שם) ס״ל שאשתו יי״ח מדין אשתו כגופו, כיון שנטפלת לבעלה בכל מקום שידליק, גם אם אינו מדליק בביתם, משא״כ אם האשה תדליק במקומה שאינה מוציאה את בעלה בהדלקתה, אא״כ מדליקה בביתם (וכן פסק מרן בעל שבט הלוי זצ״ל).

[ג]

טעה בר״ח טבת והתחיל לקרא הקריאה של חנוכה

כ׳ הרמ״א (סי׳ תרפ״ד ס״ג) אם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה, צריך להפסיק לקרות בשל ר״ח, והמ״ב (סקי״ז) הביא שהט״ז (סק״ד) כתב דהאי פסקא לאו דסמכא הוא, וא״צ להפסיק, אלא קורא כהן בשל חנוכה, ואח״כ יקרא לאחרים בשל ר״ח.

שיטת הט״ז ורוב אחרונים שיסיים קרה״ת של חנוכה ואח״כ יעלו ג׳ בקרה״ת של ר״ח

הט״ז הביא שמקור דברי הרמ״א הוא באבודרהם, ושם כ׳ אע״פ דבעלמא אין מעבירין על המצוות, ואם התחיל במצוה אחת לא יפסיק, מ״מ בהני מצוות האמורות על הסדר, הסדר מעכב בהן, דהרי בהקדים תפילין של ראש לתפילין של יד, צריך להניחן כסדר מצותן. אבל הט״ז תמה טובא על האבודרהם, וכתב שדבריו תמוהין הפלא ופלא, ועוד שהגמ׳ שהוא מביא לענין תפילין ליתא בשום דוכתא בתלמוד, ועוד דאדרבה, ממש״כ הב״י (סי׳ כ״ה) שאם פגע תחילה בתפילין של ראש צריך להעביר עליה ולהקדים להניח תפילין של יד, משמע שאם כבר הניח תפילין של ראש, יניח תפילין של יד ויי״ח (וכן פסק המ״ב שם סי׳ כ״ה סקכ״ב ובה״ל ד״ה פגע, דלא כדברי האבודרהם), וא״כ ה״ה בחנוכה, אע״פ שעבר על הדין של תדיר קודם, מ״מ יסיים הקריאה של חנוכה לכהן, ואח״כ יקרא של ר״ח ויי״ח.

והנה בט״ז מבואר דאפילו אם עדיין לא התחילו לקרות בשל חנוכה, אלא שהכהן כבר התחיל לברך, ג״כ א״צ להפסיק, והכי מבואר גם במ״א בהל׳ קרה״ת (סי׳ ק״מ סוסק״ד), והסביר דהיינו כדי שלא לגרום ברכה לבטלה, וכן פסקו החי״א (כלל קנ״ד סמ״א) וקיצור שו״ע (סי׳ קל״ט סכ״ד).

אם קראו קרה״ת של חנוכה לכהן בר״ח טבת וכבר בירך ברכה אחרונה, יעלו עוד שנים בשל חנוכה

בשו״ת חלקת יעקב (ח״א סי׳ ק׳ – ובנדמ״ח או״ח סי׳ רכ״ט) דן במעשה שהיה שקראו חלק מהקריאה של חנוכה לכהן, ורק אחרי שבירך הברכה אחרי הקריאה נזכרו הציבור שטעו בסדר הקריאה, והכריע שם שעוד

שנים יעלו לקריאה של חנוכה, והרביעי יקרא בשל ר"ח, והסביר שכל האחרונים פסקו כמו הט"ז שא"צ להפסיק הקריאה, וא"כ כיון שרק קראו עד "מלאה קטורת", ובלא"ה יצטרך עוד אחד לעלות לקריאת חנוכה כדי לגמור הקריאה, א"כ עדיף יותר ששלשה יעלו לקריאת חנוכה ואחד בקריאת ר"ח, משום שבמגילה (כ"ט:) יש מ"ד דס"ל דהכי צריך לקרא לכתחילה, וזה עדיף מלקרא תרי גברי בחד ס"ת ועוד תרי גברי בס"ת השני, דאין שום מ"ד בגמ' דס"ל הכי, ומסתבר לומר שבנידון זה גם הרמ"א יודה, דקשה לומר שהרמ"א ס"ל שאחרי שהכהן כבר קרא ובירך הברכה השניה, בדיעבד לא יצא מדין תדיר, וכמו שהוכיח הט"ז מכמה מקומות, אלא שהרמ"א ס"ל דכל זמן שלא קרא חובת היום הוא עדיין בגדר של לכתחילה, ולכן פסק שיפסיק, אבל אחרי שכבר קרא ובירך, גם הרמ"א יודה.

האם מעלת העוסק במצוה דוחה מעלת תדיר

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל הקשה, שלכאורה יש להביא ראיי' אחרת לשיטת הט"ז שלא יפסיק הקריאה, דהא קיי"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וא"כ כיון שהוא עסוק בקריאה של חנוכה שאינה תדירה, מהיכ"ת שיפסיק כדי לקיים הקריאה של ר"ח שהיא תדירה, והוסיף דמצות קרה"ת זו היא מצוה בפני עצמה, ואינה המצוה הכללית של קריאת התורה (אילת השחר על זבחים צ"א. ד"ה וילע"ע – ח"ד עמוד קפ"ז).

טעה בברהמ"ז בר"ח שחל בשבת והקדים יעלה ויבא לפני רצה

יש לציין שהערת רבינו זצ"ל נ"מ טובא לדינא בכמה שאלות, כגון במי שטעה בברהמ"ז בר"ח שחל בשבת, והתחיל לומר יעלה ויבא לפני רצה, שחידש השאגת אריה (סי' כ') שצריך להפסיק יעלה ויבא ולומר רצה מדין תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, אבל בספר יהושע (סי' רמ"ד) פסק שימשיך ביעלה ויבא כיון שהוא עסוק במצוה, אע"פ שמדין תדיר היה צריך להקדים רצה, וכן פסקו רוב האחרונים (ע' מש"כ בזה במעדני יו"ט ח"א סי' כ"א).

אמנם יש מקום לחלק בין הסוגי' של קרה"ת בר"ח טבת והשאלה של יעו"י ורצה בברהמ"ז בר"ח שחל בשבת, דהרי בשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' ה') דחה חידושו של השאג"א מכמה טעמים, ובסו"ד (ד"ה ואיידי) גם העיר שהוא עוסק במצוה של יעו"י, אבל כתב דיש לחלק בין אם עוסק בב' מצוות, כגון מוסף ומנחה, או בפה"ג וקדושת היום, דהתם יש לדון מה יעשה אם הקדים המצוה השניה שלא כדין, אבל במצות ברהמ"ז שהיא מצוה אחת, אלא שרבותינו תקנו שצריך להזכיר בה ב' דברים (שבת ור"ח), בזה קיל טפי, ולא שייך לומר שיחזור אם הזכיר ר"ח

קודם, וסיים "כן נראה לי לאמת אע"פ שאין לי ראיי' מהגמרא". הרי מבואר מדבריו דאין להביא ראיי' מברהמ"ז בר"ח שחל בשבת שעוסק במצוה דוחה מעלת תדיר, ודלא כמש"כ בספר יהושע. ובכל זאת הערת רבינו זצ"ל בכל דיני תדיר עדיין קיימת.

רע"א בזבחים (נ"א .) הביא שהקרבן נתנאל (סוף מגילה) ג"כ חולק על הרמ"א וס"ל שלא יפסיק הקריאה, משום שאין מעבירין על המצוות חמיר טפי מהדין של תדיר (וע' אבי עזרי מהדורא תליתאי הל' תפלה מש"כ ליישב קושיית הקרבן נתנאל). יש לציין ד"אין מעבירין על המצוות" ו"העוסק במצוה פטור מן המצוה" הם שני כללים שונים, כמבואר בפהמ"ש להרמב"ם (אבות פ"ב מ"א).

[ד]

הידור מצוה בנר חנוכה

מצוה יחידה שמברכים על הידור מצוה

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל העיר שהמצוה היחידה שמצאנו שמברכים על ההידור, היא מצות הדלקת נרות חנוכה, דהרי מי שבירך על אתרוג, ובא לפניו אתרוג יותר מהודר, אינו מברך שנית, ואילו בנרות חנוכה, אע"פ שאביו כבר הדליק הנרות בבית, מ"מ הבן ג"כ מדליק משום הידור מצוה ומברך, ואמנם בשו"ת רע"א (מהדו"ת סי' י"ג ד"ה אך לענין) דן בזה וכתב שהבנים מכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, בכל זאת בדרך כלל קיי"ל דאין לעשות כן משום שגורם ברכה מיותרת. ובכל זאת בנר חנוכה היא מצוה (אילת השחר שבת כ"א: תוד"ה והמהדרין). יש לציין שהמ"ב (סי' תרע"ו סק"ד) הביא האי תשובה של רע"א (אם מברכין על הידור מצוה), אבל בכל הל' חנוכה לא הביא שרע"א כתב שם שהבנים יכוונו שלא לצאת בהדלקת אביהם, כדי שיוכלו לברך על הדלקתם.

עשיית מצוה שנית בהידור אחרי שכבר קיימה פעם אחת ויי"ח

להלכה קיי"ל שאם כבר קיים מצוה, תו אינו יכול לקיימה עוד פעם בהידור, וכמו שמפורסם בשם מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל במי שהיו לו שני אתרוגים, האחד ודאי אינו מורכב אבל אינו מהודר, והשני מהודר ביופיו אבל הוא ספק מורכב, דיקדים ליטול הספק מורכב, משום שאם יברך ויטול האתרוג שאינו מורכב ואינו מהודר, כבר יי"ח ותו לא שייך לקיים המצוה בהידור.

אמנם כבר האריכו האחרונים להקשות על יסוד זה, דהרי בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קל"ה ד"ה ועיין) כ' דמי שבירך על אתרוג שאינו מן המובחר, ושוב נזדמן לו מן המובחר, ודאי מצוה שיחזור ויטלנו. וכן מבואר בלח"מ (הל' עבודת יוהכ"פ פ"ה ה"א בסו"ד) אם שינה סדר זריקת הדם

ביוהכ"פ בקדשי הקדשים, והקדים דם השעיר לפני דם הפר, אע"פ שיצא בדיעבד, כיון שיכול לחזור ולהזות, יעשה כן וכמבואר ברמב"ם שם. וכן מבואר בשו"ת הריב"ש (סי' פ"ב) בשם הראב"ד, שהמקדש אשה ע"י שליח, צריך לחזור ולקדשה אח"כ עוד פעם משום שמצוה בו יותר מבשלוחו, והק' עליו הריב"ש דלא שייך לומר הכי בדבר שכבר נעשה (וע"ע ברמ"א אהע"ז סי' ל"ד ס"ג, ושו"ע שם סי' ל"ו ס"ו), וע"ע בזה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' ק"ס) באריכות.

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דן לגבי ההידור בנר חנוכה, אם היה בידו רק נר אחד, והדליקו ונכבה, דקיי"ל כבתה אינו זקוק לה, והביאו לו עוד כמה נרות כמנין ההידור של אותו יום, דלשיטת מרן הגר"ח הלוי זצ"ל י"ל כיון שכבר קיים עיקר המצוה בנר אחד, תו לא שייך לקיים את ההידור לבד. אבל מרן זצ"ל אמר דאפשר יש לחלק, דבהידור של נר חנוכה, אם הוא יוסיף עוד נרות, יקיים בזה לא רק ההידור אלא גם תוספת במצוה משום הפירסומי ניסא, משא"כ באתרוג, אם יטול אתרוג אחר שהוא מהודר, הוא רק ירויח ההידור בלי המצוה (אעלה בתמר מתורת בריסק עמוד כ"ז).

[ה]

האם נר שבת בכל חדר קודמת לנר חנוכה

שנינו בשבת (כ"ג:) שנר ביתו עדיף משום שלום בית, ופרש"י שבני ביתו מצטערין לישב בחושך, וכ' המ"ב בהל' שבת (סי' רס"ג סקי"ד) בשם המ"א שאם יש לו נר אחד בשבת סגי. לפ"ז הסתפק מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, מה הדין במי שיש לו כמה חדרים בביתו, דהרי כ' המ"ב (שם סק"ב) בשם המ"א דהדלקת הנר צריכה להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת כדי שלא יכשל בעץ או באבן, אע"פ שאינו אוכל שם, ולפ"ז הסתפק מרן זצ"ל האם הדלקת נר אחד בכל חדר משום שבת, כדי שלא יכשל בעץ ובאבן, יש לה דין קדימה לנר חנוכה, או שמא הדין קדימה הוא רק נר אחד במקום אכילתו לכבוד שבת, ואם יש לו יותר נרות ידליק נר חנוכה.

המ"ב בהל' חנוכה (סי' תרע"ח סק"ב) כ' בשם המ"א, דבזה"ז שמדליקין נרות חנוכה בפנים, יש להקדים נר חנוכה לפני נר שבת, משום שהאור של הנרות חנוכה יאירו לו בבית (ואע"פ שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה, הוי כשעת הסכנה שמדליק על שלחנו), ואינו צריך להעצים עיניו, וממילא לא ישב בחושך, ושוב אין חסרון בשלום בית (אילת השחר שבת כ"ג: ד"ה נר ביתו).

אבל למעשה המ״ב (שם) כ׳ שרוב האחרונים הסכימו שאין נ״מ בין זמן הגמרא לזמננו, וא״כ לפי דבריו בכל אופן יש להקדים נר שבת, ונראה דהיינו אפילו אם מדליק נר בכל חדר כשיש צורך בכך. אבל יש לציין שבשו״ת שבט הלוי (ח״ג סי׳ כ״ד) כ׳ שאם יש כבר אור המאיר את חדרי הבית (כגון אור החשמל בזה״ז), ואין חשש שיכשלו בעץ ובאבן, שוב אין חיוב להדליק נר מיוחד בכל חדר לכבוד שבת, דהרי כבר קיימו מצות הדלקת נרות שבת במקום אכילה.

[ו]

האם שייך להדליק נר אחד למצות נר חנוכה וגם למצות נר שבת

בערב ש״ק מדליקין נרות שבת ונרות חנוכה לפני קבלת שבת, ולפ״ז הסתפק מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל מה הדין במי שיש לו רק נר אחד, ונפסק להלכה שנר שבת עדיף, דלכאורה יש לו עצה להדליק נר אחד לשניהם, דהרי מותר להשתמש לאור נר חנוכה אחרי שבער חצי שעה (ע׳ מ״ב סי׳ תער״ב סק״ח דאע״פ שמעיקר הדין מותר להשתמש לאורה אחרי שעבר הזמן, מ״מ יש מחמירין שבעוד הנרות דולקות אין להשתמש לאורן משום הרואה שלא ידע לחלק בין תוך זמן שיעורו לאחר זה הזמן), וא״כ יחשוב שתחילת ההבערה תהיה לנר חנוכה, ומה שיבער אח״כ תהיה לנר שבת. ותי׳ דכיון שבשעת ההדלקה אינו מקיים מצות הדלקת נרות שבת, הוא יפסיד את הברכה על הנרות של שבת, דכיון שאינו יכול לברך בשעת הדלקת הנר (דהרי הוא מדליק לשם נר חנוכה), אע״פ שאח״כ יתקיים המצוה מאליה, מ״מ א״א לברך עליה כמבואר בט״ז בהל׳ פדיון הבן (יו״ד סי׳ ש״ה סקי״ג), דמי שנותן כסף לכהן לפדיון בנו לפני שלושים יום אינו יכול לברך, דבשעה שנותן לו הכסף עדיין אינו מקיים המצוה, ואח״כ בתום שלושים יום אינו יכול לברך, משום שהמצוה נעשית מאליה בלי שום מעשה דידיה. לפ״ז גם בנר זו, כיון שבהתחלה אינו מדליקה לנר שבת אלא לנר חנוכה, אינו יכול לברך עליה ״להדליק נר של שבת״, כמו מי שמקדש אשה לאחר שלושים שאינו יכול לברך בשעת הקידושין (אילת השחר שבת כ״ג: ד״ה נר ביתו עדיף וכו׳).

[ז]

אכסניא שהשתתף בפרוטה והנר נכבה אחרי כמה רגעים

מעשה שהיה באכסנאי שהשתתף בפרוטה בנרות חנוכה, אבל הבעה״ב היה קפדן, ואמר לאכסנאי שמקנה לו שותפות אך ורק בשמן שידלק, ואילו השמן שישאר אח״כ הוא שלי, ואין לך שום שותפות בו, ולמעשה הנר דלק כמה רגעים וכבה מיד, וקיי״ל כבתה אין זקוק לה, ונמצא שהשותפות רק היתה במעט השמן שדלק כמה

רגעים, ונסתפקו אם האכסנאי יי"ח, דעכשיו נתברר שחלקו בשותפות היה בשמן שדלק כמה רגעים, וכיון דבדרבנן יש ברירה, אם היה מפרש לו מתחילה שמקנה לו שותפות רק על כמות שמן כזה, כיון שהוא פחות משיעור זמן המצוה, לא יי"ח, או שמא נאמר דבזמן שהדליק את הנר היתה ראויה לבעור לחצי שעה, וממילא היה לו שותפות בנר שיכלה לבעור חצי שעה, ושפיר יי"ח.

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר דמסתבר לומר שלא יי"ח וצריך לחזור ולהדליק, אבל לא יברך, והסביר דבשבת (כ"א:) איכא תרי לישנא בגמ' ושני הסברים למה הזמן של נרות חנוכה הוא רק עד שתכלה רגל מן השוק, או משום שאם עדיין לא הדליק יכול עדיין להדליק, א"נ משום שיעורא, והסביר תוס' שהנ"מ בין הני תרי טעמי הוא, דלפי ההסבר הראשון לא נאמר דין שיעור בשמן משא"כ לפי ההסבר השני, ולהלכה אנחנו מחמירין כשני ההסברים, ולכן נפסק בשו"ע (סי' תרע"ה ס"ב) שיתן שמן בנר כדי שיבער כדי השיעור, ואם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן כדי השיעור, לא יי"ח, וצריך לכבותה ולהוסיף בו שמן כשיעור, ולחזור ולהדליקה. אבל המ"ב (סק"ח) כ' בשם החמד משה ונשמת אדם שלא יברך שנית (דלא כפר"ח שפסק שיברך שנית), והיינו כדי לחוש לשיטה שלא נאמר שיעור בנרות חנוכה. לפ"ז בנד"ד פסק מרן זצ"ל שיחזור וידליק הנרות, ואע"פ שלא היה לו שותפות בשיעור שמן של חצי שעה, מ"מ לא יברך (שלמי תודה עמוד קצ"ג).

[ח]

בירך על הדלקת נרות חנוכה במוצש"ק ונזכר ששכח להבדיל בתפילתו

מעשה שהיה בגבאי ביהכנ"ס, שזכותו להדליק הנרות חנוכה כל לילה, ובמוצש"ק אחרי שבירך "להדליק נר של חנוכה" ו"שעשה נסים", כשהחזיק השמש בידו, לפני שהדליק את הנרות, נזכר ששכח לומר "אתה חוננתנו" בתפילתו, וכיון שאסור לו לעשות מלאכה עד שיבדיל, הסתפק מה עליו לעשות. כעין שאלה זו יש להסתפק כשחל יו"ט במוצש"ק, והאשה בירכה על הנרות יו"ט, ולפני הדלקתן נזכרה ששכחה להבדיל באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".

מקום הספק הוא, דמצד אחד אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל, ומאידך גיסא אם יבדיל ויאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", אפשר זה נחשב כהפסק בין ברכותיו והדלקת הנרות, ויצטרך לברך שנית על הנרות, ונמצא שבירך שתי ברכות לבטלה, אמנם כיון דלכמה ראשונים חומר ברכה לבטלה הוא איסור דאורייתא, א"כ אפשר עדיף שידליק הנרות ויעבור על

האיסור של עשיית מלאכה לפני הבדלה. אבל אפשר עצה זו גרע טפי, דהרי נפסק בשו״ע (סי׳ רצ״ד ס״א) שאם שכח להבדיל בתפלה ואכל לפני הבדלה, קונסים אותו וחייב להתפלל שמו״ע שנית, וא״כ כיון דלכמה פוסקים קונסים אותו גם אם עשה מלאכה לפני הבדלה באופן כזה שלא הבדיל בתפלתו (אמנם להלכה לא קיי״ל הכי), הרי אם יצטרך להתפלל כל השמו״ע שנית, עדיף טפי שיבדיל לפני שידליק את הנרות ואז יגרום רק לשני ברכות לבטלה ולא לכל שמו״ע לבטלה, או שמא י״ל, כיון שחז״ל קנסו אותו להתפלל שנית, א״א לומר שתפלתו הראשונה היתה לבטלה, וכמו״כ י״ל שתפילתו השניה ג״כ אינה לבטלה כיון שהיא מתקנת חז״ל.

האם יבקש מחבירו לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ויי״ח מדין שומע כעונה

והנה לכאורה יכול להרהר הבדלה בלבו, אבל כיון דמעיקר הדין קיי״ל שהרהור לאו כדיבור דמי, יע״ץ מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל שיסמן לאחד מהקהל לומר ״ברוך המבדיל בין קודש לחול״, ויי״ח הבדלה מדין שומע כעונה (הובא במעדני כהן ח״ד סוסי׳ י״ח), ויש לציין דהכי מבואר בשו״ע הרב (סי׳ רצ״ט סי״ח) ובבה״ט (שם סקי״ב), שאם אשה אינה יודעת לומר המבדיל, תשמע מאחרים (וע״ע אריכות גדולה בזה בשערי זבולון ח״ט על הל׳ חנוכה סי׳ ל״ד).

האם שייך שומע כעונה באופן שאסור לשומע לענות בעצמו

אבל לכאורה יש מקום להסתפק בעצה זו, דאפשר בנד״ד שאינו יכול להפסיק בעצמו לומר ״ברוך המבדיל בין קודש לחול״ כיון שכבר בירך על הנרות חנוכה, שוב אינו יוצא בשומע כעונה, כעין המבואר במ״ב (סי׳ ע״ה סקכ״ט – וע״ע בבה״ל ריש סי׳ ע״ד בהקדמת הפמ״ג שם) דמי שהוא ערום ושומע ברכה מחבירו אינו יי״ח, דלא שייך שומע כעונה כשהוא בעצמו אינו יכול לענות (נראה שמקור המ״ב הוא במ״א סי׳ פ״ה סק״ב, וצע״ק לפי מה שכתב בבה״ל סוסי׳ ק״ד דיש להסתפק אם אדם יי״ח כשהוא צריך לנקביו בשעה שחבירו מוציאו בתפילתו, דאע״ג דקיי״ל דשומע כעונה, אבל אפשר יש להקל כיון שאינו כדיבור ממש). אמנם הלחם ושמלה (יו״ד סי׳ ר׳ סק״ג) כ׳ דהאיסור של שומע כעונה בכה״ג הוא דווקא כשעיניו רואות את הערוה, אבל אם לבו רואה את הערוה יש להקל כיון דהוי תרי דרבנן, דשומע כעונה בראיית ערוה הוא רק איסור דרבנן, והאיסור של דבר שבקדושה כשלבו רואה את הערוה הוא רק מדרבנן, אבל הפמ״ג (סי׳ ע״ד משב״ז סק״א) החמיר גם בכה״ג, וכן פסק מרן הגרשז״א זצ״ל (הובא באשי ישראל פנ״ה הערה קכ״ד). וכבר הקשה הברכת אברהם (סוכה ל״ח: אות ה׳) על המ״ב, דמאי שנא ממי ששומע קדיש או קדושה באמצע שמו״ע שאסור לו

להפסיק, ובכל זאת קיי"ל דשומע כעונה. יש שרצו ליישב שיטת המ"ב, דכששומע ברכה לכתחילה צריך לענות אמן, ואז הרי זה כאילו מברך בעצמו, וזה אסור כשהוא ערום, משא"כ בקדיש וקדושה באמצע שמו"ע שאינו צריך לענות כלל, אבל יש להסתפק טובא אם אכן זו היא כוונת המ"ב.

אמנם השאג"א (סי' ו' ד"ה אף על פי) הביא שהשבלי הלקט (סוף שבולת כ') כ' בשם ר' אברהם ב"ר שלמה זצ"ל דשומע כעונה שייך רק במקום שיכול לענות בעצמו כהאי סוגי' דסוכה (ל"ח:), אבל העומד בתפילתו ואינו יכול לענות, אינו יוצא בשמיעה גרידא, כשיטת ר' זירא ביבמות (ק"ד:) כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, וכיון שאינו יכול להפסיק אינו יכול לצאת מדין שומע כעונה, והכי מבואר גם בריטב"א ור"ן בסוכה (וז"ל הריטב"א שם בד"ה הוא אומר – אם אינו ראוי לענות, כגון שאינו נקי או שמתפלל ואינו רשאי להפסיק, אינו יוצא בשמיעה, ולפיכך אמרו בברכות כ"א: במי שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, שאם אינו יכול להתחיל ולגמור תפלתו עד שלא יגיע ש"צ לקדושה, לא יתחיל, כדי שיאמר קדושה עם הצבור, ולא סגי ליה שישתוק בתוך תפלתו, מכיון שאינו רשאי לענות עכ"ל), אבל השאג"א דחה חידוש זה, דכיון שיכול לצאת לכתחילה בשומע כעונה באמצע שמו"ע כמבואר ברש"י ותוס' בסוכה (שם) בשם הבה"ג, ובתוס' בברכות (כ"א:) בשם הר"י ור"ת, שוב לא שייך חסרון של כל הראוי לבילה וכו', ואפילו באלם שאינו יכול לדבר ולא שייך אצלו שיהיה בגדר עונה, בכל זאת שייך הסברא של שומע כעונה. אבל השאג"א העיר, שהראשונים שחולקים על ר' אברהם ב"ר שלמה ודעימי', ס"ל דבעצם מי שהוא באמצע התפלה ראוי לענות אלא דאריה הוא דרביע עליה מחמת האיסור להפסיק, ולכן לדידהו שפיר ראוי לבילה, משא"כ באלם שאינו יכול לענות בפועל, אבל למסקנא גם השאג"א מסיק שאלם יי"ח בשומע כעונה (וע"ע בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' נ"ט מש"כ בשיטת הני ראשנים ובדברי השאג"א).

ולהלכה נראה שאם בירך על הדלקת נרות חנוכה בביהכנ"ס במוצש"ק חנוכה, ולפני שהדליק הנרות נזכר ששכח להבדיל בתפילתו, יכבד אחד מהמתפללים ששמע ברכתו להדליק במקומו, או שיסמן לאחד מהמתפללים לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" וי"ח מדין שומע כעונה, או שיהרהר הבדלה בלבו, ואז ידליק בעצמו.

כמו"כ אשה שבירכה על הנרות כשחל יו"ט במוצש"ק, ולפני הדלקתן נזכרה ששכחה להבדיל באמירת "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", אם היא

לבד בבית ואינה יכולה להעזר ע״י אחר, תהרהר הבדלה בלבה ותדליק הנרות.

[ט]

מי שיש לו נרות בצמצום

כ׳ המ״ב (סי׳ תרע״א סק״ה) דמי שיש לו נרות חנוכה בצמצום, ידליק נר אחד בכל יום, ולא יהיה מן מהדרין, כדי שישאר לו נר אחד לכל יום לשאר הימים של חנוכה.

מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל העיר מדוע לא יהיה מן המהדרין היום, וידליק עכשיו כל מה שצריך, ואם משום שלא ישאר לו נרות לשאר הלילות, א״צ לדאוג כלל, אלא יסמוך על ״בטחון״ שבודאי יזמין לו השי״ת את מה שיצטרך למחר. ואמר דאולי אה״נ מי שיש לו בטחון ידליק כל הנרות הנצרכות לאותו לילה, ומה שהפוסקים לא כ״כ, היינו לסתם אדם שאין לו כ״כ מידת הבטחון.

ואמנם הב״י (סי׳ תר״ע) תי׳ באחד מהתירוצים לקושייתו המפורסמת, שחילקו את השמן שמצאו לשמונה חלקים, והדליקו שמינית מהפך כל לילה, וקשה מדוע לא הדליקו הכל ביום הראשון, ולא ידאגו על שאר הימים, ויסמכו על בטחון שהשי״ת ימציא להם שמן טהור, ותי׳ מרן זצ״ל דמצוות של ציבור שאני, דבודאי א״א להסתמך על מדת הבטחון מאדם אחד למה שנוגע לשני, וכיון שמצות הדלקת המנורה בבית המקדש מוטלת על כל ישראל, א״א לסמוך בזה על בטחון (היכלא שי״ל ע״י קהלת בני תורה בהר נוף ירושלים - ח״ה עמוד ל״ח).

[י]

האם חייבים להטביל הכוסיות שמשתמש בהם להדלקת נרות חנוכה

מעשה שהיה כמה ימים לפני חנוכה, במי שקנה כוסיות קטנות המיועדות לשתיית יי״ש מתוצרת חו״ל, וכיון שהן היו חדשות, החליט להשתמש בהן לנרות חנוכה לשנה זו, ויש להסתפק אם חייבים להטביל הכוסות, דבשלמא אם היה קונה אותן אך ורק לנרות חנוכה, בודאי פטור מלהטבילן כיון שאינן כלי סעודה, אבל כאן שמתכוון לשתות מהן בעוד שנה, האם כבר עכשיו חייב להטבילן.

כ׳ בשו״ע (יו״ד סי׳ ק״כ ס״ח) הקונה סכין לחתוך בו קלף א״צ להטבילו, והסביר הש״ך (סקי״ז) דאע״פ שהוא מיוחד לסעודה, מ״מ כשנמלך לחתוך בו קלף א״צ טבילה. הדרכי תשובה (שם סקל״ט) הביא שמדייקים מלשון הש״ך דהאי קולא היא רק כשנמלך לחתוך בו קלף, אבל אם לא נמלך, ואדרבה הוא רוצה שישאר כלי סעודה, אסור להשתמש בו עראי גם כדי לחתוך בו קלף, ולפי דבריו גם בנד״ד צריך להטביל את הכוסיות לפני שמשתמש

בהן לנרות חנוכה, אמנם הדרכ"ת שם סיים "וצ"ע לדינא".

בשו"ת פרי אליהו (הגר"א זלאטניק זצ"ל, מו"צ בעדה חרדית ירושלים – ח"ג סי' כ"ה) פסק דכיון שאסור לשתות מהני כוסות, ממילא גם אסור להשתמש בהן להדלקת נרות חנוכה משום "הקריבהו נא לפחתך", משום המיאוס של טומאת העכו"ם בכוסיות שאינן טבולות, כעין המבואר במ"ב (סי' תרע"ג סק"ג) שאם עכבר נפל לתוך השמן הוא מאוס ופסול לנר חנוכה (אמנם המ"ב סי' קנ"ד סק"נ כ' בשם הפמ"ג שם משב"ז סק"י דהיינו דווקא אם השמן מאוס לו, אבל אם הוא רק מאוס לאחרים ולא לו, הוא יכול להדליק בו). אבל כבר העירו על סברא זו, דיש לחלק טובא בין המיאוס במציאות של עכבר בשמן, להמיאוס של כלי שאינו טבול, שכל המיאוס הוא רק הלכתי ולא מציאותי (וכן העיר בשו"ת באר שרים ח"ו סי' נ"ג אות ו', אלא שסיים דיש מקום להדר להטבילן לפני שמשתמש בהן למצות נר חנוכה), וכבר מביאים שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א תמה "וכי אסור להדליק נר חנוכה בכלי שאינו ראוי לאכילה" (הובא בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תל"ז), וע"ע בשו"ת משנת יוסף (חי"ב סי' צ"ד) שג"כ היקל שא"צ טבילה.

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר דמסברא נראה שמותר להשתמש בהן באופן עראי לשימושים אחרים, אבל לא בדרך קבע, משום שיש לחוש שמא יבא להשתמש בהן נמי לסעודה, כמו שנפסק לגבי כלי שבלוע בו איסור, דמותר להשתמש בו בצונן משום שצונן אינו בולע (ע' רמ"א יו"ד סי' קכ"א ס"ה), אבל אסור להשתמש בהן דרך קבע אפילו לצונן שמא יבא להשתמש בהן בחמין, ולפ"ז אין להשתמש בהני כוסות לשימוש קבוע (שלמי תודה עמוד ק"א). ואפשר יש להוסיף דיש לחלק בין שימוש עראי בדבר שחיוב טבילתו הוא רק מדרבנן כגון כלי זכוכית, לשימוש עראי בדבר שחיוב טבילתו הוא מדאורייתא כגון בסכין שהוא כלי מתכות, והרי הש"ך הנ"ל מיירי בסכין לחתוך בו קלף, ולכן התם כיון שהוא עשוי ממתכת וחיוב טבילתו הוא מדאורייתא חמיר טפי (הערת הגר"י שכטר שליט"א בקונטרס ימי חנוכה עמוד מ"ז).

[יא]

הדלקת נרות שעוה למעלה מעשרים אמה ויבערו וירדו למטה מעשרים אמה

בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רפ"ד) חידש שאם הדליק נרות של שעוה, ובזמן הדלקתן, השלהבת היתה למעלה מעשרים אמה, אבל אחרי כמה רגעים שהנר בערה, השלהבת ירדה למטה מעשרים אמה, שפיר יי"ח משום דאשו משום חציו, וא"כ בשעה שהשלהבת הגיע למטה מעשרים אמה,

הרי זה נחשב כאילו הוא הדליקה, ואע״פ שאם היה מדליקה במקום אחד ואח״כ מעבירה למקום אחר לא יי״ח, היינו משום שלא הדליקה במקום השני, משא״כ כאן, כיון שאשו משום חציו, נחשב כאילו הוא הדליקה למטה מעשרים אמה.

אבל מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל העיר דלא שייך לומר אשו משום חציו בזה, משום דאשו משום חציו פירושו שכל מה שדולק אח״כ נחשב כאילו כבר דלק בשעת ההדלקה, כמו שביאר הנמו״י (ב״ק כ״ב:), דמהאי טעמא מותר להדליק נרות בערב שבת, דנחשב כאילו עשה כל ההדלקה בערב שבת, אבל לחדש שנחשב כאילו הדליק הנר אח״כ כשירד השלהבת למטה מעשרים אמה, זה לא מצינו בסברת אשו משום חציו.

והעירו על שיטת הדברי יציב, דלפי דבריו אם הדליק הנרות לפני פלג המנחה שעדיין לא הגיע זמן ההדלקה, ג״כ נאמר שיי״ח אם הנר יבער אח״כ, דנחשב כאילו הוא הדליק הנר לאחר הזמן מדין אשו משום חציו. אבל מרן זצ״ל הסביר דאפילו אם נאמר שנחשב כאילו הוא עשה גם את ההמשך, מ״מ אינו נחשב אלא כאילו הוא הדליק הנרות לפני הזמן, כמו שהסביר הנמו״י לגבי הדלקת נרות שבת בערב שבת, וממילא אינו יי״ח (קול התורה קובץ ע״ט עמוד ק״י).

[יב]

שמן של נר חנוכה שנתערב בשמן של היתר

כ׳ בשו״ע (יו״ד סי׳ צ״ט ס״ו) איסור מדבריהם שנפל מעצמו להיתר, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו, והקשה הש״ך (שם סקי״ט) מהמבואר בשו״ע בהל׳ חנוכה (סי׳ תרע״ז ס״ד) דמותר השמן שבנר חנוכה שנתערב בשמן אחר ואין בו ששים לבטלו יש מי שאומר שאין להוסיף עליו לבטלו, והרי חנוכה אינה אלא מדרבנן, וא״כ קשה למה אינו מרבה עליו לבטלו. החוות דעת (יו״ד סי׳ צ״ט סק״ט) והישועות יעקב בהל׳ חנוכה שם תירצו דשאני נרות חנוכה כיון שהן אסורות בהנאה. וע׳ בקהלות יעקב (ביצה סי׳ ג׳) שג״כ כ״כ אבל בתוספת ביאור, דיש לחלק בין איסור אכילה מדרבנן שנתערב, לאיסור הנאה שנתערב, דבאיסור אכילה שנתערב בהיתר מותר להוסיף עליו ולבטלו, משא״כ באיסור הנאה דאסור משום שעצם הביטול הוא הנאה, דהרי נהנה במה שמהפכו מאיסור להיתר, ונר של חנוכה דהוקצה למצותו, אסור בהנאה רק למה שהוקצה לו, ולכן אסור להוסיף עליו, דזה גופא מחשיבו לנהנה.

אבל מרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל הקשה דבנר חנוכה אינו אסור בהנאה, דהרי יכול למוכרו, וכל האיסור

הוא רק להשתמש בשמן זה, וא"כ למה אסור לבטלו (אילת השחר גיטין נ"ד: ד"ה ובשו"ע).

אבל מרן הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה חנוכה עמוד רצ"ד) תי' קושי' זו בחידוש, דשאני נרות חנוכה שחז"ל עשאום כהקדש וכמש"כ הרז"ה והר"ן בפ"ב דשבת, דדמי למנורה שבמקדש שאין משתמשין בה כלל אפילו תשמיש של מצוה, ואע"פ שאינה איסור הנאה, מ"מ לגבי אותם דברים שאסרו לעשות בהם, נתנו עליהם שם קודש ועשאום כהקדש, ולכן אסור להוסיף על מותר השמן ולבטלו משום דבזיון הוא לבטל הקדש כמבואר בשו"ת אבני מילואים (סי' י"ח), ובזה הסביר הנוסח "הנרות הללו קודש הם" ומקורו במסכת סופרים, והיינו דעשאום כהקדש דומיא דמנורה שבמקדש, ולכן "אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד".

מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל יישב קושייתו במהלך אחר, דכיון שמותר השמן נחשב דבר שיש לו מתירין, דהרי יכול לשהות את השמן לשנה הבאה לנר חנוכה, ממילא א"א לבטלו, אבל אין זה תירוצו של החוו"ד ודעימיה (פרורים משולחן גבוה – חנוכה עמוד 40).

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מח"ס שו"ת 'בירורי חיים י"א חלקים ועו"ס

האם יכול להדליק נר חנוכה סמוך לעלות השחר כשאין חצי שעה שידלק בעוד לילה

בס"ד יומא חמישאה למעשה בראשית לסדר מקץ נר ז' דחנוכה ה'תשפ"א

לכבוד האברך היקר – אב בחכמה ורך בשנים הרב בנימין ראובן שלזינגר הי"ו
מק"ק ביתר עילית
אחר מבוא הברכה והשלום

שאלה: ע"ד שאלתו, האם יכול להדליק נר חנוכה סמוך לעלות השחר כשאין חצי שעה שידלק בעוד לילה.

צדדי השאלה: ביסוד הדבר נסתפקתי, דהנה בגמ' (שבת כא, ב) אי נמי לשיעורה, וברש"י (ד"ה לשיעורה) שיהא בה שמן כשיעור הזה וכו' ע"כ, הרי דבעינן שיתן בה שמן שיוכל לדלוק כשיעור, והיינו בזמן חיובה, וזמן חיובה הוי עד עמוד השחר. או דילמא כיון דהתחיל בזמנה סגי.

תשובה: [א]בשו"ע (סו"ס תרע"ב) אם לא הדליק, מדליק והולך כל הלילה ע"כ. ובמשנה ברורה (סקי"א) הביא מהמג"א (סק"ו) שכתב, עד עמוד השחר, ובברכה ע"כ. ובפשטות לא מהני להדליק ביום כיון דשרגא בטיהרא מאי אהני – וכמו שכתב הטור (סימן תרע"ב) בזה"ל אבל אם עבר כל הלילה ולא הדליק, לא ידליק ביום המחרת דשרגא בטיהרא מאי אהני ע"כ, אבל הכא כיון שעדיין חשוך כלילה לכל דבר, וליכא כלל אורה, א"כ ודאי אהני. ואמרתי להביא ראיה ליסוד דברינו, והוא לו מדברי השו"ע (סימן רל"ה ס"ד) מי שאירע לו אונס ולא קרא קריאת שמע של ערבית, ונזכר לאחר שעלה השחר, יכול לקרותה עם ברכותיה[ב] כיון דאיכא אינשי דגני בהאי שעתא עיי"ש, וכיון שכן נימא נמי אף אנן בנד"ד, שיכול להדליק סמוך לעלות השחר עם ברכה, אף שחלק מהחצי שעה ידלק לאחר עלות השחר, דהדברים קל וחומר אם לענין ק"ש של ערבית שהוא מדאורייתא מהני אף לאחר שעלה השחר, על אחת כמה וכמה מצות נר חנוכה שהיא אינה אלא מדרבנן דיועיל.

א. הנה בנד"ד זה כבר כתבנו בספר בירורי חיים (ח"ב עמ' תמא אות יב).

ב. לבר מברכת השכיבנו, כיון שכבר אינו זמן שכיבה.

ושמחתי שהראיתני שכוונתי ממש לדברי שו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן תסג) שגם כתב להוכיח מדין ק"ש של ערבית הנ"ל. וז"ד ופשיטא שבשעת הנס שהיה חיבתן גדולה היה דולק מערב עד ערב, רק ביום אינו יכול להדליק נר חנוכה דשרגא בטיהרא וכו', אבל אחר עמוד השחר שעוד לא האיר היום כולו, ונהנים מאורו, ושרגא אז מהני, פשיטא שיכול להדליק בברכה לאותן שיטות שמצותן כל הלילה. ומ"מ פשיטא דקודם צאת הכוכבים הגם שהחשיך ושרגא מהני, אבל עדיין לא הגיע זמן חיובו של אותו יום, ויש סמך לזה שיכול להדליק אחר פלג המנחה, אבל אנן פסקינן (עיין שו"ע סימן תער"ב ס"א) דמי שמדליק אחר פלג המנחה צריך שתדלק חצי שעה בלילה דוקא.

וסיים, אם לא הגיע עדיין עמוד השחר מדליק, ויש לסמוך על מה שהובא בדרכי משה (שם אות א') בקובץ אחד 10(מנהגי מהר"ש אוסטרייך (סימן תקמ)) מצאתי שכתוב דבזמן הזה אין שיעור לנר חנוכה. ע"כ. והכא בנד"ד עדיפא מדברי ההתעוררות תשובה הנ"ל, דהא אנן איירי שתחילת מצותו היתה קודם שנסתיים הלילה.[ג]

ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קנ"ו ב') שהכריע בזה וכתב, דאף אם בא לביתו סמוך לעלות השחר יכול להדליק בברכה, וכלשון השו"ע (סימן תרע"ב ס"ב) דידליק כל הלילה, וזה כולל כל הלילה ממש עד ממש לפני עלות השחר, וכמבואר במג"א ובמ"ב [הנ"ל] דידליק עד עלות השחר בברכה, וכן מסתבר. ע"כ. הרי דס"ל לענין זה דסגי שהתחיל במצוה בזמנה. ע"כ.

העולה מן הדברים: יכול להדליק נר חנוכה סמוך לעלות השחר אף כשאין חצי שעה שידלק בעוד לילה, ומכל מקום צריך שידלק חצי שעה[ד] דהא עוד לא האיר היום כולו, ונהנים מאורו, ושרגא אז מהני.

בברכת התורה
עלה והצלח
חיים שלום הלוי סגל

ג. וראיתי מובא שכן כתב הבני יששכר בחידושי מהרצ"א, דעד נץ החמה יכול להדליק, דהא ליכא אור בחוץ, וממילא ליכא כלל סברת 'שרגא בטיהרא מאי אהני' שכתב הטור (סימן תרע"ב) – דמטעם זה לא ידליק ביום. עיי"ש.

ד. וראיתי בבטאון קול ברמה היו"ל ע"י ק"ק רמת אלחנן בבני ברק (גליון שנה עמ' יז) שאמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ששמע מבעל שבט הלוי זצ"ל דאם אדם נחת מטיסה כמה דקות לפני עלות השחר, ידליק ויברך גם אם בעוד מספר דקות יעלה השחר. וראיתי מתוך דברי השו"ע (סו"ס תרע"ב) שכתב דזמן ההדלקה כל הלילה, ולא ציין כתנאי להדלקה שיישאר חצי שעה, הרי לן דאף אם הדליק סמוך לעלות השחר מהני ע"כ.

עד מתי צריכים לדלוק בזמנינו נרות החנוכה

בס"ד מוצש"ק חנוכה ה'תשפ"ד

שאלה: עד מתי צריכים לדלוק בזמנינו נרות החנוכה, והיינו מהו שיעור נתינת השמן להדלקת נר חנוכה בזמנינו.

תשובה: הנה כבר כתבנו בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תשפט-תשצח) דיש ליתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק – והוא בשעות הקטנות של הלילה ברוב המקומות. עיי"ש. וכיוצא בזה כתבנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' תקלז אות עז והערה קי) דהוא מעיקר הדין.

והבאנו בבירורי חיים (שם עמ' תשצב) מספר תשובות והנהגות (ח"א סימן שצ), דלכאורה כלה רגל מן השוק היינו כל זמן שהרבים חוזרים לביתם מעבודתם, וכדאיתא בשלטי הגבורים פ"ב דשבת (ט, א מדפי הרי"ף אות ד') בשם הריא"ז, ולא עד שתכלה רגל היחידים אלא רגל הרבים כגון מוכרי עצים והחנונים וכיוצא בזה, שדרכן לאחר בשוק אחר חשיכה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב הריטב"א (הנדמ"ח שבת כא, ב ד"ה עד דכליא), מוכרי עצים וכו' ובכל מקום הדבר לפי מה שהוא, והמנהג הפשוט שישערו כל זמן שהחנויות המוכרים שמן וכיוצא בזה פתוחות. עכ"ל.

מדבריהם למדנו דאין הכוונה תכלה רגל כפשוטו – כל זמן דאיכא אינשי בשוקא, שהוא מאוחר טפי, אלא כוונת הדברים היא דהני אינשי שבזמן ההדלקה היו עדיין עסוקים במסחר בחנויותיהם, ומשום כן לא ראו ההדלקה, בשבילם בעינן שיהא הנר דולק כחצי שעה אחר זמן ההדלקה, כדי שאף הם יראו פירסום הנס, וכהיום שרוב החנויות נסגרות בשבע [שמונה] בערב, זהו השיעור שבעינן שיהא דלוק עד חצי שעה אחר שעה זו, וכמבואר בשלטי הגבורים הנ"ל עיי"ש.

ברם עתה (חנוכה ה'תשפ"ד) נראה לומר בפשיטות בדעת הריטב"א הנ"ל, דכוונתו לומר דלא בעינן דוקא את באי החנויות והצרכניות למיניהם, אלא כל היכא דאיכא עוברים ושבים באופן רציף וסדיר, בין אם יהיה סיבת הדברים מחמת אולמי השמחות השוכנות אחר כבוד ברחוב זה, ובין אם יהיה מפני תחנות אוטובוס שלוקחות

והלום ראיתי שכבר הודפס בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קנו אות ב') וז"ד ולדידי פשוט דידליק בברכה כלשון השו"ע סי' תרע"ב דידליק כל הלילה וזה כולל כל הלילה ממש עד ממש לפני עלות השחר, וכמבואר במג"א ובמ"ב שם דידליק עד עלות השחר בברכה וכן מסתבר. ע"כ. ולענ"ד ראייתו צ"ע, וכי השו"ע צריך לחזור על יסוד הענין שיהיה שיעור זמן הדלקה – בעמוד והחזר, וכי תנא כי רוכלא.

את הנוסעים לכמה מקומות ברחבי הארץ, שבעקבות זה באים אנשים נשים וטף באופן קבוע ותמידי לרחוב זה. ומעתה מדוייק לשונות הראשונים הריא"ז והריטב"א הנ"ל שכתבו וכיוצא בזה עיי"ש, וכדברינו הנ"ל.

מנינים שבחצרות שבהם מתפללים מתחילת הנגיף, האם צריכים להדליק נר חנוכה

בס"ד יומא תנינא למעשה בראשית לסדר חיי שרה

כ"ב מרחשון ה'תשפ"א

כבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה איש חמודות בעל מידות, תורה ויראת שמים צמודות ה"ה ירא וחרד המופלא ומופלג הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה' מח"ס גם אני אודך י"ח ופרדס יוסף החדש ד"ח אחר מבוא הברכה והשלום.

שאלה: ע"ד שאלתו, מנינים שבחצרות שבהם מתפללים מתחילת הנגיף, האם צריכים להדליק נר חנוכה. והאם יכולים לברך על הדלקתה.

אופן השאלה: הנה יש הרבה מקומות שראיתי שנעשו המנינים בחצרות כמקום תפילה לכל דבר, כגון ארון קודש ובימה, וספסלים שולחנות וסטנדרים, וספרי יסוד.

תשובה: א) כבר הבאנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' תקמח הערה קכג) מספר שבלי הלקט (סימן קפ"ה - הנ"ל) ע"ד הדלקה בבית הכנסת, וז"ד ומורי רבי יהודה אחי היה נמנע מלהדליקה, שלא לברך עליה, וכן דעתי נוטה. כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו, מה צורך יש להדליק בביהכ"נ. ואילו היו אורחים ישנים בביהכ"נ הם היו צריכים להדליק נ"ח ע"כ, וכ"כ בספר תניא רבתי (סימן ל"ה) מורי היה נמנע מלהדליק בביהכ"נ כדי שלא לברך עליה. וכיוב"ז הובא בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן שע"ד) מהחת"ס זצ"ל, שמנע עצמו לברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ. עיי"ש. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (ח"ב סימן של"ה) שכתב, דכך הוא נוהג בעצמו, שמדליק בלא ברכה ע"כא. אולם לדינא

א. א] וז"ל לא באתי ח"ו לפקפק על המנהג, דמנהג כל ישראל להדליק בברכה בבית הכנסת וח"ו להרהר אחרי מנהגי ישראל, ואני לעצמי מדקדק לא לברך8 מפני שאני נוהג בס"ד גם

קיי"ל כהכרעת רוב הפוסקים דמדליקים נ"ח בביהכ"נ ובברכה.

וע"ע במור וקציעה (סימן תרע"ב) שכתב, עם כל מה שהרבו המחברים לתת טעם להדליק בביהכ"נ, כמ"ש הב"י בשם הריב"ש והכלבו [הנ"ל], מידי ספיקא דדינא לא נפקא. וכתב עוד, דמ"מ אם ידליקו בלא ברכה, אין בו פרסום הנס, שיהיו סבורים שהדליק נרות לצורך ביהכ"נ. ע"כ.

ב) אולם בנד"ד, כיון דאינו בית הכנסת קבוע, ומייחלים ומצפים אנו בכל יום לסגירתו, בכדי לחזור ולהתפלל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שנעשו ונבנו לשם בית ה', אזי נראה לענ"ד

כאן להדליק בחוץ כדינא דגמרא, או בחו"ל בחלון הפונה לרה"ר, ולכן אין שורש להדליק בבית הכנסת ולברך, שיסודה כשהיו מדליקין בפנים שאין פירסומי ניסא כמבואר בתשובות הריב"ש (סימן קי"א) [להלן יבואר דבריו], ולכן מדליקין בבית הכנסת שיש פירסומי ניסא, אבל מאחר שאני נוהג כדינא דגמרא חוששני שאני פטור מלהדליק בביהכנ"ס ולכן אני נוהג לא לברך בבית הכנסת.

וכבר הבאנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' תקמט הערה קכג) שראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שע"ד – הנ"ל) דהובא ממרן הגה"ק החתם סופר זצ"ל דמנע עצמו מלברך על נר חנוכה בביהכ"נ, ולא הביא טעמו. אבל לדברינו אף שלא הדליק בחוץ אולי הדליק כדינא דגמרא בעליה כנגד חלון, ושוב אין עליו חיוב טפי שיוצא בכך גם לפי עיקר הדין ולכן החמיר לעצמו ולא רצה לברך בבית הכנסת.

ב] ובביאור דבריו הנ"ל ראיתי בתשובות והנהגות – חנוכה [היו"ל לכבוד חנוכה ה'תשפ"ד] (עמ' כט-ל) שכתב, דחובת ההדלקה בזמן המקדש היה רק במקום שהרבים מתכנסים, ואח"כ תקנו להדליק גם בפתחי הבתים [עיין בספרו מועדים וזמנים (סימן קמט)], ולאור זה חזרה התקנה המקורית להדליק במקום שהרבים נמצאים, ומזה בא החיוב להדליק בביהכ"נ. וכיון שכן כהיום דרבים מדליקים כדינא דגמ' בפתח או בחלון הפונה לרשות הרבים, אזי כבר נתקיימה התקנה שלשם כך מדליקים בביהכ"נ, מעתה אין לברך בביהכ"נ על הדלקת נ"ח. ע"כ.

ג] וראיתי בספר נר איש וביתו לידידי הרה"ג רבי יצחק שלמה פייגנבוים שליט"א (עמ' פב-פג הערה ח') שכתב, דבבתי החסידים יתכן דאין לברך8 על הדלקת נר חנוכה, כיון דתקנה זו נתקנה דוקא בבית הכנסת ובית המדרש – מקומות המקודשים, משא"כ בתי החסידים הנקראים 'שטיבלעך' אין להם קדושת ביהכ"נ וביהמ"ד, וכמבואר בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן כ' סק"א). ע"כ.

אולם בהסכמת הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א לספר נר איש וביתו – הנ"ל, העיר על דבריו בזה"ל 'לענ"ד אין לזה שייכות לדיני קדושת ביהכ"נ, אלא למקוום קבוע שמתפללים שם, ובכל מקום קבוע תיקנו תקנה זו'. ע"כ.

לפום ריהטא דידליקו את הנרות לפרסומי ניסא, אבל לא יברכו.[ב]

העולה מן הדברים: מנינים שבחצרות שבהם מתפללים בגלל הנגיף, ידליקו את הנרות לפרסומי ניסא, אבל לא יברכו.

בברכה מרובה
חיים שלום הלוי סגל

ב. א] ועתה הראוני שכן כתב הרה"ג רבי חיים אהרן בלייער שליט"א (חוקי חיים גליון רג), וז"ד כיון שאין על מקומות אלו שם וקדושת בית הכנסת או בית המדרש, אין להדליק בה עם ברכה, כי המנהג נתקן רק בבית הכנסת קבוע, ואין לך בו אלא חידושו, ולכן כאמור אין לברך על הדלקתה. ע"כ.

והגאון רבי עמרם פריד שליט"א השיב, דדין זה תלוי בפלוגתת הפוסקים בטעם הדלקת הנר בבית הכנסת, דהובא בב"י (סימן תרע"א עמ' תרכא ד"ה ומ"ש שמניחין) משו"ת הריב"ש (סימן קי"א) שכתב, דהמנהג להדליק בביהכ"נ משום פרסומי ניסא. והכלבו (סימן מ"ד ד ע"א) כתב מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, כמו שתיקנו קידוש בביהכ"נ מפני האורחים ע"כ, והגם דבימינו אין מצויים אורחים הלנים בבית הכנסת, מ"מ התקנה לא זזה ממקומה. ובנד"ד במניני החצירות איכא נמי פרסומי ניסא, ואילו טעמא דאורחים לא שייך הכא כי אין זה מקום דירה כלל, ולכן יש להדליק בלא ברכה מחמת הספק.

ב] אולם הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א העלה, דיש להדליק בברכה. וטעמו ונימוקו, דאף אם נאמר דבמניני החצירות ליכא קדושת בית הכנסת, דמקום עראי הוא. אבל קדושת בית המדרש איכא אף התם, והרי נהגו להדליק גם בבתי מדרשות. והוסיף, דהגם דנחלקו הראשונים בטעם תקנת ההדלקה מלכתחילה [כדהבאנו לעיל], מ"מ אחר שנהגו בזה כתקנה קבועה אין חילוק בין מקום ששייכים בו הטעמים למקום שאין שייכים הטעמים. ובכל מקום שמתפללים באופן קבוע יש להדליק בברכה.

וכן העלה הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א להדליק בברכה, והגם דמקום זה אין לו דין קדושת בית הכנסת לכל הדינים, מ"מ לענין נר חנוכה דתליא בפרסומי ניסא, אין צריך בית הכנסת קבוע, אלא כל מקום שמתקיימים בו תפילות באופן קבוע יש להדליק, ובפרט במקום שמביאים לשם ספר תורה וקוראים בו בזמני הקריאה.

וכן פסק הגאון רבי מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א, דאם מתקיימים שם תפילות כסדרן ג' פעמים ביום, וגם מביאים לשם ספר תורה לקרוא בימי הקריאה, יש להדליק בברכה.

וכן נראה דדעת מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, דאמר דאם מתפללים בקביעות אולי יכולים להדליק בברכה.

ג] והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר לחלק, דבמקום שהשקיעו ועשו למקום מחיצות כעין מחיצות קראוון, והכניסו רהיטים של ביהכ"נ, ועשו השתדלות לתת לו צורה של ביהכ"נ קבוע במידת האפשר, יש לדונו כבית הכנסת גם לענין הדלקה בברכה. משא"כ במקום שמתפללים בחצר כמות שהיא, או אפילו הניחו שם תאורה או יריעות פשוטות אין עליו שם ביהכ"נ כלל, ואין להדליק בברכה. עכ"ד. (וישמע משה פר' וישב ה'תשפ"א).

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א
מח"ס דברי בניהו

האם מותר לחמם סופגניה על גבי פלטה בשבת

לכבוד האברך המצוין השוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה ומזכה הרבים בשיעוריו בהלכה ובאגדה מחבר הספרים "גם אני אודך" ועוד. הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ בן הג"ר אלחנן י.ד. כהן** שליט"א. בני ברק.

בדבר שאלתו האם מותר לחמם סופגניה על גבי פלטה בשבת כאשר יש בה ריבה ויכול להיות שבריבה שהכניסו בתוכה היה גם מים מעט.

תשובה: יש לדון בזה מכמה צדדים א. הסופגניה האם דבר יבש ואין בישול אחר בישול בדבר יבש וכמבואר בשו"ע (סימן שיח סעיף ד) ואף אם יש מעט רוטב הרי הרוב יבש וכאן הוי מיעוט ממש. ב. גם אם יש מיעוט מים הרי הוי חצי שיעור ויש לדון האם חצי שיעור אסור מהתורה או מדרבנן. ואם האיסור הוא מדרבנן הרי אין כוונתו לבשל את המים הללו שהם המעט בתוך הריבה ביחס לסופגניה ואף אם הוי פסיק רישיה שהמים הללו יתבשלו מ"מ הוי פסיק רישיה דלא איכפת ליה בדרבנן שמותר וכמבואר)בסימן שיד) ועיין בשו"ת דברי בניהו חלק ט (סימן עא) מה שהארכתי בדעת מרן בפסיק רישיה בדרבנן שסובר להתיר ושכן דעת רבים מן הפוסקים וכפי שהביא דבריהם בשו"ת יביע אומר חלק ד (סימן לד) וסיים שם והם השלטי גיבורים. הפר"ח. גינת ורדים. לשון לימודים. פרי האדמה. הישועות יעקב. הגרע"א. עמק הלכה. פתח הדביר. התורת חסד מלובלין. ועוד חלק מן הראשונים הר"ן. המאירי. ורבינו משה מבדריש. והרא"ש מלוניל. ואהל מועד. וסייעתם וכולה מילתא דרבנן היא במקום הצורך ודאי שיש מקום רב לסמוך עליהם עכת"ד בקיצור ע"ש. ובפרט שאם לא מניח אותה הרבה זמן שלא תתייבש ולא תהיה ראויה לאכילה באופן כזה שגם לא ברור שהמים הללו יבואו לידי חום שהיד סולדת בו בכה"ג יש להתיר. דהנה הפני יהושע שבת (עד.) ד"ה מה קאמר, וביצה (ז ע"ב) ד"ה מ"ט, וכן הבאר יצחק או"ח (סימן טו ענף ו) רצה להוכיח שזהו שיטת הרמב"ם דחצי שיעור דשבת אין בו איסור תורה שהרי כתב (פ"א דשבת ה"ג) שכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור אבל אסור ואיסורו מדברי סופרים ולהלן (פרק יח ה"ג) כתב אם אין בו שיעור הוצאה פטור הרי לך דס"ל לרבינו שחצי שיעור בהוצאה אין בו איסור

כלל. וכתב שראיתו מהא דהוצאה אינה ראיה גמורה היא, שהרי שאני איסור הוצאה משאר איסורי שבת דמלאכה גרועה היא, וכמו שהסבירו התוס' (דף צו ע"ב) ע"ש. וכן כתב המבי"ט בקרית ספר (פ"ב מהלכות שביתת עשור) ואיסור חצי שיעור מן התורה ילפינן מכל חלב ומיניה ילפינן לכל איסורין אלא דבשבת מיעטיה קרא לחצי מלאכה כדאמר התם וכ"כ באבן האזל חלקח דמ"ד ע"א) בדעת הרמב"ם, וכ"כ בשו"ת תורת חסד מלובלין חאו"ח (סימן מד אות ט) שיש לזה ראיה מהתוספתא (פ"ד דביצה) דאיתא שם האורג חוט אחד והכותב אות אחת ר"א מחייב וחכ"א אינו אלא משום שבות ע"ש. וראה עוד מה שהאריך בזה בהליכות עולם חלק ג (עמוד רלג) ע"ש.

ב). אמנם דעת רש"י בשבת (עד:) על דברי רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מהשיעור, ופירש רש"י נהי דחיובא ליכא איסורא מיהא איכא דקיי"ל חצי שיעור אסור מהתורה והיכי קתני בורר לכתחילה, הרי לך שחצי שיעור מלאכה בשבת אסור מהתורה. וכ"כ רש"י (דף עו) וז"ל כל השיעורים לענין חיוב חטאת אבל לאיסור דאורייתא אפילו בכל שהוא כדאמר בפרק כלל גדול וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. חזינן שמידי מחלוקת בראשונים לא יצאנו אם חצי שיעור בשבת אם הוא אסור מהתורה או מדרבנן ולכן כל שיש עוד סניף בדרבנן יש להקל ולכן העלה שם בהליכות עולם (פרשת כי תשא אות ז) שמותר לקנח בשבת צואת החוטם ואפילו יבשה ויש חשש שבהסירו אותה מן החוטם יעקור שערות ואפילו הוא בגדר פסיק רישיה יש להתיר משום דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור תלישת שער ביד דהוי דרבנן וכמו שכתב הפרמ"ג (סימן שטז בא"א סק"ו) דבתרי דרבנן אפילו היכא דהוי פסיק רישיה מותר וכן הובא במשנה ברורה בשער הציון (סימן שטז ס"ק יח). וכן אם יש פלסטר במקום שיש שם שערות ומצטער להוציאו יכול להוציאו אע"פ שאפשר שיתלשו שערות כיון שתלישה ביד אינה אסורה אלא מדרבנן והוא אינו מתכוין לתלוש השער הו"ל פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן שמותר ע"ש. חזינן שכל שהוי פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה שיש להתיר ולכן הוא הדין בנידון דידן.

ג). וכעין זה ראיתי בשו"ת נשאל דוד חאו"ח (סימן ט) שכתב, אודות נייר שכתוב בו דברים סודיים שנכתבו במי בצלים או במי לימון, באופן שאי אפשר כלל לקרוא מה שכתוב בו, ורק על ידי קירוב הנייר סמוך לתנור, על ידי החום חוזר ונפלט הכתב, ויהיה רישומו ניכר למען ירוץ הקורא בו, והעלה שמותר לקרב הנייר בשבת לתנור, שמכיון שאינו עושה שום מעשה של כתיבה, ורק ממילא נפלט הכתוב בו על ידי החום, אין בזה שום איסור כלל ואפילו מדרבנן, ויש לזה ראיה ממה שאמרו

במדרש שמואל, ובילקוט שמעוני שהמעשה של דוד שבא אל אחימלך ושאל לו באורים ותומים בשבת היה, ובמסכת יומא (עג:) אמרו שהאותיות של אורים ותומים בולטות ומאירות או מצטרפות ומתקרבות זו לזו, והרי יש בזה משום איסור כתיבה בשבת, אלא ודאי שכל שנעשה הדבר ממילא אין בזה כותב ע"ש. אמנם עיין בשו"ת יחוה דעת חלק ד (סימן כט) שדחה ראייתו, דשם בשואל באורים ותומים אינו עושה שום פעולה, רק שהוא שואל בלחש, ואם הכהן ראוי וכדאי משיבים לו מן השמים ע"י אורים ותומים וכו', ומכיון שאין כאן אלא גרמא בעלמא אין בזה איסור כלל, שכן אמרו בשבת (קכ:) לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי, אבל המניח הנייר סמוך לתנור כדי שיראה הכתב יתכן שיש בזה לכל הפחות איסור דרבנן וכמ"ש הפרמ"ג הנ"ל, כיון שדומה לכותב הוי איסור דרבנן.

ד). ולפ"ז בנידון דידן שהוי חצי שיעור הוי דרבנן וגם כאשר מחמם את הסופגניה רובה הוא דבר יבש ואין בישול אחר בישול בדבר יבש והמעט מים נגרר אחר הרוב המוחלט וגם שלא מתכוין לבשל אותו וגם לא ברור שהמים בשעת החימום יגיעו לחום שהיד סולדת בו שהרי אין רוצה לאפות את הסופגניה רק לחממם ולא לייבש אותה ולכן בכה"ג יש להתיר .וכן כתב בחזון עובדיה חנוכה (עמוד יט) שכתב נשאל הגר"ש אויראבך זצ"ל סופגניות המטוגנות מזריקים לתוכן כפית ריבה לכל הסופגניה והריבה הנזילה מרוכזת בכולה במקום אחד האם מותר לחממה בשבת על פלאטה חשמלית דולקת עד שתהיה היד סולדת בה והשיב להקל שאע"פ שהריבה כשאינה בתוך הסופגניה נחשבת לדבר לח שיש בישול אחר בישול מ"מ כשהיא בתוך הסופגניה נחשבת כחלק היבש בסופגניה ויש לסמוך על מה שכתב המנחת כהן והובא בדעת תורה (סימן שיח סט"ו) דינה כיבש כיון שהרוב הוא הסופגניה וברובו יבש סגי ע"ש. וזה כמו שהעלתי בשו"ת יביע אומר חלק ז חאו"ח (סימן מב) שכל שרובו יבש נידון כולו כיבש שאין בישול אחר בישול ביבש ע"ש.

ה). וכן ראיתי בשו"ת ויזבח אלקנה חלק ד (סימן ח) נשאל בזה וכתב מרן ביבי"א ח"ד סי' לד אות לא לב' כתב שדעת תה"ד והמרדכי שפסיק רישיה בדרבנן שרי וע"ש האריך להוכיח שכמה גדולים פוסקים רבים ראשונים ואחרונים ס"ל להקל בפסיק רישיה דרבנן לכתחילה ומהם שלטי הגיבורים ופר"ח הגנת ורדים לשון לימודים פרי האדמה יד מלאכי מהר"י עייא"ש מהר"י טאייב נחפה בכסף ישועות יעקב הגרע"א עמק הלכה פתח הדביר התורת חסד מלובלין הגרי"צ אלחנן ועוד ועל צ באם הר"ן והמאירי ורבנו משה מבדריש והרא"ש מלוניל והאוהל מועד וסיעתם וכולה מלתא דרבנן היא ובמקום הצורך כגון לענין עונג שבת ודאי שיש מקום רב

לסמוך עליהם. עוד כתב ויש עוד להוסיף סניף להקל כי בעיקר בישול המים אפילו שיש בהם שיעור איכא עכולי ופשורי אי הוי איסור תורה משום מבשל או איסור דרבנן. ועיין למרן רבינו הגדול זיע"א ביבי"א ח"ד (סי' לד אות לז לח) שכתב שלדעת הרדב"ז וסייעתו בישול מים הוי איסור מדרבנן דדין המים כדין מאכל בן דרוסאי שלדעת הרבה פוסקים המבשלו אין איסורו מהתורה וצירף מרן היבי"א דעת פוסקים רבים דס"ל כהרדב"ז ואע"פ שדעת הרבה אחרונים שאין להקל בדבר ומהם התו"ס הנהר שלום משנ"ב כה"ח ועוד וכן ההלכה רווחת כיום, מ"מ חזי לאצטרופי לכל סניפי ההיתר דלעיל להקל בדרבנן. וכתב נמצאנו למדים שיש כאן כמה סניפים להקל איסור בישול המים בחצי שיעור כמו שיש בריבה שבסופגניה הוא מדרבנן בלבד ,ובמים עצמן אפילו כשיעור ממש יש דעות שהבישול אינו אסור מהתורה וכ"ש פחות מכשיעור שיש יותר מקום להקל בזה, ובבישול על הפלאטה ישנן דעות שאינו אסור מהתורה. והשתא איכא תלתא דרבנן ובמקום צורך שבת וכגון עונג שבת שרוצה לאכול הסופגניה נראה שיש ע"מ לסמוך ובודאי שבצירוף הפוסקים לעיל דס"ל שפסיק רישיה מדרבנן שרי לכתחילה אפשר להקל יותר בדבר אפי' דניח"ל ולפי זה אפי' אינו עומד על גביו יש להתיר ע"ש. ובפרט שלא בטוח שתגיע הריבה לחום שהיד סולדת בו כי אם כן הסופגניה תשרף לכן יש להתיר.

ו). וראה עוד בספר השבת בהלכה ובאגדה (עמוד 315) שכתב חימום סופגניה עם ריבה המעורבים בה מים הגם שישנן מאפיות שמערבים מים לא מבושלים בתוך הריבה כדי לדללה בכל זאת מותר לחמם את הסופגניה בשבת הטעם בזה כי ישנה מחלוקת אם מותר לתת מים לא מבושלים בסמוך לאש או על הפלאטה כדי שיתחממו מעט וקודם שיגיעו למצב של בישול יד סולדת בו יוציאם מהפלטה לדעת התוספות הרשב"א והרא"ש אסור ליתנם שמא ישכחם ויתבשלו וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שיח סי"ח) ולדעת רש"י הרמב"ם והרמב"ן מותר ליתנם ולא חוששים שמא ישכחם והנה כאן בסופגניה ברור שלא נותנים אותה על הפלאטה עד שתתחמם הריבה כל כך ותהיה יד סולדת שהרי גם בחול שנותנים מעט ריבה לאחר הטיגון לא נותנים ריבה חמה כלל ובקושי מתחממת היא מעט מהסופגניה נמצא שאין נידונינו דומה לחימום מים ומרק כי שמה הדרך להרתיחם ולחממם הרבה יותר מיד סולדת צא וראה איך העולם מרתיחים מרק וכיון שזו הרגילות אף שאדם זה אומר שכרגע הוא רק רוצה להפשיר את המרק יש לחשוש שמא ישכחהו ויעבור על איסור בישול לא כן כאן שאין דרך לחמם את הריבה עד שתהיה היד סולדת ממילא החשש של שמא ישכח והריבה

תגיע ליד סולדת הוא רחוק מאוד. עוד כתב ועל כל פנים יש לנו גם ספק ספיקא להקל שמא הלכה כהרמב"ם שמותר לחמם מעט את המים ולא חוששים שמא ישכח להוציא את הסופגניה לפני שתתחמם הריבה ואפילו תאמר שהלכה כתוספות שחוששים שמא ישכח שמא בסופגניה גם הם יודו שמותר כי אין רגילות לחמם את הריבה בל כך וגם במציאות עד שהריבה תתחמם הסופגניה תתייבש ותתקשה ומן הסתם יקחנה משם קודם לבן וכל שכן שאין זה אלא חשש דרבנן כי הרי לא נוח לו בזה מה גם שכל בישול מים שאינם מבושלים הוא בגדר מצטמק ויפה לו עד שיתבשל לא כן במים שבריבה אין הבישול בגדר מצטמק ויפה לו כלל שאין הריבה נעשית טעימה יותר כשהמים שבתוכה מתחממים.

ז). עוד כתב ומלבד כל זה יש לצרף מה שבררנו מבעל מאפיה ירא שמים שאין דרכם של כל המאפיות להוסיף מים לריבה כלל ונמצא שבסופגניה הבאה לידינו יש עוד ספק אם בכלל יש בה מים גם אפשר שמיעוט המים שבכל סופגניה אין זה אלא חצי שיעור שאין בהם כדי לרחוץ אבר קטן שלדעת הרמב"ם והרא"ה ועוד איסורו מדרבנן ובצירוף שיש אומרים שבישול בחשמל אינו אלא מדרבנן כי לא היה במלאכת המשכן שבת ד שעהו על כן מותר להלכה ולמעשה לחמם סופגניה עם ריבה המעורבת במים וכן השיב לי מורנו הראשון לציון הגאון רבנו יצחק יוסף שליט"א וכן ראיתי לכמה תלמידי חכמים גדולים שהתירו מעוד צירופים וטעמים נוספים ומינייהו ומיני יתקלס עילאה עכ"ד ע"ש. והיינו כדברינו הנ"ל שיש לצרף כמה סניפים ולהקל בזה שגם נעשה לעונג שבת.

ח). וכן כתב בספר ילקוט יוסף הלכות חנוכה (עמוד סז אות יז) הנה הסופגניות מטוגנות בשמן ופעמים שאחר הטיגון מזריקין לתוכן כפית ריבה לכל סופגניה והריבה הנזילה מרוכזת כולה במקום אחד בתוך הסופגניה והיא מבושלת כבר מותר לחממה בשבת על גבי פלאטה חשמלית דלוקה דאין אפייה אחר אפייה ואף שיש ריבה שהוא דבר נוזלי ולח והרי בדבר לח יש בישול אחר בישול מ"מ אזלינן בתר הרוב שהוא יבש וכמו שביארנו באורך בילקוט יוסף שבת א כרך ראשון מהדורת תשע"א סי' תג שכן דעת רוב האחרונים כמו מנחת כהן לפני קרוב ל400 שנה פמ"ג זרע אמת נהר שלום פתה"ד ברכ"י שם חדש ארץ חיים מהרש"ם הר צבי ועוד ועוד כחלק במנחת תורה בישול הסופגניה הוא מש"ו עוד . ושם הזכרנו שכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאף ע"פ שהריבה כשאינה בתוך הסופגניה נחשבת לדבר לח שיש בו משום בישול אחר בישול מכל מקום כשהיא בתוך הסופגניה נחשבת כחלק היבש בסופגניה ויש לסמוך על מה שכתב במנחת כהן משמרת השבת (שער ב פרק ב) והובא בדעת תורה (סי' שיח סט"ז)

דברובו יבש אין בישול אחר בישול ואף שהריבה מרוכזת במקום אחד בתוך הסופגניה מכל מקום דינה כיבש כיון שהרוב הוא הסופגניה וברובו יבש סגי. וע"ע בפמ"ג מש"ז (סי' רנג סקי"ג) דדי בזה שרובו יבש ע"כ. וכ"כ עוד בספר מאור השבת (עמוד תנג) בשם הגרשז"א וכן עיקר להקל. ובפרט אחר שראינו עדותו של הרב שם חדש שהעיד בגדלו שכן מנהג ירושלים מקדמת דנא והנח להם לישראל והמחמיר תע"ב עכ"ד ע"ש. חזינן שרבים דנו בזה והעלו להתיר ובפרט אם יתן ליבו שלא להניחה עד שתתיבש אלא רק לחממה שבכה"ג גם הריבה לא תגיע לחום שהיד סולדת בו ואז שפיר דמי כנלענ"ד.

ט). וראה עוד בשו"ת דברי משה חלק א (סימן כה) מה שהאריך בזה בכמה תשובות עם עוד רבנים אם יש לחוש למים שנותנים בריבה ומחממים את הסופגניה אם יש בזה איסור של בישול והעלה להתיר וכתב (בעמוד קלב) שהציג את הדברים לפני הראשון לציון הרב הראשי הרה"ג יצחק יוסף שליט"א ובהסכמה לספרו צידד להקל בזה למעשה כיון שבדרך כלל אין מניחין את הסופגניה על הפלאטה לזמן ממושך ובדרך כלל רק מחממים אותה באופן שהריבה אינה מגעת לחום שהיד סולדת. ולכן הסיק שמותר לחמם סופגניה על הפלאטה בשבת לכתחילה ואין לחשוש לאיסור בישול המים שבתוך הריבה עכ"ד ע"ש.

בסיכום: מותר בשבת לחמם סופגניה שנתנו בה ריבה על גבי הפלאטה מכמה טעמים. א. שרובה יבש ואין בישול אחר אפיה. ב. גם אם נתנו בריבה מעט מים אין בו שיעור של גרוגרת והוי חצי שיעור שלדעת רבים מן הפוסקים הוי דרבנן .ג. גם הוי פסיק רישיה בדרבנן דלא איכפת ליה שהעלו רבים מן הפוסקים להתיר וכאן הוי ג' צירופים בדרבנן דיש להתיר ובפרט שהוי לצורך אכילה של עונג שבת. וכן העלה בחזון עובדיה חנוכה (עמוד יט). וכן דעת הגרש"ז אויראבך הובא דבריו בספר שלמי מועד (עמוד רמה). וכן כתב בילקוט יוסף חנוכה (עמוד סז אות יז).וכן כתב בספר השבת בהלכה ובאגדה (עמוד 315). וכן כתב בשו"ת ויזבח אלקנה חלק ד (סימן ח). וכן כתב בספר שבת היום (עמוד לד אות לט).וכן כתב בספר שבת ישראל (סימן ה). ובשו"ת דברי משה חלק א (סימן כה) באורך בהתכתבות עם כמה רבנים בנושא זה והעלה כנ"ל שמותר לחמם אף לכתחילה ואין לחשוש לאיסור בישול המים שבתוך הריבה כי בדרך כלל אין מניחין את הסופגניה על הפלאטה לזמן ממושך דאז מתייבשת ובטל טעמה ולכן בדרך כלל אין הריבה מגיעה לחום שהיד סולדת בו ולכן מותר.

הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א

הביאו לו באמצע חנוכה מנורה חדשה ויפה יותר מהקודם

שאלה: אדם שהדליק בחנוכיה כמה ימים, ושוב באמצע ימי החנוכה, אחד הביא לו חנוכיה חדשה ויפה יותר ממה שיש לו האם ימשיך להדליק בחנוכיה שהדליק עד עתה בימי חנוכה הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, יתעביד ביה מצוה אחריתי, וגם כדי שלא לבייש החנוכיה שהתחיל להדליק בזה בחנוכה, או משום זה ק'לי ואנווהו, יתחיל באמצע חנוכה להדליק בחנוכיה החדשה והיפה.

תשובה:
לכבוד הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א

א) כתב הכה"ח בס"תרעג. אות טו. "מי שהיה מדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקן למצות נ"ח ובעוד שהוא עסוק בכך הביאו לו שמן זית, ידליק בנרות שעוה אף שמצוה מן המובחר הוא שמן זית. שבו"י ח"א ס"לז. וח"ב ס"ל. וכן הסכים בתשו' יד אליהו ס" עב. אמנם בתשו' חכ"צ ס"מה. חלק על דברי השבו"י הנז' וסיים דהדבר ברור דבין באתרוג בין בנרות חנוכה ובכל מצות בעולם, מברך על היפה והמהודר ויוצא בו י"ח אף שבא באחרונה יעו"ש. וכ"כ בברכ"י אות ג' שכן העלה שער יוסף סי' ח. יעו"ש. מיהו אם כבר התחיל לברך גומר ואין להניח וליקח האחר המשובח, כ"כ בשע"ת אות א' וכ"כ לעיל סי' תרמח אות ח. יעו"ש."

ונראה בנד"ד אף השבות יעקב מודה שיש להדליק בחנוכיה שהיא יותר יפה, כיון שכשהגיע לו החנוכיה חדשה ויותר יפה, באותה שעה הוא אינו עוסק במצוות חנוכה, ומה שמקפיד השבות יעקב שאין לשנות זה דוקא כשהוא כבר עוסק במצוה, דהיינו שהוא "מדביק נרות בכותל כדי להדליקן", משמע שקודם שהוא מתחיל לעסוק במצוה באותו לילה שפיר הוא לשנות מנר שעוה לנר שמן. ולכן ה"ה שמותר לשנות מחנוכיה ישנה לחדשה שהיא יותר יפה.

אלא לכאורה יש לדחות סברה זו, דשאני נד"ד כיון שהוא כבר השתמש בחנוכיה הראשונה למצוות נ"ח, משא"כ בנדון השבות יעקב שקודם דביקת הנרות הוא לא התחיל להשתמש בנרות אלו לשם מצוה. ולכן אולי השבות יעקב מודה בנד"ד שאין לשנות מחנוכיה הראשונה לשניה אף שהשניה היא יותר יפה.

אלא מצינו שכתב מרן א"ח ס"טו. א. "מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר, אבל שלא להניחם בבגד אחר לא." וכתב הט"ז שם ס"ק ב. "ונ"ל דאין בכלל זה מי שמתיר ציציותיו כדי לעשות אחרים נאים מהם, ולא חיישינן בזה לבזיון הראשונים." וכן הוא במ"א שם ס"ק ב. והוא כתב שכן משמע מתשובת הרא"ש ע"ש. וכתב הברכ"י שם בס"ק ב. "הרב הלבוש כתב בהדיא דאם רוצה להתיר מן הבגד הציציות ולהשליכם לעשות בו ציציות יפות מהראשונות מותר". ע"ש. וכן הוא בכה"ח אות ח. וכן כתב הבן איש חי בפר" לך לך אות ז. ע"ש. הרי משמע שאף אם הוא כבר התחיל להשתמש בציציות עדיין יש הידור להשליכם ולעשות בטלית ציציות יפות מהראשונות. וא"כ ה"ה בנד"ד י"ל הכי, שיש לו לשנות מהחנוכיה הראשונה להחנוכיה חדשה שהיא יותר יפה.

וגם ראיתי בברכ"י בס"טו. אות ב. שהוא הביא תשובת מהר"י מולכו ז"ל בענין זה, וכתב הברכ"י בד"ה איברא, "מה שסיים הרב הנז' דאם בלו הציציות ורוצה להניח חדשים שרי וכמ"ש הר' הלבוש, קצת קשה דמשמע מדבריו דדוקא אם בלו הציציות הישנים בהא הוא דשרי הרב, אבל אם הציציות הישנים לא בלו ובעומדים יעמודו חזקים לא אריך למשלפינהו הגם דהחדשים נאים מהם, ואם זה כוונתו ק"ק דמייתי מהרב לבוש, ואילו הרב הלבוש כתב בהדיא דאם רוצה להתיר מן הבגד הציציות ולהשליכם לעשות בו ציציות יפות מהראשונות מותר, ונראה דהרב (מהר"י מולכו ז"ל) איירי כשהציציות חדשים גם ישנים שוו בשיעוריהם בנוי ובחוזק, אז בעינן דהראשונים בלו דוקא, דאי לא בלו אסור, אך אם החדשים נאים ויפים מהראשונים אף שלא בלו והם חזקים מותר להתירן להניח היפים דיש נוי למצוה ומקיים זה קלי ואנוהו, ולא פליג על הרב הלבוש אלא שקיצר בדבריו. וגם הרב מהר"ם ן' חביב בתשובה הנז' מסכים הולך לדברי הרב הלבוש." הרי שלדעת הלבוש אף כשלא בלו יש להתיר. ולכן ה"ה אף כשלא "בלו" החנוכיה הראשונה עדיין יש להחליף לחנוכיה חדשה שהיא יותר יפה.

ב) וראיתי בתורה לשמה ס"רמד. שכתב שאם התחיל בשופר שאינו מהודר, והביאו לפניו שופר שהוא מהודר והוא מצוה מן המובחר, שאין לו לעזוב השופר הראשון. והראיה מיומא ז. שהוכיח רב ששת דטומאה דחויה בציבור מדתניא היה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת אומר ומביא אחרת. ע"ש. והוא כיון בזה למ"ש השבות יעקב הנ"ל, אלא שהשבות יעקב הרגיש שאין הראיה מגמ' יומא חזקה, והוא כתב שהוא "קצת ראיה... שיש מקום לבעל דין לחלוק" ע"ש. מ"מ כבר

כתבתי שאף לדעה זו, הטעם שאין לשנות הוא מפני שהוא כבר התחיל לתקוע בשופר, אבל בנד"ד שהביאו לו חנוכיה חדשה ויותר יפה קודם שהוא עוסק בנרות, י"ל שלכ"ע יש לשנות לחנוכיה שהיא יותר יפה.

וכן י"ל לדעת הספר חסידים שהובא בחכ"צ הנ"ל, שכתב "וזכורני שראיתי בספר חסידים שאם היתה יריעה כתובה בס"ת בכתיבה שאינה יפה ומצא אח"כ סופר אומן ולבלר מובהק, שמצוה להחליף היריעה בנאה הימנה. ורואה אני הדברים ק"ו, ואין זה ענין למאי דאמרינן בפ" כל התדיר פט: במערבא אמרי הואיל והתחיל במתנות גומר, דשאני התם הואיל והתחיל בעשיית המצוה ממש אין לו לדחות מצוה זו בשביל מצוה אחרת, אבל לקיים המצוה עצמה מן המובחר פשיטא שמניחין את שאינו מובחר ותופסין את המובחר" ע"ש. וכן הוא בנד"ד.

וכתב הפתחי תשובה י"ד ס"רסד. ס"ק ג. בשם הבית יעקב ס"קד. שאם התחילו למול ע"י אדם שכשר בדיעבד, והגיע אדם הכשר לכתחילה, חייבים להפסיק, אך ראה בשערי תשובה ס"תרעג. ס"ק א. שהביא בשם הבית יעקב ס"כו. לענין חליצה שכתב כהשבות יעקב שלא יפסיק לאחר שהתחיל קטן בחליצה. ועיין באורחותיך למדני ח"ג ס"סה. שפירשתי דעת הבית יעקב. עכ"פ כבר כתבתי דנד"ד קיל טפי כיון שהוא עדיין לא התחיל לעסוק במצוה.

ולכן למסקנה נראה דבנד"ד יש לו להחליף החנוכיה ישנה לחנוכיה שהיא חדשה ויותר יפה. כן נראה לענ"ד.

ואסיים בכבוד רב

מחבר הספר אורחותיך למדני

הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
מח"ס שמוש זקנים

נר חנוכה למעלה מעשרים אמה אי מהני אמלתרא להכשירה

הנה אאמו"ר הגאון שליט"א נסתפק בספרו הל' חג בחג חנוכה (פ"ה הל' ג' ד"ה וצ"ע) אי מהני אמלתרא בנ"ח, וכתב דמדלא הזכירו הפוסקים ש"מ דסבירא להו דלא תקנו אמלתרא אלא במבוי שאף למ"ד קורה משום היכר מ"מ אי"ז היכר בעלמא שא"כ יניח שלט וכדו' אלא דוקא אמרו בהיכר דפתח או דמחיצה כדביאר בחי' מרן הגרי"ז הלוי הל' עירובין וכלשון הר"מ שם [א"ה ע"ש דלחי וקורה מדין רה"י קאתו עלה, והיינו ע"י שהלחי כמחיצה והקורה על הפתח כאילו נסתם רוח רביעית ונעשה כרה"י להיתר לטלטל בכולו, ואף למ"ד קורה משום היכר דאל"כ אמאי לא תקנו היכר מן הצד כשלט וכדומה, אלא ע"כ דרק ע"י פתח או מחיצה היא דמהני דחשבוהו חכ' כה"ג כמחיצה רביעית להיתר המבוי, וכ"ה בחי' הגר"ח סטנסיל סימן טז], ואתי שפיר דדוקא לפתח תקנו אמלתרא שכן דרך פתח חשוב אבל לשאר דברים לא תקנו אמלתרא שלא חילקו חכמים בשיעוריהם אם יעשה דבר בולט למשוך את העין. עכת"ד אאמו"ר שם.

ושמעתי עוד מאאמו"ר שליט"א בביאור ד"ז, והוא דהא יסוד אמלתרא נלמד (בעירובין ג רע"א) מה' אמלתראות של מילה שהיו על גבי פתח האולם, והאמלתראות היו על הפתח ומחשיבה לפתח, וכן דרך פתח חשוב לחבר עליו מלמעלה צורות נוי וכדו', וכה"ג בכלל הפתח היא האי אמלתרא, וכהאי גוונא מצינו דין אמלתרא, משא"כ באמלתרא לנ"ח שאינו מענין פתח וכותל דלא מהני מידי, דלא פלוג חכ' בתקנותיהן שיהני בכ"מ חיבור אמלתרא להכשיר.

ונראה עוד נימוק בזה לדעת אאמו"ר שליט"א הא דלא מהני אמלתרא לנ"ח, די"ל עוד חילוק בנ"ח, דלכאורא תקשי באמלתרא של מבוי ע"י ציורים וכיורים סמוך לקורה, והא בליל שבת אינו נראה מחמת החשיכה, ומכ"מ שרי לטלטל בלילה, מטעם דביום השבת נראה וניכר ואם כן אין לנו בנ"ח האי תקנתא דכל עיקרו ומצותו בלילה, וא"ת דיעשה אמלתרא בעוד נרות, ז"א דלא ניכר לכל שמונח שם נר למצות החנוכה [בפרט ביום א' ואף בשאר ימים], ומה דבזה"ז אפשרי בנרות חשמל וכדו',

פשוט מדלא תיקנו בזמן חז״ל תקנתא דאמלתרא בנ״ח לא נשתנה הדין מחמת כן בזה״ז ולא פלוג. ושוב דחיתי להאי סברא דהרי בלילה [בפרט לסוברים דמדליקין בתחילת השקיעה] ג״כ שייך אמלתרא לנ״ח בציורין וכיורין, ושפיר אמלתרא בציורין וכיורין בלילה, ועכצ״ל כדלעיל דכה״ג לא יתלו שהוא לנ״ח אלא לצרכו הדליקה סמוך לכיורין וציורין לנוי הציורין וכיורין שיתראו וכדו׳, ולא מוכח לכל שהוא למצוה, והסכים לזה אאמו״ר שליט״א.

ובעיוני עוד בזה ראיתי למאירי בעירובין ג ע״א שכתב (בד״ה מאחר) לענין אמלתרא דקורה, וז״ל ודוקא עם הקורה שתחיבת האמלתרא עם הקורה היא הנותנת היכר, וכן כתב המאירי לענין סוכה, וז״ל אלא שזו של סוכה אני מפרש בה שמתוך נויין שבה אדם נותן עיניו בכותל ואינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשהוא מביט בראש הדופן המחובר לסכך, קצה הסכך הסמוך לו נראה עמו וישיבתו תחת הסכך ניכרת לו, עכ״ל. ומבואר בדבריו, דתקנתא דאמלתרא הוא רק כשהוא מחובר לעיקר, וכסוכה שמתוך נויין שבה המחוברים לדפנות ודפנות מחוברים לסכך הוא דמהני, ולא מהני נויין הסמוכים לדפנות שאינם מחוברים, דכה״ג אינו אמלתרא, דכל שאינו מחובר אין העין מכריחה לחזר להסתכל בדבר האחר הסמוך לה, ורק כשהוא מחובר בהכרח עין האדם נמשכת, ולדברי אאמו״ר לעיל מבואר היטב לדברי המאירי דכשהדרך כן לתלות נויין על הדפנות והדפנות מחוברות לסכך ממילא האמלתרא מכלל הסוכה, ומהני לה, וכאמלתראות דפתח האולם דכן דרך פתח חשוב, משא״כ בנ״ח שאין דרך לחבר לנרות מיני אמלתראות לצורך הנרות [שהתקנה לכל ולא רק למדליקין בחנוכיות של כסף וזהב], אלא להיפך אם מחבר, הנרות לצורך האמלתראות ולא האמלתראות לצורך הנר, ומיחזי דלצורכו הדליקה, וע״כ דלא מהני לה אמלתרא, ודו״ק.

ולכאורה מתוס׳ סוכה ב ע״ב (ד״ה וכיון) משמע דמהני אמלתרא לנ״ח בדאיכא היכירא, ולדברי המאירי הנ״ל אתי שפיר דהתוס׳ איירי באמלתרא דדפנות מגיעות לקורה ולא מהני במבוי רק משום דהקורה טפח וכן הנ״ח קטנים, ואה״נ בקורה רחבה ז׳ טפחים לתוס׳ מהני אמלתרא למבוי כדהביא המאירי שם (בד״ה אף) מגדולי הדור, ונ׳ דכן בנ״ח אם יעמיד כגון בימי הז׳ ח׳ בהפסק בין אחד לשני ויהיה רחב כמה טפחים אפשר דמהני דפנות מגיעות, והמאירי חולק ע״ז דאין דפנות לבד מושכות, רק דפנות עם נויין כבסוכה, ולפי״ז דפנות עם נויין יהני לקורה ז׳ טפחים ונ״ח רחבים כנ״ל בהפסק בין נר לנר בימי ז׳ ח׳. [ולהלן בסוף יבואר דאין לומר כן], וסברת המאירי נ״ל דכיון דדפנות הוא דבר הרגילין בו, ממילא אי״ז מושך עיני

בנ"א להביט בהן משא"כ דפנות עם נויין וכדו' כבסוכה דמהני, וצ"ל דס"ל לתוס' דמכ"מ כיון דהדפנות רחבות טובא ג"כ מושך, ואולי בדפנות סוכה שאני שהסוכה עשויה לישיבה ושינה כל ז', וודאי דבמשך ז' ימים יביט לסכך דרך הדפנות, ואין לדחות דבגמ' עירובין ג א' משמע דהילוך וישיבה שוין, דאה"נ דלגבי היכר קורה וסכך שוין הן, בהילוך, ושלטא העין, משא"כ בנדון אמלתרא דדפנות מגיעות לקורה דבהילוך עד שרואה לדפנות למעלה, עובר הקורה, משא"כ לראות בהילוך מיד לקורה, ודברי המאירי שם צ"ע. ונ"ח הוי כהילוך לבני רה"ר העוברין ושבים, ויש סברא עוד לחלק בין הילוך דנ"ח להילוך דמבוי, דהילוך דנ"ח גרעה, דהפרסומי ניסא גם לרה"ר, וי"ל דכל מה דמהני הילוך דמבוי לראות מיד לקורה משום דלשם נכנס ושפיר מביט לפניו, משא"כ בהילוך דרבים העוברים ושבים אין מסתכלים לצדדים למעלה מכ', וכן נראה מהתוס' דנ"ח אינו רחב טובא כסכך שיועיל הדפנות למשוך העין לראיית הנרות. וכה"ג שמרחיב בהפסק בין נר לנר צ"ל כיון דבימים הראשונים ליתא להאי תקנתא, [בפרט שצ"ע דאולי בכה"ג יחשבו דמדליק לכל אחד מבני ביתו נר אחד בריחוק זה מזה], ממילא לא פלוג לומר דרק בימים האחרונים יהני, ולא שקדו לתקן דין אמלתרא בנ"ח, ובכל גווני לא מהני, כ"נ לדינא אף לד' תוס' ומאירי ז"ל.

ובהיותי בזה ראיתי בשו"ת מהרי"ל דסקין בקונט"א סי' ה' אות ל' שהוכיח לפסול ג"כ נר שבת למעלה מכ' ע"ש, ונראה דה"ט שכיון שנר גבוה אינו מאיר ללמטה במקום האכילה והילוך בנ"א שלא יכשלו באבן וכו' א"כ לא הועיל כלום ולא יצא יד"ח בנרות אלו, דלא נקרא שהדליק במקום האכילה והילוך, וכל טעם הדלק"נ שבת מבואר בגמרא ובראשונים משום שלא יכשלו ומשום כבוד הסעודה שלא ישבו בחושך (עי' לאאמו"ר משכ"ב במשמרת שבת סי' ד'), אך ראי' המהרלי"ד אינו מוכרח דכיון שאינו במציאות להאיר מלמעלה מכ' ללמטה לא חש התנא וכללא נקט על פסולי שמנים בשבת, ואה"נ נר שיאיר שפיר דמי, ואינו פסול בעצם הגובה ודו"ק.

אחר זמן ראיתי לאאמו"ר הגאון שליט"א בגליון המהרי"ל דסקין שם שכתב בזה וז"ל, לכאורה נראה דשאני שמא יטה דקריאה משמא יטה דהדלקה, דרק באיסור קריאה לאור הנר ס"ל דשרי בגבוה דהחשש שיטה אגב קריאה, אבל החשש הטייה דשמנים הפסולין שאין נמשכין היינו דחיישינן שמתוך שאינו נמשך יבוא להטות בידים ואף יעלה ויטה. עי' שבת כא וברש"י שם ודוק. וראיה לזה דלפוסקים דשרי בסגור במפתח או קשר משונה לא שמענו שהתירו כן בפסולי שמנים. וכמו כן לא מצינו כאן התירא דאדם חשוב. [ושומר, זה יש ליישב]. ודברי רבינו לא

זכיתי להבין דבגמ׳ בפ׳ שואל שם משמע דמאן דשרי הוא בכל שגבוה מקומת אדם המטפס, וא״צ שיהא גבוה כ׳ אמה, וא״כ על כרחך ליכא ראיה דא״כ אף בפחות מכ׳ פסול. וצע״ג. עכת״ד אאמו״ר שליט״א.

דין חשד בזמן הזה בנרות חנוכה

בדין הדלקה בזה״ז מפני החשד, נראה דהמדליקין ע״פ רבותיהם בפתח הבנין, ואיכא ב׳ פתחים לבנין בב׳ רוחות צריכין להדליק בכל פתח משום דין חשד. וסברת האומרים שאין בזה״ז דין חשד כיון שיש מדליקין בתוך הבית ואולי הוא מהם כבר דחה אאמו״ר שליט״א בספרו הל׳ חג בחג חנוכה פ״ד סוף הערה 22, וע״כ דכל שנוהג להדליק בחוץ כל דיני חוץ קאי עליו. וכן ראיתי בספר שיעורי חנוכה להגר״י עדס שליט״א בעמ׳ ק״נ משמיה דהגרח״ק שליט״א דהחזו״א חשש לחשד בזה״ז. ואמרתי בזה טעמא, דהלא אה״נ דלמדליקין בפנים אין חשד כיון דכל הימים אין מדליקין בחוץ אבל אלו שמדליקין בכל יום בחוץ או שיודעים שהוא פלוני כל שנה מדליק בחוץ אזי איכא חשד למה לא הדליק היום, ואין תולים דמדליק בפנים מדלא ס״ל כלל להאי מנהגא. ואף דבגמ׳ כ״ג מבואר דהחשד מהבני עיר, וכיון שרוב העיר (בעיר גדולה) אין יודעין מנהגו בכל שנה מ״מ לא פלוג וכיון שיש שמכירין ויודעין ממנהגו ולהם איכא חשד, ממילא לא פלוג לחלק דהחשש חשד רק לכל העיר, דבכל גווני אמרו משום חשד ודייקא. ורק בזמן שכולם מדליקין בפנים כדיוקא דאאמו״ר מל׳ הפוסקים אזי ליכא חשד, וק״ל.

אך כששאלתי בזה למוהגר״ש דבליצקי (שליט״א) זצוק״ל השיבני שליכא בזה״ז דין חשד מה״ט או שיאמרו שמדליקין בפנים או שמדליק יותר מאוחר ולא בשקיעה. ונראה עוד להוסיף כשם שלגבי חלונות כ׳ אאמו״ר דליכא דין חשד מדאיכא בכל רוח ה״ה גם פתחים בזה״ז, ואף שזה לבד י״ל לא פלוג מ״מ חזי לצרופי כל הטעמים יחד. וע״ע מה שהביא בזה בספר ״אור ישראל״ עה״ל חנוכה פרק כג סעיף ט׳. ועי׳ בערוך השלחן יור״ד ס״ס י״ב מהכו״פ ודברי העה״ש ודוק.

בדין ברכת הרואה על נרות חנוכה

הנה מפשטות הסוגיא בגמ׳ שבת כג א׳ דהרואה נר חנוכה מברך שעשה הניסים היינו דמברך בשעת הראייה, ולא קודם לראייה, דאינו ברכת המצוות אלא ברכת השבח דבשעה שרואה הנרות של חנוכה דולקים, משבח להשי״ת, וכל זמן שלא בירך ועדיין רואה יכול לברך כמ״ש בשו״ת רעק״א תנינא סי׳ יג, אבל כשכבר אינו רואה אין יכול לברך, ואפשר דתוכ״ד לראייה יכול עדיין לברך לכו״ע כשאר ברכות הראייה.

ודאתינא להכי יש להבין טובא למה נקטו האחרונים דלמי שיש ספק בברכות הראייה ישמע מאחר המברך קודם ההדלקה ויצא ממנו ידי חובת ברכות הראייה, וצ"ב רב האיך יוצאין בברכות הראייה כשעיקר החיוב רק כשרואה הנרות, וכעת לא רואה עדיין. וכן כתב להדיא בב"ח ס"ס תרע"ו דאכסנאי שמדליקין עליו בביתו ישמע הברכות מבעל הבית ההולך להדליק ויצא ממנו מדין ברכות הראיה, והוב"ד בשכנה"ג, ובכף החיים סי' תרע"ז סקכ"א ועוד.

והנה מה דהמדליק מברך כל הברכות קודם ההדלקה י"ל דהיינו מצותו דכיון דהולך לקיים מצות ההדלקה אזי תקנת ברכות ההדלקה עליו הוא קודם ההדלקה, דלא חילקו בין הברכות דחלק יברך קודם וחלק אח"כ, אלא הכל קודם, [ויש שנקטו לכך ל' מושאל עובר לעשייתן גם לגבי ברכת שעשה ניסים ושהחיינו שנמשך אחר ברכת להדליק, עי' פתח עינים החדש בנדמ"ח חלק ב'.עמ' פה (ד"ה איך, וכ"ה בשו"ת שומע ומוסיף חנוכה), ובמועדים וזמנים ח"ב סי' קמז (ד"ה ולע"ד), ועוד אחרונים], והן אמת דמצינו כמה דעות בראשונים וכ"ה ד' המקובלים ע"פ הרש"ש לברך שעשה ניסים אחר ההדלקה, והאריך לבאר בזה בשו"ת וישב הים ח"א סי' יא, [ובעמ' רח ד"ה ומעתה, ביאר דברכת להדליק הוי ברכת המצוות שדינו עובר לעשייתן קודם ההדלקה, וברכת שעשה ניסים הוי מברכות השבח וההודאה שנתקנה על ראיית הנרות או על עיצומו של יום, וכן ברכת שהחיינו נתקן על הזמן או על ראיית הנרות ואינם מברכת המצוות לברכם קודם ההדלקה עובר לעשייתן ע"ש). אך אנו באים ליישב מנהג העולם שמרכין כל הברכות לפני ההדלקה.

והנה מצינו בכל ברכות הראייה בראשונים הרא"ש (בברכות פ"ט ס"ס כג) והרמב"ן והר"ן והריטב"א והמאירי (בפסחים ז:) ובבהגר"א סי' מ"ו ס"ב (ד"ה ועכשיו) דלא בעי בהו עובר לעשייתן כברכות המצות ורק סמוך לראייה בעי תוכ"ד בעי לברך עליהם, והאריך בזה ידידי הגר"א אריאל שליט"א בספר שער העין (עמ' רעב ואילך, ובעמ' קכט סקי"ד, ובעמ' קסא סק"כ), וכתב שם בעמ' רע"ג לדייק דלרא"ש רמב"ן ור"ן אפשר לברך סמוך לעשייתן אלא דאין בהו דינא דעובר לעשייתן, ולמאירי וריטב"א אי אפשר לברך רק אחר הראייה ולא קודם ע"ש.

וכן מצינו לגבי ברכת מאורי האש שדינו כדין ברכות השבח והראיה שרואין ואח"כ מברכין עיין פמ"ג בסי' רצ"ו. והאריך בזה אאמו"ר שליט"א בהל' שבת בשבת ח"ד (עמ' רמו סע' עב), ובמשמרת מועד ברכות (נג:), וכן מוהגר"ש דבליצקי (שליט"א) זצוק"ל בזה השלחן ח"ב סי' רצ"ח ס"ג הביא כן מדברי הראשונים ז"ל, אך הביא שם בזה השלחן גם כמה דיעות ליהנות

מהנר אחר הברכה, [ובספר בירור הלכה זילבר קמא או"ח ח"ג עמ' קכד כתב שכן נהג החזו"א ז"ל עי"ש], ועיקר ההכרעה בזה כמנהג העולם לראות קודם הברכה ואחר כך לברך, [ומנהג החזו"א יש ליישב דהסתכלות בצפרניים עשה לאחר הברכה, אבל עצם ההדלקת הנר כדי שיאותו לאורו היה כבר מקודם, ובארחות רבנו הביא שהגרי"ז והקה"י הסתכלו ואח"כ בירכו, ויש ליישב כנ"ל]. וע"ע בשו"ת אגרו"מ (או"ח ח"ה עמ' טז אות ט') דפליג על הפמ"ג והמ"ב וס"ל דבעי לברך קודם ההנאה עיי"ש. וכן מצאתי אחר זמן בגנת ורדים (או"ח כלל ג' סי' כה) שנהנים אחר הברכה ע"ש. וע"ע בקובץ בית אהרן וישראל (עט, שנה יד גליון א עמ' קיג - קכג) באורך. [וע"ע בס' ברכת ה' ח"ד פ"א סע' ו' ואילך, ובס' בר אלמוגים להגר"א גנחובסקי זצ"ל סי' קפא].

ומבואר דעיקר ברכות השבח והראיה הוא לאחר הראייה ולא קודם הראייה, [ולמאירי וריטב"א הוא לעיכובא כנ"ל], וכן הוא מסברא דמי יימר שיראה מיד אחר הברכה, וכן הוא בפשטות תקנת ברכת הרואה לנר חנוכה לראות ולברך ולא קודם הראייה. וא"כ צ"ב האיך כתבו באחרונים דשייך לצאת ברכות הראייה על ידי מי שהולך להדליק, [עיין בב"ח ואחרונים הנ"ל לגבי אכסנאי, ועוד עיין לאאמו"ר שליט"א בהל' חג בחג חנוכה פ"י עמ' קה הערה 5 דבני הבית יוצאין מברכת האב יד"ח ברכות הראייה למ"ד דמי שהדליקו עליו בביתו עדיין חייב בברכת הראיה. וכ"כ בעמ' קיד הערה 24 דמי שהדליקו עליו בביתו ישמע הברכות מאחר לצאת ידי הדיעות דחייב בברכות הראייה]. וכן מצאתי בשו"ת מהרי"ל דיסקין (בקונטרס אהל מועד ריש עמ' ל"ו) דברכת הש"ץ על נרות חנוכה דביהכנ"ס מוציא בברכת הרואה למי שאין לו בית להדליק ע"ש.

ושמעתי בכמה אופנים ליישב.

אופן א' ביאר מרן אאמו"ר שליט"א דהיכא דיש לו שייכות להדלקה שמכוין להוציאו הבעה"ב ההולך להדליק שפיר דמי לצאת קודם ההדלקה על ידי שישמע הברכות ויראה הנרות. וביאור דבריו נראה דמסברא לא שייך לברך ברכות הראייה קודם שיראה דמי יימר לו שיראה והתקנה דכשרואה לברך, אבל כל שהוא שייך לבנ"א ההולך להדליק הוי בכלל רואה ומברך, דבזה יש לו כבר חלק חיובי שודאי הולך לראות ע"י שא' מברך וחייב להדליק כמצותו.

אופן ב' ביאר מוהגר"ש דבליצקי (שליט"א) זצוק"ל דכל התקנה לברכת הראיה הוא אפשרות יחידה שנשאר לו רק ע"י שרואה הנרות ולברך, דאין לו בית ואי אפשר לו באופן אחר לברך ולא שייך לברך לפני שרואה, אבל בכה"ג שיכול על ידי אחר ההולך להדליק כחיובו גם בכה"ג יוצא ידי

ברכת הרואה דשייך כבר ברכת הרואה על הדלקה כזו הבאה מיד.

אופן ג' ביאר מוהג"ר שלום חיים טכובר שליט"א דברכת הרואה לא שייך קודם הראייה דאין לו שום איזה התעסקות בנרות לפני שרואה שילך ויברך עליהם, אבל בכה"ג שאחר מוציאו והאחר עושה עסק שאוחז הנר והולך להדליק ומברך סמוך להדלקה בכה"ג שפיר הוי התעסקות בנרות ששייך כבר לברך עליהם גם ברכת הראייה. וכעי"ז מצאתי בספר "אור הנר" להג"ר דוד משה ליברמן שליט"א סי' סט (עמ' רצ"ד ד"ה ואף) ע"ש.

ובסברות אלו מיושב שפיר דאף למ"ד דכל המדליקין בעו לברך שעשה ניסים מדין ברכות הרואה שפיר מברכין קודם ההדלקה. [וע"ע מש"כ בס"ד בחי' שבת כג א' (ד"ה שם הרואה מברך). ובתשובות והנהגות (ח"ו סי' קנח)].

ועפי"ז התעוררתי נפק"מ האם מהני לצאת יד"ח בברכות מאחרים כשאצלו עדיין אין חובת הברכה והמצוה, ורק אחר זמן הברכה יגיע חיובו, וכגון בלולב יו"ט ראשון דסוכות דבעינן לכם ורוצה ליטול לולבו של חבירו אחר שחבירו ינענע לעצמו ויקנהו לו, ורוצה שחבירו יוציאו בברכתו אך עדיין אין הלולב שלו רק אח"כ יקנהו לו, האם כיון דאח"כ יהיה שלו שפיר דמי לצאת כעת בברכה, או לא דלא מהני לברך כשעדיין אין המצוה ברשותו כשהוא מתנאי המצוה שיהיה שלו. ובמק"א כ' בזה ואכמ"ל. וכעי"ז דנו באחרו' אם אפשר לברך קודם זמן המצוה וכשיסיים הברכה יגיע זמן המצוה, ואולי זמן ממילא קאתי משא"כ כאן הקנין הוי מעשה והפסק יתירה ואי אפשר עדיין לברך, ואולי כיון דהוי כגביל לתורי בדאורייתא שיהיה שלו שפיר דמי, וצ"ב].

הדלקת נר חנוכה בשמן שריפה אם אסור מדין אין עושין מצות חבילות חבילות

בדין אין עושין מצות חבילות חבילות כתב בחזו"ע פורים (עמ' קנט) להביא ראי' דשרי מהדלק"נ חנוכה בשמן שריפה [תרומה שנטמאת] כשאין לו כמבואר בירושלמי סוף תרומות ע"ש. ובדרך אמונה להגרח"ק שליט"א (בחלק ב' פ"ב מתרומות בבה"ל ד"ה והטמאה) אזיל בתר איפכא, דאדרבה משם ראייה לאסור מדין אין עושין מצוות חבילות, ורק כשאין לו שאני כמבואר בפסחים קב ע"ב ע"ש.

והנה במש"כ בחזו"ע שם להביא ראי' מאכילת תרומה דיוצאים בו יד"ח מצה כמבואר במתנ' פסחים לה א' אף שבאכילתו מקיים מצוות אכילת תרומה, לכאורה היה נראה פשוט דיש לדחות דכל הטעם דאין עושין מצוות חבילות דנראה עליו כמשאוי ורוצה ליפטר, וכ"ז רק במצוה דחייב לקיים או דא"א ליפטר

מהם עי׳ סוטה ח א׳, משא״כ במצוות ד״רשות״, דוודאי שרי לעשות חבילות חבילות במצוות דרשות, וכן מצאתי להדיא במג״א ס״ס קמ״ז, [וכ״ה בתשו׳ מהר״ם שיק ח״ג יו״ד סי׳ רנ ד״ה וא״כ, ובס׳ ארעא דרבנן דף ג׳ ע״א בגליון עפרא דארעא שם ממהר״י עייאש ז״ל ע״ש. וביתר ביאור במס׳ עבדים למוהגרח״ק שליט״א בקנין פירות סי׳ לז עמ׳ עד מספר ארעא דרבנן ע״ש. (וכעין זה כ׳ בפתח עינים לחיד״א ז״ל בברכות כח א׳ על הא דר׳ זירא כי הוי חליש מגירסא הוי אזיל ויתיב אפתחא בכדי ליקום מקמי רבנן ״ולקבל אגרא״, ואף דתנן באבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס הני מילי במצוות שמחויב בהם בזה צריך לעשותם לשמה אבל כשמכניס עצמו לחיוב שפיר מצי לעשות ע״מ לקבל שכר ע״ש, וה״נ י״ל לענין מצוות חבילות דליכא כה״ג איסור ודו״ק)], ובנד״ד לא עובר בעשה אפי׳ אם כל ימיו לא יאכל תרומה כמבואר ברדב״ז על הר״מ סוף הל׳ תרומות, [וכ״כ הגרי״צ הלוי זצ״ל בספרו בכורי ציון (דף מ״ד ע״ד ד״ה והנה), והאדר״ת זצ״ל בהערותיו שם (בריש הספר ובסופו) דאין חיוב לאכול תרומה]. ומצות האכילת תרומה ומצה באין כאחד ולא קדים מצוות חוב דמצה שיעשה כמשא על החוב ודייקא.

[וידידי הג״ר יעקב ישראל אברג׳ל שליט״א העירני דיסוד זה של הני אחרונים דבמצוה אחת של חוב ואחת של רשות אין בו איסור חבילות נסתר להדיא מגמ׳ פסחים קב ב׳ דמבואר דכוס בהמ״ז וקידוש הוי חבילות אף שהרבה ראשונים פוסקים דבהמ״ז אינו טעונה כוס, וכן פסק מרן השו״ע סי׳ קפב ע״ש. וחזינן דאף דהוי רשות כוס בהמ״ז הוי איסור דחבילות מן הדין. (ושנה דבריו ביתד המאיר תמוז תשע״ד סי׳ קפ״ו ד״ה אולם). ואח״ז תירצתי לו בזה בס״ד יסוד גדול דאה״נ דאף להני ראשונים דכוס בהמ״ז הוי רשות, אך מכ״מ כיון דהקידוש והבהמ״ז גופא הוו חיוב (דאורייתא) אזי אין לעשותם יחד על כוס אחד שמאגדם כאחד, וזהו האיסור חבילות שנראה כמשא וכו׳ האמור בגמ׳ פסחים שם.

ושוב העירני הנ״ל דבשו״ת חזו״ע (ח״ב עמ׳ תתמב) הביא מחי׳ הרא״ה (כתובות ז:) הטעם דשפיר לברך ברכת נישואין עם כוס בהמ״ז, דבהמ״ז וברכת חתנים חדא מילתא היא וכדאמרינן נמי (בפסחים שם) קידושא ואבדלתא חדא מילתא היא, וכל שכן שברכת חתנים אינה טעונה כוס. וחזינן שסבר האי סברא דכיון דכוס דחתנים הוי רשות אין בו איסור חבילות. ולפי״ז עכצ״ל שסבירא ליה לרא״ה דכוס בהמ״ז טעונה כוס ולכן אסרו בגמ׳ שם כוס בהמ״ז וקידוש יחד.

אך צ״ע דאף דכוס דברכת חתנים רשות מכ״מ כיון דהברכה של ברכת חתנים הוי חובה שכך תיקנו חז״ל, וכן

הבהמ"ז חיוב דאורייתא, שוב דמיא לשיטות דסברי דכוס בהמ"ז אינה טעונה כוס ומ"מ הוי חבילות מחמת הבהמ"ז גופא. וי"ל או דהרא"ה לא סבירא ליה האי סברא. או דאין כוונת הרא"ה לומר בהוספתו "וכל שכן שברכת חתנים אינה טעונה כוס" דמ"מ מקיים כאן דין כוס ברכת חתנים, דלצד שרוצים לקיים דין כוס לברכת חתנים (אף שאינו חיוב) שפיר דדמי לברך על כוס בהמ"ז דדמיא לקידושא ואבדלתא שהביא בטעם א', ולצד שאין רוצים שחוששים לאיסור חבילות כיון דברכת חתנים אינה טעונה כוס דל מצות כוס בברכת חתנים וכאילו לא בירכו על הכוס לענין איסור חבילות.

והנה יש סתירה בדברי החזו"ע דבסוף העמוד שם צירף האי סברא לדעת השו"ע דכוס בהמ"ז אינה טעונה כוס ושפיר אין חבילות עם כוס ברכת חתנים. וסותר דבריו במק"א (יבי"א ח"ט אהע"ז סי' כב וח"ג אעה"ז סי' יא ריש אות ו' וחזו"ע תעניות עמ' שנא) דשפיר הוי חבילות ולא חילק כלל האי סברא בדעת מרן השו"ע דפסק באו"ח סי' קפב דבהמ"ז אינה טעונה כוס. ולכאורה על מרן השו"ע ג"כ צ"ב למה הביא סברת הי"א באהע"ז סי' סב ס"ט דהוי חבילות מאחר שפסק או"ח סי' קפב דבהמ"ז אינה טעונה כוס.

ועכצ"ל כדברינו לעיל דאין שום ענין לצרף הסברא דבהמ"ז אינה טעונה כוס דלא הוי חבילות, דכל הני פוסקים דסוברים דאינה טעונה כוס מכ"מ לומדים בגמ' פסחים שם דכיון דהבהמ"ז גופא הוי חיוב אין לאומרו עם עוד מצוה של חוב כקידוש. ומה דהוסיף הרא"ה הסברא דברכת חתנים אינה טעונה כוס היינו כמו שביארנו לעיל דלצד דבמציאות מברכין ברכת חתנים על הכוס סבירא ליה דחדא מילתא היא כקידוש ואבדלתא, ולצד דחוששים לחבילות כיון דברכת חתנים אינה טעונה כוס דל כוס מהכא כלא בירך על הכוס ואין כאן איסור חבילות. אך אין הכוונה דלסברא זו עדיין מברך על הכוס ברכת חתנים אלא דדל כוס מהכא לגמרי, וא"ת דבמציאות כן מברך על הכוס בזה מצרף טעם א' דחדא מילתא היא. משא"כ בכוס בהמ"ז אין אומרים דל כוס מהכא כשאין עוד טעם אחר דחדא מילתא היא. ומה שנקט בשו"ת חזו"ע שם האי סברא לגבי בהמ"ז וברכת נישואין אליבא דהרא"ה הנ"ל למ"ד דברכת חתנים טעונה כוס, היינו דכיון דיש טעם א' דחדא מילתא היא, אזי במקום דל כוס דברכת חתנים שזו חובה להאי מאן דאמר [כמו שביאר שם], מ"מ בכה"ג נימא הפוך דל כוס בהמ"ז דאינה טעונה כוס וכאילו לא בירך על הכוס לגבי איסור חבילות בטעם הב' אחר דיש טעם א' דחדא מילתא היא. וק"ל. (וע"ז הדרך יש ליישב מה שהביא בחזו"ע שם מהברכות המים (לרבי משה מרדכי יוסף מיוחס ז"ל בנו של בעל פרי האדמה

ז״ל) או״ח סי׳ תעט ס״א בדף לט ע״ד ע״ש ודו״ק)].

וע״ע במועדים וזמנים (ח״ג ס״ס רמד, וח״ז סי׳ קפא ד״ה ומה) שכ׳ לבאר לגבי מצה דמעשר שני דהוי מצוה שבחפצא, ומצה דליל הסדר מצוה דגברא ולא שייך בכה״ג איסור חבילות, וכן לגבי נר חנוכה עם שמן שריפה ע״ש. וע״ע בתפאר״י (פ״ב דשבת בבועז סק״ב) דבפעולה א׳ בכוונה לכמה מצוות אין איסור ורק בב׳ פעולות ע״ש. ובס׳ עבודת אהרן (מהדו׳ תרנ״ד דף קה: בספר נכתבים סק״ח) כתב על הא דאין משקין ב׳ סוטות כאחת וכו׳ היינו בעוד אשר הוא עוסק בזה מתחיל לעסוק גם בחבירו שכותב לזה ואח״כ לזה, ומשקה לזה ואח״כ לזה, וכן כדומה בטהרת מצורע, אבל אם גמר במלאכת מצוה האחת מותר להתחיל במלאכת מצוה השניה תיכף בלא הפסק. ע״ש ודו״ק. ואין בזה שום קפידא אף של זמן של תוכ״ד לאסור, לומר דנראה כמשא מצוה הקודמת להתחיל במצוה אחרת ודו״ק.

אח״ז יצא לאור עולם ספר חזון עובדיה על הל׳ תרו״מ, והאריך מאוד בזה מעמוד רי״ח והלאה, ויש לעיין שם מכל הנ״ל. (וע״ע שו״ת אבני חפץ סי׳ טו). וע״ע במשנת יוסף (ביאורי סוגיות או״ח ח״א סי׳ כ״ח) קונטרס שלם בהאי דינא בטוטו״ד. ושם בסק״ח דאיסור מצוות חבילות רק במצות שהן חובה עליו ולא רשות ע״ש.

הגאון רבי אשר פרוכטר שליט"א
מח"ס פירות הבית

אגדה והלכה בעניני חנוכה

כנגד פרי החג

איתא בגמ' שבת (דף כ"א ע"ב) דבית שמאי סברי להו דבליל ראשון של חנוכה מדליקין שמונה ופוחתין והולכין וטעמייהו הוא כנגד ימים הנכנסין וכנגד פרי החג. וכבר הקשו כל המפרשים (עיין מהרש"א ועוד) מה ענין נרות חנוכה לפרי החג. מלבד הנ"ל יש להעיר מהא דפירש רש"י עה"ת (במדבר פרק כ"ט פס' י"ח) כי כל הטעם שהקב"ה ציוונו לגרע את מנין הפרים שמביאין בחג הסוכות הוא מטעם דהן כנגד ע' עממין. שמיום ראשון שהוא י"ג פרים עד ז' פרים של יום השביעי הן ע' פרים כנגד מנין ע' עממין [והאריכו חז"ל (סוכה דף נ"ה) בהך ענין דהע' פרים הם כפרה לע' עממין], ומבאר רש"י דלכן מתמעטין והולכין פרי החג דהא הם כנגד הע' עממין ועי"ז שמתמעטין פרי החג מראין שגם הע' עממין כלין והולכין. ועפ"י דברי רש"י הנ"ל נמצא דלא שייך המושג של מתמעטין והולכין גבי פרי החג אלא משום מנין ע', והא ליתא בנרות חנוכה דלא הוו אלא ל"ו נרות, וצע"ג.

וכדי ליישב דברי ב"ש יש להקדים את דברי הלבוש המובא במשנה ברורה (ריש הלכות חנוכה). עיין שם שמפרש שלא שייך כלל לשמח שמחה גופנית בחנוכה דהא לא רצו היוונים אלא להמיר דתם, משא"כ גבי פורים דהמן הרשע בקש להרוג ולאבד וגו'. וממילא גבי פורים יש מצוה להרבות בעניני שמחה גופנית כגון משתה וסעודה, אכן בחנוכה ליתא אלא מצוות רוחניות כגון הלל וזמירות ותשבחות, עיי"ש באריכות דבריו.

והנה בענין ע' עממין מצינו במפרשים כי ע' עממין נחלקים לב' כתות. עי' ברמב"ם (באגרת תימן) דמחלק את ע' עממין לב' חלוקין, כת האנסים וכת המתגברים, דהן ל"ה עממין שבאין להמיר דתנו ול"ה עממין שבאין להרוג אותנו. [וזה שנחלק ע' עממין לב' כתות של ל"ה מצינו גם בפרי החג גופייהו. שבפרי החג איכא ג' ימים שהן ל"ה פרים שאצלם כתוב שעיר עזים, וכן יש ל"ה פרים של ד' ימים שאצלם לא כתיב עזים אלא סתם שעיר. ופירש הגר"א (דברי אליהו פרשת פנחס) דב' חלוקין אלו של ל"ה עממין הן בני עשו ובני ישמעאל. שעיר היינו עשו, ושעיר עזים היינו ישמעאל].

וממילא עפ״י דברי הרמב״ם באגרת תימן נתיישב הכל היטב, דהא כבר הקדמנו דבחנוכה לא מזכירים אלא ישועה רוחנית ונמצא דבחנוכה הנצחון הוא נגד כת האנסים. לכן בית שמאי ס״ל דכמו גבי ע׳ פרי החג של סוכות מתמעטין והולכין מטעם דכן יהיה מקויים גבי ע׳ עממין שיתמעטו ויכלו, ה״ה גבי ל״ה נרות חנוכה מיום ראשון שמדליקים ח׳ אליבא דב״ש עד יום שביעי שמדליקים ב׳, עי״ז שמדליקים ל״ה נרות יהיה מקויים שהל״ה עממין של כח האנסין יתמעטו ויכלו. עד שביום השמיני נחזור ונדליק עוד נר א׳, והוא כנגד פר א׳ של שמיני עצרת שעי״ז מראין שאחר שנתמעטין וכלין כל האומות עדיין כלל ישראל עומד וקיים, ובליל ח׳ של חנוכה שהוא וזאת חנוכה ג״כ חוזרין ומדליקין נר א׳ להראות כי אחר שכבר כלו ל״ה אומות שהן כנגד האנסין שרוצים להמיר דתנו עדיין נשארין אנו קיימים ועוסקים בתורת ה׳. ע״כ דברי אגדה.

בענין איסור עשית תבנית מנורה

א. אחת מהתשובות לקושיות הב״י היא, דאסור לעשות מנורה של ז׳ קנים, וחששו חכמים שמא יעשו תבנית זו למצות נר חנוכה ועל כן תקנו שמונה ימים (ברית משה על הסמ״ג). ועי׳ ביו״ד (סוס״י קמ״א) שמביא איסור זה, וז״ל, לא יעשה בית תבנית היכל כשיעור גבהו וארכו ורחבו, אכסדרה תבנית אולם, חצר תבנית עזרה, שלחן תבנית שלחן, מנורה תבנית מנורה אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמונה אבל של שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכות ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים ואפילו אינה גבוהה י״ח טפחים, ע״כ. ומקור הדין הוא גמ׳ ע״ז (דף מ״ג ע״א) דדרשינן התם מלא תעשון אתי דאסור לעשות היכל כתבנית ההיכל וכלים כתבנית כלי המקדש. עי׳ בש״ך שם (סקל״ו) דכתב דהטעם דאסור לעשות מנורה בלא גביעים כפתורים ופרחים היינו מטעם דהן אינן מעכבין דבדיעבד המנורה כשרה בלי גכו״פ, וההי״נ מטעם זה אסור לעשות מנורה דאינה גבוהה י״ח טפחים מטעם דגובה המנורה אינו מעכב. אמנם לפי״ז לכאו׳ היינו דוקא בשאר מתכות אסור דבהם גכו״פ אינן מעכבין משא״כ גבי זהב י״ל דמותר לעשות מנורת זהב דז׳ קנים בלי גכו״פ. וא״כ מש״כ המחבר ואפילו בלא גכו״פ לא קאי אמנורת זהב, ולכאו׳ לא משמע הכי, וכן העיר שם רעק״א על דברי הש״ך הנ״ל, וז״ל, משמע דבזהב דגביעים וכפתורים מעכבים מותר לעשות בלא גביעים וכפתורים ומ״ש המחבר ואפילו בלא גביעים אשלפניו קאי ואפי׳ משאר מיני מתכות אבל בזהב שרי וכו׳, עכ״ל. אכן לאו כ״ע מודו להא דעיי״ש ברעק״א שמביא את דברי התבואת שור האוסר גם בזהב. ומובא פלוגתתן גם בפ״ת שם

(סקט"ו) ע"ש. וע"ע בדברי ב"י (שם) דמביא בשם הר"י מקורביל (הסמ"ק) דאסור לעשות תבנית של מנורה של ז' קנים אפילו בלא גכו"פ, ע"ש דלא חילק בין זהב לשאר מיני מתכות. ומצינו כמה תשובות שרצו להגדיר את איסור עשיית תבנית המנורה, עי' ביד אפרים שמביא תשובת חכם צבי להתיר בכה"ג דאינו דומה למנורת בהמ"ק מטעם דיש ח' נרות לז' קנים. ובפ"ת שם סקי"ד מובא דברי הבכור שור, דכתב דבכה"ג דאיכא צורות שונות בעמידת הקנים דגם זה אסור דסדר עמידת הקנים אינה מעכבת. וע"ש בפ"ת דמובא ספר משנת חכמים דס"ל להתיר בכה"ג שעושה קנים בעיגול או בנרות ולא בשמן, ומסיק שם דדבריו אינן מוכרחין ויש להחמיר מאחר דהוי איסור תורה כדמשמע מגמ' ע"ז (דף מ"ג ע"א) ומדברי תוס' שם, עיי"ש דדרשינן מקרא דלא תעשון אתי.

ב. ולכאורה צ"ב במאי פליגי, דהא לכאו' גמרא ערוכה היא במנחות (דף כ"ח ע"ב) דתבנית מנורה דכשרה במקדש אסורה לעשות ותבנית מנורה דפסולה במקדש מותרת לעשות. דז"ל הגמ' שם, לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו' מנורה כנגד מנורה אבל עושה הוא של חמשה ושל ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה ואפילו משאר מיני מתכות, ר' יוסי בר רבי יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי, אמרו לו משם ראיה שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ וכו', עכ"ל הגמ'. ולכאו' מוכח מהתם תרתי, חדא דאם היתה כשרה במקדש אסור לעשות תבניתה כדהוכיח ריבר"י ממלכות בית חשמונאים, ותרתי דאם פסולה במקדש מותר לעשות תבניתה כדמוכח מטענת חכמים בדחיית דברי ריבר"י. וממילא דברי הבכור שור, צ"ע. ותו קשה דע"ש במנחות וכ"פ הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ג ה"ד), דאם נעשה מנורת זהב מגרוטאות [דהיינו זהב שבור כדפרש"י שם] פסולה. וא"כ צ"ע דלכאו' כל הנך תשובות דמובא ביד אפרים ובפ"ת (שם) לא איירי במנורת זהב דנעשה ע"י מעשה מקשה, וא"כ פסולה היא במקדש וודאי מותר לעשותה, וצ"ב דלא ראיתי מאן דמעיר הכי בשו"ע. ועוד ק"ק דעיין בברייתא הנ"ל ומובא דברי הברייתא בשו"ע שם, דמ"ש דדוקא גבי מנורה מאריכה הברייתא לומר דאסור לעשות תבנית מנורה, אמנם ה' או ו' קנים וכן ח' קנים מותר משא"כ ז' קנים אסורה. ומדוע בשאר כלים לא הוגדר כלל דיני תבנית כלים, ודיני תבנית ההיכל.

ג. ומה שנראה לומר בזה הוא דאיכא ב' דינים דמנורת זהב. ואע"ג דתרוייהו מעכבין במקדש, דמנורת זהב דאינה נעשית מקשה ודלית לה גכו"פ פסולה, מ"מ אינה חלק מתבנית המנורה. דתבנית המנורה הוגדרה דוקא כפי מה שצריכה התבנית להיראות בין בשאר מיני מתכות ובין בזהב. לכן י"ל דכ"ע מודו שאסור לעשות תבנית מנורת זהב

אפילו בלא מקשה, שהרי עשיית מנורה ממקשה היא דין בעשייתה ולא דין בתבניתה. ובין אם נימא ששאר מתכות לא בעי מקשה (עיין במשנה למלך פ״ג הל׳ בית הבחירה ה״ד וכדלכאו׳ מוכח בגמ׳ מנחות שם) ובין אם נימא שמעכב בשאר מתכות (עיין רמב״ם הל׳ בית הבחירה פ״ג ה״ד וה״ה ובאבן האזל שם), מ״מ ודאי כ״ע מודו דמקשה הוי דין בעשייה ולא דין בצורת תבניתה. ומה שנחלקו האחרונים בדין גכו״פ הוא אם נעשה חלק מתבניתה או לא. ובפשיטות היה נראה לכאורה כדס״ל לגרעק״א דגכו״פ הן חלק מצורת מנורת זהב, ומאחר דמעכבין במקדש, מותר לעשות מנורת זהב של ז׳ קנים אם עשה אותה בלא גכו״פ. אכן יש מקום לחלוק ולומר דגם דין גכו״פ אינן חלק מתבנית המנורה, והראיה שבשאר מתכות לא באין גכו״פ. נמצא לפ״ז שהדין שבאה מנורת זהב דוקא בגכו״פ הוו רק חלק מעשיית מנורת זהב דצריכה להעשות עם גכו״פ, דהיינו דנצטוו לעשות מנורה בהידורים, אמנם לעולם ההידורים הן צווי בעשיית המנורה ולא צווי בצורת תבניתה. נמצא דתבנית המנורה אינה אלא חלק המאור שבמנורה, והיא ז׳ קנים. שלעולם לא נכלל תוך תבנית המנורה אלא הדינים השייכים לכל סוגי מנורה, בין בזהב בין בשאר מתכות. ומש״ה פסק הבכור שור דאסור לעשות מנורת זהב גם בלא גכו״פ.

ד. ויש להטעים קצת הך ב׳ דינים בזה דאיכא ב׳ פרשיות בתורה בדין עשיית המנורה. דיש פרשת מנורה בפרשת תרומה, ושוב נמצא צווי עשיית המנורה בפרשת בהעלותך. וע״ש בגמ׳ מנחות דמביא דין מקשה מפרשת בהעלותך, דהיינו דנתוסף בפרשה זו הצווי שתיעשה המשכן ממקשה, וילפינן מקרא וזה מעשה המנורה מקשה זהב. וע״ש בגמ׳ מנחות דהביאו דאע״ג דרוב מנין גכו״פ נלמד מפרשת תרומה מ״מ הושלם המנין ע״י סיפא דהך קרא דפרשת בהעלותך, כדכתיב, עד ירכה עד פרחה מקשה היא וגו׳. וא״כ י״ל דבהא גופה נחלקו, דהרעק״א ס״ל דגכו״פ הן חלק מתבנית המשכן וכדמובא בפרשת תרומה עם שאר תבניות הכלים, משא״כ הבכור שור ס״ל דמאחר דנכלל דין גכו״פ תוך פרשת מעשה המנורה, ממילא אינה חלק מתבניתה אלא דין בעשיית המנורה וממילא אינה מעכבת את האיסור לעשות מנורה. ונראה דכל זה מרומז בדברי הגר״א יו״ד שם (סקל״ד) שכתב וז״ל, כמ״ש במנחות כ״ח א׳ באה זהב באה גביעים כו׳ אלמא דבלא כך היתה מנורה וכמו דאסור בכל מתכות לפי שאינן לעיכובא, עכ״ל. דאע״ג דבמושכל ראשון היה נר׳ לומר דהגר״א ס״ל דגכו״פ אינן מעכבין גם בזהב וכדמשמע לכאו׳ מדברי הש״ך [וכן הבין הבכור שור אליביה] ולכן אסור לעשות מנורת זהב לא גכו״פ, לכאורה אחר העיון י״ל דהגר״א לא

כיוון לפרש הכי. דנראה דהגר"א ס"ל דודאי מעכב במקדש, ומנורת זהב בלא גכו"פ פסולה. אמנם הגר"א מדייק מדברי הגמ' מנחות שם דשם מנורה עליה אע"ג דפסולה. ולהכי הביא משאר מתכות להוכיח דדין תבנית מנורה לא מתלא תלי בגכו"פ כדמוכח משאר מיני מתכות, ולכן אע"ג דבאמת מעכבת בזהב כדס"ל לכל הפוסקים [רעק"א ובכור שור מודו לזה] מ"מ שם מנורה עליה ואסור לעשות תבניתה. וילה"ע דהה"נ גבי מקשה איכא הך לישנא בגמ', דע"ש במנחות איתא התם באה זהב באה מקשה, והיא היא דברי הגר"א הנ"ל, דהיינו דשם מנורה עליה ולכן היא תבניתה אע"ג דמעכבת הכשרות במקדש. והשתא דאתית להכי י"ל דהיינו טעמא דהברייתא מאריכה דוקא גבי מנורה. דהברייתא רוצה להדגיש כי שאני מנורה משאר כלים, דגבי מנורה איכא ב' דינים דין בעשייתה ודין בתבניתה, ודוקא הדינים המעכבים תבניתה הן מגדירין את האיסור לעשות תבניתה ולא הדינים המעכבים עשייתה. ולכן הברייתא אומרת דהאיסור לעשות תבנית המנורה תלוי דוקא בתבנית המאור של המנורה והיא ז' קנים, והברייתא מלמדת דהאיסור תלוי דוקא במנין הקנים של ה' או ו' או ח' קנים מותרין וז' קנים אסור, שלעולם דוקא דיני המאור הן חלק מתבנית המנורה ושאר דינים המעכבים כשרות המנורה במקדש לא משתייכים כלל לאיסור לעשות תבנית מנורה.

ה. ועתה יש להוסיף ביאור לדברי מהרי"ק המובאין בב"י (שם) דאסור לעשות תבנית מנורה אפי' אינה י"ח טפחים משום די"ח טפחים אינו מעכב. דלכאו' צ"ב, דעפ"י כל הנ"ל אפי' אם הדין היה שגובה י"ח טפחים מעכב עדיין אינו מוכח דמותר לעשות מנורה שאינה בת י"ח טפחים, וא"כ היה יכול המהרי"ק לומר דאע"ג די"ח טפחים מעכבת כדאשכחן בדין מקשה זהב מ"מ אסור לעשות תבנית מנורה ז' קנים, ומנליה לחדש דאינה מעכבת. ולאור הנ"ל י"ל דכל דבר שהוא חלק מתבנית המנורה בין בזהב בין בשאר מתכות א"כ הוי חלק מתבנית המנורה לגבי איסור עשיית מנורה, ולכן ע"כ ס"ל להמהרי"ק די"ח טפחים אינה מעכבת דאלת"ה אלא דנימא דמעכבת א"כ הדין היה שמעכב בכל מיני מתכות ונמצא דהוי חלק מתבנית המנורה. לכן ע"כ כ' המהרי"ק די"ח טפחים אינה מעכבת וממילא לגבי איסור לעשות תבנית מנורה תלוי אך ורק בענין דז' קנים כדמדוייק בברייתא הנ"ל וכדמובא בשו"ע.

הגאון רבי נתן גוטליב שליט"א
מח"ס אוצר מחמדים ושא"ס

פך שמן טהור שמצאו החשמונאים שמן קרוש היתה או שמן צלול? - והנפקא מינה למעשה!

אודות שמן זית קרוש הנמכר בשוק

מצוי בשוק נר שמן זית מוכן להדליק מיד, שיש בו פתילה ושמן זית קרוש, ובמשך הדלקה נהפך לשמן צלול, ויש להסתפק אם יש איזה חסרון בהידור להדליק בו כיון שהשמן זית קרוש.

הוראת השבט הלוי בענין זה

והנה הנקודה ראשונה שיש לדון בזה, כיון שאין דומה לשמן המנורה שהיה שמן צלול.

וכבר נשאל בזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמ"ג) ודחה טענה זו, שאין צריך להדליק נר חנוכה הדומה לגמרי לשמן המנורה.

וז"ל שם, לענין נר חנוכה אין בידינו לדחותו אפילו מהידור, כיון דסוף כל סוף השמן הנוזל הוא הדולק על ידי אש ההדלקה שנימוס על ידה, וכיון שיש לו טבע השמן ואיכותו הוא עדיף משאר שמנים ושעוה,

ואי משום דאינו דומה לגמרי לבית המקדש, פשוט דאין עושים דמיון שלם ממש בין שמן חנוכה לשמן המקדש עכ"ל [א].

שמן שנמצא בפך שמן טהור קרוש היה

אך יש אומרים שהשמן שנמצא בפך שמן טהור שמן קרוש היה, ולפי זה נמצא לכאורה שאדרבא יש הידור להדליק בשמן קרוש, שדומה יותר לשמן שנמצא בפך שמן טהור.

היונים לא היו יכולין לטמא השמן שבמקדש

שהנה במס' פסחים (טז.) מבואר שטומאת משקין הוא רק טומאה דרבנן, ולא גזרו על חז"ל

א. אך בתשובות והנהגות (ח"ג סי' ריח) כתב שיש להדר ולא להדליק על שמן קרוש, שאין לשנות ממה שהיה נהוג, ואולי יש בזה חסרון ע"ש.

טומאה על משקין שבמקדש, ולכן אין המשקין במקדש מקבלין טומאה [ב].

ותמהו האחרונים שאם כן למה אמרו שנכנסו יונים להיכל וטמאו כל השמנים, הלא אין המשקין במקדש מקבלין טומאה כלל [ג].

השמן שבמקדש קרוש היה

ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רפ"ה) כתב בזה"ל, שמעתי בילדותי מפי הרב המאור הגדול המפורסם מהר"ל קסוויץ זצלל"ה ראב"ד פה קהלתנו, להקשות למאן דאמר משקי בי מדבחייא דכן [שאין המשקין שבמקדש מקבלין טומאה], אם כן בכדי היה הנס של חנוכה, דלא היה לשמן שבהיכל טומאה כלל.

והשבתי לו אז אפשר שטמאו בעוד שהיה קרוש עכ"ל, ולכן קיבלו השמנים טומאה שהיה עליהם דין אוכל כיון שהיה השמן קרוש [ד].

שיטת מהר"ל מפראג

אך יש להעיר שיש עוד נקודה שיש לדון בענין שמן זית קרוש, שהנה ידוע דעת מהר"ל מפראג בספרו נר מצוה (ח"ב עניני חנוכה) שאין להדליק על נר שעוה או נר חלב, שלדעתו כל נר שעוה או חלב חשיב כאבוקה ואין יכולין לצאת בזה מצות חנוכה [ה].

ובעטרת זקנים (סי' תר"ע) העתיק דעת מהר"ל מפראג אמנם באליה רבה (סי' תרע"ג סק"ב) תמה על דעת מהר"ל מפראג ע"ש.

ב. באמת יש בזה מחלוקת בין רב לשמואל, שלדעת רב המשקין טהורין לגמרי, ולדעת שמואל טמאין אלא שאין מטמאין אחרים, אבל להלכה פסק הרמב"ם (הל' טומאת אוכלין פ"י הט"ז) כדעת רב שמשקין של בית המקדש טהורין לגמרי.

ג. כן הקשה היעב"ץ במור וקציעה (סי' תר"ע) וז"ל, נפלאת היא בעיני, מה כל החרדה הזאת, דלכאורה נראה שאין טומאה במשקין שבמקדש כל עיקר, וא"כ איך נטמאו השמנים שבהיכל עכ"ל.

וכן תמה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי מ"ב), ותי' שם שכיון שנכנסו היונים להיכל בטלו הקדושה וחזרו הטומאה להמשקין שנמצא שם ע"ש.

ד. ומצינו גם למהרש"ם בדעת תורה (סי' תר"ע) שהקשה למה לא היה יכולין להדליק בשמן במקדש, הלא טומאת משקין הוא דרבנן, וכיון שיש רק ספק שמא נגעו בהן היונים הולכין לקולא.

ותי' המהרש"ם בזה"ל, ונראה לפי מה שכתב בשו"ת תשובה מאהבה שהיה אז השמן נקרש, הוי ליה דין אוכל עכ"ל.

ה. וגדר הדבר שנר שנדלק בפתילה ושמן, השמן נמשך עד הפתילה למעלה בפי הכלי, משא"כ בנר שעוה או חלב הוא להיפך שהפתילה נשרף ונכלה ונמשך אחר השעוה והחלב.

ועל כל פנים המדליק בנר שמן זית קרוש נמצא שלדעת מהר"ל מפראג אין יוצא המצוה שדינו כאבוקה כמו נר שעוה או חלב.

אין חוששין לשיטת מהר"ל מפראג

אמנם בשו"ת שבט הלוי שם כתב שאין לחוש כלל על זה שכבר נדחה לגמרי דעת מהר"ל מפראג בענין זה.

ובאמת שכ"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרע"ג סק"ד) וז"ל, הנה דעת מהר"ל מפרא"ג בספרו נר מצוה שלא להדליק כלל בנר שעוה וחלב, אבל אין נוהגין כוותיה עכ"ל.

פך שמן טהור הוא שמן המשחה ושמן קרוש היתה

ולסיום יש להוסיף מענין פך שמן טהור אם היה שמן קרוש.

בספר קב הישר (פרק צ"ו) כתב שפך שמן טהור שנמצא על ידי חשמונאים הוא שמן המשחה שנמשך ממנו כהנים גדולים.

ולכאורה יוקשה שהרי אמרו חז"ל (כריתות ה:) ששמן המשחה היה תחלתו שיעור י"ב לוגין, וכולו קיים לעתיד לבוא שלא נחסר משיעורו כלום.

וא"כ כיון ששיעור שמן ליום אחד במנורה היה ג' לוגין וחצי, חצי לוג לכל נר כמבואר במנחות (פח:).

ולפי זה איך יובן מה שאמרו חז"ל (שבת כא:) לא מצאו אלא פך אחד ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, הרי לפי החשבון היה בו להדליק יותר מג' ימים.

ובשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' ס') כתב ליישב שדבר צלול שנקרש נתמעט ממנו שני שליש [1].

ויש לומר שהפך שמן שנמצא היה קרוש, ואם היה בשמן המשחה י"ב לוג כנשקרש נתמעט שני שליש ונשאר שיעורו ד' לוג, שהוא בערך כשיעור הדלקת יום אחד.

---

1. כן בירר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קכ"ז).

הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
מח"ס שו"ת תשובות ישראל

בדין מספר הנרות שמדליקין בחנוכה

כבוד ה"ה אבנר יצחק חכם נ"ו לעד אחדש"ת

א) כתבנו בתשובות ישראל ח"ה סימן מ' ס"ק י"א שאם אחד מתלמידי ב"ש נהג להדליק כמה ימים כב"ה שמוסיף והולך ונזכר שהוא צריך להדליק כב"ש, שידליק מכאן ואילך כב"ש, ואף שנהג כבר כמה ימים כב"ה מ"מ עכשיו ינהג כב"ש אפי' שזה באמצע ימי חנוכה.

ודעת כבודו נ"י שימשיך כב"ה, ונחזי אנן בס"ד.

ב) בשבת כ"א ב' ת"ר וכו' ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך ע"כ הברייתא ובגמ' שם מבו' דפליגי בה תרי אמוראי חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין, ע"כ.

וביאור הסברא דכנגד ימים הנכנסים דבא לציין ע"י ההדלקה כמה ימים של נס יש עוד לפנינו, וביום הראשון מציין ששמונה ימי נס לפנינו, ולמחרת בא לציין ששבעה ימי נס לפנינו וכן הלאה, ולב"ה בא לציין כמה ימי נס כבר עברו ביום הראשון מציין שאוחזים ביום ראשון של נס, ביום השני מציין שאוחזים בשני ימי נס, וכן הלאה.

ונמצא דתכלית מספר הנרות בין לב"ש בין לב"ה הוא לציין כמה ימי נס איכא של פך השמן, וב"ש מציינים כך וב"ה מציינים כך.

ולפי"ז נראה דגם מ"ד דטעמא דב"ש כמו בפרי החג אין כאן סברא סתם כך לעשות זכר לפרי החג דמאי שייטיה לחנוכה, אלא מכיון שאפשר לציין ימי הנס או באופן של פוחת והולך או באופן של מוסיף והולך וא"כ מה הטעם לב"ש לציין כך וע"ז משנינן שכמו שמצאנו בפרי החג סדר הנהגה כזו של פוחת והולך לכך סברי ב"ש דגם בחנוכה מציינים נס השמן ע"י אופן זה של פוחת והולך.

וב"ה סברי דכיון דיש ענין של מעלין בקדש, לכך מציינים ימי הנס באופן זה של מעלין בקודש.

אבל הכל לכו״ע מכח הסברא דבאים לציין ימי הנס אם בדרך פוחת והולך אם בדרך מוסיף והולך.

ואם היו מדליקים כל יום שמונה, אין בזה ציון ימי הנס די״ל דמספר בעלמא הוא ועכשיו שפוחת והולך או מוסיף והולך ניכרים ימי הנס שרק משום כך מדליקים כל יום מספר אחר של נרות.

ג) ובקה״י שבת סימן י״ז כתב דסברת תוס׳ בשבת כ״א ב׳ ד״ה והמהדרין, דילפינן ענין היכר הנס של פך השמן מעצם הדין דיש מהדרין מן המהדרין, שבאים לציין מספר ימי הנס של פך השמן וזהו ההידור שבהידור ולכך פוחת והולך או מוסיף והולך דע״י כך יש ציון כמה ימי נס עוד יש או כמה כבר עברו, לב״ש מציין מתחילת חנוכה שיש ח׳ ימי נס פך השמן וביום השני בא לציין שנשארו שבעה ימי נס וכן הלאה, ולב״ה מציין כמה ימי נס כבר עברו.

ולכן תיקנו שכל יום יהא מצויין בהדלקה מיוחדת לא כלפניו ולא כלאחריו, כדי שידעו כמה ימי נס עוד ישנם או כמה ימי נס כבר עברו, והכל מסביב לנס פך השמן.

ד) ועכשיו נבוא לדון לדעת ב״ש אם אחד נהג כב״ה מה עליו לעשות באמצע חנוכה, וכגון שביום השלישי נזכר שצריך לעשות כב״ש, וביום א׳ הדליק נר אחד וביום ב׳ שתיים, והשאלה אם ידליק ביום השלישי שש נרות לציין שיש עוד ששה ימי נס, ואע״פ שאתמול ציין כב״ה שזה יום ראשון של הנס וביום השני ציין שזה יום שני של נס פך השמן, מ״מ בשלישי חוזר לשורשו שסובר כב״ש ומציין שיש לפנינו ששה ימי נס, ומה איכפת לן שאתמול ושלשום עשה כב״ה, וסברת ב״ש שדרך ציון הנס הוא להדליק כמספר ימים של הנס שעתידים לבוא.

או״ד נימא שימשיך כב״ה, ונראה דאין לזה טעם, דמי שאכל שום יחזור ויאכל שום והרי לב״ש דרך ציון הנס הוא לפרסם כמה ימי נס לפנינו, ופשוט שידליק שש נרות להודיע כמה ימי נס לפנינו ולא ידליק שלש נרות להודיע שכבר יש בידינו ג׳ ימי נס.

וכן מי שנהג בטעות כב״ש [והלכה כב״ה] כמה ימים, פשוט שימשיך כב״ה, ואע״פ שמוריד בקודש דאתמול הדליק שמונה נרות ועכשיו ידליק רק שתים כגון שנזכר ביום השני שטעה, וצריך לעשות כב״ה, מ״מ פשוט שידליק שתים ויוסיף ויילך ויעלה בקדש כל הימים כב״ה, ונמצא דאתמול שהדליק שמונה ציין שיש לפנינו שמונה ימי נס וביום השני שנזכר כב״ה מציין שעברו כבר ב׳ ימי הנס, וכש״כ אם נזכר כגון ביום השביעי שעשה כב״ש והדליק אתמול שלש נרות ידליק עכשיו ביום השביעי שבע נרות, ונמצא דאתמול ציין שנשארו שלשה ימי נס ועכשיו יציין שעברו שבעה ימי נס.

ה) וכבודו נ"י כתב במכתבו שדברנו דלא כדברי הקה"י, ולא הבנתי כלל מה רוצה לומר, ובודאי דברנו מתאימים עם דברי הקה"י.

והנה אם נזכר ביום ה' דחנוכה שעשה כב"ש נמצא דאתמול ביום ד' הדליק חמש והיום שבא לעשות כב"ה מדליק ג"כ חמש, ואין בזה שום קושיא, שאתמול ציין שיש לפנינו חמשה ימי נס, ועכשיו מציין שעברו חמש ימי נס, והקה"י לא כתב אחרת, ורק כתב דלכך תיקנו או פוחת והולך או מוסיף והולך כדי לציין ימי הנס כדנתבאר, [ולכן לא תיקנו שכל יום שמונה או כל יום אחד דאין בזה ציון הנס] אבל פשוט דאה"נ אם אירע מילתא שטעה ועשה כב"ש וביום ד' הדליק חמש בודאי ופשוט שגם למחרת שנזכר לעשות כב"ה ידליק חמש, ולא ארבע כב"ש [דמי שאכל שום וכו'] ונמצא דאתמול ציין שיש חמש לפנינו והיום [יום ה' דחנוכה] מציין שעברו חמש ימי נס, כב"ה.

וכיון שכל מספר יש לו הבנה וציון וסיפור הנס או כב"ש או כב"ה אין לשנות וצריך להדליק כשיטת ב"ה אע"פ שאתמול עשה כב"ש.

וכן תלמיד ב"ש שביום ד' הדליק בטעות 4 נרות כב"ה ונזכר ביום חמישי שצריך לנהוג כב"ש [דהוא תלמיד ב"ש] ידליק 4, ולא איכפת לן דאתמול הדליק 4 וגם היום ידליק 4, ואתמול ציין שעברו 4 ימי נס ועכשיו מציין שיש לפנינו 4 ימי נס שיבואו עלינו לטובה.

וכוונת הקה"י באופן כללי שתיקנו להדליק כל יום דלא כאתמול ודלא כמחר, אבל פשוט שאם אירע מילתא שנהג כב"ש או כב"ה נמצא דידליק היום כמו אתמול, ופשוט.

וכבר ביארנו שכיון שתיקנו לכל יום מספר מסויים כולם יודעים מה זה בא לציין או לימים היוצאים או לנכנסים, והלכה כב"ה ויש לעשות כב"ה אף אם טעה ועשה עד עכשיו כב"ש, ופשוט כן מאוד.

ו) ואם נגיד שבימות המשיח יחזור הדין כב"ש, והמשיח הגיע באמצע ימי חנוכה פשוט שיעשו כב"ש מכאן ואילך, וכגון אם הגיע ביום ג' דחנוכה ואתמול הדליקו ב' נרות ועכשיו נקבע הלכה כב"ש [אם זה נכון, וצ"ע], א"כ ידליקו שש נרות, ויש כאן היכר טובא, דאתמול ציינו שעברו ב' ימי נס פך השמן, והיום [יום ג'] ידליקו שש ויציינו שיש לפנינו שש ימי נס שצריכים לבוא [כולל היום] והכל היכירא, ואין טעם להמשיך כב"ה אם הלכה כב"ש.

וכבודו נ"י כתב שימשיך כב"ה משום היכירא, ולא הבנתי דבריו, דאם יעשה כב"ש אטו זה לא היכירא, ובודאי זה היכר, [רק בצורה אחרת, דאתמול ציין שכבר יש בידינו שתי ימי הנס והיום מציין שיש לפנינו עוד ששה ימי נס [וביחד 8].

ז) כתב הגרא״מ הורוין זצללה״ה [על התוס׳ ד״ה והמהדרין], שאם יש ב׳ תלמידים בבית אחד אחד מב״ש ואחד מב״ה ישוו הדלקתם משום היכר שווה, משא״כ למ״ד פרי החג ומעלין בקודש כל אחד יעשה כמנהגו, ולענ״ד גם למ״ד פרי החג ומעלין בקודש, זה רק סברא למה בחרו בסוג היכר זה או זה, אבל לכו״ע יסוד מספר הנרות הוא לציין נס פך השמן ממילא ישוו מדתם שיהא היכר טפי ולא יהיה בלבול בהיכר.

וכבודו נ״י הוכיח מהגרא״מ הורוין ז״ל כדבריו, ולא הבנתי מה זה נוגע לנידון דידן.

ח) ובבהגר״א נקט דלמ״ד פרי החג ומעלין בקודש לית לן היכרא כלל, ולכך פסק הרמ״א כהרמב״ם דכל בני הבית מדליקין כל אחד ח׳ נרות, וצ״ע הסברא בזה, דכיון דלית לן היכר של נס פך השמן מה ענין בח׳ נרות ולמה לא כל יום ח׳ נרות, ועל כרחך כדברנו שגם מ״ד דפרי החג ומעלין בקודש סובר שעיקר תקנת ח׳ נרות הוא לציין ימי הנס כמו שנתבאר בס״ד ורק כיון שיש ב׳ אופני היכר לכך צריך הכרעה איזה סוג היכר לתפוס, אבל הכל משום היכר.

וסברת הרמ״א נראה [דלא כהגר״א] אלא ודאי הטעם משום היכר הנס ומ״מ הרמ״א לא חשש לתוס׳ משום שאם כל אחד מדליק במקום מוחד ליכא טענת התוס׳ דליכא היכירא, שלא שייך שיאמרו שרבים בני הבית כיון דכל אחד מדליק בפנ״ע, ופסק כהרמב״ם.

ט) כתב כבודו נ״י דהרמב״ם סובר כפרי החג או מעלין בקדש ולית ליה משום היכר, ולא מצאתי כדבריו ברמב״ם פ״ד מחנוכה ה״א ה״ב ה״ג.

והריני שמח לראות עלם צעיר עמל בתורה ויהא רעוא שימשיך לעמול בתורה ויצמח לאילן גדול, כעתירת

הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
מח"ס ויען הכהן ועו"ס

נר חנוכה בזוג פרודים

בס"ד י' סיון המקודש התשע"ו לפ"ג.

יעלה ויבא לקראת מעלת ותהלת ידידנו היקר והנעלה. המפורסם לשם ולתהלה. חובר חיבורים. שמו מפארים. כש"ת הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** נר"ו.
אחר דרישת שלומו ושלום תורתו.

הנני מאשר בתודה ובברכה קבלת הספר היקר "גם אני אודך", הכולל חקירות ושאלות מחכימות אשר עלו במחשבה לפניו, ומה שהשיבו עליהם ידידנו הדגול, חריף ובקי, אור הברקי, הרה"ג רבי מתתיהו גבאי נר"ו. ועברתי בין בתריו ונהנתי מאמרותיו (וגם ראיתי שהזכיר מדברינו באיזהו מקומן). איישר חילם לאורייתא, לעילא מן כל ברכתא, להגדיל תורה ולהאדירה, עד ביאת גואל צדק במהרה. אמן.

ולחיבת הקודש אבוא אעי"ר בקצירת האומ"ר אודות מה שראיתי בסימן י' אודות הדלקת נר חנוכה ונר שבת ומשלוח מנות בבעל ואשה פרודים, וכבר אני בעניי השבתי בזה תשובות שתים כהלכתם, אחת למעכ"ת בענין משלוח מנות ואחת להרב המשיב הרב גבאי בענין נר חנוכה [והיא מצורפת בזה], ולא רציתי לבוא בכפיל'א. רק זאת אעיר במה שראיתי בתשובת הרב גבאי בספר זה שפתח דבריו בהאי הלכתא מדברי רשב"ם בב"ב (קמ"ו ע"ב) דיליף מהסוגיא דהתם שמי שמתה אשתו בתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה. ואף שמור"ם בהגהתו בש"ע אה"ע (סי' צ' ס"ה) פסק דלא כהתוס' והרא"ש דפליגי ארשב"ם, מ"מ מרן בב"י באה"ע שם הביא כמה דס"ל כרשב"ם שאין יורשה. ומזה למד לנ"ד ועוד האריך. ומה שציין לבית יוסף, כוונתו למה שכתב בב"י שם: וכתוב במישרים נכ"ג ח"ח שבן מיגאש פירש כרשב"ם. ע"כ. והמעיין בדברי מהר"י בן מיגאש שהובא ברבינו ירוחם שם (וכן בחידושי הר"י מיגאש בב"ב שם) יראה דאף שפירש הסוגיא דהתם כרשב"ם דאיירי בנשואה, מ"מ אתי עלה מטעמא אחרינא שגילה בדעתו שאם היה בה אותו המום היה מבטל הנישואין דנישואי טעות הם, ואם היתה בחיים לא היתה לה כתובה ועכשיו שמתה אינו יורשה. ואם כן דוקא בכה"ג שמבטל הנישואין מעיקרן אינו יורשה, אבל היכן שנשאה ורק לאחר מכן התקוטט עמה ורצה לגרשה ועוד לא גירשה יתכן

ובהא שפיר דמי למימר דיורשה שעדיין אשתו היא. וכן מבואר בחידושי הרמב"ן ובמאירי (ב"ב שם) דהר"י מיגאש ס"ל כרשב"ם בפירוש הסוגיא אבל לא מטעמיה. וכן כתבו הגאון מהר"י עייאש בשו"ת שבט יהודה ח"ב (סי' קכ"א) והגאון מהר"י טייב בספר ערך השלחן (אה"ע שם ס"ק י"א). ע"ש. וע"ע בשו"ת הרמ"א (סי' קי"ב) שכתב שהתוס' והרא"ש והמרדכי והטור כתבו דלא כרשב"ם, ורשב"ם יחיד הוא בסברא זו. ולכן השמיט ג"כ הרב בעל ש"ע דבריו מתוך ספרו וכתב סתם דבעל יורש את אשתו עד שיגרשה. ע"ש [אלא שאין זה מוסכם בדעת מרן. וע' בשו"ת מעשה איש חאה"ע סי' י"ח י"ט].

אלא דלקושטא דמילתא אין רשב"ם יחיד בזה, וכמו שמבואר בתשובת רבינו דוד ממינצבורך שהובאה בהגה"מ בתשובות השייכות לסדר נשים (הל' אישות סי' ל"ה), וכן הובאה בתשובות ופסקים לחכמי אשכנז וצרפת (סי' ק"ג). ע"ש. והכי ס"ל להרי"ד (בפסקיו בב"ב שם, ובתוספותיו מהדורא תליתאה). וכן רבינו גרשום וריא"ז ורבינו ברוך מארץ יון שם הביאו פירוש רשב"ם (ואף שהביאו גם פירוש אחר, מ"מ לא דחו פי' רשב"ם מההלכה, ומשמע דס"ל כוותיה). וכן ראיתי עוד בשו"ת צל הכסף ח"א (חאה"ע סי' י"ב, דף ס"ד) דמייתי לרבינו ירוחם במישרים (נתיב כ"ג ח"ז) שכתב להדיא כרשב"ם שמי שמתה מתוך קטטה והיה בדעתו לגרשה אינו יורשה. ושאף בדעת הר"י מיגאש אין זה ברור דס"ל דלא כרשב"ם אחר שמהב"י ומהרשד"ם (חאה"ע סי' ק"ד) ס"ל בדעתו שסובר כרשב"ם. וכן בשו"ת מהר"י קולון (סי' צ"א) דן להחזיק ביד יורשי אשה ע"פ סברת רשב"ם. ע"ש. וכן בשו"ת כרם שלמה (חאה"ע סי' מ"ז) כתב דרשב"ם לא יחיד בזה. ע"ש. וכן הגרי"ח בתשובה והיא ל'ו נדפסה בשו"ת מעשה איש (חאה"ע סי' י"ח) כתב, דאף שהרב נתיבות המשפט והרב בית יהודה כתבו דמהר"י מיגאש לא קאמר אלא במקח טעות, מ"מ בתשובות שבהגה"מ מפורש כרשב"ם, והכי ס"ל להרב בנימין זאב (סי' תי"ז). ע"ש. וכן הוא בספרו שו"ת רב פעלים ח"ד (חחו"מ סי' ו'). ע"ש. ואם כן שפיר איכא לצרופי דעת רשב"ם ודעמיה. ובפרט לענין אבילות דקיל טפי ואף החולקים יתכן ויודו אחר שאין לבו אונן עליה כמ"ש מהרש"ל בים של שלמה (גיטין פ"ב סי' ד'), ועוד טעמים, ובמקום אחר הארכתי בזה בס"ד. ולכן מה שנכתב בהאי ספרא טבא בשם הגר"ח קניבסקי שבגירשה ונמצא טעות בגט שיש לו להתאבל עליה, לפי האמור יש לדון טובא בדבריו אלו. וע"ע בספר חזון עובדיה – אבילות חלק ב' (עמ' ק"כ והלאה) ובשו"ת מנחת שמואל פינחסי ח"ג (חיו"ד סי' י"ב אות י'). ואכמ"ל.

אלא שבנדונים שדנו בהם יש מקום לחלק בינם לבין אבילות, כמו שנרגש בזה הרב המשיב, ויש בזה כמה חילוקים וכמו שכתבתי בתשובותי אליכם בעבר בעניינים אלו.

בברכת כהנים
ע"ה א"ך ס"ט

וזה העתק ממכתבי להגר"מ גבאי בעבר בענין זה

בס"ד מוצאי תענית עשרה בטבת שוע"ת עניים אתה תשמע לפ"ק.

לכבוד האי גברא רבא חובר חיבורים, שמו מפארים, הרה"ג חו"ב רבי **מתתיהו גבאי** יצ"ו
ה' אתו את הברכה.
אחדשה"ט!

יקרת מכתבו הגיעני זה עתה (בעקבות הדואר בזמן האחרון), תוכו הערות על ספרי הקטן ויען הכהן ח"א. ושאלת חכם בענייני חנוכה. איישר חיליה לאורייתא. ואף שעבר זמנו, מ"מ ד"ת תמיד זמנם הוא. והנני להשיב כפי מיעוט ידיעתי.

בענין נר חנוכה ריחני שכתבנו בשו"ת ויען הכהן ח"א סי' נ"ד להקשות ע"ד הגר"ח קניבסקי שהתיר מצד דקול ומראה וריח אין בו משום מעילה. דהא איסורא איכא. וכתב לתרץ דבאיסור דרבנן לא אסרו. עכת"ד. לכאורה עדיין יקשה דא"כ גם ב"מראה" לא נאסר, ואין לנו רשות להשתמש בהם. ועל כרחך שנאסר מצד דהרואה יאמר דלצורכו הוא דאדלקה. וא"כ אין חילוק בין מראה לריח וכל שמתקרב וניכר לרואים שרוצה לקרוא או להריח אסור, ואם לא מתקרב מותר. וכמו שהעליתי בספרי שם בס"ד מילתא בטעמא. [ושוב הופיע ספר גם מאני אודך - תשובות הגר"מ גבאי, הרב השואל כאן, ושם כתב להקשות על דברינו בויען הכהן ככתוב כאן, ולא הזכיר ממה שכתבנו לו כאן לתרץ ולבאר הדברים].

ובענין מה שכתבנו שם סי' ח' אות ה' בטעה ובירך על מאכל לפני התפלה שכתב לתלות זאת בגדר דבשכמל"ו אם עי"ז עוקר הברכה שבירך או הוי רק תיקון וכפרה. יפה כתב. ועכ"פ היכן שרק טועם מעט בלי כוונה ליהנות רק להציל עצמו מברכה לבטלה ואין לו כל כוונה להתגאות בטעימה זו, ודאי דהכי עדיף. ובפרט דבברכת ה' (שעל דבריו מוסב מה שהערנו בספרי שם) סבירא ליה בחלק ב' (פ"א הערה 97) שעל ידי בשכמל"ו מתקן "קצת" את האיסור שעשה. וא"כ לכאורה ודאי עדיף למיעבד כדכתבינן.

ובעיקר שאלתו שאלת חכם בזוג החליטו להפרד בעוה"ר, ובהיות ולא היה להם דירה חילופית החליטו שעד שיתגרשו כל אחד ישן בחדר אחר באותה דירה, וקונים כל אחד אוכל לעצמו. וקיבל בדבר זה תשובות שונות וחפץ לעמוד על דעתי העניה.

וכתב לתלות זאת במחלוקת אם מצות חנוכה חובת גברא או חובת הבית. ולכאורה נראה פשוט דנר חנוכה "נר איש וביתו" הוא חובת גברא על "האדם" להדליקו "בביתו". שהרי מבואר מדברי כמה ראשונים דבעינן "בית", עיין בתוספות (סוכה דף מ"ו סע"א) ובתוס' הרא"ש (שם) ועוד. וכבר האריך הרחיב הדיבור בזה גיסי הרה"ג רבי אליהו בנימין מאדאר נר"ו בקובץ דמות הכסא ח"ב (עמ' קצ"ח והלאה) שכן עיקר ולכן הנמצא במדבר ללא בית לא ידליק (ועכ"פ לא יברך על הדלקתו), ובסוף דבריו הסכים עמו מו"ר ועט"ר הגאון הנאמ"ן נר"ו. ע"ש. וכן הסכים מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה – חנוכה (עמ' קנ"ו-קנ"ח). ע"ש. אך החובה היא על כל אחד ואחד, ולכן אם כמה משפחות גרים בבית אחד חובת המצוה מוטלת על כל אחד מהם ויש לכל אחד להדליק במקום המיוחד לו או להשתתף בפריטי. וכן הטיב לבאר זאת הגר"ח קניבסקי נר"ו במכתבו אל כת"ר בהאי ספרא טבא מועדי הגר"ח (סי' תקצ"א) שהשיבו על שאלתו שמהרמב"ם (פרק י"ד מהל' ברכות) מבואר שחנוכה חובת גברא, ואילו בפ"ד מהל' חנוכה מבואר שהוא חובת בית, והשיבו: חובת גברא לקנות בית ולהניח בבית. ע"כ.

ומכל מקום אשה נשואה פטורה ממצוה זו, כיון שיוצאת יד"ח בהדלקת בעלה. וכן להיפך איש נשוי המתארח במקום אחר פטור מהדלקת נר חנוכה כיון שאשתו מדליקה עליו כההיא דרבי זירא בגמרא (שבת דף כ"ג ע"א). ואף שבשו"ת תרומת הדשן (סי' ק"א) כתב שאכסנאי אם רוצה להיות מהמהדרים ולברך ולהדליק רשאי. מ"מ כתב מרן בבית יוסף (סי' תרע"ז) שאין לסמוך על זה ולברך ברכה שאינה צריכה. ובן הסמוך על שלחן אביו אין רשאי להדליק בפני עצמו, אף אם אינו רוצה לצאת יד"ח בהדלקת אביו, וכן אכסנאי אין רשאי לומר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו בבית, כיון שהוא מעיקרו פטור אחר שאשתו מדלקת בבית. וכמו שביארו החיד"א בברכי יוסף (שם) והרב נהר שלום (שם), ועוד אחרונים (עיין בחזו"ע עמוד קנ"ג). אלא שאכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו ואינו סמוך על שלחן בעל הבית יש לו להשתתף בפריטי עם בעה"ב ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו כמ"ש בש"ע (סי' תרע"ז ס"א). וע"ע בבן איש חי (שנה א' פרשת וישב סעיף י"ז) שכתב, שנים או שלושה בעלי בתים שאוכלים כל אחד בפני עצמו ודרים יחד, ישתתפו בפריטי, כדין אכסנאי, וידליקו כל אחד לילה אחד בידיו. ע"כ. ואם כן בנ"ד שהאיש והאשה חיים כל אחד בנפרד בדירה זו, לכאורה יש לאשה להשתתף עמו בפריטי ויוציאה יד"ח. או שיכוין להוציאה בברכתו ותלך ותדליק בחלון חדרה. אך אין נכון שתדליק בברכה

בפני עצמה אחר שאין ברור שיש לה פתח בפני עצמו. ועוד שאין ברור שלא יוצאת בהדלקתו אחר שסוף סוף עדיין היא אשתו, וגם לא בהכרח דגבה טורא ביניהו, אחר שעדיין מסוגלים הם לחיות זה לצד זה בדירה אחת, ואין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, וכל שהם עדיין בדירה אחת וסומכים זה על זה שלא יקחו ויגזלו חפצים זה מזה ללא רשות וכו' יש סיכויים גדולים שיקויים בהם את והב בסופה ויחזרו לחיות באהבה אחוה שלום ורעות. ואין לומר דבכל גוונא צריכה להדליק בחדר ביתה מפני החשד. אחר שסוף סוף גרים בבית אחד ואין זה בית עם ב' פתחים, ולאו כ"ע גמירי מה בינה לבין בעלה. ובפרט שהם גרים בבית אחד לעת עתה בקביעות. וע"ע בגן המלך (סי' מ"א) ובביאור שער הגן שם, ובדברי גיסי הרה"ג רבי עוזי מימון נר"ו בשו"ת שבות עמי ח"א (סי' י"ט). ודו"ק.

והנה כעת הגיע לידי קובץ יתד המאיר לחודש כסלו השתא, וראיתי שם (סי' ל"ד-ל"ה) שני תשובות מרבנים שונים שהשיבו לכת"ר בהאי עניינא. הראשון הגר"י ליברמן נר"ו. ושם כתב שהרי זה נחשב כשני בתים נפרדים שכל אחד חייב בנר חנוכה בביתו. ולענ"ד אין זה דומה כ"כ לזה, שהרי סוף סוף זה בית אחד משותף, ורק יש לכל אחד חדר נפרד בתוך הבית, והכניסה לבית משותפת. והרי זה כשני בעלי בתים שגרים בדירה אחת (בחדרים נפרדים וכל אחד אוכל לעצמו) שפסק הבא"ח בזה שישתתפו בפריטי כמו שהבאתי משמו לעיל. ומה שכתב עוד הגר"י ליברמן שבודאי שלא יכוין להוציאה אחר ששונא הוא לה. לענ"ד אין זה ברור, וכמו שמסוגלים הם להיות יחדיו בבית משותף עם דלת ראשית לבית משותפת לשניהם, וסומכים עדיין אחד על השני בכמה דברים, מראה הדבר דלא גבה טורא בינייהו כל כך, ויתכן ויחזרו לאחר מכן ליחסים תקינים יותר. ועכ"פ אם מכוין בהדיא להוציאה לית לן בה. ובפרט אם משתתפת עמו בפריטי. או שיכוין להוציאה בברכה ותדליק בחלון חדרה. ומה שכתב הרה"ג רבי שמואל פינחסי בתשובתו אליו בקובץ שם שכל אחד מהם חייב להדליק בנפרד בברכה, וכמו שהעלה בכיו"ב בספרו חיים וחסד (פ"ט סעיף י"ח) שאין מתאבלים אחד על השני. הנה המעיין בחיים וחסד שם יראה שכתב כן דוקא היכן שבית הדין פסקו שעליהם להתגרש ורק צד אחד מעכב שלא לסדר הגט, אבל אם לא פסקו שעליהם להתגרש אף דגבה טורא בינייהו וגרים בבתים נפרדים יש להם להתאבל אחד על השני. ע"ש. וכל שכן בנ"ד שלא יוכלו לברך על נרות חנוכה כל אחד בנפרד. ואף דמרן הגר"ע יוסף בחזו"ע – אבילות ח"ב (עמ' ק"כ והלאה) פליג וס"ל שכל שגמר בדעתו לגרשה אינו מתאבל עליה. עש"ב. מלבד שיש לחלק בין הנדונים והתם

ספק אבילות לקולא, וכאן אדרבא ספק ברכות להקל וא״א להורות בקום עשה לברך. מ״מ גם אם נשוה בין הנדונים הוא דוקא היכן שגרים בדירות נפרדות ובעיניהם הם כגרושים לכל דבר. משא״כ היכן שגרים באותה דירה ממש. ועכ״פ לצאת ידי כל ספיקות נכון שתשתתף עמו בפריטי, או שיכוין להוציאה ותדליק בחדרה על סמך ברכתו. ואולי בזכות נרות חנוכה אלו נר איש וביתו יזכו לחזור ולהיות בשלום ויקויים בהם מאמר חז״ל (שבת דף כ״א ע״ב) הזהיר בנר חויין ליה בנים ת״ח.

ויה״ר שנזכה בקרוב לראות את הכהן הגדול מדליק נרות בבית קדשנו, ויאיר האל עינינו בתורתנו. אמן.

בברכה ע״ה א״ך ס״ט

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ועו"ס

הדלקת נר חנוכה ונר שבת ומשלוח מנות בבעל ואשה פרודים

בס"ד, טבת תשע"ו.

אורך ימים ושנות חיים למע"כ ידידי הרה"ג מפורסם לשו"ת רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, מח"ס "גם אני אודך ", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים. שלום רב.

ע"ד השאלה בבעל ואשה שלא הסתדרו ביניהם, והחליטו ליפרד. והאשה הלכה לבית אחר, אם הבעל מוציא אשתו בנר חנוכה, או שהאשה צריכה להדליק בנפרד בברכה, ובקונטרס גם אני אודך ח"ג תשובה ק"מ, השיב על זה מרן הגר"ח קנייבסקי, צ"ע. עי"ש. וניחזי אנן בזה.

א. הנה האליהו רבה ס' תרע"א ס"ג הביא משה"ק בשו"ת שער אפרים ס' מ"ב למה אין נוהגין שאשה מדלקת כשבעל בביתו, מ"ש משאר בני הבית עי"ש, והיינו לדעת הרמ"א שם, דמהדרין זהו שכל בני הבית כל אחד מדליק, וכתב הא"ר ונ"ל כיון דאשתו כגופו ואינו בכלל מהדרין עי"ש. ובא"ר ס' תרע"ז סק"ד. הרי דאף להרמ"א שכל בני הבית מדליקין, באשתו ליכא אף דין מהדרין, כיון שהיא כגופו והוי כמו שהדליקה בעצמה. ומעתה ילהס"ת אם בבעל ואשה שהחליטו ליפרד, ואף אוכלים בנפרד ובבית אחר, אם אמרי' אשתו כגופו דכיון שלא חיים ביחד ל"ש לומר שהם כגוף אחד, ושפיר י"ל שהאשה תדליק בביתה, להרמ"א שכל אחד מבני הבית מדליק.

והנה בב"ב קמ"ו ע"א מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא, ונכנס אחריה לחורבה לבודקה, אמר לה ריח צנון אני מריח בגליל, אמרה ליה מאן יהיב לן מכותבת דיריחו ואכלנא ביה נפל עליה חורבה ומתה, אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבדקה מתה אינו יורשה, וכתב הרשב"ם שם, בטעם שאין יורשה כיון שהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו אינו זוכה בירושה, ומהכא שמעינן שמי שמתה אשתו בתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה. והוכיח כן הרשב"ם מדברי ר"ש בגיטין י"ח ע"א משנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות עי"ש. הרי חזינן מדברי הרשב"ם דבעל ואשה שהיו בקטטה אף שלא התגרשו בפועל, אין הבעל יורש האשה. הרי דע"י שנפרדים ה"ז מפקיע מתורת

ירושה, ולכאו׳ חזינן שהיא אינה כאשתו וה״ה שלא אמרי׳ אשתו כגופו שהבעל מוציא האשה בנ״ח זהו כ״ז שהם חיים ביחד ולא שהחליטו להתגרש. אמנם ברמ״א אהע״ז ס׳ צ׳ ס״ה פסק דלא כהרשב״ם, ואף שנתן עיניו לגרשה, כ״ז שלא נתגרשה יורשה וכהתוס׳ והרא״ש בב״ב שם דפליגי על הרשב״ם. ולכאו׳ סברתם, דאף שנתן עיניו לגרשה, ומ״מ יכולים להתחרט וכ״ז שלא התגרשו בפועל הרי היא כאשתו ויורשה, א״כ זהו שפסק הרמ״א דכ״ז שלא התגרשו בפועל יכולים להתחרט ולחיות ביחד, והרי היא כאשתו, וא״כ ה״ה דאמרי׳ אשתו כגופו בנ״ח, והבעל מוציא האשה להרמ״א שכל אחד מבני הבית מדליק. ואולם בב״י אהע״ז ס׳ צ׳ כתב כמה דס״ל כרשב״ם שאין יורשה עי״ש ובשו״ת כרם שלמה אהע״ז ס׳ מ״ז ובשו״ת מעשה איש אהע״ז ס׳ י״ח ובפתחי תשובה אהע״ז ס׳ צ׳ סק״ח, ועמש״כ בשו״ת דבר יהושע ח״א ס׳ ק׳ לענין בעל שרצח אשתו אם יורשה עי״ש.

והנה הים של שלמה פ״ב דגיטין ס״ד אשה שהיה קטטה עם בעלה והיה בדעתו לגרשה אין מתאבל עליה, והוכיח כן מהרשב״ם הנ״ל, דאין יורשה כשהיו בקטטה, וה״ה שאין מתאבל עליה, וכ״כ הרש״ש ב״ב קמ״ו שם. והביא דברי הישׁ״ש בהגהות רע״א יו״ד ס׳ שע״ד ס״ד. וכ״פ בס׳ ישועת יעקב אהע״ז ס׳ צ׳ כהמהרש״ל, ואמנם הגר״ש קלוגר בחכמת שלמה אהע״ז ס׳ צ׳ דחולק על מהרש״ל וכן דחה דבריו בבית מאיר ס׳ צ׳ שם, ובשו״ת שואל ומשיב רביעאה ח״ג ס׳ פ״ח דלא כהישׁ״ש. ועמש״כ בזה בשו״ת מהר״ש ענגיל ח״א ס׳ ע׳ ובשו״ת תשורת שי מה״ת ס׳ קנ״ח ובשו״ת בית אבי ח״ב ס׳ צ״ז ח״ד ס׳ קל״ב ובשו״ת קנין תורה ח״ב ס׳ צ״ג ובשו״ת עין משפט יו״ד ס״ב ובס׳ תורה תמימה אמור כ״א אות י״ב ובשו״ת מהרש״א אלפנדרי או״ח ס״ז ובשו״ת בנין ציון ח״א ס׳ ס׳ ובשו״ת מנחת אלעזר ח״ד ס׳ כ״ו ובשו״ת מחנה חיים ח״ג ס׳ ל״ט ובס׳ פתחי חושן הל׳ אישות פ״ט הערה ק״ס ובס׳ חיים וחסד פ״ט ס׳ י״ח, מש״כ האם הבעל מתאבל על אשתו שמתה והחליטו ליפרד. וראיתי בס׳ פני ברוך אבילות עמ׳ ת״פ דכתב הגר״ש דבליצקי דבזוג שיש עליהם פסק דין להתגרש ואחד מהם מסרב להתגרש לכו״ע אין הבעל מתאבל עליה. ועפ״ז ה״ה י״ל לענין נ״ח דאם יש פס״ד להתגרש ולא קיימו הפסק לכו״ע אין הבעל מוציא האשה בנ״ח.

אולם ראיתי בשו״ת נאה משיב [אוחנה] יו״ד ס׳ י״ז שפסק אף כשיש פס״ד להתגרש כ״ז שלא התגרשו הבעל מתאבל. ושאלתי להגר״ח קנייבסקי במי שגירש אשתו ונמצא גט פסול ומתה אם מתאבל עליה, וכתב כן. ועמש״כ בזה בשו״ת מאורות נתן ס״נ. ואמנם י״ל שאין דומה הל׳ אבילות להל׳ נ״ח, ואף

להיש"ש שאין מתאבל עליה זהו מהל' אבילות שאין לבו מר עליה כיון שהם בקטטה אין לו צער בה ומש"ה אין מתאבל ואין מוכח לנ"ח, וכ"כ לי הגאון רבי יצחק אושינסקי אב"ד חיפה ובעל אורות משפט, אף שמצינו בהל' אבילות נידון דזוג פרודים, לענין נ"ח אמרי' אשתו כגופו ומוציא הבעל את אשתו, ועי' בב"מ י"ב ע"ב אם איכא איבה בבעל ואשה, מציאת האשה לעצמה עי"ש.

ב. ולכאו' יש לתלות הך דינא דנ"ח בבעל ואשה פרודים, ונמצאים כל אחד בבית אחר, אם הבעל מוציא האשה. במה שחקר בס' שפת אמת שבת כ"א ע"ב בחובת נ"ח, אם הוי חובה אגברא כלולב ושופר וכדו', או שהוי חובת בית כמעקה ומזוזה שה"ז חובה לבית עי"ש. והארכנו בחקירה זו בכמה דוכתי בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות כ"א, ס' י"א אות כ"א, ס"א אות ל"א, ס"ד או"ב נפק"מ בחקירה זו, וכן בבית מתתיהו ח"ב ס' י"ב אות ו'. ובס' טעמא דקרא לחנוכה עמ' מ' כתב מרן הגר"ח קנייבסקי לתלות במח' הראשונים אם נ"ח הוי חובת בית כנראה בתוס' סוכה מ"ו ומהרמב"ם פי"א מברכות הוכיח שנ"ח הוי חובה אגברא. וא"כ י"ל דאם נימא שנ"ח הוי חובת בית, בבעל ואשה פרודים, כיון שהאשה נמצאת בבית אחר, אף אם נימא אשתו כגופו כ"ז שלא התגרשו, מ"מ כיון שהאשה בבית אחר, תהא חייבת להדליק שם בביתה דנ"ח הוי חובת בית, אולם אם נימא שנ"ח הוי חובה אגברא, יש לדון אם אשתו כגופו אף בזוג שהחליטו ליפרד. ואם נימא שאשתו כגופו כל שהבעל הדליק הוי כמו שהאשה הדליקה וא"צ אף להדליק בביתה. אולם אם נימא שנ"ח הוי חובת בית כל שנמצאת בבית אחר תצטרך להדליק בביתה. וכן ראיתי בשו"ת שערי יושר ח"ד ס' פ"ו אות ט"ו במכתבו למע"כ, דכיון שאין האשה חושבת לחזור יותר לביתה לעולם אין נחשב לביתה אלא הבית שגרה בו כעת הוא נחשב לביתה וצריכה להדליק עם ברכה עי"ש, וכ"כ בס' גם אני אודך תשו' הג"ר יקותיאל ליברמן ס' קי"א עי"ש. ועמש"כ בשו"ת שערי יושר ח"א ס' ל"א או"ד דעיקר נ"ח הוי חובה אגברא עי"ש.

אמנם עיקר הדבר לומר שנ"ח הוי רק חובת בית צע"ג מהמבו' בשבת כ"ג ע"א דאכסנאי חייב בנ"ח, וכ"פ הרמב"ם פ"ד מנ"ח הי"א, והטור ושו"ע ס' תרע"ז עי"ש, ואם נימא שנ"ח הוי רק חובת בית, מ"ט אורח חייב בנ"ח, ואם מדליק צריך להשתתף בפריטי, הא כל שבבית זה יש נ"ח יוצא בזה וא"צ להדליק בפ"ע. וע"כ מוכח שודאי נ"ח הוי חובה אגברא, אלא שמוטל אגברא להניח נ"ח בבית, וכל חיובו זהו אגברא, וחיובו שיהא בבית נ"ח, ומש"ה גם אכסנאי צריך להשתתף בפריטי דאף שבבית יש נ"ח, מ"מ אגברא לא קיים חיובו שיהא בבית נ"ח. ודברי השפ"א

צע״ג מאכסנאי. ומצאתי בשו״ת רבבות ויובלות למו״ר הגר״א גרינבלאט זצ״ל ח״ד סו״ס שס״ה שהק׳ ע״ד החכ״צ [שהו״ד בבית מתתיהו הנ״ל] דכתב דדעת השו״ע שנ״ח הוי חובת בית כמזוזה. דא״כ מ״ט אכסנאי חייב בנ״ח, ומ״ש ממזוזה דמבו׳ בשו״ע יו״ד ס׳ רפ״ו ס׳ כ״ב שמתחייב לאחר שלושים יום עי״ש. ומש״כ בס׳ נר איש וביתו ובס׳ קרואי מועד חנוכה ס׳ ל״ח. וע״ע בשו״ת שביבי אש ח״ד ס׳ ס״ג ובס׳ גבורת יצחק חנוכה ס׳ נ״א או״ב ובשו״ת ידבר פי ח״ב עמ׳ ל״ט ובס׳ פתחי מגדים חנוכה ס׳ ס״ג וא״כ ע״כ דנ״ח זהו חובת גברא שיהא בבית. וילהס״ת בבעל ואשה שהחליטו ליפרד, אם אמרי׳ אשתו כגופו וכיון שהם כגוף אחד, כל שהבעל מדליק הוי כמו שהאשה הדליקה דהם כגוף אחד, ומכיון שהאשה בבית אחר אכתי לא נתקיים חיובה בבית זה, וכתב לי בעל שו״ת ודרשת וחקרת, עמש״כ לתלות ד״ז אם נ״ח הוי חובת בית או גברא, הגע בעצמך אם היו שני משפחות גרות בבית אחד זה בחדר זה וזה בחדר זה ואין שום קשר ביניהם רק שנכנסים לחדריהם דרך דלת אחת, אטו נימא שאם משפחה אחת מדלקת נ״ח יצאו גם המשפחה השניה, והרי אכסנאי יוכיח שבלי השתתפות בפרוטה לא יצא הגם שבבית זה יש נ״ח, ועדיף לשאול לבעל אם מכוון להוציאה או לא מכוון להוציאה, ואם מכוון ודאי יצאה, ואם לא מכוון, תכוון האשה לא לצאת בהדלקתו ותדליק לבד.

ג. וראיתי בס׳ חשוקי חמד נדרים כ׳ ע״ב דכתב הגר״י זילברשטיין, במעשה בזוג שהחליטו ליפרד אבל כיון שאין להם כסף לשכור דירה חילופית בינתיים שניהם גרים בבית אחד, וכל אחד ישן בחדר אחר וגם האוכל כל אחד קונה לעצמו ואוכל בחדרו אם האשה צריכה להדליק נ״ח כיון שאין מרגישה שהיא כגופו, וכתב החשוקי חמד שאין מושג בהלכה של זוג פרודים, וע״פ הלכה היא כשאשתו לכל דבר, והיא יכולה לכפות אותו שיתן לה מזונות, ולא יגרע מכסותה ועונתה, וכ״ז שהם חיים עדיין בבית אחד הרי היא כגופו והוא פוטר אותה בהדלקתו. ומובא גם בס׳ חשוקי חמד חנוכה ס׳ פ״ז עי״ש. ולכאו׳ צ״ע מש״כ החשוקי חמד שלא מצינו בהלכה מושג של זוג פרודים, שלהדיא ברשב״ם הנ״ל שאין יורשה מחמת קטטה, וכן היש״ש הנ״ל שאין מתאבל עליה. אכן בנידון דבריו בבעל ואשה פרודים שגרים בבית אחד, לכאו׳ יש לתלות בחקירת השפ״א אם נ״ח הוי חובת אגברא דאם הוי חובת אגברא י״ל כיון שהם פרודים ל״ש אשתו כגופו ואין הבעל מוציא האשה, ומשא״כ אם נימא שה״ז חובת בית, י״ל דכל שבבית זה יש נ״ח אף שהם פרודים ולא אמרי׳ אשתו כגופו, מ״מ נתקיימה המצוה ע״י הבעל ונתקיים חובת בית, וכן א״ל בנידון זה הגרז״נ גולדברג דזוג

פרודים בנ"ח הוי חובת בית ובבית זה יש נ"ח, אף אם נימא דל"ש אשתו כגופו, וכ"כ לי הגאון רבי אברהם יפה שלזינגר בעל באר שרים, עפמש"כ הכלי חמדה פר' קורח דנ"ח הוי חובת בית עי"ש, וא"כ כל זמן שגרה עמו בבית אפי' בחדרים שונים ועדיין נשואה לו אפי' גרושת הלב אינה חייבת להדליק בעצמה, ויוצאת יד"ח בהדלקת בעלה בבית זה שגרה בו. וכן הסכים הגר"מ דייטש בעל שו"ת נתיבות אדם שיוצאת בהדלקת בעלה כ"ז שלא התגרשו, ועמש"כ בשו"ת שואלין ודורשין ח"ח ס' ל"ח במכתבו אלי, וע"ע מש"כ בזה בשו"ת בריתי שלום ח"א ס"ה.

ומו"ר הגר"י ליברמן בתשו' משנת יוסף חי"ג ס' רכ"ו במכתבו אלי, על מה שכתבתי לתלות זוג פרודים בנ"ח כשהם בבית אחד, אם נ"ח הוי חובת בית או גברא, דבמשנת יוסף סוגיות או"ח ח"ב סו"ס ל"ו, הא דקיי"ל דווקא בנ"ח דאשתו כגופו וא"צ האשה להדליק כמהדרין, ויוצאת מבעלה, ומ"ט אין אומרים כן בשאר מצוות שבהם האשה יכולה לקיים לבד ואינה צריכה לצאת דווקא מבעלה כקריאת המגילה ותקיעת שופר, משום הא דבעל ואשתו כגוף אחד אינו רק מטעם קורבת האישות אלא מפני שע"י האישות דרך העולם שהם דרים ביחד ומשעזב האיש אביו ואמו דבק באשתו, ובנ"ח שהוא חובת בית אף שהוא חובת הגוף היא מצוה התלוייה בבית, שם נתקן המצוה שהאיש והאשה הם כגוף אחד ומשא"כ בשאר מצוות וא"כ היכא שאין להם שום קורבת אישות ובדעתם כבר נפרדו זה מזה ואף שהם עדיין בדירה אחת, מ"מ ל"ש לומר כה"ג אשתו כגופו מטעם והיו לבשר אחד, וכ"א צריך להדליק בפ"ע. וכתב עוד המשנ"י שם, אף אם ננקוט כהחשוקי חמד, דאין מושג של זוג פרודים ואמרי' אשתו כגופו, מ"מ הרי צריך הבעל לכוון להוציא אשתו בהדלקתו וגם היא צריכה לכוון לצאת מבעלה וכשהם פרודים ושונאים זל"ז אין הבעל מכוון להוציא וגם האשה אין מכוונת לצאת עי"ש, והו"ד המשנת יוסף גם בקובץ יתד המאיר כסלו תשע"ו ס' ל"ד ובקובץ פעמי יעקב כסלו תשע"ו עמ' מ"ז עי"ש. הרי מדברי המשנת יוסף דברים ברורים דל"ש אשתו כגופו בפרודים לענין נ"ח דאשתו כגופו הוי רק בנ"ח משום שהוא חובת בית וכמו שביאר היטב. ועמש"כ בשו"ת אבני חפץ ח"ג ס' מ"ד בגדר אשתו כגופו בנ"ח. ועמש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ב אות י"ט בזה. וכן ראיתי כדעת המשנת יוסף בגליון וישמע משה גליון צ"ג מקץ תשע"ו שכן ס"ל למרן הגר"נ קרליץ שאין האשה יוצאת בהדלקת בעלה כשהם פרודים, ול"ש אשתו כגופו עי"ש. ולמש"כ המשנ"י י"ל עוד שצריך כוונה לצאת ואין הבעל מתכוון להוציא, ואף אם נימא אשתו כגופו, מ"מ בעי כוונה להוציא בנ"ח.

ד. אולם י״ל בזה, עפמש״כ בס׳ נתן פריו להגר״נ גשטטנר זצ״ל חנוכה שבת כ״א ע״ב, דיל״ע אם המדליק צריך לכוון להוציא במצוות ההדלקה את כל אנשי הבית, ומשום דאיכא חובת גברא על כל אחד להדליק, ואמרו חז״ל שאחד יכול להוציא כולם, ועכ״פ המדליק צריך לכוון להוציא בני הבית, או״ד שא״צ לכוון להוציא בני הבית, וכן אנשי הבית א״צ לכוון לצאת, שמתחילה לא חייבו חכמים חובת גברא על כל אחד, דעיקר החיוב שאחד מאנשי מבני הבית ידליק, ועי״ז נפטרו כל אנשי הבית ממצוה זו עי״ש. ולכאו׳ ה״ז תליא במה שחקר השפ״א הנ״ל בגדר נ״ח, דאם הוי חובה אגברא שפיר י״ל שצריך כוונה להוציא בנ״ח, וכן לצאת, ואילו אם הוי חובת בית י״ל שא״צ כוונה להוציא וסגי בנ״ח כל שיש בבית זה נ״ח אף ללא כוונה להוציא ולצאת. וא״כ מש״כ המשנת יוסף דלכו״ע האשה צריכה להדליק אף אם נ״ח הוי חובת בית, כיון שצריך כוונה להוציא, למש״כ הנתן פריו, אם נ״ח הוי חובת בית י״ל שא״צ כוונה להוציא דעיקר החיוב שאחד מאנשי הבית ידליק, א״כ יל״ד בזוג פרודים אם האשה כבני הבית דאולי לא אמרי׳ אשתו כגופו כשהחליטו ליפרד. וכן דעת הגר״ש פנחסי בעל שו״ת מנחת שמואל במכתבו אלי ומובא בקובץ יתד המאיר כסלו תשע״ו ס׳ ל״ה דזוג פרודים כל אחד חייב להדליק נ״ח עם ברכה, דמ״ש משני אכסנאים שחייבים להשתתף בפריטי אף שנמצאים בבית אחד וכיון שאינם חיים יחד כבעל ואשה ודעתם ליפרד ולמעשה הם פרודים דינם לכאו׳ כאכסנאים, וכן מסיק בעל שו״ת אורחותיך למדני במכתבו אלי שאין הבעל מוציא האשה, וכן מסיק בעל שו״ת דברי בניהו במכתבו אלי, וכ״כ לי בעל שו״ת שערי יושר.

אכן י״ל דלכו״ע אם האשה רוצה להדליק בפ״ע ולברך יכולה, אף אם נימא דכ״ז שלא התגרשו אמרי׳ אשתו כגופו. דהנה המשנ״ב ס׳ תרע״א סק״ט כתב מה דאשה לא מדליקה נ״ח משום דאשתו כגופו, וכמש״כ הא״ר הנ״ל, ואילו במשנ״ב ס׳ תרע״ה סק״ט כתב בשם עולת שמואל שאם רוצה להדליק תברך, וצ״ע כיון דאשתו כגופו איך תברך אחר שהבעל מברך. ותירץ מרן הגר״ח קנייבסקי בס׳ שערי ציון ח״א עמ׳ ר״ה, אשתו כגופו אם היא רוצה עי״ש. [ובס׳ שמעתתא דמשה חנוכה עמ׳ תס״ד, דאם האשה רוצה להדליק תדליק קודם הבעל עי״ש], הרי שה״ז תליא ברצון האשה וכשרוצה לצאת ע״י בעלה אמרי׳ אשתו כגופו, וכשאין רוצה לצאת ע״י בעלה אלא להדליק בפ״ע רשאית לברך, וא״כ כ״ש היכא שהחליטו ליפרד דרשאית להדליק ולברך, ורק היכא שרוצה לצאת ע״י הדלקת הבעל, יש לדון אם אמרי׳ אשתו כגופו כשהחליטו ליפרד, וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי

בפשטות יכול להוציא אשתו שהרי היא לאשתו לכל דבר, ורק לגבי אבילות באשה שיש לה קטטה עם בעלה ס"ל לישׁ"ש שאין מתאבל עליה, אבל היא אשתו וע"כ יכול להוציאה, אולם בגליון וישמע משה הנ"ל מובא מבעל שבט הקהתי דמ"מ צריך הבעל לכוון להוציאה, ואל"ה אין יוצאת עי"ש. אכן כתב לי הגאון רבי ירמיה כהן בעל והרים הכהן, דאף שאין הבעל מתכוון להוציאה יוצאת בזה שהוא בעלה, ואין מושג של זוג פרודים או שהיה גט או שהיא אשת איש לכל דבריה ויוצאת בהדלקת נ"ח של בעלה גם אם הוא מדליק בחדר אחר, וכמו שחייב במזונותיה וכו', מוציא אותה במצות הדלקת נ"ח. וכ"כ לי הגר"א נבנצאל כהחשוקי חמד הנ"ל שהבעל מוציא אשה ואין מושג של זוג פרודים. וכ"כ לי הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי, דכל זמן שהם נשואים יוצאת בהדלקת נ"ח של בעלה, וכיו"ב כתב לי הגר"א שלזינגר בעל השואלין ודורשין, דע"פ הלכה הדין דאשתו כגופו הוא כל זמן שהם נשואין, רק אם חיים בנפרד ואינה רוצה לצאת בהדלקתו חייבת להדליק בפ"ע, אבל אם רוצה לצאת בהדלקת הבעל יוצאת, וכן הסכים הג"ר ר"מ שעיו בעל שו"ת מחקרי ארץ, שאין מושג של זוג פרודים לענין נ"ח כל שהם קבועים בבית זה סגי בנר אחד לשניהם, ובעל שו"ת ברכת יהודה יעץ שתשתתף בפריטי, ועמש"כ בזה בס' גם אני אודך תשו' הג"ר משה חליוה ח"ד ס' מ"ח או"ב.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי, זוג פרודים שכל אחד נמצא לבד בחדר אחר אם צריכה האשה להדליק נ"ח, וכתב כן. ואולם ראיתי בגליון וישמע משה מקץ תשע"ו גליון צ"ג מובא מהגרח"ק שמסתמא יוצאת בהדלקת האיש, ובפעם אחרת אמר שצריכה לשמוע הברכה מהאיש עי"ש, הרי שלא ברירא ליה הך דינא. וכן בקונ' גם אני אודך ח"ג שאלה ק"מ השיב על זוג פרודים אף בשני דירות אם יוצאת האשה בהדלקת בעלה, צ"ע. ועי' בספרי מועדי הגר"ח תשו' תקצ"א שהשיב הגרח"ק אם נ"ח הוי חובת בית או גברא, חובת גברא לקנות בית ולהניח בבית ע"ש, וא"כ יל"ד בזוג פרודים אם אמרי' אשתו כגופו והאשה יוצאה חובתה ע"י בעלה בחיובה אמוטל אגברא, וצ"ע, ובס' פניני שיח שאלה קע"ג נשאל הגר"ח קנייבסקי במה שמוציא הבעל לאשתו בנ"ח דאשתו כגופו, דא"כ בכל המצוות נימא כן, והשיב דנ"ח תיקנו על הבית עי"ש.

זוג פרודים בהדלקת נר שבת

ומה ששאל מע"כ עוד, לענין בעל ואשה פרודים, אם הבעל צריך להדליק נר שבת.

הנה הכא הוי איפכא כיון דהאשה היא מדליקה נר שבת הגם שגם הבעל חייב בנר שבת, וע"כ דהוי מדין אשתו

כגופו שהאשה מדלקת והוי כמו שהבעל הדליק, וכ״כ בס׳ חוט שני שבת פכ״ג עמ׳ ס״ג עי״ש, ואמנם יל״ע בזה למש״כ הגר״י ענגיל בבית האוצר כלל ר״ז להסתפק הא דאמרי׳ אשתו כגופו, אם זהו גם איפכא לענין הבעל שהוא כגופה עי״ש, וכתב לי הגר״ח קנייבסקי דלא אמרי׳ בעלה כגופה, אכן ממש״כ הערוך השולחן או״ח ס׳ ר״נ דאם האשה מכינה לשבת א״צ הבעל להכין דאשתו כגופו, הרי שס״ל גם בעלה כגופה. וכן מפורש בס׳ מור וקציעה סו״ס רי״ט דבעל יכול לברך הגומל עבור אשתו משום דאשתו כגופו עי״ש, הרי שס״ל גם איפכא לענין הבעל שהוא כגופה. וא״כ י״ל שמה״ט הבעל יוצא בהדלקת אשתו אי״ז מדין שליחות גרידא, אלא משום אשתו כגופו והוי כמו שהבעל הדליק בעצמו, וא״כ לענין בעל ואשה פרודים וכל אחד נמצא בחדר אחר ה״ז תליא במש״כ לעיל אם אמרי׳ אשתו כגופו בזוג פרודים, ואם אמרי׳ אשתו כגופו יהא סגי בהדלקת האשה בחדרה להוציא בעלה. ושו״ר בשו״ע הגר״ז ס׳ רס״ג סק״ב דהאשה מדלקת נ״ש משום דשלוחה של בעל עי״ש, הרי שנקיט שנר שבת הוי חוב אכאו״א ומוטל גם על הבעל ומדין שליחות מוציאה האשה לבעל וא״כ עפ״ז אם אין האשה תכוון להוציא הבעל ל״מ. אכן בס׳ שפת אמת שבת כ״א ע״ב כתב שבנר שבת אי״ז חוב אכאו״א אלא חובת בית כמזוזה ומעקה, וא״כ י״ל דכל שבבית יש נ״ש יוצא הבעל אף בזוג פרודים. ועמש״כ בס׳ משמרת חיים ח״א חנוכה אות ו׳ ובברכת מרדכי שם.

אמנם י״ל בזה לענין נר שבת להמבו׳ בגמ׳ שבת כ״ה ע״ב דטעם הדלקת נר שבת ותזנח משלום נפשי, אמר רב אבהו זו הדלקת נר בשבת, ופרש״י שבמקום שאין נר אין שלום כיון שהולך בחושך ונכשל באפילה, ובמקום שאין שלום אין עונג עי״ש, הרי טעם נר שבת משום שלא יכשל בעץ ובאבן ומשום עונג שבת, א״כ כיון שכל אחד נמצא בחדרו לבד, ואין קשר ביניהם, שפיר צריכים להדליק בחדר בפ״ע, שלא יכשלו בעץ ואבן. ולהמבו׳ בגמ׳ שבת כ״ג ע״ב דטעם הדלקת נר שבת משום שלום ביתו, והרמב״ם פ״ד מחנוכה כתב דשלום ביתו זה אשתו עי״ש, א״כ כיון שהחליטו ליפרד א״צ להדליק משום שלום ביתו זה אשתו אלא משום כבוד ועונג שבת דידיה, ועמש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ב ס״ד אות י״א בארוכה, וכל שהאשה והבעל נמצאים כל אחד ואחד בחדר בפ״ע, ידליקו בחדרם משום כבוד ועונג שבת, ואף דאשתו כגופו בזוג פרודים, מ״מ כל שנמצאים בחדר בפ״ע ידליקו בחדרם שלא יכשלו בעץ ואבן, ומשום עונג וכבוד שבת וכמבו׳ ברמב״ם פ״ה מהל׳ שבת עי״ש, וכמבו׳ בשו״ע או״ח ס׳ רס״ג ס״ו בחורים ההולכים ללמוד חוץ לבתיהם צריכים להדליק נר שבת

בחדרם ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו א"צ להדליק בחדרו ולברך ולפי שאשתו מברכת בשבילו, וכתב המשנ"ב ס"ק ל"א דא"צ לברך כשנמצא בחדרו, אבל להדליק צריך אפי' אין אוכל שם שלא יכשל בעץ ואבן, וא"כ ה"ה בזוג פרודים שכל אחד בחדרו ידליקו שם, ולענין הברכה ה"ז תליא במה שנחלקו השו"ע והרמ"א ס' רס"ג ס"ח, אם יכולים כמה אנשים להדליק על נר שבת שלו ולברך, ולמש"כ הרמ"א דנוהגין לברך כ"א בפ"ע, ה"ה רשאי הבעל להדליק נר שבת ולברך בחדרו. ובפרט למש"כ באשל אברהם מבוטשאטש ס' רס"ג שנוהג בעצמו להדליק נר שבת ולברך בחדר האוכל ואשתו מדלקת בחדרה בה התפללה וישינה בברכה עי"ש, וכ"כ בשו"ת תורה לשמה ס' ע"ח שיכול הבעל להדליק בחדר אחר שמשתמשים בו בברכה אף שהדליקה האשה בחדר האוכל בברכה עי"ש, ובס' משנת יוסף סוגיות ח"א סו"ס י"ב מש"כ בזה. וא"כ כ"ש בנידון דידן בזוג פרודים וכל אחד בחדרו שמדליק כ"א בפ"ע בברכה ופשוט. ושו"ר מש"כ בנידון זה בשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' פ"ד.

וילהס"ת למש"כ הרמב"ם סופ"ד מחנוכה היה לפניו נר ביתו ונ"ח נר ביתו קודם משום -שלום ביתו זהו אשתו. א"כ יל"ע היכא שיש לו נ"ח או נר שבת והוא פרוד מאשתו למש"כ הרמב"ם דטעם שנר שבת עדיף משום שלום ביתו זה אשתו, וכיון שכבר פרוד מאשתו יהא עדיף נ"ח. וכיו"ב כתבנו לדון בבית מתתיהו ח"ב ס"ד אות י"א שברווק עדיף נ"ח מנר שבת משום פרסו"נ, וא"כ ה"ז נפק"מ לזוג שהחליטו ליפרד ויש לו או נר שבת או נ"ח למש"כ הרמב"ם דטעם שנר שבת עדיף משום שלום ביתו זה אשתו, כל שכבר פרוד מאשתו יהא עדיף נ"ח וצ"ע,

ויש להוסיף בכ"ז דבעל ואשה שהחליטו ליפרד אסור להם להתייחד, וכמש"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב ס' קע"ח, ועמש"כ בשו"ת ויען דוד ח"ה ס' כ"ה ובשו"ת קנה בושם ח"ב ס' ק"ה ח"ג ס' ק"ז ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד אהע"ז ס"י ובס' נטעי גבריאל הל' יחוד עמ' שצ"ז אם יש מקום להקל להתייחד, ומש"כ בס' בנין דעה ס' קפ"ז עמ' ס"ח ובס' תורת היחוד עמ' מ"ז ובס' אהל יעקב לידי"נ הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילס יחוד עמ' קפ"ז ס' קס"ח מה שהביא בזה ובס' משנת היחוד עמ' ט"ז.

ועי' עוד בס' חשוקי חמד נדה כ' ע"א בזוג שהחליטו להתגרש באמצע השבע ברכות, דמ"מ יברכו הברכות בשבע ברכות שמא יחזרו בהם עי"ש.

משלוח מנות לאשתו בזוג פרודים

ולענין שאלתו במשלוח מנות לאשתו, כשהם פרודים אם יצא ידי חובתו. בבית מתתיהו ח"ב סו"ס ט' כתבנו לדון בחקירתך אם יוצא משל"מ כששולח לאשתו, כיון שאשתו כגופו עי"ש. ואכן בס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' ש"א, השיב הגר"ח קנייבסקי דאין יוצא משל"מ לאשתו, דאשתו כגופו עי"ש ובארוכה בספרך פרדס יוסף החדש על פורים. ומש"כ בס' רץ כצבי מעגלי השנה ח"ב ס"ח, ועניני נשים ס' ל"ה אות י"א ובס' מיני מעדנים ס' כ"ד בזה. וא"כ אם נימא שמה"ט ל"מ לשלוח משל"מ לאשתו דאשתו כגופו, י"ל בזוג פרודים למש"כ מו"ר בעל המשנת יוסף שבזוג פרודים לא אמרי' אשתו כגופו וכנ"ל שפיר י"ל שיוצא יד"ח כשנותן לאשתו, ורק למש"כ החשוקי חמד הנ"ל דבזוג פרודים אמרי' אשתו כגופו ה"ז תליא אם יוצא יד"ח כשנותן לאשתו.

אולם י"ל עפמש"כ בשו"ת מור ואהלות אהל ברכות ס' מ"ד דהשולח משל"מ לשונאו אין יוצא יד"ח כשממשיך בשנאתו, דשונאו ל"ה רעהו עי"ש, וא"כ י"ל דזוג פרודים מסתמא שונאים זל"ז, כשחיים כל אחד בחדר נפרד וכיו"ב, ולמש"כ המור ואהלות, ואמנם בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות ח' הבאנו דפליגי ע"ד רבים, וס"ל שיוצא משל"מ לשונאו, וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בס' מועדי הגר"ח תשו' תשנ"ח עי"ש ובמראי מקומות בזה. וא"כ אף אם שולח לאשתו והם פרודים ושונאים זל"ז יוצא יד"ח.

דו"ש בברכה מרובה

מתתיהו גבאי

הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
מח"ס מריח ניחוח ועו"ס

כמה רמזים על חנוכה

בס"ד, ליל ט"ו טבת תשפ"א

לכבוד ידידי היקר הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א שלום וברכה !
אחדשה"ט

תודה רבה על הספר הנפלא של הרה"ג נסים דיין שליט"א הנקרא "אשיר עזך" על עניני חנוכה.

ואכתוב כאן כמה דברים שעלו תוך כדי שלמדתי בספר.

א. במאמר ד' רמז בפסוק "כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת" עניני חנוכה ומילת זה"ב רמז ז'מנה ב'ין ה'שמשות. ע"כ.

וב' ממשתתפי השיעור שלי, אמיתי חוברה הי"ו וידידו תמיר עובד הי"ו אמרו ביחד עוד לרמוז זה"ב ר"ת ז'מנה ה'וא ב'שקיעה.

ב. במאמר ו' רמז במנהג אכילת מאכלי חלב בחנוכה כמה ענינים ועיי"ש.

משתתף השיעור היומי שלי אמיתי חובר הי"ו אמר לרמוז בזה דחל"ב ר"ת ח'ייבים ל'הדליק ב'זמן ועוד רמז ידידו תמיר עובד חל"ב ר"ת ח'ייבים ל'הדליק ב'שקיעה.

אגב אני כותב כאן מה שאמר משתתף השיעור שלי רבי יעקב מויאל שליט"א חל"ב ר"ת ח'ייבים ל'חזור ב'תשובה, וזאת חנוכה סיום ימי הדין.

ג. במאמר ח' כתב להקשות מדוע אמרו היוונים לישראל כתבו לכם על קרן השור ולא על קרנו והרי לשור ב' קרנים. ותירץ קושיא זאת שם ועיין שם.

משתתף השיעור שלי אליהו הרוש הי"ו אמר הטעם דווקא קרן ולא קרני מטעם שהתינוק היה יונק מהקרן ולכן לא אמרו קרני כי הרצון שלהם היה שעוד מינקות לתינוק יהיה ח"ו כפירה בה' יתברך רח"ל.

ד. במאמר טו כתב שחודש שבת מילה הם כנגד ג' הכוכבים לבנה שבתאי מאדים, שהם לסימן רע, וסברו היוונים דבביטול ג' המצוות הנ"ל, ימשלו כוכבים אלו על עם ישראל. ע"ע הביא שם מספר אור העינים. ועיי"ש.

וג' אלו הכוכבים מאדים שבתאי לבנה הם ר"ת של מש"ל לשון ממשלה. והיינו שע"י הג' מצוות הללו חודש שבת ומילה שעם ישראל שומרים יש להם ממשלה.

ה. במאמר יח הביא שם משם ספר זבח תודה על מה שאמרו היוונים שיכתבו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל ועם ישראל מיאנו בזה ובמדרש מעשה חנוכה מובא שמכרו כל הבהמות שלהם משום גזרה זו. ועיי"ש.

ונקרא שבעומק הבינו שצריך למכור כל הבהמות שלהם היינו הבהמיות שלהם שלא תשלוט נפש הבהמית אלא נפש הרוחנית וזה הוא כתבו לכם על קרן והיינו שתהיו קשורים לעניני בהמיות ה' ירחם.

בשורות טובות
וכל טוב
רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
מח"ס שו"ת ירוץ דברו ועו"ס

הדליק בצאת הכוכבים בנרות שעוה או לאחר מכן בשמן זית, מה עדיף?

נשאלתי ע"י ידידי וחביבי, ליש ולביא,

רבי שי שוברט נר"ו, באחד מימי החנוכה לאחר שסידרו את כוסות השמן והגיע זמן ההדלקה, אחד הילדים הזיז את החנוכה ונפלו הכוסות ונשפך השמן. ונפשו בשאלתו כיצד עדיף לנהוג, האם לסדר שוב את הכוסות עם השמן והפתילות, וע"י זה יתאחר זמן ההדלקה בכרבע שעה או יותר, או שמא ידליק מיד בצאת הכוכבים בנרות שעוה. והנני להשיבו תשובה מאהבה בקציר"ת האומ"ר.

זריזין מקדימין למצות או הידור מצוה, ד' תרוה"ד

הנה במושכל ראשון היה נראה לתלות דין זה במחלוקת הפוסקים האם יש לדחות מעשה מצוה כדי לקיימה בהידור יותר, או שמא יש לקיימה כעת אף ללא תוספת הידור מדין זריזין מקדימין למצות.

עיין למרן השלחן ערוך (סי' תכו ס"ב) שפסק בזה"ל: אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי חז"ל במסכת סופרים (פרק כ ה"א) כיעו"ש. וידועים ומפורסמים בשערים המצוינים בהלכה דברי הרב תרומת הדשן (סי' לה), שהובאו להלכה בהגהת הרמ"א (שם) וז"ל: ודוקא אם ליל מוצאי שבת הוא קודם י' בחודש, אז ממתינין עד מוצאי שבת, אבל אם הוא אח"כ אין ממתינין עד מוצ"ש שמא יהיו ב' לילות או ג' לילות או ד' עננים ולא יראו הלבנה ויעבור. ע"כ.

ומבואר יוצא מדבריהם, שאע"פ שתחילת זמן ברכת הלבנה הוא מליל ז' ואילך, מכל מקום אם מוצאי שבת יחול קודם י' לחודש, יש להמתין ולברך במוצ"ש בשביל ההידור דהוא מבושם ובגדיו נאים, והידור זה עדיף מדין זריזין מקדימים למצות.

זריזין מקדימין או ברוב עם הדרת מלך

ולכאורה יש לדון בזה מהא דתנן בראש השנה (לב:), "העובר לפני התיבה ביו"ט ראשון של ר"ה, השני מתקיע, ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל". ובגמ' שם הקשו, "מאי שנא שני מתקיע משום שברוב עם הדרת מלך, הלל נמי נימא בשני משום דברוב

עם הדרת מלך, אלא מאי שנא הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצות, תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות, אמר רבי יוחנן בשעת גזירת המלכות שנו". ע"ש. ומבואר בגמ' דאכן היה צריך לתקוע בתחילה משום זריזין מקדימין למצות, וזה הטעם שלפי האמת קוראים את ההלל עם הראשון משום שזריזין מקדימין למצות, אלא דמכל מקום שאני תקיעת שופר שהיתה גזירת המלכות. ויוצא מדברי הגמ' שמעלת זריזין מקדימין למצות גוברת על מעלת ברוב עם הדרת מלך.

וכן הסיק מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' א סק"ז) מדברי הגמ' הנ"ל, דמעלת זריזין עדיפא על מעלת ברוב עם. והניף ידו שנית במחזיק ברכה (סי' רכט סק"ז) ע"ש. וכ"כ להוכיח מהסוגיא הנ"ל הגר"ח פלאג'י בספרו רוח חיים (סי' רכט סק"ג) כיעו"ש. וכ"כ מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו ח"ב (חאו"ח סי' יז ד"ה ולענין), ובשו"ת ויקרא אברהם (חיו"ד סי' ד), וכ"כ עוד אחרונים רבים להוכיח כן מההיא דר"ה, אספם איש טהור בשו"ת יביע אומר ח"ב (חיו"ד סי' יח) ומהם: מהר"י אלגאזי בקונט' שער בת רבים (סי' קכז), והחיי אדם (כלל סח ס"ו), ובשו"ת יד אליהו מקאליש (או"ח סי' ח אות ו), ובס' בכורי יעקב (סי' תרס סק"א) בשם החמדת ימים. ובשו"ת כנסת ישראל (דף יא ע"ד), והמלבי"ם בארצות החיים (סי' כה ס"ק יג), ובשו"ת שאילת יעקב (סי' ק), והגאון מהרש"ם בארחות חיים (סי' תכו סק"י) ועוד. ע"ש. גם הגאון השדי חמד (כללים מערכת ז כלל ג, ומערכת פ כלל לט ד"ה אך) הוכיח כן מדברי הגמ' בר"ה. וכן הוא בשו"ת חבלים בנעימים ח"ה (חאו"ח סי' ב), ובשו"ת משנה שכיר ח"א (סי' קד), ובספר ארחות חיים ספינקא (סי' תכו אות י), ובספר בני ציון ליכטמן (סי' כה אות ד). וכ"כ בשו"ת אהל משה צוויג ח"א (סי' מג אות ז), וע"ע בשו"ת הרי יהודה ח"א (חיו"ד סי' יד אות א).

ד' הרב בנין שלמה, ומו"מ בדבריו

אמנם הגאון מוהר"ר שלמה הכהן מוילנא בשו"ת מקור חיים (סי' ג, די"א סע"ד) כתב לדחות הראיה דזריזין קודם לברוב עם מהגמ' בר"ה הנ"ל, דשאני התם דמצות רוב עם הויא ספק, שמי יודע אם במוסף ירבו אנשים בבית הכנסת, וביטול הזריזות ודאי, ואין ספק דוחה ודאי. עכת"ד. ברם בשו"ת יבי"א (שם סוף אות ג) כתב להשיב ע"ד, דהא במשנה סתמא תנן ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל [ואמרינן עליה דהיינו טעמא משום דזריזין מקדימין למצות], ומשמע דאפילו אי ידעינן שישנם עוד אנשים שיבואו אח"כ, והו"ל ברוב עם הדרת מלך בודאי, אעפ"כ זריזין מקדימין למצות עדיף. וכן ראיתי להרה"ג רבי משה שמואל דיין שליט"א בקונטרס חמדת משה (על ברכת האילנות סי' ב)

שכתב להעיר על המקור חיים הנ"ל, דא"כ מאי קאמר הש"ס בתחילה דטעמא דשני מתקיע משום דברוב עם הדרת מלך, והיינו דס"ד דמשו"ה תוקע בשני ולא בראשון, אע"פ שבראשון יש מעלת זריזין מקדימין למצות. וקשה, דאי נימא דהוי רק ספק אם יהיו יותר אנשים במוסף, א"כ מאי ס"ד דטעמא דברוב עם ידחה לטעמא דזריזין מקדימין, הרי אין ספק דוחה ודאי. אלא ודאי ידעינן שבמוסף יהיו יותר אנשים, ומשו"ה ס"ד דטעמא דברוב עם דחי לטעמא דזריזין מקדימין למצות. עכת"ד.

וע"ע בשו"ת הרי יהודה ח"א (חיו"ד סי' יד אות ג) שכתב להשיג על דברי הרב בנין שלמה הנ"ל, והוסיף בנותן טעם שמעלת זריזין עדיפא, דכשיש לפנינו מצוה עדיף שלא להחמיצה, וכיון שיש לפנינו שני הידורים וא"א לקיים את שניהם, י"ל שיקיים את מה שבא לפניו מיד והוא ההידור של זריזין מקדימין, שהרי יש לו לאדם זה לקיים מצוה זו בהידור אחד, וממה נפשך אף אם שניהם שווים יקדים את מה שבא לפניו, ומה ירוויח בזה שיאחר הידור אחד ויעשה הידור אחר, והלא גם אז יקיימנה רק בהידור אחד, ואדרבה יש לו לקיים הידור זריזין על אותו הידור מצוה שיש לו לעשות. ואין לומר דזה גופא הספק מה עדיף שיעשה אם יקדים לזריזין או יאחר לרוב עם, דלסברת הבנין שלמה שהם שווים בהידורם, א"כ הא גופא יעשה זריזין מאחר שהם שווים. ודו"ק היטב. עכת"ד.

ד' הרב יד אליהו, ומו"מ בדבריו

ועינא דשפיר חזי בשו"ת יד אליהו מלובלין (סי' מב) שכתב אודות אדם שהיה מקדים בשבת להתפלל שחרית בהשכמה במנין מצומצם, כי רוב הציבור מאחרים תפלתם מאד. ונסתפק אם עדיף להתפלל גם תפלת מוסף עמם בהשכמה, או עדיף יותר להתפלל מוסף עם שאר הציבור ברוב עם הדרת מלך. והעלה שאין חשש להמתין להתפלל מוסף בהידור ברוב עם, ואין חוששים בזמן קצר של ההמתנה שמא תארע לו מניעה ויפסיד המצוה לגמרי. והביא ראיות לדבריו. ע"ש. וכן הסכימו בספר עיקרי הד"ט (סימן ה אות לח), והבאר היטב (סימן צ אות יא), וכף החיים (אות סה) ע"ש. גם המשנה ברורה (שם ס"ק כח) העתיק להלכה את דברי הרב יד אליהו, להמתין להתפלל מוסף ברוב עם. וע"ע בביאור הלכה (רס"י רפו ד"ה מיד). וכן בהלכות ברכת הלבנה (סי' תכו ס"ב בבאה"ל ד"ה אלא) כתב שאם יודע שלאחר כמה ימים יזדמן לו לברך בעשרה, צריך להמתין ולא לברך ביחיד, כי ברוב עם הדרת מלך. ע"ש.

ולכאורה לפי היסוד שיסדו הני רבנן קמאי מהך גמ' דר"ה, אנו לומדים שהידור של זריזין עדיף מרוב עם, ולמה יתאחר להתפלל לאחר זמן

בציבור גדול, והלא זריזין עדיף. ולקושטא דמילתא לא נעלם מהגאון מלובלין ראיה זו, שבהשמטות שבסוף הספר (דף ק ע"ג) נשאל בזה, וז"ל: ונשאלתי מהרב ה"ה כבוד מהר"ר יודא אב"ד דמדינת מיץ, שיש ראיה מסוגיא דש"ס דיתפלל בזריזות אף במתי מעט, מהא דאמרינן בר"ה (לב:), דראשון קורא את ההלל וכו'. והשבתיו דלא דמי, דהתם הציבור אינם קורים את ההלל ברוב עם, כי כל אחד מתפלל ביחידות כמ"ש רש"י, (אך מוסף אינם מתפללים בריש שתא ביחידות), ולא רצו לדחות זריזות המצוה של ההלל השייך לשחרית, לקרות אחר תפילת מוסף כדי שיקראו ברוב עם, דזה לדחות ממצוה למצוה אחרת, וכן כוונת הש"ס. אבל המוספין שבמקדש ג"כ לא היו בשחרית, והרבה עבודות שהיו כולם קודם למוספין כדילפינן מקראי, ולא שייך אפילו זריזות, וא"כ למה לא יעשה על הצד היותר טוב ברוב עם משום זריזין. עכ"ל.

ואנא עניא לא זכיתי להבין דבריו הקדושים, דמי יימר לן שהתפללו ביחידות, והלא מבואר בכמה דוכתי בש"ס מעלת תפלה בציבור, ומסתמא שהיו מתפללים בציבור, ובפרט בראש השנה. ומה גם דמוכח מהסוגיא דר"ה שם שהתפללו בציבור, שאמרו העובר לפני התיבה וכו', ואין זה אלא בציבור. ודו"ק. ומ"ש הרב יד אליהו כמ"ש רש"י וכו', לא ידעתי היכן רש"י כתב כן, אדרבא רש"י בעבודה זרה (ד:) כתב, צבורא מצלי שחרית בכל מקומות, וקאי התם על שחרית דר"ה. כיעו"ש.

ושו"ר להג"ר רזיאל הכהן נר"ו בשו"ת מחקרי ארץ ח"ד (חיו"ד סי' נט אות ב) שכתב לבאר כוונת הרב יד אליהו, דמשמע ליה עיקר הראיה מהסוגיא דר"ה מהא דקורין ההלל בשחרית ואין דוחין אותו למוסף משום ברוב עם, ואהא דחי דשאני הלל שמצוותו בשחרית דוקא, ואין לדחותו לתפלה אחרת. אלא שהרהמ"ח כתב להקשות ע"ז, דהיכן מצא שההלל מצוותו דוקא בשחרית, ואנן תנן (מגילה כ:) כל היום כשר לקריאת ההלל. ועוד דאם בהלל יש טעם מיוחד להקדימו לשחרית, מאי פריך מיניה תלמודא אתקיעות. ועוד דאעיקרא הראיה מסוגיא זו אינה רק מדין ההלל, אלא אף מדין התקיעות דמשמע התם דאי לאו טעמא דמפני הגזירה, הוה מקדמינן להו לשחרית, אע"ג דמבטלין בזה ענין ברוב עם.

והוסיף להביא דברי הגאון רבי יהודה מילר (ומר ניהו מהר"ר יודא מדיין שהקשה להרב יד אליהו מהסוגיא דר"ה הנ"ל), בתשובותיו הנד"מ (סי' קלד) שחזר להשיב על דברי הרב יד אליהו, דא"כ מאי פריך תלמודא נימא השני קורא את ההלל, הא בהלל לא שייך כלל טעמא דזריזין. ומה שכתב הרב יד אליהו דבמקדש נמי לא היו

מזדרזין להקריב מוסף בשחרית, דחה מהר"י מילר שם שהיה להם להקריב קרבנות מקודם, אבל בנ"ד למה לא יקדים מוספין להיות מן הזריזין. והא דדוחין המילה לאחר מוסף, מפני שהנשים עצלניות ושוהות להלביש את הילד ולהרחיצו וללפפו קודם המילה כנהוג, ומזה אשתרבובי אשתרבב המנהג גם בזמננו שאין מקדימין כ"כ להתפלל שחרית, לאחר המילה עד אחר מוסף. עכת"ד.

האם ד' תרוה"ד נסתרים מהסוגיא בר"ה הנ"ל

ולפ"ז לכאורה קשה על מה שפסק בשו"ת תרומת הדשן הנ"ל, והביאו להלכה בש"ע וברמ"א, לדחות ברכת הלבנה עד למוצאי שבת כדי לברך כשהוא מבושם ובבגדי שבת, דהו"ל לברך מיד בליל ז' לקיים דין זריזין מקדימין למצות. ואכן הב"ח (שם) כתב, שמדברי רבינו יונה מבואר דיש לברך אחר ג' ימים [לשיטתייהו שזמן ברכת הלבנה הוא אחר ג' ימים ולא מליל ז'], ושכן נהגו כל הקדמונים שלא להחמיץ המצוה. וכ"כ עוד בתשובה (ס"ס פ) ע"ש. וכן דעת הגאון פרי חדש, והמג"א, והט"ז (שם). וכתב בשו"ת שמלת בנימין (דף קעו ע"ב), שהלכה כדבריהם דיש לקדש מיד אחר ג' ימים. וכ"כ בשו"ת עולת שמואל (סי' ס), ובשו"ת יד הלוי (או"ח סי' עה), ובשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' רסד) ע"ש. גם בשו"ת קול אליהו ח"ב (ס"ס יז) כתב, שהוא עושה מעשה היפך סברת התה"ד, ואינו ממתין לברך במוצ"ש, והראיה מראש השנה (לב:) דזריזין מקדימין למצות עדיף. ע"ש. וע"ע במלבי"ם בארצות החיים (סי' כה המאיר לארץ ס"ק יג).

יישוב ד' תרוה"ד

ונראה ליישב דברי תה"ד ע"פ מה שכתב הגאון החתם סופר בספר תורת משה (פר' תצוה דרוש פורים קטן) שאחר שהעיר ע"ד התה"ד מסוגיא דראש השנה, כתב שצריך לחלק שאם המצוה עצמה מהודרת יותר, אז דוחה את ענין זריזין מקדימין. אבל כשהמצוה עצמה אינה מתנאה, רק מצד ברוב עם הדרת מלך, אז מצות זריזין מקדימין עדיף. ע"ש. וכן בחידושי החת"ס השלם (מגילה ו:, עמ' לח) הוכיח מהסוגיא שם דמסמך גאולה לגאולה עדיף, דעדיף על הטעם דזריזין. וחילק לנכון בין הידור שבגוף המצוה להידור חיצוני.

וכיו"ב חילק בספר שדי חמד (מערכת פ' אות ט"ל) וכתב שאין דברי הגמ' בר"ה הנ"ל סותרים למה שפסק התה"ד לדחות ברכת הלבנה עד למוצ"ש, דלעשות מצוה מן המובחר לא חיישינן משום שיהויי מצוה, והיינו דוקא לעשות כדי לעשות גוף המצוה מהודרת, אבל כל שאין ההידור בגוף המצוה אלא רק משום "ברוב עם", לא דחינן המצוה ואמרינן זריזין מקדימין. ע"ש.

ושו"ר למרן הגרע"י זצ"ל בשו"ת יבי"א ח"ב (חיו"ד סי' יח אות ז) שעמד ע"ד הרב"ז בתשו' (סי' לב אות ח) בדין ברכת החמה אם נכון להשהותה כדי לאומרה בציבור, שהביא ד' המחב"ר שכתב להוכיח מהגמ' בר"ה הנ"ל דזריזין מקדימין למצות דחי לטעמא דברוב עם הדרת מלך, והוא ז"ל כתב לפקפק בזה לפ"ד תה"ד הנ"ל שיש להמתין לברכת הלבנה עד מוצ"ש, והוכיח מיבמות (לט.) דלא אמרינן שיהויי מצוה לא משהינן אלא היכא שירא שמא תתבטל המצוה, משו"ה לא משהינן לה אפילו לעשותה מן המובחר, אבל כשאין ראוי להסתפק פן תתבטל המצוה משהינן לה לעשותה מן המובחר. והסיק ע"פ זה דלא נכון לברך ברכת החמה ביחיד, אלא כאו"א חייב להמתין כדי לעשות מצוה מן המובחר, וברוב עם הדרת מלך. ע"כ. וכתב ע"ז מרן היבי"א, ולפע"ד אף להתה"ד י"ל דשאני התם שהוא עצמו עושה המצוה מן המובחר יותר, כשמברך הירח במוצ"ש כשהוא מבושם. משא"כ כשמברך ברכת החמה סמוך להנץ החמה, דהכי עדיף טפי, אף שאם ישהה יותר יהיה בזה משום ברוב עם הדרת מלך, אין ההידור מגוף המצוה, אלא שע"י אחרים נוסף ההידור, ובכה"ג י"ל דזריזין מקדימין למצות כההיא דר"ה (לב:) עכת"ד.

גם הלום ראיתי להג"ר משה לוי זצ"ל בספר ברכת ה' ח"ד (פ"ד הערה 29, עמ' רעא) שאחר שהביא דברי הרב קול אליהו בתשו' ח"ב (חאו"ח סי' יז) שכתב לדחות דברי התה"ד מהגמ' בר"ה הנ"ל, כתב ע"ז, ואין ראייתו מכרעת לסתור ד' התה"ד, דההיא דר"ה גם אם ימתין עד תפלת מוסף אין שום הידור "בגוף" מצות הלל ותקיעת שופר, ומה שיש שבח לה' שמקיימים מצוותיו ברוב עם, זהו הידור צדדי שאינו קשור בגוף המצוה, וע"ז אמרה הגמ' שמעלת זריזין מקדימין למצות שהיא ג"כ מעלה צדדית שאינה קשורה בגוף המצוה, עדיפא ממעלת ברוב עם. אבל בנדון ברכת הלבנה, הנה מי שמברך על הלבנה במוצ"ש הרי הוא עושה הידור בגוף המצוה, שמקביל פני השכינה בשמחה ובבגדים נאים כראוי להקבלת פני המלך, ומקיים את המצוה באופן משובח יותר, לפיכך לא אמרינן בכה"ג זריזין מקדימין למצות. עכת"ד.

וכעין זה כתב בספר ברכת שמואל (סי' רכו, עמ' תפה) וזת"ד: בסוגיא דר"ה הנ"ל, עומדת מעלת זריזין מקדימין למצות" מול מעלת "ברוב עם הדרת מלך", ומעלת "ברוב עם הדרת מלך" היא מעלה כללית בכל המצות ואינה מעלה פרטית במצוה מסוימת שבא לקיים, דהיינו שהאופן שבו מתקיים דין "ברוב עם" שווה הוא בכל המצות, דכל שנעשית המצוה בריבוי קהל ועדה הוי בגדר "ברוב עם" וקבעו חז"ל שמעלת "זריזין מקדימין" עדיפה עליה, משא"כ הידור מצוה שזהו דין

ומעלה מסוימת השייכת רק במצוה זו, שהרי כל מצוה יש לה באופן פרטי את אופן ההידור שלה ואינו דומה הידור של מצוה אחת להידור של מצוה אחרת, כי בכל מצוה ההידור מתקיים באופן אחר, כגון לקיחת לולב נאה שזהו הידור מצוה אינו דומה ללקיחת ציצית נאה או ס"ת נאה וכדו', א"כ נמצא שמעלת "הידור מצוה" הינה מעלה פרטית בגוף המצוה שבא האדם לקיים, ולכן בזה יש להעדיף את מעלת ההידור במצוה על פני מעלת הזריזות. ואין זה דומה למעלת "ברוב עם" שהיא מעלה כללית שאופן קיומה שווה בכל המצות ולא מעלה פרטית במצוה מסוימת. ועפ"ז יישב מה שפסק בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"ו ה"א, עמ' סו) דעדיף לברך ברכת האילנות מחוץ לעיר אף באמצע החודש מאשר לברך בראש חודש בתוך העיר. ע"ש.

שיטת הרב שבות יעקב

ועפ"ז אתי שפיר מ"ש הרב שבות יעקב ח"א (סי' לד) שנשאל אם הביאו למישהו בחג הסוכות בשעת ההלל אתרוג ולולב עם שאר מינים והיה ע"פ דין כשר לצאת בו, והוא רוצה להמתין שעה או שעתיים שיביאו לו אתרוג מהודר ונאה יותר, אי שפיר דמי למיעבד הכי או נימא דזריזין מקדימין למצות. ואחר המשא ומתן השיב, שאם בודאי יובא לו אתרוג מהודר יותר יש להמתין על מצוה מן המובחר. ע"ש. וכן הסתפק בזה בספר בתי כנסיות (סי' תרנב ס"א) והעלה כאמור דעדיף להמתין. ע"ש. ונראה דה"ט משום שדין זריזין מקדימין למצות אינו הידור בגוף המצוה, והיינו שאין המצוה מהודרת יותר אם יעשה אותה יותר מוקדם, אלא שהוא הידור באדם, שמראה בכך על חביבות המצוה אצלו, שאינו מתעצל מלעשותה, ולכן מצוה מן המובחר עדיף מזריזין מקדימין, כי כשעושה מצוה מן המובחר אזי המצוה עצמה מהודרת יותר, ועדיף מזריזין מקדימין, שהמצוה עצמה אינה מהודרת יותר מחמת זריזותו.

הדלקה בנרות שעוה בזמנה או להמתין לשמן זית

ומעתה הבוא נבוא לדון בנ"ד, כי הנה לכאורה כיון דהדלקה בשמן זית היא הידור בגוף המצוה כמבואר בדברי הרמ"א (סי' תרעג ס"א) שבשמן זית מקיים מצוה מן המובחר, היה נראה לומר שיש לדחות קצת את זמן ההדלקה לאחר צאת הכוכבים, ולהעדיף הידור של הדלקה בשמן זית מאשר הדלקה בנרות שעוה בזמן צאת הכוכבים.

אמנם אחר העיון נראה שהדלקה בזמן צאת הכוכבים בחנוכה אינו רק משום זריזין מקדימים למצות, אלא הזמן של צאת הכוכבים הוא גם כן הידור בגוף המצוה של ההדלקה. שהרי מרן פסק בש"ע (סי' תרעב ס"א) בזה"ל: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה,

לא מאחרים ולא מקדימים. ולהלן (בסעיף ב׳) כתב: שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא וכו׳. ע״כ. ומבואר שלכתחילה הזמן המובחר להדלקה הוא בצאת הכוכבים בדיוק. ובפרט לפי הבנת כמה מהאחרונים בדעת הרמב״ם ומרן הש״ע, שכל שמאחר מזמן צאה״כ הוא מחסיר במצות ההדלקה, כגון שאם הדליק בזמן צאה״כ שיעור המצוה הוא חצי שעה, ואם הדליק עשר דקות לאחר צאה״כ שיעור המצוה הוא עשרים דקות וכן ע״ז הדרך. ולפ״ז פשוט שההדלקה בזמן צאה״כ היא הידור בגוף המצוה, שפרסום הנס נעשה במילואו. וא״כ בנ״ד יש להעדיף ההידור של זמן ההדלקה שהוא מגוף המצוה וגם מקיים דין זריזין מקדימים למצוות. ומה גם שהידור זמן ההדלקה הוא מדינא דגמרא, משא״כ הידור בשמן זית דלא נזכר בגמ׳. ודו״ק.

ד׳ האחרונים בנ״ד

ואחר כתבי כל זאת ראיתי שכבר עלה ונסתפ׳ק בזה הגרש״ז אוירבך זצ״ל בספר הליכות שלמה (פט״ו ה״ו) וז״ל: היה לו נר שעה או שאר שמנים בתחילת זמן ההדלקה, ועתיד להיות לו שמן זית בתוך חצי שעה, יש להסתפק אם ימתין כדי להדליק בו או ידליק מיד. ולא מבעיא אם הוא מסופק אם יגיע לו שמן זית בתוך חצי השעה או לאחריה, דאז יש לחוש שמא הזמן הוא רק בתוך חצי השעה הראשונה שלאחר השקיעה, אלא אפי׳ אם יודע שיביאוהו לו בתוך זמן זה צ״ע, דיתכן דיש לחוש שאפי׳ להסוברים דהידור מצוה עדיף מזריזות (עיין תרוה״ד סי׳ ל״ה, שבות יעקב ח״א סי׳ ל״ד ועוד), מ״מ בנ״ד איכא נמי ספיקא דשמא מעיקר הדין הזמן הוא בדיוק אותה חצי שעה שמהשקיעה ולא אח״כ, וא״כ יפסיד בשהייתו חלק מן המצוה, דגם בזה״ז רבים סוברים שנכון להחמיר בזה. עכ״ד. ונראה מבין ריסי עיניו דמצדד להדליק בשעוה בזמנה.

שוב ראיתי שדן בזה הגר״י זילברשטיין שליט״א בספרו חשוקי חמד (סנהדרין עמ׳ פד) ואחר שהביא דברי התרוה״ד והשבות יעקב הנ״ל, כתב ע״ז וז״ל: אלא שיתכן שבנר חנוכה גם השבות יעקב יודה שאין להשהות המצוה, כי בנר חנוכה הזמן הוא חלק מהמצוה וכמבואר בשו״ע (סימן תרעב ס״א) שזמן הדלקת נר חנוכה עם סוף שקיעתה [צאת הכוכבים, משנ״ב], לא מאחרים ולא מקדימים, ואם ימתין אינו מדליק בזמנה לכך ידליק מיד בנרות שעוה. אולם בשו״ת פרי השדה ח״ג (סימן קט) כתב שימתין מעט לקיים מצוה מן המובחר. והוא חידוש. ע״כ. ומבואר דס״ל שיש להדליק בזמן צאה״כ בנרות שעוה, ומהטעם שכתבנו לעיל. וכן מטו ביה משמיה דהגר״ח קנייבסקי זצ״ל בספר אור ישראל

(אסיפת דינים לימי חנוכה מהרה"ג ישראל דרדק שליט"א, עמ' נא) ע"ש.

וכן בקדש חזיתיה בספר אור אליהו (טובי פי"ג הט"ו, עמ' רב) שאחר שהביא דעת הגרשז"א והגרח"ק הנ"ל, כתב ע"ז: ונראה לחזק דבריהם, דהנה מבואר בפוסקים דבשמן זית יש שני הידורים, חד שצליל נהוריה דהיינו שדולק יפה יותר משאר שמנים, ועוד שהוא דומה יותר לשמן שנעשה בו הנס. וכמדומה שהטעם הראשון לא שייך כ"כ כיום באשר כל השמנים והנרות כולם מזוקקים היטב וכולן דולקים ונמשכים יפה אחר הפתילה, וכמדומה שלא ניכר בעצם ההדלקה ההבדל בין שמ"ז לשאר שמנים או נרות, ואם כן לא נשאר אלא ההידור דדמי טפי לשמן שנעשה בו הנס שהוא הידור שלא מוזכר כלל בגמ', ומאידך החיוב להדליק מיד בזמנה הוא מדינא דגמ' וכלשון הרמב"ם והש"ע (סי' תרעב ס"א) דאין מאחרים ואין מקדימין, ולא התיר הש"ע להדליק לאחר מכן אלא למי ששכח או הזיד (שם ס"ב). וא"כ נראה שאין לעכב ההדלקה עבור שמן זית והוא לבד הטעם הנכון שהזכיר ההליכות שלמה דאפשר שכל משך החצי שעה הוא מעיקר המצוה וכל שמתאחר ה"ז מחסר מן המצוה. וכל זה שלא כמובא בשם שו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קט) שצידד שימתין עבור שמן זית. עכת"ד. וע"ע מה שכתב בזה בשו"ת משנת יוסף חלק י"ג (סי' קלו, עמ' קלט), ובשו"ת אבני דרך ח"א (סי' קא אות ו) ודו"ק.

אין נדונינו תלוי במח' השבות יעקב והחכם צבי

ודע, דאין דין זה תלוי בהאי פלוגתא דהשבות יעקב והחכם צבי, אם כבר סידר נרות שעוה והכינם להדלקה, וקודם שבירך הביאו לו שמן זית, דדעת השבות יעקב ח"א (סי' לז) שצריך לגמור המצוה שכבר התחיל בה, וטעמו דמשום מצוה מן המובחר אין לבזות הראשונה. וכן הסכים החכמת שלמה על הש"ע, וכן בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שעז). מאידך דעת החכם צבי (סי' מה) האריך לדחות כל ראיותיו של השבו"י, דהכא אין כאן התחלה במצוה אלא הכנה, והזמנה לאו מילתא היא, הלכך יש לו למשוך ידו מן הנרות שעוה אף שכבר הדביקם במקומם וידליק בשמן זית. והסכמת רוב האחרונים היא כדעת החכם צבי, כמ"ש בשו"ת נחלת בנימין (סי' קלב), ובשו"ת אבן השתיה (סוף סי' כו), ובשו"ת יד אליהו (סי' מב), ובשו"ת שאילת שלום (קמא סי' קיג). וכן האריך להוכיח מרן החיד"א בשו"ת שער יוסף (סי' ח), דכל שלא התחיל במצוה אע"פ שכבר הכין הדבר לעשות בו המצוה, אם נזדמן לו לעשות מצוה מן המובחר יעשה מצוה מן המובחר, דהזמנה לאו מילתא היא. וציין לדבריו אלו בברכ"י (סי' תרעג סק"ג), והובא גם בכה"ח שם אות טו). וכ"פ מרן הגרע"י בחזון עובדיה חנוכה (עמ' פא)

ע״ש. אמנם כל זה דוקא כאשר עוד לא הגיע זמן ההדלקה, אלא הגיע השמן זית לידיו באופן שעדיין יוכל להחליף הנרות ולהדליק בזמן. ודו״ק.

מסקנא דמילתא

העולה מן האמור, דמי שאין לו שמן זית בשעת ההדלקה אלא נרות שעוה בלבד, עדיף להדליק בזמן צאת הכוכבים בנרות שעוה, מאשר להמתין עד שיבוא לו שמן זית לאחר מכן, ואף אם ודאי יודע שיגיע לו שמן זית בתוך החצי שעה של ההדלקה, עדיף להדליק בנרות שעוה בזמן צאת הכוכבים בדיוק, שמקיים בזה הידור הדלקה בזמנה שהוא הידור בגוף המצוה, וגם דין זריזין מקדימין למצות.

הנלע״ד כתבתי והשי״ת יאיר עינינו בתוה״ק. אכי״ר.

הצב״י אמיר ולר יצ״ו.

הגאון רבי אהרן מיטלמן שליט"א
מרא דאתרא קרית אבי עזרי - חפציבה, מודיעין עילית

האם הדליקו נרות חנוכה בבית המקדש ובאיזה זמן נקבעה תקנת הדלקת נרות חנוכה

א.

יש לעיין האם לאחר הנס שהיה בימי החנוכה, היו מדליקים נרות חנוכה גם במקדש עצמו, או שבבית המקדש לא היה שייך להדליק נרות חנוכה.

והנה, חיוב הדלקת נרות חנוכה אף שהוא חיוב על הגברא, אבל הוא רק בתנאי שיש לו 'בית' שלו להדליק בו, והחיוב נקבע על הבית, וכלשון הגמרא 'נר איש וביתו', וכלשון הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"א) "מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד" (עי' שפ"א שבת כ"א ע"ב, ופנ"י שם, ושו"ת חכם צבי תוספות חדשים סי' י"ג). - ולפי"ז הצד שידליקו בבית המקדש שייך רק אם נחשיב אותו כ'בית' לגבי אנשים מסויימים.

וא"כ כשנבוא לדון על הדלקה במקדש, הרי צריכים אנו למצוא שיש בו דין 'בית' לגבי אנשים מסויימים. והנה, דין 'בית' נקבע לפי המקום שישנים או אוכלים בו.

ומבואר בגמרא (זבחים נ"ו ע"א) שהיו לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, שהכהנים היו אוכלים שם קדשי קדשים ושיירי מנחות. וכמו כן בעזרה עצמה היו הכהנים אוכלים מנחות וקרבנות כמו בלשכות. - ויותר מזה מבואר בגמרא (זבחים ס"ג ע"א) שבהיכל עצמו היה אפשרות שהכהנים יאכלו שם, והיא כשגויים הקיפו את ההיכל ואי אפשר לאכול מחוץ לו, והרמב"ן (עה"ת במדבר יח, י) הוסיף שה"ה בכה"ג שהגויים נכנסו להיכל עצמו, אפשר לאכול בתוך קדש הקדשים עצמו.

ולכאורה היה מקום לומר שכיון שמקומות אלו בבית המקדש ראויים לכהנים לאכילה, הרי שיש שם חיוב הדלקה כמו בכל בית שדרים בו ואוכלים בו.

[והיה מקום לדון שהמקדש לעולם אינו יכול להחשב כ'בית' לחייב בו הדלקה, משום שהדיורים שם הם 'דירה בעל כרחו', וכמוש"כ בגמרא (יומא י"א ע"ב) שלשכת פרהדרין שהיה דר בה הכה"ג היתה פטורה ממזוזה לדעת רבי יהודה, כיון ש'דירה בעל כרחו לא שמיה דירה'. - אבל אי"ז טענה, שהרי דעת רבנן שם (וכך קי"ל להלכה)

שדירה בעל כרחו כן שמיה דירה, ועוד, ששם מדובר על דיורים של שבעה ימים, וזה נחשב 'דירה בעל כרחו', משא"כ כאן שכל כהן היה נמצא במקדש רק יום אחד, אולי זה לא נחשב ל'דירה בעל כרחו', דלהיות יום אחד במקדש אי"ז כ"כ קשה].

ב.

ובספר 'דרך חכמה' (פ"ו מכלי המקדש ה"ח בביאור הלכה ד"ה שמונת) כתב "בבית המקדש עצמו מסתבר שלא הדליקו, ואולי יש בזה בל תוסיף שהיה שם המנורה". דהיינו, שכיון שהיה שם את מצות הדלקת המנורה, הרי שבהדלקת מנורה נוספת יש משום 'בל תוסיף'.

והנה, איסור 'בל תוסיף' לכאורה לא שייך כאן, דהרי מנורת החנוכה אינה דומה כלל למנורת המקדש, דיש לה שמונה קנים ולא שבע, וגם היה אפשר להדליק בה בשמן שאינו כשר למנורת המקדש, וכשנעשה שינוי מהמצוה לכאורה לא שייך בזה 'בל תוסיף'. ובפרט שלא באו לעשות הדלקה זו מדין 'הוספה על מצות המנורה', אלא באו לעשותה כמצוה נפרדת מדרבנן, משום 'זכר לנס', ובכה"ג לא שייך 'בל תוסיף'.

ובפרט לפי דעת התוס' (ר"ה ט"ז ע"ב) שאיסור בל תוסיף הוא רק כשמוסיפים בגוף המצוה, כגון שעושה בתפילין ה' בתים במקום ד' וכיוצ"ב, אבל כשמקיים את המצוה עצמה ב' פעמים אין בזה בל תוסיף (ולכן בתקיעות דמיושב ודמעומד אין בל תוסיף). הרי כאן אין הוספה בגוף מנורת המקדש, אלא רק הדלקה במנורה נפרדת (שגם שונה ממנה בצורתה וכנ"ל).

ג.

עוד יש לדון שלא שייך כאן איסור 'בל תוסיף', משום שהדלקת המנורה מקומה הוא בתוך ההיכל, וא"כ מחוץ להיכל אינו כלל מקום המצוה של המנורה, והרי זה כמדליק בביתו שלא שייך לדון משום 'בל תוסיף'.

ואמנם, על העזרה מבואר ברמב"ם (פ"ט מביאת מקדש ה"ז) שאפשר להדליק שם ולהכניס את המנורה להיכל, וא"כ יש מקום לדון שיהיה במקום כזה איסור בל תוסיף על הדלקת מנורה אחרת [וכמו"כ יש לדון על הלשכות הבנויות בחול, האם מותר להדליק שם את המנורה (ואז יש לדון שם משום בל תוסיף כנ"ל), או שהשמן היוצא לשם נפסל בפסול 'יוצא' (עי' מקדש דוד ח"א סי' י"ד תחילת אות ט')].

אבל לפי מה שמבואר בחידושי הגרי"ז הלוי (הל' תמידין ומוספין, וכ"כ החזו"א מנחות ל, ח) שהדלקת המנורה אינה מצוה כלל, אלא כל המצוה היא רק 'שיהיו הנרות דולקים', ועיקר המצוה היא הנחת המנורה דלוקה

במקומה בהיכל, א"כ לא מצינו מצות מנורה כלל מחוץ להיכל, וא"כ לא שייך שם איסור 'בל תוסיף'.

ד.

אמנם יש לדון על איסור אחר שיכול להיות בהדלקת מנורת חנוכה במקדש, משום הדין של 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל', שמחמתו יש איסור להוסיף במקדש כלים שלא נאמרו בציווי ה', וכמו שאמרו בגמרא (חולין פ"ג ע"ב) שמטעם זה אסור להוסיף עפר על המזבח ולבטלו שם, כיון שזה הוספה על המזבח שאסורה משום דין זה של 'הכל בכתב' (ודין זה של 'הכל בכתב' הוא גם על הכלים, כן מבואר בגמ' חולין הנ"ל, וכן ברש"י על פסוק זה בדה"י א' כח, יט, וכן ברש"י ערכין י' ע"ב ד"ה אל יתהלל).

ואף שמצינו בגמרא (מנחות צ"ח ע"ב) ששלמה המלך עשה בבית המקדש עשר מנורות, כבר כתב רבינו בחיי (שמות כה, י) שכבר למשה נאמר הציווי לעשות במקדש עשר מנורות (ורק במשכן היה ציווי על אחד) [וראה במשך חכמה (שמות כז, כ) ביאור נפלא למה במשכן היה מספיק מנורה אחת ובמקדש היה צריך עשר].

אמנם עדיין יש לדון שאיסור זה הוא רק כשמוסיף כלי שהוא דומה לכלי המקדש, משא"כ כאן שמנורת חנוכה יש בה שמונה קנים ואינה דומה למנורת המקדש שיש בה רק שבע קנים, אולי לא שייך לומר שזה 'הוספה' על כלי המקדש, וצ"ע.

ועכ"פ איסור זה שייך רק בהיכל ובעזרה, אבל בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, לא היה איסור כזה, שהרי אינם מכלל המקדש, וא"כ יש מקום לומר שהיו מדליקים שם נרות חנוכה. - וכך נקט בספר דרך חכמה (שם) "בלשכות שהיו אוכלים מנחות וקרבנות, וגם היו צריכים להיות כל הלילה להשגיח על הקטרת האימורים, י"ל שהיו מדליקים על פתח הלשכות. ולא סמכו על 'קמדלקי עלי בגו ביתאי', כיון שאכלו שם ביום זה ורצו לשמוע הברכה, ועוד, כהן שאין לו אשה איך יצא".

ה.

עוד יש לדון שהיו מדליקים שם מנורת חנוכה מדין 'בית הכנסת' (והזכיר סברא זו בדרך חכמה שם). - אבל יש לדון בזה, כי הרי ההדלקה בבית הכנסת אינה מעיקר הדין, ואינה מוזכרת בגמרא כלל, ורק בראשונים הובא דבר זה כ'מנהג' בלבד (ראה משנ"ב תרעא, מד[א]). וצ"ע האם 'מנהג' זה התחיל כבר בבית המקדש עצמו[ב].

א. וראה הרחבה בזה בספר 'מנהג אבותינו בידינו' (ח"א עמוד קפ"ז).

ב. ובמועדים וזמנים (ח"ב עמוד צ"ז בהערה) נקט שאדרבה, מנהג זה היה תקנה קודמת לתקנת ההדלקה בכל הבתים, וע"ש (הבאנו דבריו בהערה לקמן)

ו.

ובדרשות חתם סופר (ח"א עמוד ס"ט) כתב מפורש שהדליקו נרות חנוכה גם בבית המקדש עצמו. ובא ליישב את הסתירה בין דברי הפסיקתא (פסיקתא רבתי פרשה ב' פסקא חנוכה) שהדליקו בשיפודים של ברזל, לדברי הגמרא (ע"ז מ"ג ע"א) שהדליקו במנורה של עץ. וביאר החת"ס שהמנורה עצמה היתה בשיפודים של עץ, ונרות אחרות שהיו בחוץ -והם היו 'נרות חנוכה' לפרסם הנס- הם שהיו משיפודים של ברזל.

וז"ל החת"ס: "מיד אחר שעה בלילה ראשונה כשהרגישו בנס שבפתילה, הדליקו נר אחד בשפוד של ברזל בחצר המשכן בשמן של חול לא של זית כדי לפרסם ולהודיע הנס לרבים, ובליל שני כשראו הנס הדליקו כן ב' שיפודים בחצר בית ה', וכן עד שמונה. ועל זה אמרינן "והדליקו נרות בחצרות קדשיך", לא על נרות המנורה שהיה בפנים בהיכל, אלא על השיפודים שבחוץ בחצרות בית ה' נאמר זה".

והנה, החת"ס כתב שהדליקו נרות אלו "בשמן של חול לא של זית", ולכאורה טעמו בזה, משום שבשמן זית יש חשש של בל תוסיף, וצ"ע, דהרי מספיק שהיה הדלקה לא במנורה של שבע קנים בשביל שלא יהיה בל תוסיף.

ז.

באיזה זמן נתקנה תקנת הדלקת נרות חנוכה

והנה, מצינו חידוש גדול בענין זמן התקנה של הדלקת נרות חנוכה, שלפי"ז נפשט הספק שאנו דנים בו. וחידוש זה נמצא בספר 'חסדי אבות' מאת נכדו של הגאון רבי יהושע מקוטנא בעל ה'ישועות מלכו' (נדפס בסוף ספר "בין דעת", סי' י"ז אות י"ז). ואלו דבריו:

בגמרא (שבת כ"א ע"ב) מסופר על קביעת המועד של חנוכה, שלאחר "שגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה". ולא מוזכר כלל המצוה של הדלקת הנרות. וצ"ב. - וגם בנוסח על הניסים שאומרים בתפילה -שניתקן כבר אז, וכמו שכתב רש"י (ד"ה ועשאום) "נקבעו לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה"- לא מוזכר כלל מצות הדלקת הנרות, וצ"ב.

ועוד קשה, דהרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"ג) כתב "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת

הימים האלו שתחילתן מליל כ"ה בכסלו, ימי שמחה והלל. - ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס וכו', והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה".

ויש לדייק בדבריו, א. בתחילה שכתב 'התקינו חכמים שבאותו הדור', כתב שזה על מה שיהיו ימים אלו 'ימי שמחה והלל' ולא כתב ש'התקינו' גם שידליקו נרות. ב. גם אח"כ שכתב "ומדליקין בהן הנרות בערב", לא כתב 'ושידליקו', ומשמע שזה לא חלק מהתקנה, אלא רק סיפור דברים שגם דבר זה הוא בכלל מצוות החג. ג. ומסיים 'והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים', ומשמע שזה מצוה נפרדת מהתקנה ש'התקינו', ואינה בכלל התקנה, דאם היא בכלל התקנה למה צריך לכתוב עליה בנפרד שהיא 'מצוה מדברי סופרים'. וצ"ב.

ועוד קשה, דאיתא בגמרא (ר"ה י"ח ע"ב) שבטלה מגילת תענית (לחד מ"ד), ומקשה הגמרא שמצינו שחנוכה לא בטל, ומתרצת הגמ' "שאני חנוכה דאיכא מצוה", דהיינו, שכיון שיש בחנוכה מצוה של הדלקת נרות לכן לא בטלוהו. ומקשה הגמ' "ותבטל איהי ותבטל מצותה", דהיינו שאם אפשר לבטל את עצם החג אפשר גם לבטל את המצוה של ההדלקה שנגררת אחרי עיקר החג. - ולכן מתרצת הגמ' תירוץ אחר, "שאני חנוכה דמיפרסם ניסא", וביאר רש"י שכיון שכבר החזיקו במועד זה כל ישראל והתייחסו אליו כשל תורה, אי אפשר לבטלו. - וקשה, מה הס"ד שניתן לבטל את המצוה של הדלקת נרות חנוכה, והרי כבר החזיקו במצוה זו למעלה ממאתים שנה, והכלל הוא שאי אפשר לבטל מצוה שפשטה בכל ישראל והחזיקו בה.

ח.

ומכח קושיות אלו כתב ה'חסדי אבות', שבאמת בזמן הבית לא תיקנו חז"ל כלל את הדלקת הנרות, וכל התקנה היתה רק על אמירת הלל והודאה, ולכן בגמרא ובנוסח על הניסים לא מוזכר כלל תקנת הדלקת הנרות. ורק אחרי החורבן שחששו שישתכח הנס שהיה במנורה, תיקנו חכמים מאוחרים יותר את מצות הדלקת נרות בכל בית ובית, וזה היה תקנה מאוחרת יותר.

והטעם שבתחילה לא תיקנו את מצות הדלקת הנרות, משום שהרי כבר כתב הרמב"ן (במדבר ח, ב) שהדלקת נרות חנוכה הוא ההמשך של הדלקת המנורה במקדש, וא"כ כל זמן שדולקת מנורת המקדש בעצמה לא צריך את ה'זכר למנורה', דהמנורה עצמה קיימת. ורק אחרי החורבן שלא היה עוד את מנורת המקדש, ראו לנכון החכמים המאוחרים יותר לקבוע תקנה חדשה על הדלקת הנרות.

ואמנם, מוסיף ה׳חסדי אבות׳, שגם בזמן שהיה הבית קיים, ועדיין לא תיקנו את מצות הדלקת הנרות, היו אנשים שהדליקו מעצמם נרות זכר לנס, ולא היה זה כ׳תקנה׳ אלא כ׳מנהג׳ בעלמא. ורק אחרי החורבן קבעו חכמים את ה׳מנהג׳ הזה לתקנה קבועה לכל ישראל[ג].

ובזה מיושבים דברי הרמב״ם, שכתב שעיקר התקנה ש׳התקינו׳ היה על שיהיו ימי שמחה והלל, וכל הענין של הדלקת הנרות התחיל במנהג העולם, וזהו הלשון ׳ומדליקין בהן נרות׳, דכך נהגו. ומסיים שאחרי החורבן תיקנו את ההדלקה להיות מצוה מדברי סופרים לכל אחד ואחד מישראל, ולכן מסיים ״והדלקת הנרות בהם מצוה מדברי סופרים״.

ט.

ומיישב בזה גם את דברי הגמרא (שבת כ״א ע״ב) שנחלקו בית שמאי ובית הלל במנין הנרות שמדליקים כל יום, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, ומביאה הגמרא מעשה שהיה בענין זה, ״שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כ[דברי] בית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורידין״. - ויש לעיין כיצד עשה אחד מהזקנים כדברי בית שמאי, והרי ׳דברי בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה׳ (ברכות ל״ו ע״ב) ורבי טרפון התחייב בנפשו כשעשה כבית שמאי במקום בית הלל (ברכות י׳ ע״ב)[ד].

ג. ובספר מועדים וזמנים (ח״ב עמוד צ״ז בהערה) מחדש כעי״ז, וכתב שהיה שני תקנות בהדלקה עצמה, דבזמן המקדש לא תיקנו את ההדלקת נרות בכל בית ובית, אלא רק במקומות של אסיפת הציבור כמו ביהכנ״ס וכדו׳, ורק אחרי החורבן הוסיפו את התקנה של 'נר איש וביתו'. וביאר בזה את דברי הרמב״ם הנזכרים למעלה. וגם הוסיף שלפי״ז מבואר הטעם שאנו מברכים על הדלקה בבית הכנסת אף שאי״ז מוזכר בעיקר התקנה ולכאו׳ זה רק מנהג, משום שהתקנה הראשונה היתה דוקא על הדלקה כזו, וע״ש.

[והביא שם שני הוכחות שתקנת הדלקת הנרות היתה כבר בזמן בית המקדש, ולא כמו שהבאנו כאן מדברי החסדי אבות: א. במגילת אנטיוכוס נאמר ״על כן קיימו בני חשמונאי וכו׳ ולהדליק בהם נרות״, ב. הרמב״ם בספר המצוות (שורש א׳) כתב ״וכן נר חנוכה שקבעוהו חכמים בבית שני״. וזה קושיה על דברי החסדי אבות].

ד. וכן הקשה הביאור הלכה (תרעא, ב ד״ה וי״א), וכתב תירוץ מחודש, שכיון שלא נחלקו ב״ש וב״ה בעיקר הדין אלא רק בצורת ההידור, על זה לא אמרינן שבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, וניתן לעשות גם כדברי בית שמאי (ובזה יישב גם הטעם שהרי״ף הביא מימרא זו דשני זקנים). וסיים הביאור הלכה ״אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק, אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים״. - אך יש לציין שכדבריו ממש נמצא בחידושי

ועל פי דבריו תירץ ה'חסדי אבות', שמחלוקת בית שמאי ובית הלל על צורת ההידור היתה רק אחרי החורבן כשנעשתה התקנה של הדלקת הנרות, ואילו המעשה של אותם שני זקנים היה קודם החורבן -כשעדיין לא היתה תקנה לכל ישראל להדליק נרות- והם נהגו מעצמם להדליק, וכל אחד בחר לו דרך אחרת בצורת ההדלקה, ואח"כ כשנחלקו ב"ש וב"ה לקחו להם כל אחד מנהג אחר שהיה עד אז בישראל, ובחרו שאותו יקבעו בגוף התקנה כצורת ההידור הראויה.

ומדייק בזה את לשון הגמרא שאותם זקנים עשו "כדברי ב"ש וכדברי ב"ה", דהיינו, שלא היה עדיין את מחלוקת ב"ש וב"ה, אלא אותם זקנים עשו מעצמם כמו שיהיה בעתיד דעת ב"ש או ב"ה[ה].

י.

ועוד מיישב בזה ה'חסדי אבות' דהנה הגמ' (שבת כ"ג ע"א; סוכה מ"ו ע"א) מקשה כיצד ניתן לברך על נרות חנוכה "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה", "והיכן צונו", ומתרצת הגמרא שני תירוצים: א. ב'לא תסור', ב. ב'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך'. - וקשה למה הגמרא מקשה כן רק על תקנת חכמים של הדלקת נרות חנוכה, והרי מצינו עוד תקנות חכמים רבות שמברכים עליהם 'אשר קדשנו במצותיו וצונו', כמו נטילת ידים ומקרא מגילה ועוד, ומדוע עליהם הגמרא אינה מקשה 'היכן צונו'.

ויש להוסיף על דבריו, דביותר קשים דברי המדרש תנחומא (נשא כט) לענין תקנת הדלקת נרות חנוכה - "לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקדוש ברוך הוא: בני אין אתם רשאין לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין, שנאמר 'ועשית על פי התורה אשר יורוך', למה, שאף על דבריהם אני מסכים". - וצ"ב, למה היה הו"א לאדם לומר שלא לקיים דברי

הריטב"א החדשים בשבת שם.

ה. וכעין זה יש שתירצו על פי דברי שו"ת מנחת ברוך (סי' ק"ט) שבשנה הראשונה תיקנו שמונת ימי חג על עצם חנוכת הבית, ולא תיקנו את הדלקת הנרות במספר מסויים - כיון שעדיין לא ידעו שיהיה נס של שמונה ימים, ורק בשנה השניה אחרי שראו שהיה נס שדלקו הנרות שמונה ימים, תיקנו הדלקה של שמונה ימים ונחלקו ב"ש וב"ה על צורת ההידור (ע"ש מה שהאריך בזה). - ולפי"ז י"ל שהמעשה של אותם שני זקנים בצידן היה בשנה הראשונה, שעדיין לא נחלקו ב"ש וב"ה על צורת ההידור של הדלקת השמונה נרות, והם מעצמם הדליקו שמונה נרות (מצד חנוכת הבית שהיתה תמיד למשך שמונה ימים), ועשו כדברי ב"ש וב"ה שיהיו לעתיד, וכנ"ל.

חכמים ותקנתם להדליק נרות חנוכה, עד שהוצרך הקב״ה לומר שהוא מסכים על ידם. ובמיוחד שלא מצינו טענה כזו על שאר תקנות חכמים, ובמה גרעה תקנת הדלקת נרות חנוכה משאר תקנות חכמים.

ותירץ ה׳חסדי אבות׳ עפי״ד, שכל תקנות חכמים היו על ידי הסנהדרין כשהיו במקומם בלשכת הגזית שבבית המקדש, ותקנות אלו בודאי יש להם תוקף גמור ומברכים עליהם ואין מי שיפקפק בקיומם. - אבל תקנת הדלקת נרות חנוכה, הרי לא נעשתה בזמן הבית כשהסנהדרין במקומה, אלא רק אחרי החורבן, ונעשתה על ידי חכמי וזקני הדור (ולכן נקראת במדרש ״מצות זקנים״).

ותקנה כזו היה הו״א לאדם לומר שאינו רוצה לקיימה ואין לה תוקף גמור כשאר תקנות חז״ל, וגם היה קשה לגמרא מנין שניתן לברך ׳וצונו׳ על תקנה כזו. - ולכן הוצרך הקב״ה לומר שהוא מסכים על ידיהם, ומבארת הגמרא שניתן לברך על זה ׳וצונו׳ משום שה׳לא תסור׳ וה׳שאל אביך ויגדך׳ מדברים גם על תקנות של הזקנים המאוחרים שהיו אחרי החורבן.

ועכ״פ לפי דבריו נמצא שכל תקנת הדלקת נרות חנוכה היתה רק אחרי החורבן, ובזמן שהיה בית המקדש קיים לא הדליקו כלל נרות חנוכה, והטעם כיון שמנורת המקדש בעצמה קיימת.

וא״כ נפשט מה שהסתפקנו האם הדליקו נרות חנוכה בבית מקדש עצמו, דכיון שאז לא היתה עדיין התקנה, בודאי לא הדליקו בו נרות [אמנם עדיין נשאר להסתפק כה״ג על ביהמ״ק השלישי שיבנה בב״א].

הגאון רבי אפרים כהלון שליט"א
מח"ס אף טוב לישראל ועו"ס

הדלקת חנוכיה מנר לנר כשעוקר הנרות

שאלה: עמדת ואתבונן היכא כשבא להדליק את החנוכיה ואין לו דבר המדליק [גפרורים וכיוצ"ב]. ולידו מונחת חנוכיית חברו הדלוקה, ורצה לקבל דין מן דין, מהי הדרך הישרה שיבור לו האדם לכתחילה בהדלקה שכזו?

תשובה

א) כתב מרן השו"ע (או"ח סימן תרעד סעיף א), מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה. ודוקא להדליק מזה לזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה על ידי נר של חול, אסור. ע"כ.

וכבר העירו המפרשים דהלא קיי"ל לקמן (סימן תרעה סעיף א) שהדלקה עושה מצוה וא"כ איך עוקר את הנר כדי להדליקו? עיין פרי חדש (ריש סימן תרעד). ולהרב מאמר מרדכי כרמי (שם ס"ק א). וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק א).

וכתב הרב משנה ברורה (שם) ליישב, דכבר כתב הט"ז לקמן (סימן תרעה ס"ק ג) דעל זמן מועט אין להקפיד על זה. ולדעת שארי אחרונים [הלא המה הרב אליה רבה (שם ס"ק ד) והרב מאמר מרדכי (שם ס"ק ו), שמפקפקים על דברי הט"ז. וכן כתב הפרי מגדים (במשב"ז ס"ק ג) שמדברי הרשב"א בשבת (דף כב ע"ב ד"ה חזינן, והמשב"ז ס"ק ב הב"ד ע"ש. ומ"ש שם הרשב"א בשבע שיטות, הוא כינוי קדום לחיבור הרשב"א המצוי בידינו שהיה בתחילתו מחובר לטהור על שבעה מסכתות שבת ר"ה נדרים מגילה יבמות סוכה ב"ק) משמע דלא כוותיה. והו"ד בשער הציון (הכא ס"ק ב). ע"ש] דסוברין דעל זמן מועט ג"כ יש להקפיד, הכא מיירי שהיו שניהן קבועין במקומן, אכן היה להן פתילות ארוכות, והפתילה מגיע לנר שלפניה. וא"צ להסירה ממקומה. עכ"ד.

ולאור האמור באתי לבית הספק היכא שמוכרח להדליק מנר לנר ואין לו פתילות ארוכות. וכגון, שאין לו דרך להדליק אלא מחנוכיית חברו. ובאופן שעוקר את הנרות שלו ומדליק ומניח בחנוכייה שלו, אם יכול לברך על הדלקה שכזו. ונראה דלדעת הט"ז הנזכר שלזמן מועט אין לחוש ה"ה שיכול ג"כ לברך, אולם לשאר האחרונים שחלקו ע"ד יש להסתפק.

ב) והנה בשער הציון (סימן תרעד סק"ד) כתב, דהרב אליה רבה (שם)

תירץ באופן אחר דמיירי שמטלטל נר הדלוק ומגיעה לנר המונח ומדליקה, אכן הפרי מגדים (במשב״ז שם ס״ק ב) מפקפק, דהא הביא האליה רבא (סימן תרעב אות ב) בשם ליקוטי מהר״י ווייל (בליקוטים דינין והלכות סימן לו) דאין לטלטל נר חנוכה ממקומה בתוך שיעורה. ולעניות דעתי נראה דסובר האליה רבה דהלא כל הטעם שלא יאמרו לצרכו הוא. והכא הלא רואין שמביאה לצורך נר חנוכה אחרת. עכ״ד הרב שער הציון. ומדברי האליה רבא איכא סמא בידן שיכול לקחת את הנר הדלוק כבר ולהדליק ממנו את שאר הנרות.

והמעיין ישר יחזו פנימו דלפי מ״ש המשנ״ב בשער הציון לבאר סברת האליה רבה דכל היכא שהרואה יראה שלא עושה כן לצרכו שרי, ה״ה אם מדליק את הנר שלו מנר חברו הדלוק ומניחו במקומו נמי שרי, דג״כ הרואה רואה שלא לצרכו הוא מדליק. ונראה עוד דגם באופן זה יוכל לברך על ההדלקה, דאע״ג שהפמ״ג פקפק ע״ד האליה רבא, מ״מ מדברי השו״ע נמי משמע דעיקר הסברא דבעינן הדלקה במקום הנחתה הוא משום שלא יאמרו שמא עושה כן לצורכו. ומימילא כל שלא עושה כן לצורכו שרי. ואפרש שיחתי.

ג) וז״ל מרן השו״ע (סימן תרעה סעיף א), צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא, ׳שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה׳. ע״כ.

והקשה הב״ח (שם אות א) דבגמרא אמרינן הטעם דהדלקה במקומה בעינן, כיון שהדלקה עושה מצוה. וא״כ מה צריך לטעם זה. ותירץ, דבא לומר דאפילו לדידן שמדליקין בפנים וא״כ קיים את מצות ההדלקה, אם הוציאה לחוץ לא יצא, מטעם שהרואה אומר לצרכו הדליקה. עכ״ד. וכ״כ לבאר במג״א (שם סק״ג).

ובהמשך דברי הב״ח חוזר וניעור וכותב דלא הונח לו בתירוץ זה, דאם כן עכ״פ הוה ליה לכתוב גם הטעם דהדלקה במקומה בעינן. ונפקא מינה לענין נר שבת דהרואה אומר לצורכו אדלקה ליתא בנר שבת דבאמת הודלק לצורכו משום שלום בית, אבל לטעם דהדלקה במקומה בעינן, גם בנר שבת בעינן שידליקנה במקומה. ולכן מסיק, דהפוסקים שלא העתיקו רק הטעם משום ׳שהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה׳ סבירא להו דלמאי דמסיק הטעם משום ׳הרואה׳, אם כן, אפילו אי אמרינן הדלקה עושה מצוה, מכל מקום אין הטעם דהדלקה במקומה בעינן אלא משום שהרואה אומר שלצורכה הדליק. והביא מחלוקת הראשונים בזה. וכתב דלדינא נראה עיקר כדעת הרמב״ם (הלכות חנוכה פ״ד ה״ט) שכתב וז״ל, הדליקו בפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו. עכ״ל. ולא תלה הטעם במה

שהרואה אומר לצרכו, דגם בלא האי טעמא לא עשה כלום כיון שהדלקה במקומה בעינן. ומימילא יש לומר דגם בנרות שבת הדלקה במקומה בעינן דהכי משמע פשט הסוגיא. וכן פסקו להדיא המרדכי בשבת (פרק ב סימן רעג) והאגודה שם (סימן לו). ודלא כהשו"ע שכתב כלשון רבינו הטור ולא כתב הך טעמא דהדלקה במקומה בעינן. עכ"ד. ועיין במחצה"ש (שם ד"ה דאפילו לדידן) דהמג"א לא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה כדברי הב"ח האחרונים.

ד) ולך נא ראה בשו"ע (או"ח סימן רסג סעיף י) שכתב הרמ"א בהגה, שגם בנר שבת בעינן הדלקה במקומה. ע"ש. ומרן השו"ע לא זכר ש'ר מזה. ושמעינן מהא מילתא כמ"ש הב"ח דלדעת מרן השו"ע עיקר הטעם בנר חנוכה שצריך שידליקנה במקום הנחתה הוא משום שהרואה אומר שלצורכו הדליק. וממילא בנר שבת דלא שייך טעם זה דבאמת מדליק אותו לצרכו אין לחוש לזה. והגם שהרב כף החיים סופר (או"ח סימן רסג אות ע) הביא דברי השכנה"ג בהגה"ט (שם ס"ק ב) שהעתיק דברי הב"ח שלדעת הרמב"ם גם בנר שבת הדלקה במקומה בעינן, לא כתב כן בדעת מרן השו"ע, אלא שרק לרווחא דמילתא יעשה כן. וממילא בנ"ד גבי נר חנוכה כשאין לו אפשרות להדליק אלא כשידליק מנר לנר, שפיר יכול לעשות כהאי גוונא דכל היכא שניכר שלא לצרכו עושה כן לא בעינן הדלקה במקומה, משום שהרואה רואה שלא לצורכו הדליקה אלא לקיום המצוה. ולזו הסברא מצאנו לה סימוכין מדברי מרן השו"ע.

ה) כל קבל דנא חזי הוית להרב פרי חדש (אורח חיים ריש סימן תרעד) שכתב, שההדלקה בנר חנוכה המותרת מנר לנר, היינו דוקא על ידי פתילות ארוכות, הא לאו הכי לא מצי לאדלוקי, משום דהדלקה במקומה בעינן כדלקמן ריש סימן תרעה. ע"כ. ומשמע דס"ל דהוא לעיכובא. ונראה דבזה אזיל הרב פרי חדש לשיטתו לקמן (סימן תרעה סעיף א) שתמ"ה תמ"ה על הרי"ף בשבת (דף י ע"א מדפי הרי"ף) והרא"ש (שם פ"ב סימן ז ד"ה קבעי) שכתבו, שהטעם דהדלקה במקומה בעינן הוא משום דהרואה אומר שלצורכו הדליק. והזכיר מדברי הב"ח (בד"ה הלכתא) הנזכרים שכתב דסבירא להו להרי"ף והרא"ש, דלא קאמר הש"ס דהדלקה במקומה בעינן אלא מקמי דידע שינוייא דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה, אבל השתא דידעינן ליה, קושטא הכי הוא דאסיר משום דהרואה אומר וכו'. ולא כדקא סלקא דעתין מעיקרא. והפר"ח דחה דבריו דאין זה מחוור כלל, דהא ודאי סברא היא דכיון דעיקר מצות נר חנוכה היא בפתח ביתו וההדלקה היא המצוה, פשיטא דצריך להדליקה במקום חיובה. ומאין הרגלים לדחות סברת הש"ס קמייתא. וכל שכן דהכי מסתברא. וכתב

ליישב דמה שלא כתבו הרי״ף והרא״ש הטעם דהדלקה בנ״ח במקומה בעינן, משום דאין בזה נפק״מ להלכה, דגם לדין שכתב המרדכי בשבת (פרק שני רמז רעג) אהא דאמרינן הדלקה במקומה בעינן והוא הדין לנר שבת, יש לומר דס״ל דכיון דבנר שבת הוי טעמא משום שלום ביתו, מה בכך אם ידליקנה במקום אחד ויניחנה במקום אחר. ולעולם בנר חנוכה נקטינן, דהדלקה במקומה בעינן ולא משום הרואים. עכ״ד.

ואחר המחילה ונשיקת עפרות רגליו, גם אם הונח לנו בדברי קדשו דברי רבותינו הרי״ף והרא״ש, אין לומר כן בדעת השלחן ערוך, דכוליה האי היה לו לפרש. וביחוד שהרמ״א (בסימן רסג) אצל הלכות שבת הזכיר האי דינא דהדלקה במקומה בעינן, וכאן בהלכות חנוכה (סימן תרעה) לא העיר כלום על משמעות דברי מרן השו״ע דלא בעינן הדלקה במקומה אלא רק משום הרואים. ובזה נראה דאזיל כל בתר איפכא. וי״ל. מה גם שבודאי איכא נפקא מינה בין הטעמים וכנידון דידן אם יכול להדליק מנר לנר כשעוקר את הנר ומדליקו אם מהני הדלקה כזו וכל שכן אם יכול לברך עליה.

ו) והנה יש עוד נפק״מ רבתא לאורייתא בנ״ד, היכא שיש חולה המרותק למיטתו אם אפשר להביא לו את החנוכיה שידליק ואח״כ להניחה בחלון, שאם הדלקה במקומה בעינן לא מועילה הדלקה זו, אך אם החשש הוא שהרואה יאמר שלצורכו הוא מדליק, כל שמוציא עצמו מחשש זה שניכר שמדליק לשם מצות חנוכה אין לחוש.

וראיתי למו״ר מרן הראש״ל הגר״ע יוסף זצ״ל בחזון עובדיה חנוכה (עמוד קטז סעיף ו) שדן בזה, וכתב שלכתחילה ימנה שליח להדליק בשבילו, ומ״מ בהערה (בעמוד קיח ד״ה ובעיקר) האריך הרחיב בניד״ז, והביא דהוה מחלוקת הראשונים אם הדלקה במקומה בעינן או שעיקר הטעם משום שהרואה אומר לצורכו מדליק, והביא אחרונים רבים דס״ל דהטעם כעיקר בזה הוא משום שהרואה יאמר שלצורכו הוא מדליק. וממילא כל שניכר הדבר הן מחמת החנוכיה שחזותה מעידה עליה שלצורך נר חנוכה מדליקה. והן על ידי אמירת הנרות הללו לאחר הדלקה שמדליק לשם מצות נר חנוכה, אין לחוש.

והמדקדק בלשונו הזהב של הרב חזון עובדיה שם (עמוד קכ) יראה, שרק לכתחילה כתב 'שהנכון' שבעל הבית חולה ימנה שליח, ובאופן שאינו יכול למנות שליח להדליק, וכגון מה שמצוי היום שיש זקנים רבים המרותקים למיטותיהם, ומי שמטפל בהם הוא נכרי, ולא תמיד יש שליח שיכול למנות שידליק לו נרות חנוכה, נראה שיהיה מותר להביא לאותו זקן או חולה המרותק למיטתו את החנוכיה שידליקנה. וגם לרבות דהמברך אין

מזניחין אותו. דהגם דהוא פלוגתא דרבוותא קדמאי בזה, מ"מ בדעת מרן השו"ע נראה דנקט כהרי"ף והרא"ש דלא בעינן הדלקה במקומה. וכבר פשטה ההוראה בדברי הפוסקים כדברי השו"ע ע"ש בחזו"ע. וכיו"ב כתב בילקוט יוסף (הלכות קריאת התורה ובית הכנסת הערות סימן קלז – הערה י), ששאל את אביו מרן זצ"ל בנידון דידיה, ואמר לו שמה שאמרו סב"ל נגד מרן אין זה מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא, כמבואר באחרונים, ובלא"ה כבר כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן טו) שהעושה כדעת מרן בברכות אין מזניחין אותו. ע"כ. [ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ה או"ח סימן מב סוף אות ג] וכל שכן יש לומר בנידון דידן שכאשר עושה כן לזמן קצר דאין לחוש בזה וכמ"ש הט"ז לעיל. ויש להוסיף לסניף דעת הרדב"ז (בח"א סימן רכט) דס"ל שכל שהספק הוא במצוה ולא בברכה, לא אמרינן ספק ברכות להקל. [ועיין בזה בשו"ת יביע אומר חלק ה סימן מב אות ה, ובחלק ט או"ח סימן מז במילואים, ובחלק י אורח חיים סו"ס נב ואכמ"ל]. ומי שליבו נוקפו יכול להטות את הנר היכא דאפשר ולהדליקה מהאחרת וכעצת הפרי חדש. וכל שאינה מסירה לגמרי מהנר לכו"ע יכול לכתחילה לברך.

ז) עוד רגע אדבר היכא שרוצה ליקח מנרות חברו הדלוקים דאע"ג דאמרינן דניחא ליה לחבר דליעביד מצוה בממוניה כל היכא דליכא חסרון כיס [עיין בב"מ דף כט ע"ב, ובמ"ש מו"ר מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ב חו"מ סימן ז) ע"ש] מ"מ הכא הרי מזיז את נרות חברו ואפשר דבכה"ג קא קפיד חברו דהא הרב אליה רבא (סימן תרעב אות ב) בשם ליקוטי מהר"י ווייל (בליקוטים דינין והלכות סימן לו) דאין לטלטל נר חנוכה ממקומה בתוך שיעורה. והגם שבשער הציון (סימן תרעד סק"ד) ביאר היטב דעת הא"ר מ"מ מדברי הפמ"ג נראה דלא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה האי חילוקא וכמ"ש לעיל הבט ימין וראה (אות ב). וביחוד דלפי האמור לעיל (אות ב) אפשר לו להביא את נרו וידליקנו מנר חברו ולמה יטלטל נרות חברו. ומ"מ נראה דהיכא דאינו יכול כל כך לטלטל את נרו [ולדוגמא שהוא מדליק בכוסיות עם שמן זית נוזלי וחברו הדליק בנר שעוה] כל כה"ג יש לומר דניחא ליה לחברו שיזכה לקיים על ידו מצוה, דגדולה מזו אמרו בגמרא בעירובין (דף לב ע"א) דניחא ליה לחבר דליעביד איסורא זוטא להציל את חברו מאיסורא רבא [ובתשובה אחרת ארוכה מיני אר"ש עמדתי על פרטי הדינים בזה ומשם בארה. יזכנו ה' להו"ל עולם יחד עם כל שאר כתבי הקודש. אמן]. ויש עוד להאריך ולקצר אני צריך.

והנלע"ד כתבתי. וציי"מ וימ"ן אמן.

שימוש במותר השמן של נרות חנוכה לסיכת גופו

נשאלתי אם מותר להשתמש במותר השמן של נרות החנוכה שנהגו בו כסגולה למרוח על הגוף אף במקומות המכוסים [וכגון לחולי הטחורים] והיה הקצ׳ר אמיץ.

תשובה

א) עלה במחשבה לפני להביא ראיה להיתר ממה שמבואר בירושלמי שביעית (פ״ח ה״ב דף כב ע״ב) אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס וכו׳ מפני בזיון קדשים. וכ״פ הרמב״ם בידו החזקה (פ״ה מהל׳ שמיטה ה״ו). ומתבאר מדברי הירושלמי שעצם פירות שביעית יש בהם. קדושה וכן מבואר בדברי המהרי״ט בתשובה (ח״א סימן מג) דפירות שביעית יש בהם משום קדושה. וע״ע בספר מקדש דוד רפפורט (שביעית סימן מב) ובספר שבת הארץ להגראי״ה קוק (קונטרס אחרון סעיף כה) ובשו״ת שבט הלוי וואזנר (חלק ה סימן קנב).

וכבר נשאו ונתנו בדעת הרמב״ן בהשגות לספר המצוות של הרמב״ם (שכחת העשין עשה ג) שלדבריו נראה שיש מצוה באכילת פירות שביעית עי״ש בדברי המגילת אסתר. ובחזו״א שביעית (סימן יד אות י עמ׳ 258). ולמ״ד דהוה מצוה א״כ דמי ממש לנר חנוכה שנעשה המצוה בגוף הדבר ממש. ועיין במ״ש בזה בשו״ת אך טוב לישראל (ח״א סימן ד עמ׳ מה ד״ה ולענ״ד, ובמילואים שם עמ׳ שפב אות ב) ודו״ק. ואעפ״כ ראינו שלא מצאה הקפידא מקום לנוח אלא היכא שעושה כן בפני רבים שנראה כבזיון קדשים אך על עצם הסיכה לא חשיב ליה כביזוי לפי שכך דרכו. כמבואר בפני משה בירושלמי. ע״ש.

ב) ומעתה יש לומר דכמו שהותרו פירות שביעית אע״ג שיש בהם קדושה ובאכילתם מצוה כמבואר בירושלמי ואעפ״כ התירו לו לסוך גופו ולא חילקו בין מקומות הגוף שהסיכה בכל הגוף ואפי׳ במקומות המכוסים וכדאיתא בשבת (דף קמז ע״א) סכין וממשמשין בבני מעיים וכו׳ ע״ש. ה״ה בשמן של נ״ח שהודלק לשם מצוה שאין לחוש לביזוי קדשים. ודון מיניה שג״כ לא ראוי שיפרסם הדבר וי״ל.

ג) ולא אכחד שיד הדוחה נטויה לומר דדוקא גבי שביעית דהתורה התירה להשתמש בפירותיה לצורכו והקפידה על הפסדם וכל שא״ז הפסד שרי וא״כ אפש״ל דהתו׳ הפקיעה קדושתם כשמשתמש בהם לסיכה, משא״כ בנ״ח שאפשר שאין היתר להשתמש בשמן לצורך מבוזה שכזה. מ״נ נראה דאליבא דאמת זה אינו שהרי גם לאחר שסך ראינו שקפיד הירושלמי על בזיון קדשים וע״כ דלא פקע שם קדושת

שביעית מיניה ושפיר יש לדון מיניה לנ"ד.

ד) עוד אמרתי לצרף הכא מ"ש הפוסקים שמותר לקיים מצוה במקום הטינופת וגאון עוזינו מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ו חיו"ד סימן כט) האריך בזה והעלה דכשהוא שעת הדחק ואונס שרי. ע"ש. והשתא י"ל דאם את המצוה גופא שרי לקיים במקום המטונף כ"ש דשיירי מצוה אפשר להשתמש בהם לצורכו.

ה) והגם שיש לדחות ולומר דדוקא מצוה שהוא מחוייב לקיים את המצוה יש להתיר במקום הטינופת, משא"כ בשיירי מצוה שאין מצוה להשתמש בהם לצורך גופו. מ"מ י"ל דכשמטפל בגופו שפיר מקיים קצת מצוה וכמבואר במדרש רבה (פרשת בהר פרשה לד סימן ג) על הפסוק "גומל נפשו איש חסד" (משלי יא, יז) זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם אמרו לו תלמידיו רבי להיכן אתה הולך? אמר להם לעשות מצוה. אמרו לו: וכי מה מצוה זו. אמר להם: לרחוץ בבית המרחץ וכו'. ע"ש. וביחוד שחולי זה (טחורים) מבטל הרבה מדברי תורה ותפילה ושאר מצות.

ולכן נראה עיקר להתיר שישתמש במותר השמן של נרות חנוכה (והיינו מה שנותר מסך החצי שעה) לסוך על גופו גם במקומות המכוסים. והנלע"ד כתבתי.

ביאור הנוסח שאומרים בתפילה 'והדליקו נרות בחצרות קדשך'

שאלה: שאלני ידידי רבי אסף בן משה שליט"א מהו זה שאומרים בעל הניסים 'והדליקו נרות בחצרות קדשך' בלשון רבים?

תשובה: הנה בחצרות בית ה' הוא כינוי לבית המקדש (עיין בתהילים פד, ג ובפירוש הרד"ק שם, ועוד בדברי הימים א, כח, יב) ואפשר על שם שני בתי המקדש נקרא חצרות בלשון רבים.

וכתב הרד"ק על התהלים (שם) "לחצרות ה'" - כי שם היה מעמד ישראל בבית המקדש, בחצרות ולא בהיכל. עכ"ד. ולפי זה כאן לא היה לומר לשון בחצרות, שהרי הדליקו את המנורה בהיכל ולא בחצרות החיצונות.

ויגעתי ומצאתי לכמה מרבותינו שביארו העניין באופנים שונים:

א. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן ס) שכתב לבאר דהמכוון של בחצרות קדשיך הוא על כללות בית המקדש לרבות גם פנימיותו, שגם הבית

פנימה נקרא חצר. ולכן נקט לשון רבים. עכת״ד. ויש לעיין ע״ד מדברי הרד״ק הנזכרים.

ב. בשו״ת תשובות והנהגות (ח״א א סימן שצד) שכתב, דמה שאומרים ״והדליקו נרות בחצרות קדשך״, נראה, שהדליקו אז נרות בחצרות מרוב שמחה. ונר חנוכה שמדליקים מבחוץ הוא לזכר השמחה הזו. עכ״ד. וכבר קדמו הגאון ר׳ צדוק הכהן מלובלין בפרי צדיק (סוף הדרוש לחנוכה המחובר לטהור בפרשת וישב).

ג. הרב שם משמואל (דרוש לחנוכה שנת תר״פ, ושנה דבריו בדרוש לשנת תרפ״א) כתב לבאר, שנרות המקדש האירו בחצרות מבחוץ. ע״ש. ואם זה הטעם היה לומר והאירו נרות בחצרות קדשך. וי״ל.

ד. בספר הוצק חן (עמוד 42) כתב בשם הרב ברכת שמים, שכמו שכשנפקדה שרה נפקדו הרבה עימה, כך היה גם כאן בעת שהדליקו את המנורה בבית המקדש הדליקו כולם נרות, ונראתה הברכה לכולם בנס לכל אחד ואחד דומיא דנס המקדש. ולכן אנו אומרים לשון רבים ׳בחצרות קדשך׳.

ה. ובספר שערי המועדים (חנוכה עמוד קמב) כתב, שהדליקו נרות גם בעזרת הנשים וסביבות המקדש שהיה הרבה שמן טמא, וכל זה לאות שמחה.

ו. עוד ראיתי בספר סבר נפתלי (עמוד תעג) שתירץ, שכאשר הדליקו את המנורה בחצר המקדש בעולם הזה, הודלקה גם בחצרות הקודש שבמקדש השמימי, וזה כנגד זה. ולכן אומרים לשון רבים.

והרי זה כמבואר.
בברכת התורה באהבה רבה
הצב״י אפרים כחלון ס״ט.

הגאון רבי משה שאואט שליט"א
ראש כולל משכן אברהם – מקסיקו

בענין גדר נרות ההידור

בס"ד, י' כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הרב שליט"א אשר לא ידעתיו ומכתבי מכתבו ניכר שרב גובריה וחיליה לאורייתא.

באתי בזאת להשיב על שאלתו לענין המנהג שנהגו רבים וכן טובים לתת לבניהם הקטנים ובני ביתם להדליק את נרות החנוכה לאחר שהדליקו את נר החיוב, ויש אשר מחמירים ונותנים לבני הבית להדליק רק את נר השמש. ובזה התקשית שלכאורה אין נכון לעשות כן, שהרי כתב הרמ"א (בסי' תרע"א ס"ד) משם מהרי"ל שאם רוצים למהר להתפלל לאחר שהדליק הש"ץ נר אחד, ידליק השמש את שאר הנרות כדי שיוכלו להתפלל, וכתב המשנ"ב (בסקמ"ח) דהיינו דוקא מחמת שממהרים אבל ללא זה עדיף שיגמור בעצמו המצוה שהתחיל בה. ע"כ. וא"כ גם בענייננו עדיף לכאורה שבעה"ב יסיים את המצוה שהתחיל בה. ואף בהדלקת נר השמש, הרי דעת כמה מרבוותא (עיין בפר"ח סי' תרע"א אות ו' ובפמ"ג א"א סק"ו) שלא יוצא יד"ח עד שידליק את השמש, וא"כ גם בזה נימא דיש לו לגמור את המצוה שהתחיל בה. ע"כ תורף דבריך.

א) והנה מקור המנהג לתת לבן הקטן להדליק את הנרות, הוא בדברי הגר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סי' כ"ז אות ל"ו) שכתב כך, והבא"ח (פרשת וישב סי"ח) החמיר שלא לתת לקטן אף שהגיע לחינוך להדליק את נרות ההידור, ורק את נר השמש. ומעודי אף אנכי נתקשיתי בזה, דהרי אף לדברי הבא"ח משמע שכל החשש הוא רק כשנותן את ההדלקה לבנו שלא הגיע למצוות, אבל לתת לגדול אין בזה חשש, ואמאי לא אמרינן בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, ולא אמרינן שעדיף שידליק הוא את כל הנרות.

וליישב זאת יש להקדים עוד כמה קושיות בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ועל ידיהם בעז"ה יפתח לנו פתח להבין קושט דברי אמת.

א. כתב הש"ע (בסי' תרע"ו ס"ד) דאחר שהדליק אומר הנרות הללו. וכתב המהרש"ל שלאחר שמדליק את הנר הראשון מיד יאמר הנרות הללו. והביאוהו המג"א (שם סק"ג) והט"ז (סק"ה). ובפמ"ג (בסי' תרע"ב בא"א סק"ג ובסי' תרע"ו בא"א ומשב"ז שם) הקשה דלכאורה כל זמן שלא סיים את

הדלקת כל הנרות עדיין הוא באמצע המצוה, וא״כ אף אם לא נחשיב את אמירת הנרות הללו כהפסק, כיון שהאמירה היא מענין ההדלקה, וכגביל לתורי (ברכות דף מ׳ ע״א), מ״מ עכ״פ לכתחילה אין להפסיק בשום ענין. ע״ש.

ואין לומר דנרות ההידור אינם ממש כעיקר המצוה כדי שנאמר שיש בזה חשש הפסק, שהרי הידור המצוה דינו כמצוה עצמה, וכמו שהוכיח הפמ״ג שם מדברי הב״י דלהלן דאפשר לברך על הדלקת נרות ההידור בפני עצמם. וכוונתו דמהיכא שנזכר באמצע ההדלקה, שבזה דעת הרבה פוסקים דעדיין נחשב כאילו הוא באמצע המצוה ומברך, וכמ״ש במשנ״ב (סי׳ תרע״ו סק״ד) ובחזו״ע (עמ׳ קל״א ואילך) ציין לעוד הרבה פוסקים שסברו כך, מזה אין כל כך ראיה דההידור חשיב כמצוה, שהרי גם אם לא בירך על הלולב, מברך כל זמן שלא סיים את הנענועים, וכמ״ש התוס׳ בסוכה (דף ל״ט ע״א), וכ״פ המג״א (בסי׳ תרנ״א ס״ה) והביאו במשנ״ב (שם סקכ״ו), ובחזו״ע (סוכות עמ׳ ש״נ) הוסיף שלדידן שנוהגים גם להקיף את הבימה עם הלולב ולומר הושענות, א״כ כל זמן שלא סיים את ההקפות יכול לברך, כיון דחשיב עדיין כעסוק בעיקר המצוה, ובודאי שההקפות אינם חשובים כנטילת לולב ואפ״ה אפשר לברך כשעוסק בהם כיון שנחשב שעדיין לא סיים את עיקר המצוה, והכא נמי איכא למימר הכי דלכן מברך כשלא סיים את הדלקת הנרות, אלא הראיה היא דאף כשסיים את הדלקת הנר העיקרי, ואחר כך החליט להוסיף את נרות ההידור, ג״כ מברך על הדלקה זו וכדלהלן, ואף שכבר סיים את עיקר המצוה ולא היה בדעתו להמשיך ולהדליק, ומוכח דההידור חשיבא כעיקר המצוה, וכן מוכח גם שהרי מחללים שבת על ציצין אף שאינן מעכבים את המילה, כל זמן שלא סילק ידו מהמילה (שבת דף קל״ג ע״ב), ומוכח שדין ההידור כהמצוה עצמה.

[ואגב דהזכרנו האי דינא שמי שלא בירך על הלולב יכול לברך כל זמן שלא סיים את ההקפות, יש ליישב עפ״ז מה דכתב השל״ה (והובא בבאה״ט ביו״ד סי׳ ר׳ ובשאר פוסקים), וכן נהגו הרבה נשים, לברך על הטבילה לאחר שטבלו טבילה אחת קודם שטבלו את השניה, והוא מטעם דלא פלוג בין טבילת האשה לטבילת הגר שאינו יכול לברך קודם שיטבול, ובתרווייהו תיקנו חכמים לברך רק לאחר הטבילה, או מטעם דעדיף שתברך כשהיא כבר טהורה. והפוסקים דנו אמאי לא חיישינן להא דאין מברכין על המצוות אלא עובר לעשייתן. ובטהרת הבית (סוף ח״ב) האריך לתת טעם למנהגם, ובתחילה הביא את דברי החקרי לב (חיו״ד ח״ב סי׳ ל״א) שכתב דמכוונות בטבילה הראשונה שאם צריכות לברך אחר הטבילה יצאו יד״ח בראשונה, ואם

ההלכה שצריכות לברך קודם הטבילה הרי טבילתם הראשונה אינה לשם טהרה, ומכוונות לצאת יד"ח רק בטבילה השניה, ואף מי שאינה ברת הכי לכוון כך, אמרינן דלב ב"ד מתנה עליהם, והטה"ב דחה פירוש זה. ואיהו גופיה פירש עפ"ד הכס"מ (סופ"ו מהל' אבות הטומאות) שאין האדם נטהר מטומאתו עד שיצא כל גופו מהמקוה, ולכן כל זמן שלא יצאה האשה עדיין לא נסתיים מעשה המצוה ולא נטהרה ושפיר מברכת קודם טבילתה, וגם בפירוש זה פקפק. ע"ש. ואנא דאמרי, דהאי טעמא לכאורה ודאי לא מהני, וממ"נ דאם לא עלתה לה עדיין הטבילה א"כ גם הגר אינו יכול לברך עדיין, דעדיין לא נחשב כיהודי עד שיצא מהמקוה, אא"כ נחלק ונאמר דכל דברי הכס"מ לא נאמרו אלא על טמא שנטהר ולא על גר שמתגייר, ומדברי האור שמח (בפי"ב מהל' מטמאי משכב ומושב) שהביא שם בטה"ב מוכח דה"ה לגר, ואם כל מה שמברכת הוא משום דלא פלוג בטבילות ואטו טבילת הגר, א"כ תצטרך להמתין עד שיצא כל גופה מהמים. וכן לטעם דמברכת לאחר הטבילה כדי שתברך בטהרה, א"כ כל זמן שלא יצאה מן המים עדיין לא נטהרה, וממ"נ לא יועיל טעם זה ליישב את המנהג. אלא יש לבאר עפ"ד הפוסקים הנ"ל, דכשם דחזינן שכיון שכבר נהגו להקיף בלולב, אף שאין בזה שום חיוב והוא מנהג שלא הוזכר בש"ס ורק במדרש, מ"מ כל זמן שלא גמר מלהקיף מיקרי שעדיין הוא באמצע מצוותו, ומיקרי עובר לעשייתן, כך גם לגבי הטבילה מכיון שנהגו לטבול כמה טבילות, והנשים חושבות להכל מכלל המצוה, ויש שאף טובלות שלושה פעמים ויש הטובלות שבע טבילות, ועיין בשו"ת מעשה אליהו (סי' כ"ט) מהגר"א מני, דהבאה לשנות מנהגה צריכה התרה, וע"ע בשיעורי שבט הלוי (סי' ר' סק"ו), [וע"ע בערוה"ש (סי' תרנ"א סקי"ג) שכתב שאף לאחר הנענועים כל זמן שהלולב בידו עדיין מיקרי שממשיכה המצוה ויכול לברך עליו, וע"ש בחזו"ע דפליג ע"ז], א"כ כל זמן שלא סיימה מלטבול אין כאן חשש דעובר לעשייתן. וע"ע בביאור הגר"א (אה"ע סי' ל"ד סק"ט וסק"י) ודון מינה ואוקי באתרין. כנלענ"ד].

ב. והפמ"ג שם הביא את דברי הב"י (בריש סי' תרע"ב) בשם האורחות חיים (הלכות חנוכה אות י') שכתב מי שלא הדליק בליל שלישי אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא שלושה, זה היה מעשה בלוני"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק, ואין צריך לברך פעם אחרת, כי הברכה שעשה בתחילה, על חיוב כל הנרות עשאה. עכ"ל. ומשמע מלשונו שאם לא בירך על ההדלקה הראשונה יברך על הדלקת ההידור. ובאמת דכן משמע בדברי הרמב"ם שהביא האבודרהם (בעמ' ר') דאם בא לברך על נר ההידור, אם בירך על הנר

הראשון אינו מברך, ואם לא בירך על הנר הראשון מברך על ההידור. וציינו האליה רבה (שם סק״ז). [ועיין בפר״ח (סי׳ תרע״ב) שדייק מלשון הב״י איפכא, דאף אם לא היתה דעתו בשעת הברכה על נר ההידור, אינו מברך עליו. וכבר העיר עליו בזה בשו״ת רעק״א (מה״ת סי׳ י״ג). וע״ע במג״א (סי׳ תרנ״א סוף סקכ״ה) ובברכ״י (סי׳ תרע״א סק״ג)]. והקשה הפמ״ג דהא אין מברכין על הידור גרידא, וכדקיי״ל לגבי ציצין שאין מעכבים את המילה שאם בא לתקנם אין מברך עליהם, ואמאי הכא יברך על ההידור לבדו. [ועיין בחזו״ע (עמ׳ קל״ה) בשם כמה אחרונים שהשיאו את כוונת דברי הרמב״ם לענין אחר דמיירי היכא שהדליק את כל הנרות כמצוותם, ובא להדליק עוד נרות בבתים אחרים, שבזה תלוי אם היתה דעתו מתחילה לפוטרם שלא יברך, או לא, אבל אם בא לברך רק על הדלקת נר ההידור, אין לו לברך. ע״ש. ולמעשה נימא דסב״ל ולא יברך, אכן ק״ק לי היכי מיירי, דאם הם בתים שלו שמדליק בהם מפני החשד, בין כך אין מברכין על הדלקה זו, וכמ״ש הר״ן בשבת (דף כ״ג ע״א) והביאו הרמ״א (בסוף סי׳ תרע״א), ואם מדליק בבית אחרים שאינם יודעים לברך, הא צריך לחזור ולברך כדי להוציאם יד״ח, ולא יגרע מה שהיתה דעתו להמשיך ולהדליק, וככל המוציא את חבירו בברכת המצוות, ואולי מיירי כשעשאוהו שליח להדליק בבית אחרים שאינם נמצאים בבתיהם כעת ויבואו לאחר שעה או שעתיים, דבזה כיון שהיתה דעתו להדליק לא יברך. ועכ״פ דעת הא״ר שמברך גם על נרות ההידור בפנ״ע, וכן פירשו הפמ״ג ורעק״א בדעת הב״י, ולדידהו קשיא כנ״ל].

ועוד יש להקשות על דברי הב״י, דלכאורה אם מעיקרא בא להדליק נרות לפי מספר היום ובא להיות מהמהדרין מן המהדרין הניחא, אבל אם כבר הדליק נר אחד וקיים את המצוה כהלכתה מעיקר הדין, מה שייך שיוסיף עוד נרות להיות מן המהדרין, והא לאחר שכבר יצא ידי חובת המצוה לכאורה לא שייך תו להדר בה, וכמו שמפורסם בשם הגר״ח מבריסק (והוא עפ״ד אביו הבית הלוי בח״ב סי׳ מ״ז אות א׳), שלאחר שנטל כבר אתרוג כשר, לא יהני למידי לחזור וליטול אתרוג מהודר, כיון שהידור במצוה שייך רק בשעת קיום המצוה ולא לאחר שכבר קיימה [וע״ע בביכורי יעקב (סי׳ תרנ״א) שכתב איפכא, דאף לאחר שקיים את עיקר המצוה יחזור ויטול את האתרוג המהודר. וכן פשיטא ליה בשו״ת כתב סופר (חאו״ח סי׳ קל״ה בד״ה ועיין)].

ג. בביה״ל (סוף סי׳ תרע״ג) כתב שאע״פ שהדלקה עושה מצוה, ואם כבתה אין זקוק לה, מ״מ נראה לו שאם קודם שסיים להדליק את נרות ההידור כבה נר אחד, צריך לחזור ולהדליקו כדי

לקיים את ההידור. וכ"כ בשו"ת כתב סופר (שם בריש התשובה). ולכאורה טעמא בעי, דאם אכן הדלקה עושה מצוה ומיד שהדליק קיים, א"כ כשלמעשה הדליק ששה נרות (דרך משל) קיים את המצוה ולמאי בעינן שיהיו כולם דלוקים ועומדים ביחד. ואין לומר דכל זמן שלא סיים מלהדליק לא קיים עדיין את המצוה, דהא כתב הרמ"א (בסי' תרע"ד ס"א) שאין להדליק נר חנוכה זה מזה, משום שרק הראשון הוא עיקר החיוב, ואי אמרת שלא מסתיימת המצוה עד שידליק את כולם אמאי לא מצי להדליק נר מנר והא עדיין לא מיקרי נר של מצוה.

ד. ובעיקר דברי הרמ"א הנ"ל יש להקשות, דעד כמה שאדם זה החליט להיות מהמהדרין מן המהדרין, א"כ מצוותו היא להדליק ששה נרות וכולם הם באותה הדרגה, ואמאי אסור להדליק מאחד לשני. ובאמת דעת מרן הש"ע שם היא דשרי להדליק מנר לנר, ומשום האי טעמא, וצ"ב בדעת הרמ"א. ודוחק לומר שאף מי שהוא מהדרין מן המהדרין מ"מ כיון שחייב בנר אחד, א"כ בעל כרחו הנר הראשון תמיד ישאר עיקר חיובו, ויהיה עדיף משאר הנרות, דהא עד כמה שהגדר במהדרין מן המהדרין הוא שידליק ששה נרות א"כ לגביו כולהו שוו אהדדי. ועוד דא"כ הוא שאף למהדרין מן המהדרין מ"מ הנר הראשון הוא עיקר החיוב, א"כ יקשה למנהג האשכנזים שכל אחד מדליק נרות חנוכה לעצמו ומברך, וכמ"ש הרמ"א (בסי' תרע"א ס"ב), איך יכולים בני הבית לברך לאחר שבעה"ב כבר הדליק, והא מיד בנר הראשון שהדליק נתקיים עיקר חיובם של כל בני הבית, ואף שיהיו מהדרין מן המהדרין מ"מ בעיקר החיוב כבר נפטרו בהדלקת בעה"ב, (ועיין מש"כ ע"פ סברא זו בחידושי הגרי"ז פ"ד מהל' חנוכה ה"א בדעת הרמב"ם), ואלא בעל כרחך שכיון שדעתם להדליק בפנ"ע א"כ מה שהדליק בעה"ב אינו חשוב כהדלקה בשבילם, ולדעת הרמ"א יכול בן בית להחלק מהדלקת בעה"ב, [וכדעת התרומה"ד (בסי' ק"א) שיכול האכסנאי הנשוי להיחלק מהדלקת אשתו וכמו שכתב בד"מ (בסי' תרע"ז אות ב') שכן המנהג, ודלא כהב"י שם שכתב על דברי התרומה"ד דהוי ברכה שאינה צריכה], וא"כ גם בנידוננו עד כמה שדעת המדליק להיות מהמהדרין מן המהדרין לגביו יהיו שוים כל הנרות להדדי, ולא נאמר שרק הנר הראשון הוא נר המצוה והשאר הם לתוספת בעלמא. וכעי"ז הוכיחו בשו"ת רעק"א (שם) ובשפת אמת (שבת דף כ"א ע"ב ד"ה ת"ר).

ב) והנראה מבואר מכל זה הוא דגדר המהדרין מן המהדרין אינו שאדם רגיל חייב להדליק נר אחד ואותו אדם שבחר להיות מהדר חייב להדליק ששה נרות, אלא שהמהדר גם חייב להדליק רק נר אחד אבל בתוספת של עוד

חמשה נרות שיוכיחו שהנר האחד הוא נר של היום השישי.

ולפי זה מיושב כל הנ״ל, דלכן אין חשש הפסק באמירת הנרות הללו מיד אחרי הדלקת הנר הראשון, כיון שהמצוה כבר הסתיימה ורק שחסר להדר את הנר הראשון בהדלקת שאר הנרות, ואילו אכן היה ההידור להדליק ששה נרות א״כ אה״נ שכל זמן שלא הדליק ששה נרות לא הסתיימה המצוה, אכן לפי הגדר הנ״ל מיד כשהדליק את הנר הראשון כבר קיים את המצוה, ורק חסר ההידור.

ולכן הכא שייך לברך על הדלקת ההידור, ומשום דהוי הידור בעצם המצוה הראשונה, ולא דמי לציצין שאינם מעכבים ולאתרוג, שבזה המצוה הראשונה כבר נתקיימה, וההידור אינו מהדר מה שכבר נתקיים, משא״כ הכא שההידור מהדר את המצוה הראשונה, שהופכת להיות מסתם נר אחד לנר שמוכח עליו שהוא נר של היום השישי, ובזה חשיב שעושה שוב את עצם המצוה באופן יותר מהודר, ומברך על עיקר המצוה שחוזרת ומתהדרת.

ולפ״ז מובנים דברי הביה״ל, דאם היה הענין להדליק ששה נרות, א״כ אה״נ דהדלקה עושה מצוה, וכבר נתקיימה המצוה, אבל מכיון שהמצוה היא הנר הראשון, ורק בעינן שיהדר וידליק עוד חמישה נרות שיוכיחו את מספר היום של הנר הראשון, א״כ כל שאין ששה נרות דולקים ביחד לא נתקיים ענין ההידור כלל, ולא יהני שימשיך וידליק.

ולכן גם כתב הרמ״א שלא ידליק מנר לנר, מכיון שאין המצוה להדליק ששה נרות דנימא שכולם שוים לטובה, אלא אף למהדרין מן המהדרין הגדר הוא שידליק רק נר אחד, ומיהו בעי תוספת של עוד נרות שיוכיחו על מספר היום של הנר הראשון.

ולפי סברא זו אפשר ליישב מה שהקשו האחרונים על דברי רש״י במס׳ שבת (דף כ״א ע״ב ד״ה ואסור) שכתב את הטעם שאסור להשתמש לאורה שהוא משום דבעינן שיהיה ניכר שהנר הודלק לשם מצוה. ולכאורה למה בעינן לטעם זה, והלא בגמ׳ גופה (דף כ״ב ע״א) מפורש שהטעם הוא משום ביזוי מצוה. ולפ״ד י״ל דהנה דברי רש״י נסובים על דברי הגמ׳ דנרות ושמנים שאמרו חכמים שאין מדליקין בהם בשבת גם אין מדליקין בהם בחנוכה. ע״ש בסוגיא. ודין זה דפסול השמנים שייך גם בשאר נרות ההידור, וא״כ סבר רש״י שכל מה שנחשב כביזוי מצוה הוא רק בנר הראשון, אבל שאר הנרות אינם כחלק מהמצוה עצמה אלא באים רק כדי להדר את הנר הראשון, וא״כ הגמ׳ שנקטה שאסור להשתמש בנר חנוכה משום ביזוי מצוה קאי על עיקר הנר, אבל בשאר הנרות בעינן לפרש טעם אחר שהוא כדי שיהיה ניכר שבאו

לצורך מצות חנוכה, דהא בסוגיא זו קאי גם על שאר הנרות. וזה רק לפי דברינו, דלפי הפשטות שלמהדרין בעינן להדליק ששה נרות בעצם, א"כ כולהו הוו נרות דמצוה.

וידידי הרב יהונתן באחג' שליט"א ציין לי למש"כ בבית הלוי (עה"ת בעניני חנוכה לדף כ"ב) שאם כבה אחד מנרות ההידור, יכול להשתמש בשאר נרות ההידור כיון שכל מטרתם היא להורות על מספר הימים, והשתא שכבה נר אחד כבר לא ניכר מספר היום, ואין בהם את התועלת המכוונת, ומ"מ בנר הראשון אסור להשתמש [וע"ש מה שהקשה על דבריו מהסוגיא הנ"ל דשרי להדליק בשמנים הפסולים בשבת חנוכה, ומשום שאסור להשתמש לאורה ולא חיישינן לשמא יטה, ולפי חידושו הא איכא למיחש שיכבה אחד מנרות ההידור ויהיה מותר להשתמש בשאר נרות ההידור, ובזה יבוא להטות. ותירץ דכל מה שיש חילוק בין הנר הראשון לשאר הנרות הוא ביום חול שמיד כשמדליק את הראשון מדליק אותו לשם מצוה, והאחרים הם להידור, אבל בע"ש שלא חלה המצוה עד שתחשך, א"כ כשחשיכה חלה המצוה על כל הנרות ביחד, ומאי אולמיה דהאי מהאי, ולכן כולם נחשבים כנר המצוה ואסור להשתמש לאורה. והדברים נפלאים]. ואם נאמר שהגדר הוא שהמהדרין מן המהדרין צריכים להדליק ששה נרות, א"כ מאי שנא שאר הנרות מהנר הראשון, וגם הראשון אינו מורה על מספר הימים ויהיה מותר להשתמש לאורו, אלא משמע כדברינו שהמצוה גם למהדרים היא להדליק רק את הנר הראשון בתוספת עוד נרות שיורו על מספר הנר.

ולפי דברי הבית הלוי יצא לדינא, שאם ביום השישי הדליק רק חמישה נרות, רק הנר הראשון יאסר בהנאה ושאר ארבעת הנרות יהיו מותרים מאחר שאינם מקיימים שום מטרה. וכן משמע בשו"ת כתב סופר (שם). ואגב אורחא יש להעיר עפ"ז במש"כ בחזו"ע (עמ' ק"מ) שאפשר לברך ברכת הרואה על נרות ההידור, וסברתו היא משום שנרות ההידור חשובים מצוה כהנר העיקרי וסו"ס איכא פרסומי ניסא על ידם. ע"ש. ולכאורה לפי דברי הבית הלוי הנ"ל, א"כ הניחא היכא שהנר הראשון עדיין דולק שבזה אף אם אין הרואה רואה אותו אלא את שאר הנרות יוכל לברך עליהם, אבל אם כבר כבה הנר העיקרי א"כ מיד כשכבה כבר נתבטלה מטרת נרות ההידור שהם רק להורות על מנין הימים, והשתא שחסר נר אחד כבר לא ניכר מספר היום, ואותם נרות שעדיין דולקים אינם נחשבים עוד כנרות מצוה, ואיך יברך עליהם ברכת הרואה. וצ"ע. [ואולי דעתו דסו"ס לא גרעי מנרות ביהכנ"ס שאינם אלא מנהג, ואפ"ה לדעתו (שם בעמ' קמ"ג) אפשר לברך עליהם ברכת הרואה, וה"נ. ואף שאפשר לומר דאכן הכא גרעי טפי, כיון שכאן

הודלקו רק לצורך מטרה אחת של הוראת מספר היום, והשתא שבטלה המטרה תבטל קדושתם].

ג) והשתא נהדר לריש דברינו, דלפ״ז יש לבאר דמיד כשהבעה״ב הדליק את הנר הראשון, סיים את עיקר המצוה, ורק שבשביל ההידור בעינן שיהיו ליד הנר הראשון עוד חמישה נרות שהודלקו לשם חנוכה ויוכיחו שהנר הראשון הוא הנר של היום השישי, וא״כ אפשר שפיר שאחר ידליק את שאר הנרות, ואין חיסרון מצד מה דמצוה בו יותר מבשלוחו, ורק שנחלקו הגר״ח פאלאג׳י והבא״ח האם גם בקטן שהגיע לחינוך סגי בשיחשיב את הדלקת הנרות כהודלקו לשם מצות נר חנוכה, וכעין מה דמהני קטן וגדול עומד על גביו לכמה עניינים, או דעדיף דוקא שיעשה זאת אדם גדול, ובאמת שמצינו מחלוקת זו בש״ע (סוף סי׳ תרע״ה) שהביא י״א דאפשר שקטן שהגיע לחינוך ידליק נרות חנוכה ויוציא אחרים יד״ח, ע״ש [ובמה שהאריך בחזו״ע (עמ׳ מ״ט) לענין זה ולענין קטן שהגיע לחינוך אם מוציא אחרים יד״ח בקריאת המגילה], ובזה החמיר הבא״ח, אבל לגבי מה דמצוה בו יותר מבשלוחו, כבר נתקיימה כל המצוה. [ולפי סברא זו שייך לומר גם בדיוק להיפך, דכיון שהנרות הנוספות מהדרות את המצוה עצמה ואינן רק תוספת גרידא על עיקר המצוה, א״כ כל זמן שלא סיים מלהדליקם עדיין נמצא הוא באמצע קיום המצוה ממש, ואפשר דזו סברת הבא״ח, אבל יותר נראה דגם הוא יסבור שעיקר המצוה נסתיימה והשתא הוא רק ההידור למצוה, שהרי גם הוא העתיק (שם באות א׳) את דברי הפוסקים שמיד כשהדליק את הנר הראשון יאמר הנרות הללו].

ומה שהבאת מהמשנ״ב לגבי הש״ץ שלכתחילה ידליק הש״ץ את כל הנרות, אינו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, דהרי כבר הבאנו שהמצוה הסתיימה בהדלקת הנר האחד, ובלא״ה נראה דבביהכנ״ס לא שייך ענין זה שהרי המצוה היא על כל הציבור שיהיה נר דלוק בביהכנ״ס לפרסומי ניסא, ואינה מצוה על אדם פרטי כדי שנאמר דיש מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא התם הוא משום שאין המצוה נקראת אלא על שם גומרה (סוטה דף י״ג ע״ב), והמתחיל במצוה אומרים לו מרוק (ירושלמי סופ״ק דר״ה והובא בתוס׳ בחולין דף כ״ט ע״א), וכלשון המשנ״ב, ולכן הכא בנידוננו שהאב נותן לבנו להדליק את נרות ההידור, שיש בזה ענין של חינוך הבנים, הא עדיפא מאשר לסיים את המצוה. ולפי ביאור זה מובן מנהג ישראל בהאי דינא, ואגב גררא זכינו בס״ד לכמה ביאורים בדברי הפוסקים.

ודרך אגב אעיר שלא מצאתי מה שכתבת בשם הפר״ח (בסי׳ תרע״א אות ו׳) והפמ״ג (שם סק״ו) שיתכן שאין האדם יוצא יד״ח עד

שידליק את השמש, דאינהו לא איירו אלא במדליק על שולחנו, שבזה יש חשש טפי שנראה כמדליק לצורכו, ועל זה כתבו שאם יש שמש כבר לא מיחזי שהדליק לצורכו שהרי השמש כבר מאיר לו. כיעוי"ש. ואף שאפשר לפקפק בסברא זו, שהרי אינו דומה אור נר אחד לאור שתי נרות, ושפיר איכא למימר שאף כשיש שמש יש לחשוש שנראה שהדליק עוד נר לצורכו, מ"מ כבר הורה זקן, אבל בסתם הדלקת נר חנוכה במקומו ללא שמש, לא ידעתי מי יסבור שהדלקת השמש מעכבת. ואם תמצא מאן דאמר הכי, נא להודיעני.

הגאון רבי כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א
מח"ס גם ברוך יהיה ועו"ס

שו"ת בעניני חנוכה שהשבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א

שאלה: המדליק נרות חנוכה במחסן סגור שאינו פונה לרשות הרבים ואחר ההדלקה נועל המחסן שמא בניו הקטנים יבואו לשחק באש האם יוצא ידי חובה.

תשובה: בספר חמד משה (סימן תרע"ב ס"ק ג') דייק מדברי המג"א (שם ס"ק ו'), דמי שאין לו אפשרות להניח נרותיו במקום שיראום אחרים, ואף אין לו בני בית שיראום, יוצא ידי חובה בהדלקתו אך לא יברך. ולדעת האגרות משה חאו"ח ח"ד (סימן ק"ה אות ז'), ידליק בברכה דמסתבר שמצות פירסומי ניסא אינה ביסוד תקנת ההדלקה, אלא הוא דין נוסף, ע"ש. גם בצפנת פענח הלכות מגילה (פ"א ה"ג) כתב שיש בהדלקת נר חנוכה שתי מצוות, חדא עצם מצות ההדלקה, ועוד פרסום הנס, אך כתב שכל זה קודם שבטלה מגילת תענית, אבל לאחר שבטלה מגילת תענית ולא נשארו אלא חנוכה ופורים, כמבואר במסכת ר"ה (יח:) י"ל דלא נשאר אלא עיקר המצוה של ההדלקה, אבל מצות פרסומי ניסא בטלה, ולכן לדעתו לא נהגו לפרסם, וגם ברכת הרואה לא נהגו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (סימן קנ"ג) שגם מי שמדליק בפנים, ודר יחידי יש פרסומי ניסא לעצמו שע"י זה הוא זוכר את הנס. ע"ש. וכן הובא בספר הליכות שלמה (עמ' ש"ח) בשם הגרש"ז אוירבך דיש חיוב להדליק אפילו במקום שאחרים לא יראו את הנרות, מפני שהוא עצמו צריך לראות את הנרות. ע"ש.

ולפ"ז המדליק נרות חנוכה עם בני ביתו, ואחר ההדלקה סוגר המחסן כדי שלא ישחקו ילדיו עם האש, יכול להדליק בברכה, ויוצא ידי חובה, שהרי מקיים פרסום הנס בהדלקה.

***

שאלה: נר חנוכה שדלק מאתמול, האם יש לכבותו כדי להדליק בלילה שלמחרת.

תשובה: איתא בשבת (כג.) אמר רבי יהושע בן לוי עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו, למוצ"ש מכבה ומדליקה. ובגמרא אמרו הטעם משום שהדלקה עושה מצוה. וכן פסק הרמב"ם (פרק ד' מהלכות חנוכה הלכה ט') וכתב הר"ן דכן מצינו בנר מערבי

אע"פ שהיתה דולקת, מכבה ומטיבה ומדליקה בתחילה. ע"כ. וכן פסק בש"ע (סימן תרע"ה סעיף א'), דהדלקה עושה מצוה, ולפיכך עששית שהיתה דולקת כל היום, שהדליקה מע"ש למצות חנוכה, למוצ"ש מכבה ומדליקה לשם מצוה. וכתב במשנ"ב (שם ס"ק ג') דאינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה, דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשיה היא. ועל כן נר שהיה דולק מאתמול לשם מצות חנוכה, ורוצה גם בלילה שלאחריו להדליקו לשם מצות נר חנוכה, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו, ואין די במה שמניחו לשם מצוה, ואולם את נרות ההידור שדלקו מאתמול אין לו לכבות, כדי שיהיו נכרים שהם לשם נר חנוכה של היום.

***

שאלה: הדליק נר למעלה מכ' אמה, ובמשך זמן ההדלקה תרד הפתילה למטה מכ' אמה.

תשובה: איתא בגמרא בשבת (כב.) נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, ופרש"י דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא. וכן פסק בש"ע (סימן תרע"א סעיף ו'), וכתב הרמ"א בשם הב"י והתוס' דאפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא דהדלקה עושה מצוה. ונחלקו הפוסקים האם יש לחשב את הגובה לפי מקום השלהבת או לפי הנר, במש"ז (שם אות ה') ובשעה"צ (אות ל"ג) כתבו שהקובע הוא השלהבת ולא הנר, וכן הביא בחזו"ע חנוכה (עמ' ל"ו) ובלקט יושר (עמ' 150) הביא בשם תרוה"ד דיש להקל בנרות חוכה מעל י' טפחים כשתחתית הנרות תוך י' טפחים. יעו"ש. ועל כן יש להזהר שלא להדליק נר למעלה מכ' אמה אם במשך זמן ההדלקה תרד הפתילה למטה מכ' אמה.

***

שאלה: מדוע בהדלקה עצמה אין משום מדורה.

תשובה: מבואר בש"ע (סימן תרע"א סעיף ד') שאין לחבר ב' נרות דהוי כמדורה, והטעם לדבר כדי שידעו כמה נרות מדליקין היום, דאם יהיה כמדורה לא יהיה ניכר, ולכן כאשר מדליק את הנרות, אף ובשעת ההדלקה מתחברים להבת הנר המדליק ולהבת הנר שהדליק, והוי כמדורה, מ"מ הואיל וכל נר ניכר לעצמו מותר. ועוד דכך היא דרך ההדלקה ואי אפשר אחרת, ומה עוד שבזמן מועט כזה לא חוששים למדורה, כי אח"כ כל נר ניכר לעצמו, ואם כן אף דהדלקה עושה מצוה (ש"ע או"ח סימן תרע"ג סעיף ב'), ואף שבהדלקה עצמה הוי מדורה יוצאים בזה ידי חובה.

***

שאלה: המדליק נרות חנוכה בחלון האם יש עדיפות להדליק בצד ימין.

תשובה: מובא בקובץ מבקשי תורה (חנוכה ב׳) בשם הגרש״ז אוירבך זצ״ל, שהמדליק נרות חנוכה בחלון ביתו, לכתחילה ידליק בצד ימין [אם גם משם רואים הנרות כראוי] דבכל ענין ימין קודם, וכפי שמצינו זאת לגבי המנעולים (עיין ש״ע סימן ב׳ סעיף ד׳). ע״ש.

***

שאלה: מה עדיף חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת, והאם יכול להשתמש בחנוכיה שקיבל לפני החתונה.

תשובה: חתן שרוצים לקנות לו מתנה, או חנוכיה מכסף טהור או מגילה מהודרת מה יעדיף. כתב במשנ״ב (סימן תרע״ג סקכ״ח) דטוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כחו, וכ״כ בכה״ח (שם ס״ק ס״ד), והכל הוא לחיבוב מצוה לקיים מ״ש ״זה אלי ואנוהו״, אולם אם יש לפניו סדר עדיפות בין חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת, ודאי שיבחר במגילה מהודרת, משום שלחנוכיה יש דין של תשמיש מצוה, ולמגילה יש דין של תשמיש קדושה, ומעלת תשמיש קדושה גדולה מתשמיש מצוה, וכן יש ללמוד מדין הצלה מן הדליקה בשבת, שתשמיש קדושה קודם לתשמיש מצווה (יעויין באגרות הרב קוק זצ״ל א׳ אגרת רפ״ט).

עוד שאל כת״ר אם מקבל לפני חתונתו חנוכיה מכסף טהור האם יכול להדליק בה לפני שהתחתן. ודאי שהכל תלוי בדעת חמיו לעתיד, האם נתן לחתן חנוכיה זו על דעת שידליק בה רק אחר החתונה עם בתו או שיכול עוד קודם החתונה להדליק בה, וכדי לצאת מידי ספק טוב שישאל אותו לפני שידליק בה, אך אם לא שאל מסתמא נתן לו חנוכיה זו על דעת שישתמש בה קודם החתונה ויכול להדליק בה נרות חנוכה.

(ומלתא אגב אורחא דע לך שהמילה חנוכיה מקורה מן העברית המתחדשת, ובספרי הראשונים מובאות המילים מנורה ונר חנוכה במקום חנוכיה, ורק לאחרונה החלה המילה חנוכיה להופיע בספרי האחרונים).

ובעלון מרי״ח ניחוח כתב להעיר על דברינו הרב אברהם דבדה שליט״א וזאת אשר כתבתי להשיב לו במכתב: ראה ראיתי מה שכתב כת״ר להעיר על דברינו בעלון היקר מרי״ח ניחוח (מקץ התשע״א), בענין העדיפות בין חנוכיה מכסף או מגילה מהודרת, ואמרתי אשיבו דבר על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון.

מה שכתב כת״ר דהמשנ״ב לא הביא דיטריח לעשות לו מגילה יפה ודי שישמע מהמקריא או יסתכל עם חבירו

במגילה. עמו הסליחה, דמובא במשנ"ב להדיא

(סימן תרפ"ט ס"ק י"ט) בשם הפרמ"ג דהנכון שכל אדם יחזיק בידו מגילה כשרה, שאם לא ישמע איזו תיבה מהש"צ יוכל לקרותה במגילה כשרה. וכבר הואיל באר

לבאר זאת ידידנו הריחמ"א שליט"א בעלון מרי"ח ניחוח הנ"ל מפוסקים חדשים גם ישנים, דראוי ולכל אחד תהיה מגילה כשרה, וראה עוד ברוח חיים (סימן תר"צ סק"ו).

ומה שכתב עוד שיסתכל יחד עם חבירו במגילה או ישמע מהש"צ, המציאות מלמדת ששנים האוחזין במגילה אינם יכולים לקראתה כהוגן, דזה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, ולא תמיד רואים את התיבות כהוגן. וגם בשמיעה מהש"צ לא תמיד שומעים כראוי, וכבר העיר על כך בספר קיצור השל"ה המובא במרי"ח ניחוח הנ"ל.

ומש"כ עוד שפרסום הנס הוא כשמדליק בחנוכיה מהודרת, איני יודע מהיכן הביא דבר זה, דמצות הדלקת הנר היא לאו דוקא בחנוכיה מהודרת, וכמ"ש הגר"מ פיינשטיין באגר"מ (או"ח ח"ד ל"ה ז'), שהדלקת נרות חנוכה איננה תלויה בפרסום הנס, כשם שמקרא מגילה אינו תלוי בפרסום הנס, ופרסום הנס הוא דין נוסף. דהיינו כשם שיש דין של קריאת המגילה, ויש דין נוסף של פרסום הנס, כך ביחס להדלקת נרות חנוכה יש דין מעשה מצוה, ויש דין של פרסום הנס. ע"ש.

ומש"כ דהידור של שמונה עדיף מהידור של יום אחד, הנה כבר בארתי באר לחי ראי, דעדיף הידור בתשמישי קדושה על פני הידור בתשמישי מצוה, ומה עוד דכיו"ב דנו הפוסקים האם עדיף לכתוב ס"ת המונח בארון בביהכ"נ ומוציאים אותו רק לקריאת התורה, או לקנות ספרי קודש הלומדים בהם תדיר, ותצ'א דינ'א שיכתוב ספר תורה, וכמ"ש מרן החיד"א בפירוש ברית עולם על ספר חסידים (סימן תתרל"ו) דלא אמרו שיקדים לקנות ספרי קודש על פני ס"ת, היינו דוקא אם בא לכתוב ספר תורה שני, אך אם עוד לא כתב ס"ת כלל, יקדים כתיבת ס"ת. ע"ש. והובאו הדברים בארוכה בספר הנחמדים מפז (סימן א' סעיף ד'), וכן העלה להלכה. וא"כ הוא הדין בנידו"ד, דאף ומגילה קוראה ביום ובלילה בלבד, וחנוכיה מדליקה שמונת ימים, אעפ"כ אין הולכים אחר שיעור זמן השימוש בהם, אלא אחר מעלתם בקדושה.

בהא סליקנא ובהא נחיתנא דיקדים לקנות מגילה כשרה ומהודרת על פני חנוכיה מכסף.

עוד ראה ראיתי מה שהניף ידו שנית להעיר על דברינו, בסדר העדיפות

בין מנורת כסף לחנוכיה, או מגילת אסתר מהודרת.

והשגותיו הן שאלות במציאות, כגון אם שנים אוחזין במגילה, אם יכולים לקראתה כהוגן, וכן אם יש רעש בביהכנ״ס בעת קריאת המגילה.

ומה שנכון למקום אחד יתכן ובמקום אחר תהיה מציאות שונה, ואני כתבתי את שעיני ראו ולא זר.

ושאר השגותיו והערותיו הן קימחא טחינא, וכבר דנו בהן והאריכו למעניתם בקובץ בית אהרן וישראל (שבט - אדר תשס״ט, וסיון- אייר תשס״ט), ומצאת כי תדרשנו.

רק אבא העיר״ה במש״כ כת״ר שהמשנ״ב לא כתב במגילה שיטריח לעשות מגילה נאה לפי כוחו כפי שכתב במנורה, ונלענ״ד דהמשנ״ב לא הביא דין זה, משום שהוא דין ברור מדין זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות (שבת קלג:), וראה עוד בזה בקבצים הנ״ל באורך וברוחב.

***

שאלה: אם אדם חולה ושוכב במיטה, ל״ע, האם יביאו לו הנר חנוכה ליד מיטתו שידליק הנר חנוכה, ואח״כ יניחו הנר במקומו, או עדיף שהוא ימנה שליח שאחר ידליק הנרות חנוכה מיד במקומם.

תשובה: צריך להדליק נר חנוכה במקום הנחתו, ואם בעל הבית חולה, ואינו יכול לקום ממטתו להדליק נרות חנוכה, לא יביאו לו הנרות ליד מטתו כדי שידליקם, ואחר כך יניחום במקומם, אלא ימנה בעל הבית שליח שידליק הנרות במקום הנחתם, והשליח יברך וידליק הנרות, אבל לא יברך בעל הבית והשליח ידליק, שבכל מקום העושה את המצוה הוא שמברך עליה (הליכות עולם ח״א עמ׳ ס׳). יעו״ש ומשם בארה.

***

שאלה: עולה מתימן שיש לו שתי נשים הגרות בשני בתים נפרדים, כל אחת עם ילדיה, באיזה בית יש לו להדליק.

תשובה: כתב מרן בש״ע (סימן תרע״א סעיף ח׳) דחצר שיש לה ב׳ פתחים מב׳ רוחות צריך להדליק בשתיהן מפני החשד, ובמשנ״ב (שם סק״נ) הביא בשם הכלבו דה״ה בית. ונראה דה״ה לאדם שיש לו שני בתים ובכל בית גרים בניו כדוגמת העולה מתימן הנ״ל, דודאי שיש לו להדליק בשני הבתים מפני החשד, ובפרט שמצות הדלקת נר חנוכה הוא נר איש וביתו, ובשני הבתים נמצאים בני-ביתו, ומ״מ יברך רק פעם אחת, וכמ״ש הרמ״א בהגה (שם) שאם יברך גם בבית השני חיישינן לברכה לבטלה שמא יצא ידי חובה בבית הראשון, ומה שמדליק עכשיו הוא רק מפני החשד, ואף דקי״ל שכל הברכות אע״פ שיצא מוציא, וכמ״ש מרן בש״ע (סימן ח׳ סעיף ה׳

וסימן רע"ג סעיף ד'), ומ"מ כאן חיישינן שמא כבר יצאו בני הבית מדין נר איש וביתו בהדלקה שנעשתה בבית הראשון, ועל כן ידליק בלי ברכה בבית השני וספק ברכות להקל.

ומה טוב ומה נעים, שיקבץ שתי נשיו עם בניו ובנותיו בבית אחד, ושם ידליקו בברכה, ואח"כ ידליקו בבית השני בלא ברכה, ובזה יצאו מכל ספק, וגם ירויח שמקבץ כל בני ביתו להדלקה, וכמ"ש במשנ"ב (סימן תרע"ב סק"י) להדליק כשבני הבית מקובצים יחד, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

***

שאלה: מה עדיף, או שידליק נרות חנוכה בשעוה לבדו, או בשמן זית בשותפות עם חבירו.

תשובה: נחלקו הפוסקים בדין אנשים רבים הדרים בחצר אחת, ולכל אחד מהם חצר משלו, האם יכולים להדליק בשותפות, הטור (סימן תרע"ז) הביא בשם רב שר שלום שמשתתפין בשמן ויוצאים כולם בשמן אחד, אולם כתב בשבה"ל (סימן קפ"ה) שלעולם לא יכולים להשתתף יחד, שכיון שיש לכל אחד בית לעצמו יש לחוש לחשד, וכן הדין בנידון דידן דהואיל ולכל אחד יש בית לעצמו, יש לחוש לחשד, ואף לפי מש"כ רב שר שלום, שהרי הוא לא דיבר אלא באנשים רבים הדרים בחצר אחת, ולא בשני אנשים הרוצים להשתתף יחד, שודאי גם הוא יודה שלא ישתתפו, שהרי מצות נר חנוכה נר איש וביתו.

ומה עוד שמרן בש"ע (סימן תרע"ג סעיף א') פסק להלכה שכל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, והרמ"א בהגה הביא ע"פ המרדכי וכל בו ומהרי"ל ששמן זית מצוה מן המובחר, והטעם לדבר כתבו הלבוש והפר"ח (שם) משום שבו נעשה הנס. וא"כ מצות הדלקה בשמן זית היא למצוה מן המובחר ולחיבוב מצוה, ונר איש וביתו הוא לחיובא, ולא יתכן לותר על החיובא בשביל מצוה מן המובחר, והוא ידליק נרות חנוכה בשעוה לבדו עם בני ביתו, כדי שיקיימו מצות נר איש וביתו, ורק אם שני החברים גרים בבית אחד וסמוכים על שלחן אחד, יכולים להשתתף ולקנות שמן זית ביחד ולהדליקו בחנוכה.

***

שאלה: ביום השלישי לחנוכה הדליק נר שני ונכבה, וצריך להדליק נר שלישי, יחזור לשני, או ימשיך נר שלישי, ואח"כ יחזור לשני.

תשובה: הנה כבר פסק מרן בש"ע (סימן תרע"ג סעיף ב') ע"פ דברי תה"ד, דאם כבה הנר אינו חייב לשוב ולהדליקו, וכתב הרש"ל בתשובותיו סימן פ"ה, שאף במקום שאין חיוב לחזור ולהדליק הנר, מ"מ הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור

וידליק, והביא דבריו בכה״ח (סימן תרע״ג סקנ״ו).

ובנידון דידן שכבה הנר השני, ושואל האם יש לו להמשיך ולהדליק את הנר השלישי, או קודם להדליק נר שני, יש להורות לו להמשיך ולהדליק את הנר השלישי, ורק אח״כ לשוב ולהדליק את הנר השני, שהרי הנר השני כבר הדליקו, ומן הדין אין צריך לשוב ולהדליקו, והנר השלישי הוא מנרות ההידור שטרם הדליקו, ואין לומר כאן את הכלל ״אין מעבירין על המצוות״ (פסחים סד:), שהרי כבר קיים מצות הדלקה בנר השני, ובנר השלישי עדיין לא קיים המצוה, וכיו״ב כתב הרמ״א בהגה (סימן תרפ״ד סעיף ג׳) דאם טעה בחנוכה בר״ח טבת והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר״ח, וכתב הגר״א לבאר דברי הרמ״א, דהתם אין זה מפני שתדיר קודם, אלא מפני שהמצוה השניה אינה חובת היום כלל, וכ״כ הישועות יעקב (שם). וא״כ ימשיך להדליק הנר השלישי שהוא חיוב מנרות ההידור, ואח״כ ידליק הנר השני שנכבה, וכבר יצא בו ידי חובה, והדלקתו היא רק למצוה מן המובחר.

***

שאלה: האם מותר לקחת גפרור משכנו בלי רשות כדי להדליק נר חנוכה.

תשובה: הב״י באו״ח (סימן י״ד) הביא בשם המרדכי והרא״ש ועוד ראשונים שכתבו להתיר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו, שמסתמא מסכים חבירו דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, וכן פסק בש״ע (סימן י״ד סעיף ד׳) וכתב הנימוקי יוסף (הלכות ציצית) שאסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו, דחיישינן שיקרע אותו בלימודו, וכן הביא הרמ״א בהג״ה (שם) [ויעויין עוד בשו״ת כבוד התורה (סימן מ״ח) מה שכתבנו בזה בסייעתא דשמיא, על מה סמכו העולם להקל להשתמש בספר של חבירו ללא נטילת רשות]. ומבואר א״כ דכל מה שהתירו להשתמש בטלית של חבירו שלא מדעתו, מיירי שמחזיר הטלית למקומה בסוף השימוש מקופלת, והטלית לא באה לידי הפסד, ואילו כאן אם יקח גפרור, אף שזה לצורך מצוה וניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, מ״מ אינו מחזיר את הגפרור אחר השימוש בו, שהרי כלה ונגמר ואינו ראוי שוב לשימוש, ולכן אינו יכול להשתמש בגפרור ללא בקשת רשות, והוא הדין לכל דבר שלוקח מחבירו לצורך מצוה, אם מחזיר את אותו הדבר כמות שהוא ללא הפסד וקילקול, מותר, אך אם מחזירו אחר הפסד אסור לו להשאיל, אלא אם כן יקח גפרור ומיד אח״כ יחזיר גפרור כמות שהוא יהיה הדבר מותר.

***

שאלה: בימים הראשונים של חנוכה, שיש הרבה מקום במנורה, האם מותר למשל להדליק ביום השלישי של חנוכה שלשה הנרות, באופן שמדליק נר,

ונותן רווח מקום ריק שלא מדליק בזה כלל, ורק מדליק הנר השני במקום השלישי במנורה, וכן הלאה.

תשובה: כתב המשנ"ב (סימן תרע"א סקי"ח) בשם הא"ר כשמדבקין נרות שעוה בכותל יראה שיהיו מרווח אחד מחבירו עכ"פ כשיעור אצבע. ועל כן יש להזהר גם בחנוכיות שלא יהיה מרחק רב בין נר לחבירו כשיעור שנראה מרחוק כב' מדליקין, וכבר כתב המשנ"ב (שם סקי"ב) שיכולים שני אנשים להדליק במנורה אחת זה מצד אחד והשני מצד שני, וכדי שיהיה ניכר לרבים שאדם אחד הדליק לא ירחיק נר אחד מחבירו הרבה.

***

שאלה: האם מותר להחליף לתינוק חיתול מול נרות חנוכה.

תשובה: מובא בספר קב הישר (פרק ל"ו) וז"ל: מספר הנרות של חנוכה הן ל"ו ושמונה שמשים, ומנהגן של ישראל תורה היא, שהמנהג ליתן את השמש המדליק למעלה מהנרות של חנוכה, ורמז לדבר שרפים עומדים ממעל ל"ו. (מצאתי כתוב בספר מהרי"ל), וא"כ לפי"ז יש קדושה גדולה גם כן בנרות של השמשים, אשר הן יותר קצת גדולים מן הנר של חנוכה, שהנר השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק נרות בבית המקדש, ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדושין שיאירו פני כסא כבוד יתברך. ומכאן תראה הפגם הגדול מה שראיתי בעוונות הרבים שרוב העם נוהגים שלוקחים נר השמש מן הנרות ועושין לאורו עסקי חול. ומכל שכן עתידין ליתן את הדין מהעוון פלילה שמשחקין באור השמש בקלפים שקורין קארטי"ן או בקבייא"ת שקורין וועפי"ל ואינם יודעים שהשמשים הם קדושה יתירה יותר מנר חנוכה, כמ"ש הרב הגאון מהרי"ל ז"ל הרמז שרפים עומדים ממעל ל"ו, נראה לי שהשמשים עומדים ממעל להל"ו נרות של חנוכה, על כן המזלזל במצוה זו בודאי עונשו יהיה קשה מאוד, וכל מי שמדקדק במצוה זו ואינו מזיז את השמש ממקומו יזכה לראות נרות העתידין להדליק בבית מקדשנו במהרה בימינו אמן. עכ"ל. קב הישר. וכ"כ בבאר היטב (סימן תרע"ג סק"ז) שאסור להשתמש בו תשמיש מגונה, וכל שכן לשחוק בקארטי"ן ח"ו אצלו, ובנתיבי עם (הנדמ"ח סימן תרע"ג) תמה על דברי קב הישר דאיך אפשר לומר כן, שאם בשביל רמז קל שמצא מהרי"ל בפסוק זה שהשמש יהיה למעלה מן הקודש כל כך והלא עיקרו לא נוצר אלא שאם יהנו לאורה יהנו מהשמש. ע"כ.

ונלע"ד דכל המחלוקת היא בנר השמש, אך בנרות חנוכה עצמם ודאי יש להזהר שלא לעשות כנגדם תשמיש מגונה, וכמ"ש בכיו"ב הרמ"א (סימן ער"ה סעיף י"ב) גבי נר

שבת, ופשוט דהוא הדין בנידון דידן. וכן מצאנו בהלכות סוכה (סימן תרל״ט סעיף א׳) שלא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה שלא יהיו מצוות בזויות עליו. ובפסקי תשובות (שם הערה 18) הביא שאין להחליף חיתול לתינוקות בסוכה. ע״ש.

וכבר כתב רבי אליעזר אזכרי בהקדמתו לספר חרדים (תנאי האחד עשר) להזהר בכבוד המצוה, והביא ראיה לדבר ממצות כיסוי הדם שלא יכסה ברגל כדי שלא תהא המצוה בזויה עליו. והביא בשם המדרש תנחומא (פרשת ויגש) אמר רבי שמעון בר יוחאי הוו מכבדין את המצוות שהם שלוחי ושלוחו של אדם כמותו, אם כבדת אותה כאילו לי כבדת, ואם בזית אותם כאילו לי בזית. ע״ש. ועל כן ראוי שלא להחליף חיתול לפני נרות חנוכה.

***

שאלה: מה יש לעשות בהדלקת נרות חנוכה, האם יש לאחוז השמש בשעת הברכות, ובפרט המקובלים המכוונים בברכות, וטירחא יתירה להחזיק בידם השמש, והספר כוונות, ונוסף גם הוא דחיישינן לסכנתא שע״י הנר יכולים להשרף שערות זקנו ופיאותיו, או יטפטף הנר על הספר ועל בגדיו.

תשובה: תניא בגמרא בברכות (מג): הביאו לפניו יין ושמן, בית הלל אומרים אוחז את היין בימינו, ואת השמן בשמאלו, ומברך על היין, ואח״כ מברך על השמן. ופרש״י הטעם שאוחזו בימין מפני שעליו מברך. וכתב הראבי״ה (ברכות סימן ק״כ) דיש ללמוד מן הגמרא הנ״ל, שכל דבר של ברכה ושל מצוה ראוי לו שיאחוז בימין, וכן בהבדלה אוחז היין בימינו ומברך עליו. ע״ש. וכ״כ הב״י (סימן ר״י) ללמוד מהגמרא הנ״ל, דכל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו. ע״ש.

וכן מצאנו בברכות המצוות שצריך לאחוז בידו את המצוה, וכמו שפסק מרן בש״ע (סימן קל״ט סעיף י״א) דהקורא בתורה צריך לאחוז בס״ת בשעת הברכה. וכן פסק בש״ע (תרנ״א סעיף ה׳) גבי נטילת לולב שיאחזנו בידו בשעת הברכה, ואח״כ יטול האתרוג בידו. וכן כתב בספר האורה (סימן צ״ג) להחזיק השופר בשעת הברכה. וכן פסק במשנ״ב (סימן ח׳ ס״ק א׳) גבי ציצית שיאחזנה קודם בידו, כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן. ע״ש. וכן כתב בסימן ר״ו (ס״ק י״ט) דלכתחילה המצוה לאחוז בידו בשעת הברכה. ע״ש. וכן כתב בסימן ער״ב (ס״ק כ״ח) גבי הפת שיש לאוחזה בידו, וכן הכוס של קידוש. ע״ש.

וא״כ נמצאנו למדים שיש לאחוז המצוה בשעת הברכה, וטעם הדבר לרש״י מפני שעליו מברך, ולמשנ״ב כדי שתהיה הברכה עובר לעשיתן.

אולם כל זה לכתחילה לאחוז המצוה, או המאכל בידו בשעת הברכה, ובדיעבד אם לא אחז יצא, ובלבד שיהיה מונח לפניו השופר או הלולב וכיו"ב, ודבר זה נלמד ממש"כ מרן בש"ע (סימן ר"ו סעיף ה') ע"פ הרמב"ם, דאין מברכים על האוכל או המשקה עד שיביאוהו לפניו, בירך ואח"כ הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת. ע"ש.

וכן מצאנו בקריאת מגילת אסתר דאין אוחזין בה בשעת הברכה הואיל ומונחת לפנינו, וכן יש לדייק מדברי הראבי"ה שהבאנו בראש דברינו שכל זה לכתחילה לאחוז במצוה בשעת הברכה, ולא לעיכובא, ממה שכתוב "ראוי" לו שיאחוז בימין, וא"כ ראוי ואין זה לחיוב, ודי בזה שנמצאת המצוה לפניו, וכן יש לדייק מדברי המשנ"ב (סימן ר"ו ס"ק י"ט) שהבאנו לעיל דלכתחילה המצוה לאחוז בידו בשעת הברכה.

והנה גם בנר חנוכה ראוי לו לאחוז השמש בשעת הברכה כדי שיהיה עובר לעשיתן, תיכף לברכה הדלקה, אולם אם הדבר קשה עליו מחמת שהוא מכוון כוונות, וחושש שמא יטפטף עליו הנר, או שמא ישרף שערות זקנו וכיו"ב, יכול להדליק השמש ולהעמידו לפניו בפמוט וכיו"ב, או יבקש מבני ביתו שכשיראו שמסיים הכוונות מיד ידליקו לו השמש, כדי שבסיום הברכה ידליק הנרות עובר לעשייתן. והנלענ"ד כתבתי. וצור ישראל יצילנו משגיאות. ויראנו מתורתו נפלאות. ואת חג האורים. תחוג בשמחה ושירים.

***

שאלה: כיצד אנו אומרים בנוסח "הנרות הללו" בחנוכה ביום הראשון "הנרות" בלשון רבים והלא אינו מדליק אלא נר אחד בלבד עם השמש.

תשובה: הנה בספר ברכת רפאל (חנוכה תשמ"ז) עמד בזה ותירץ (עמוד קכ"ז) שאין הכונה על הנרות שכל אדם מדליק בפני עצמו, אלא על הנרות בכללות שבני ישראל מדליקין, ולכן שפיר שייך לומר בלשון רבים. ע"ש. ונלענ"ד לתרץ ע"פ הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"א) שכתב וז"ל: והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית. עכ"ל. והיינו דס"ל לרמב"ם שבעל הבית הוא שמדליק את הנרות כנגד אנשי הבית. וא"כ לפי דבריו שייך לומר "הנרות הללו" גם ביום הראשון. ועוד יש לתרץ דקאי אכל שמונת ימי חנוכה שעליהם אומר "הנרות הללו", וכך גם כתב גם בהמשך "וכל שמונת ימי החנוכה הנרות הללו קודש הם". ועוד יש לומר שגם ביום הראשון מדליק עם הנר הראשון שמש שגם עליהם יחד שייך לומר "הנרות הללו אנו מדליקים על הניסים", שגם השמש שמדליקו כדי להשתמש בו מ"מ מדליקו אגב נר החנוכה שהוא "על הניסים".

***

שאלה: האם מותר למכור שמנים ופתילות לפני ההדלקה.

תשובה: אין להתחיל במלאכה חצי שעה לפני זמן ההדלקה, שמא ימשך במלאכתו ולא ידליק בזמנו, (ראה בשו"ת הרש"ל סימן פ"ה, ובב"ח סימן תרע"ב ובמג"א ס"ק ה', ובמשנ"ב שם ס"ק ט', ובכה"ח שם אות ד'), ובמקראי קודש לרב הררי שליט"א הביא בשם הראש"ל הרב מרדכי אליהו שליט"א [זצ"ל] דהגדרת מלאכה היא מלאכה שעתיד להמשך בה. ע"ש.

ועל כן אסור למכור שמנים ופתילות להדלקה אם הוא עדין לא הדליק, משום שעתיד להמשך במלאכתו, דעוד זה מדבר וזה בא והכל באים ורוצים לקנות, שמנים ופתילות, לפני זמן הדלקת הנרות. ואם חושש להפסד לקוחות, יניח שם שמנים ופתילות עם קופה, והי"ה למשמרת, והרוצה לקנות ישלם בקופה, והי"ה ברכה.

***

שאלה: האם מותר להשתמש בנרות חנוכה כדי להתיך בדיל להדביק מתכת שתהא מגן וצינה לנרות חנוכה.

תשובה: אסור להשתמש בנרות חנוכה, והטעם לדבר כתב רש"י (שבת כ"א:) כדי שיהיה ניכר שהם נרות מצוה, וכן הובא בראש"ש (שבת פ"ב סימן ו') ובמשנ"ב (סימן תרע"ג ס"ק ח'). ועוד כיון שחכמים תקנו הדלקת נרות חנוכה משום הנס שנעשה במנורה עשאוה כמנורת המקדש שאין משתמשים בה כלל, וכמ"ש הר"ן בשבת שם, והובא בב"י סימן תרע"ג ובמשנ"ב שם, ועוד משום ביזוי מצוה שלא יהיו מצוות בזויות עליו, וכמ"ש הכל בו (סימן מ"ד). ועל פי הטעמים הללו מבואר שאין להשתמש בנרות חנוכה כדי להתיך בדיל להדביק מתכת שתהא מגן וצינה לנרות חנוכה, ואף שעושה כן לצורך הנרות, וכן פסק מר"ן בש"ע (סימן תרע"ג סעיף א') ע"פ הרא"ש שאף לצורך מצוה או לימוד תורה אסור להשתמש בנרות חנוכה, ולא התירו אלא בהדלקת נר מנר בלא אמצעי (שבת כב: וכן נפסק בש"ע סימן תרע"ד סעיף א'), וכאן אף שעושה לצורך נרות חנוכה, הרי זה כאמצעי, שאין זה לצורך הנרות ממש.

***

שאלה: אם נתן המזוזה להגהה בחנוכה, האם יחכה שיגיע חזרה המזוזה למקומו, ואז ידליק נרות חנוכה בשמאל כרגיל, או שלא יחכה, וידליק נרות חנוכה בימין.

תשובה: כתב מרן בש"ע (סימן תרע"א סעיף ז') כשאין מזוזה בפתח, יש להדליק בצד ימין. ע"ש. ושני טעמים לדבר, הטעם הראשון כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן מ') שכל דבר מצוה תמיד עדיף בצד ימין, וטעם נוסף

כתב הב"ח (שם) כיון שהכל פונים לצד ימין, לכן יש פרסום הנס כשמניח בצד ימין של הפתח. וא"כ לפ"ז אף אם יודע שעוד מעט ירכיבו שם מזוזה, כגון שנתנה למגיה, עדיף שידליק בזמן ולא יתעכב, שכל זה אינו אלא למצוה מן המובחר, וכמ"ש הפר"ח (שם), ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"ג), שאם טעה והדליק בצד ימין של הפתח, יצא ידי חובה. ע"ש.

***

שאלה: אשה הפרודה מבעלה וגרה בנפרד ואוכלת בנפרד האם צריכה להדליק לעצמה.

תשובה: אשה הפרודה מבעלה וגרה בנפרד ואוכלת בנפרד צריכה להדליק לעצמה. שהרי דינה כבחורי ישיבות שנחלקו בהם הפוסקים ראה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (השמטות סי' ח' עמוד שפ"ו), ובשו"ת תבואות שמש לרבי שלום משאש זצ"ל ח"א (חאו"ח סימן ז'), והובאו דבריו גם בספר מקראי קודש הררי (הלכות חנוכה פ"ט סכ"ו והערה צ"ג שם), ולדעתם בחורי ישיבה הנשארים בישיבה ידליקו בברכה בימי החנוכה, שהרי אוכלים ושותים בנפרד, שלא על שולחן הוריהם. ולעומת זאת בשו"ת יחוה דעת ח"ו (סימן מ"ג), פסק שידליק ללא ברכה, שהרי יוצא ידי חובה בהדלקת הוריו, וכ"כ הראש"ל הרב מרדכי אליהו זצ"ל בספרו הלכות חגים (פרק נ"ח סעיפים ק"ח-קי"ב). יעו"ש, והנלענ"ד דהכא קיל טפי מבחור ישיבה, שהרי אשה זו הפרודה מבעלה על פי רוב איננה חפצה בקשר עם בעלה, ואם ישאלוה אף תאמר שלא רוצה לצאת בהדלקתו, ולפי זה עליה להדליק בשם ומלכות. וה' יברך את עמו בשלום.

***

שאלה: כתב הט"ז (סימן תרפ"ב, ס"ק ג' וס"ק ה') שאם שכח על הניסים בתפילה, יאמר אחר גמר תפילה, דרך בקשה קודם יהיו לרצון, הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו'. האם הכוונה קודם יהיה לרצון הראשון, דהיינו מיד אחרי המברך את עמו ישראל בשלום, או הכוונה קודם יהיו לרצון השני, היינו בסוף אלהי נצור.

תשובה: ונלע"ד פשוט שאין לומר אחר המברך את עמו ישראל בשלום, לפני שיאמר יהיו לרצון, וכמו שפסק מרן בש"ע (סימן קכ"ב סעיף ב') וז"ל: אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר סיום י"ח מיד יאמר יהיו לרצון, ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים, הרשות בידו.עכ"ל.

אולם נראה דדעת המשנה ברורה, דאפשר לומר מיד אחר המברך את עמו ישראל בשלום, לפני יהיו לרצון, וכמ"ש בסימן קי"ט (ס"ק י"ב) דלאחר תפילה אפילו קודם יהיו לרצון מותר להאריך בכל גוני. ע"כ. ומיירי אחר התפילה ממש, ונקט כדעת רבינו

יונה שהביאו מרן שם (סעיף א׳). וכן משמע מדבריו בסימן קכ״ב (ס״ק ז׳).ע״ש. וכן פסק בשונה הלכות (סימן קכ״ב סעיף א׳) דטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריו, אבל אין איסור לומר תחנונים קודם יהיו לרצון. ע״כ.

ואם כנים אנחנו, נמצאנו למדים דלפי המשנ״ב יהיה מותר לומר על הניסים מיד אחר המברך את עמו ישראל בשלום אף קודם יהיו לרצון. ומ״מ אין לנו אלא דעת מרן דנקיטא בשיפולי׳ה ואומרים תחנונים מיד אחר יהיו לרצון.

***

שאלה: הדליק נרות חנוכה ונטף לו מן השמן שבחנוכיה לסלט תוך חצי שעה האם הסלט מותר באכילה.

תשובה: הדליק נרות חנוכה ונטף לו מן השמן שבחנוכיה לסלט תוך חצי שעה, הסלט אסור באכילה, שהרי השמן מוקצה למצוותו, ואין דין בטל בשישים בדבר שיש לו מתירין, כמבואר בביצה (ג:) ושמן זה אסור באכילה.

***

שאלה: העמיד שליח להדליק במקומו אם מותר לעסוק קודם ההדלקה בלימוד באכילה או במלאכה.

תשובה: אדם שאינו נמצא בביתו באחד מימי חנוכה, ומינה שליח להדליק בביתו, האם מותר לו ללמוד, לאכול או לעסוק במלאכה קודם זמן ההדלקה.

כתב הב״ח (סימן תרע״ב) אסור ללמוד משעה שהגיע זמן הדלקת נרות, שמא יטרד בלימודו וישכח מלהדליק, וכדין בדיקת חמץ. וכן כתב הט״ז (שם סק״א) בשם הרש״ל גבי מצות חנוכה, לא ילמד ולא יאכל עד שידליק. והוסיף המג״א (שם סק״ה) ואף עשיית מלאכה בכלל האיסור כי הלא הב״ח מדמה דין זה לבדיקת חמץ. ע״כ.

יוצא א״כ שכל הטעם לאיסור, הוא שמא ימשך בלמודו או באכילתו או במלאכתו, וישכח להדליק נרות חנוכה, אך כאן בנידו״ד אינו שוכח להדליק, דהא העמיד שלח להדליק בעבורו נר חנוכה, ולא גרע משומר, דכבר התירו האחרונים להעמידו אם השומר עצמו אינו עסוק בדברים הנזכרים, כדי שיזכירהו להדליק נרות חנוכה בזמן, כדי שלא ישכח, ולמדו האחרונים דין זה מדין העמדת שומר לבדיקת חמץ, וכמ״ש בכה״ח (סימן תל״א ס״ק טו״ב), וראה עוד בזה בספר נטעי גבריאל חנוכה (פ״ד סעיף ד׳). והוא הדין בנידו״ד שמועיל השליח שהעמיד על מנת להדליק בביתו, כדי שיוכל להמשיך בלימודו או באכילתו או במלאכתו.

וכן ראיתי שפסק הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ״ל (הובא בקובץ נר איש וביתו תשס״א עמ׳ שכ״ב), שבעל חנות

אם יש מי שמדליק עליו בביתו, אין צריך לסגור חנותו כשמגיע הזמן, ואין צריך גם להדליק בחנותו ששוהה שם. ע"ש. והוא הדין שיכול לאכול או ללמוד.

***

שאלה: נר חנוכה שאורו חלוש האם ראוי לתקנו.

תשובה: הנלענ"ד שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם הדליק נרות חנוכה כשהאור שלהם חלוש ועמום האם יוצא ידי חובה, דבספר מועדים וזמנים ח"ב (סימן קמ"ב) לגר"מ שטרנבוך שליט"א, הובאה דעת הבית הלוי מבריסק, דמי שהדליק נרות חנוכה שאורם עמום וחלוש, אינו יוצא ידי חובת הדלקת נרות חנוכה, דהא אין בו הידור והיכר למצוה, וחיישינן אליבא לרש"י שמא יפשע ולא יתקן, ובמועדים וזמנים שם חלק על דבריו, דהא בשבת בעינן אור המאיר דוקא, אבל בחנוכה סגי אם ניכר שיש אור למצוה, אף שאינו מאיר. יעו"ש. ועל כן מה טוב שיתקן את אורו, אך אם אין ביכולתו לתקן, יוצא בזה ידי חובה.

***

שאלה: פתח שאין שם מזוזה, ועוד מעט תחזור מהמגיה, היכן יניח את החנוכיה, בצד ימין או בצד שמאל, ולאחר שיקבע את המזוזה במקומה, תוך חצי שעה, האם יש לו להחמיר ולהדליק שוב בצד שמאל.

תשובה: הנה כבר נפסק בש"ע (סימן תרע"א סעיף ז') אם אין לו מזוזה בפתח יניח את החנוכיה בימין הפתח, ובשו"ת המהרי"ל (סימן מ') כתב טעם לדבר שכל דבר מצוה תמיד עדיף בצד ימין, ובאורחות חיים (הלכות חנוכה סימן ג') מציין שגם במקדש היתה מנורה בימין בדרם, ע"ש. והב"ח (שם) ביאר הואיל והכל פונים לצד ימין, על כן יש יותר פרסום הנס כשמניח בצד ימין של הפתח, ע"כ. ומשום כך אם אין שם מזוזה בימין הפתח, יניח את החנוכיה בימין.

וגבי שאלתו השניה, אף אם חזר וקבע תוך חצי שעה את המזוזה, אין צריך לחזור ולהדליק בצד שמאל, דהא מי שהדליק את החנוכיה בפתח ביתו בצד ימין לכיוון המזוזה במקום בצד שמאל, יצא ידי חובה, וכמ"ש הפר"ח (שם), וכ"כ במשנ"ב (שם ס"ק ל"ג), והוא הדין בנידון דידן, הואיל וכבר הניחה בימין, יצא ידי חובה, ואין צריך לחזור ולהדליק בשמאל.

***

שאלה: מדוע יהודית אינה מוזכרת ב"על הניסים" שבחנוכה כפי שמוזכרת אסתר ב"על הניסים" שבפורים.

תשובה: ובעזר ה׳ החונן לאדם דעת, הנני להשיבו כמה תירוצים לדבר:

א׳, בעל הרוקח בפירושו לסידור, מבאר בפירוש ״על הניסים״, וז״ל: מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, זה היונים וחבורת אליפרנו שבאו על ישראל, ואשה אחת הרגתו. עכ״ל. וא״כ לפי הרוקח יהודית מוזכרת ברמז בעל הניסים, אך מ״מ בכל זאת הדרא קושיא לדוכתא, מדוע אינה כתובה בפירוש ולא ברמז כמו אסתר.

ב׳, לדעת היעב״ץ בספרו מור וקציעה (סימן תר״ע) מעשה יהודית כלל לא קשור לחנוכה, ולדעתו הוא אירע בזמן קדמון בימי גלות בית ראשון. יעו״ש, וכ״כ גם בספר שלשלת הקבלה, הבא״ח (שנה ראשונה פרשת וישב אות כ׳), ובערוה״ש (סימן תר״ע סעיף ח׳), וראה עוד בזה בספר נמוקי אורח חיים (סימן תר״ע). ולפ״ז מובן א״כ מדוע יהודית אינה מוזכרת ב״על הניסים״ שבחנוכה, משום שלפי החכמים הנ״ל מעשה יהודית אינו קשור כלל לחנוכה.

ג׳, נלענ״ד לתרץ דבמה שהזכיר מחבר על הניסים ״חשמונאי ובניו״, כלל את בני מתתיהו ובנותיו, ובזה כלל גם את יהודית, שהיתה בכלל בניו.

ד׳, עוד נלענ״ד הואיל ומקור הסיפור על יהודית הוא מן ״ספר יהודית״ שהוא אחד מן הספרים החיצונים שלא נכנסו לתנ״ך, משום כך גם לא הוזכרה ב״על הניסים״.

ה׳, עוד נלענ״ד שאסתר התייעצה בדעת תורה עִם מרדכי ועִם חכמי ישראל, אך יהודית ע״פ המובא במדרש יהודית עשתה מעשה מעצמה עד שאחיה בקשו להוציאוה להורג ואז הוכיחתם בדברים, וכן הדבר מסופר באורך בספר יהודית, וגם שם מובא שעשתה מעצמה מעשה בלי להועץ בחכמי ישראל, אי לכך הואיל ולא נועצה בדעת תורה משום כך לא הזכירוה.

***

שאלה: מדוע נקרא חג החנוכה בשם זה ולא בשם ״חג נס פך השמן״, או ״חג השמן״.

תשובה: הנה כבר עמד בזה קדוש ועליון, סבא דמשדפטים, רבי יוסף משאש זצ״ל, בספרו נר מצוה (עמ׳ י״א), וכתב שבשם חנוכה כולל בתוכו שני הנסים בחנוכה, נוטריקון, ח׳ג נ׳צחון, ו׳נס כ׳ד ה׳שמן. יעוש״ב בדבריו המתוקים, ותרווה נחת.

ובספר ממלכת כהנים ליטר (עמ׳ שמ״א) הביא, דאיתא במגילת תענית (פרק ט׳), לענין חנוכה, שאם מתיירא מן הלצים, מניח את הנרות על פתח ביתו מבפנים, וביאר שהיו לצים אשר התלוצצו על נס פך השמן ובפרט שלזכרו מדליקין נרות חנוכה, ועל חג החנוכה בכלל, וכגון הקראים אשר היו

בזמן הרס"ג שטענו שהכל המצאה, ובהקדמת הרס"ג למגילת אנטיוכוס השיב מלחמה כנגד דיעות כוזבות אלו. יעוש"ב.

ועל פי זה נראה להסביר שמשום כך לא קראו רבותינו בשם "נס פך השמן", מפני הלצים והמלעיזים, ובכדי למנוע מחלוקת ותככים עמם, כללו הנס בשם חנוכה.

עוד נלענ"ד שכידוע קטיפת הזיתים הנקראת מסיק, נעשית מיד אחר הגשמים הראשונים של החורף, בחודשים חשון וכסלו, ומיד לאחר מכן בימי החנוכה ואחריו, נלקחים הזיתים לבית הבד על מנת להפיק מהם שמן, ואילו נקרא החג בשם "חג השמן", היינו חושבים שנעשה החג על כתישת הזיתים והיה נשכח נס החנוכה, והעיקר היה נעשה טפל והטפל עיקר. [ואף שחג הפסח נקרא בשם חג האביב, שפירושו תבואה שטרם הבשילה, וחג השבועות בשם חג הקציר, וחג הביכורים, וחג הסוכות בשם חג האסיף, על שאוספים את הפירות, מ"מ נקראים החגים בתורה בעוד שמות כדי שלא יעשה ענין הטבע והבוטניקה עיקר, אלא החג עיקר, ושאר עניני הפירות והתבואה טפלים לו, וכדברי האברבנאל בכמה מקומות (הובא בספר שער בת רבים פרשת בהר), שבחגים אלו יודה לה' על הפירות והתבואה שקיבל מאת ה' ובל יתגאה, אלא יעביר הימים בשמחה והודאה לה', ולכך נקבעו החגים בשמות אלו. ועוד מפני שחנוכה הוא דרבנן ושאר החגים מן התורה, ובחג דרבנן יבואו לזלזל בו ולעשותו כחג של איכרים וכפריים, שבו ימכרו את שמנם, ויבואו לידי ביטול החנוכה ממצוותיו ועניניו, וכבר רואות עינינו בחג השבועות, שרבים מכנים אותו בשם "חג החלב", ורבים מהחלבנים והגבנים מוכרים מיני וסוגי חלב, והיקבים מיני יינות, כלים מכלים שונים, ונעשה המנהג עיקר, ומצוות חג השבועות טפלים, ואם כך אירע בחג דאורייתא, מה יארע בחג דרבנן, ולכך למנוע הדבר קבעוהו בשם חנוכה, ולא בשם בוטני כשם "חג השמן"].

עוד נלענ"ד ליתן טעם לדבר הואיל ועל פי רוב חל חגם של הנוצרים בימי החנוכה, אשר בו הם מדליקים נרות לכבוד אותו משיח השקר, וכן לעיתים אף חלים ימי הרמדאן של המוסלמים אף הם בימי חנוכה, וזכור אזכור כי בהיותי בחור ישיבה בעיר העתיקה בתוככי ירושלים עיר הקודש ת"ו, כאשר הייתי עובר ברובע המוסלמי, על ערבים בתוכה, ביום צומם, היו מאירים את הרחובות בשלל אורות וביתם היה דלוק באור כאור יום. והכל הבל ורעות רוח. ולפ"ז מובן היטב מדוע לא קבעו חכמים את שם החנוכה בשם "חג השמן", כדי שלא יראה כאילו נותנים גושפנקא למנהג הנוצרים או המוסלמים להדליק בשמן ולהאיר לכבוד אמונתם וטיפלתם.

עוד נלענ"ד הואיל והיוונים היו מאמינים באלילים, והיו מכנים אותם בשמות תוהו מעשי תעתועים, ואצלם האלה הנקראת "אתנה", היא היתה האליל האחראי על החכמה, על המלחמה ועל השמן זית [ומכאן מובן מדוע פגמו בשמן זית דקדושה כאילו כביכול ליתן כוח לשמן דטומאה של אלילתם הממונה גם על החכמה ועל המלחמה, אך יד החשמונאים הקדושים גברה תהילות לאל], ולכך, בכדי שלא ליתן פתח לאמונתם האלילית של היוונים, כאילו יש אלוה הממונה על השמן, משום כך לא קראוהו בשם "חג השמן".

עוד נלענ"ד הטעם שלא קבעו חכמים את שם החג בשם "חג השמן", הואיל ומפני שאירעו בארץ מלחמות וחורבן רב, ובעטיין נתמעט גידול עצי הזית, לא נעשה יצור השמן זית למכביר בכל הארץ, אלא רק בנחלת שבט אשר, ומפני כך שלחו אנשים עד לשם כדי להביא שמן טהור להדלקת המנורה הטהורה. ולא שייך לקרא בשם "חג השמן", בעת שהשמן היה באותה העת בשיא דלילותו ובשיא השפל, מיוצר ומופק רק במקום אחד בארץ.

והאל העושה ניסים ונפלאות, יעשה עמנו לטובה אות, ויראנו מתורתו מופלאות, ויקבצנו מכל ארבע פאות, ותחזינה עיננו לראות, בבנין בית מקדשו במידות נאות, ויאיר לנו אור המנורה כמשואות. אכי"ר.

***

שאלה: אדם שיש לו חנוכיה שקיבל מאבותיו הקדושים בירושה, וחנוכיה זו ישנה וחביבה עליו, האם עדיף להדליק בה, או עדיף להדליק בחנוכיה חדשה ויפה.

תשובה: אמרו רבותינו בגמרא בסנהדרין (כא:) אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר, ועתה כתבו לכם. ובספר החינוך (מצוה תרי"ג) כתב טעם למצוה, למען קרא בספרים חדשים, פן תקוץ נפשם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם. עכ"ד. ובספר בנין שלמה ח"א (קונטרסי חידושים על התורה פרשת וילך), כתב סמך לדבר ממה שנאמר "ועתה כתבו לכם", כלומר, שצריך לכתוב עתה ספר תורה מחדש, ולא ישתמש בספר תורה ישן שקבל בירושה, כדי שיהיו אותיות מחכימות. ומבואר מדבריהם שכל הטעם שיש לכתוב ספר תורה חדש, על אף שקבל ספר תורה מאבותיו בירושה, מפני שהאותיות בספר תורה הישן, כבר דהו עד שנפש העם "קצה" מלקרא בספר תורה שאותיותיו לא נכרות היטב. וכן מבואר גם מדברי שו"ת בנין שלמה הנזכר, והנלענ"ד שכל דבריהם לא קמיירי אלא בספר תורה, שמצוי שכתיבתו ואותיותיו נשחקות עם השנים, ונפשם קצה מלקרא בספרי

תורה שאותיותיהם לא נכרות היטב, אך בכלים אין הדבר כן, ואף אחר שנים רבות עדיין ראויים לשימוש אחר ניקוי והברקה, ועל כן אם קיבל כלים מאבותיו והכלים לא שחוקים עד שלא ניתן להשתמש בהם, וכן אין נפשם קצה מהם, מצווה ומעלה להשתמש בהם, על פני כלים חדשים, והם בסדר עדיפות ראשונה.

וכבר מצאנו בספרים הקדושים שהנפטרים שמחים כאשר משתמשים בכליהם, ועל אחת כמה וכמה אם אבותיו היו צדיקים, מעלה גדולה יש בדבר להשתמש בחפצי הצדיקים, וכמובא בירושלמי (מועד קטן פרק ג' הלכה א') על מקלו של ר"מ שהיתה בידו, והיא היתה מלמדת דעת אחר פטירתו. יעו"ש. וכן כתב החת"ס (פרשת תולדות עה"פ הלא אצלת) שהלובש בגדי אדם אחרי שלבשם, נאצל מרוחו לטוב ולמוטב. יעו"ש. ובספר טהרת יום טוב מפוזנא חי"ח (עמ' ל"ד) האריך בענין זה מדוע לא מל יהושע בצור שמל משה רבינו, ושמא אין משתמשים בישן. יעוש"ב.

ועל כן הנראה למסקנה דמלתא, אם החנוכיה שקיבל מאבותיו עדיין ראויה לשימוש, ולא שחוקה, והיא חביבה עליו, מצוה להדליק בה, וחנוכיה זו עדיפה על פני חנוכיה חדשה ויפה.

הגאון רבי נהוראי יוסף אוחנה שליט"א
מח"ס ש"ע המוסר ועו"ס

חידושי דינים בשמן הראוי להדלקה

כמידי שנה בימים הסמוכים לחג החנוכה, נשאלים אנחנו על השמן הראוי להדלקה, על הזיופים, ועל ההקפדות המפורסמות לקנות מבתי בד מסויימים דוקא. ויש שטורחים לקנות שמן זית מהשוק הערבי בחושבם שהוא משובח יותר. ועוד 'מיתוסים' רבים בנושא זה. ויצאתי לפקוח עינים, לסדר הדברים להלכה ולמעשה כפי שכתבו גדולי הפוסקים, עד אחרוני דורינו. והשתדלנו להביא כל השיטות, בתקוה שיועיל לרבים לקיים המצוה בהידור רב.

א. כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואפילו אם אינם דולקים יפה, בין מצד השמן ובין מצד הפתילה (שבת כא. ורמב"ם הלכות חנוכה פרק ד הלכה ו, והמאירי שבת כא: והריטב"א שם, וכלבו סימן מד, ואורחות חיים מלוניל הלכות חנוכה סימן יג, ועוד. וכ"כ הש"ע סימן תרעג ס"א: "ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה, ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות". עכ"ל. וכתב הט"ז ס"ק א, שבנר של שבר אסור משום שמא תכבה ויחזור וידליקנה, ובנר חנוכה היה לנו לחוש וכו', קמ"ל שאין חשש בזה, כיון דקי"ל כבתה אין זקוק לה וכו'. ע"ש. וכיוצ"ב בספר שמן למאור לרבינו יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, עמוד ב), ואפילו נרות של שעוה כשרים להדלקה (כ"כ המאירי שבת כא. ומהר"י מברונא סימן נ, ומנהגים טירנא עמוד קמד, ומהר"א מפראג הובא בדרכי משה סימן תרעא ס"ק א, ושכן כתב רבינו פרץ בהגהות סמ"ק סימן רפ אות א. וכ"כ הרמ"א בסימן תרעא ס"א. וכ"מ מדברי מהרש"ל סימן פה, ושו"ת שבות יעקב ח"א סימן לז וח"ב סימן ל, וחכם צבי סימן מה, וברכי יוסף סימן תרעג ס"ק א-ב ועוד).

ב. ומכל מקום שמן זית מצוה מן המובחר להדליק בו (שבת כג. אמר ריב"ל כל השמנים כולן יפה לנר, ושמן זית מן המובחר. אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי מהדר אמשחא דזיתא, אמר, האי צליל נהוריה טפי. ע"ש. וכתבו התוספות ד"ה מריש, דאיירי על נר חנוכה. וכן כתב רבינו יצחק סגי נהור בן הראב"ד: "דע כי אע"פ שאמרו חז"ל כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, רצוי לחזר

אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח. והשמן זית אף על פי שלא יהיה זך כל כך, טוב משאר שמנים". עכ"ל. וכן מוכח מדברי הירושלמי ערלה פרק א הלכה א, שהיו רגילים ליקח שמן זית לחנוכה. ע"ש. וכ"כ בספר המנהיג הלכות חנוכה עמוד תקכח, ובספר לקט יושר להתה"ד ח"א עמוד קנא. ובבית יוסף סימן תרעג, כתב כן בשם הרוקח סימן רכו ד"ה כל השמנים, ששמן זית מצוה מן המובחר. וגם המרדכי סימן רסח כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג שהיה רגיל להדליק בשמן זית. ע"ש. וכן נהג מהרי"ל כמבואר במנהגיו הלכות חנוכה אות ג, וכ"כ הרמ"א בדרכי משה סימן תרעג אות ג. אלא שכתב, שהמנהג להדליק בשעוה, ושכן כתב במנהגים טירנא עמוד קמד, ששעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, והטעם, כתב מהר"א מפראג, כי בודאי צליל נהוריה טפי מכל השמנים. עכ"ד. והכלבו סימן מד, כתב ג"כ שיש מדליקין בנרות של שעוה, וריבנו פרץ בהגהות סמ"ק סימן רפ אות א, היה מצריך נרות ארוכות, אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס. עכ"ל. עכ"ד הדרכי משה. ולכן כתב בהגהת ש"ע סעיף א: "ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, כמ"ש המרדכי בשם מהר"ם והכלבו ומהרי"ל, ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך ונקי, ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעוה, כי אורן צלול כמו שמן". עכ"ל. וכ"כ הפר"ח ס"ק א. ועוד. וכ"כ מהר"י מברונא סימן לט, וכנה"ג תרעג ריש הגב"י), וכל אדם ישתדל להדר דוקא אחר שמן זית בדוקא, אף אם צריך לקנותו ביוקר (שלה"ק תמיד פרק נר מצוה א, ענין חנוכה. וכ"כ מנהגי מהר"ש סימן תקמ, מהר"ל מפראג בנר מצוה דף סט ע"ב, ערוך השלחן תרעג ס"א, מועד לכל חי סימן כז אות טז, מורה באצבע אות ש, אור הישר דף ל ע"א, נוהג כצאן יוסף סימן תרעא, אדני פז סימן תרעג ס"ק א, נשמת אדם כלל קנד אות ד, בנין עולם סימן לד). והיא סגולה לאריכות ימים להדליק בשמן זית (כן כתב בספר חסידים סימן רעב: מעשה באחד שהאריך ימיו ולא מצאו לו שום זכות, אלא שלא היה מדליק בחלב בערב שבת, אלא בשמן זית. עכ"ל. וכ"כ בנוהג כצאן יוסף חנוכה ב, שהוא הדין לחנוכה. ע"ש), והוא סגולה לפקח את הלב, וסגולה להריון, ומסוגל לחן (ספר המידות למהר"ן מברסלב, והוא ע"פ תנא דבי אליהו רבה פ"א, והוריות יג: ומנחות פו: ע"ש).

הטעמים להדלקה בשמן זית

ג. וכמה טעמים נאמרו ברבותינו הראשונים להדלקה בשמן זית בדוקא: שבו נעשה הנס בבית המקדש (רבינו יצחק סגי נהור בן הראב"ד בשמן למאור עמוד ב: "שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח. והשמן זית אע"פ שלא יהיה זך כל כך יותר טוב משאר שמנים". עכ"ל. וכ"כ שלה"ק נר

מצוה תמיד א שם, ע״פ הרמב״ן בריש פרשת בהעלותך: ״שבשמן זית היה הנס״. וכ״כ הלבוש סימן תרעג ס״בף ״שבו נעשה הנס״. ואור לציון ח״ד פרק מד אות יא בשם הלבוש), ויש שרמזו כי חנוכה נקרא כך על שם ״חנו-כה״ בכ״ה בכסלו, וכ״ה בגימטריה ״זך״, להורות על שמן זית זך (שלה״ק שם), ובמדרש: ״עיניך יונים״, השוה הקב״ה את עם ישראל ליונה שהיא דוגמת עם ישראל, שהביאה לנח ״עלה זית בפיה״, ועל כן ויקחו אליך שמן זית (כ״כ בספר חנוכה בציון עמוד קמד, ע״פ המדרש תנחומא תצוה סימן א. אך התם איירי על בית המקדש, ובבית המקדש בודאי איתמר שמן זית בקרא, וצ״ע מאי ראיה לחנוכה).

שמן רגיל הדולק טוב יותר

ד. ואמנם יש אומרים שאין להקפיד דוקא בשמן זית, אלא העיקר שיהיה בשמן ולא בדבר מוצק, כי הנס בבית המקדש היה ״בשמן״ נוזלי (מאירי שבת כא. ובא לאפוקי משעוה, ולא כתב כן למעליותא על שמן זית. ודו״ק. וכך אפשר לפרש דברי הרוקח ורמדכי ומהר״ם הנ״ל, דקאתו משום דברי הש״ס בשבת כג. דאיתמר על שמן זית: ״האי צליל נהוריה טפי״, ומבואר שאין הכי נמי אם יהיה שמן שהוא צלול יותר משמן זית, שפיר דמי להדליק בו, אלא שבזמנם לא היה כן. ושמן שומשמין רק משך נהורא טפי ולא צליל. וכ״כ המשנה ברורה סימן רסד ס״ק כג: ״ונראה לי דכל זה לפי ענין הנר, שבנר שלנו שקורין סטרין, שצלול בודאי יותר מן השעוה, ואינו רגיל להטות בו אפילו בחול, זה עדיף מנר שעוה, ואולי אף מכל השמנים״. עכ״ל. ומבואר שהעיקר הוא שיהיה צלול ונמשך יפה. וכ״כ בהרחבה ר״ש בוסו בקובץ בית הלל יז עמוד ל והלאה, בטוב טעם ודעת, ושהסכימו לו כמה מגודלי הדור שליט״א, ושכן דעת הגר״מ צדקה, והג״ר אשר וייס, ועוד. ע״ש), ולכן לפי דבריהם אם יש שמן אחר בזמנינו שמאיר יותר מן השמן זית, אדרבה יש מעלה גדולה להדליק בו. ואמנם לפי דברי חלק מן הראשונים והאחרונים משמע שהשמן זית אף על פי שאינו זך כל כך, יש מצוה יותר גדולה להדליק בו לפי שבו ממש נעשה הנס (כן כתב רבינו יצחק סגי נהור בן הראב״ד, והובא לעיל. וכן נראה מדברי השלה״ק הנ״ל. וע״ע בר״ן שבת כא: וריטב״א שם).

שמן זית 'זך' בזמנינו

ה. בזמנינו, לאחר הבירור, רוב ככל שמני הזית הנמכרים בחנויות, למרות שכתוב עליהם 100%, הינן מעורבים בסוגי שמנים אחרים, וכן עוברים תהליכי ייצור וסינון רבים. ויש מומחים גדולים הטוענים, שקשה להאמין שיש רוב שמן זית אמיתי בכדים הנמכרים, וכן, גופי בריאות עולמיים פירסמו אזהרה לפני כמה שנים כי רוב שמני הזית המצויים בעולם, הינם מזוייפים (לרבות את אותן

הנמכרים בישראל, לצערינו). ומכל מקום נוסף על זה, שלמרות כל תהליכי היצור הרבים, עדין השמן לא נדלק כראוי כפי שמצוי בשאר שמנים פשוטים שאינם עושים פיח, והשלהבת עולה כראוי. ועל כן מי שיש לו שמן זית אמיתי מקורי, בודאי שעדיף שידליק בו, אך אם אין לו, יוכל לערב שמן זית עם שמן אחר, והעיקר שיהיה מעורב בשמן כמה טיפות של שמן זית והנר ידלק יפה (כן כתבנו בתשובה כת"י, והבאנו דברי מומחים רבים הטוענים שידוע להם בפירוש על חביות שמן המיובאות מספרד, שמערבים לתוכם סוגי שמנים אחרים, ואין אכיפה של השלטונות על זה. וגם מבחינה חוקית הם יוצאים ידי חובה במה שכותבים שהוא שמן 100% טבעי וכדומה, כשכל מבין יודע שגם הנפט מקורו מן הטבע. ועכ"פ לדברי מגדלים רבים של זיתים, בשביל להפיק ליטר אחד של שמן זית בכבישה קרה, צריך באיזור ה-10 קילו גרם של זיתים איכותיים. ולפי המחיר בארץ של זיתים, כל ק"ג עולה לא פחות מ-5 ₪ למפעלים וסיטונאים, זאת אומרת שליטר אחד ללא עלויות בית הבד ואריזה וכשרות ושיווק וכו', אמור לעלות כ-50 ₪ וזה אינו בנמצא כמעט, שהבקבוקים נמכרים ב-18 ש"ח בלבד. ויש לצרף לזה דעת המאירי שבת כג: ושאר ראשונים שכתבו שכל המעלה בשמן זית, לפי שהוא דולק יפה, ולא מטעם שבו נעשה הנס. וא"כ בלאו הכי בכל שמני הזית שלנו מערבים שמנים אחרים, ואם כן אין הכי נמי רשאי להוסיף, והעיקר שידלוק יפה ויהיה בו מעט שמן זית בתוכו. וראה להלן בדין שמן זית למאור, שאינו ראוי לאכילה. והנה הדבר ידוע שמוסדות האיחוד האירופאי, פירסמו מדעות אזהרה במדינות הועלם כי לפחות חמשים אחוזים משמן הזית הנמכר בעולם הוא מזוייף. ובארה"ב מצאו לפחות שישים וחמשה אחוזים משמן הזית שהוא מזוייף, וכמו שכתב בספר חנוכה בציון מוצפי עמוד קעד, והוסיף, וכששאלתי מומחה בענין זה השיבני כי מינהל המזון והתרופות שבארה"ב המכונה אף די איי, פירסם דו"ח בו הודיעו כי אין להם יכולת לשלוט על שוק זה, והתייאשו מלפקח עליו, כי קל מאוד לזייף שמן זית. ויש תעשייה גדולה של זיוף בענין זה מאחר שעלויות היצור של שמן זית יקרות מאוד. גם הבדיקות כיום במקומות שונים נעשות יותר ויותר מסובכות ומורכבות, וגם עלויותיהן יקרות מאוד מחמת התפתחות הזיופים וכו'. עכ"ד).

שמן זית "מעשן"

ו. שמן זית מעשן, דהיינו שמוציא פיח וכדומה, למרות שהוא שמן זית זך, אין ראוי להדליק בו בתוך הבית, מכיון שמסוכן להריח את ריחו, ויש להעדיף להדליק בשמן קנולה וכדומה (כן כתב בספר חנוכה בציון עמוד קעד, שנודע כי העשן הנפלט משמן הזית ושריפת

החמצן שהוא גורם, מסוכן ורעיל מאוד, וגם אם אינו ניכר בפועל לעינים. וישנם אנשים בעלי נסיון אשר השתמשו בו וניזוקו ל״ע משאיפת הריח והעשן. ולכן כתב שבודאי עדיף ומומלץ יותר להדליק בשמן קנולה).

שמן זית ״מוצק״

ז. שמן זית מוצק שלאחר כמה דקות מהדלקתו נהפך להיות נוזלי, כשר להדלקה לכתחילה אם יש לו כשרות שחומרי ההקרשה שלו הינן צמחיים ובלתי דליקים. ואם עבר תהליך כימי של הידרוגוניזציה, הרי הוא כשאר שמנים (כן כתב בקובץ בית אהרן וישראל סב, עמוד פד אות ה והלאה, ושם האריך להסביר כי תהליך קרישת השמן בסוגי שמנים רבים הוא ע״י שינוי כימי שאפשר ומשנה את מהותו, ואפשר שבכה״ג אין לו כבר שמן זית לדיני התורה. ועד לעת עצה ידועה הדרך למיצוק שמן כמו מרגרינה, על ידי תהליך הידרוגוניזציה, שמקשים את השמן על ידי הרווית חומצות השמן להפכן מבלתי רוויות לרוויות, ובדרך זו יש התערבות ושינוי של מרכיבי השמן עצמו. אך בנרות מוצקים משמן זית שתחת כשרות מהימנה, אין שום תהליך שכזה ואין התערבות בחומר השמן עצמו, והוא מיוצר בדרך שמערבים בשמן חומרי קרישה שהם אך ורק מאחדים את פרודות השמן, ומהוים קשר בין פרודה לפרודה מבלי לשנות את השמן עצמו. וחומרי קרישה אלו מופקים מן הצומח בלבד, ואין בהם דבר מן החי או דבר שאינו כשר, וחומרי הקרישה מהוים פחות מ-2%, ואינם חומרים דליקים, ואין להם שום השפעה על האש ועל האור, והם כלים בתהליך בעירת השמן בלבד. כיע״ש בהרחבה).

שמן זית ״למאור״ בלבד

ח. שמן זית למאור ולא למאכל, דרגתו פחותה יותר משמן קנולה או סויה ושאר שמנים, גם מכיון שאינו נקרא שמן זית ואינו דומה לבית המקדש, וגם משום שמזיק לסובבים אותם על ידי הפיח שמוציא בעת הדלקתו, ולכן מי שאין לו שמן זית למאכל כנזכר לעיל, ידליק בשמן קנולה וכדומה (הנה יש מגדולי הפוסקים שחששו בזה להקריבהו נא לפחתך, מצד שאינו ראוי לאכילה ואינו בכלל שם שמן כלל. ובפשיטות כל שאינו ראוי לאכילה, אין בו דין שמן זית כלל, ושוה הוא לשאר שמנים, שהמעיין בדברי הראשונים, רבינו יצחק סגי נהור בנו של הראב״ד בשמן למאור עמוד ב, והשלה״ק במסכת תמיד נר מצוה אות א, ועוד, יראה שכתבו שצריך שיהיה שמן זית ״שבו נעשה הנס״, ופשוט שלא נעשה הנס בשמן שאינו ראוי לאכילה, דפנים חדשות באו לכאן. ואי משום שצריך שיהיה דולק היטב, הרי עינינו רואות שאין השמן הזה דולק טוב, אלא מפייח, ולדברי המאירי ושאר ראשונים ואחרונים, כל המעליותא בשמן זית הוא בשביל שידלק טוב, וכל זה ליתא בשמן

למאור. ובנוסף לכך כתבו בשם השבט הלוי שאין שמן זה מובחר ולא טוב, מחמת הפסולת הרבה השוכנת בו, וגם ספק גדול אם הוא בכלל שמן זית, וגם אם נחקור ונדע שהוא עשוי מזיתים, הרי יש בו רמת חומציות גבוהה המסוכנת לאכילה ולטיגון ולבישול, ומדוע לא יהיה שייך בו הפסוק הקריבהו נא לפחתך, כי לאדם חשוב בודאי לא ניתן שמן מסוג זה במתנה, וכיצד נבוא ונזלזל בהדלקת הנר שיש בו מעשה נכבד ומרומם של קידוש ה'. וכן טען בספר חנוכה בציון עמוד קעג, והוסיף, שעל כל אלה לצערינו בדרך כלל המצב אינו כפי שחושבים המון העם, ולפני כמה שנים ערך בדיקות באמצעות מעבדה בשנים מתוך עשרות סוגי שמנים אלו, ונתברר כי אותו שמן שהיה כתוב עליו "למאור" היה מזוייף ולא הכיל שמן זית כלל, אלא שמני מכונות וכדומה, והניחו בו פסולת של זית כדי שיריחו בו ריח זיתים ויאמינו בהם. גם חלק גדול מגופי הכשרות הודיעו כי חתימותיהם זוייפו על גבי בקבוקי השמן הללו, ולפני כמה שנים פרסמו השלטונות אזהרות על כך. ולכן למרות שאינו פסול להדלקה, מכל מקום הוא כשאר השמנים הרגילים ואינו נקרא שמן זית כלל, ואין שום הידור בהדלקה בו, ועל כן ראוי להעדיף על פניו שמנים אחרים הדולקים יפה וגם ראויים לאכילה כמו שמן קנולה וכדומה וכו'. עכ"ד. ולעיל הבאנו דבריו בהמשך, כי כמה מארגוני הבריאות בעולם פרסמו שרוב שמני הזית הנמכרים כשמנים לאכילה, הינם מזוייפים, והתעשייה של השמנים מורכבת מאוד ולוטה הכל בערפל, ובנוסף לזה סיים שם, שהעשן הנפלט מהם מסוכן מאוד לבריאות ויש להמנע ממנו וכו'. כיע"ש. ויש להוסיף כי לפי"ד רש"י בריש פרשת תצוה, משמע שזך היינו שאין בו שמרים וראוי לאכילה. ע"ש. וכל זה אינו שייך בשמן שאינו לאכילה. וכן טען בקובץ מבקשי תורה יח, עמוד לא. ושם עמוד לב כתב שכך השיב לו הגרי"ש אלישיב, שיותר טוב להדליק בשמן זית הראוי לאכילה. ע"ש. וע"ע בזה בקובץ בית אהרן וישראל גליון סב עמוד פא. ובבית הלל יז עמוד ל והלאה בתשובת הגאון רבי שלמה בוסו, האריך שע"פ דברי כל רבותינו הראשונים משמע שעיקר המעלה היא שידלוק יפה ושהוא עיקר המצוה. כיע"ש. שו"ר בתשובת מרן היבי"א כת"י מחודש חשון תשעא, הובא בקיצור ש"ע חזו"ע עמוד מה, שכתב ששמן זית שאינו למאכל, אינו עדיף משאר שמנים למאכל. ע"ש).

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

הדלקת נר חנוכה בחלון מעל עשרים אמה כשמול ביתו פארק עם מתקנים גבוהים

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

נשאלתי מידידנו הרה"ג ר"י ואקרט שליט"א להשי' דס"ל דהגר מעל כ' אמה דיוכל להדליק נר חנוכה אם יש מולו בנינים גבוהים וכה"ג דרואים נרותיו, היכי הוא באופן שגר מעל כ' אמה ומול ביתו יש פארק שעשועים שיש בו מתקנים גבוהים מאד שאפשר לראות מהם את חלונות ביתו אך אמנם רק קטנים משחקים בהם אי מהני בהא לפרסומי ניסא.

ולכאו' נראה דלפו"ר קטנים נמי מישך שייכי בפרסומי ניסא ומצינו דאף בגויים פליגי אי אית בהו משום פרסומ"נ וכתבנו מזה בכ"מ. איברא דלכאו' י"ל דתליא בסוג המתקנים בפארק השעשועים דאם הם מתקנים שצריך להם ריכוז וכגון שצריך להחזיק חזק שלא ינועו אנה ואנה או רכבת הרים וכה"ג כמדו' שקשה לסמוך ע"ז מאחר דיתכן שלא יבואו להסתכל כלל בחלונות ביתו אך אם אמנם מדובר במתקנים המשמשים לעמוד עליהם ולצפות לכל עבר בזה לכאו' יש להקל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

הדלקת נר חנוכה בצד של הרדים או בצד של שאינם שומרי תורה ומצוות

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנה ידידנו הרה"ג ר"ח מלין שליט"א שאל משמיה דהגרמ"ב זילברברג שליט"א במי שגר בבנין שצידו אחד פונה לבני ברק וצידו אחד פונה לכיוון רמת גן באיזה חלון עדיפא שידליק נרות חנוכה דמצד אחד בחלון הפונה לב"ב הרבה מדליקים ובצד הפונה לר"ג מעטים. אך אילו לא ידליק בצד הפונה לב"ב יבואו לחושדו, אתו"ד.

ונומייתי דעדיפא שידליק בכיוון הפונה לב"ב, משלשה טעמים, חדא, דשמענו ממו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל

שטינמן זצוק"ל שאם יש צד אחד הפונה לחרדים וצד אחד לחילונים ידליק בצד של החרדים (עי' בספרנו שפתי איל (עניני המועדים, ס"ק מ"ו). ותו דמו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ס"ל דבחלון ל"ש חשדא (עי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני חנוכה (סימן י"ג) מ"ש בזה) ועוד דאפשר דאין דומים מרובים העושים את המצוה למעטים העושים את המצוה, כדאשכחן בכ"מ, ובמילא כיון שבצד דב"ב רבים מדליקים עדיפא דידליק עמהם ויהיה ריבוי פרסומי ניסא.

ואחר זמן אמר ידידנו הנ"ל שליט"א דכששלח מזה להגרמ"ב זילברברג שליט"א כתב לו דמו"ר מרן הגראי"ל זצוק"ל נקט דיש פרסומ"נ אף ברחוקים מתומ"צ, ומיירי ביש לו שני פתחים (ולא חלונות) ואף לו ידליק בפתח הפונה לב"ב ולא בפתח הפונה לר"ג מ"מ חשד ליכא ומה"ט דפרסומ"נ אכן שייך בשאינם שומרי תומ"צ אך אילו לא ידליק שם לא יבואו לחושדו

ועוד הוסיף בזה דברים, ואכמ"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

שלהבת נ"ח שחלקה תוך עשרים אמה וחלקה מעל עשרים אמה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

ע"ד שאלתו בהדליק נר חנוכה אשר הנר עצמו תוך עשרים אמה והשלהבת חלקה בתוך עשרים אמה וחלקה למעלה מעשרים אמה אם יוצא בזה יד"ח. לפענ"ד פשוט שיוצא בזה יד"ח דלא מצאנו שיעור לגודל שלהבת נרות חנוכה וכל דרואים מרה"ר לחלק השלהבת דתוך עשרים אמה סגי בהא (ועי' סוגי' דעירובין דף ג' ע"א ואכמ"ל).

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

אי שרי לצלם נרות חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בתשו' שבט הלוי חלק י"א (סימן קס"ד, ס"ק ב') נשאל מהגרי"א הלוי דינר שליט"א ע"ד לצלם נרות חנוכה וז"ל תשובתו ואשר שאל אם מותר לצלם נרות חנוכה או ח"ו מנורת בית המקדש, היות כי כתבו הפוסקים שאסור לרצות מעות נגד נר חנוכה והוא תשמיש קל מאד ואפ"ה אסור וכן

תשמיש מצוה אפילו לראות בספר וסגרו השער לגמרי וכמבואר מפלוגתת הרמב"ן עם הרז"ה ריש פ"ב דשבת וכאן סו"ס משתמש לעשות צלום וכה"ג ודאי דאסור לכתחילה מלבד הבזיון שבדבר עכ"ל.

והנה לפום פשטי' כוונתו במ"ש בריש דבריו דהוי גדר שימוש בנ"ח היינו שאור נרות החנוכה נותן תאורה להצילום וזה הוי גדר השתמשות בהנ"ח. אך אמנם יל"ע במ"ש בסו"ד "מלבד הבזיון שבדבר" דצ"ע מה בזיון ישנו בזה ואולי דהא גופא שמשתמש ונהנה מאורם היינו הבזיון שמשתמש בחפצא דהמצוה ועדיין צ"ע גדר זה דבזיון, וגם הלום דברתי בזה עם הגרי"א הלוי דינר שליט"א ואמר לן דהדברים צריכים עיון מ"ט מיקרי בזיון, וצ"ע. ובמק"א כתבנו לדון אי שרי להצטלם לאור נרות חנוכה ואכמ"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

כמה שמן יניח בנר חנוכה כשמדליקו כמה דקות קודם עלוה"ש

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

ע"ד שאלתו במי שמדליק נר חנוכה כמה דקות קודם עלות השחר אם צריך ליתן שמן בנר כשיעור חצי שעה. מסתברא מילתא דאמנם יש לו ליתן שמן בנר כשיעור חצי שעה. הגם דיל"ד בגדר פרסומ"נ בהדלקה כי האי ועי' במ"ב סי' תרע"ב ס"ק י"א, ע"ש היטב. וע"ע בס' פסק"ת סי' תרע"ב (הערה כ"ה) דמייתי משו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קי"ט) דמסברא י"ל שכל זמן שאור הנר מאיר אפי' אחר עלוה"ש איכא פרסומי ניסא בהכי (ומ"מ אי מדליק אחר עלוה"ש אינו מברך עלה וכמבואר במ"ב). ועי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני ראש חודש (סימן ל"ה) מ"ש אי מהני לקדש הלבנה ביום ומ"ש התם משו"ת התעוררות תשובה, ע"ש.

בברכה וביקר

בענין שיעור חצי שעה דזמן הדלקת נרות חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

במ"ש מרן ז"ל בשו"ע הל' חנוכה סי' תער"ב (סעיף ב') שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה וכו' אם היינו חצי שעה דילן דהיינו שלושים דקות או חצי שעה זמנית.

הנה בחי' המאירי ז"ל לשבת (דף כ"א ע"ב) כתב וז"ל אחר שביארנו שמצות נר חנוכה חצי שעה יש אומרים ששיעור נתינת שמן לנר הוא שמינית ביצה ולמדת ממקדש שהיו דולקות כל הלילה בחצי לוג שהן שלש ביצים נמצאת ביצה לארבע שעות שהוא שמינית לחצי שעה ולא עוד אלא ששיעור זה ניתן בהם אף ללילות ארוכות שבכל השנה שיש בהן יותר מי"ב שעות ונמצא שאף שיעור כזה לחצי שעה אינו צריך ומ"מ אם הוסיף מוסיפין לו, ע"כ.

ולכאו' מבואר מדברי המאירי ז"ל דהאי חצי שעה היינו חצי שעה דילן דהוא שלושים דקות [תו מדוקדק ממ"ש המאירי ז"ל בשלהי דבריו דיש ענין ליתן טפי משיעור דחצי שעה, ודוק היטב].

והר"מ ז"ל בהל' חנוכה (פ"ד ה"ה) כ' נמי "שכח או הזיד ולא הדליק עם השקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר" ע"ש. ובספר המפתח הנדמ"ח (שם) הביאו מספר מאיר עיני חכמים להגה"ק מוה"ר מאיר יחיאל הולצשטוק זלה"ה מאסטראווצא (ח"ב קונטרס החשבונות כ"ג א') דמפרש בדברי הר"מ ז"ל דהיינו עוד ב' מינוט שסך הכל ל"ב מינוט כשיעור ב' בין השמשות, ואין אצלי האי ספרא ולפום ריהטא משמע נמי דמפרש דהאי חצי שעה היינו חצי שעה דילן דהוי שלושים דקות.

ובספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת שלהי מאמר ה', ס"ק ט"ו) כ' וזל"ק הנה מצות נר חנוכה חצי שעה (הנה כתבנו בחידושינו לשיטת הגמרא שלפי הנראה בעינן חצי שעה זמניית זה כתבנו לחומרא, אבל לא אישתמיט חד מהפוסקים להזכיר בזה שעה זמנית נראה דסבירא להו חצי שעה עיתיית, הגם דנ"ל להחמיר מדינא עכ"ז אבאר את הנראה לי לשיטת הפוסקים וסוד ה' ליראיו) עכ"ל וע"ש בכד"ק. ומבואר נמי דלפום פשטי' הסכים דרהיטת דברי הפוסקים דהיינו חצי שעה עיתיית, והיינו חצי שעה דילן דהוי שלושים דקות (ועי' מ"ש הגר"י משדי שליט"א בגליון אליבא דהלכתא גליון צ"ט סי' תער"ב ס"ק כ"א בהערות ע"ש היטב).

ואמנם במ"ב מהדו' דרשו סי' תער"ב (ס"ק ט"ו) כתבו משמי' דמו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל הו"ד בספר תורת המועדים (שם ס"ק י"ד) דשיעור חצי שעה היינו חצי שעה זמנית לפי זמן השעות של לילות חנוכה ע"ש, ויש לעיין בזה נמי למאי דמטין דמרן החזו"א ז"ל כיבה הנרות אחר חצי שעה אם נמי היה בשיעור חצי שעה זמנית וצ"ע בכל זה.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

נר חנוכה שנשאר דולק מיום א׳ דחנוכה אי עולה נמי למצות נ״ח דיום שני דחנוכה

כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס,

בדבר מי שהדליק ביום א׳ דחנוכה נר שמן גדול אשר נשאר דולק למחרתו בלילה אי עולה הוא לנר חנוכה או דצריך לכבותו ולהדליקו שוב למצות נר חנוכה.

גרסי׳ בשבת (כ״ב ב׳) תא שמע דאמר רבי יהושע בן לוי עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצ״ש מכבה ומדליקה אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה שפיר אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה האי מכבה ומדליקה מכבה ומניחה מבעי לה ועוד מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של חנוכה ש״מ הדלקה עושה מצוה ש״מ, ע״כ וע״ש.

ופירש״י (שם, ד״ה דולקת) וז״ל ״שהדליקה למצות חנוכה בערב שבת״, ע״כ. ולדבריו נמצא דכל דהדליק נ״ח ביום א׳ ונשאר דולק ליום ב׳ לא מהני למיפק בי׳ ביום ב׳ ידי מצות נר חנוכה ובעי לכבויי ולאדלוקי, אמנם בתוס׳ (שם, ד״ה מכבה ומגביהה ומניחה וחוזר ומדליק מיבעי ליה) כ׳ וז״ל וא״ת אמאי מכבה וחוזר ומדליק בהגבהה סגי כיון דהנחה עושה מצוה דאטו מי גרע דלוקה ועומדת מהדליקה חש״ו וי״ל דמיירי שהדליקה מתחילתה לצורך שבת ולכך גרע מהדליקה חש״ו דהתם שמדליקה בעתה ניכר הדבר שהוא מדליקה לשם חנוכה, ריב״א, ע״כ. ולכאו׳ משמע מינה דס״ל להתוס׳ דכל דאמנם הדליקה מאמש לשם נר חנוכה שפיר מהני נמי ליומא אחרינא.

ועי׳ נמי בדברי רבותינו ראשונים כמלאכים ז״ל דנשאו ונתנו בהאי סוגי׳ בדברות קדשם הלא בספרתם ועי׳ נמי בספר קובץ שיטות קמאי עמ״ס שבת (שם) מאי דמייתי בזה, ע״ש באורך, ויש לדון בהא.

והנה לדינא קפסיק מרן ז״ל בשלחנו הטהור בהל׳ חנוכה סי׳ תרע״ה (סעיף א׳) וז״ל הדלקה עושה מצוה ולא הנחה שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה מדליקה שם ואינו צריך להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה לפיכך עששית שהיתה דולקת כל היום שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה למוצאי שבת מניחה ומדליקה לשם מצוה ע״כ וע״ש בכ״ד.

ובמשנה ברורה (שם, ס״ק ג׳, ד״ה מכבה ומדליקה לשם מצוה) כתב בביאור הדבר וז״ל ״ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מילתא באפי נפשה היא״, עכ״ל.

ויסוד דברי המ"ב ז"ל כמדו' ממ"ש הריטב"א ז"ל בשבת (שלהי דף כ"ב ע"ב) דכ' וז"ל ת"ר דאמר ריב"ל עששית פי' של נר חנוכה שהיא דולקת והולכת (ה)כל היום כלו(מר) למוצאי שבת מכבה ומדליקה פי' דאע"ג דמאתמול הודלקה לשם מצוה צריך לחזור ולהדליקה דכל לילה ולילה בעיא הדלקה באנפי נפשה", ע"כ, ודוק בזה.

ובמילא כל קבל דנא דכל דנשאר נ"ח דולק מיום א' אינו עולה למצות נ"ח דיום ב' ובכדי שיעלה למצות נ"ח דיום ב' צריך לכבותו ולהדליקו.

האמנם דדא מספקא לן אי בגוונא דא לכה"פ יהני דיעלה אותו נר הנותר מאמש לנר ההידור או דכה"ג נמי צריך לכבותו ולהדליקו שוב עבור נר דהידור ויש לדון בזה בגדרי נר ההידור דדנו בו בספרי דרבנן באיזהו מקומן, וצ"ע.

ואחר זמן משכתבתי זה איקלע לידן שו"ת ודרשת וחקרת להגרא"י הלוי גרוסמן שליט"א ומידי עיוני בו חזיתי לי' (ח"ד, סימן פ"ט ס"ד) דנשאל ממע"כ נ"י במי שהדליק בליל ראשון דחנוכה נר גדול הדולק ח' ימים ובליל ב' דחנוכה הוסיף נר גדול הדולק ז' ימים וכן ע"ז הדרך אי יוצא מצות מהדרין והניח זה בספיקא, ע"ש, והוא כעין מאי דמספק"ל לעיל, וצ"ע.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

אי שייך פרסומי ניסא לגויים בנר חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנה בספר טעמא דקרא למו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (בחי' לחנוכה הנד' אחר פרשת וישב) כתב לדון אי איכא פרסומי ניסא לגוים וע"ש דדן בזה מכמה דוכתי ובהנוגע לחנוכה.

ואפשר דיש לחלק דאף את"ל דשייך פרסומי ניסא לגויים מ"מ יתכן דכל זה כשאומר להגויים את ניסי השי"ת וכן נמי כשהגויים יודעים מהניסים והוא עושה לזה זכר כשמזכירם לאותם הניסים, אך אם אין הגויים יודעים מן הנס כלל אפשר דתו ל"ש בזה פרסומי ניסא והשתא יל"ד לענין אם כשרואים הגויים האידנא נרות חנוכה יודעים מניסי השי"ת עמנו בימי החנוכה וביותר אשר ישנם אף אחים

טועים ישיבם השי״ת בתשובה אשר מפרשים את נס חנוכה בצורה מעוותת כביכול החיל והכח הם המה אשר נצחו ולא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו כי החיל והכח לחי העולמים והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים.

ובכ״מ כתבנו בענינא דפרסומ״נ לגויים ואכמ״ל כעת.

בברכה וביקר
הק׳ משה חליוה

נר חנוכה בכוסית זכוכית מפוייחת

כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס,

ע״ד השאלה בכוסיות זכוכית שמדליקים בהם נר חנוכה ואתרמי יומא חדא שעלתה בהם שחרורית מחמת ההדלקה אם יכול להדליק בהם למחרת מבלי לנקותם.

הנה בשו״ע סי׳ תרע״ג (סעיף ג׳) כ׳ וז״ל נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת אלא לוקח חדשים בכל לילה. ואם אין לו אלא ישן מסיקו בכל לילה באור, ונר של מתכת אינו צריך חדש ושל זכוכית או של חרס מכוסה דינו כמתכת, ע״כ.

ובמ״ב (שם ס״ק כ״ט, ד״ה אחרת) כ׳ וז״ל שהוא מאוס וביזוי מצוה, עכ״ל. ולכאו׳ משמעות דברי השו״ע דבזכוכית לית לן בה והו״ל כמתכת.

אמנם במ״ב מהדו׳ דרשו (שם) הביאו מספר פסקי שמועות (חנוכה, עמוד קי״ח) דדעת מו״ר מרן שר התורה הגר״ח קניבסקי זצוק״ל שכוסית זכוכית שנעשתה שחורה מהפיח, צריך לנקותה, ע״ש.

ולכאו׳ צריך עיון בזה מפשטות דברי השו״ע, ושמא יש לחלק דאמנם בזכוכית ל״ש גדר מיאוס במדליק בה מיום ליום אך כל זה כשאין הזכוכית מלוכלכת מפיח ההדלקה אך אם אמנם מלוכלכת היא מן הפיח שפיר הויא בגדר דמאוס (והיינו דיש בזה גדר מיאוס חיצוני ולא בחפצא וכשם שאילו יטנפו לכוס הזכוכית במידי דטינוף דכו״ע יודו דהויא בגדר מיאוס, אך הדלקה גרידא אינה גורמת למיאוס כי האי משא״כ בנר דחרס) ואי נמי אפשר דהא דהצריך מו״ר מרן זצוק״ל לנקות לכוס זכוכית מפוייחת הוא לצד דיש לחוש שלא יראו את הפתילה הדולקת בהכוס מחמת האי שחרוריתא, ודוק. וע״ע בתשובותינו גם אני אודך ח״ב (סימן י״ג) מה שכתבנו בזה, ע״ש.

בברכה וביקר
הק׳ משה חליוה

בענין טבילת כלים לכוסיות נרות החנוכה

כבוד הרה"ג החו"ב מוה"ר בנימין קירשנער שליט"א, איתן מושבו בעיה"ק ירושלים תובב"א,
שלמא רבא ונהורא מעליא,

בחיבת הקודש זכיתי לקבל מידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א את ספרו דמע"כ נ"י "הנהגות רבינו" בו העלה מע"כ נ"י עלי גליון הנהגות ועובדות נפלאות על מועדי השנה ממרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצוקללה"ה, ונלוה אליו שו"ת אשר זכה מע"כ נ"י לקבל ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי. וזכיתי לעבור על רובו ככולו ויהי בפי כדבש למתוק, ויהא רעווא שזכות מרן הגריש"א זלה"ה תעמוד לו ולכל אשר באהלו להתברך בכל הברכות האמורות בתורה.

במאי דשאל מע"כ נ"י (עמוד קל"ח) למו"ר מרן שה"ת הגרח"ק שליט"א אם חייבים לטבול הכוסיות מזכוכית שמשתמשים בהם לנר חנוכה והם מיוחדים לשמן זית בלבד, והשיבו "להטביל בלי ברכה", הנה עי' בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א (ס"ק שצ"א ואילך) מאי דהביא בזה ממו"ר מרן הגרח"ק שליט"א וסוף דבר מייתי התם (ס"ק שצ"ג) דקיבל מכתב בזה ממו"ר מרן זצ"ל דכ' לו וזל"ק "כתבתי לך בהלכות חנוכה שאין להדליק בכוסות שלא נטבלו ואעפ"י שצידדתי כן אין האמת כן, וכשרים להדלקה ויש לתקנו", עכלה"ק. ולפי"ז יל"ד במאי דהשיב מו"ר מרן זצ"ל למע"כ נ"י דאפשר דהוא על דרך דלרווחא דמילתא, ויל"ע.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

בהא דכתב המ"ב דמצוה מן המובחר לקנות שעוה לנר חנוכה ממה שנוטף מן הנרות בביהכנ"ס ובגדר שואל ומוכר כסותו לנר חנוכה

שאלה

לכבוד ידידי הגאון רבי משה חליוה שליט"א

א. שאלו אותי על דברי המשנה ברורה סימן תרע"ג ס"ק כז שכתב מצוה מן המובחר לקנות שעוה לנר חנוכה מן מה שנוטף מן הנרות בביהכ"נ מאחר דאיתעביד בהו חדא מצוה ליתעביד בהו מצוה אחריתא.

וכן בסימן תרפ"א ס"ק א נראה מדברי המ"ב שעדיף להשתמש בנר הבדלה לנ"ח משום סיבה זו וצ"ע מדוע על

הדלקה בשמן לא מובא שמצוה מן המובחר להשתמש בשמן שהשתמשו בו למצוה אחרת או לפחות להשתמש ביום השני בחלק מן השמן של אתמול כמו שכתוב לגבי נר שעוה שמצוה מן המובחר לקחת משעוה של בית הכנסת

ב. בסימן תרע״א ס״א מובא ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה או מוכר כסותו וכו׳ והמקור הוא מדברי הרמב״ם בהלכות מגילה וחנוכה פ״ד הלכה י״ב וצ״ע מהו הגדר של מכירת כסותו לנר חנוכה האם הכוונה אף אם לא ישאר לו שום בגד.

דאם זאת הכוונה מדוע לא כתב מוכר בגדו שעליו וכמו שכתב הרמב״ם בהלכות מחצית השקל הלכה א׳ מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל.

וא״כ נראה מדבריו שצריך למכור למחצית השקל אפילו כסות שצריך ללבישה ומשמע שבחנוכה שלא כותב כך אלא רק למכור כסותו שאין צורך למכור גם מה שעליו שישאר בלא בגד אלא עוד בגד שיש לו וזה כמו מה שכתוב שמסדרין לבעל חוב וצ״ע האם זה אכן כך הגדר או שבכל אופן צריך למכור בגדו גם אם אין לו בגד וצ״ע

מדוע אכן צריך למכור הלא יש ענין של כבוד הבריות וזה שאלה גם על מחצית השקל שכותב שצריך למכור אפילו מגלימא דעל כתפיה ומה עם כבוד הבריות אשמח לשמוע תשובות בעניין.
אריה ברינגר

תשובה

כבוד ידידנו הרה״ג החו״ב מוה״ר אריה ברינגר שליט״א בעמח״ס רבים ויקרים בעיה״ת בני ברק יע״א.
שלו׳ וברכה וכט״ס,

קבלתי מכתבו היקר והנני ממהר להשיבו מאי דנראה לפענ״ד.

במ״ש המ״ב סי׳ תרע״ג (ס״ק כ״ז) דמצוה מן המובחר לקנות שעוה ממה שנוטף מנרות ביהכנ״ס מה״ט דהואיל ואתעביד וכו׳ ומ״ט לא כתב כן לענין שמן ששימש למצוה אחרת או שנותר מאמש שישתמשו בו שוב למצוה. מסתברא מילתא דאורחי׳ דמילתא נקט דדרך השעוה לנטף (ופעמים שאף לאיבוד אזלא) והלכך כתב דעדיפא שישתמשו בשעוה זו נמי לנ״ח דהואיל ואתעביד וכו׳ משא״כ שמן שדרך הפתילה לכלותו ואינו נותר אחר קיום המצוה בו אך אה״נ אם נותר עדיפא דישתמש בו לנר חנוכה.

והא דאשמועינן זה המ״ב גבי נר הבדלה היינו נמי מה״ט דאחר הבדלה מכבין לו ואם כן הואיל

ואתעביד וכו' ישתמש בו שוב לנ"ח, וכמדו' כתבתי מזה במק"א וצריך חיפוש כעת.

ואשר העיר בגדר מוכר כסותו ייטיב לעיין בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני פסח (סימן רכ"ו) מה שכתבנו לדון בהאי ענינא ובתו"ד הבאנו דשמענו ממו"ר הגה"ג ציס"ע רבי יוסף ליברמן זצוק"ל דמ"ש בשו"ע הל' פסח סי' תע"ב (סעיף י"ג) ימכור מלבושו, היינו ממלבושיו הנותרים ולא ממאי דלובש ואין צד לומר שימכור מלבושו ממש וישאר ערום בלא בגדים עבור זה, וע"ש בדברינו (אם אין אצלו את ספרנו הנ"ל כמדו' יוכל לבקש מידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א להמציא לו העתק מהסימן הנ"ל).

והנני חותם ובברכה וביקר
הק' משה חליוה

בהא דאין מדליקין נר חנוכה בנר חרס דהדליק בו לילה אחת

יצו ה' את הברכה למע"כ ידידנו הרה"ג החו"ב כש"ת מוהר"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, אחדש"ה,

בקונטרס גם אני אודך על חנוכה (שאלה י"ג) נתקשה מע"כ נ"י בהא דכתב בשו"ע או"ח (תרע"ג ג') נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת אלא לוקח חדשים בכל לילה, ע"כ. וצ"ב אמאי לא נימא דיהי' נר החרס שהדליקו בו לילה אחת כשר דהרי הא דנעשה ישן בא ע"י מצוותו וזהו הודו והדרו וכעין שכתב מרן החת"ס ז"ל בחידושיו לסוכה (דף ל"ו א') דרוב הפעמים ע"י משמוש היד ורוב הנענועים נולדו בהאתרוג נימורים נימורים וגם נקלף קצת בכ"מ מהעור העליון הקליפה החיצונה ונעשה כמנומר וכו' ומ"מ כתב דכשר הוא ולא עוד אלא דאף הדר מקרי לצד דבא זה ע"י מצוותו וכעין גרדומי ציצית ומים משיורי טהרה, וצ"ע.

ואשר נלפע"ד די"ל בזה בפשיטות דהנה בנר דחרס שהדליקו בו לילה אחת דנעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת פי' המ"ב (שם, כ"ט) וז"ל "שהוא מאוס וביזוי מצוה", ע"כ. ומעתה דבר דהוי גדר מאוס וביזוי להמצוה ודאי ל"ש למקרי עלי' שמא דהדר דמאוס הוא בהחפצא, משא"כ באתרוג דנעשה מנומר ע"י משמוש הידיים סו"ס לא הוי שם דמאוס רק דהי' הו"א לומר דלא מקרי הדר ואהא קאמר מרן החת"ס ז"ל דעצם מאי דנשתמשו בו למצוה ועי"ז נעשה מנומר זהו גופא הודו זיוו והדרו.

ושוב ראיתי בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה למע"כ נ"י דהביא בזה תשובות רבות מגדולי דורנו וששתי כעל

כל הון דזכיתי לכוון לכמה מינייהו, וברוך שהנחנו בדרך אמת.

והנה במ״ב מהדורת דרשו הביאו מספר פסקי שמועות (חנוכה, עמוד קי״ח) דדעת מו״ר מרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל דכוסית זכוכית שנעשתה שחורה מהפיח צריך לנקותה ע״ש, ונראה פשוט דהוא לפי דהוי כענין נר חרס דמאוס, ומ״מ יש לעיין בשיעור הפיח המצריך לנקות הכוסית דלעתים ישנו מעט מזעיר בראש הכוסית וכיו״ב, ובפשיטות כל דמקרי מטונף בפי בנ״א בעי לנקותו ויל״ע בזה.

ועתה מצאתי בספר יומי דחנוכה הנדפס בעילום שם מחברו (חלק ראשון, פ״ז ס״ג) דהביא בההערות דבספר צידה לדרך (מ״ד ר״ז פ״ב) כתב דמצוה מן המובחר להדליק בשל זכוכית או בשל חרס מצופה באבר כדי שינקם ולא יראו מטונפים עי״ש וע״ע שם דהרחיב בהאי ענינא משיטות קמאי ובתראי ואכמ״ל כעת.

והנני חותם בברכה נאמנה לכט״ס בגו״ר הק׳ משה חליוה

אם יש לחוש שלא להניח כוסות ריקות בחנוכיה מפני מראית העין.

כבוד ידידנו הרה״ג צנמ״ס מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס.

בדבר שאלתו דביום ג׳ דחנוכה ערך מע״כ נ״י ג׳ כוסות מלאות שמן והניחן בחנוכיה עבור ההדלקה, ובניו שיחיו הוסיפו על יד ג׳ הכוסות המלאין עוד איזה כוסות ריקים ונסתפק מע״כ נ״י אם יש לו להסיר הכוסות הריקים מן החנוכיה לפי משׁ״כ בשערי תשובה סימן תרע״ג (סקי״ב, ד״ה להחמיר) דמייתי מהשבות יעקב (ח״ג סימן מ״ח) דאע״ג דכבתה אין זקוק לה מ״מ צריך להניח הנותר מנר חנוכה של שעוה או של שמן כל זמן ההדלקה דאי לא יעביד הכי חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל, וע״ש בראייתו. וה״נ יל״ע אי נימא דהכוסות הריקים מטעין העוברין ושבין לחשוב דיומא דין הוי יום ו׳ דחנוכה ולא יום ג׳.

הנראה לענ״ד לפום ריהטאי דאין לחוש לזה, חדא מעיקרא דדינא דכבתה אין זקוק לה ומעתה הא אילו הדליק בביתו הנמצא בקומה שני׳ וכיו״ב וכבה נר אחד מן הצד הא אף אי נימא לחששא דהשבו״י דבעי להניח השעוה או השמן כל זמן ההדלקה הלא אין העוברין ושבין משימין לבן אל זה ואמאי לא ניחוש דילמא יבואו לטעות דמדליקין ביום זה פחות מאשר צריך להדליק, אע״כ דלא חיישינן לזה, ודוק היטב.

זאת ועוד, הא לא מצינו דין מיוחד להדליק בכוסות של זכוכית ואדרבה הפוסקים דנו בד"ז באורך רב אי המדליק בכוסות זכוכית המונחין ע"ג החנוכי' קחשיב לי' הידור דמדליק בחנוכיית כסף כמבואר בספרו דמע"כ נ"י פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד קצ"ה ואילך). ואי נימא דההידור הוי טפי להדליק בחנוכיה גופא אמאי לא ניחוש דיבואו לטעות במנין קני המנורה אע"כ דל"ש חששא כזו כלל ואין לדחות דשאני ח' קנים או ח' כוסות מפחות מכן, ודוק. וכל דא דקפיד השבו"י הוא דייקא בהיכא דהדליק וכבו הנרות – ויש לעיין אם השבו"י מיירי דייקא בכבו כולן אך אי כבו רק מקצתן אפשר דא"צ להניח השעוה או השמן דתו לא יבואו לחושדו שלא הדליק כלל ואינו לפני לעיוני ביה. ובעיקר דברי השבו"י כבר ראיתי דהאריך מע"כ נ"י בספרו הנ"ל (עמוד שכ"ד) ואילך מספרי דרבנן ואכמ"ל כעת.

גם אין לדמות זה לנר השמש דבעי להניחו בריחוק כמ"ש בשו"ע (תרע"ג, א') ובמ"ב (שם, ס"ק ט"ז) ביאר בטעמא דמילתא "כדי שיהיה הכר כמה נרות מדליקין באותו יום ולא יחשבוהו עמהם", ע"כ. דעד כאן לא קאמר המ"ב אלא בנר דולק, דבו אמנם יש לחוש דילמא יבואו לטעות במנין הנרות משא"כ במניח כוסות ריקות בעלמא אין לחוש לזה כנלפע"ד.

מנאי הדוש"ת
הק' משה חליוה

הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
מח"ס ויען נתנאל ועו"ס

הדלקת נר חנוכה במקום עבודה ואם אפשר להדליק מפלג המנחה

נשאלתי מידי"נ הרב **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א רב ומו"צ בעי"ת רחובות ומח"ס גם אני אודך ועוד. מאדם אשר עובד במפעל ונוהגים להדליק בסביבות השעה 16:15 [בין 25 ל-30 דק' קודם שקיעה] האם יכולים להדליק בברכה? וכן מסתפקים לעניין הדלקה בבסיס לחיילים וכדו' משום פרסום הנס וזמן האפשרות להדליק לכולהו דווקא בסביבות השעה הנ"ל מחמת שאי שאפשר להתאסף בזמן אחר וכדומה מחמת המצב הביטחוני?

ראשית כל יש לעי' בהאי דינא מב' ספיקות העולות א. הספק המהותי והוא האם יש חיוב הדלקה במקום שאינו ביתו של אדם והיינו מקום עבודה בית כנסת חתונה בר מצווה וכדו' דברים אשר נהיו מצויים או דילמא יש לחלק בין בית כנסת לשאר המקומות, ב. ספק נוסף הוא זמן ההדלקה והיינו פלג המנחה שיש בו עקולי ופשורי טובא, והשתא מהספיקות הנ"ל עולים עוד ספיקות הא"צ שיהא מניין שנמצאים כדין בית הכנסת או דילמא חשיב כעין חיוב של אדם בביתו דסגי אפי' ביחיד ואין אחרים עימו א"נ אפי' יהודי אחד או ב' שרואים שבזה סגי אף לחמד משה עוד בנוסף יש להסתפק האם נשים מצטרפות בכה"ג והיינו אם מדמים לבית הכנסת הרי דווקא י' גברי אבל אם מסתכלים מצד פרסום הנס ואינו כדין הפשוט של בית כנסת אלא מצד פרסום הנס הרי יש לצרפן וכעין שמצינו לענין מגילה בפורים וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

ראשית יש לנו לדון בחיוב הדלקה במקום אשר אינו ביתו של האדם וידועים דברי השו"ע (סי' תרע"א ס"ז) מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל... ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום (או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב) ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא. הגה: ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק ונוהגין להדליק בבהכ"נ בין מנחה למעריב...

והשתא ידועה קושיית רבנו החכם צבי ע"ה (סי' פ"ח) על סתירת פסקי השו"ע כביכול הכיצד התיר לברך הכא הרי מנהג הוא ועיקר סמיכתו היא על הריב"ש שעיקר טעמו הוא מצד מה דנהוג לברך על מנהג ולדידהו כיוון

דאזיל בתר שיפולי גלימת הרמב"ם לעניין ר"ח ממילא אין ראיה מהכא וא"ת דסמך על טעם הכל-בו משום קידוש ה' לברכו במקהלות דוחק כיוון שאין ראיה לדבר כיצד נברך עוד בנוסף אמאי בתק' הגמ' לא תקון כן ואפשר שהב"י סמך על סתימת הטור והפוס' אלא שאף זה דוחק כיוון דכולהו אשכנזים וצרפתים אשר פוסקים שמברכים על מנהג ממילא אין ראיה לדידהו הפוסק כרמב"ם ועל כן מסיים שאליבא דהרמב"ם אין לברך והראיה שלא הביא מנהג זה [והזכירוהו הבאה"ט (סי' תרע"א סק"י) לבושי שרד (שם על ס"ד) והגרעק"א ע"ה (שם) ועוד אחרונים שאינם על סוגיא דהלכות חנוכה].

וכבר כתבתי במקום אחר (ויען נתנאל ח"ב סי' מ', אורה זו תורה ח"ב גליון ג' סי' ד') ליישב ד"ק של רבנו החכם צבי ולחלק בין השוואים ואף שהזכיר מקום אחד שמרן דן בו לעניין מנהג מ"מ לא הזכיר שדעת מרן שמברכים עליו והיינו דין קידוש בבית הכנסת (סי' רס"ט) אלא שהוספתי ממש"כ מרן (סי' רס"ח סי"א) לעניין ברכת מעין ז' בשבת שאחר יו"ט שגם הוא מנהג כמבואר בדברי הריב"ש ע"ה (סי' ל"ד, סי' מ') וע"ע לרשב"ש (סי' שצ"ח) ומה שכתב לדון בד"ק של הריב"ש (סי' ל"ד) מהר"י באב"ד (ספר יהושע פסקים וכתבים אות קצ"ח קיח ע"ד), וכן יש להוסיף (סי' תרי"ט ס"א) לגבי הדלקת נר ביום כיפור ועי' רמב"ם ע"ה (שביתת עשור סופ"ג) רדב"ז ע"ה (ח"ג סי' תתקי"ד) ומעשה רוקח ע"ה (שם) עוד לענ"ד יש להוסיף ג"כ מנהג הפטרה בימי התעניות שאף בו יש לעי' שהרי מרן לא הלך בתר מנהג ספרד לגמרי וגם לא בתר פסק הרמב"ם ע"ה [עי' ב"י סי' תקע"ה, שו"ע סי' תכ"ח ס"ח] ומוכח שלא חייש מצד הברכה על ההפטרה.

והשתא אפי' נימא שיש לתרץ כל מקום מ"מ כל הג' מקומות לא חזיתי מי שיתרץ ויתרה מזו חלק מהמקומות לא הזכירו האחרונים כגון הראיה מדין ברכת מעין ז' והשתא יעמוד המעיין ויתבונן נכוחה מה עדיף לן לדחוק שמרן סובר כרמב"ם ולא מברך על מנהג או דילמא לומר כמבואר ביתה יוסף ובלשונו הטהורה בשו"ע (סי' תכ"ב ס"ב) שדווקא לענין הלל בר"ח לא נהגו בארצות המזרח לברך וכדעת הרמב"ם והיינו כדעתו ולא כטעמו וממילא אתי שפיר לגבי שאר מילי שנהגו לברך ואין קושי ממקום למקום וממילא קושיא מעיקרא ליתא ולענ"ד הכרח לכל הנ"ל אמאי מרן לא הזכיר בכל הני מקומות דעתו של הרמב"ם ע"ה ואמאי דווקא לענין הלל ועל כרחך

שיש לחלק בין השוואים כמבואר וד״ב[א] [ויש אריכות גדולה בפוסקים בסוגיא הנ״ל (עי׳ לאחרוני דורינו מה שכתבו בזה הגר״ש ואזנר שבה״ל ח״א סי׳ קפ״ה, ח״ז סי׳ פ״ה, הגרש״ז אוירבעך מנחת שלמה מהדו״ת סי׳ נ״ח ופאר דורינו הגרע״י ע״ה יבי״א חאו״ח ח״ז סי׳ נ״ז) וקיצרתי שעכ״פ למעשה המנהג לברך על הדלקת נ״ח בבית הכנסת ובמקום מנהג לא אמרי׳ סב״ל[ב] עוד בנוסף אחר המנהג אין כלום ואני רק באתי לבאר שאין המנהג סותר לעיקר הדין ושאני ר״ח משאר מקומות וד״ב].

והשתא אחר כל זה יש לעי׳ במהות מנהג הדלקת הנרות בבית הכנסת מהו עיקר טעמו ועל מה נסובה טיב הנהגת מנהג זה וזלה״ק דרבנו הטור ע״ה (סי׳ תרע״א) ומצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח... ובס״ה הקטן כתב שאם מניחה בדלת עצמה... ובבית הכנסת מניחה לדרום זכר למנורה שהיתה בדרום, וכתב הב״י ע״ה (שם מחודש ס״ז) נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתיקנו קידוש בביה״כ... וכ״כ הכל בו וכתב עוד טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשי״ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות וז״ל הריב״ש... המנהג הזה להדליק בביה״כ מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דר״ח אע״פ שאינו אלא מנהג ומ״מ באותה הדלקה של

א. וע״ע לרבנו הרדב״ז ע״ה (ח״ג סי׳ תע״ו, תתקי״ד) שפסק כרמב״ם שאין מברכים על מנהג אלא (ח״ג סי׳ תק״י, תתקמ״ה) כתב לדון בצורת העמדה של נר החנוכה בבית הכנסת וביאר שהוא מנהג קדמון והשתא ניחא אם לא היה מודיע שיש מנהג להדליק אבל ברגע דידעי׳ שאף אצלם יש מנהג להדליק הכיצד נימא שלא בברכה [ולענ״ד בזה יש ליישב כוונת הגרע״י במה שהעתיק ד״ק של הרדב״ז כביכול שהוא מורה לברך דהמעיין נכוחה בתשובה יראה שלא הזכיר כלל ברכה אלא שעכ״פ ודאי דצריך לומר שמתכוון בברכה אלא שעכ״פ הגרע״י לא עמד כביכול על הסתירה למשנת הרדב״ז שהרי להבדיל ממרן סובר שאין לברך על מנהג כמש״כ בתש׳ הנ״ל לעניין נר בכיפור ומרן הרי מתיר לברך במקום שנהגו וד״ב] ולענ״ד יתרה מזו יש לומר חילוק לפי גוף ד״ק של הרדב״ז גופיה והיינו דהמעיין נכוחה (שם סי׳ תע״ו) נקט כיוון שיש מקומות שנהגו ויש מקומות שלא נהגו על כן אמרי׳ על מנהג אין מברכים וממילא בדבר אשר הוא מנהג רק שכולהו נהוג לעשותו אין הכי נמי שיש לברך וממילא אתי שפיר לעניין הדלקת נר חנוכה וגם אתי שפיר אמאי כתב שיש להעמיד בצורה מסויימת ודחה הנוהגים להעמיד אחרת ע״ש (סי׳ תק״י) והבן.

ב. ועי׳ לקמן עכ״פ שאין הדין של הדלקת נ״ח מוסכמת לכולי עלמא אלא דלעניין בית הכנסת ממה נפשך כיוון שיש מנהג פשוט ממילא קיל טפי לא ליחוש מצד ספק ברכות וק״ל.

ביה"כ אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו.

והשתא יש לעי' סיכום הדעות הוא: הטור העתיק שנהגו להדליק בבית הכנסת ואין סיבה או טעם אמאי והזכיר ההדלקה אגב אורחיה והיינו דבר פשוט שיש חיוב להדליק ורק יש לבאר היכן מניח שהרי לא דן מצד ההדלקה אלא אחר שביאר חיוב צורת הנחה בבית הוסיף ובבית הכנסת נוהגים להניח כו"כ והשתא הב"י ביאר טעם המנהג א. מפני האורחים שאין להם היכן להדליק, ב. לפרסם הנס בפני העם לסדר הברכות וקידוש ה' כאשר מברכים בקהל רב, ג. מנהג ותיקין משום פרסום הנס כיוון שאין יכולים להדליק כל אחד על פתח ביתו כעיקר הדין ומ"מ אין יוצאים ידי חובה בהדלקה זו [וע"ע שיח יצחק וייס הי"ד (סי' של"ח) הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ד סי' פ"ט)].

והשתא לענ"ד יש לעי' האם יש חילוק בין טעם פרסום הנס של הריב"ש לטעם פרסום הנס של הכל-בו ומצד הסברא לענ"ד יש לחלק ביניהם והיינו הכל-בו סובר שכיוון שיש פרסום רב ריבוי שבח לבורא ית' ע"י ברכה בריבוי אינשי ובנוסף גם מסדרים הברכות ונראה דאתי' עליה משום דלא ידעי אינשי את הברכות וע"י ברכה זו בבית הכנסת היו מרוויחים בתרתי א. ברכה ע"י ריבוי עם, ב. לימוד עמך ישראל את נוסח הברכות, אלא שמהריב"ש נראה שטעם המנהג כיוון שכולהו מדליקים בביתם אי אפשר לקיים פרסום ממילא תקון פרסום הנס בנרות הבית כנסת [ועי' לרבנו הזרע אמת ע"ה (ח"א או"ח סי' צ"ו) שביאר שהדלקת בית הכנסת להוציא ידי חובה את הרבים פרסום הנס כיוון שמדליקים בפנים].

אלא שלענ"ד יש לעי' בכלל ד"ק של מרן הב"י ראשית הכל-בו שלפנינו עכ"פ לשונו אינה תואמת כלל ועיקר לד"ק של הב"י [אף שמצאתי מקור לדמות דברי הב"י והוא לרבנו הר"ד בן לוי (המכתם פסחים קא. ד"ה ושמואל אהבת שלום עמ' קי"ד-קט"ו)[ג] וכ"ה בכפילה בלשון הרד"א ע"ה (השלם פרק במה מדליקין ופי' עמ'

ג. וזלה"ק (שם): כיון דקי"ל כשמואל והוקבע הקידוש בביה"כ לצורך לאפוקי אורחים י"ח אנן נמי השתא אפי' במקומות דליכא אורחים יש לנו לקדש שם ממנהג החכמים הראשונים וכן בשאר ענינים השאירו הגאונים מנהג הקדמונים במקומו אע"פ שבטלה הגזירה שעליה היתה התקנה... וכן בקידוש בביה"כ וגם כי יש בזה פרסום גדול וקדוש השם והודאה לשמו יתברך לברכו במקהלות כדכתיב במקהלות ברכו אלהים ואין בזה משום ברכה לבטלה כיון שמסדרין שם הברכות בפני כל העם בקיאין ושאינן בקיאין ודומה לזה מה שנהגו הראשונים להדליק נרות של חנכה בביה"כ כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר כל הברכות לפניהם גם שיצאו ידי חובתם הרואים שאין להם בית לברך שם.

קנ"ב) ואתי שפיר ג"כ שאולי מרן תפס האי לישנא אלא שצ"ב אמאי הזכירה בלשון הכל-בו וצ"ב?[ד] אלא שלענ"ד מצאתי און ומקור בד"ק של הכל-בו והוא ריש סי' נ' והוא ממש כדברי המכתם הנ"ל ומ"מ אינו המקום אשר הזכירו ביתה יוסף המגיהים אשר לפנינו אלא סימן אחר וצ"ב? אלא שעכ"פ לפי זה צ"ב הסתירה כביכול בין ב' טעמי המנהג וצ"ב?] דלזה"ק דהכל-בו ע"ה (סי' מ"ד) נהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש... והמנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בין תפלת המנחה לתפלת ערבית ובערב שבת מדליקין קודם תפלת המנחה ועד שלא יתפללו הקהל ובמוצאי שבת מדליקין אחר סדר קדושה וקדיש קודם שיבדילו על הכוס והראב"ד ז"ל חולק על זה המנהג כמו שכתבנו [ר"ל בריש דבריו שהראב"ד סובר שאין לברך קודם הבדלה אלא אחריה והטעם שאחר שנהנה מהאור הכיצד יוכל לברך עליו].

והשתא טעם קידוש לא מצינו שהרי הכל-בו לא מיירי באינשי שאין להם מקום להדליק אלא שאולי י"ל דכוונת הב"י מצד קידוש היינו דלא ידעי לברך וכדו' ובזה פוטרים אלא שזה אינו דכוונת הקודש כמו שלעניין קידוש אין להם היכן לעשות עושים בבית הכנסת ומקיימים עשיית קידוש על הכוס הכא נמי אין להם בית להדליק אז מקיימים ע"י הדלקה בבית הכנסת וממילא כל זה אינו נכנס בלה"ק דהכל-בו ע"ה עוד טעם מקהלות ג"כ אינו מוזכר, והטעמים המבוארים בכל-בו הוא לימוד עמך היינו להוציא שאינו בקי ושאינו זריז אלא שהוא דוחק שהרי הריב"ש כתב להדיא שאין יוצאים וממילא יש לעי' אמאי לכל-בו יוצא הרי אי נימא דאין לו בית אין לו חיוב ואי נימא שיש בית אמאי שייצא בבית הכנסת וצ"ב ואולי מהאי טעמא יליף מרן לדמות לעניין קידוש בית הכנסת וצ"ב? עוד מבואר טעם הכל-בו להדלקה מצד הידור מצווה ופרסום הנס וזכר למקדש ולענ"ד נראה בכלל לה"ק דבזמנו לא היה דרך להדליק כלל אלא זעיר פה זעיר שם ועל כן נהגו להדליק על מנת לקיים ומי שהדליקו היו בעלי בתים אשר ידעו את נוסח הברכה וכדו' בתוך ביתם ולא הראו לבחוץ וממילא חשש לשכחת המצווה וזכר המקדש ועל כן הנהיגו להדליק בבית הכנסת ובזה ילפי את הני דלא ידעי עצם החיוב וגם נוסח הברכות וכדו' וממילא ע"י זה

ד. ומינה קצת יש לעי' בד"ק של רבנו הגרע"י ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ז סי' נ"ז אות א', וכ"ה בחזו"ע חנוכה הע' עמ' מ"א) אשר הזכיר דברי המכתם וכתב ברור שמקור דברי הכל-בו מדברי המכתם וצ"ב הרי בכל-בו אינו מובא כלל מהלשון ואם כבר היה להזכיר לרד"א א"נ להזכיר מקור דברי הכל-בו סי' נ' והתם הזכיר סי' מ"ד והיינו הא דהוזכר מראה מקום בב"י.

נוצר שבח והודאה לבורא ית' ולענ"ד נראה שכוונת מרן ביתה יוסף היא לבאר דברי הכל-בו ולא להעתיקם על צורתם וממילא אתי שפיר שמה שנמצא לפנינו מהכל-בו אינו מוזכר ביתה יוסף אלא הוא רק ביאור היוצא מהכל-בו וק"ל ולענ"ד דמות ראיה לזה היא דברי מהר"י מרוויש ע"ה בספה"ק (שו"ת מן השמים סי' כ"ה) אשר נשאל לענין קידוש בבית הכנסת והשיב שיש לקדש אפי' שאין סועדים וטעמא א. ברוב עם הדרת מלך והראיה לזה מהדלקת נ"ח בבי"כ אף שכל אחד מדליק בביתו, ב. אנשים השומעים בבי"כ נותנים אל ליבם ולומדים ומקדשים בביתם. [ועי' מה שדנו מהר"ש כהן (בנין שלמה סי' נ"ג) והשד"ח (מע' חנוכה בסופה אות כ"ג) בדברי הכל-בו והעתקת מרן הב"י ולפי מה שהבאנו מהכל-בו במק"א לא קשיא מידי וכן וסרו תמו דיונם].

והשתא אמרתי שיש לדון כאיזה טעם הכריע מרן לתפוס לעיקר וזלה"ק דמרן בשולחנו הטהור ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום (או בדרום המנורה ומסדרן ממזרח למערב) ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא.

והשתא שמעי' שתפס את הטעם של פרסום הנס ומריהטת הדברים לא בכדי אלא כלשון הריב"ש ע"ה והיינו כיוון שאין לנו דרך אחרת לפרסם אלא זו כן נהגו ומ"מ אף שודאי בתקופת מרן הב"י כבר לא שייך האי טעמא אין אחר המנהג כלום וכן נראה דהבין הח"צ ע"ה (שם) אשר ביאר שעיקר טעמו של מרן כריב"ש אלא שעכ"פ עדיין צ"ב א"כ אמאי נקטי צורת ההנחה של הנרות כצורת הנחה של מנורה בבית המקדש וטעם דימוי לבית המקדש אולי נובע מהא דהזכרנו בשם הכל-בו ומקורו הוא המנהיג ועוד מרבותינו ראשונים קדמונים ואף שלא הזכיר הב"י והיינו שהוא זכר למקדש ונראה דהאי טעמא דחכמי אשכנז אשר הנהיגו דעי' ביתה יוסף שכן הוא דיון התרומת הדשן וממילא שמעי' דאיכא ב' טעמים א. פרסום הנס, ב. זכר למקדש?

עוד בנוסף אמרתי להוסיף שמנהג הדלקת הנר מוזכר בעוד כמה וכמה מרבותינו ראשונים כמלאכים [סדר טרוייש (עמ' 38) נהגו להדליק ערב שב"ק בבית הכנסת נהגו להדליק נ"ח שו"ת מן השמים (סי' כ"ה) ספר העיטור (עשרת הדברות הלכות חנוכה קיד ע"ד) שבולי הלקט (סי' קפ"ה וכתב שלא ידע שורש וענף למנהג זה) ספר המאורות (שבת כב: ד"ה ובערב שבת עמ' ע"ג) שהזכיר המנהג בלא טעם והביא ההנהגה בבי"כ ערש"ק ומוצש"ק, כ"נ בהגהות הר"ף (על הסמ"ק סי' ר"פ אות ג') נימוק"י (ב"י סי' תרע"ה מחודש ס"א) מהר"י וייל (דינים והלכות אות ס"ה, דרכ"מ סי' תרע"א ס"ב) שהזכירו מנהג ההדלקה]

וחלקם הוסיפו ג"כ טעם למנהג[ה] עי' לרבנו המנהיג ע"ה (מוה"ק כרך ב' עמ' תקל"א) כ"כ גאון ז"ל ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר שלחנוכה כי אם בבית שאדם דר בו מדאמ' כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובית הכנסת פטור ממזוזה כדאמ' (יומא יא:) אא"כ יש שם בית דירה לחזן בית הכנסת אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם. וכעין זה בספר מנהג מרשלייאה (עמ' 145) נהגו להדליק בביה"כ אע"פ שאין אדם דר בה מפני שהנס היה במקדש בית אלקים ועושים כן במקדש קטן בגולה לפרסום הנס.

והשתא לענ"ד חזי' שהוא מנהג קדום עוד מימי הגאונים ומינה יש לעי' בדברי הח"צ ע"ה במה שכתב לעניין הברכה על המנהג ויש לעי' ג"כ דמי נימא דהאי גאון סובר כדברי התוס' ועל פי רוב שיטת הגאונים לעניין ברכת ר"ח כשיטת הרמב"ם, עוד בנוסף חזי' שלכאורה אין שום טעם להדליק דתלות הדלקה תליא במקום החייב בדין מזוזה אלא שעכ"פ כבר נהגו אפי' במקום שלא חייב במזוזה וממילא לפי זה בית כנסת לאו דווקא אלא שזה אינו שהרי תלה שעכ"פ בית הכנת מצד הדומיא דמקדש וממילא דווקא בבית הכנסת שייך לברך אבל כל מקום שאינו בית הכנסת ממה נפשך לא שייך להחיל עליו שם הפרסום שהרי חסר בו גדר מקדש מעט, ומינה ג"כ שהוא לענ"ד חלק ממקור טעמו של הכל-בו והיינו זכר למקדש, היוצא מד"ק שכל שאינו בית הכנסת אין שייך בו כלל ועיקר מנהג, ועוד יש לעי' דלשון המעתיקים מצד המנהג של מקדש מעט הזכירו ג"כ בגולה ומשמע שדווקא התם היה שייך האי טעמא וצ"ב?

עוד חזיתי מנהגים דבי מהר"ם (עמ' 71) נהגו להדליק נרות של חנוכה בביה"כ משום פרסומי ניסא... וכ"כ המאירי ע"ה (שבת כג: ד"ה אף

ה. אמרתי להציגם כיוון שחלק מהני דפנו אליי ת"ח יודעי ספר וכאשר דנו איתי לעניין הברכה על הדלקת נר חנוכה מחוץ לבית הכנסת לשם פרסום הנס דנו כנפקא מינה בכל אחד מטעמי הראשונים והציגו כביכול שיש הרבה טעמים ובאמת שהראו לי כמה וכמה חכמים בני דורינו אשר סיכמו בספריהם כביכול יש כמה וכמה טעמים מחודשים אשר לא הוזכרו אבל המעיין נכוחה יראה שכל הג' טעמים אשר הזכיר מרן הב"י ע"ה מוזכרים ג"כ להדיא בדברי הני ראשונים רק שבצורה קצת שונה במהות המלל אבל במהות הדברים כולהו מאותו הטעם קאמרי וכעין שכבר הזכרתי בויען נתנאל ח"ב לעניין כיסנין אשר יש כמה רבנים אשר הזכירו בימינו שיש יותר מג' שיטות ודחינו זה בתשובה שם וממילא יש ללמוד מהכא כמה חשוב לעי' בכל דבר ודבר ולא לקבלו כתורה מסיני וד"ב [חוץ מטעם המנהיג כמובן שבאמת טעם מחודש שלא הוזכר].

במוצאי) זה שנהגו להדליקם בבית הכנסת עיקר הענין משום פרסומי ניסא ולא לכוונה אחרת והדבר נאה, וכ"כ הריטב"א (שם כג. ד"ה הרואה) נהגו להדליק בבתי כנסיות כדי לעשות פרסומי ניסא במקום הרבים.

עוד עי' לרבנו הארחות חיים ע"ה (הלכות חנוכה אות י"ז) שלשונו כלשון הכל-בו כידוע: נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת המצוה גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס זכר למקדש... וכעין זה מבואר מדברי התניא רבתי ע"ה (סי' ל"ה מוה"ק עמ' קל"ד) כתב בעל עשרת הדברות נהגו להדליק נ"ח בביה"כ... ושמא נהגו להדליקה בעבור האורחים ובעבור מי שלא היה לו שמן להדליק נ"ח...

בעלות סיכום כל הטעמים יוצא א. שיטת המנהיג ודעימיה זכר למקדש, ב. מהר"ם ודעימיה פרסום הנס [ועי' טעם נוסף כעין זה שהזכיר הגר"א ע"ה (סי' תרע"א על ס"ז) ודימה ללילי פסחים שמברכים על הלל בביה"כ משום פרסום הנס אף שמברכים בקידוש], ג. הארחות חיים ודעימיה להוציא ידי חובה או שילמדו הני שלא ידעי כ"כ טוב וכעין שביארנו לעיל כוונת הב"י ושכ"נ ממהר"י מרוויש ע"ה (שו"ת מן השמים), וממילא שמעי' שאין חדש תחת השמש והני טעמים הוזכרו ביתה יוסף בתמצות מקורות ודברים ומינה ג"כ שאין ללמוד מהני טעמים איזה נפקא מינה לימינו או איזה שינוי דין וכדו' ורק שיהא לעי' אליבא דשיטת המנהיג כמובן אשר תלה חיוב ההדלקה במקום אשר חל עליו חיוב מזוזה ושאני בית כנסת מצד דומיא דמקדש וממילא כל שאינו חייב במזוזה וגם אינו מוגדר בית כנסת אין הכי נמי שאין להדליק וממילא דה"ה מצד הסברא בית מדרש שהרי אין חייב במזוזה [ואף לסוברים דבעי' עי' טוב"י יו"ד סי' רפ"ו ושו"ע שם ס"י הני מילי נמצאים מבוקר עד ערב לאפוקי עד שעות הצהריים או לחיזוק שנמצאים שעות מסויימות בלבד וד"ב] ומינה ג"כ אתי שפיר אמאי הדליקו דווקא בבית הכנסת.

אלא שאין הדברים הנ"ל מוסכמים שאליבא דכולי עלמא מדליקים את הנרות בברכה בבית הכנסת ואף שמשתיקת כלל רבותינו הראשונים אשר העידו הציגו את המנהג לא הזכירו ברכה מ"מ ודאי שתיקתם כביכול הודאתם ופשוט שלא קיימו את המצווה כמעשה הדלקה בעלמא בלא ברכה אלא ודאי בירכו וכן מבואר מדברי הריב"ש אשר דן מצד ברכה על מנהג וכן הכל-בו אשר הזכיר שהוא מצד שילמדו

ו. ועי' לקמן בסיכום המקומות מה שהבאתי בשם האחרונים והכא רק נפקא מינה אליבא דטעמיה דהמנהיג ואכמ"ל לע"ע.

וגם במקהלות ברכו ה׳ וכ״פ מרן בשולחנו הטהור שם שמדליקין ומברכין.

אלא דעי׳ מאידך לרבנו השבולי הלקט ע״ה (שם) מורי ר׳ יהודה אחי שני נר״ו היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עליה וכן דעתי נוטה כי מאחר שכל אחד ואחד מדליק בביתו מה צורך להדליק בבית הכנסת והעתיקו התניא רבתי (שם בלא להזכיר את השבולי הלקט עצמו ואין זה דרכו) כתב שהיו מדליקים וסיים אבל מורי הרב חביבי היה נמנע מלהדליקה בבית הכנסת כדי שלא לברך עליה, אלא דחזיתי טעם נוסף לנמנעים לברך דעי׳ לרבנו מהר״ם שיק ע״ה (חיו״ד סי׳ שע״ו) שהעיד שרבו החת״ס היה נמנע מלברך בבית הכנסת על נרות חנוכה וע״ש שביאר הטעם לזה׃ דכל מה דאנו מברכים על מנהג דווקא כאשר י״ל שורש וענף המוזכר בש״ס אבל כאשר אין לו שורש ואיזכור בש״ס אין הכי נמי שאין לברך ועל כן לא נהג לברך על נ״ח בבית הכנסת.

אלא שלמעשה כבר ביארנו לעיל שפוק חזי מאי עמא דבר והוא מנהג קדמון מקדם קדמתא ומעשים בכל חנוכה אשר מדליקים בשמחה ובברכה וכ״כ הזרע אמת (שם) ג״ע החיד״א (ברכ״י שם סק״ו) והוסיף שכן נוהגים כמה רבנים ש״צ לברך ויתרה מזו אפי׳ מדליקים אח״כ בביתם וכן מבואר בד״ק של מהר״ם שיק (שם) שאף שרבו החמיר בזה מ״מ העולם נוהג להקל ואף אצלהם בבית הכנסת וכ״ה להדיא בד״ק של רבותינו האחרונים אשר העתיקו האי דינא כל היד המשמשת תמצא ריבוי מראה מקומות וד״ב.

והשתא יש לעי׳ לעניין שאר מקומות אשר אינן בית הכנסת שהרי מהכא יוצא ממה נפשך דהא דנהגו עלמא דווקא בבית הכנסת אי מצד

ז. ומינה קצת יש לעי׳ בד״ק של רבנו הגר״י וייס ע״ה הי״ד (שיח יצחק סי׳ של״ח) הנה המחבר... ובביהכ״נ מניחו... ומדליקין ומברכין הוסיף הרמ״א ״בביהכ״נ״... ולא אוכל להבין הוספת הרמ״א ז״ל תיבת ביהכ״נ דהרי המחבר דיבר בזה רק מביהכ״נ... ולזאת חשבתי לומר שכוונת רמ״א ז״ל שדוקא בביהכ״נ מדליקין ומברכין ולא בביהמ״ד וקצת סברא דעי׳ שו״ת מהר״ם שיק... מ״מ חשבתי הבו דלא להוסיף עלה לברך אף בביהמ״ד אמנם לענ״ד היה נראה שטעמיה דהחת״ס ז״ל היה מטעם שהחיינו דהאיך יברך על הדלקת ביהכ״נ ושוב על נרות חנוכה שבביתו וכאשר העיר בזה בשו״ת שלו... ולענ״ד אחהמ״ר ב׳ הטעמים שהזכיר אינם אחהמ״ר שהרי מהר״ם שיק ע״ה כתב להדיא שכל הטעם שיש לחלק הוא בין מנהג עם שורש בש״ס לבין מנהג בלא שורש בש״ס ובזה יישב מנהג רבו אבל למעשה לא הסכים עימו וודאי לא אתי׳ עליה מצד חיזור על ברכה נוספת ובלא״ה דאיכא יצא מוציא וכש״כ כאשר החיוב של הדלקת נר בבי״כ הוא משום פרסום הנס כיוון שמדליקים בפנים ולא יוצאים ידי חובה ובביתו הוא חיוב של הבית עצמו ובזה ודאי לא קיים שהחיינו ועל כן ממה נפשך לא שייך אחהמ״ר.

שהיה מקום איסוף וקיבוץ אינשי אי מצד שרובא דאינשי הדליקו בביתם ולא היה כמעט אפשרות של פרסום הנס דרבים והיינו כלפי חוץ אלא רק לבני הבית ועל כן תקון להדליק בבית הכנסת אי מצד לסייע ליהודים אשר לא ידעי וממילא ילמדו וכש"כ כאשר חזי' שאף לעניין הדלקת בית הכנסת לא היה מוסכם לכולי עלמא ועוד ברבותינו הראשונים מצאנו מי שמיאן בזה וכן ברבותינו האחרונים וממילא י"ל הבו דלא להוסיף עליה ודווקא בבית הכנסת שייך זה ולא בבית המדרש אשר שם יושבים חכמים אשר ידעי וכן אינו מקום קיבוץ אינשי שהרי לא כל איניש מגיע לשם עוד בנוסף ליכא משום זכר למקדש וכש"כ לפי טעמו של המנהיג ע"ה שהרי אינו מקום החייב במזוזה ושאני בי"כ דאיכא משום זכר למקדש ועכ"פ ממה נפשך לא יהא שייך זה וע"ע מה שהוסיף האדמו"ר מקלויזנבורג ע"ה (דברי יציב חאו"ח סו"ס רפ"ו).

אלא שאין הדברים מבוררים כן דחזיתי לרבנו הפרמ"ג ע"ה (א"א סי' תרע"א סקי"ד) שנראה מדעתו הקדושה דלאו דווקא בית הכנסת אלא ה"ה בית המדרש דזלה"ק: בבית הכנסת מדליקין על המנורה סמוך לצד דרום... ואם אין מנורה מדבקין הנרות בכותל דרום ולא אצל הפתח אף שהפתח לפעמים בדרום דלית מזוזה ואף בית המדרש דאית מזוזה מדבקין בכותל דרום וא"צ אצל הפתח, ואף שיש לדון דאולי הכוונה בית המדרש שמנהלים בו תפילות וכדו' והוי כעין בית הכנסת וכן מצאתי להדיא בד"ק של רבנו כה"ח סופר ע"ה (שם סקס"ה) שנקט בית הכנסת ה"ה בית המדרש שמתפללין בו.

מ"מ עי' לרבנו המשנ"ב ע"ה (שם סקט"ל) שכתב בית כנסת וה"ה בית מדרש וכ"כ ג"כ השיח יצחק וייס ע"ה הי"ד (סי' של"ח) שכתב שאולי יש לדייק דווקא בית הכנסת אלא שדחה על פי הפרמ"ג הנ"ל והוסיף ג"כ לדמות לעניין בית מדרש במעין ז' וע"ש בסוף התשובה שכן הסכים עימו ר"ע יוסף שלזינגר ע"ה (בעל הלב העיברי) ואף שבתחילה כתב שאולי דווקא בית הכנסת ועוד הזכיר הטענה של מקדש מעט מ"מ סיים שבית מדרש אלים טפי שהרי בית כנסת אין בו שום דירה כש"כ בימ"ד אשר אוכלים ושותים בו וסיים שכן המנהג הפשוט בי"ם עיה"ק והמקדש בבתי מדרשם של ספרדים ואשכנזים וכן אצל חכמי האמת להדליק בברכה ומ"מ סיים ב' תנאים א. שיהא שיעור שהייה של מניין בתפילה או לימוד חצי שעה משום פרסום הנס, ב. שיהא בית מדרש דרבים ולא דיחיד והיינו נבנה מתחילה על דעת רבים וכמש"כ הרמ"א ע"ש.

אלא דאולי יש לומר שאף הני רבנן קמיירי בבית המדרש אשר מתנהל גם תפילה ולא בבית המדרש העומד רק ללימוד או מתקבצים ללימוד

לזמן מה והטעם הוא מצד עצם ד״ק של רבנו השיח יצחק ע״ה דקמיירי בבית מדרש אשר לומדים רק לעתות ערב ומ״מ מתפללים שם מנחה ומעריב ושחרית לא ועל זה קאמר וממילא מבואר שכאשר הביא ראיה מהמפרי מגדים מסתמא על זה קאמר וכן לענ״ד יש לדקדק בד״ק של רבנו הגרש״ז אוירבעך ע״ה (הליכות שלמה תשרי-אדר פי״ז ארחות הלכה הע׳ 10 עמ׳ שט״ו) שכן הורה כאשר נשאל על בית מדרש אשר מתקיים כולל ערב שאין להדליק בברכה וכדברי כה״ח סופר הנ״ל וודאי אף ודאי לא נעלם הנ״ל מעיני קודשו של רבנו הגרשז״א ע״ה ועל כרחך שמבאר דברי הני רבנן כד״ק של רבנו כה״ח סופר ע״ה וכן מצאתי להדיא לדבריי במשנתו הטהורה של חכם בן ציון ע״ה (אור לציון ח״ד פמ״ב ה״ט בהע׳ עמ׳ רמ״ז) וכן מדליקים נ״ח בביהמ״ד אם מתפללים שם תמיד וכגון בישיבה וכדו׳ ודינם כדין ביה״כ ומדליקים שם בברכה וכ״כ מ״ב... ובכה״ח... אבל בבימ״ד שלא מתפללים שם תמיד אין דינו כדין ביה״כ ואין מדליקים בו נ״ח ואף אם רוצים להדליק לא יברכו על ההדלקה [אין להקשות על חילוקו מהשיח יצחק דאף הוא מודה שעכ״פ בעי׳ תפילה דרך קבע רק שא״צ ג׳ תפילות וסגי בערבית ומנחה].

ויתרה מהנ״ל יש לדון לעניין מה שנפוץ בזמנינו שמדליקים בכל מקום אפשרי חנויות רחובה של עיר משרדי עבודה אירועי שמחה וכל כיו״ב וזה מניין יצא לנו ובאמת שהמעיין באחרוני דורינו יראה עקולי ופשורי טובא שהרי עצם הדין של הדלקה בבית הכנסת תליא באשלי רברבי וכמבואר לעיל עוד בנוסף הרי בכל הנ״ל אין ולו טעם אחד אשר אפשר להסכים עליו ואף שיש המצדדים לומר שהוא מטעם דנקטי פרסום הנס אחהמ״ר הרי התם טעמא כיוון שאי אפשר בעניין אחר ולא היה הנס ניכר מבחוץ אבל בימינו אנו שאין יהודי אשר מסתובב בחוצות קריה ובין השכונות וכדו׳ אשר גרים עכ״פ בארץ ישראל שלא רואה למול עיניו אם זה בבלוק או בבית או מקרן זוית זו או זו וכש״כ כאשר יש גם המדליקים בחנויות שלהם בלא ברכה וממילא פשוט וברור שאין שום עניין כלל ועיקר לברך והרי כלל הוא בידינו שאין הברכה מעכבת את המצווה וכש״כ כאשר אנו דנים על חומר גדול של עשייה של מצווה בברכה אשר יש לדון טובא במהותה ולענ״ד בנוסף על כל הנ״ל הרי כאשר באים ומדליקים בחוצות קריה בברכה ילפי אינשי אפי׳ יחידים לחנויותיהם וכדו׳ להדליק והתם מי התיר והרי התם אינו מקום איסוף או קיבוץ ואף שיש להם להראות כלפי חוץ מ״מ הרי לא נחשב ביתם וממה נפשך אין כלל ועיקר לדמות ועל כן לענ״ד נראה שודאי כל אדם ירא שמיים יזהר טובא מהדלקות הנ״ל ואם ירצה בלא

ברכה תע"ב אבל לא ליחוש לנפשיה במקום של ספק חמור של ברכה לבטלה כמעט לרוב ככל הדעות וכש"כ כאשר אנו כל השנה נזהרים מברכה לבטלה אף שדעת מרן להצריך לברך וכבר התאוננתי על זה רבות פעמים טובא ואמאי הכא כביכול לא נזהרים אתמהה ועל כן ודאי כל איש ירא שמיים יזהר מלהכניס נפשו לספק ברכה [וזלה"ק דרבנו הדברי יציב ע"ה (שם) עכ"פ ברור שרק בביהמ"ד ומקום קבוע לתפלה היה המנהג ולא בשאר מקומות ובפרט בזמן הזה שרבו המתפרצים ולעשות איש ככל הישר בעיניו ולעשות עוד בשרירות לבו לדמות מילתא למילתא לאיזה נטפל למצוה רח"ל מחויבין להזהר מאד שלא לנטות ח"ו כקוצו של יוד ממה שמבואר ומפורש בדברי רבה"ק ואין להוסיף ואין לגרוע עכ"ל והיינו מה שכתבתי שהאידנא כל אחד מדליק היכן שרוצה בברכה והכל נלמד מתוך סוגי ההלכות אשר רואים או מסתכלים או שמנהיגים הנהגות כאלה ואחרות ואז נפרץ לגמרי וד"ב]

עוד בנוסף על הנ"ל הרי עצם הדין של הדלקת הנר חנוכה שלא בבית הכנסת או בית המדרש אלא בשאר המקומות תליא במחלוקת גדולה דעי' לגרע"י ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ז סי' נ"ז בסופו) אשר הזכיר מחלוקת האחרונים בזה וע"ש ריבוי אחרונים אשר כתבו להחמיר לברך וא"כ הכיצד לא יחוש כלל אתמהה לברכה לבטלה ואי נימא דהוא מנהג הכיצד נוצר מנהג נגד ההלכה הרי אין הסכמה שהוא בכלל פרסום הנס שהרי אי נימא שהטעם מצד פרסום הרי כולהו אמורים להסכים אלא על כרחך שהספק לפנינו אם הפרסום מחמת הבית כנסת או לאו דווקא וממילא כיוון שיש ספק הדרי' לכלל ספק ברכות להקל ואין לומר שהספק הוא במצווה דהכא אין מצווה להדליק רק הספק הוא האם הדלקה הנ"ל בכלל המנהג והיינו האם האי פרסום הוא בכלל המנהג וממילא ממה נפשך לא שייך כלל ועיקר להתיר לברך [וע"ע מה שדנו בזה ויען יוסף (גרינוואלד חאו"ח סי' ת"א) משנה שכיר (חאו"ח סי' רח"צ-רצ"ט) הגר"ש ואזנר (שבה"ל ח"ד סי' ס"ה אות א') מנחת יצחק וייס (ח"ו סו"ס ס"ה) הגרא"י ולדינברג (ציץ אליעזר חט"ו סי' ל', חכ"ב סי' ל"ז אות א') הדברי יציב (שם) וע"ש מה שמוסיף לדון אפי' בבית הכנסת אשר אין שם מניין פעיל יומיום לגבי הדלקה ע"ש הגרש"ז אוירבעך (וע"ע לו בהרחבה הליכות שלמה שם אות ד' דבר הלכה אות ה' עמ' שי"ד-שט"ו ובארחות הלכה, אז נדברו מכתב ח"ו סי' ע"ה) וגם צידד לעניין בתי כנסיות אשר אין מניינים קבועים וכדו' כעין דברי האדמו"ר מקלויזנבורג הנ"ל אז נדברו (ח"ה סי' ל"ז, ח"ו סי' ע"ה, חי"א סי' ל"ב) קניין תורה בהלכה (ח"א סי' קלא) אור לציון ע"ה (שם הי"א עמ' רמ"ט)

הגר״מ שטרנבוך שליט״א (תשובות והנהגות ח״א סי׳ שצ״ח) ועוד].

עוד בנוסף לענ״ד הרי יש לדון מצד אחר והוא הסברא של מנהג והיינו ניחא לעניין בית הכנסת הרי לפנינו יש מנהג מקדם קדמתא וכולהו מעידים עליו בגודלם החרשתי השתא לעניין בית המדרש ניחא שיש המדמים לבית הכנסת שויין אבל בשאר המקומות הרי הוא כביכול מנהג נגד מרן ואין לדון מצד פרסום הנס דא״כ אמאי הזכירו בדווקא בית הכנסת ולא תלי בדבר אחר והרי הטעם של הבית כנסת אינו מצד הדין של פרסום נס אלא מציאות של פרסום נס וממילא פשוט דאפי׳ אם ירצה הטוען לטעון הרי עכ״פ לא גרע משאר דינים אשר הם מנהג אחרי מרן שודאי אין לנו לעשות כן ועל כן אף שיש הנוהגים לברך וסמכי על מה שהוא פרסום הנס ודאי כל אדם ירא שמים יזהר מאוד לברך ולהכניס נפשו לספק חמור [ולענ״ד יותר ודאי ולא רק ספק] של ברכה לבטלה.

ויתרה מזו הרי על פי רוב הני מקומות אשר נוהגים להדליק סמכי אף להדליק אחר חצי שעה מצאת הכוכבים ובכה״ג יש להוסיף דמי נימא לן שבכה״ג יש להקל אתמהה ובכה״ג ממה נפשך אין להקל כלל ועיקר שהרי מה שנהגו להדליק דווקא לקיים המצווה כיוון שיש פרסום הנס בבתים לבני הבית אבל כאשר אנו דנים על מנהג של הדלקה שאינו להוציא ידי חובה ואינו תליא בבני הבית אלא לפרסם ובכה״ג כבר לא שייך פרסום שהרי מי נימא דדמי לבית הכנסת ויתרה מזו אף בבית הכנסת יהא לדון בזה מ״מ כאשר גם אינו בבית הכנסת וגם מוסיפים כביכול על תקנת בית הכנסת ודאי לאו שפיר להדליק וז״פ וברור.

ומתוך הדברים הנ״ל יש ג״כ לבאר לגבי מה שנשאלתי מידי״נ הרב רן אבוחצירא [הידוע בר״ת ריחמ״א] שליט״א[ח] כאשר מקיימים הדלקה ציבורית ברחובה של עיר ולא מקיימים במקום תפילה אלא הוא רק לפרסום הנס וקירוב ללבבות האם מותר לברך באופן שיודעים שרוב אלו שמגיעים להדלקת נרות חנוכה לא הדליקו וכנראה גם לא ידליקו בביתם נר חנוכה ויתכן שנר חנוכה זה הוא להם לחובה [אע״פ שלא יוצאים בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת] שודאי לענ״ד שיש להדליק ויקיימו בהדלקה את הקירוב אבל לברך אין לברך וכן הורתי לראש כולל אשר שאלני לאחר שהזמינוהו

ח. וכן שאלני ראש כולל אשר הזמינוהו להדלקה מרכזית של חב״ד והתקשר לשאול האם בדווקא תוך הבית כנסת או דילמא יש להקל אף כל שהוא לפרסום הנס וטעם ספקו נבע מחמת שלא ראה באחרוני הספרדים אשר הזכירו המנהג להקל אלא בתוך מקום סגור כמו שהסתפק כאשר התקשר לשאול.

להדליק והסתפק כיוון שהוא ברחוב קריה והאחרונים [ביאר לי שכן הוא משמעות דברי הראש"ל שליט"א במה שנקט לעניין הכותל המערבי והשבתי שגם מדברי הראש"ל אינו מוסכם שהרי הזכיר הדיון של הדלקה ברחוב קריה (ילקו"י חנוכה מהדו"ח עמ' רכ"ו) בשם הויען יוסף והדברי יציב וסיים שאינו מקום קביעות ועל כן לא דמי ומשמע שאם יהא סוג של מקום קביעות אין הפרוץ גורע אלא שעכ"פ בהדלקה מרכזית של חב"ד וכדו' משמעות דברי הראש"ל שאין לו לברך] נקטי שדווקא בתוך מקום אשר הוא סגור ויש גג וכדו' דהוי כעין בית שייך שעכ"פ יש צד מסויים של גדר חיוב מזוזה ואיכא לשיטת המנהיג ע"ה וביארתי כמבואר לעיל שלענ"ד פשוט וברור שאין נוחה דעתי שיש לברך וקרוב לברכה לבטלה אלא שהרוצה לסמוך על מנהג חב"ד או טענה כזו או אחרת של פרסום הנס אין לחלק בין מקום למקום וכמש"כ האז נדברו ע"ה (ח"ה סי' ל"ז) שכביכול ברחוב קריה טפי איכא חיוב מצד הפרסום הנס מאשר הבית כנסת ועל כן הסומך כביכול על המנהג והוא מברך גם באולמות אירועים וכדו' פשוט דה"ה לעניין רחוב של קריה [וכמובן שאין לדון אם עושים תפילה או לא וה"ה אולמות אירועים וכדו' שודאי מעיקר הדין א"צ לשום תפילה שודאי שם תפילת ערבית דעבדי לא משווה למקום בית הכנסת והראיה הפשוטה וכי יעלה על הדעת שאולם שמחות אשר בליל כ"ה כסלו עשה אירוע של שמו"ת ועשו ערבית ואז הדליקו נרות יחיל שם בית כנסת ולמחרת ב"מ עבדי אירוע חילוני ב"מ ועל כן ודאי הני דכתבי שיש לעשות תפילת ערבית לכתחי' וכדו' זה תמוה מאוד וצ"ב מניין יצא זה להם וצ"ב?].

ואחר כל זה שביארנו שודאי מעיקר הדין אין נכון כלל ועיקר להדליק בכל מקום אפי' יש איסוף של אינשי וכש"כ כאשר הדיון הוא רק איזה עניין של טקס דתי שנהוג לעשות במקומות עבודה או משרדים בסיסי צבא וכדו' ונמצאים בעירבוביה על פי רוב ומחלקים סופגניות ואין בו לא קירוב ולא הפצה ולא חיזוק אלא הדלקה בעלמא של הנהגה יהודית בזמנים הללו שודאי אף ודאי לענ"ד אין שום עניין כלל ועיקר להדליק וכש"כ כאשר הדיון הוא בהדלקה אשר מתבצעת קודם שקיעה שהרי חוץ ממה שנתבאר עד כה מצד כל הנ"ל עדיין איכא הדיון הפשוט של מתי אפשר להדליק ומהו זמן ההדלקה של נר חנוכה וכל הדיון הוא רק לעניין שקיעה או צאת הכוכבים ומצאת הכוכבים עד כמה אבל לפני שקיעה הוא דיון בפני עצמו ואף למדליקים בבתי כנסיות יש דיון טובא בזה ואמרתי אציגה בקוצר שעימי בעזר ה' בזה:

איתא בגמ׳ (שבת כא:) וכבתה אין זקוק לה ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק וא״נ לשיעורה עד שתכלה רגל מן השוק...

והשתא מלשון הגמ׳ מבואר להדיא שמצוותה היא משתשקע והשתא יש לעי׳ מה הכוונה של מצוותה האם כך הוא הזמן שלה או כך הוא היותר נכון או דילמא הכוונה היא שזמן המצווה מתחיל מרגע השקיעה או צאת כוכבים לפי העניין ואילך ולפני כן אי אפשר לקיים את המצווה ורהיטת הדברים היא לעיכובא והיינו הרגע הראשון הוא משתשקע והראיה לענ״ד היא הכרח הגמ׳ לדון רק בסוף הזמן או מה שנקט שתכלה אם לזמן או לשיעור וכדו׳ אבל לעניין ממתי זה לא היה ספק לגמ׳ וממילא פשטות הדברים שתחילת הזמן לעיכובא וקודם זה אי אפשר לקיים.

אלא שאין הדברים מוסכמים דחזיתי בזה דיון גדול ברבותינו ראשונים כמלאכים עליונים עולים ויורדים בו ראשית לענ״ד יש להוכיח הדברים מד״ק של רבנו בה״ג ע״ה (מכון י״ם עמ׳ קנ״ו) היכא דטעה או נאנס ולא אדליק אחר שקיעת החמה מדליק ליה בתר הכי דאית ליה שיעורא עד שתכלה רגל מן השוק... [פסק] והיכא דאדליק לה קודם שקיעת החמה וכבתה קודם שקיעת החמה הדר מדליק לה משתשקע החמה משום דאדלקה בלא זמנה.

והשתא משמעות ד״ק בין ברישא וכש״כ בסיפא בפשטות היא שתחילת זמן ההדלקה הוא משתשקע [בין אי נימא שקיעה בין אי נימא צאת הכוכבים] שהרי נקט טעה או נאנס ולא הדליק אחר שקיעה אמאי אחר שקיעה הרי אף קודם שפיר דמי וכש״כ לפי סוד״ק דנקט אדליק קודם שקיעה וכבתה מדליק שהרי הדליק בלא זמנה ומבואר יוצא שכיוון שהדליק קודם זמנה על כן לא אמרי׳ אם כבתה אין זקוק אלא שעכ״פ מאידך יש לדקדק בלה״ק שאילולא לא כבתה יצא וא״צ להדליק שנית ואמאי הרי בעת שהדליק לא היה זמנה וקי״ל הדלקה עושה מצווה ובעת ההדלקה לא קיים מצווה ואמאי יצא ועי׳ כעין זה שבת (כג.) דולקת והולכת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומדליק וודאי אין לחלק כל היום או רק כמה רגעים קודם וא״כ יוצא שלדידהו קיים וממילא האי מצוותה אינו לעיכובא אלא לכתחי׳ רק אבל גם קודם שפיר דמי וכן חזיתי בהגהות בן אריה (מכון י״ם שם אות א׳) שהקשה ויישב כן, אלא מאידך עי׳ לרבנו הרשב״א ע״ה (יובא לקמן) והר״ן (ע״ד הרי״ף ט. ד״ה מצותה) שדייקו בלשון בה״ג שלא יצא קודם וכ״כ הקרבן נתנאל (שבת פ״ב סק״ק) [וע״ע בנין שלמה (ח״א סי׳ נ״ב) אבני נזר (או״ח סי׳ תצ״ז-תצ״ח) פרי יצחק (ח״ב

סי׳ ח׳) ודמשק אליעזר ע״ה (סי׳ תער״ב על ס״א)].

ולענ״ד עדיין יש להקשות על הנ״ל מרישא לסיפא גופיה בתחילה כתב כבתה אין זקוק ובסיפא כתב כבתה זקוק לה והשתא צ״ב הרי עד שאתה מדייק אם לא כבתה יצא תדייק אם כבתה אמאי לא יצא הרי אי נימא שיצא בהדליק קודם אפי׳ כבתה א״צ ועל זה לא חזיתי שעמד הבן אריה וממילא יוצא שיש סתירה מרישא לסיפא בעצמות דברי בה״ג גופיה ולענ״ד נראה שי״ל דהא דהדלקה עושה מצווה דווקא כאשר לא מוכח כלל ועיקר לשם מה הדליק אבל כאשר מוכח להדיא לשם מה הדליק רק שלא הדליק בזמן אין הכי נמי שממה נפשך אף שלא הדליק בזמן הנכון והיינו קודם אם ישאר דלוק ורואים אין הכי נמי שכלפי עצם המעשה קיים ואין להקשות מסוגיא דשבת דהתם קמיירי שלא היה ניכרות של מעשה שבת לעומת חנוכה כיוון שהייתה דלוקה כל השבת כולה אמרי׳ שאינו לשם מצווה משמע שאם לפנינו ניכר נר דולק שאפשר לתלות לשם מצווה הודלק אין הכי נמי שיצא ועי׳ חי׳ הר״ן (מיוחס שבת כג. ד״ה עששית) ראש יוסף (שם ד״ה עששית) שבת של מי (שם ד״ה ועוד מדקא) שפת אמת (שם ד״ה עששית) ומאמ״ר ע״ה (סי׳ תרע״ה סק״ב) בשם הרשב״א והבן.

ואפי׳ נימא שאין ד״ק של רבנו בה״ג מבוררים עכ״פ מצינו הדברים מבוררים כל צורכם בד״ק של רבותינו הראשונים דעי׳ לתלמיד רש״י רבנו שמחה ויטרי (מחזור ויטרי מהד׳ גולדשמיט כרך ב׳ דיני נר חנוכה עמ׳ של״ו-של״ז) שביאר מצווה מן המובחר להדליק משתשקע אלא שזמנה כל הלילה עד הבוקר ומ״מ ביום ודאי אין להדליק דשרגא בטיהרא מאי בעי ומה פרסום נס איכא, והיינו מבואר סברת המחזור ויטרי כיוון שכל מהות נר חנוכה פרסום הנס שייך דווקא בלילה אשר יש משמעות לנר אבל כאשר מדליק כל זמן שיש אור אין משמעות לנר שהרי אי אפשר לראות.

וכן היא דעת ר״ת ע״ה (ספר הישר סי׳ רכ״א) שללימודו בגדר משתשקע הביא ראיה מסוגיא דשבת הנ״ל והרי לילה הוא וביאר בנוסף שכל מקום שכתוב משתשקע לילה חוץ מלעניין שבת ע״ש וממילא מבואר להדיא שקודם אי אפשר ואפי׳ נרצה לומר שרק השמיע מה הזמן הראשון ולא השמיע אם אי אפשר להדליק קודם יבואו התוס׳ גופייהו (מנחות כ: ד״ה נפסל) ויבארו כן וטעמא משום שרגא בטיהרא וממילא שמעי׳ שדעת ר״ת כדעת המחזור ויטרי וא״כ כ״ה דעת התוס׳ מנחות (שם) והתוס׳ רא״ש (שבת לה. ד״ה תרי תילתי וע״ע פסקיו שבת פ״ב סי׳ כ״ג) וכ״כ המנהיג (מוה״ק כרך ב׳ עמ׳ תקכ״ט) משתשקע כשקיעת חמה דתענית והיינו צאת כוכבים וקודם חזי כשרגא בטיהרא וליכא פרסום הנס אלא

משקיעת חמה ראשון ואילך [משמעות ד״ק למעשה מעיקר הדין אפשר להדליק משקיעה ראשונה אף שלשון משתשקע צאת הכוכבים וטעמא כיוון דבעי׳ פרסום הנס משקיעה ראשונה איכא ומ״מ לפני כן אי אפשר] וכ״ה דעת הרמב״ם (חנוכה פ״ד ה״ה) ורבנו הריטב״א (שבת כא: ד״ה ועיקר מצוותה) וכתב אפשר תחילת שקיעה ואפשר סוף שקיעה כר״ת ומ״מ קודם לכן לא והמאירי ע״ה (שם סוד״ה אחר שכתבנו) בזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר בני הבית ידליק מתי שירצה... ומ״מ קודם שקיעת החמה לא שהרי היא כשרגא בטיהרא ואין בה פרסום נס ומ״מ בשבת שאי אפשר להדליק אלא קודם שקיעה שהרי משתשקע עד שיראו ג׳ כוכבים בנוניים הוא בין השמשות... עכ״פ מדליקין בכדי שישלים הדלקתן עם שקיעתה או סמוך לזה וכלל גדול אמרו היכא דלא אפשר שאני [וע״ע לו (כג: ד״ה נר שבת)].

וכן לענ״ד מהאי טעמא דשרגא בטיהרא יש ללמוד שכ״ה דעת הרש״י ע״ה (תש׳ רש״י מהד׳ מכון אבוקה סי׳ נ״ב) במה שכתב שהדלקה ביום הוי בכלל שרגא בטיהרא ואין בה משום פרסום הנס ועי׳ שכעין הסברא הנ״ל העתיקו ג״כ התרומה (סי׳ רכ״ח) ספר הנייר (עמ׳ ס׳) והוסיף שהם דברי רב שר שלום גאון שבולי הלקט (סי׳ קפ״ו) מהר״ם מרונטבורג (ד״פ סי׳ תרל״ד) סמ״ג (עשין דרבנן סי׳ ה׳ מהד׳ מי קמא עמ׳ ת״י) המרדכי (שבת סי׳ רס״ח) והאגודה ע״ה (שבת פ״ב סי׳ ל״א) ועוד שהזכירו זמן ההדלקה עד עלות השחר שאח״כ שרגא בטיהרא ואף שדנו מצד אי מהני לתקן אי הדלקה מ״מ עצם הסברא של הדלקת יום נותרה בעינה וכש״כ כאשר אנו דנים על עלות השחר ואף שיש לחלק כיוון שכל מצווה של הלילה זמנה כל הלילה מ״מ כיוון דתלו בשרגא בטיהרא ולא בטעם מצוותה משמע שזה עיקר הטעם דאתי׳ עליה משום פרסום הנס ועוד ראיה אי נימא שמצווה כל הלילה הכיצד ידליק קודם שקיעה וק״ל [ודמות ראיה לדברים הנ״ל יש ללמוד מד״ק של המנהיג והמאירי הנ״ל שהזכירו הסברא של שרגא בטיהרא לעניין שאין להקדים ההדלקה קודם בין השמשות].

ומאידך עי׳ לרבנו הרשב״א ע״ה (שבת כא: ד״ה הא דאמרי׳) מסתברא דלאו עיכובא הוא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא וכענין שאמרו (לקמן כג:) בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך שבת מדליקו והכא נמי דכוותה אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה והראיה הדלקת נ״ח בער״ש דע״כ מקדים עם חשיכה לרבה... וקי״ל כוותיה הלכה

למעשה אלא ודאי מצוה קאמר ואילו רצה להדליק עם חשיכה מקדים אלא מיהו נראה מדברי הרב בעל הלכות דדוקא קאמר משתשקע החמה ובערב שבת נמי מדליק משתשקע החמה כרב יוסף... ואין צורך לכך כמו שכתבתי. וכן מצאתי לתלמידו הצרור החיים (הלכות חנוכה אות ג' עמ' ק"י).

וכן לענ"ד מוכח מסתימת כלל רבותינו הראשונים אשר העתיקו לשון הגמ' מצוותה משתשקע ואי לא הדליק מדליק [עי' רב עמרם גאון שאילתות (שאילתא כ"ו) ר"ח (גליון שבת כא:) העיטור (עשרת הדברות חנוכה קטז סוע"ד) סמ"ג ספר התדיר (עמ' ר"ה) שבולי הלקט (שם) ריא"ז (הלכות חנוכה אות ד') מהר"ח או"ז (הלכות חנוכה אות ג' עמ' נ"ד) תניא רבתי (שם)] והראיה הפשוטה דאי נימא שמודים לשיטת הרשב"א אמאי לא נקטי לאו דווקא או משמיעים בעניין אחר כדעבדי הרשב"א והר"ן ועל כרחך שדווקא זה הזמן ולא קודם [וע"ע בירור הלכה (זילבר תליתאה עמ' רע"ד-ער"ה) מה שהוסיף עוד ראשונים ומה שדייק ולענ"ד אחהמ"ר זה אינו וד"ב].

והשתא אחר כל זה הבוא נבוא למשנתם הטהורה של רבותינו הטוב"י ע"ה בסוגיא הנ"ל וזלה"ק דרבנו הטור ע"ה (סי' תער"ב) מצוותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה... וכן יכול להשתמש לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצוותה ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה דלא כהרמב"ם... אבל אם עבר כל הלילה ולא הדליק לא ידליק ביום המחרת דשרגא בטיהרא מאי אהני...

והשתא חזינן להדיא שהעתיק לשון הרמב"ם לעניין התחלת הזמן והיינו סוף השקיעה [אף שברמב"ם איתא עם שקיעתה] ומבואר להדיא שקודם השקיעה אי אפשר להדליק ויתרה מזו הרי לא הזכיר כלל ועיקר קדימת הדלקה קודם ואף לעניין ערש"ק (סי' תרע"ט) רק הזכיר הדיון של איזה נר יקדים חנוכה לשל שבת או להיפך ע"ש.

אלא דעי' לרבו של מרן הב"י מהר"י אבוהב ע"ה (שם) שהזכיר דברי האורחות חיים בשם הרשב"א לעניין הקדמת הדלקה קודם השקיעה ולא ביאר שבמחלוקת תליא ונראה נוטה דעתו הרחבה להכריע כרשב"א שאין לעיכובא הקדמה במעט קודם השקיעה וצ"ב?

וזלה"ק דמרן הב"י ע"ה (סי' תער"ב מחודש ס"א אות א', ס"ב) אהא דתניא מצותה משתשקע החמה כתב הר"ן לאו למימרא... אבל מדברי בה"ג... ודברי הרמב"ם כדברי בה"ג... ונראה שדקדק הטור לכתוב מסוף שקיעת החמה משום דתחילת שקיעת החמה עדיין היום גדול כמש"כ התוס' (שבת לה. ד"ה תרי), אלא שאחר זה הוסיף (שם מחודש ס"א אות ב') כתוב

בשם מהר״ר יצחק אבוהב ז״ל שכתב בארחות חיים מי שהדליק מבעוד יום אפי׳ בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרי׳ בה צלי של מוצאי שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי.

וז״ל מרן בשולחנו הטהור (סי׳ תער״ב ס״א) אין מדליקין נ״ח קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

והשתא צ״ב האי לישנא די״א האם פליג על דברי הסתם או דילמא לכולי עלמא מוסכם הוא ורק כיוון שאינו דינא דגמ׳ ותוספת מחכם שמרן לא מצא עוד חבר שכותב כמותו סמך על זה עוד בנוסף חזי׳ שמרן כתב שמצא כתוב למהר״י אבוהב ונראה שלא ראה הכל שהרי מהר״י אבוהב ס״ל להקל כשיטת הרשב״א ע״ה ויוצא מזה שיש ב׳ חילוקים בהאי דינא א. פלג המנחה והוא זמן מוקדם מאוד של הדלקה אשר נעשית, ב. הדלקה שהיא סמוך ואף דקרי פלג כיוון שסמוך לא חשיב וממילא יוצא דהאי פלג המנחה היתר בדיעבד וצורך גדול כאשר אי אפשר בעניין אחר וצ״ב?

עוד בנוסף יש לעי׳ מה דהכריע מרן להדליק מפלג המנחה האם דווקא לדידהו כיוון שסובר שמעיקר הדין אי אפשר לקיים המצווה אף אח״כ בברכה ורק מספק ועל כן התיר במקום של שעת הדחק וכדו׳ לסמוך על המתירים או דילמא אף למבארים אליבא דמרן שמתיר להדליק אף אחר חצי שעה בברכה קמיירי ומריהטת הדברים משמע דווקא אי נימא שלדעת מרן אינו מקיים אלא מספק ועל כן אינו מברך הוא דהתיר אבל בזמנינו אשר דרך העולם להקל והמנהג הפשוט להקל אחר חצי שעה אין הכי נמי שיש לעי׳ אליבא דמרן אם יודה להקל קודם שהרי אפשר לקיים אף אח״כ ובזה כביכול יש יותר צדדים וכש״כ כאשר י״ל את הסברא של הכניסו לבפנים וצ״ב?

עוד בנוסף המעיין נכוחה ביתה יוסף בביאור פסק הטור של משתשקע לענ״ד מבואר להדיא שדעתו כשיטת ר״ת וכן יליף מדברי התוס׳ והרי מקורם הוא ר״ת והמעיין נכוחה בספר הישר דהזכרתי לעיל וכן בתוס׳ מנחות ותוס׳ הרא״ש ועוד שהזכרנו לעיל יוצא להדיא דקמיירי דווקא לשיטת הר״ת וכן לענ״ד יש להוכיח מלה״ק דרבנו המאירי ע״ה שהזכיר ג״כ החלוקה של שרגא בטיהרא ומ״מ לעניין אחר שקיעה קודם סוף שקיעה כתב שיש יותר צד להקל וממילא יוצא דאי נימא דקמיירי בתחילת שקיעה של גאונים וכי מה נפקא מינה ע״י השלוש רבעי מיל שהוא

לערך י"א-י"ב דקין בחורף[ט] וכי אמאי ישתנה מהצד של שרגא בטיהרא ועל כרחך דקמיירי אליבא דר"ת ויתרה מזו יוצא שלרוב רבותינו הראשונים ריהטת הדברים שמרגע ששקע חמה אפי' שהוא תחילת שקיעה לר"ת אין הכי נמי שאפשר להדליק מתחילת השקיעה אף שר"ת אינו מסכים לזה וכ"ה דעת מרן אלא שעכ"פ לא ברירא מילתא שהיא לעיכובא אלא שעכ"פ לדעת מרן מריהטת לה"ק אין הכי נמי שהיא לעיכובא שנקט שבתחילתה הוי שרגא בטיהרא וצ"ב דלפי זה לדידן דנהוג כגאונים אפי' על הצאת כוכבים דילן יש לעי' אלא דמאידך הרי תליא בטעמא כיון ששרגא בטיהרא והשתא לפי זה הרי במציאות צאת הכוכבים אינו שרגא בטיהרא דעכ"פ עדיין אינו אור יום וודאי שמים לב וממילא יהא לעי' אפי' לעניין תחילת השקיעה שהרי אף בזה אינו שרגא בטיהרא ויש לעי' בדבר דהוא נפקא מינה טובא דאם נתיר להדליק הרי יוצא לכתחי' לרוב ככל דעות הראשונים ואף ברמב"ם לא ברירא מילתא שהרי מרן הב"י לא מיאן בביאור הרמב"ם' אלא שכתב שהטור ביאר מחמת החשש של שרגא וממילא במקום אשר בתחילת השקיעה אינו שרגא אין הכי נמי דשפיר דמי [ועי' מה שהרגיש במילותיו הקצרות רבנו המאמ"ר ע"ה (שם סק"א) והבן] וכש"כ אם נוסיף את עצם הטענה של דוחק דנימא דהאי דוחק היינו דאם לא כן אי אפשר לקיים אחר חצי שעה אין הכי נמי דממה נפשך יהא להקל באופנים מסויימים שמפסיד את החצי שעה

ט. ולנאמ"ן ע"ה (אור תורה שנת תשמ"ה גליון ר"ה סי' צ"ב) החישוב הוא בשיעור של דקה שווה כיוון שאינו תליא בזמן אלא בהילוך ממילא יוצא י"ג דקין שווים.

י. ועי' לרבנו הפר"ח והגר"א דאזלי' וביארו דכוונת הרמב"ם תחילת שקיעה אלא דאינו מוסכם לכולי עלמא דעי' מאידך לרבנו מהרי"ף (סי' מ"ז) שמוכיח שדעת הרמב"ם והרי"ף צאת הכוכבים וטעמו כעין מש"כ מרן הב"י להכריח שאין לומר הדלקה מתחילת השקיעה וזלה"ק: על כרחין לפרש האי שקיעת החמה דגבי הדלקת נ"ח היינו סוף השקיעה שהיא אחר מהלך ארבעה מילין מכמה טעמי א. תחילת השקיעה כשגוף השמש נכסה מעל הארץ א"א דהא עיקר מצותה היא שיאירו הנרות וע"י שיאירו מסתכלין בה וזוכרים הנס ואיכא פרסומי ניסא ובתחילת השקיעה עדיין אור השמש גדול בעולם ושרגא בטיהרא מאי מהניא... כ"ש שעיקר התקנה היא שידליקו בחוץ שאין מחשיך אלא אחר זמן רב אחר שקיעת החמה, ב. קאמר זמנה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ומפרשי לה הרי"ף והרמב"ם שהוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה ואם הוא אחר תחילת השקיעה אי אפשר לומר שבכמו חצי שעה כליא רגל מן השוק דלא כליא רגל מן השוק אלא אחר שתחשך... וכן חזיתי שהוכיח מהר"ח אלפנדארי (מוצל מאש סי' א') ומהר"ש לנייאדו (בית דינו של שמואל ח"ב סי' מ"ז עמ' 645) כטעם שני שנקט מהרי"ף וכן מבואר דעת הגור אריה יהודה (תאומים חאו"ח סי' ל"ח) וע"ע לרבנו מהר"א אלפנאדרי ע"ה (יד אהרן סי' תער"ב הגב"י סק"א, מרכבת משנה חנוכה פ"ד ה"ה).

ועדיפות להדליק קודם וכש״כ יש לצרף בכה״ג דברי הרשב״א הר״ן וצרור החיים שכל שהוא סמוך לא חשיב שרגא וכש״כ בזמנו עצמו וצ״ב[יא]?

ואמרתי אצא וארא ד״ק של רבותינו הפוס׳ לאן נטתה דעתם הקדושה והכיצד ביררו מקחו של צדיק הוא מרן הב״י וירווח לי וזה יצא ראשונה רבנו הב״ח ע״ה (שם סק״א) כתב שדין זה של הצאת כוכבים נאמר במשנת ר״ת אלא שעכ״פ דעת היראים ע״ה שאפשר להדליק עוד קודם והיינו סמוך דנקט משתשקע בעוד יום קצת קאמר אלא שכבר ביארנו (עי׳ לעיל סי׳ רס״א) שכל הגדולים תפסו למעשה כשיטת ר״ת וכ״כ הרא״ש תרוה״ד צידה לדרך על כן אין להדליק קודם צאת הכוכבים.

וכעין דמות הדברים נ״ל חזיתי לרבנו הלבוש ע״ה (שם סק״א) מצות נ״ח מסוף שקיעת החמה שאז העם עו״ש ורואין וגם הנרות מאירין ואיכא פרסומי ניסא משא״כ ביום דשרגא בטיהרא וכו׳.

עוד צא ועי׳ לרבנו החבי״ב ע״ה (כנה״ג הגה״ט שם סק״ב) שכתב שהמנהג להדליק אחר יציאה מבית הכנסת והוא נהג להדליק משתשקע קודם ערבית [משמע שקיעה ולא צאת כוכבים], וכן הוסיף (שם הגב״י סק״ד) שכדעת בה״ג תפס מהרש״ל (סי׳ פ״ה) חוץ מערש״ק, אלא דהדר ביה לעניין מנהגו בהדלקה (שכנה״ג שם הגה״ט סק״א) כיוון שראה לדברי הב״ח דבעי׳ להדליק בצאת הכוכבים וכ״כ למעשה הא״ר (שם סק״א) דבעי׳ להדליק בצאת כוכבים והבאה״ט (שם סק״א) ופרמ״ג (א״א שם סק״א והוסיף דאין לומר ספק דרבנן להקל ולהתיר להדליק בבין השמשות)

עוד עי׳ לרבנו הפר״ח ע״ה (שם על ס״א) שכתב שצאת כוכבים היינו אליבא דמשנת הר״ת ע״ה ואינו עיקר אלא בעי׳ מתחילת שקיעה וכתב שלדעת הי״א שהזכיר מרן היינו בברכה ושלח לעי׳ סי׳ תרע״ט והיינו כוונתו הטהורה כדין ערש״ק והטעם כיוון שהדלקה עושה מצווה.

עוד חזיתי דברים מחודשים במשנתו הטהורה של רבנו הגר״א ע״ה (שם על ס״א) שביאר שהעיקר היא תחילת שקיעה ואפשר להקדים [ז״א מצאת הכוכבים לתחילת שקיעה] עוד הוסיף שמהרשב״א והר״ן מבואר ג״כ תחילת שקיעה אלא דמשמע דקאי על

יא. ולענ״ד נפקא מינה לציבור אשר יש להם בקבע שיעור אחר צאת הכוכבים אין הכי נמי שאם יוצאים מהבית לפני עדיף שידליקו בשקיעה וכן אדם אשר לפניו יש להסתפק תפילת ערבית בצאת הכוכבים או קצת אחרי ואז נגרם שאינו מדליק קודם ומדליק אחר שכילה כמעט רוב צאת הכוכבים דהדר לביתו לאחר כ׳ דקין וכדו׳ דמצד הסברא הנ״ל אין הכי נמי שיש להקל ועי׳ פרמ״ג (א״א סי׳ תער״ב סק״א) ואין כאן העת ועוד חזון למועד וד״ב.

שקיעה שניה ועי׳ במרדכי לשון משתשקע היינו תחילת שקיעה וקאי על שקיעה ראשונה וכן עיקר עי׳ לעיל סי׳ רס״א על ס״ב וע״ע לרבנו הביאור הלכה ע״ה (שם על ס״א ד״ה עם סוף) [ולענ״ד אחהמ״ר הרי בד״ק של הרשב״א שלענ״ד הזכיר הגר״א קמיירי בביאור לאפוקי שיטת בה״ג והתם הרי ביאר אליבא דרבה שהרי קי״ל כוותיה וערב שב״ק אי אפשר להדליק בתחילת שקיעה ראשונה וממילא יוצא שאף הדלקת נ״ח אפשר קודם שקיעה ויתרה מזו הרי לפי ד״ק בה״ג והרשב״א מסכימים שאפשר להקדים מצאת כוכבים לתחילת שקיעה א״כ אמאי דחה ד״ק הרשב״א וביאר שאינו מסכים שאפשר להקדים וד״ק צריך לי ביאור וד״ב וע״ע לד״ק של הביאור הלכה (שם סוד״ה ולא מקדימים) והדמשק אליעזר (שם סק״ב) וצ״ב?].

אלא שכל זה ועד השתא תמוה שהרי כביכול נעלם מעיני רבותינו הקדושים הללו שעצם החידוש של הדלקה מפלג המנחה נסתרת כביכול מדברי מסכת סופרים המפורש (מסכת סופרים פ״כ ה״ב) מצות הדלקתו משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק ואע״פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם ואם הדליקו ביום אין ניאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו...

והשתא מבואר עולה מדברי המס״ס שגם אם רצה המדליק להדליק מבעוד יום אין חשש אלא שמדליק בלא ברכה וממילא יש לעי׳ האם הדברים סותרים למשנתו הטהורה של ר״י אבוהב והארחות חיים ויתרה מזו הרי יוצא שהוא סותר ליראים שהובא בב״ח וכן לרשב״א ר״ן וצרור החיים והכיצד יעלם מעיני קודשם יתרה מזו הכיצד נפרנס דברי רבותינו הראשונים נ״ע שלא זכרו כלל לדברי המסכת סופרים הנ״ל ודנו וכתבו טענה של שרגא בטיהרא ואמאי הוצרכו לזה הרי יש דיון שאינו מצד שרגא אלא מצד ניאותין והיינו כדין הבדלה ועוד יתר על זה צ״ב דאי נימא דהאי משתשקע צאת הכוכבים וכדברי הטוב״י יוצא שאפי׳ אליבא דהראשונים הסוברים משתשקע תחילת שקיעה יהא אסור לברך וזה קשה טובא שהרי לדידהו הטעם כיוון דשרגא בטיהרא ומשמע תחילת שקיעה לא שייך ואף שהב״י ע״ה כתב להדיא דאף בתחילת שקיעה שייך מ״מ לחולקים אינו בכלל זה וממילא יוצא שלדברי המסכת סופרים האי יום לאו דווקא אלא ה״ה תחילת שקיעה וצ״ב [ותלי״ת עי׳ לרבנו ערוך השלחן ע״ה (שם סק״ד)]? עוד לענ״ד קשה הרי כיוון דאמרי שאין נאותין היכי דמי הרי נר חנוכה קי״ל קודש ואסור להשתמש לאורו וממילא לא שייך כלל נאותין וצ״ב כוונת הדברים ועי׳ מש״כ המו״ק ע״ה (יובא לקמן) ואתי שפיר [וע״ע

לגר״מ קליין ע״ה (משנה הלכות חי״ח סי׳ שע״ד)].

ולענ״ד נראה מחמת עוצם וקושי הדברים אולי דכוונת המסכת סופרים יום היינו אפי׳ קודם פלג המנחה א״נ קמיירי מפלג ולא סמוך ובזה אתי שפיר אמאי ליראים הרשב״א ודעימייהו לא יהא חשש כיוון דהם קמיירי בסמוך ומצד דברי מהר״י אבוהב הרי יש לדחות שעכ״פ התם קמיירי בטרוד וממילא הוי כעין דין של יום ערש״ק שהרי ודאי אליבא דהמסכת סופרים שפיר לברך בערש״ק וכמש״כ המאירי ע״ה שאין ללמוד אפשר משאי אפשר, וכמובן שמכל הנ״ל יש להבין בפשטות שלא שייך כלל ועיקר משתשקע שהוא בתחילת השקיעה דודאי בזה לא קמיירי ויתרה מזו יש לומר שאף המסכת סופרים תסבור תחילת שקיעה ודלא כביאור הב״י וק״ל [וע״ע לרבנו הגר״״י זילבר ע״ה (בירור הלכה תליתאה עמ׳ רפ״א ד״ה ועיינתי)].

וחזיתי שכבר המג״א ע״ה (שם סק״א) צאת הכוכבים כמ״ש סי׳ תקס״ב [ב״ח] במ״ס פ״כ מצות הדלקתו משתשקע החמה ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו... [ועי׳ א״ר ע״ה (שם) שהביא לדברי המג״א ולא הזכיר כלל לדברי המס״ס וצ״ב טובא אמאי קרא שמיטה?].

והשתא צ״ב כוונת הקודש מהי קמ״ל ואולי כוונתו הטהורה שהדלקה היא בדווקא בצאת הכוכבים וכדין תענית והיינו כל תענית שלא שקעה והיינו צאת כוכבים וממילא אתי שפיר הא דמצינו במסכת סופרים שאם מדליק קודם אין לברך אלא שיש לעי׳ לדידהו וכי לפי זה יוצא שתחילת שקיעה הוי יום וצ״ב?

עוד עי׳ מה שהוסיף רבנו מהר״י מולכו ע״ה (שלחן גבוה שם סק״ג) שרצה להקל טובא בהדלקה מפלג המנחה ועוד יתירה דדן בהאי לישנא דמרן טרוד אם דווקא או לאו דווקא אלא שסיים נראה כיוון דלרמב״ם אסור להקדים לעיכובא וכ״נ מדברי הרי״ף והרא״ש העתיקו על כן לא רצה מרן להקל ולהדליק קודם הזמן אלא בטרוד.

עוד עי׳ לרבנו הפרמ״ג ע״ה (א״א שם סק״א) כתב לדון בהדליק קודם פלג המנחה שיש לו לכבות ולהדליק שנית אחר פלג המנחה עוד הוסיף שהדליק אחר פלג המנחה אסור להשתמש כדין הדליק בזמנה ומבואר מד״ק דקמיירי בברכה מדליק כאשר הוא בשעת הדחק וצ״ב הרי ראה לדברי המס״ס ואמאי לא נחית לדון בהם ומשמע שאף אליבא דהמס״ס שפיר לברך שהרי לא ביאר הדיון רק מצד ערש״ק אלא אף בכללי שנקט שעת הדחק ויתרה מזו אפי׳ הסתפק בכבה קודם זמנה וצ״ב? [ובלא״ה שצ״ב דלא זכר שר לדברי הבה״ג אשר הובאו ביתה יוסף בשם הר״ן וצ״ב?] וכן ראיתי לרבנו המחצ״ש (שם ע״ד המג״א)

שכתב ג"כ שדברי המסכת סופרים בסתם אבל טרוד מותר להדליק מפלג ובברכה וכדין ערש"ק וכ"כ הפר"ח, וכ"נ דעת הגר"א ע"ה (שם) והביא ראיה לדברי האורחות חיים מדין הבדלה [ולענ"ד כוונת הקודש כמו שמצינו לעניין שב"ק שאדם הרוצה להבדיל מפלג המנחה שפיר דמי ואף שעדיין שב"ק היא ואינו יכול לחלל שבת ח"ו רק מהני לעניין צאת השבת ממש שיוכל ישר לעשות מלאכה וכדו' וממילא חזי' שאפשר בשעת הדחק וכדו' לעשות משהו מפלג שתחילת המעשה יהא בצאת כוכבים ויהא מקושר לעצם המעשה הראשון ותלי"ת עי' דמשק אליעזר ע"ה (שם סק"ג)] וכ"כ ערוך השלחן (שם סק"ה) וכ"נ דעת מהרש"ם מברזן (דע"ת שם על ס"א) וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ג).

אלא דעי' מאידך לרבנו היעב"ץ ע"ה (מו"ק שם ע"ד המג"א) שרוח אחרת עימו שביאר דדברי המסכת סופרים קמיירי בתחילת שקיעה ומ"מ לא ממש אלא כל זמן שהתחיל קצת להחשיך שיהא אפשר להיות נאותין לאור הנר ועל כן סיים למעשה: מדבריהם למדנו שתים א. מדליקין ביום דהיינו אחר תחלת השקיעה, ב. לא כל הזמן הזה כשר אלא משתחשך כ"כ שיאותו לאור הנר לפי זה אין להדליק מפלג המנחה ולמעלה שהוא קרוב לשיעור השקיעה הנ"ל וכש"כ למאן דאית ליה שיעור פלג מנחה גדול ביותר מתחיל לפני התחלת שקיעת החמה... שאין לברך עליו ואין יוצאין בו כלל ומסתבר טעמיה דמ"ס דנר להאיר עשוי אע"ג דאסור להשתמש לאורו וזוהי מצותו בדרך הנאתו וכל זמן שאינו מאיר אין בו מצוה ולא פרסום נס...

עוד על הנ"ל חזיתי לג"ע החיד"א ע"ה (ברכ"י שם סק"א) שדן בדעת מרן האם מה שנקט אין מאחרין ואין מקדימין לאפוקי הי"א ועל כן אפי' טרוד אין להקדים אלא שי"ל דהאי י"א אורחיה דמרן כאשר רואה שיטה מחודשת ועל כן י"ל דכולי עלמא מודו במציאות של טרוד והאי לישנא אין מקדימים על פי רוב וסיים בדברי הר"ן והקשה עליו מדברי המסכת סופרים דמשמע למעשה שאין לברך מבעוד יום, אלא דעי' לו (כסא רחמים על מס"ס פ"כ ה"ד) שאף שהזכיר שבברכ"י כתב שיש לצדד שאין מחלוקת מס"ס ב"י מ"מ יותר נראה הכא דהוא פלוגתא כמו שנראה מפשטן של דברים ועוד הוסיף שהקשה אמאי הראשונים לא הזכירו זה וסיים דעדיין יש לצדד כאשר בלבבו יבין המעיין ונראה יותר נוטה למעשה שאין לברך.

אלא דעל זה עי' לרבנו מהר"ע סומך ע"ה (זבחי צדק ח"ב או"ח סי' כ"ט, ח"ג או"ח סי' קי"ב) מה שדן בסוגיא של פלג המנחה לעניין תפילות חנוכה פורים ועוד ונחית לדון לעניין מנהגם להדליק בבית הכנסת מפלג וביאר על פי ד"ק של מחצ"ש שאין

מחלוקת אלא מדברים בצורה שונה והקשה על המנהג של הדלקה בביה״כ וביאר כיוון שאי אפשר בעניין אחר חשיב טרוד ושפיר יש לברך ע״ש והזכיר ד״ק של החיד״א בברכ״י ואז בכסא רחמים סיים דמ״מ מנהגנו כסברת היש מי שאומר ועע״ש מה שהוסיף בשם השב יעקב.

עוד עי׳ לרבנו כה״ח סופר ע״ה (שם סק״ג) שהזכיר דברי המסכת סופרים ועל פי זה (שם סק״י) כתב שאם הקדים להדליק קודם שקיעה אין לו לברך [ודחה שיטת הפר״ח והמשנ״ב שהסכימו לברך וראיה מדין ערש״ק].

ובאחרוני דורינו ראיתי פולמוס בדבר דעי׳ לרבנו הגר״ש משאש ע״ה (שמש ומגן חאו״ח ח״א סי׳ ל״א) קנצי למלין זמן הדלקת נר חנוכה לכתחילה הוא משעת צאת כוכבים לא מקדימין ולא מאחרין... ואם הדליק קודם צה״כ אזי אינו יוצא לדעת מר״ן ז״ל וממילא הוי ברכתו לבטלה זולת אם הוא טרוד אזי הוי מחלוקת הפוס׳ אם יברך או לא עי׳ ברכ״י וכף החיים דחולקים בזה וספק ברכות להקל זהו הנ״ל להלכה ולמעשה וכ״פ הגר״ש מזרחי ע״ה (דברי שלום חאו״ח ח״ה סי׳ ע״ד) ע״ש בהרחבה.

וכן חזיתי ג״כ לרבנו הגר״ש ואזנר ע״ה (שבט הלוי ח״ג סי׳ פ״א) אשר דן בסוגיא וכתב בתחילה שאפשר שמסכת סופרים לא דנה בהא דטרוד והיינו דלא דנים על להדליק אלא על הניסים והביא לדברי הפרמ״ג ע״ה שנראה קצת סתירה בד״ק וסיים בזה״ל: שוב בא לידי ספר כסא רחמים... שחזר ממה שכתב בברכ״י כאן... ודעתו לדינא דפליגי... וא״כ הוראת הגאון מ״ב כאן צ״ע לדינא וביותר דפשטות העתקת מג״א מס״ס הנ״ל מורה דאין לברך לדעה ראשונה [וע״ע לו (ח״ד סי׳ ס״ו) מה שכתב לגבי ע״י עצמו מפלג או שליח בצאת הכוכבים שבצאת הכוכבים עדיף].

ומאידך עי׳ לגר״ב זילבר ע״ה (אז נדברו ח״ז סי׳ ע׳ עמ׳ קמ״ג-קמ״ד) שהזכיר לד״ק של כה״ח סופר ע״ה אלא שכתב דהכא שאני דעל הכשר מצווה כזו שנמשך לזמנה שפיר יש לברך והראיה מדין ערש״ק וממילא דה״ה בטרוד וסייע בזה וע״ש שעל פי זה ביאר כוונת תרומת הדשן לעניין כבתה בערש״ק ודימויו לכיבוד הורים ע״ש ועל כן כתב שמעיקר הדין מברך בטרוד.

ובמשנתו של הגרע״י ע״ה (חזו״ע חנוכה עמ׳ ס״ט-ע׳) נראה שאין להקל מפלג המנחה שנקט לעניין בתי כנסיות שיש להקל להדליק משקיעה וע״ע לבנו הראש״ל שליט״א (ילקו״י חנוכה מהדו״ח עמ׳ רב״י) שהעתיק להק״ק דהגרע״י ובהערה ג״כ העתיק ד״ק של אביו אלא שהוסיף (עמ׳ רט״ו) לדון בבתי כנסיות אשר מקלים להדליק מפלג המנחה שמצד דעת מרן בתחילה כתב דהוי מחלוקת במצווה

אלא שיש לדחות דאליבא דמרן מפלג המנחה הוא אליבא דר"ת וביה לא שייך כ"כ שרגא בטיהרא משא"כ לזמנינו שמדליקים עוד קודם שקיעה ובלא"ה שעצם מנהג הדלקה בביה"כ בברכה אינו מרווח ועל כן המדליקים מבעו"י ידליקו בלא ברכה [וד"ק אחהמ"ר תמוהים דאישתמיט לה"ק דמרן שהרי נקט על שקיעה קמא בביאור הטור אמאי נקט סוף שקיעה משום שרגא בטיהרא וממילא הכיצד כתב שיש יותר סברא אתמהה?] עוד הוסיף (שם עמ' רמ"ז) הטרוד יכול להקדים ולהדליק מפלג רק יזהר ליתן שמן שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים ובהע' (שם-עמ' רמ"ח) לעניין ברכה עי' לעיל לעניין בית הכנסת ומבואר דסובר שאין לו לברך במדליק מבעוד יום.

והשתא אחר כל זה חזי' להדיא דפשוט וברור שאין להדליק ולקיים את ההדלקה מבעוד יום אלא שעדיין תיקשי א"כ הרי מעשים בכל יום בימי החנוכה ברבים מבתי הכנסיות וביתר מצוי אצל עדות המזרח אשר מקדימים את התפילה של ערבית ופעמים מצוי שמתחלת עוד קודם השקיעה ופעמים תחילת שקיעה והשתא ההדלקה והברכות הרי הן סמוך והכיצד וצ"ב על מה סמכי ואולי י"ל שכיוון שעיקר התקנה לא הייתה כדי להוציא ידי חובה אלא רק לפרסם וכאשר נדלק בבית הכנסת הרי איכא פרסום ממה נפשך אין הכי נמי שאין להקפיד כלל ועיקר על הזמן א"נ כיוון שהזמן של ההדלקה הוא רק כדי שהיית התפילה ממה נפשך חשיב כאין לו זמן אחר והיינו טרוד ודמי ממש לדין ערב שבת וכן לדברי מהר"י אבוהב בשם האורחות חיים.

ותלי"ת דכן חזיתי שכבר הקדימוני דעי' לרבנו הב"ח ע"ה (סי' תער"ב סק"א) וכן הש"צ מדליק בביה"כ בעוד היום גדול דכיון דאי אפשר כדיעבד דמי וכן בערב שבת לכל אדם וכדאי הוא ה"ר אליעזר ממיץ לסמוך עליו בשעת הדחק, וכן לענ"ד מתבאר מד"ק של רבנו המלמד להועיל (ח"א סי' קכ"א) וע"ש שהזכיר ששיעור משתשקע לא שייך בביה"כ ע"ש וכ"כ להדיא הזבחי צדק ע"ה וכן מצאתי באחרוני דורינו עי' לחכם בן ציון ע"ה (אור לציון ח"ד עמ' רמ"ט-ר"נ) וע"ש מה שמבאר דעשוהו כעין ערב שבת וע"ע לרב שרגא שליט"א (ברוך אומר ח"ג או"ח סי' ר') שכ"פ והוסיף (הע' מקור ברוך עמ' תכ"ד) שכ"פ חכם בן ציון מוצפי שליט"א (חנוכה בציון עמ' ש"ו) וע"ש מה שכתב לדחות דברי הראש"ל שליט"א.

ועי' מאידך לראש"ל שליט"א (הובא לעיל) שסובר שאין לברך ואף שלענ"ד טעמו אינו מובן כמש"כ לדחות מ"מ יש לעי' מצד אחר והוא שלא ראיתי שעמדו בזה כיוון דכל טעמא דהזכירו להקל הני אחרונים כיוון דקמיירי במתפללים מעיקר מבעוד יום וממילא בימינו אשר אינם מתפללים

אלא בשקיעה אין הכי נמי שלא שייך והניחא מי שמתפלל מבעוד יום שפיר יש להקל אבל המתפללים בשקיעה אין הכי נמי שדברי הראש״ל שליט״א מצודקים עכ״פ אלא שלענ״ד זה אינו אחהמ״ר מכב״ק תורתו הטהורה של רבנו הראש״ל שליט״א והטעם ברור כמש״כ לעיל והיינו דמעיקרא תקון משום פרסום הנס והשתא כיוון שמדליקים בפנים ממילא שייך פרסום הנס וכיוון שאין מוציאים בו י״ח וכדו׳ אין הכי נמי דלא תקון להקפיד על שאר מילי ודמות ראיה לדבר עי׳ ברבותינו הראשונים ע״ה [לעניין הקפדה על דיני ההדלקה עי׳ נימוקי יוסף (הובא ב״י סי׳ תרע״ג כמדומני לגבי הדלקה עושה מצווה), ארחות חיים (חנוכה סי׳ י״ז) לעניין הקפדה על היכן מדליקים, להזכיר מנהגים דבי מהר״ם ג״כ שהביא שמניחים ליד החזן ספר המנהגים טירנא (ריש הלכות חנוכה)] מה שדנו לעניין דיני ההדלקה וחזי׳ שבבית הכנסת קיל טפי וד״ב.

והשתא בעלות כל זה לענ״ד נראה כשמלה ברורה ומחוורת שודאי לא שייך כלל ועיקר להנהיג במקומות עבודה וכדו׳ להדליק בברכה מבעוד יום ממה נפשך שעצם ההדלקה בבית הכנסת ואף מבעוד יום תליא בפלוגתא באשלי רברבי יתרה מזו עצם ההדלקה מבעוד יום תליא באשלי רברבי ובלא״ה לא שייך ג״כ הטענה של טרוד שהרי כל אחד ידליק בביתו ולא שייך פרסום הנס וממילא על מה ישעינו ומצד מנהג אין כלל ועיקר ועל כן הבו דלא להוסיף עליה מה שמקלים להדליק במקומות ציבוריים משום פרסום הנס אחר צאת הכוכבים אבל קודם זה ודאי שאין להקל כלל ועיקר.

סיכום מעשי:

1. נהגו מקדם קדמתא עמך ישראל להדליק נר חנוכה בבית הכנסת וה״ה בית מדרש אשר יש בו בקביעות תפילות וזמן ההדלקה מעיקר הדין בצאת הכוכבים אלא שעל פי רוב יש נוהגים לעשות תפילת ערבית מוקדמת ועל כן אפשר להקל בבין השמשות ואף סמוך לבין השמשות לברך על הדלקה זו.

2. היתר ההדלקה הוא דווקא בבית הכנסת או בית מדרש אשר מתנהלים שם תפילות כסדרן אבל כאשר הדיון בבית כנסת או מדרש אשר אין תפילות בקבע אלא אחת לשבוע וכדו׳ כגון של שב״ק או בית מדרש שעל פי רוב יש סדר לימוד בלבד ולא תפילות ומארגנים בזמן החנוכה וכדו׳ היותר נכון שלא יברכו על הדלקת הנר [המיקל בבי״כ אף שאין מניין קבוע אלא בשבתות וכדו׳ י״ל על מה לסמוך].

3. מקומות אשר אינן בית כנסת כגון אולמות אירועים איצטדיון כדורגל מגרשי כדורסל מקומות עבודה בסיסיים

צבאיים חוצות קריה חנויות סופרים וכדו' מעיקר הדין אין שום היתר להדליק בהם ולא מבעיא קודם השקיעה בין השמשות או אחר חצי שעה מצאת הכוכבים אלא אפי' בתוך חצי שעה של צאת הכוכבים אין נכון להדליק והנוהגים להדליק בחצי שעה עדיף להורות שלא יברכו על הדלקה זו [קודם בין השמשות בין השמשות ואחר חצי שעה יש להורות שאין להדליק ואם מדליקים יורו בלא ברכה ואין להקל בברכה].

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך

ברכה על נרות כשהחליף פתילות רטובות

באחד מימי חנוכה ירדו גשמי ברכה. ונשאלנו במי שבירך על נרות חנוכה וניסה להדליק את הפתילות ולא הצליח כי הם היו רטובים מאוד, לבסוף הוא הלך והחליף את הפתילות בפתילות חדשות, האם היה צריך לחזור ולברך?

מצינו דכתב כף החיים (תרעו, סקי"א) בשם הרוח חיים: "הוה עובדא באחד שהתחיל לברך את ב' ברכות ההדלקה, בחושבו שהיה שמן בחנוכיה, ולא נמצא שם שמן, כי שכחו מליתן. ומצאתי להט"ז (רעא, סקי"ט) שאם השמן היה לפניו, אין צריך לחזור ולברך. ועניין כזה נמצא בפוסקים לעניין ברכת הפרי בכמה אופנים" (וכ"כ גם בספר כרם שלמה סי' תרעו). נמצנו למדים לאור דברי כף החיים, כי בנידון דנן אם היו הפתילות לפני המברך בשעת הברכה (חבילת הפתילות נמצאת על ידו), יחליפם בחנוכיה מיד, וידליק ללא ברכה, אך אם לא היו לפניו שאר הפתילות, יחזור ויברך. וע"ע בשו"ת חקי חיים (ה, קיז אות ד) ובשו"ת משנת יוסף (יא, קכ).

וחזיתי דבספר פרדס יוסף החדש (חנוכה עמוד שסח אות תשכט) נשאל הגר"ח קנייבסקי זצ"ל במי שבירך להדליק נר חנוכה ונשפך השמן וצריך ליקח שמן אחר, האם יברך שוב כיון שמדליק הפתילה עם שמן שלא בירך עליו, והשיב: "אין צריך לברך". ובקובץ מה טובו אהליך יעקב (ו עמוד עט) נשאל הגר"ח בהאי לישנא: "אדם שבירך כל הברכות ולפני שהדליק את החנוכיה, נשפך כל השמן שבכוסיות לגמרי, האם כשחוזר וממלא הכל מתחילה, צריך לברך שוב כל הברכות? דעתי' גם אדהכי" (וע"ע במועדי הגר"ח א, תרמז). וכ"כ גם הגר"א נבנצל (שו"ת מציון תצא תורה א, קכא. וע"ע בספר ירושלים במועדיה חנוכה עמוד רכה) דאם נשפך השמן אין צריך לברך. וכן הורה גם הגר"ש דבליצקי (קובץ מה טובו אהליך יעקב ו עמוד כה). וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ט, נט אות ב). ובדברי תלמידו הגרש"א שטרן בספרו שביבי הלוי (עט-פ) ובדבריו בשו"ת שביבי אש (ב, ע). עוד בזה אפנה לשו"ת פירות הדר (ב, סח), שו"ת פרי חיים (סו"ס ח) וספר הוד והדר (ח"ב מח, ח).

ולכאורה הכא ניתן לדייק מדברי המשנה ברורה בהלכות ציצית (ח, סקמ"א), דכתב לגבי טלית

קטן שנפסלו הציציות וכתב שאם הציציות מזומנות ויכול לתקן מיד אין צריך לחזור ולברך, ומשמע שאף שאינם לפניו אין צריך לחזור ולברך. ויל"ע, מדברי הפוסקים (בסי' תרנא) שאם בירך על הלולב ומצא שהדסים פסולים והוצרך להביא הדסים ממקום אחר צריך לחזור ולברך (עיין משנה ברורה תרנא, סקנ"ו). וקשה מה שנא מהוצרך להחליף הציצית שכתב המשנ"ב שהברכה חל על הטלית אע"פ שהטלית אינו כלל עיקר המצוה ועיקר המצוה הם הציציות, וא"כ גם בד' מינים למה לא נימא שהברכה חל על שאר המינים שהם יותר חלק מהמצוה מהטלית.[א]

אולם בספר חנוכה (טז, כא) פסק הגר"צ כהן שצריך לחזור ולברך אם נשפך השמן ולקח שמן חדש, עיי"ש. וסמך דבריו על דברי המשנה ברורה (תקפה, סק"ד) בשם שו"ת בנין עולם שאם הביאו לו שופר אחר בין הברכה לתקיעה, צריך לברך שוב. וממילא ה"ה בנר חנוכה. וכן הובא גם בספר בנתיבות ההלכה (לג עמוד 42) בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל דיברך שוב כמו בתקיעת שופר (וע"ע בדבריו בקובץ אליבא דהלכתא ק עמוד ט). וכ"פ דיחזור ויברך בשו"ת ירך יעקב (כו) והגריש"א באשרי האיש (לח אות ו). וע"ע בגליון וישמע משה (קלט).

ואציין כי בספר אור ישראל (עניני חנוכה עמוד קפב אות ז) כתב שאם נשפך השמן לאחר הברכה קודם שהתחיל להדליק והתמעט מכדי השיעור, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולברך וכן דעת רבינו הגר"ח קניבסקי (שליט"א). ויש אומרים שיחזור ויברך ברכת להדליק, אבל ברכת שעשה נסים ושהחיינו אינו חוזר ומברך, וכן הוא דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל כפי שמובא בספר נר איש וביתו (סימן ב הערה נח). וכן אמר לי הגרא"צ ישראלזון שליט"א בשם מרן הגרי"ש זצוק"ל. עכ"ד . ועיין עוד בזה בספר שלמי תודה (עמוד ריז).

אולם העיר הגר"צ כהן בספרו חנוכה (עמוד קב), דאם חוזר ומשתמש בפתילות הספוגות בשמן, אע"פ שאין בהם שמן שידלק חצי שעה ומוסיף להן שמן נוסף, באופן זה לא יברך כלל (דלא גרע ממי שלא מילא בנר שמן כשיעור ואחר ההדלקה מוסיף שמן שאינו מברך). וכוונתו לדברי והמשנה ברורה (תרעה, סק"ח) דאם הוסיף שמן בכדי שיהא שיעור הנדרש, מכבה ומדליק בלי

א. בספר והערב נא (ח"ב עמוד 112 הערה 4) כתב דיש חילוק בין ארבע מינים לבין חנוכיה: "שבנוגע לארבעת המינים הרי כל מין קובע ברכה לעצמו, ואם לא כלל את האחד בברכתו, הרי שצריך לברך עליו כעת. מה שאין כן בעניינו, שטרם השלים את המצוה, וכשמוסיף את הפרט הנוסף כעת תחול ברכתו".

ברכה (והכי איתא בחיי אדם כלל קנד נשמ״א סק״א). וכן איתא גם בשו״ת מהר״ם שיק (שלב). וע״ע בשו״ת מגדנות אליהו (ד, קיב) ובאור יוסף (חנוכה סי׳ יז).

ובירחון האוצר (פה עמוד כז) מובא בשם הגר״י אדלר (מח״ס ארח יצחק) בהאי לישנא: ״מי שבירך על נרות חנוכה ונשפך השמן ולא נשאר כלל שמן (אפי׳ לא בחלק מן הנרות) ואין לפניו שמן [היינו דגם בקבוק השמן אינו לפניו] צריך לברך פעם שניה, כמש״כ המ״ב בהל׳ ר״ה (תקפה, סק״ד) לענין שופר דאם הביאו לו שופר אחר בין הברכה לתחילת התקיעות צריך לברך״.

עוד בעניין שמן הנרות שנשפך, עיין בשו״ת דברי שלום (יורה-דעה הערות והנהגות יג), בשו״ת מנחת פרי (ד, נא. ה, יז), במנחת אשר (חנוכה יז), בשו״ת ויצב אברהם (עז) בשו״ת עמק התשובה (ו, רנג), בשו״ת ודרשת וחקרת (ו, צא אות ב), בשו״ת שפתי דעת (ג, נג שאלה טז), בשו״ת מקדש ישראל (חנוכה סי׳ כז), בספר שמעתא דמשה (חנוכה עמוד תעב), בספר בית מתתיהו (ג, יג אות א), בספר בר אלמוגים (ברכות עמוד תקסז) להגר״א גניחובסקי זצ״ל ובספר אגן הסהר (עמוד 165) ובשו״ת דברי בניהו (כב, נ) שהעלה שהוא אינו צריך לחזור ולברך שנית כל שהשמן נמצא בקרבת מקום (כפי שסברנו), דבזה אמרינן דלא הוי הפסק. וע״ע בדברינו בשו״ת אבני דרך (ח, תצג).

אלא דבשאלתנו, הוא אינו מצליח להדליק את הפתילות מכיוון שהם רטובות, ולפיכך הוא החליף לפתילות חדשות (אך השמן נשאר בעינו), ויל״ע, האם עליו לברך שנית.

בספר והערב-נא (ב, עמוד 111) הביא את דעת הגר״י זילברשטיין אשר כתב כי אם רק הפתילות היו חסרות אין-צריך לברך שנית, כיוון שישנו חסר ולא טעות, שהרי הנר מורכב גם משמן וגם מפתילה. וסיים דבריו: ״יתכן שאין צריך לברך שוב כאשר מניח את הפתילות, אף שהוא נמצא בפתח הבית וצריך להביא את הפתילות מהמטבח (ובלבד שלא דיבר או הסיח דעתו). ואף גיסי הגאון רבי חיים קנייבסקי הסכים לדברים״.

ויל״ע, שכן בספר הדלקת נר חנוכה מהגרי״א דינר (עמוד נד) איתא בהאי לישנא: ״ואם אינו מחליף הפתילות רק ממלא שמן אחר, אמר לי הגר״ח קניבסקי שליט״א דלא יחזור ויברך, כיון שהפתילות הם חלק מהחפץ של מעשה המצוה דשמן בלא פתילות לא נדלק״ (וע״ע בנועם אליעזר תשפ״ב). וכתב לי בשאלתנו בעל שו״ת ויען דוד: ״תלוי בהיסח הדעת, ואם הפתילות החדשות לפניו״.

וחזיתי דשאלתנו מובאת בשו״ת וישמע משה (ו עמוד שכו), בהאי לישנא:

הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הראה לי בשו"ת אבני נזר (סימן תק) שהאריך לדון בדין הכלי, האם הוא חלק מן המצוה ומעכב בדיעבד או לאו, ונ"מ במי שהדביק נרות של חלב ושעוה על גבי דבר שאינו כלי, דאם הנר הוא חלק מן המצוה לא יצא בזה ידי חובה, ואם הנר אינו מן המצוה יצא ידי חובה, וע"ש שהביא בזה מחלוקת הראשונים, ועכ"פ לענין השמן והפתילה פשיטא ליה ששניהם הם עיקר המצוה, ומכיון שלא היתה לפניו פתילה הראויה להדלקה בשעת הברכה לא יצא ידי חובתו. וכן הסכימו הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי נפתלי נוסבוים שליט"א.

ומ"מ דעת הגר"מ שפרן שאין צריך לחזור ולברך מטעם אחר, דהנה אם היה נשפך חצי השמן, וכמות השמן שנותרה אין בה שיעור הראוי לדלוק וחייבים להוסיף כדי להדליק, נראה פשוט דמ"מ אינו צריך לחזור ולברך אף אם לא היה השמן לפניו בשעת הברכה, דמכיון שנשאר מקצת השמן כאן לא נעקרה הברכה הראשונה ממקומה ועדיין יש לה על מה לחול. וכמו כן י"ל לענין הפתילה, אף דגם הפתילה היא חלק בלתי נפרד מן המצוה, מכל מקום הרי השמן עדיין מוכן להדלקה ולא נעקרה הברכה הראשונה בזה שצריך להביא פתילה אחרת כיון שיש לברכה על מה לחול וא"צ לחזור ולברך (ולדבריו גם אם נשפך השמן, והפתילה עדיין מוכנה להדלקה, א"צ לחזור ולברך מהאי טעמא שלא נעקרה הברכה הראשונה לגמרי).

ובעל שו"ת שמו ינון כתב לי דהדין בפתילות אם חוזר ומברך, הוא בדיוק כדין שמן שנשפך[ב]. אולם מח"ס המועדים כהלכתם, כתב לי: "לענ"ד פתילות יותר דומים לשופר מאשר שמן, כי שמן הוא 'כח' הבעירה והפתילות הם ה'כלי' והם ממש דומים לשופר שתוקעים בו (והשמן דומה לתוקע, שמכניס אויר)".

והביא ראיה דא"צ לברך הרה"ג רחמים משה שעיו (מח"ס שו"ת מחקרי ארץ) ואלו דבריו:

ונראה בס"ד כי הנה הגאון רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל בספרו בנין עולם (סי' לא) העלה גבי תקיעת שופר שאם לא התחיל לתקוע בשופר והביאו לו שופר אחר שלא היה בדעתו לברך על השופר השני צריך לחזור ולברך. וכן פסק המשנה ברורה (תקפה, סק"ד) וז"ל, אם נטלו השופר באמצע התקיעות

ב. והוסיף עוד במכתבו: "אני גם סברתי שצריך לחזור ולברך בנשפך. אך אם נשאר מעט שמן, בזה לענ"ד לכו"ע יוסיף שמן וידליק על סמך ברכה ראשונה, כי הפסק אין פה שזה לצורך, והברכה הלא חלה על מעט השמן שנשאר, ובזה לכאורה גם הפרי חדש שחלק על מרן המחבר בהוסיף שמן, יודה, שאין צריך לברך עוד".

והביאו לו שופר אחר א״צ לברך, אבל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לברך.

אמנם בכף החיים (סקט״ו) כתב שיש חולקים בזה וקיימא לן ספק ברכות להקל וגם אם החליפו לו את השופר בין ברכה לתקיעה אינו חוזר ומברך וציין למה שכתב בסימן ח סקנ״ה וע״ש שכתב וז״ל: אם נתן לו השמש טלית ותיכף שבירך קודם שלבש חטפה מידו שבא בעל הטלית, ונתן לו טלית אחר יש בזה מחלוקת הפוסקים, עיין מחזיק ברכה (אות יא), וערך השלחן (אות ב), ופסק החסד לאלפים שם, שלא יחזור לברך על האחר משום ספק ברכות להקל וכן כתבו הכרם שלמה, והשערי תשובה (אות יח) בשם ספר מוצל מאש (סי׳ יד), וכן כתב פני יצחק נר״ו (מערכת הטי״ת אות קיט) עכ״ל.

ונראה דעד כאן לא פליגי הבנין עולם והמשנה ברורה וסבירא להו שיברך על השופר והציצית היינו משום שכשבירך על השופר והטלית הזכיר בברכה שופר וציצית והתכוין לשופר זה וטלית זו שאוחז בידו, אבל בנדון דידן שהפתילה לא היתה ראויה, הנה בברכה לא הזכיר להדליק פתילה אלא להדליק נר והנר הוא הכלי שמחזיק את השמן ועל זה היתה כוונתו בשעת הברכה וזה עדיין קיים ומדליק אותו, ורק מחליף פתילה בכהאי גוונא נראה דגם הבנין עולם והמשנה ברורה יודו שאין צריך לברך. ולפי זה גם אם נשפך השמן אין צריך לברך גם לפי הבנין עולם והמשנה ברורה מאחר דודאי נשאר כל שהוא שמן או הפתילות או הכלי המחזיק אותם שכולם בכלל נר ואותם לא החליף וגם עליהם חלה הברכה.

וכתב לי בזה בעל הדברי בניהו באריכות (ודבריו הובאו בשו״ת דברי בניהו מג, סח), וזו לשונו:

נראה שאם היו לפניו עוד פתילות בתוך שקית שהם יבשות יחליף אותם מיד וידליקם ולא יברך. אמנם אם לא היה לפניו אלא צריך לילך לביתו ולהביא פתילות יבשות ולהדליקם יש לו לחזור ולברך. והטעם נראה דהנה בשו״ת תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן קטו) נשאל במי שקידש על המים וסבר שהוא יין, אם יקדש על היין שנית או די לו בברכת בפה״ג, אחרי שקידוש על היין הוי דווקא דרבנן? כבר נעשה מעשה כה״ג ונשאלתי על ככה ואמרתי בפשיטות דיחזור ויקדש שנית על היין. דמה בכך אם קידוש על היין דרבנן הוא, כמה מצות דרבנן הן ואנו מברכין עליהן ומחייבין בהו בלאו דלא תסור כו׳. ואטו אם תקע בראש השנה בטעות גמור בתקיעות שמעומד שאין צריך לחזור ולתקוע בדין הואיל וכבר יצא ידי חובתו מן התורה בתקיעת שמיושב והני אינן אלא מדרבנן, הא ודאי ליכא מאן דקאמר הכי. עכ״ד חזינן שהעלה שצריך לחזור ולברך.

וכן ראיתי בשו"ת חיים שאל (א, עד) שכתב מעשה באחד שבירך כל ברכות ההבדל' על הכוס ואחר כך נמצא חומץ. נרא' דמביא כוס יין ומברך בורא פרי הגפן והמבדיל על דרך שכ' הרדב"ז בתשובות דפוס פיורדא סי' תל"ז דאם קדש אור שבת ונמצא הכוס חומץ דחוזר ומקדש. והביא דברי מהרא"י (סי' קט"ו) וע"ש בסוף ודו"ק בתשו' הרדב"ז הנז' וה"ה בנ"ד. ומסתברא דברכת בורא עשבי בשמים ומאורי אש יצא י"ח ואין צריך לחזור ולברך. אך בפה"ג והמבדיל צריך לחזור כמו בקדוש ואין לחלק ביניהם. כמי שרצה לחלק. ומה גם לדידן דנקיטינן כהרמב"ם ומרן דחיוב ההבדלה מדאוריתא כמו קדוש. ומ"מ נראה דאף בקדוש יום טוב דהוי מדרבנן וכן ההבדל' במוצאי י"ט דינא הכי ודוק. עכ"ד ע"ש. וכן בספרו מחזיק ברכה (או"ח רעא אות ז) כתב וה"ה אם נשפך הכוס קודש שיטעום וכו' ואם קדש על היין ונמצא חומץ צריך לחזור ולקדש הרדב"ז בתשובות החדשות (הנדפסות בפיורדא סי' תלז) ע"ש ודוק בדבריו היטב והזכיר תשובת הרדב"ז הנזכרת מהריק"ש בהגהותיו. חזינן שהעלו שצריך לחזור ולברך כל שמביאים לו יין אחר שלא היה לפניו.

והנה הט"ז (או"ח רעא, סקי"ט) כתב מעשה בא לידי במדינות מעהרין שעשיתי קידוש על כוס שהייתי סבור שהוא יין והיה מים ובכלי שני שהי' עוד לפני היה בו יין וכבר אמרתי הקידוש כלו והעליתי בדעתי לכאורה לשתות היין האחר שבכלי השני מטעם דקידוש על היין הוא מדרבנן שדרשו באסמכת' זכרהו על היין אבל מדאורייתא סגי באמיר' לחוד כמ"ש התוס' בע"פ בשם ר"ת ותקנתם לא היתה אלא להסמיך היין לקידוש דאוריית' שבזה יקיים המצוה אבל אם כבר יצא ידי המצוה מן התור' לא הצריכו בשביל היין לעשות קידוש מחדש ועוד ראיה ברורה ממ"ש בסט"ו שאם נשפך הכוס קודם שיטעימנו יביא כוס אחר ויברך בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש אלא יצא בקידוש הראשון אף על גב שנשפך הכוס ולא יצא דהא אפי' שתה בפחות משיעור לא יצא וא"כ נימא שאח"כ יצטרך לקידוש שנית ואפ"ה לא מצריכי לזה כי עכ"פ ידי קידוש יצא ה"ה נמי בכאן דמה לי שנשפך ולא שתה כלל או שהוא מים סוף סוף לא יצא ידי קידוש על יין וכן אי' בטור (סימן רסט) בשם ר"נ גאון שכתב שחובה לשמוע קידוש בלבד ויוצא אף בלא טעימה ואף שהטור תמה עליו שם היינו מטעם שאין שם מקום סעודה כו' אבל לא מטעם שאין יוצאין בשמיעה לחוד. שוב ראיתי דין זה בפסקי מהרא"י (סימן קטו) וז"ל ואמרתי בפשיטות דיחזור ויקדש שנית על היין דמה בכך אם קידוש על היין הוא דרבנן הלא כמה מצות דרבנן ומברכין עליהם ואטו אם תקע בטעות בר"ה בתקיעות מעומד שא"צ לחזור הואיל וכבר יצא י"ח מן התור' בתקיעות

שמיושב והני אינן אלא מדרבנן הא ודאי ליכא למ״ד הכי עכ״ל. ואני תמה מאד על הרב הגדול הנ״ל שהוציא מפיו דברים כאלה דמה ראיה הביא מתקיע׳ שופר ששם א״צ ברכה נוספת ומה איכפת לן במה שיחזור ויתקע דזה ודאי אם תקע בטעות וגמר כל התפל׳ שא״צ לחזור ולהתפלל שנית דהא קי״ל הברכות והתקיעות אין מעכבין זא״ז והיא תלמוד ערוך משא״כ כאן שיצטרך לברך שנית ברכ׳ הקידוש ויש חשש ברכה לבטלה. אמנם אחר העיון שעיינתי נראה דצריך לחלק בדבר כמו שאבאר בס״ד דיש לדמות בדין זה למ״ש סימן רע״ב בדין קידוש במקום סעודה דקי״ל שם דאם קידש ע״ד לאכול כאן ובא לו איזה סיבה שצריך לעקור ממקום זה צריך לחזור ולקדש ואף על גב דהך דקידוש במקום סעודה אינו אלא דרבנן דאף לפי׳ רשב״ם דילף לה מוקראת לשבת עונג אינו אלא אסמכת׳ בעלמ׳ ואפ״ה צריך לקדש שנית ה״ה נמי כאן דצריך לקדש שנית על יין וא״ל דשאני התם בדין מקום הסעודה די״ל דהקידוש היה כהוגן ויצא בו אלא שאסור לו לאכול שלא במקום הקידוש זה אינו דאדרבה פסק ב״י שם דאפי׳ אינו רוצה לאכול כלל אח״כ לא יצא ידי קידוש ויליף לה מדאי׳ בגמר׳ ר״ה איעקר ליה שרגא ואזיל לגבי רבה בריה וקידש שנית וטעם מידי אלא ע״כ דכיון דלא יצא ידי קידוש דרבנן צריך לחזור ולקדש ה״נ כן. אלא קשה טובא לפ״ז מ״ש בנשפך הכוס למה לא יצטרך לחזור ולקדש על כוס אחר כיון שלא יצא מדרבנן דהיינו לקדש על הכוס וכן קשה מ״ש מקידש ודיבר קודם שיטעום צריך לברך שנית בפה״ג ולא הקידוש כמ״ש בסעיף זה והוא מדברי בה״ג שהבי׳ הטור בסס׳ זה וכן קשה מההיא דכתב הטור בשם בה״ג בסימן זה דס״ל שהמקדש עצמו צריך שיטעום דוקא ואי שתה את הכוס מייתי להמקדש כסא אחרינא ומברך בפה״ג ולא קידש שנית למה לא נימא כיון דעכ״פ לא יצא למה לא יקדש שנית. ונ״ל דהעיקר תלוי בקידוש שצריך לטעום יין בשעת הקידוש וע״ז אמרו זכרהו על היין שצריך שיהא שם טעימת יין ויאמר הקידוש עליו וזה שאירע לו קלקול בטעימת היין קידש עליו כדין אלא שא״א לו לטעום יוכל לתקן העוות שיטעום יין אחר משא״כ בדין מקום סעודה באם אירע שלא יוכל לאכול שם אין תקנה לעוות זה ע״כ צריך לקדש שנית במקום שיאכל. וא״כ בנידון דידן שלא קידש כראוי והוי כאלו לא קידש כלל ע״כ צריך לקדש שנית על יין. אלא דיש חילוק בדבר באם היה בשעת הקידוש יין על השלחן או על הספסל אצלו מוכן לשתות אז ודאי א״צ לא לבפה״ג ולא לקידוש שנית אלא ישתה המוכן לפניו וכמ״ש רמ״א סי׳ ר״ט והוא מתשו׳ מהרי״ל דהוי כאלו קידש על היין ההוא ובזה אמרי׳ כולהו נבגי דברכתא נינהו כנלע״ד נכון בזה. חזינן

שהעלה שאם היה יין אחר לפניו ושותה אותו מיד שפיר דמי ואינו צריך לחזור ולברך.

אמנם מדברי ת"ה הנ"ל שלא חילק בהכי משמע שלא מועיל ושכן נראה מדברי השו"ע (רו, ו) עיין בכף החיים (שם אות מב). אמנם יש לומר סב"ל ולסמוך על הט"ז וכ"כ בכף החיים סופר (רו אות מב. רעא אות צז) שאם היה יין לפניו אין צריך לחזור ולברך מטעם סב"ל שאמרינן גם נגד מר"ן וכמבואר בספר ארץ חיים סתהון (בקונטרס הכללים כלל י) בשם הברכ"י (או"ח סי' ז אות ג). וכ"כ בספרו לדוד אמת (ו אות סג), בספר אדמת קודש (ח"א מיו"ד סי' יח דף מד סוף ע"ב), בשדי חמד (מערכת ברכות סי' א אות יח סק"ו) ובספרו שו"ת אור לי (סי' לו).

אמנם אם לא היה לפניו וצריך להביא מחדר אחר גם לט"ז יש לברך. וכן מתבאר מדברי כף החיים סופר (תרעו אות יא) שכתב הוה עובדא דהתחיל לברך ב' הברכות בחושבו שהיה שמן ולא נמצא כי שכחו מליתן שמן ומצאתי להט"ז (רעא, סקי"ט) ולכרם שלמה (תרעו) דאם השמן היה לפניו אין צריך לחזור ולברך וענין כזה איתיה בפוסקים לענין ברכת הפרי עיין בהם (רוח חיים סי' תרעו אות א).

חזינן כנ"ל שאם לא היה שמן לפניו וצריך להביא צריך לחזור ולברך. ונראה דהוא הדין לענין הפתילות אם יש לפניו פתילות בשקית סגורה יחליף מיד ולא יחזור ויברך. אמנם אם צריך לעלות לביתו או להכנס לביתו כי הוא מדליק בחוץ באופן זה שמחליף את הפתילות יש לו לחזור ולברך על ההדלקה.

והוסיף לי הרה"ג שמואל יוסף שטיצברג, וזו לשונו:

לכאורה הנידון של נשפך השמן, מבוסס על המבואר בשו"ע (רו, ו): נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון. וטעם הדבר כתב בבה"ל (שם ד"ה רק שלא), שאף דבעלמא מותר לאכול הכל בברכה זו אף שבירך בסתמא הוא רק בשלא נפל הראשון דאז נמשך הכל אליו בברכתו אבל שנפל הראשון ונמצא קאי הברכה רק על אלו לא מהני אלא היכא שהיה דעתו בהדיא עליהם דאז שוין הם בברכה זו אבל לא בסתמא אף שהיו לפניו כשבירך על הראשון. והנה שם במשנה ברורה (סקכ"ד) כתב, שה"ה באופן שמצא את הפרי שנרקב ואינו ראוי לאכילה כלל ונוטל אחר שצריך לחזור ולברך. וא"כ ה"נ בנידו"ד שאין חילוק האם השמן נשפך או שהוכרח להחליף את הפתילה מחמת שנרטבה.

וראיתי בס׳ בית הלוי על התורה (חנוכה, דף עה), שדן בסוגיא של כבתה אין זקוק לה. שכתב, יש להסתפק להך מ״ד שכבתה זקוק, אם רק בכבתה הוא דזקוק לה אבל היכא דנשפך השמן ונאבדה הפתילה לגמרי אם צריך להדליק נשמן ופתילה אחרת להשלים שיעורו, עיי״ש. ומשמע שדימה אם ענין נשפך השמן לאופן שנאבדה הפתילה. וא״כ ה״ה בנידו״ד שאם נרטבה הפתילה באופן שאינה ראויה להדלקה צריך לחזור ולברך, וצ״ע למעשה. לענ״ד יש להדליק בלא ברכה מחמת סב״ל.

וכתב לי בזה הרה״ג דרור טוויל (רבה של שדרות) בהאי לישנא:

הנה לענין נר חנוכה כתב השו״ע (תרעה, ב): ״יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר, כדי שיעור, קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח״כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו״. והם דברי הרא״ש (שבת פ״ב ז). הרי שלא יצי״ח במעשה הדלקה בנר שיש בו שמן פחות מכשיעור, והנה השו״ע לא כתב כיצד יש לתקן מצב זה, ומבואר בדבריו שלהוסיף שמן כשהנר דולק אינו מועיל, כיון שבזמן ההדלקה לא היה ראוי לידלק חצי שעה, ולפ״ז פשוט שגם להמתין עד שיכבה ואח״כ להוסיף שמן ולהדליק יתרת הזמן גם לא יועיל, כיון שהדלקה ראשונה לא היתה ראויה לדלק כשיעור, וע״כ יש לו לכבות את הנר לשים את השמן כשיעור ולחזור ולהדליק, וכ״כ המ״ב (סק״ח). אמנם צ״ב האם יש לו לברך על הדלקה זו. ולכאורה יש לומר שא״צ לברך, שכיון שכבר בירך והוא עדיין עסוק באותה מצוה ולא הסיח דעתו מקיומה, א״צ לברך שוב.

ומצאנו שנחלקו האחרונים לענין הברכה, שהפר״ח (תרעה, ב) כתב בפשטות שצריך לחזור ולברך, ואילו החמד משה (תרעג, סק״ט. תרעה, סק״ג) כתב שלא יברך, וכ״כ הנשמ״א (קנד סק״א), וכ״כ הפמ״ג (משבצ״ז תרעג סק״י), ונמוקם הוא כיון שענין זה של שיעור השמן לעכובא בזמן ההדלקה תלוי בלישנות בגמ׳ (שבת כא:) ובפירושן, ונחלקו בזה הראשונים, לכן לענין ברכה יש לחוש שיצי״ח גם בהדלקה הראשונה דפחות מכשיעור, ולכן לא יברך. וכ״פ המ״ב (תרעה, סק״ח) שידליק ולא יברך וכתב בשעה״צ (סק״ט) שמקורו הוא הפוסקים הנ״ל. וצ״ל שאע״פ שכיבה בידיים לאחר מכן, והרי לדעת הסוברים שא״צ שיעור בשמן לעכובא כבר יצי״ח, ונמצא שכיבה ללא צורך, ובמכבה במזיד קיי״ל שצריך לחזור ולהדליקה, מ״מ א״צ לברך מחמת הדלקה זו (תרעג, ב. ובשעה״צ סקל״ב). והנה מבואר שגם לדעת הסוברים שא״צ לברך זהו מחמת שדין שיעור השמן בהדלקה שנוי במחלוקת, אך לדעת הסוברים שצריך שיעור, צריך לחזור

ולברך גם לדעתם, וצ"ב מדוע יברך שוב, הרי הוא עוסק עדיין במצוה דהדלקה ולא הסיח דעתו.

וצ"ל שכיון שבירך על הנר הראשון ואינו מקיים בו את המצוה אלא בנר אחר, לכן צריך לברך על הנר השני. והנה מצאנו כעין זה לענין ברכות הנהנין בירושלמי ברכות (פ"ו א), ומשם מקור ההלכה בשו"ע (רו, ו) בנוטל פרי ע"מ לברך עליו ונפל מידו ונמאס, ונטל אחר, צריך לברך על השני, ומשם נפסק (קמ, ג) לענין מברך על סה"ת ע"מ לקרוא במקום אחד ונתברר שצריך לקרוא במקום אחר, שצריך לברך שוב. ומצאנו גם באחרונים לענין תפילין שבירך על תפילין ונפסק הקשר, והוצרך לתפילין אחרים שכתב המ"ב (כה, סק"נ) שצריך לברך שוב, ודימה זאת לאמור לענין ברכת הנהנין, וכ"פ המ"ב (תקפא, סק"ד) לענין שופר: "אם נטלו השופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר א"צ לברך, אבל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לברך (בנין עולם לא)", ושם בסקי"ח: "ואם הוצרך ליקח שופר אחר א"צ לחזור ולברך, כיון שהיה מונח לפניו על השולחן מסתמא דעתו היה על כולם. וכתב בשעה"צ (סקל"ב) שנלמד מברכת הנהנין (רו, ו). הרי שדימו ענין בירך על חפצא דמצוה אחד והוצרך לחפצא אחר שצריך לברך שוב, וכנראה שכך גם בנדון שלפנינו.

אלא שצ"ב, שבכל המצבים מדובר שנוטל חפצא אחר, אך בנדון שלפנינו הרי הנר מורכב מג' חלקים: הכלי, הפתילה, והשמן, וא"כ יש לומר שכיון שמשתמש באותו כלי ופתילה ורק מוסיף שמן, א"כ ה"ז לכאורה אותו חפצא, ודומה לתפילין שנפסק בשו"ע (כה, יב): "מי שמניח תפילין של יד ובירך, ובתחלת ההדוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו, אינו צריך לחזור ולברך", הרי שאע"פ שהוצרך לעשות קשר אחר, כיון שמדובר באותו חפצא א"צ לברך, וא"כ ה"ה בנדון דידן. אך יש לחלק דשם הוא אותו חפצא ממש ואפילו אותה רצועה, אך כאן השמן שהוא עיקר חומר הבעירה שהאש תלויה בו חסר, וא"כ ה"ז כמברך על חפצא אחר. ואע"פ שיש בו מקצת שמן, מ"מ אינו ראוי לחפצא דמצוה, ודומה לבירך על תפילין שיש בהם ג' פרשיות והוצרך להכניס פרשה נוספת, שבה נחשב כפנים חדשות וכחפצא אחר וצריך לברך. ויל"ע לענין תפילין אם נקרעה הרצועה והוצרך לרצועה אחרת, האם הוי כתפילין אחרות או שהרצועה היא ענין נוסף ועיקר החפצא הוא גוף התפילין שלבסוף מקיים בו את המצוה, וא"צ לברך. ולכאורה כיון שהמצוה היא הקשירה, לכן הרצועה היא עיקר במצוה זו. וצ"ע.

וגדולה מזו למדנו לענין מברך על קרה"ת (קמ, ג) שמברך ע"מ לקרוא במק"א והוצרך לגלול למק"א שצריך לברך שוב, ואע"פ שהוא אותו חפצא דס"ת, כיון שזו פרשה אחרת, וצ"ל שעיקר הברכה אינה על החפצא דס"ת אלא על הקריאה המסויימת בס"ת, ולכן מקום הקריאה הוא עיקר וה"ז כחפצא אחר, ולכן חוזר ומברך, וה"ה בנדון דידן, כיון שאין שמן כשיעור אע"פ שהפתילה והכלי כראוי ה"ז כחפצא אחר.

אלא שיש עדיין להעיר בזה, שהנה כתב הט"ז (תרעג, סק"י): "כתוב בהג"ה להרי"ף אם הדליק בפני הרוח וכבתה, יחזור וידליק במקום שאין הרוח מצויה, דהוה כנותן שמן פחות מכשיעור. ונ"ל דאין צריך לברך שנית דדלמא הוה כמו שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה". הרי שלדעת הט"ז אם היה בוודאות נכבה מחמת הרוח היה צריך לברך שנית, ומכאן שגם בנותן שמן פחות מכשיעור צריך לברך שנית לדעתו, וכ"כ לדייק הפמ"ג (משבצ"ז שם סק"י) מדבריו, ונחלק על כך וסובר שגם בנותן שמן פחות מכשיעור א"צ לברך כיון שיש מחלוקת בביאור שיעורא בגמ' וכנ"ל.

אמנם צ"ב בדברי המ"ב (תרעג, סקכ"ה) שכתב: "אם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, דזה הוי כאלו לא נתן בה שמן כשיעור, ומ"מ לא יברך עליה [אחרונים]". ובביאור הסיבה שלא יברך עליה כתב בשעה"צ (סק"ל): "דשמא לא הוי ברור שיכבה, כמו שמנים פסולים דמדליק בהן [פרי מגדים]". ומשמע שאם היה ברור שיכבה היה צריך לברך שוב, והרי אפילו בלא נתן בה שמן כשיעור שודאי שיכבה תוך הזמן פסק המ"ב עצמו (תרעה, סק"ח) שא"צ לברך מחמת שנחלקו אם ענין השיעורא הוא לעכובא, וא"כ גם אם ודאי היתה נכבית לא היה צריך לברך. ועוד צ"ב כיון שמדובר באותו חפצא רק שצריך לשנות את מיקומו, א"כ ה"ז כניתק קשר התפילין שאם מתקנו א"צ לברך שוב.

ולענין הא' אפשר שמש"כ המ"ב שלא ברור שיכבה העתיק טעם זה לרווחא דמילתא שגם הפר"ח יודה בזה. ועוד שמא יש לחלק שלענין הרוח חמור יותר, שהוי כלא נתן בה שמן כלל, שגם למ"ד שלא צריך שיעורא מ"מ צריך שיהיה יכול לדלוק זמן מה, אך כאן מצד עצמו אינו ראוי לדלוק כלל וכאילו לא נתן בה שמן כלל והבעיר רק את הפתילה שודאי שלא יצי"ח גם למ"ד שא"צ שיעור בשמן לעכובא.

ולפ"ז ניחא שאע"פ שמדובר באותו חפצא, שהרי כאן הכלי השמן והפתילה כראוי, אך כיון שנמצאת במקום הרוח, ה"ז כחפצא שלא ניתן להדליקה כלל, וכשמשנה את התנאים ה"ז כשינוי החפצא. ואפשר לדמות זאת לנר שנרטב במים ואין יכול להדליקו

כלל מחמת כך, שלכן הוצרך ליבשו, שאפילו נניח שיתייבש במהרה כגון חום אש גדול שאין כאן הפסק גדול, מ"מ ה"ז כחפצא חדש. אלא שמ"מ לענין הרוח אינו בגוף החפצא אלא בדבר חצוני, ולא כמים שנספגו בגוף החפצא, ועדיין אפשר שזהו כחפצא אחר וכנ"ל.

והנה המ"ב (תרעג, סקכ"ה) כתב עוד: "ופשוט דאם הוא רואה שהאור אין נאחז בהפתילה ובודאי יכבה במהרה, שאינו יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה", וכתב בשעה"צ (סקל"א): "דזה גרע מפתילות שאין נאחז בהן האור יפה, דשם הוי רק חשש שיכבה". וכוונתו דכאן ודאי יכבה ולכן אינו יוצא יד"ח וצריך מן הדין לחזור ולהדליק לאחר שיכבה. ומשמע מלשונו "לאחר הכביה" שלא יכבה בידיים, וצ"ב, כיון ש"ודאי יכבה" בתוך שיעור הזמן, א"כ ההדלקה הראשונה אינה ראויה, וא"כ יש לומר כמש"כ המ"ב לענין חסרון בשמן שצריך לכבות ולחזור והדליק. ונראה שזו כוונת דבריו גם כאן, ו"לאחר הכביה" פירושו שיכבה ויחזור וידליק. ואפשר שכל שלא כיבה ולמעשה דלק חצי שעה אע"פ שאינו סביר שיקרה כך, נחשב הדלקה ראויה, ולכן כתב "לאחר הכביה", לשון שמתפרשת לשני פנים. ובמצב זה נראה שאם אינו צריך להחליף את הפתילה אלא רק להדליק באופן טוב יותר, כגון שימתין עד שיתפס היטב בפתילה, ה"ז כניתק הקשר דתפילין שקושר שוב וכל שלא הסיח דעתו, אינו מברך.

וכעת לנדון השאלה, שמדובר שהכלי והשמן כשיעור הראוי, אלא שהפתילה אינה תקינה והיה צריך להחליפה, ולענין הפתילה אם היא לעכובא בנר חנוכה, בבית יצחק (יו"ד ב, לא) נקט שאין חובה בפתילה, ועיין ביבי"א (ח"ג או"ח לה) שהביא דבריו ודברי החולקים שהוא לעכובא, ולפ"ז לסוברים שהוא לעכובא א"כ חסר בגוף החפצא, וכאן יצטרך לברך שהרי אינו ראוי לדלוק כלל, ואין זה כחסר בשעור השמן, דשם יש מ"ד שיצי"ח משא"כ בנדון שלפנינו אינו ראוי להדלקה כלל וצריך חפצא אחר לכל הדעות. ונראה שגם לבית יצחק שסובר שהפתילה אינה לעכובא זהו כשיכול להדליק את השמן עצמו כמו בנדון השאלה שם שיש כלי שמתאים לכך, משא"כ בזה לא ידלק כלל, וא"כ לכל הדעות אין כאן חפצא ראוי, ונמצא שצריך לברך שוב. ומסתבר שגם אם הפתילות החדשות היו לפניו, כיון שאין דעתו עליהם, שאין רגילות להחליף את הפתילות שצריך לברך. אמנם אם חשש לכך מתחילה, ולכן בהיו לפניו א"צ לברך, ועיין בסימן רו, ו. במ"ב, וכמש"כ במ"ב (תקפה סק"ד וסקי"ח).

עוד הוסיף לי בזה בעל האורחותיך למדני, וזו לשונו:

כתב הכה״ח (תרעו אות יא): ״הוה עובדא דהתחיל לברך הב׳ ברכות בחושבי שהיה שמן ולא נמצא כי שכחו מליתן שמן, ומצאתי להט״ז סימן רע״א ס״ק י״ט ולהכר״ש בסי׳ זה דאם השמן היה לפניו א״צ לחזור ולברך, וענין כזה איתיה בפו׳ לענין ברכת הפרי בכמה סיגים עיין בהם. רו״ח אות א״. ומה שהכה״ח הביא בשם הט״ז, זה לגבי מ״ש מרן (רעא, טו): ״קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור, חוזר ומברך בורא פרי הגפן ואין צריך לחזור ולקדש. והוא הדין אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו בורא פרי הגפן, ואינו צריך לחזור ולקדש״. ועל זה כתב הט״ז שם: ״אלא דיש חילוק בדבר, באם היה בשעת הקידוש יין על השלחן או על הספסל אצלו מוכן לשתות, אז ודאי אין צריך לברך שוב לא בורא פרי הגפן ולא לקדש שנית, אלא ישתה מן המוכן לפניו, וכמו שכתב הרמ״א (רט, ב) מתשובות המהרי״ל, דהוי כאילו קידש על היין ההוא״.

וכן הוא לרבי שלמה האאס ז״ל בכרם שלמה (תרעו. הובא בכה״ח הנ״ל) שכתב ״שיש חילוק בדבר, אם השמן מוכן לפניו אזי א״צ לברך, ואם לאו צריך לחזור ולברך, ויסוד ההוראה זאת מיוסד ע״פ דברי הט״ז בס׳ רעא סקי״ט״. ולפי זה נראה בנד״ד שאם הפתילות החדשות הן כבר לפניו, אז הוא א״צ לחזור ולברך, משא״כ אם הפתילות החדשות הן במקום אחר כגון שאם אדם זה מדליק בחוץ ואז הוא צריך להיכנס לתוך ביתו כדי ליטול הפתילות החדשות, שאז הוא צריך לחזור ולברך.

אלא י״ל שהוראה זו אינה לכ״ע, שכתב מרן (רו, ו): ״נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך אע״פ שהיה מאותו המין לפניו יותר כשבירך על הראשון״. וכתב הרמ״א שם: ״רק שלא היה עליו דעתו לאכלו״. ולכן אף שכתב המ״ב (שם סקכ״ו): ״ועיין בבה״ל דיש כמה ראשונים שסוברין דאפילו בסתמא גם כן אין צריך לחזור ולברך דכיון שהיה מונח לפניו על השלחן הוי כדעתו בהדיא על הכל. וסב״ל״, מ״מ מצינו שלדעת מרן והרמ״א בנד״ד שאף אם הפתילות החדשות לפניו עדיין הוא צריך לחזור ולברך כיון דמסתמא לא היתה דעתו עליהן בשעת ברכה, שהוא דבר דלא שכיח שהאדם צריך להחליף את הפתילות אחר הברכה.

ועוד, אף לפי מ״ש המ״ב י״ל דשאני דין פירות כיון שכמה פעמים האדם ממשיך לאכול עוד פירות, משא״כ בהדלקת נ״ח שהאדם רוצה רק פתילה אחת, ולא שייך לומר שלפעמים הוא ממשיך להוסיף עוד פתילות בנר. וכן י״ל לגבי דין הט״ז הנ״ל שכמה

פעמים האדם ממשיך לשתות עוד יין בסעודתו מלבד היין בכוס הקידוש, ולכן משום זה סבר הט״ז שאם עוד יין לפניו הוא א״צ לחזור ולברך, משא״כ בדין פתילות שלא שייך לומר שכמה פעמים האדם ממשיך להוסיף עוד פתילות באותו נר.

עוד מצינו, שכתב מרן (כה, יב): ״מי שמניח תפילין של יד ובירך ובתחלת ההדוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו אינו צריך לחזור ולברך״. וכתב המ״ב (שם סק״נ): ״אם אין שם מי שיודע לתקן את הקשר והוצרך לקחת תפילין אחרים, בכל גווני צריך לחזור ולברך״. ומשמע מסתימת דבריו שאף אם התפילין האחרים היו לפניו, מ״מ עדיין הוא צריך לחזור ולברך. וזה אף שהמ״ב (רו, סקכ״ו), בדין פירות כתב סב״ל. ואף כאן יש לחלק, שאין דרכו של אדם להמשיך להניח כמה תפילין זה אחר זה, ולכן הוא צריך לחזור ולברך, משא״כ בדין פירות הנ״ל שדרכו כמה פעמים להמשיך לאכול עוד פירות. ולכן ה״ה בנד״ד י״ל שכיון שהאדם צריך לקחת פתילות חדשות, אז אף בזה הוא צריך לחזור ולברך.

כך נראה בהשקפה ראשונה, אבל יותר נראה לומר בנד״ד שהאדם א״צ לחזור ולברך, שכתב כה״ח (כה אות פב): ״ואם הניח תש״י וכשבא להניח תש״ר נפסקה הרציעה והוצרך להביא רצועה אחרת אין צריך לברך שנית. שהקציצה היא העיקר ומשום דבטלה הטפילה לא בטל העיקר, הלק״ט (ב, קכ), שתילי זיתים (אות לא)״. וזה כמ״ש הלק״ט שם: ״ולא דמי להההוא דנסיב תרמוסא ונפל מידיה דחוזר ומברך, דהתם אזיל ליה לגמרי, אבל הכא הקציצה הוא העיקר ומשום דבטלה הטפלה לא בטל העיקר״.

הרי אף שנפסקה הרצועה של תפילין של ראש וצריך להביא רצועה אחרת, מ״מ אין לו לחזור ולברך, כיון שעדיין הקציצה שם. וא״כ הכי י״ל בנד״ד, דבשלמא שהאדם צריך להביא פתילות אחרות, מ״מ כיון שעדיין השמן נשאר שם בנר והברכה חלה על השמן, ממילא שהוא א״צ לחזור ולברך. וזה אף כשהפתילות אינן לפניו אלא במקום אחר.

ואת״ל דשאני נדון הלק״ט שהקציצה היא העיקר והרצועה היא רק הטפל, משא״כ בנד״ד שהשמן העיקר וגם הפתילה היא העיקר שאין טעם לומר שזה יותר חשוב מזה, ולכן אולי בזה מודה הלק״ט שהאדם צריך לחזור ולברך. אלא נראה שזה אינו, שיש סברה לומר שהשמן הוא העיקר והפתילה היא רק הטפל, וזה מפני שכל נס חנוכה היה בשמן, ולא מצינו שום נס בפתילה, ולכן כיון שמצוות נ״ח הוא כדי לפרסם את הנס, ממילא י״ל שהשמן הוא העיקר, ולכן כיון שכבר חלה הברכה על השמן ממילא שהוא א״צ לחזור ולברך בשביל הפתילה.

וגם יש לדמות נד״ד למ״ש המג״א (תרנא סקכ״ה) וז״ל: ״כתוב בא״ח מעשה בהר״מ שנטל לולב ובירך ואח״כ ראה שלא היה בו ערבה וחזר ונטלו עם הערבה ובירך על נטילת ערבה ושהחיינו משום ערבה נהי שא״צ ליטול אלא הערבה בלבד מ״מ מצוה מן המובחר ליטול הד׳ מינים בבת א׳ וכ״כ הראב״ד עכ״ל ב״י... נ״ל דהא״ח וראב״ד לשיטתם אזלי דס״ל דצריך לברך על כל א׳ בפ״ע, אבל לדידן א״צ לברך אא״כ סח בנתים ולכן השמיטו דין זה בש״ע...״. הרי מצינו שאף שבשעת ברכה לא היו ערבות שם בלולב, מ״מ כשאח״כ האדם מביא אותן ואז נוטל אותן עם הלולב, הוא א״צ לחזור ולברך. וי״ל שזה כמו שכתבתי לעיל שכבר חלה הברכה על הלולב ולכן הערבות הן רק טפל ללולב וא״צ לחזור ולברך עליהן, וכמ״ש הלק״ט הנ״ל.

וכן י״ל בנד״ד שכיון שהשמן נשאר שם בנר, האדם א״צ לחזור ולברך בשביל הפתילות החדשות, וזה אף אם הוא צריך לילך למקום אחר כדי ליטול את הפתילות משם.

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
מח"ס חמדת משה

בענין אם הגיע משיח אחרי הדלקת נ"ח אם צריך לחזור ולהדליק בברכה

בס"ד. יום שלישי עשרה בטבת. 'ארחותיך למדני' לפ"ק.

לכבוד ידידי הדגול רב הפעלים הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. באתי בזה על דבר שאלתו בדין אדם שהדליק נרות ביום השלישי, ואח"כ הגיע המשיח, ואז הלכה כדעת בית שמאי דמוסיף והולך, אם צריך לחזור ולהדליק בברכה או לא. ואמרתי אעלה בתמר, משום דרוש וקבל שכר. ואכתוב בקצירת האומר, ויאמר לקוצרים ה' עמכם.

אם חנוכה יתבטל לעתיד לבא

א) הנה ידוע ומפורסם בפי העולם שלעתיד לבא יהיה הלכה כדעת בית שמאי. ואמנם לא מצינו מקור ברור לזה בדברי חז"ל והראשונים. אולם יש לזה מקור בדברי האחרונים והמקובלים, שכן כתב בס' סדר הדורות (ערך שמאי) בשם ספר ויקהל משה (דף מב ודף נד). וכ"כ בס' בני ישששכר (חדש סיון מאמר ו אות ד) בשם ספר קול ברמה בשם רבינו האר"י. וכ"כ מרן החיד"א בס' פתח עינים (אבות פ"ה מי"ז) בשם המקובלים. וכ"כ הגאון מהר"י אייבשיץ בס' אהבת יהונתן (הפטרת אחרון ש"פ) בשם הזוהר. וכ"כ המלבי"ם (ריש פרשת חקת, תורה אור דף קמז ע"א) בשם רבנו האר"י. וכ"כ בסידור הגר"א (ביאור אבני אליהו ביוצר אור) בשם הגר"א, דלעתיד לבא יהיה הלכה כב"ש. ע"ש. וע"ע בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צב שנה טז עמ' קמד). ומעתה הבא נבא לנידון שלנו. ותחילה יש להעיר מדברי הרמב"ם (פ"ב ממגילה הי"ח) שכתב וז"ל כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר, הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה, שאינן בטלים לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל, שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. עכ"ל. ומבואר שרק ימי הפורים לא יתבטלו בימות המשיח, אבל חנוכה יתבטל כמו שאר הנביאים והכתובים. [ולכאורה י"ל דהטעם לזה משום שבכל

המועדות היו ניסים גדולים מעל דרך הטבע, ובימות המשיח לא יהיה חידוש בניסים אלו, וכמו שאמרו חז״ל אעשה לבנים מה שלא עשיתי לאבות. ומשא״כ נס פורים שהיה שונה מכל הניסים, כיון שהיה נס מוסתר בטבע. וכ״כ בס׳ תשובות והנהגות (ח״ב סי׳ שמב). ע״ש]. וכ״כ הגרי״ח בס׳ בן איש חיל (ח״ב דרוש א׳ לשבת תשובה), דזכרון הנס שעושים נר בחנוכה, אינו נוהג אחר ביאת המשיח, דאין מדליקין עוד נר בחנוכה. ע״ש. ואמנם העטרת זקנים (סי׳ תרעו ס״א) כתב בשם דרשת חז״ל, שכל המועדות בטלים חוץ מחנוכה ופורים. ונרמז דבר זה במה שאנו מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו ׳להדליק׳ נר חנוכה, המורה גם על העתיד, כעין מה שדרשו בפרקי דרבי אליעזר (פרק יט), על הפסוק מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. ע״כ. וכ״כ בס׳ מגיד מישרים למרן הבית יוסף (סוף פרשת ויקהל), דאמור רבנן ׳חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם׳. וכ״כ בס׳ החיים לאחי המהר״ל (ח״ג פ״ז) בשם חז״ל. וכ״כ עוד בספרו אגרת הטיול (חלק הדרוש ערך מועדים). וכ״כ מהר״ש אלקבץ בהקדמת ספרו מנות הלוי. ע״ש. אולם יש להעיר עליהם מדברי הרמב״ם הנ״ל. וכן העירו בתשו׳ רשב״ן (או״ח סי׳ קסו) ובס׳ דעת תורה (שם ס״ג) על דברי העטרת זקנים. וכן העיר בס׳ יומין דחנוכה (סי׳ תרעו). ע״ש. ובאמת שגם במדרש משלי (פרשה ט) לא הוזכר חנוכה, אלא רק פורים. והן הלום ראיתי בתשו׳ ציץ אליעזר (חי״ג סי׳ ע) שנשאל ע״ד העטרת זקנים הנ״ל, מה מקור דרשה זו. וכתב שגם בס׳ מגיד מישרים למרן הבית יוסף (הנ״ל), היה מקובל בידו חז״ל כזה, שכתב וז״ל והיינו דאמור רבנן חנוכה ופורים אינם בטילים לעולם. ע״כ. ובס׳ קדמות ספר הזוהר להגרד״ל (במאמרו על הספר מגיד מישרים) העיר עליו, דבמדרש משלי (פרשה ט) איתא רק על ימי הפורים שאינם בטלים לעולם. וכתב הציץ אליעזר, שכפי הנראה היה לפניהם חז״ל כזה, ונעלם מאתנו כשם שמצינו עוד הרבה מאמרי חז״ל שמוזכרים בדברי הראשונים, ואנו לא זכינו לאורם. עכ״ד. וכ״כ בס׳ פרדס יוסף (פרשת תצוה, כז, כ) בשם הירושלמי (פ״ב דתענית), שגם חנוכה לא יתבטל לעתיד לבא. ע״ש. וע״ע בס׳ מרגליות הים בסנהדרין דף נא ע״ב. ובר מן דין נראה, דהנה הרשב״א בתשובה (ח״א סי׳ צג) נשאל על דברי המדרש משלי הנ״ל, דמי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת ואפילו קוצו של יו״ד. והשיב דמה שאמרו כל המועדות יהיו בטלים, וימי הפורים לא יהיו בטלים, פירושו הוא שכל המועדות לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא לביטולם באחד מן הזמנים, וכמו שכתוב (איכה ב) ׳שכח ה׳ בציון מועד ושבת׳, אבל בימי הפורים

הבטיח שלא יהיו בטלים כלל. עכת"ד. וע' במד"ר (פרשת פנחס סוף פרק כא). וע"ע בתשו' הרדב"ז (סי' תתכח). ולפי"ז אין הכוונה שהמועדות יהיו בטלים, אלא רק שאין הבטחה שלא יגרום החטא לביטולם. וא"כ ודאי שגם חנוכה לא יתבטל לעולם.

נראה שימשיך לנהוג כדעת בית הלל

ב) והנה בשבת דף כא ע"ב איתא ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין (העתידים לבא. רש"י), וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין (שיצאו כבר, וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין. רש"י)[א], וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג (מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס. רש"י), וטעמא דב"ה דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורידין. ע"כ. ולכאורה י"ל דכיון שהדליק כבר שלשה נרות באותו לילה, יוסיף עוד שלשה נרות, ויצא י"ח גם לדעת בית שמאי דס"ל דביום השלישי צריך להדליק ששה נרות. אולם יש לדחות, דלא שייך הידור בלא עיקר המצוה, וכיון שאינו מדליק נר חיוב, אין שום תועלת במה שיוסיף נרות להידור. וכיוצא בזה כתב בתשו' בית הלוי (ח"ב סי' מז אות א), דמי שנטל לולב כשר ביו"ט, ואח"כ נזדמן לו לולב מהודר, יש לומר דאע"פ שאילו היו שניהם

א. ונראה לפרש בס"ד ביסוד פלוגתת ב"ש וב"ה, כי הנה ידועה קושית מרן בב"י (סי' תרע), למה קבעו חז"ל להדליק נרות שמונה ימים, הרי השמן שבפך היה בו כדי להדליק יום אחד, וא"כ נמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ותירץ וז"ל וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחלה, וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבליל ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה. עכ"ל. ומעתה יש לומר, דב"ש סברי כתירוץ השני, דלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה, וא"כ נמצא שניכר הנס כבר בתחילת הלילה הראשונה, ולכן מדליקים כנגד ימים הנכנסים, שהרי כבר מתחילה ניכר שהשמן יספיק לשמונה ימים. אבל ב"ה סברי כתירוץ הראשון או השלישי, וא"כ לא ניכר הנס כבר ביום הראשון, ולכן מדליקים ביום הראשון נר אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך. ושוב ראיתי להגאון פני יהושע שם (ד"ה פליגי), שפירש כן בדעת בית שמאי. ע"ש.

לפניו ביחד, היה מחויב ליטול המהודר, אבל אחר שכבר נטל ויצא י״ח, במה יתנאה זה בלא מצוה, שהידור מצוה בלא מצוה לא שמענו. ע״ש. וע״ע בס׳ חזון עובדיה (סוכות עמ׳ רמד). וע׳ בס׳ חזון עובדיה (חנוכה עמ׳ קלא). ודו״ק. וא״כ ה״נ כיון שכבר סיים את ההדלקה ופירש מן המצוה, שוב לא שייך להוסיף בנרות ההידור. אמנם אכתי י״ל דכיון שהגיע המשיח והלכה כב״ש, א״כ יהיה מחויב להדליק ששה נרות כדעת ב״ש. אולם נראה לפע״ד, דכיון שבשעה שנתחייב בהדלקת הנרות באותו יום, עדיין היה הלכה כבית הלל דמוסיף והולך, והדליק בשעה זו, כבר נפטר מהמצוה, ושוב אינו חייב להדליק באותו יום כלל. ובאמת שמעתי באומרים לי, דאפילו למחרת לא ידליק חמשה נרות כדעת בית שמאי, אלא ידליק ארבעה נרות כדעת בית הלל, חדא משום שכבר התחיל לעשות בשנה זו כדעת בית הלל, ואין לו להפסיק באמצע. [וכן צדד בקובץ מוריה (שבט תשע״ו, עמוד רפח). ע״ש]. ועוד שהרי טעמם של בית שמאי דפוחת והולך, הוא כנגד פרי החג, ואילו טעמם של בית הלל דמוסיף והולך, היינו משום דמעלין בקודש, וא״כ י״ל דכיון דאליבא דבית הלל איכא חשש איסור בדבר, אין לחוש לטעמא דב״ש משום פרי החג, ולכן ימשיך להדליק כדעת בית הלל. עכת״ד. אולם סברתו האחרונה אינה מוכרחת, כי לפי האמור לעיל שלעתיד לבא תהיה הלכה כבית שמאי, א״כ היינו אפילו במקום שב״ש מקילים וב״ה מחמירים, וא״כ ה״נ אין לחוש למעלין בקדש, שהרי הלכה כב״ש. וע׳ בתשו׳ בנין שלמה (בהוספות דף יב ע״א) שכתב דשני הלשונות בגמ׳ נחלקו אם נר חנוכה קדושה יש בו, דחד אמר משום מעלין בקדש, משום דס״ל דנר חנוכה קדושה יש בו, וחד אמר משום ימים הנכנסין, משום דס״ל דאין בו קדושה, ובדבר מצוה לא שייך מעלין בקדש. ע״ש. וע״ע בתשו׳ יביע אומר (ח״ב או״ח סי׳ ב אות ג). ומ״מ נראה יותר שלא ידליק מכאן ואילך כדעת בית שמאי, אלא ימשיך להדליק כדעת בית הלל. וכן העלה ידי״נ המופלג רבי חן פדלון שליט״א, בתשובה להרב השואל שליט״א. והשי״ת ירחם על פליטת עמו, וישלח לנו בקרוב משיחו, והוא ישיבנו על שאלה זו.